Documenten Ateliers Stakeholders

6 juni 2019

Nr.1
Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Uitnodiging en programma RES: Extra sessie Fact check foto Amsterdam

Beste genodigde,

Het proces van de regionale energiestrategie, de RES, is gestart in onze regio. De verplichting tot opstellen van een regionale energiestrategie komt voort uit het ontwerp Klimaatakkoord voor Nederland. Amsterdam is onderdeel van de energieregio Noord-Holland Zuid (NHZ).

In het kader van de RES vindt de uitwerking plaats voor de onderdelen elektriciteit en warmte, Parallel aan de uitwerking van de Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal en de Transitievisie Warmte.

Dit gebeurt in een drie stappen proces: 1) verificatie van de feiten ("Foto") en opstellen van mogelijke leidende principes, 2) uitwerking van toekomstscenario's (breedte van het speelveld) en 3) een lokale toets van een mogelijk wensbeeld. Vervolgens wordt hieruit een wenselijke ruimtelijke ambitie voor Amsterdam gekozen door het college.

Stap 1:
13 juni: Amsterdamse foto fact check en eerste aanzet leidende principes (alleen voor Amsterdam)
27 juni: Afronding foto fact check en vaststelling leidende principes (gezamenlijk met de regio NHZ)

Stap 2:
9 juli: Amsterdams Atelier Toekomstscenario's voor experts (alleen voor Amsterdam)
Begin september: Amsterdams Atelier verdieping toekomstscenario's met brede groep stakeholders.

Stap 3:
Oktober: lokale toets van een mogelijk wensbeeld.

Graag nodigen wij u uit om deel te nemen aan dit proces! Een save the date reeds heeft u eerder al ontvangen.

Voor vragen kunt u terecht bij de RES coördinator voor Amsterdam, [redacted], *tel.* [redacted], [redacted]
Voor vragen over het regionale proces kunt u terecht bij de programmamanager Noord-Holland Zuid, dhr [redacted]

Programma 13 juni (locatie Level Eleven Amsterdam, Stationsplein 51-53),

14:00 uur	start en introductie RES coördinator Amsterdam, [redacted]
14:25 uur	presentatie elektriciteit uit zon: [redacted]
14:40 uur	presentatie elektriciteit uit wind: [redacted]
14:55 uur	presentatie aanpak warmte: [redacted]
15:10 uur	presentatie infrastructuur elektriciteit: [redacted]
15:25 - 15:45 uur	pauze
15:45 uur	vervolg in groepen per thema; fact-check en input
16: 10 uur	plenaire beschouwing en formuleren leidende principes
16:45 uur	wrap up en verder proces
17:00 - 17:30 uur	borrel en netwerken

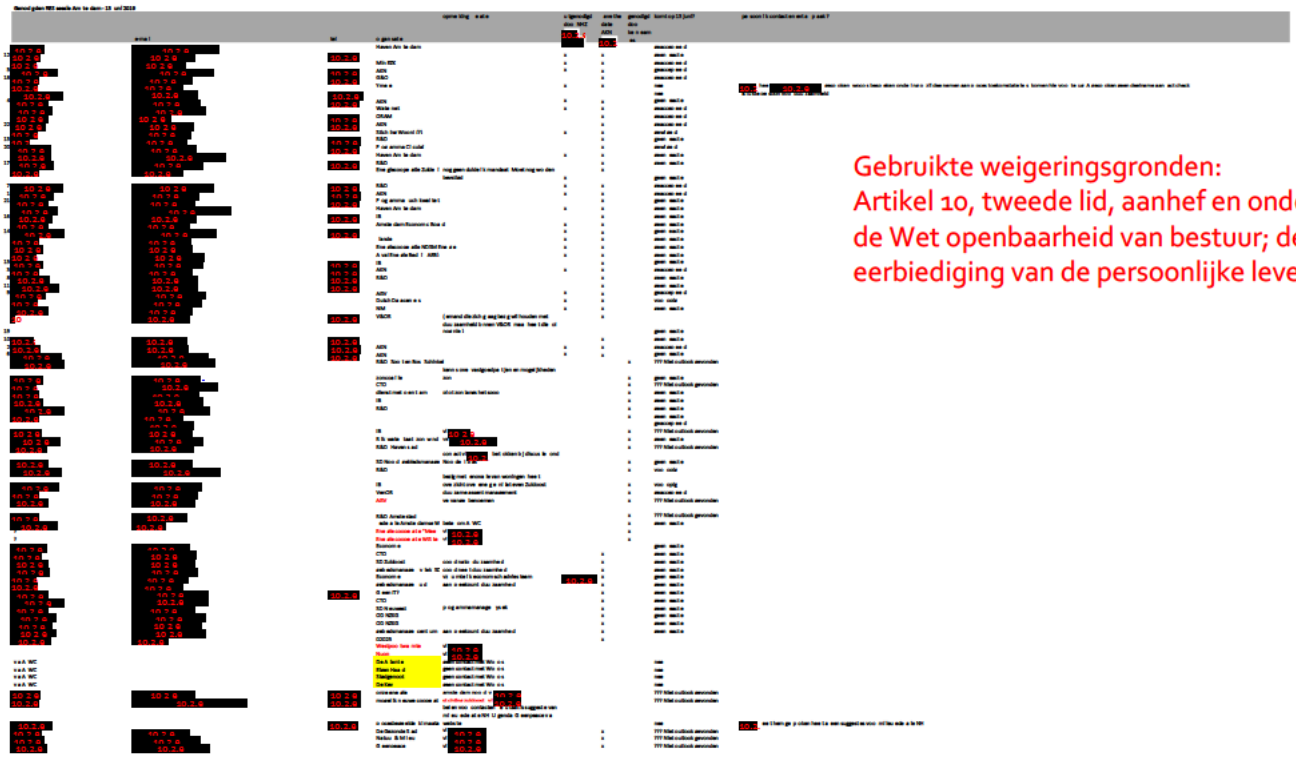

Nr. 2

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Actielijst RES Amsterdam
Datum: woensdag 19 juni 2019 09:33:41
Bijlagen: Kopie van Actielijst Amsterdam [redacted].xlsx

Hi 10.2.e,

Goed bezig met de uitnodigingen.

Bijgaand nog 2 opmerkingen in de sheet over wind.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: 10.2.e

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 18 juni 2019 10:51
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: FW: Actielijst RES Amsterdam

Beste allen, nav het atelier donderdag is de actielijst bijgewerkt. Willen jullie zelf ook nog een keer controleren dat de voor jullie relevante opgehaalde acties erop staan? Ik heb zelf de leidende principes opgehaald en verwerkt. Vanmiddag gaat de "Save the dat uit" voor de eerste toekomstatelier. Een uitnodiging voor 27 juni hebben jullie al ontvangen, hoop ik.
Tot vanmiddag, de agenda stuur ik zo.

Groet 10.2.e

10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 17 juni 2019 15:14
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Actielijst RES Amsterdam

Geachte,

Zie de bijlage voor de geüpdatete actielijst aan de hand van feedback uit de extra sessie die door de gemeente Amsterdam is gehouden op 13-6-2019.

Met vriendelijk groet,

10.2.e
Team Metropoolregio Amsterdam
Ruimte en Duurzaamheid
Gemeente Amsterdam

M 10.2.e
E 10.2.e

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e namens 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: Afspraak
Onderwerp: FW: SAVE THE DATE - 1e RES toekomstatelier Amsterdam op 9 juli a.s.
Begin: dinsdag 9 juli 2019 14:00:00
Eind: dinsdag 9 juli 2019 17:00:00
Locatie: tbc (Amsterdam)

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 6 juni 2019 12:18
Aan: 10.2.e
CC: Afspraak
Onderwerp: SAVE THE DATE - 1e RES toekomstatelier Amsterdam op 9 juli a.s.
Tijd: dinsdag 9 juli 2019 14:00-17:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: tbc (Amsterdam)

RD 18-06-19

Beste genodigden,

Afgelopen donderdag hebben we in Amsterdam de eerste stap gezet op weg naar een Regionale Energie Strategie (RES).
Dankzij de inbreng van rond 40 deelnemers hebben we in Amsterdam als RES kernteam breed input opgehaald voor de afsluiting van de eerste inventarisatie fase voor de RES.
Ook hebben we dankzij de brede expertise een aanvulling opgehaald voor de leidende principes voor toekomstscenario's van Amsterdam.

Eerste RES toekomstatelier Amsterdam op 9 juli a.s. (14:00 -17:00 uur)
Met deze positieve energie willen we in Amsterdam door!
Ik nodig u daarom uit om aanwezig te zijn bij het eerste van twee RES toekomstateliers voor Amsterdam op dinsdag 9 juli 2019 in de middag.
We bouwen voort op de leidende principes die in regionaal verband opgehaald zijn. Gezamenlijk zullen we drie toekomstbeelden nader verkennen en met elkaar uitwerken.
Een uitnodiging met een gedetailleerd programma volgt.

Graag vóór 5 juli 2019 doorgeven of je kan en wil deelnemen door op deze outlook uitnodiging te reageren.

Mocht je niet zelf kunnen komen, maar een college willen sturen, geef dit s.v.p. door aan [redacted] (Projectsecretariaat RES Amsterdam) [redacted] of telefoon + [redacted].

Voor vragen kan je terecht bij ondergetekende of [redacted].

Met vriendelijke groet en graag tot ziens.

[redacted]
Ruimte en Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

M + [redacted]
[redacted]

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

werkdagen: ma t/m do, niet op vrijdag

[redacted] 6-6:

Nr. 5

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Vertegenwoordiging V&OR bij sessies
Datum: dinsdag 25 juni 2019 16:45:39

Hi 10.2.e

Dan ben ik benieuwd naar mijn eigen VM ;), want je had wel het goede nummer.
Ik snap dat je het moeilijk vindt te bepalen wie er van V&OR zou kunnen aansluiten. De enige link die ik kan maken is met de openbare ruimte en/of met de elektriciteits-infrastructuur.

In de RES bepalen we hoeveel en waar in Amsterdam we energie gaan opwekken met zon en wind. Iedere RES regio moet 6 maanden na ondertekening van het klimaatakkoord bij het Rijk aangeven wat haar ambitie is voor zon en wind.
Het Rijk laat alle ambities in het land doorrekenen door het Planbureau voor de Leefomgeving, om te achterhalen of we daarmee de doelstellingen uit het klimaatakkoord gaan halen.

Tijdens de RES bijeenkomst wordt er gesproken over scenario's m.b.t. zon op (particuliere) daken, op water, maar ook in de openbare ruimte. Ik kan me voorstellen dat iemand uit het team openbare ruimte (van 10.2.e) hierbij kan aansluiten.

Ook wordt er gesproken over de elektriciteits-infrastructuur die nodig is om de ambitie waar te kunnen maken. Deze moet "verzwaard" worden (extra koper de grond in) en/of er moeten onderstations of middenstations worden bijgeplaatst (waar de elektriciteit vandaan komt of heen gaat). Bij het programmatisch openbreken van de straten (om te kunnen verzwaren) heeft V&OR en het coördinatiestelsel een rol. Bij mij gaan er geen belletjes rinkelen wie vanuit bv Stadsregie hiervoor zou kunnen aanhaken. Eigenlijk denk ik dat iemand van Stadsregie beter later in het proces kan aanhaken.

Voor nu zou ik daarom kiezen voor iemand uit team openbare ruimte.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: ma, di, wo, do

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 25 juni 2019 14:12
Aan: 10.2.e

Onderwerp: Vertegenwoordiging V&OR bij sessies

Hoi [redacted]

Ik heb me als aanspreekpunt/contactpersoon voor V&OR aangemeld bij AKN als er sessies zijn. Ik probeer dan de juiste mensen daarbij te vinden. Voor de eerstvolgende RES sessie vind ik die lastig! Het atelier op 9 juli. Ik zou graag even met jou overleggen; jij bent hier nu flink mee bezig en kent V&OR nog wel goed hoop ik ;-) Weet jij mogelijk wie er vanuit V&OR op zou kunnen aansluiten? Ik heb niet meteen iemand in gedachte, maar hoop wél dat iemand kan aansluiten/meedenken.

Ps. Probeerde te bellen maar kreeg een vreemde voicemail, dus weet niet of ik het juiste nummer van je heb.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
[redacted]
Verkeer & Openbare Ruimte

Gemeente Amsterdam

[redacted]
[redacted]
[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 25 juni 2019 13:25
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Vertegenwoordiging V&OR bij sessies

Hoi [redacted]
Als het goed is gaat of heeft [redacted] je gebeld. ([redacted])
Groet,
[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 24 juni 2019 16:28
Aan: [redacted]
Onderwerp: Vertegenwoordiging V&OR bij sessies

Hoi [redacted]

N.a.v. ons gesprek vandaag ben ik verder gegaan met mijn inventarisatie van initiatieven etc.; die ontvang je later deze week. Wat betreft de sessies de komende weken zijn er 3 waar ik met spoed een V&OR vertegenwoordiger voor zoek:

- 4 juli + 10 juli sessies transitiepad gebouwde omgeving. Ik denk aan [redacted], die bij mijn weten eerder ook betrokken is geweest bij dit pad. Zal ik haar vragen?
- 9 juli RES toekomstatelier. Hier weet ik niet direct iemand voor, maar wil ik aan [redacted] vragen of hij iemand kent binnen V&OR. Hij heeft hier nu een rol in en kent V&OR goed.

Zo doen? Als jij aan andere namen denkt, laat het even weten. Ik wil dit zsm uitvragen omdat de sessies al snel zijn.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
[redacted]
Verkeer & Openbare Ruimte

Gemeente Amsterdam

10.2.e
[redacted]
[redacted]

Nr. 6

Gemeente Amsterdam

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

Regionale Energie Strategie (RES) Amsterdam

Uitnodiging 2e Toekomstatelier
Wanneer: dinsdag 3 september (14:00-17:00 uur)
Waar: Level Eleven, Stationsplein 51-53, 1012 AB Amsterdam

Amsterdam, 18 juli 2019

Beste genodigde,

Na de inspirerende en drukbezochte 1e toekomstatelier van 9 juli jl. nodigen we u hierbij graag uit voor het **2e Toekomstatelier op dinsdag 3 september (14:00 - 17:00 uur).** Tijdens deze bijeenkomst kunt u kennis nemen van de resultaten van het 1e toekomstatelier, welke dan gepresenteerd en verder verdiept zullen worden. Uw inbreng, kennis van het gebied en expertise is daarbij van belang.

Voor deelname graag klikken op de link **aanmelden** of stuur een email naar [redacted] (project secretariaat RES Amsterdam (tel. [redacted]).

Achtergrond informatie RES:
Het Klimaatakkoord is inmiddels gepresenteerd door Minister Wiebes en een cruciaal instrument daarin is een **Regionale Energie Strategie**. De regio's krijgen een sleutelrol in de opwekking en inpassing van duurzame energie. Amsterdam is een onderdeel van de energieregio Noord-Holland Zuid (NHZ).

In Amsterdam zij we al gestart met het RES traject. Resultaten uit de RES zullen meegenomen worden in de **Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal**.

In het RES traject doorlopen we als regio vier stappen:
(1) verificatie van de feiten ("Foto") en opstellen van mogelijke leidende principes;
(2) uitwerking van toekomstscenario's (breedte van het speelveld);
(3) een lokale toets van een mogelijk wensbeeld; en
(4) regionale afstemming.

Voor het zomerreces zijn we al gestart met fase 2, **de toekomstscenario's**. Samen met een breed palet aan stakeholders, experts en betrokkenen zijn aan de hand van leidende principes diverse scenario's opgesteld welke (tijdens deze zomer) door een extern consortium doorgerekend worden. De resultaten daarvan worden ook tijdens deze 2e bijeenkomst nader besproken.

Voor inhoudelijke vragen kunt u terecht bij de RES coördinator voor Amsterdam, [redacted] of [redacted]) als vervangende projectleider

Voor vragen over het regionale proces kunt u terecht bij de programmamanager Noord-Holland Zuid, dhr. [redacted] (email: [redacted]).

Meer informatie kunt u vinden op www.regionale-energiestrategie.nl en www.energieregioNHZ.nl

Met vriendelijke groet,

[redacted]
[redacted] Amsterdam

Nr. 7
Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Opgehaalde input uit Scenarioatelier 2

Deelregio Amsterdam

Inhoud

1 Inleiding 2
2 Dilemma's 2
2.1 Scenario 1: Leefbaarheid 2
2.2 Scenario 2: Maximaal energie 2
2.3 Scenario 3: Kostenefficiëntie 3
2.4 Algemeen 3
3 Rol van de partijen 3
3.1 Scenario 1: Leefbaarheid 3
3.2 Scenario 2: Maximaal energie 4
3.3 Scenario 3: Kostenefficiëntie 4
3.4 Algemeen 4

Opgesteld door:

10.2.e (CE Delft)

Oktober 2019

1 Inleiding

Deze nota vat de input van de deelnemers aan het tweede scenarioatelier (3 september 2019) in de deelregio Amsterdam samen. Tijdens de werksessie werd aan de deelnemers gevraagd welke dilemma's ze zien bij elk van de scenario's, en wat de rol van verschillende partijen kan zijn. Deze input is hieronder weergegeven. Er is geen verdere analyse gemaakt op de input.

2 Dilemma's

De dilemma's geven de spanningen weer tussen de energieopgave en andere opgaven in de deelregio.

2.1 Scenario 1: Leefbaarheid

Bij het scenario Leefbaarheid werden de volgende dilemma's genoemd:

- Collectief versus individu: er moet aandacht zijn voor de verhoudingen van corporaties vs. individuele eigenaren. Indien dat niet het geval is, kan meer ongelijkheid komen, wat niet "leefbaar" is. Betaalbaarheid is hierbij de sleutel.
- Tempo van de transitie: dit scenario gaat mogelijk te langzaam voor opgaven die voorliggen.
- Amsterdam voorziet al veel ontwikkelingen in de hinderzones die in scenario ook weer voor energieopwekking bestemd worden. Dit is een potentieel conflict.

2.2 Scenario 2: Maximaal energie

Bij het scenario Maximaal energie werden de volgende dilemma's genoemd:

- Spanningen met andere opgaves, zoals:
    - Woningbouw
    - Recreatie
    - Biodiversiteit
    - Klimaatadaptatie
    - Duurzaam voedsel (dit werd wel in vraag gesteld in de groep omdat Amsterdam een erg klein aandeel van het voedsel lokaal produceert)
- Gebruik van daken voor zonnepanelen versus andere gebruiken zoals groene daken (i.e. voor planten), blauwe daken (i.e. voor wateropslag) en bruine daken (i.e. voor bodemlaag).
- Draagvlak voor deze enorme opgave en de snelheid van het tempo.
- Acceptatie van het gebruik van Waterland voor energieopgave in plaats van bescherming van het gebied als groen gebied.
- Tekort aan mankracht om opgave in dit tempo uit te voeren
    - Bijvoorbeeld, projectontwikkelaars hebben momenteel veel opdrachten in heel Nederland. Omdat de overhead bij grotere projecten relatief kleiner is, kiezen ze vaak voor grotere projecten.
    - Oplossingen ligt in de scholing van mensen.

2.3 Scenario 3: Kostenefficiëntie

Bij het scenario Kostenefficiëntie werden de volgende dilemma's genoemd:

- Dit scenario gaat uit van een grote marktrol om goedkope oplossingen te realiseren. Echter, wanneer de marktprijs niet goed is, dan gaat de markt niet die oplossingen met laagste maatschappelijke kosten opleveren, en dan is het niet voldoende om de markt zijn werk te laten gaan. Actieve rol overheid is dan nodig.
- Het grote gebruik van hernieuwbaar gas staat op gespannen voet met de scenario's van het Havenbedrijf waar zij op hernieuwbaar gas willen inzetten.
- Beschikbaarheid van waterstof: wanneer zal waterstof beschikbaar zijn voor warmteoplossingen in de gebouwde omgeving?
- Kostenefficiëntie staat op gespannen voet met innovatie.
- De aanname bij de rol van de overheid dat de gemeente gronden goedkoop van de hand doet staat op gespannen voet met de gemeentelijke financiën.
- Ruimtelijke inpassing houdt geen rekening met het landschap, aangezien aanbod dicht bij onderstations/vragers wordt geplaatst.
- Kostenefficiënte oplossingen liggen niet altijd in lijn met de politieke ambities, dit kan knellen.

2.4 Algemeen

Een aantal dilemma's waren scenario-overkoepelend, en zijn hieronder weergegeven:

- Éénvormigheid van oplossingen. Enerzijds hebben grote windmolens en zonneparken een voordeel om grote stappen te kunnen maken (bijvoorbeeld in scenario Maximaal Energie). Anderzijds kan door een verscheidenheid van oplossingen (vormen, grootte van molens, etc.) beter voldaan worden aan lokale noden. Deze twee perspectieven samenbrengen is een dilemma.
- Voldoende mensen vinden voor communicatie van de opgave naar burgers/organisaties.
- Draagvlak versus grootte van windmolens: grotere windmolens hebben een grotere opbrengst en betere business case, maar zijn slechter voor het draagvlak.
- Versnipperde stad met allerhande eigen oplossingsrichtingen verspreid door de stad is een spookbeeld
- Levering van elektriciteit naar Amsterdam blijft een knelpunt.

3 Rol van de partijen

Verschillende partijen kunnen verschillende rollen hebben in de energietransitie. Hieronder is de input van de deelnemers weergegeven bij elk van de scenario's.

3.1 Scenario 1: Leefbaarheid

Bij het scenario Leefbaarheid werd de rol van de partijen als volgt beschreven:

- Gemeente moet kunnen sturen voor zon op grote daken; er zijn geen feitelijke instrumenten om dat te doen.
- Kan het net weer in publieke handen komen, dus kunnen privatiseringen teruggedraaid worden?

3.2 Scenario 2: Maximaal energie

Bij het scenario Maximaal energie werd de rol van de partijen als volgt beschreven:

- Een grote rol van de gemeente is logisch in dit scenario. Gemeente moet dingen (kunnen) verplichten, de regie nemen en voeren.
    - Er werden termen gebruikt als “oorlogseconomie” en “Noord Koreaans” om aan te duiden hoe zwaar en drastisch de rol van de gemeente (en andere overheden) zou zijn in dit scenario.
    - Concreet voorbeeld: erfpachtcontracten zouden kunnen gebruikt worden als tool.
    - Actieve grondpolitiek van de gemeente: grond opkopen voor mogelijk maken hernieuwbare energieopwekking.
- Ook andere lokale overheden, zoals waterschappen kunnen/moeten een actieve rol spelen.
- Provinciale overheid moet (kunnen) toestaan dat provinciale restricties opgerekt worden.
- Nationale overheid moet wetgeving maken en/of aanpassen om de lokale overheid tools te geven om mensen/bedrijven te kunnen verplichten om aanpassingen “achter de voordeur” te doen.
- Europese overheid moet wetgeving aanpassen om netbeheerders toe te staan opslag te beheren, of deze taak moet opgenomen worden door marktpartijen zoals aggregators.
- Onderwijsinstellingen (in samenwerking met overheid) moeten scholing voorzien van mensen die de opdracht kunnen uitvoeren.
- UNESCO restricties moeten kunnen optrekken: Windmolens in de buurt van UNESCO-beschermde stadsgezichten kunnen nu niet wegens hoogterestricties.
- Burgers hebben een belangrijke rol, mogelijk verenigd in coöperaties.
- Marktpartijen en onderzoeksinstellingen moeten zorgen voor technische innovatie.

3.3 Scenario 3: Kostenefficiëntie

Bij het scenario Kostenefficiëntie werd de rol van de partijen als volgt beschreven:

- Gemeente kan actief locaties ter beschikking stellen.
- Er is een meer sturende rol nodig van de overheid en de netbeheerder in dit scenario dan nu aangegeven. De netbeheerder krijgt het eigenlijk voor het zeggen voor wat betreft locaties wind en zon.
- Marktpartijen zouden in dit scenario wellicht met minder rendement genoegen moeten nemen, anders is het ook niet kostenefficiënt. Er staat nu dat marktpartijen kostenefficiënte oplossingen genereren, maar voor wie?

3.4 Algemeen

Een algemene opmerking beschreef de rol van gemeente als erg voorzichtig, in alle scenario’s. Rol van de overheid is altijd groot, niet enkel faciliterend, anders is geen van de scenario’s mogelijk.

Nr. 9
Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Bijsluiter bij de scenario's voor de Ruimtelijke Energie Strategieën Noord-Holland Zuid en Noord-Holland Noord

Deelregio Amsterdam

Opgesteld door:

10.2.e (CE Delft)
10.2.e (CE Delft)
10.2.e (Generation.Energy)
10.2.e (Decisio)

Oktober 2019

Inhoud

1 Inleiding 5
Leeswijzer 5
2 Bouwstenen 6
2.1 Elektriciteit 6
2.1.1 Wind - algemeen 6
2.1.2 Wind in hinderzone bedrijventerrein en snelweg 7
2.1.3 Wind op bollenconcentratiegebied 7
2.1.4 Wind in kassengebied 7
2.1.5 Wind op agrarische gronden 7
2.1.6 Wind in bossen en natuur 8
2.1.7 Wind op binnenwater 8
2.1.8 Repoweren bestaande windturbines 8
2.1.9 Windturbines op ruimte ODN (opname capaciteit netwerk) 8
2.1.10 Zon - algemeen 8
2.1.11 Zon op daken 8
2.1.12 Zon op parkeerplaatsen 8
2.1.13 Zon op geluidsschermen 8
2.1.14 Zon boven snelweg 9
2.1.15 Zon op stortplaatsen 9
2.1.16 Zon op meervoudig transformatiegebied 9
2.1.17 Zon op veld 9
2.2 Warmte 10
2.2.1 Isolatie van gebouwen en woningen 10
2.2.2 Warmtetechniek 10
2.2.3 Locatie waar bouwsteen van toepassing is 11
3 Scenario's 13
3.1 Overzicht bouwstenen in scenario's 13
3.1.1 Scenario 1: Leefbaarheid 13
3.1.2 Scenario 2: Maximaal energie 15
3.1.3 Scenario 3: Kostenefficiëntie 17
3.2 Vergelijking van vraag en opwek in scenario's 18
3.2.1 Elektriciteitsvraag 19
3.2.2 Elektriciteitsopwek 19
3.2.3 Warmtevraag 19
3.2.4 Warmtebronnen 19
3.3 Bepaling doelbereik in 2030 20

3.3.1 Scenario 1: Leefbaarheid 20
3.3.2 Scenario 2: Maximaal Energie 21
3.3.3 Scenario 3: Kostenefficiëntie 21
4 Effecten 22
4.1 Ruimtegebruik 22
4.2 Opgesteld vermogen zon en wind 22
4.3 CO_2-emissies 22
4.4 Arbeidsmarkt en onderwijs 22
4.5 Indirecte economische effecten 23
4.5.1 Lokale bedrijvigheid en vestigingsklimaat algemeen 23
4.5.2 Datacenters 23
4.5.3 Toerisme 23
4.5.4 Landbouw 23
4.6 Hinder 23
4.7 Kosten en opbrengsten 24

1 Inleiding

In de Regionale Energie Strategie (RES) worden belangrijke keuzes gemaakt om de energievoorziening in de toekomst duurzaam te maken. De scope van de RES is de gebouwde omgeving, met andere woorden woningen en gebouwen voor de dienstensector.

Het primair doel van de RES is geschikte locaties vinden voor de inpassing van de opwek van windenergie en grootschalige opwek van zonenergie. Daarnaast heeft de RES als doel inzichten te bieden in de mogelijkheden voor de verduurzaming van de warmtevoorziening.

Dit is een complex vraagstuk, die ruimtelijk-energetische keuzes vergt. Wij maken de gevolgen van bepaalde ruimtelijk-energetische keuzes inzichtelijk aan de hand van **verkennende scenario's**. Een verkennend scenario is een schets van een mogelijke energiestrategie, gebaseerd op één of meerdere "leidende principes". **Leidende principes** zijn kwalitatieve beschrijvingen van zowel algemene als specifieke ruimtelijk-energetische stelregels en ideeën die stakeholders en lokale overheden belangrijk vinden in hun (deel)regio. Leidende principes zijn tijdens participatieve ateliers opgehaald bij gemeentelijke projectleiders, experts en stakeholders. Deze leidende principes zijn vertaald naar zogenaamde "bouwstenen". **Bouwstenen** zijn kwantitatieve vertalingen van de leidende principes.

De leidende principes – en hun kwantificering in bouwstenen – zijn gecombineerd tot drie scenario's die de **hoekpunten** weergeven van het veld waarbinnen de keuzes voor de RES in de (deel)regio liggen. Deze hoekpunten geven inzicht in de gevolgen van de ruimtelijk-energetische keuzes. Met deze inzichten kunnen we de discussie over de gewenste aanpak in de deelregio optimaal voeden. Hierbij geven we aan welke ontwikkelingen op korte termijn (2030) en op lange termijn (2050) waarschijnlijk zijn.

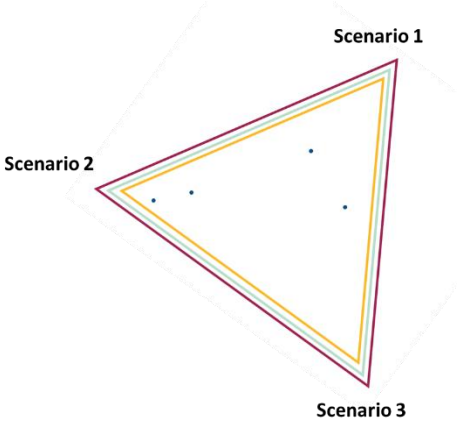

Voor de uiteindelijke RES is het niet de vraag om één van de drie scenario's te kiezen, maar om op basis van de **inzichten** met elkaar in **gesprek** te over mogelijke zoekrichtingen voor de inpassing van duurzame energie. Samen met gemeentelijke projectleiders, experts en stakeholders verkennen we welke inrichtingsprincipes interessant kunnen zijn met het oog op de culturele, landschappelijke, sociaaleconomische en/of energetische situatie in de deelregio. Op basis van de ingebrachte principes stemmen we af welke drie scenario's we gaan onderzoeken. Het RES-team werkt vervolgens de scenario's uit.

Leeswijzer

In deze bijsluiter beschrijven we eerst de bouwstenen omdat deze nauw aansluiten bij de "knoppen" die de (deel)regio heeft om haar doelen te bereiken. Vervolgens beschrijven we hoe de bouwstenen tot scenario's gecombineerd zijn, en de effecten van de scenario's op een aantal parameters. Binnen ieder scenario is de doorrekening zowel voor 2030 als voor 2050 gemaakt. De waarden van 2030 zijn hierin een deel van de waarden van 2050. In de RES wordt enkel grootschalige hernieuwbare opwek meegenomen van technisch bewezen methodes (zon en wind). Het kan zijn dat er bouwstenen genoemd worden waarvan de bijdrage dus niet wordt meegenomen in het bod voor 2030.

2 Bouwstenen

Dit hoofdstuk beschrijft de bouwstenen. Voor elektriciteit beschrijven de bouwstenen enkel de opwekkant. Voor warmte beschrijven de bouwstenen de technieken en isolatie aan de vraagkant.

2.1 Elektriciteit

De bouwstenen voor de duurzame opwek van zonne- en windenergie bestaan uit:

(1) Een opwektype
(2) Een ruimtelijke plek
(3) Een eventuele voorwaarde

Een voorbeeld hiervan is zon (1) op agrarische gronden (2) die in een buffer langs de snelweg liggen (3). Het kan zijn dat bepaalde bouwstenen in meerder scenario's voorkomen, of dat de bron en plek gelijk zijn, maar dat ze een andere opwekbeschikbaarheid krijgen omdat ze anders worden ingepast.

Als uitgangspunten wordt naar alle lagen van de Analysekaarten van het Nationaal Programma RES (NP RES)[1] gekeken. Hierin staat bijvoorbeeld voor alle agrarische gronden wat de potentie is, ervan uitgaande dat restricties en ruimte voor installaties etc. zijn meegenomen. Alle achterliggende aannames hiervan zijn te vinden in het document in de link. De opbrengst per zonnepanelen is afgeleid uit de advies SDE+-regeling.

Er wordt een onderscheid gemaakt in het beschikbare oppervlak dat voldoet aan de bouwsteen (1), het bruikbare oppervlak van datzelfde gebied (2) en het ingezette oppervlak door de toevoeging van een extra voorwaarde (3).

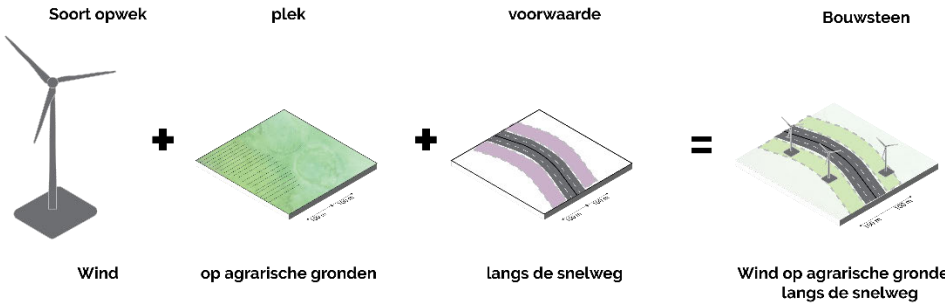

2.1.1 Wind - algemeen

Voor wind is als basis de theoretische potentie gebruikt van de NPRES[1]. We rekenen met 3MW-turbines. Alle aannames over vollasturen, opstellingen et cetera staan vermeld in de documentatie van de NPRES. Voor de maximale potentie wordt de ruimte die nog beschikbaar is in de regio ingevuld, nadat de wettelijke restricties voor milieu en veiligheid in kaart zijn gebracht.
Per bouwsteen wordt bepaald hoeveel potentie voor wind er beschikbaar is in de regio. Zoals beschreven wordt een bouwsteen gevormd door een combinatie van een type opwek (1), een locatie (2) en een voorwaarde (3). Een bouwsteen voor wind zou als volgt kunnen zijn: windturbines (1) op agrarische gronden (2) langs de snelweg (3). De potentiele opbrengst van windturbines die in een bufferzone langs de snelweg liggen worden dus bij elkaar opgeteld. Daarnaast wordt er rekening gehouden met een vermindering in de potentie doordat:

[1] https://www.regionale-energiestrategie.nl/documenten/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=1311113

- Slechts een aandeel van deze bouwsteen wordt gerealiseerd. Dit kan afhankelijk zijn van het scenario. Zo wordt de aanname gedaan dat niet alle mogelijke wind op agrarische gronden gerealiseerd zal worden, maar slechts een deel daarvan.
- Er wordt rekening gehouden met de regeneratiefactor. Wanneer een bouwsteen resulteert in een cluster aan wind, wordt er een regeneratiefactor van 50% gebruikt. Deze is nodig omdat de windsnelheid in een cluster kan afnemen. Om dat te voorkomen wordt er extra ruimte tussen de turbines gemaakt.
- Er wordt gekeken naar de wettelijke restricties voor veiligheid en milieu, deze restricties zijn in alle scenario's meegenomen. De restricties omtrent natuur worden in sommige scenario's opgerekt, dit staat dan altijd weergegeven.
- De potentie van een turbine is afhankelijk van zijn standplaats. Turbines dichtbij zee leveren meer op dan in het binnenland. Bij de potentiebepaling is rekening gehouden met de gemiddelde windsnelheden op locatie.

Hieronder staan alle bouwstenen toegelicht. Welke bouwstenen in welk scenario zijn gebruikt staat op de scenario-posters toegelicht. Ook de extra voorwaarden worden op de scenario-posters toegelicht. Ook is op de poster terug te vinden hoeveel iedere bouwsteen opwekt, zowel in GWh als in aantallen turbines.

2.1.2 Wind in hinderzone bedrijventerrein en snelweg

Er wordt gekeken of er windturbines kunnen staan in de buffer rondom de bedrijventerreinen. Hoe breed deze buffer is, hangt af van het gekozen scenario (0-100 meter of 0-200 meter). Op de kaart is deze zone te zien als hinderzone. Er wordt gekeken of er windturbines kunnen staan in de buffer rondom de snelweg. Hoe breed deze buffer is, hangt af van het gekozen scenario (0-100 meter of 0-250 meter). Op de kaart is deze zone te zien als hinderzone. Er wordt gekeken of er windturbines kunnen staan in de buffer rondom het spoor (buffer 150m). In de legenda staat aangegeven uit welke elementen de hinderzone bestaat (spoor/snelweg/bedrijventerrein)

2.1.3 Wind op bollenconcentratiegebied

De turbines die binnen het bollenconcentratiegebied vallen (PRV structuurvisie). Hierbij is geen buffer gebruikt, het gaat enkel om de turbines die echt in dit gebied liggen.

2.1.4 Wind in kassengebied

De turbines die binnen het kassengebied vallen (PRV structuurvisie). Hierbij is geen buffer gebruikt, het gaat enkel om de turbines die echt in dit gebied liggen.

2.1.5 Wind op agrarische gronden

De turbines die op agrarische gronden liggen. Afhankelijk van het detail van de bouwsteen, kan een uitsplitsing gemaakt worden van agrarische gronden op de volgende landschapstypen:

- wind op agrarisch veld : veenweide landschap
- wind op agrarisch veld: droogmakerij
- wind op agrarisch: strandwallen
- wind op agrarisch: aandijkingen
- wind op agrarisch: keileem
- wind op agrarisch: zeeklei
- wind op agrarisch: jonge duinen
- wind op agrarisch: stuwwallen
- wind op agrarisch : rest

2.1.6 Wind in bossen en natuur

De turbines die in bossen en natuur liggen (op basis van bestand bodemgebruik (CBS) 2015) worden toegerekend aan deze bouwsteen. Het gaat om de reeds bestaande bossen en natuur. In de voorwaarde kan beschreven worden hoe de turbines worden ingepast. Vaak gaat natuur gepaard met restricties zoals Natuur Netwerk Nederland. Deze bouwsteen zal dus met name voorkomen in scenario's waar de restricties omtrent beleid opgerekt worden.

2.1.7 Wind op binnenwater

De turbines die in binnenwater liggen (op basis van bestand bodemgebruik (CBS) 2015) worden toegerekend aan deze bouwsteen. Op binnenwater zijn er minder obstakels, waardoor de regeneratie afstand tussen de turbines beperkt is. Per scenario wordt aangegeven of en in welke mate het binnenwater wordt ingezet.

2.1.8 Repoweren bestaande windturbines

Er wordt gekeken naar de huidige turbines en hun vermogen. Wanneer deze een klein vermogen hebben kunnen deze repowered worden. Hiervoor is altijd een nieuwe vergunning nodig. Daarnaast moet er getest worden of de nieuwe turbines op dezelfde locatie geplaatst kunnen worden gezien de veiligheidsafstanden.

2.1.9 Windturbines op ruimte ODN (opname capaciteit netwerk)

De windturbines die dichtbij een onderstation liggen waarop nog capaciteit beschikbaar is worden toegerekend aan deze bouwsteen. Doordat de capaciteit van het net afhankelijk is van meerdere elementen dan de opwek, kan de potentie hiervan nog sterk veranderen in de praktijk.

2.1.10 Zon - algemeen

Voor zonne-energie kunnen de bouwstenen grofweg in 3 types worden ingedeeld:

- zon op objecten (daken, geluidsschermen, overkappingen)
- zon op vlak (verschillende typen landschappen of restruimtes)
- zon langs lijn

2.1.11 Zon op daken

In de RES wordt enkel grootschalige opwek meegenomen in het bod. Dit houdt in dat enkel daken groter dan 275 m2 worden meegeteld. Voor de aannames van zon op dak verwijzen we naar de documentatie van de NPRES. Er wordt uitgegaan van een benutbare 30% op platte daken, 25% op schuine daken en 13% op monumentale daken.

2.1.12 Zon op parkeerplaatsen

Voor de 'grote' parkeerplaatsen wordt een overkapping gemaakt met daarop zonnepanelen. Dit gaat om de parkeerplaatsen van grote cluster (zoals bij een bedrijventerrein, bij supermarkten etc.) en dus niet over parkeerplaatsen langs een weg. Doordat de constructie nieuw wordt gebouwd, is de aanname dat 50% van het dakoppervlak ingezet kan worden voor PV.

2.1.13 Zon op geluidsschermen

Voor de potentie van zonne-energie op geluidschermen wordt uitgegaan van bestaande geluidschermen langs de rijkswegen en provinciale wegen. Het uitgangspunt voor de potentieberekening is dat er over de gehele lengte aan een zijde een strook van een paneellengte (1,65 m) kan worden geplaatst. Het wegennet van Nederland is grotendeels noord-zuid of oost-west georiënteerd. De oriëntatie is opgenomen als kenmerk in de database. Voor het benuttingspercentage voor spoorbermen van 25% wordt de Roadmap PV systemen van het TKI Urban energy gevolgd.

2.1.14 Zon boven snelweg

Uit de TOP10NL is de snelweglaag genomen. Op de plekken waar er geen tunnel of brug aanwezig is, kan de snelweg overdekt worden met PV. Het oppervlak is voor 40% benut. Per scenario verschilt het hoeveel deze bouwsteen is ingezet.

2.1.15 Zon op stortplaatsen

Alle stortplaatsen die opgenomen zijn in het bestand bodemgebruik (2015) zijn opgenomen in de berekening. Voor het benuttingspercentage voor stortplaatsen van 20% wordt de Roadmap PV systemen van het TKI Urban energy gevolgd.

2.1.16 Zon op meervoudig transformatiegebied

Een transformatiegebied is een zoekgebied voor verstedelijking waarin meerdere opgaven, waaronder wonen, water, recreatie, natuur en bedrijvigheid, in samenhang worden ontwikkeld met inachtneming van de ruimtelijke kwaliteit, bereikbaarheid en duurzaam bouwen. De agrarische gronden die in dit gebied liggen vallen onder deze bouwsteen.

2.1.17 Zon op veld

De aannames van zon op veld zijn te vinden in de NPRES documentatie . Er zijn verschillende 'soorten' agrarische gronden. Afhankelijk van het type grond kan er nog een extra voorwaarde worden gemaakt bij de invulling van de bouwsteen:

1) Agrarische velden in het kassenconcentratiegebied (zoals aangegeven in de structuurvisie)
2) De agrarische velden in de hinderzone
    a. Langs de buffer (0-100m of 0-250m) van de snelweg
    b. Langs de buffer rondom bedrijventerreinen (0-200 m)
    c. Langs de buffer van het spoor (0-150m)
3) De agrarische velden in meervoudige transformatiegebieden
4) De agrarische velden in braakliggend
5) De agrarische velden in bollenkernlandschap
6) De agrarische velden in veenlandschap
7) De agrarische velden in droogmakerijlandschap
8) De agrarische velden in strandwallenlandschap
9) De agrarische velden in aandijkingenlandschap
10) De agrarische velden in keileemlandschap
11) De agrarische velden in zeekleilandschap
12) De agrarische velden in jonge duinenlandschap
13) De agrarische velden in stuwwallenlandschap

Een andere voorwaarde kan zijn dat het veld in een buffer moet liggen rondom de woonkernen of stadsrand (400m). Deze voorwaarde kan los van de bovenstaande elementen worden toegevoegd en gaat uit van een korte kabelafstand.

2.2 Warmte

We nemen warmte mee in de analyse omdat warmtevraag deels door elektriciteit kan ingevuld worden, en dus niet volledig los te zien is van de verduurzamingsopgave voor elektriciteitsopwek.

Ook voor warmte definiëren we bouwstenen. Voor warmte bestaat een bouwsteen uit een combinatie van 3 elementen:

(1) Isolatieniveau van de gebouwen
(2) Warmtetechniek
(3) Locatie waar de bouwsteen van toepassing is

Hieronder volgt een korte uitleg van deze elementen, en de belangrijkste uitgangspunten. In hoofdstuk drie wordt vervolgens omschreven hoe deze elementen in een scenario zijn gecombineerd.

2.2.1 Isolatie van gebouwen en woningen

Isolatie zorgt voor een verminderde warmtevraag en een verbetering van het wooncomfort. De mate van isolatie hangt samen met zowel het type gebouw of woning (wanneer het oorspronkelijk gebouwd is), en de warmtetechniek die gekozen wordt.

De onderstaande tabel geeft een indicatie van het minimaal schillabel dat voor verschillende warmtetechnieken vereist is. De strengste eisen zijn voor warmtepompen en laagtemperatuurwarmtenetten. Deze vereisen minimaal een schillabel B. Middentemperatuurwarmtenetten vereisen een minimaal een schillabel E. Andere technieken hebben geen minimale schillabeleisen. De afweging voor isolatie bij de toepassing van deze technieken is daardoor op het type gebouwen en het gewenste comfort. Het is vaak erg duur om oudere en monumentale panden tot een (zeer) hoog niveau te isoleren.

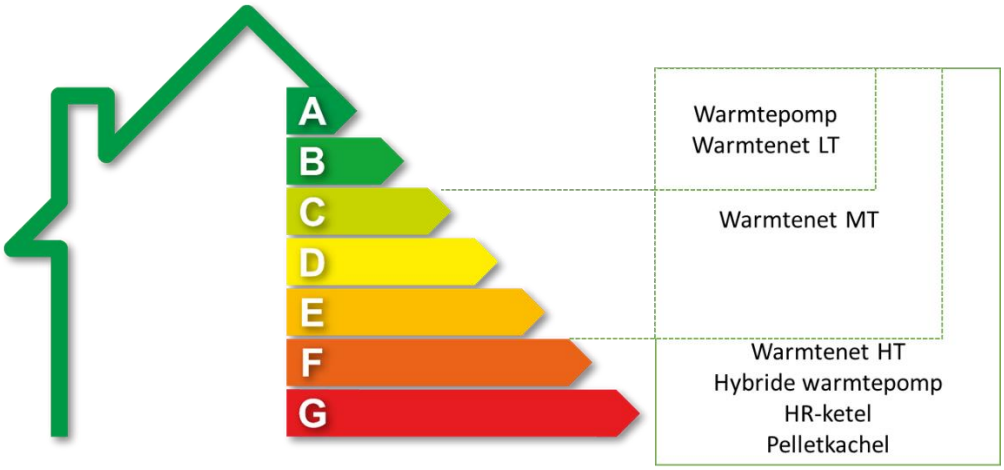

Goed geïsoleerde gebouwen (schillabel B en beter) hebben hiernaast een bijkomende elektriciteitsvraag om te koelen in de zomer en het hele jaar door om te ventileren. Hier houden we rekening mee in onze berekeningen.

2.2.2 Warmtetechniek

2.2.2.1 All electric: Warmtepompen

Een elektrische warmtepomp gebruikt energie uit de lucht of uit de bodem, die met behulp van elektriciteit wordt opgewaardeerd voor het verwarmen van een woning of gebouw en eventueel het tapwater. Hierbij wordt een klein aandeel elektriciteit en een groot aandeel hernieuwbare lucht- of bodemenergie gebruikt. Omdat het aandeel elektriciteit klein is, is het rendement veel hoger dan

100%. Het ligt tussen de 275% en 400% afhankelijk van het schillabel van het gebouw en of de warmtepomp voor ruimteverwarming of warmtapwatervoorziening word gebruikt. We houden dezelfde verhouding van ruimteverwarming- en warmtapwatervraag aan als in de analysekaarten van het NP RES. Verder gaan we uit van de kentallen in het CEGOIA-model.

2.2.2.2 Warmtenetten

Bij warmtenetten zorgen één of meerdere collectieve bronnen voor de verwarming van water dat via een buizensysteem naar een gebouw of woning wordt vervoerd. In het gebouw of de woning is een afgifteset aanwezig waar de aanvoer- en afvoerbuis van het warmtenet op worden aangesloten. De afgifteset wordt gekoppeld aan het interne warmteafgiftesysteem waarmee de woning of het gebouw verwarmd wordt. Afhankelijk van de temperatuur in het warmtenet is hiertussen aanvullend een warmtepomp noodzakelijk, dit is vooral het geval bij laag- en middentemperatuurwarmtenetten. Voor warmtapwater is vrijwel altijd een extra systeem nodig omdat de aanvoerwarmte vaak niet voldoet aan de wettelijke minimale temperatuur van 55°C aan het tappunt. Enkel bij hoogtemperatuur warmtenetten wordt geen rekening gehouden met een extra warmtapwatervoorziening.

Zowel de warmtepompen als de pompen die het water in de leidingen rondpompen zorgen voor elektriciteitsverbruik. We gaan er verder in onze berekeningen van uit dat de warmte die geleverd wordt door de collectieve bronnen ofwel restwarmte is ofwel geothermie, afhankelijk van de lokale beschikbaarheid van deze bronnen. De rendementen van warmtenetten hangen af van het temperatuurniveau, de isolatiegraad van de verwarmde gebouwen en de toepassing: ruimteverwarming en/of warmtapwatervraag. Net als voor all-electric oplossingen houden we dezelfde verhouding van ruimteverwarming- en warmtapwatervraag aan als in de analysekaarten van het NP RES. Verder gaan we ook hier uit van de kentallen in het CEGOIA-model.

2.2.2.3 Hybride warmtepomp

Als bouwsteen is een hybride warmtepomp opgenomen, en niet een HR-ketel. Dit omdat op deze wijze minder schaars gas wordt gebruikt in woningen. De hybride warmtepomp combineert een elektrische warmtepomp met een HR-ketel op duurzaam gas. De elektrische warmtepomp kan ongeveer voor de helft van de warmtevraag zorgen. Dit gaat zeer efficiënt, omdat de warmtepomp energie haalt uit de buitenlucht of ventilatielucht. De energie wordt gebruikt voor ruimteverwarming en/of warmtapwaterbereiding. Ongeveer een vijfde van de tijd springt de HR-ketel bij op momenten dat de warmtepomp niet voldoende warmte kan leveren, zoals in het geval dat het buiten koud is en/of er (veel) warmtapwater nodig is.
In deze bouwsteen wordt uitgegaan dat de HR ketel draait op een duurzaam gas, zoals groengas of groene waterstof, of een mix van beiden.

2.2.2.4 HR-ketel op duurzaam gas

Een hoogrendement-combiketel of HR-combiketel is een warmtetechniek voor de productie van ruimteverwarming en warm tapwater. De HR-combiketel verwarmt water door gas te verbranden. In deze bouwsteen wordt uitgegaan dat de HR ketel draait op een duurzaam gas, zoals groengas of groene waterstof, of een mix van beiden.

2.2.3 Locatie waar bouwsteen van toepassing is

De bouwperiode van een woning of gebouw bepaalt voor een groot deel de mate waarin een gebouw of een woning realistisch gesproken geïsoleerd kan worden, en, daarmee samenhangend, welke warmtetechniekopties mogelijk zijn. Omdat woningen en gebouwen uit éénzelfde bouwperiode vaak geclusterd zijn in buurten en wijken, zijn isolatieverbeteringen en opties voor warmtetechnieken ook vaak geclusterd en daarmee locatiegebonden. Dit nemen we mee in de bepaling van de bouwstenen voor warmte.

2.2.3.1 Bestaande bouw

Voor bestaande bouw gaan we uit van de gekende karakteristieken van gebouwen en woningen in elke buurt. We baseren ons op de BAG-gegevens. Hiermee sluiten we aan bij de rekenprincipes uit CEGOIA.

2.2.3.2 Nieuwbouw

Nieuw te bouwen woningen worden naar verwachting gerealiseerd zonder gasaansluiting, maar dragen wel bij aan de toekomstige vraag naar energie (zowel voor warmte als apparaten). Om deze reden worden nieuwbouwwoningen en -gebouwen als losse categorieën behandeld. Voor het berekenen van de warmtevraag van nieuwbouwgebouwen gaan we uit van de BENG norm aangezien deze norm vanaf 2020 de minimale bouweis is voor nieuwe gebouwen. Voor elektriciteitsverbruik door apparaten gaan we ervan uit dat nieuwbouw een vergelijkbare vraag heeft als bestaande bouw.

3 Scenario's

De scenario's zijn samengesteld op basis van leidende principes die in participatieve ateliers met gemeentelijke projectleiders, experts en stakeholders zijn opgehaald. Deze leidende principes werden vertaald naar bouwstenen en op een logische manier met elkaar gecombineerd tot drie scenario's die de hoeken van het speelveld aan keuzes opspannen. Voor de deelregio Amsterdam zijn de volgende scenario's bepaald:

- Leefbaarheid
- Maximaal energie
- Kostenefficiëntie

Centraal in de scenario's staan de keuzes die inzichtelijk gemaakt worden door combinaties van bouwstenen. Paragraaf 3.1 geeft een overzicht van de vertaling van leidende principes naar scenario's en de bouwstenen in elk scenario. Paragraaf 3.2 biedt voor de volledigheid meer inzicht in de vergelijking van vraag aan aanbod in de deelregio. De RES vraagt niet om lokaal energieneutraal te zijn, maar de vergelijking van lokale vraag en potentie voor lokaal aanbod zijn nuttige inzichten voor verder gesprek. Paragraaf 3.3 gaat in op de wijze waarop het doelbereik in 2030 is bepaald voor deze scenario's.

Voor de bouwstenen die gaan over elektriciteit wordt er in een schema aangegeven hoeveel hectare (voor zon) en hoeveel turbines (voor wind) er onder deze bouwsteen vallen. Vervolgens staat ook aangegeven welk aandeel daarvan wordt ingezet in 2030 en 2050 (zie schema).

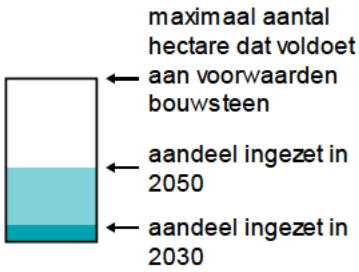

3.1 Overzicht bouwstenen in scenario's

3.1.1 Scenario 1: Leefbaarheid

Het behouden en versterken van een kwalitatieve, hoogwaardige leefomgeving staat bij de inpassing van duurzame bronnen voorop. Dat betekent dat we alleen ingrepen doen die in het dichtstedelijke landschap van Amsterdam een meerwaarde vormen voor de fysieke en/of sociale leefomgeving. Denk aan het na-isoleren van woningen in wederopbouwbuurten in combinatie met het verbeteren van de buitenruimte. Of de ontwikkeling van een zonneveld in combinatie met aanplanten van extra groen. We gaan voor kleinschalige oplossingen en lokaal maatwerk. Alleen in de rafelige randen van de stad is plaats voor een grootschalige aanpak.

3.1.1.1 Elektriciteit

In de onderstaande afbeelding staan de bouwstenen die gelden voor de opwek van elektriciteit onder elkaar weergegeven. Naast iedere bouwsteen staat aangegeven hoeveel energie er in dit scenario door deze bouwsteen wordt opgewekt in 2030 en in 2050. Daarnaast staat er in een schema weergegeven hoeveel hectare (voor zon) of hoeveel turbines (voor wind) er maximaal in te vullen zijn

voor deze bouwsteen. In twee blauwtinten wordt er getoond hoeveel hiervan in 2030 en 2050 meegenomen worden.

In dit scenario worden zowel de restricties omtrent veiligheid en milieu als de beleidsrestricties meegenomen. Bovendien wordt een groot deel van de opwek gecombineerd met de realisatie van andere (maatschappelijke) waarden. Zo worden agrarische velden gebruikt voor zon, maar voor 40% ingevuld met zon; de overige 60% wordt benut voor natuur- of parkontwikkeling. Ook wordt er gecombineerd met reeds bestaande functies (bijvoorbeeld zon boven parkeerplaatsen).

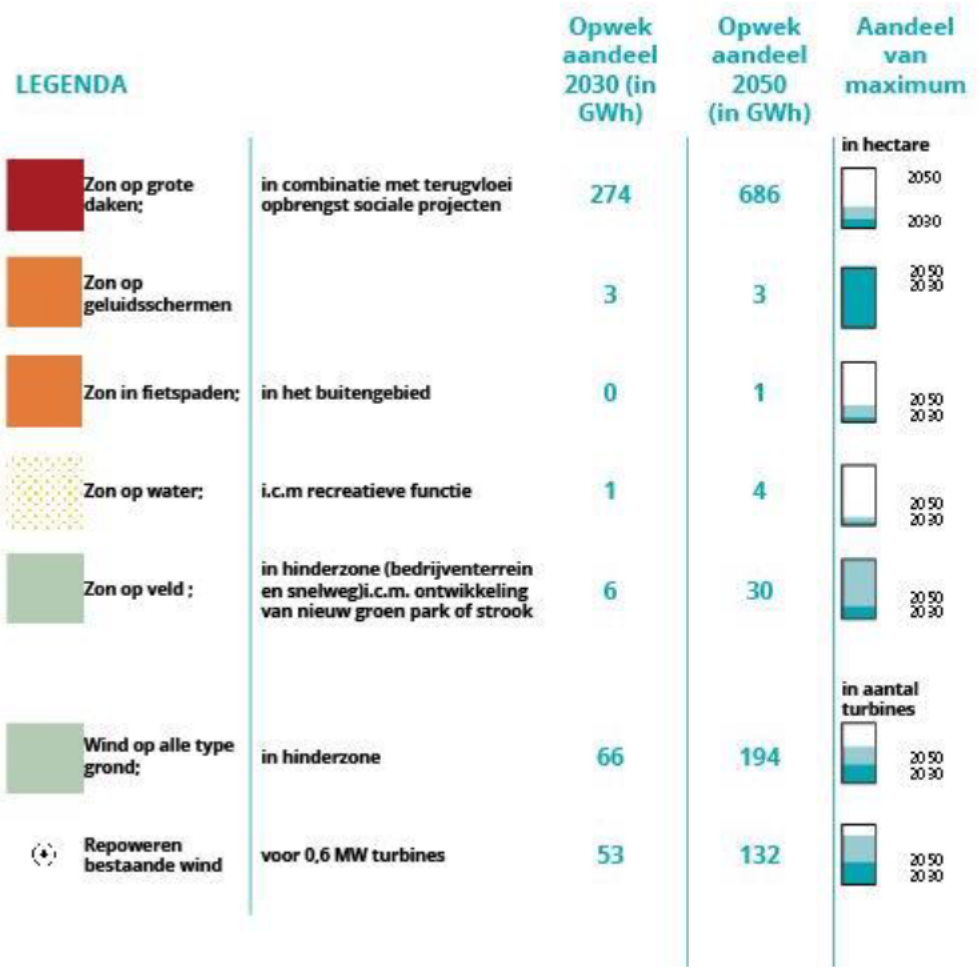

3.1.1.2 Warmte

Gekozen is voor maatregelen die een bijdrage leveren aan een verbetering van de huidige leefomgeving, of die de impact op de leefomgeving in kwalitatief hoogstaande gebieden minimaal houden. Er is in dit scenario geen uitbreiding van grote collectieve netten, maar wel van kleine buurtnetten rond lokale bronnen. Dit vraagt om lokaal maatwerk. Dit lokale maatwerk komt tot uiting in de volgende voorwaarden.

- In wederopbouwbuurten die geen stadsverwarming hebben wordt de opgave gekoppeld aan het verbeteren van deze buurten, zowel op fysiek als sociaal gebied. Er wordt ingezet op een all-electric oplossing met een (esthetisch weggewerkte)warmtepomp, en zware isolatie. Door het integraal aanpakken van deze buurten met externe schilisolatie, en het tegelijkertijd verbeteren van de buitenruimte (klimaatadaptatie, aanleggen glasvezelkabels, et cetera)

kunnen deze wijken een kwaliteitsimpuls krijgen. Voorbeeld hiervoor is de aanpak in de NEXT Generation woonwijken die wordt uitgevoerd in Rotterdam en Den Haag.

- Lokale warmte wordt lokaal benut: Buurten in de omgeving van lagetemperatuur warmtebronnen (datacenters, grote oppervlaktewateren) worden aangesloten op deze warmtebron.
- Gebieden met een (beoogd) beschermd stadsgezicht zijn gebieden met een belangrijke maatschappelijke waarde. De kwaliteiten van de leefomgeving en het aangezicht in deze buurten dient behouden en versterkt te worden. Om deze reden is er gekozen om in deze buurten een HR-ketel op duurzaam gas in te zetten. Dit voorkomt de noodzaak voor grote aanpassingen aan de panden voor isolatie of het installeren van nieuwe technieken.
- Gebieden met stadsverwarming (in een deel van de buurt) blijven op de huidige stadsverwarming. In buurten waar momenteel maar een klein deel van de woningen en gebouwen op stadsverwarming aangesloten zijn, wordt verondersteld dat er uitbreidingen van het warmtenet tot de volledige buurt plaatsvinden. Aanpassingen aan de isolatie zijn niet noodzakelijk en niet meegenomen.

Een compleet overzicht van de gevolgde regels is te vinden in onderstaande tabel.

Gebied	Techniek	Doellabel
Gebieden met beschermd stadsgezicht	HR Ketel (op duurzaam gas)	huidig
Gebieden met stadsverwarming	Stadsverwarming HT (>80 °C)	huidig
Jaren 50-60 buurten	Warmtepomp, i.c.m. wijkaanpak	B
Gebieden rondom LT-bronnen	Laagtemperatuur-warmtenet (< 55 °C)	B
Resterende woningen:		
<1900	Hybride WP (op duurzaam gas)	C
1900 - 1945	Stadsverwarming HT (>80 °C)	C
1945 - 1990	Warmtepomp	B
> 1990	Warmtepomp	B

3.1.2 Scenario 2: Maximaal energie

Als grootgebruiker maakt Amsterdam zoveel mogelijk plaats voor de opwek van duurzame energie en het besparen van CO_2. Andere maatschappelijke opgaven zijn ondergeschikt, zodat Amsterdam als stad zo min mogelijk afhankelijk is van import van energie. Waar mogelijk, zetten we in op grootschalige opwek van wind en zon. Woningen en gebouwen worden zo veel mogelijk met lokale aardgasvrije technieken verwarmd. Er wordt extra CO_2 vastgelegd door de aanplant van groen. En alle lokale bronnen zijn aangeboord. We zetten zowel het stedelijk gebied als buitengebied maximaal in als energielandschap.

3.1.2.1 Elektriciteit

In de onderstaande afbeelding staan de bouwstenen die gelden voor de opwek van elektriciteit onder elkaar weergegeven. Naast iedere bouwsteen staat aangegeven hoeveel energie er in dit scenario door deze bouwsteen wordt opgewekt in 2030 en in 2050. Daarnaast staat er in een schema weergegeven hoeveel hectare (voor zon) of hoeveel turbines (voor wind) er maximaal in te vullen zijn voor deze bouwsteen. In twee blauwtinten wordt er getoond hoeveel hiervan in 2030 en 2050 meegenomen worden.

In dit scenario worden de restricties omtrent veiligheid en milieu meegenomen. De restricties omtrent beleid worden opgerekt om zoveel mogelijk potentie te benutten. Zo worden er windturbines

geplaatst op plekken waar dat volgens beleid niet wenselijk is. Bovendien wordt er voor wind soepeler omgegaan met de regeneratiefactor. Dit houdt in dat turbines in een cluster dichter bij elkaar geplaatst worden. Dit houdt in dat de turbines niet allemaal hun maximale opwek leveren; maar dat er wel meer turbines geplaatst worden en dus dat er meer elektriciteit wordt opgewekt.

BOUWSTENEN		Opwek aandeel 2030 (in GWh)	Opwek aandeel 2050 (in GWh)	Aandeel van maximum
				in hectare
Zon op grote daken;		309	686	2050 2030
Zon op gevels;		13	128	2050 2030
Zon op Spoorbaan		1	12	2050 2030
Zon in fietspaden;	in het buitengebied	0	10	2050 2030
Zon op water;		25	123	2050 2030
Zon op veld ;	in hinderzone (bedrijventerrein en trein en snelweg)	15	81	2050 2030
Zon op dak ;	gemaakt boven snelweg	8	40	2050 2030
Zon op dak ;	gemaakt boven parkeerterrein	11	38	2050 2030
Zon op veld ;	op vernatte veengronden	31	103	2050 2030
				in aantal turbines
Wind op alle type grond;	in hinderzone	56	186	2050 2030
Repoweren bestaande wind	voor 0,6 MW turbines	53	132	2050 2030
Wind op agrarische grond;	in clusters	48	158	2050 2030
Wind op water;		107	355	2050 2030
Wind in bos;		3	14	2050 2030
Wind restruimtes		13	38	2050 2030

3.1.2.2 *Warmte*

Doel van dit scenario is zo veel mogelijk CO_2 reductie, en een minimale import van energie van buiten de gemeentegrenzen. In dit scenario is voor de invulling van warmte zo veel mogelijk gekoppeld aan de in de deelregio (of dicht daarbij aanwezige) energiebronnen. Dit gaat om restwarmte op hoge temperatuur, maar ook op lagere temperaturen (datacenters, oppervlaktewater en bedrijven met een koelinstallatie). Het doel is dat geen restwarmte meer verloren gaat. Hiervoor is het inzetten op grote collectieve warmtenetten, met cascadering door de stad, een goede oplossing. In dit scenario gaan alle buurten dan ook over op een warmtenet. Om de energievraag van woningen zo veel mogelijk te verkleinen wordt alle gebouwen geïsoleerd. Oudere woningen worden hierbij niet zo zwaar geïsoleerd worden als nieuwere woningen.

Een compleet overzicht van de gevolgde regels is te vinden in onderstaande tabel.

Gebied	Techniek	Doellabel
Centrumgebied (binnen de grachten)	Stadsverwarming HT (>80 °C)	C
Gebieden met stadsverwarming	Stadsverwarming MT (55-80 °C)	A
Gebieden rondom LT-bronnen	Laagtemperatuur-warmtenet (< 55 °C)	A
Resterende woningen:		
<1900	Stadsverwarming HT	B
1900 - 1945	Stadsverwarming HT	B
1945 - 1965	Stadsverwarming MT	A
1965 - 1990	Stadsverwarming MT	A
> 1990	Laagtemperatuur-warmtenet	A

3.1.3 Scenario 3: Kostenefficiëntie

Amsterdam streeft bij de inpassing van duurzame bronnen naar een zo'n efficiënt mogelijk inzet van euro's. Het gaat hier om de kosten van alle partijen: burgers, netbeheerders en ontwikkelaars. Opwek en gebruik liggen zo dicht mogelijk bij elkaar. Grote bepalende speler is het netwerk. Er gaat een voorkeur uit naar gebieden waar al infrastructuur aanwezig is, of waar nog capaciteit is. En voor de warmtevoorziening kiezen we voor de meest kostenefficiënte techniek per buurt. Het gasnetwerk is nog in gebruik, maar in plaats van aardgas loopt er nu groengas of waterstofgas doorheen.

3.1.3.1 *Elektriciteit*

In de onderstaande afbeelding staan de bouwstenen die gelden voor de opwek van elektriciteit onder elkaar weergegeven. Naast iedere bouwsteen staat aangegeven hoeveel energie er in dit scenario door deze bouwsteen wordt opgewekt in 2030 en in 2050. Daarnaast staat er in een schema weergegeven hoeveel hectare (voor zon) of hoeveel turbines (voor wind) er maximaal in te vullen zijn voor deze bouwsteen. In twee blauwtinten wordt er getoond hoeveel hiervan in 2030 en 2050 meegenomen worden.

In dit scenario worden de restricties omtrent veiligheid en milieu meegenomen. De restricties omtrent beleid worden opgerekt wanneer dat koste efficiënt is. Zo worden er windturbines geplaatst op plekken waar dat volgens beleid niet wenselijk is in het geval dat dat gebied zich dichtbij het netwerk bevindt.

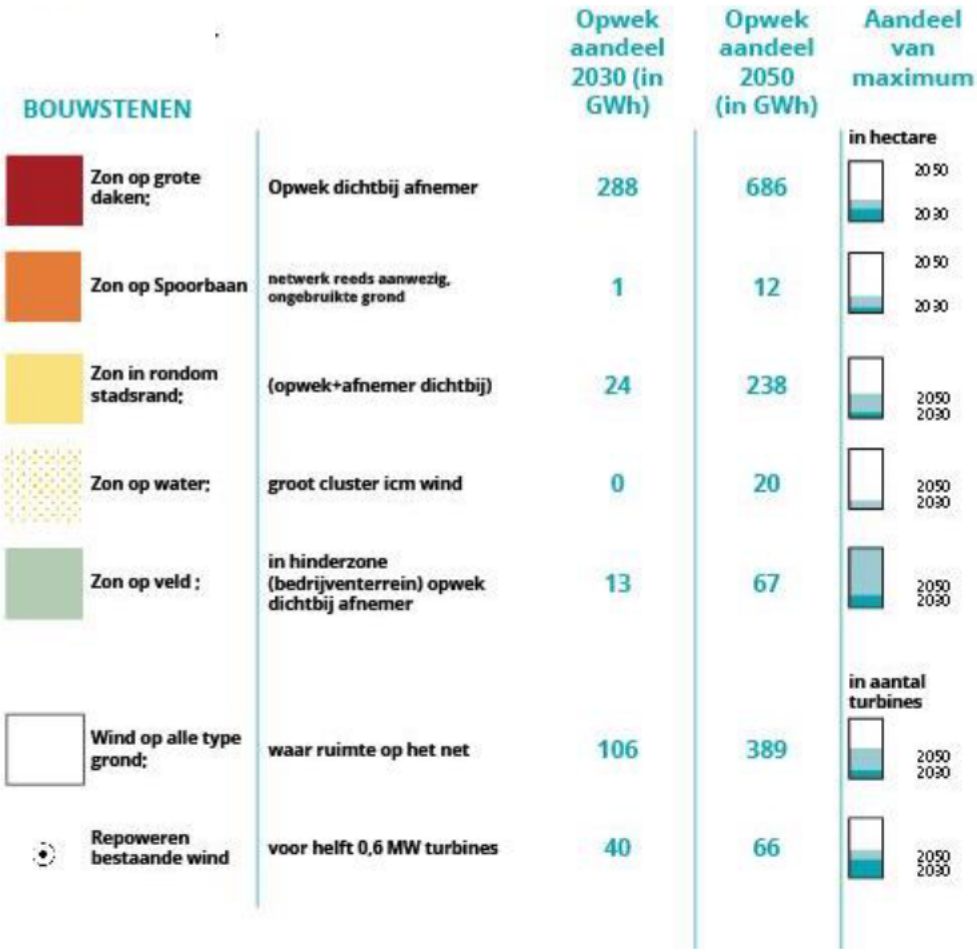

3.1.3.2 Warmte

In het scenario Kostenefficiëntie is gekozen voor de warmtetechniek per buurt met de laagste kosten, wanneer gekeken wordt naar de integrale kosten van alle partijen: burgers, energiebedrijven, netbeheerders. Deze laagste kosten gaan voor zaken als betaalbaarheid, leefkwaliteit of maatschappelijk draagvlak. Er wordt veelal gebruik gemaakt van bestaande, bewezen technieken, maar wel rekening gehouden dat in 2050 ook waterstof een grote speler zou kunnen worden. Veel buurten behouden hun gasinfrastuctuur, en worden verwarmd met duurzaam gas (groengas of waterstof).

Om te bepalen welke techniek de laagste maatschappelijke kosten heeft is gebruik gemaakt van achterliggende berekeningen uit de systeemstudie energie-infrastructuur Noord-Holland 2020-2050 (CE Delft, ECN, SMV, 2019)[2]. In deze studie is voor alle buurten in Noord-Holland met behulp van het CEGOIA model van CE Delft bepaald welke warmtetechniek de laagste kosten heeft. Er is hierbij gekozen om uit te gaan van het scenario 'Regie Nationaal'. Dit scenario sluit het beste aan bij de logica van het Ontwerp Klimaatakkoord: veel lokale opwek, waarbij ook rekening gehouden wordt met mogelijkheden voor opwek van waterstof. De uitkomsten uit deze achterliggende berekeningen zijn een-op-een overgenomen in dit scenario.

3.2 Vergelijking van vraag en opwek in scenario's

Het primair doel van de RES is geschikte locaties vinden voor de inpassing van de opwek van windenergie en grootschalige opwek van zonenergie. Daarnaast heeft de RES als doel inzichten te

[2] Rapportage systeemstudie energie-infrastructuur Noord-Holland 2020-2050, CE Delft, 2019

bieden in de mogelijkheden voor de verduurzaming van de warmtevoorziening. De RES heeft niet als doel om een (deel)regio energieneutraal te maken. Een vergelijking tussen vraag en aanbod of potentie van zowel elektriciteit als warmte kan echter belangrijke inzichten geven in de verhoudingen tussen opwekpotentie en de lokale vraag.

3.2.1 Elektriciteitsvraag

De “reguliere” elektriciteitsvraag omvat elektriciteitsverbruik door apparaten in woningen en utiliteiten, en het elektriciteitsverbruik door datacentra. We maken een onderscheid tussen de huidige situatie, 2030 en 2050.

Voor de huidige situatie baseren we ons op de data uit de Klimaatmonitor. Het jaar 2017 wordt beschouwd als basisjaar omdat dit het laatste jaar is waarvoor volledige gegevens beschikbaar zijn (dit zijn zowel de verbruiksgegevens als de gegevens voor prognoses). Klimaatmonitor beschikt over data voor woningen en utiliteiten. Voor datacentra baseren we ons op de vermogens uit de Systeemstudie Noord-Holland, en gaan we uit van bezettingsgraad van 40% tot 70%[3].

Voor 2030 en 2050 nemen we twee factoren mee: besparingen door verbeteringen in efficiënties van apparaten en groei van de vraag door de toename van het aantal woningen, utiliteiten en datacentra. We hanteren daarmee dezelfde methode als gebruikt is in de Analysekaarten van het NP RES. Voor de prognoses van de groei van woningen, utiliteiten en datacentra baseren we ons op de gegevens uit de Themastudie Elektriciteit Amsterdam.

De elektriciteitsvraag is geen onderdeel van de bouwstenen, en verschilt daarom niet tussen de scenario’s.

3.2.2 Elektriciteitsopwek

De *duurzame* elektriciteitsopwek is voor elk scenario gelijk aan de huidige duurzame opwek plus de grootschalige opwek aan zonne-energie en windenergie die volgt uit de combinatie van bouwstenen in dat scenario.

3.2.3 Warmtevraag

De warmtevraag is op een gelijkaardige manier bepaald als de elektriciteitsvraag. Voor de warmtevraag houden we enkel rekening met woningen en utiliteiten, aangezien datacentra geen warmtevraag hebben.

Hoe de warmtevraag wordt ingevuld, verschilt per scenario. Hierbij spelen twee factoren een rol: (1) de mate waarin isolatie de warmtevraag verlaagt, en (2) welke techniek gekozen wordt om aan de warmtevraag te voldoen. Dezelfde warmtevraag kan voldaan worden door verschillende energiedragers. De invulling, en daarmee de vraag naar verschillende energiedragers, is per scenario weergegeven op de poster.

3.2.4 Warmtebronnen

De in de deelregio aanwezige warmtebronnen zijn weergeven in het fotodocument. Voor de energiebalans in de deelregio zijn warmtebronpotenties berekend op basis van bestaande bronnen. De potentie van biomassa en biogas is overgenomen van de Analysekaarten van het NP RES. Het gaat hierbij enkel over biomassa en biogas die hun oorsprong in de deelregio hebben. De geothermiepotentie in Amsterdam is onbekend, maar wordt nader onderzocht, de resultaten worden

[3] Percentages zijn gebaseerd op persoonlijke communicatie met Dutch Datacenter Association.

in de eerste helft van 2020 verwacht. De potentie voor restwarmte en aquathermie is gebaseerd op vermogens bekend uit de Grand Design 2.0 studie[4]. Voor restwarmte is enkel rekening gehouden met de vermogens van bestaande bronnen die in de deelregio Amsterdam liggen en die na 2020 operationeel blijven. Voor hoogtemperatuurrestwarmtebronnen gaan we uit van 3000 vollasturen. Voor laagtemperatuurrestwarmtebronnen gaan we uit van 6000 vollasturen. Voor aquathermie is de potentie in de deelregio Amsterdam geschat op 50% van de potentie in MRA, en hebben we rekening gehouden met 900 zonuren die het oppervlaktewater opwarmen.

Aangezien de scenariobepaling gaat om algemene leidende principes, en energie-uitwisseling tussen (deel)regio's één van de mogelijkheden is, zijn de bouwstenen voor warmte niet beperkt door de bekende capaciteit van de in de deelregio aanwezige warmtebronnen. Wel is rekening gehouden met algemene beschikbaarheid van bronnen. Bijvoorbeeld, in Amsterdam is de potentie voor geothermie nog onbekend, daarom zijn geen veronderstellingen gemaakt over toekomstig gebruik van geothermie.

Uit de scenario's is hiermee af te leiden of de technieken die gebruikt zijn in het scenario kunnen worden ingevuld met de in de deelregio aanwezige warmtebronnen, of samenwerking met andere deelregio wenselijk kan zijn. Een realistische koppeling tussen de vraagzijde en warmtebronnen is onderdeel van de Transitievisie Warmte.

3.3 Bepaling doelbereik in 2030

Binnen ieder scenario is de doorrekening zowel voor 2030 als voor 2050 gemaakt. De waarden van 2030 zijn hierin een deel van de waarden van 2050. Het aandeel is gebaseerd op expert-judgement.

Elektriciteit

In de RES wordt enkel grootschalige hernieuwbare opwek meegenomen van technisch bewezen methodes (zon en wind). Het kan zijn dat er bouwstenen genoemd worden waarvan de bijdrage dus niet wordt meegenomen in het bod voor 2030. De grootte van de opwek in 2050 kan per scenario sterk uiteenlopen. Het aandeel totale opwek in 2030 ten opzichte van 2050 ligt in de meeste scenario's tussen de 30% en 40%.

Warmte

In het eindbeeld zijn ALLE gebouwen in de deelregio voorzien van een CO_2-vrije warmtevoorziening. Om het doelbereik in 2030 te bepalen is er per scenario gekeken wat een realistisch aantal buurten is dat de komende elf jaar van het aardgas wordt gehaald. De keuze *welke buurten* deze stap maken is eveneens afhankelijk van het scenario. In het ene scenario zijn dit de buurten met de laagste kosten, in een ander scenario de buurten met de meeste CO_2 winst, etc.

3.3.1 Scenario 1: Leefbaarheid

Elektriciteit

In de RES wordt enkel grootschalige hernieuwbare opwek meegenomen van technisch bewezen methodes (zon en wind). Dit betekent dat bijvoorbeeld PV in asfalt nog niet wordt meegerekend voor 2030. Deze bouwsteen telt pas mee voor 2050. Er is te zien dat met name de focus ligt op reeds bestaande oppervlakten zoals daken en geluidsschermen. Het aandeel totale opwek in 2030 ten opzichte van 2050 ligt op 33%.

[4] https://www.ce.nl/publicaties/2267/mra-warmte-koude-grand-design-20

Warmte

We nemen aan dat 15% van de buurten in 2030 volledig van het aardgas af zijn gehaald. Dit is een niet-lineair pad met een versnelling tussen 2030 en 2050. In een lineair pad zou één derde van de buurten tussen nu en 2030 van aardgas af gaan. Aangezien het wettelijk kader hiervoor nog in ontwikkeling is, wordt 33% tussen nu en 2030 onrealistisch geacht in het Leefbaar scenario, en gaan we uit van ongeveer de helft hiervan, circa van 15%.

De buurten die in dit hoekpunt als eerste van het aardgas af gaan, zijn buurten met het grootste aandeel sociale huurwoningen. We gaan uit van een samenwerking tussen de gemeente en de woningcorporaties, waarbij de buitenruimte van deze buurten een boost kan worden gegeven, en daarmee de leefbaarheid zo snel mogelijk kan worden vergroot. Er is bij deze keuze niet gekeken naar financieel draagvlak of financierbaarheid.

3.3.2 Scenario 2: Maximaal Energie

Elektriciteit

In de RES wordt enkel grootschalige hernieuwbare opwek meegenomen van technisch bewezen methodes (zon en wind). Er is te zien dat met name de focus voor 2030 met name ligt op reeds grote oppervlakten zoals velden rondom bedrijventerreinen, maar juist ook op veen-weide gebied. Het aandeel totale opwek in 2030 ten opzichte van 2050 ligt op 35%.

Warmte

In dit hoekpunt zijn tegen 2040 al alle buurten overgestapt op duurzame warmte. Dit is gelijk aan de doelstellingen van de gemeente Amsterdam. Om dit te behalen heeft Amsterdam in 2030 meer dan 50% van haar buurten aardgasvrij gemaakt, waarbij gekozen is om de buurten met de grootse uitstootreductie eerst aan te pakken.

3.3.3 Scenario 3: Kostenefficiëntie

Elektriciteit

In de RES wordt enkel grootschalige hernieuwbare opwek meegenomen van technisch bewezen methodes (zon en wind). Er is te zien dat met name de focus voor 2030 met name ligt op locaties waar nu nog ruimte is op het net. Wanneer er een uitbreiding van het net zou komen, zal er tegelijkertijd een groot cluster wind en zon in de buurt gepland worden zodat de nieuwe opname capaciteit direct benut wordt. Dit geldt ook voor ontwikkelingen van bedrijventerreinen en woningbouw; in de omgeving ervan wordt naar locaties voor opwek gezocht. Het aandeel totale opwek in 2030 ten opzichte van 2050 ligt op 34%.

Warmte

Net als bij het scenario Leefbaarheid is aangenomen dat 15% van de buurten in 2030 volledig van het aardgas af zijn gehaald. De buurten die in dit hoekpunt als eerste van het aardgas af gaan, zijn de 15% buurten die laagste maatschappelijke kosten hebben om over te stappen naar een CO_2 vrij alternatief. Duurdere buurten kunnen dan mogelijk profiteren van de opgedane kennis en kunde, en een mogelijke toekomstige kostendaling.

4 Effecten

Bij de effectbepaling focussen we op de effecten van de inpassing van grootschalige zonnevelden en van windturbines voor elk scenario. We nemen de effecten van de warmtetransitie niet mee omdat duurzame elektriciteitsopwek de primaire focus van de RES is.

4.1 Ruimtegebruik

Voor het ruimtegebruik van de verschillende energieopties maken we onderscheid naar direct en indirect ruimtebeslag en medegebruik en functiecombinaties. Het type ruimtegebruik wordt bepaald aan de hand van de bouwstenen. **Direct ruimtebeslag** is het ruimtegebruik dat nodig is voor de functie van het opwekken van energie, waarbij het niet mogelijk is om dit te combineren met andere functies. Dit noemen we monogebruik van de ruimte. **Indirect ruimtebeslag** is de overige ruimte waar de energieprojecten de gebruiksmogelijkheden beperken. Er zijn in deze ruimte echter nog wel andere functies mogelijk. Het **indirecte ruimtegebruik**, voor wind is 400 hectare per PJ. Het indirecte ruimtegebruik van zon is gelijk aan het directe ruimtegebruik van zon, 400 hectare per PJ. Bij **medegebruik** wordt energie-opwek gecombineerd met natuur of recreatie, waarbij de natuur- of recreatieve functie zo min mogelijk wordt aangetast. De ruimte wordt bij medegebruik minder intensief gebruikt. Bij **functiecombinaties** wordt de energie-opwek gecombineerd met andere functies zoals zon op dak, zon op geluidschermen, asfalt, etc.

4.2 Opgesteld vermogen zon en wind

Bij het opgetelde vermogen van zon en wind, worden de opbrengsten van alle bouwstenen die in een scenario voorkomen bij elkaar opgeteld.

4.3 CO_2-emissies

Vervanging van elektriciteitscentrales die op gas of kolen draaien door elektriciteitsopwek door zonnepanelen en windturbines zorgt voor CO_2-besparing. Bij de effectbepaling kijken we naar het jaar 2030. In 2030 zijn er nog restemissies door elektriciteitsopwek uit fossiele brandstoffen zijn, en zorgen bijkomende zonnevelden en windturbines voor een verlaging van de CO_2-uitstoot. Dit is niet langer het geval in 2050 omdat volgens de doelen uit het Ontwerp Klimaatakkoord alle elektriciteitsopwek dan CO_2-neutraal is. Nieuwe zonnepanelen en windturbines na 2050 zorgen dus niet langer voor vermindering van CO_2-emissies, omdat die dan al naar nul teruggebracht zijn.

Voor 2030 gaan we uit van een gemiddelde CO_2-emissiefactor van 0,11 kg CO_2 per kWh elektriciteit. Deze emissiefactor is bepaald op basis van de doorrekening van het Ontwerp Klimaatakkoord door het PBL[5]. We gaan ervan uit dat elke kWh die door een bijkomend zonnepaneel of windturbine is opgewekt een marginale CO_2-besparing heeft van 0,11 kg CO_2. Daarbij nemen we aan dat alle opgewekte zonne- en windenergie volledig benut wordt. Deze aanpak geeft een indicatie van het effect dat de bijkomende grootschalige zonnepanelen en windturbines in de deelregio hebben. Het scenario met de grootste duurzame opwek (Maximaal Energie) leidt tot de grootste CO_2-besparing.

4.4 Arbeidsmarkt en onderwijs

De effecten van de RES op de arbeidsmarkt, en op wat in het onderwijs gevraagd wordt, moeten niet alleen vanuit een regionaal perspectief bekeken worden. De effecten op de arbeidsmarkt en onderwijs hangen samen met ontwikkelingen in andere regio's en sectoren op landelijk niveau. De realisatie van opwek in een regio vergroot de werkgelegenheid in Nederland. Door wie die werkgelegenheid wordt ingevuld, staat los van de locatie van de opwek. Daarbij geldt dat een tekort aan gekwalificeerde

[5] https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2019-effecten-ontwerp-klimaatakkoord_3619_0.pdf

mensen kan leiden tot een vertraging in de ontwikkelingen, dus de krapte op de arbeidsmarkt is landelijk een belangrijk zorgpunt.

We gebruiken kentallen van ECN voor de werkgelegenheid van de bouwfase en de exploitatiefase in voltijdsequivalenten (VTE's) per MW geïnstalleerd vermogen zon en wind. Het effect op de werkgelegenheid hangt dus samen met de hoeveelheid opgewekte energie en met de ingezette technieken. Het scenario met de grootste energie-opwek brengt daarmee automatisch de grootste werkgelegenheidseffecten met zich mee. Omdat de arbeidsmarkt niet lokaal is, is dit onderwerp voor het vergelijken van de scenario's dus niet relevant.

4.5 Indirecte economische effecten

4.5.1 Lokale bedrijvigheid en vestigingsklimaat algemeen

Een betrouwbaar en voldoende aanbod van duurzame energie is van belang voor het in stand houden en versterken van het vestigingsklimaat voor bestaande bedrijven in een regio. Lokale opwek is hierbij echter geen voorwaarde. In geval van schaarste van duurzame energie kan lokale opwek wel een meerwaarde zijn. Dit effect kan niet worden gekwantificeerd, we beschrijven dit effect kwalitatief afhankelijk van de verwachte impact van de scenario's.

4.5.2 Datacenters

Een ruime capaciteit op het elektriciteitsnet, in combinatie met relatief lage grondprijzen en snelle internettoegang zijn ingrediënten voor een aantrekkelijke vestigingsplaats voor datacenters. Datacenters leveren werkgelegenheid op in de bouwfase en ook in de operatiefase, maar per hectare is dit relatief beperkt. Of een locatie een aantrekkelijke vestigingsplaats voor datacenters is, kan niet worden gekwantificeerd, daarom we beschrijven dit effect kwalitatief aan de hand van de verwachte impact van de scenario's.

Restwarmte van datacenters kan worden gebruikt voor het verwarmen van goed geïsoleerde nieuwbouwwoningen in combinatie met een warmtenet. Maar een datacenter zou daarvoor niet de enige warmtebron moeten zijn. Voor het gebruik van restwarmte moeten woningen nabij de bron staan. Dit effect kan niet worden gekwantificeerd, we beschrijven dit effect kwalitatief aan de hand van de verwachte impact van de scenario's.

4.5.3 Toerisme

Wanneer energieprojecten op een goede wijze worden ingepast in het landschap zal dit naar verwachting niet leiden tot negatieve effecten voor recreatie en toerisme. Wanneer energieprojecten expliciet worden gecombineerd met een recreatieve en/of toeristische functie heeft dit mogelijk een beperkt positief effect op bezoekersaantallen. De echte winst zit echter in de synergie tussen de twee, bijvoorbeeld ruimtewinst of kostenbesparing, niet zozeer in het aantrekken van extra bezoekers.

4.5.4 Landbouw

Het gebruik van landbouwareaal voor zon en wind kan leiden tot verschuivingen in de agrobusiness markt. Maar door de marktwerking in de (internationale) landbouwsector zal weer een nieuw evenwicht ontstaan. Grote negatieve effecten voor de landbouwsector als geheel zijn daarom niet te verwachten. Dit effect kan niet worden gekwantificeerd, we beschrijven dit effect kwalitatief aan de hand van de verwachte impact van de scenario's.

4.6 Hinder

De hinder van zon en wind kan worden bepaald door het aantal woningen in de directe omgeving van de energie-opwek te bepalen. Omdat de scenario's geen concrete locaties bevatten, is het op dit

moment niet mogelijk de hinder te bepalen. Wanneer concrete locaties bekend zijn, is dit wel mogelijk. Voor windenergie kan de ordegrootte van hinder worden bepaald door het effect op de woningwaarden in de directe omgeving.

4.7 Kosten en opbrengsten

Kosten

Voor duurzame elektriciteitsopwek bevatten de kosten de ontwikkelkosten, investeringskosten, de aansluitkosten en de bijbehorende lengte tot de onderstations. Voor Nederland is voor een aantal technieken een grote dataset over de kosten(ontwikkeling) beschikbaar. Dit zijn de (jaarlijkse) analyses voor de vaststelling van het basisbedrag voor de subsidie Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE). We gaan uit van deze kosten voor de investeringen in wind op land en zon. We sluiten aan bij het onderscheid zoals dat in de SDE wordt gemaakt tussen verschillende groottes zonnevelden. Daarnaast gaan we uit van een opslag van 8% over die investeringskosten voor de ontwikkelkosten.

De technieken dienen ook aangesloten te worden op het net. Voor deze aansluitkosten hanteren we de gemiddelde kosten per meter en kosten per aansluiting zoals die door Netbeheer Nederland zijn gepubliceerd. De kabellengtes zijn gebaseerd op gemiddelde afstanden van de zoekgebieden naar de dichtstbijzijnde onderstations[6]. Om te corrigeren voor obstakels, rekenen we een opslag van 25% over die gemiddelde afstanden. De kosten worden jaarlijks weergegeven, gemiddeld over een periode van 40 jaar met een discontovoet voor de investeringen in elektriciteit van 3%, volgens de parameters van CEGOIA.

De energie-infrastructuur is een fors knelpunt en belangrijk in de energietransitie. Het is een systeemprobleem dat een systematische aanpak vereist. De investeringen en aanpassingen zijn onvermijdelijk en dus in alle scenario's nodig. Deze kosten vormen geen kantelpunt bij de beslissingen binnen de RES. Daarom brengen wij de investeringskosten van de verschillende scenario's niet in beeld.

Opbrengsten

De opbrengsten worden gerealiseerd door de verkoop van energie. We gaan uit van de groothandelsprijs voor elektriciteit en houden geen rekening met belastingen en heffingen. We gaan uit van de elektriciteitsprijs van de NEV 2017 en sluiten aan bij deze prognose tot 2030. Na 2030 is er geen prognose door de NEV over de elektriciteitsprijs.

De toekomstige toename van elektriciteitsproductie door wind en zon zorgt ervoor dat er op hetzelfde moment veel elektriciteit wordt geproduceerd. Daardoor neemt het aanbod toe en daalt de gemiddelde prijs voor elektriciteit uit zon en wind en komt deze onder de gemiddelde groothandelsprijs voor alle elektriciteit te liggen. Dit mechanisme heet het 'profieleffect'. Voor het profieleffect sluiten we aan bij het effect in 2030 volgens ECN. Deze houden we constant na 2030. We gaan daarbij uit van het profieleffect van het hoge scenario omdat deze het dichtstbij de plannen en ambities uit het Klimaatakkoord komt. We gaan niet uit van variërende profieleffecten omdat hier te veel onzekerheden aan hangen.

[6] Noot: Voor daken, geluidsschermen etc. is een standaardafstand van 1000 m genomen. Het is een aanname, wanneer een bouwsteen erg geconcentreerd wordt uitgevoerd op een plek kan de kabellengte anders uitvallen.

Nr. 10
Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

e-mail	naam	organisatie
	10.2.e	Economie
	10.2.e	AKN
	10.2.e	
	10.2.e	
	10.2.e	AKN
	10.2.e	Zuiderlicht.nu
	10.2.e	A'dam Economic Board
	10.2.e	dienst metro en tram
	10.2.e	Waternet
	10.2.e	AKN
	10.2.e	
	10.2.e	IB
	10.2.e	Duurzaamheid
	10.2.e	R&D
	10.2.e	Aliander, Relatiemanager Strategie en Omgeving
	10.2.e	10.2.e NDSM Energie , Opgewekt aan het IJ
	10.2.e	
	10.2.e	
	10.2.e	
	10.2.e	CE Delft
	10.2.e	Programma Luchtkwaliteit
	10.2.e	Openbare Ruimte & Duurzaamheid A'dam Nieuw-West
	10.2.e	OD NZKG
	10.2.e	
	10.2.e	NDSM Energie (voorzitter)
	10.2.e	IB
	10.2.e	MRA Bureau
	10.2.e	OD NZKG, Team Expertise Milieu & Duurzaamheid
	10.2.e	AKN
	10.2.e	
	10.2.e	R&D
	10.2.e	senior energie en circulaire ontwikkeling
	10.2.e	AGV
	10.2.e	
	10.2.e	AKN
	10.2.e	R&D/Amstelstad
	10.2.e	IB Amsterdam
	10.2.e	

13 juni aanw			tel.		opmerking / relatie
x					
x					
x					
x					kennis over vastgoedpartijen en mogelijkheden zon
x					
x					stichting zuidoost , via 10.2.e
x					
13-jun					
13-jun					eerdere emaillijst
13-jun					stond niet op de lijst /was aanwezig 13 juni
13-jun					pilot zon langs het spoor
13-jun	via 10.2.e				
13-jun					
13-jun					
13-jun					
13-jun					
13-jun					gemeente Amsterdam
13-jun					stond niet op de lijst /was aanwezig 13 juni
13-jun					
13-jun					
13-jun					10.2.e
13-jun					
13-jun					
13-jun					
13-jun					
13-jun					coordinator durzaamheid
13-jun					
13-jun					via 10.2.e
13-jun					
13-jun					beter om AFWC
13-jun					
13-jun					stond niet op de lijst /was aanwezig 13 juni
13-jun					
13-jun					
13-jun					(iemand die zich graag bezig wil houden met duurzaamheid binnen V&OR, maar heeft die rol nog niet)
13-jun					
13-jun					
13-jun					

Aanwezigen RES-stap 2 toekomst atelier 9 juli 2019

naam	e-mail	9 juli aanw	organisatie
10.2.e		x	10.2.e NDSM Energie , Opgewekt aan het IJ
10.2.e .		x	groen/gras
10.2.e		x	strategisch adviseur Mobiliteit MRA
10.2.e		x	Decisio
10.2.e		x	Vattenfall
10.2.e		x	BCQ Amsterdam
10.2.e		x	(UVA)Omgevingsmanager
10.2.e		x	AKN
10.2.e		x	AKN
10.2.e		x	Waternet
10.2.e		x	ORAM
10.2.e		x	R&D
10.2.e		x	AKN
10.2.e		x	IB
10.2.e		x	Afval Energie Bedrijf (AEB)
10.2.e			IB
10.2.e		x	AKN
10.2.e		x	R&D
10.2.e		x	
10.2.e		x	AGV
10.2.e		x	
10.2.e		x	AKN
10.2.e		x	
10.2.e		x	AKN
10.2.e		x	Rijkswaterstaat (zon/wind langs infra)
10.2.e		x	R&D
10.2.e		x	VenOR (duurzame assent management
10.2.e		x	Economie
10.2.e		x	SD Zuidoost coord. Duurzaamheid
10.2.e		x	gebiedsmanager Fysiek, SD Centrum
10.2.e		x	OD NZKG
10.2.e		x	02025
10.2.e		x	onze energie
10.2.e		x	mogelijk nieuwe cooperatie
10.2.e		x	Natuur & Milieu,
10.2.e		x	zoncoalitie
10.2.e		x	ducthdatacenter
10.2.e		x	Alliander
10.2.e		x	gem. Adam
10.2.e		x	gem. Adam
10.2.e		x	AEB Amsterdam
10.2.e		x	gem. Adam
10.2.e		x	gem. Adam
10.2.e		x	Vattenfall
10.2.e		x	gem. Adam
10.2.e		x	The Cloud collectieve org.
10.2.e		x	APPM
10.2.e		x	Noordholland.nl
10.2.e		x	Ymere
10.2.e		x	gem. Adam
10.2.e		x	Coördinator Programma Duurzaamheid SD Zuid
10.2.e		x	Port of Amsterdam - Havenbedrijf
10.2.e		x	MNH.nl
10.2.e		x	coördinator duurzaamheid voor stadsdeel West
10.2.e		x	Verkeer & Openbare Ruimte Gem. A'dam

	naam	organisatie
	10.2.e	Programma- en projectadviseur Directie R
	10.2.e	AKN
	10.2.e	
	10.2.e	Zuiderlicht.nu
	10.2.e	Beleidsadviseur Duurzaamheid
	10.2.e	Ymere (Duurzaamheidsadviseur)
	10.2.e	NDSM Energie, Manager projectbureau
	10.2.e	gem. raad Fractie GroenLinks
	10.2.e	
	10.2.e	AKN
	10.2.e	City Deal A'dam AGV / (oud wn Vattenfall
	10.2.e	R&D
	10.2.e	gebiedsmanager Fysiek, SD Centrum
	10.2.e	Aliander, Relatiemanager Strategie en On
	10.2.e	Dir. NDSM Energie , Opgewekt aan het IJ
	10.2.e	strategisch adviseur Mobiliteit MRA
	10.2.e	Adviseur Duurzaamheid en beleidsontwik
	10.2.e	Port of Amsterdam - Havenbedrijf
	10.2.e	CE Delft
	10.2.e	AKN
	10.2.e	R&D/ Haven stad
	10.2.e	
	10.2.e	Openbare Ruimte & Duurzaamheid A'dam
	10.2.e	Ministerie BZK
	10.2.e	IB
	10.2.e	Programmamanager Ruimte en Economie
	10.2.e	Team metropool
	10.2.e	NDSM Energie (voorzitter)
	10.2.e	MRA Bureau
	10.2.e	OD NZKG, Team Expertise Milieu & Duurz
	10.2.e	Programma Luchtkwaliteit
	10.2.e	AKN
	10.2.e	
	10.2.e	R&D
	10.2.e	AGV
	10.2.e	zoncoalitie
	10.2.e	
	10.2.e	(UVA)Omgevingsmanager
	10.2.e	
	10.2.e	Port of Amsterdam - Havenbedrijf
	10.2.e	AKN
	10.2.e	vereniging collectief bezit van windmolen
	10.2.e	R&D, team Stad / duurzaam in de omgevi
	10.2.e	AGV

aangemeld 3 sept	3 sept aanw.	opmerking / relatie
mail komt	x	
outlook acceptatie	x	stichting zuidoost , via 10.2.e
geaccepteerd via outlook	x	
ja	x	
ja	x	
ja	x	
	x	
	x	coordineert duurzaamheid
geaccepteerd	x	stond niet op de lijst /was aanwezig 13 juni
ja	x	
Ja	x	
geaccepteerd via outlook	x	
ja	x	van 10.2.e
ja	x	
mail ja	x	
ja	x	aanspreekpunt duurzaamheid
aangemeld door 10.2.e	x	
ja	x	via 10.2.e stadsdeel Zuid)
geaccepteerd via outlook	x	gemeente Amsterdam
yes yes	x	nieuwe functie: Manager Strategische Partnerships & Sales bij AEB
kan niet, misschien deels	x	
komt deels deels	x	
mail ja komt	x	
ja	x	
mail ja tot 16: uur	x	
SD Zuid	x	
mail 2 juli voorlopig + acceptatie	x	
Ja	x	bezig met renovatie van woningen, heeft overzicht over energie initiatieven Zuidoost
mail 10.2.e ; 10.2.e	x	
ja	x	
aangemeld door 10.2.e	x	
geaccepteerd	x	
geaccepteerd	x	
mail ja komt	x	
geaccepteerd via outlook	x	vervanger van 10.2.e
ja	x	10.2.e)
mail komt	x	
	x	
geaccepteerd via outlook	x	
ja	x	
geaccepteerd via outlook	x	
"De Windvogel"	x	
mail 3 sept	x	
outlook acceptatie	x	

Documenten Ateliers Lokaal

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 3 oktober 2019 08:53
Aan: 10.2.e '
CC: 10.2.e '
Onderwerp: RE: Aanvraag werkvormen Stap 3 Amsterdam

Hi 10.2.e
Kunnen wij op korte termijn een afspraak maken om de werkvormen visualisatie en VR te bespreken?
Ik ben binnen het programma klimaatneutraal degene de het winddossier trekt, en help 10.2.e met de RES.
Ik hoor graag van je.
Met vriendelijke groet,
10.2.e 10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid
Gemeente Amsterdam
T + 10.2.e

Werkdagen: 10.2.e
Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 2 oktober 2019 12:47
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: Aanvraag werkvormen Stap 3 Amsterdam
Hi 10.2.e zie hieronder de mail vanuit GE over de VR van wind. Kan jij dit met 10.2.e bespreken en mij en 10.2.e in de loop houden?
Groet 10.2.e
10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: RES stap3 [mailto:RESstap3@generation.energy]
Verzonden: woensdag 2 oktober 2019 12:11
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: FW: Aanvraag werkvormen Stap 3 Amsterdam
Beste 10.2.e
Bij deze link ik je graag aan Juliane Kürschner van Gemeente Amsterdam
10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e
Eind oktober/begin november organiseren ze 5 Lokale Scenario Ateliers. Deze sessies willen ze verrijken met een Visualisatie en/of VR, voor het meer tastbaar maken van de impact van windinpassing in de verschillende stadsdelen. Graag contact opnemen met 10.2.e over de inzet van deze werkvormen en haalbaarheid om deze te integreren in de geplande LSA sessies (sessies vinden plaats over 4 weken).

Er is een programma van 2,5 uur opgesteld voor het LSA. Dit is het minimale dat wij nodig hebben voor het uitvoeren van het Atelier. Er zal meer ruimte nodig zijn om deelnemers binnen deze sessie ook aan de slag te laten gaan met VR.
Ik word graag in de loop gehouden.
Hartelijke groet,
10.2.e
10.2.e
Coördinatie Keuzemenu Werkvormen

Van: 10.2.e >
Verzonden: woensdag 2 oktober 2019 11:19
Aan: RES stap3 <RESstap3@generation.energy>
CC: 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: RE: Aanvraag werkvormen Stap 3 Amsterdam
Beste Lynn,
Ik reageer even direct in je mail op je vragen.
10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: RES stap3 [mailto:RESstap3@generation.energy]
Verzonden: woensdag 2 oktober 2019 10:07
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e ; 10.2.e
Onderwerp: Re: Aanvraag werkvormen Stap 3 Amsterdam
Beste 10.2.e
De titel van het bericht is "aanvraagformulier nhz".
Als je het vindt, graag doorsturen inderdaad.
Ik heb ondertussen contact gehad met 10.2.e en jullie PvA is inderdaad goedgekeurd.
1/ LSA
Ik heb nu genoteerd:
dinsdag 29 oktober 2019 (Oost/ Zuidoost),
woensdag 30 oktober (Centrum/ Zuid)
maandag 4 november (West/Nieuw West)
donderdag 7 november (Noord)
plus een atelier haven/ noord. Kom ik vandaag of morgen op terug.
Aanvullende vragen om de planning op hoofdlijnen te vervolledigen:

- Willen jullie ook een een 5de bijeenkomst inplannen? Ja, zie hierboven.
- Kiezen jullie voor een Klein, Medium of Grote bijeenkomst? We zetten in op medium, ca 45 personen. Dit heeft tot nu toe prettige gesprekken opgeleverd.
    - Klein (10 – 30 deelnemers): *twee* getrainde personen van uw organisatie nodig
    - Medium (31 – 60 deelnemers): *vijf* getrainde personen van uw organisatie nodig zijn we mee bezig, betekent dat we wel met een grote groep op 18 oktober aanwezig zullen zijn. Daarom graag de vraag: a) kan de sessie in Amsterdam plaats vinden? B) hoelang

duurt die sessie? Ik neem niet aan dat we gedurende 4 uur bezig zijn? Het is voor veel collega's een vrije dag en deze moeten kinderopvang regelen.

- **Groot (61 – 90 deelnemers): *zeven* getrainde personen van uw organisatie nodig**

- Kan je de starttijd en beoogde eindtijd van de bijeenkomsten aangeven? Wij gaan uit van 2,5uur voor een Klein Atelier, en 3 uur voor een Medium/Grote sessie. Is ook onze insteek, 18:00 inloop met soep/ broodjes, 18:30 – 20:30 programma. Komt dit overeen? Zie bijgevoegde concept uitnodiging.

2/ Andere werkvormen

Ik begreep van 10.2.e dat jullie ook interesse hebben in aanvullende werkvormen (W&W, VR, Visualisaties).

Is dit inderdaad zo, en zijn daar reeds meer details van bekend? Ja, is zo. Wat moet je weten? Voor ons is het van groot interesse om de opties qua wind in de stadsdelen zo goed mogelijk weer te kunnen geven, vandaar VR en visualisatie.

Wat betreft "Wikken en wegen" laten we het nu nog even rusten, mogelijk komen we daar later nog een keer op terug.

Zodra ik de hoofdlijnen van jullie verzoek ken, dan zet ik ook deze aanvragen uit. Ik stuur je ook ons pva mee, de data daarin kloppen niet meer.

Je kan me ook bellen op 10.2.e

Hartelijke groet,

10.2.e

Coördinatie Keuzemenu Werkvormen

<hr size=2 width="98%" align=center>

Van: 10.2.e

Verzonden: dinsdag 1 oktober 2019 17:49

Aan: RES stap3 <RESstap3@generation.energy>

CC: 10.2.e >

Onderwerp: RE: Aanvraag werkvormen Stap 3 Amsterdam

Beste 10.2.e

Fijn van je te horen! Ik heb een bevestigingsmail ontvangen, twee keer zelfs (voor elke keer inschrijving) maar weet niet meer wat het onderwerp was. Zou je mij een hint kunnen geven, dan kan ik zoeken...

Verder heb ik voor de inhoudelijke inrichting van de ateliers contact met 10.2.e een plan van aanpak heb ik al meer dan een week geleden aan 10.2.e gestuurd, zonder reactie, dus ik ga ervan uit dat het goed is.

Groet, 10.2.e

10.2.e

Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal

Gemeente Amsterdam

+ 10.2.e

Van: RES stap3 [mailto:RESstap3@generation.energy]

Verzonden: dinsdag 1 oktober 2019 13:47

Aan: 10.2.e

CC: 10.2.e energieregio Noord-Holland Zuid; 10.2.e

Onderwerp: Aanvraag werkvormen Stap 3 Amsterdam

Beste 10.2.e

Ik heb via mijn collega 10.2.e begrepen dat je de aanvraagformulieren op de website hebt ingevuld, maar dat deze helaas niet zijn aangekomen. Excuses hiervoor.

Als eerste een praktische vraag: heb je wel een bevestiging van je aanvraag/aanvragen ontvangen? Zo kan de beheerder van het formulier gericht kijken waarom het niet heeft gewerkt.
Mbt je aanvraag, ik heb het volgende vernomen:
Jullie willen concreet op 5 data een Lokaal Scenario Atelier organiseren; 28,29 en 31 oktober en 4 en 7 november. Bij 2-4 van deze data willen jullie graag naast een lokaal scenario atelier ook de VR en de visualisatie afnemen, bij het havengebied wordt er nog nagedacht of er ook een wikken-en-wegen kan worden afgenomen. Voor alle sessies ca. 45 personen.
Ik heb de data voor de Lokaal Scenario Ateliers alvast in potlood in onze agenda's genoteerd. Zodra wij bevestiging van 10.2.e hebben ontvangen op het ingediende PvA, kan ik de afspraken definitief maken en de verzoeken voor de optionele werkvormen doorzetten naar consortiumcollega's.
Hartelijke groet,
10.2.e

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als een e-mail niet voor u is bestemd, verzoekt de gemeente u vriendelijk ons van de juiste adressering op de hoogte te stellen en de e-mail te verwijderen zonder de informatie te gebruiken en te delen met anderen. Voor verdere informatie over de rechten op informatie, zie https://www.amsterdam.nl/proclaimer.

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als een e-mail niet voor u is bestemd, verzoekt de gemeente u vriendelijk ons van de juiste adressering op de hoogte te stellen en de e-mail te verwijderen zonder de informatie te gebruiken en te delen met anderen. Voor verdere informatie over de rechten op informatie, zie https://www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Aan: " 10.2.e "
Cc: " 10.2.e "
Onderwerp: RE: Offerte voor 4 RES ateliers
Datum: vrijdag 11 oktober 2019 17:25:17
Bijlagen: Uitnodiging meepraten over duurzame energieopwekking bij u in de buurt.docx
Uitnodiging meepraten over duurzame energieopwekking .msg

Dag 10.2.e en 10.2.e, dank voor de offerte en excuus voor de vertraging!
Deze is akkoord, ik zal met de volgende e-mail aan 10.2.e vragen om de afhandeling ervan.
Jullie hebben ondertussen een moment gepland met 10.2.e, om het proces samen te bespreken, dat is fijn!
Wij hebben ondertussen de uitnodiging definitief gemaakt – ik stuur die in de bijlage, die kan je in een aparte e-mail zetten of als bijlage sturen. Het formulier is klaar om gebruikt te worden.
Maandag meer, alvast fijn weekend!
Hartelijke groet, 10.2.e

10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal
Gemeente Amsterdam
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 26 september 2019 14:05
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: Offerte voor 4 RES ateliers
Hoi 10.2.e,
Aangepast, zie de nieuwe offerte in de bijlage.
Ik twijfelde inderdaad of ik er 5 ateliers op moest zetten, maar had het er inderdaad niet in opgenomen. Het lijkt me geen probleem om als dat nodig blijkt een extra offerte te maken voor een 5de atelier. Laten we ons nu richten op deze 4!
Groeten!
10.2.e

Zuiderlicht.nu
IJsbaanpad 64a
1076 CW Amsterdam
10.2.e
tel. 10.2.e

On Thu, Sep 26, 2019 at 11:57 AM 10.2.e wrote:

> Dag 10.2.e, ik had nog wat opmerkingen. Zou je die willen toevoegen? En trouwens, ik heb het over 5 ateliers, maar we weten nog niet hoe we de 5e inrichten, vandaar dat ik die even buiten deze offerte laat tot nu toe. Mocht ik hier iets voor willen hoor je het ook.
> Groet 10.2.e
> 10.2.e
> Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal
> **Gemeente Amsterdam**
> + 10.2.e
>
> **Van:** 10.2.e
> **Verzonden:** woensdag 25 september 2019 16:19
> **Aan:** 10.2.e

CC: 10.2.e
Onderwerp: Offerte voor 4 RES ateliers

Hoi 10.2.e

Zoals besproken stuur ik je de offerte voor het uitnodigen van koplopers voor de 4 RES Ateliers.

Als er iets niet klopt hoor ik het graag!

Wat ik graag nog met je wil delen is dat ik namens 10.2.e wordt ingehuurd om ateliers elders in de provincie voor te zitten. Ik heb bij 10.2.e aangegeven dat ik niet de ateliers (of serious games) die in Amsterdam worden georganiseerd wil voorzitten omdat ik hier graag als Amsterdammer aan wil deelnemen.

Met 10.2.e even afgestemd en hij zou eventueel alle 4 de ateliers voorzitten.

Groeten!

10.2.e

Zuiderlicht.nu
IJsbaanpad 64a
1076 CW Amsterdam
10.2.e
tel. 10.2.e

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als een e-mail niet voor u is bestemd, verzoekt de gemeente u vriendelijk ons van de juiste adressering op de hoogte te stellen en de e-mail te verwijderen zonder de informatie te gebruiken en te delen met anderen. Voor verdere informatie over de rechten op informatie, zie https://www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 11 oktober 2019 17:25
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Uitnodiging meepraten over duurzame energieopwekking
Bijlagen: Uitnodiging meepraten over duurzame energieopwekking bij u in de buurt.docx

Uitnodiging meepraten over duurzame energieopwekking bij u in de buurt: o.a. zonnevelden en windturbines

Ons elektriciteitsverbruik neemt de komende jaren enorm toe, bijvoorbeeld omdat we steeds meer elektrisch rijden en koken. Er moet veel meer energie duurzaam worden opgewekt en het elektriciteitsnetwerk moet daarom flink worden uitgebreid. In de afgelopen maanden zijn drie verschillende ruimtelijke scenario's uitgewerkt die aangeven hoe Amsterdam meer energie duurzaam kan opwekken. Graag nodigen we u uit om in gesprek te gaan over de verschillende scenario's in uw buurt.

Amsterdam wil een aantrekkelijke en leefbare stad zijn voor alle Amsterdammers die er wonen, werken of op bezoek komen. Een stad met ruimte voor iedereen, met prettige buurten en frisse lucht. Met licht dat nog steeds gewoon aangaat, met warme huizen als het buiten koud is en met een slim stroomnetwerk dat levert en laadt. Een stad waar ook onze kinderen en kleinkinderen goed kunnen leven. Een stad om trots op te zijn.

Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050
Een stad die van kolen, olie en gas voor 100% overgaat op schone energie. Daarom wil Amsterdam de CO_2-uitstoot met 95% terugdringen in 2050 ten opzichte van 1990. De tussenstap op weg naar 2050 is 55% minder CO_2-uitstoot in 2030. Om de doelen te halen is er een omslag nodig, zodat de CO_2-uitstoot daalt.

Hoe gaan we dat doen? De gemeente heeft haar aanpak beschreven in de Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050. Deze aanpak is gericht op vier thema's: gebouwen, verkeer, elektriciteit, industrie & haven. Duurzame energieopwekking zoals elektriciteit is onderdeel van dit plan.

Op dit moment is nog maar 6% van het Amsterdams energieverbruik duurzaam opgewekt. Dit kan maximaal 30% worden, de rest moet van elders komen.

Wanneer:

- maandag 28 oktober (Noord)
- dinsdag 29 oktober (Oost/ Zuidoost),
- maandag 4 november (Havengebieden)
- donderdag 7 november (West/ Nieuw-West)
- dinsdag 12 november (Centrum/ Zuid)

Programma:

- 18:00 -18:30: Inloop met soep/ salade en broodjes
- 18:30 - 18:35: Opening en welkom
- 18:35 - 18:45: Presentatie ambities voor Amsterdam
- 18:45-19:10: Presentatie scenario's energieopwekking
- 19:10-19:15: Introductie werkvorm
- 19:15-19:30: Pauze
- 19:30-20:30: Reactie op de scenario's in kleine groepen, max. 8 pers.
- 20:30-21:00: Afronding met reflectie en vooruitblik

Meld u aan

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 10 oktober 2019 10:14
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Agenda

Urgentie: Hoog

Hi 10.2.e

Zie onderstaand, vraag: akkoord?

Aangepaste punten:

- Titel is concreter en on topic
- Openingstekst is met de deur in huis
- Foto laat een veld zien (waar zonnevelden zouden kunnen komen) + grote windturbines. Er staan alleen geen mensen op, maar we hebben geen betere in de database.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 10 oktober 2019 09:59
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Agenda

Uitnodiging meepraten over duurzame energieopwekking bij u in de buurt: o.a. zonnevelden en grote windturbines

Wanneer:

- maandag 28 oktober (Noord)
- dinsdag 29 oktober (Oost/ Zuidoost),
- maandag 4 november (Haven)
- donderdag 7 november (West/ Nieuw-West)
- dinsdag 12 november (Centrum/ Zuid)

Tijd Inloop vanaf 18:00, aanvang programma 18.30 – 20.00 uur (incl. soep, salade en broodjes vooraf)
Wat Atelier duurzame energieopwekking

Graag nodigen we u uit om mee te praten over duurzame energieopwekking bij u in de buurt. We gaan met u in gesprek over verschillende scenario's van duurzame energieopwekking. De uitkomst nemen we mee als input bij de politieke besluitvorming over het vaststellen van o.a. zoekgebieden voor zonnevelden en grote windturbines.

Aantrekkelijke en leefbare stad
Amsterdam wil een aantrekkelijke en leefbare stad zijn voor alle Amsterdammers die er wonen, werken of op bezoek komen. Een stad met ruimte voor iedereen, met prettige buurten en frisse lucht. Met licht dat nog steeds gewoon aangaat, met warme huizen als het buiten koud is en met een slim stroomnetwerk dat levert en laadt. Een stad waar ook onze kinderen en kleinkinderen goed kunnen leven. Een stad om trots op te zijn.

Een stad die van kolen, olie en gas voor 100% overgaat op schone energie. Daarom wil Amsterdam de CO_2-uitstoot met 95% terugdringen in 2050 ten opzichte van 1990. De tussenstap op weg naar 2050 is 55% minder CO_2-uitstoot in 2030. Om de doelen te halen is er een omslag nodig, zodat de CO_2-uitstoot daalt. Hoe gaan we dat doen? De gemeente heeft haar aanpak beschreven in de Routekaart Amsterdam

Klimaatneutraal 2050. Deze aanpak is gericht op vier thema's: gebouwen, verkeer, elektriciteit, industrie & haven. Duurzame energieopwekking is onderdeel van dit plan.

Het elektriciteitsverbruik neemt de komende jaren enorm toe, bijvoorbeeld omdat we steeds meer elektrisch rijden en koken. Er moet veel meer energie duurzaam worden opgewekt en het elektriciteitsnetwerk moet flink worden uitgebreid. Op dit moment is nog maar 6% van het Amsterdams energieverbruik duurzaam opgewekt. Dit kan maximaal 30% worden, de rest moet van elders komen.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 10 oktober 2019 09:47
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Agenda

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e | 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Locaties ateliers

Dag 10.2.e
je hebt van 10.2.e al een soort 'proces antwoord' gekregen, maar waar het concreet op neerkomt is dat ik niet wil dat de hele zaal vol 'boze ' burgers zit.
Ik ben heel blij dat jullie mensen overtuigen en dat jullie die mensen ook aanmelden, en zeker wil ik deze niet teleurstellen. Zelf ontvang ik ook al mails met deze toon en heb begrip ervoor gevraagd dat we een zo breed mogelijke vertegenwoordiging ruimte willen bieden.
Ik ken dit principe wel van conferenties en heb van niemand er negatieve dingen over gehoord...
Plekken reserveren voor de koplopers lijkt mij niet wenselijk en een hele formele aanpak. Ik spreek wel graag af dat - mocht het überhaupt nodig zijn- we samen overleggen dat de koplopers een plek vinden en voldoende vertegenwoordigd zijn.
Dat is niet formeel, wel werkbaar.
Mocht jij een voorstel hebben om de zin in de mail aan te passen, dan hoor ik het ook graag. Groet, 10.2.e

10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal
Gemeente Amsterdam
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 17:23
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: Locaties ateliers

Hoi 10.2.e en 10.2.e
Ai, deze wijziging in het proces terwijl we al mensen hebben uitgenodigd zijn we niet gelukkig mee.
We kregen vandaag van koplopers inderdaad terug dat ze zich hebben aangemeld en dat ze na het aanmelden bericht ontvangen dat het niet zeker is dat ze welkom zijn/uitgenodigd worden. Je kunt je wellicht wel voorstellen dat het bij de meeste koplopers niet heel goed is gevallen.
Ik snap dat de gemeente er enige regie op wilt houden, maar een vol = vol principe is eerlijker en transparanter dan bij teveel aanmelden een selectie maken (zonder dat duidelijk is op welke gronden mensen wel of niet welkom zijn).
Dit betekent namelijk dat wij mensen uitnodigen en overtuigen van het feit dat het belangrijk is om zich aan te melden en input te leveren. Daarmee ook vragen om een avond vrij te houden maar hen niet verzekeren dat ze erbij aanwezig kunnen zijn. Je kunt je wellicht voorstellen dat dit niet een positief effect heeft op het vertrouwen van de koplopers (in ons en dit proces).
Ik wil graag een oplossing voordat we verder gaan met het actief uitnodigen van koplopers. Waar 10.2.e en ik over na hebben gedacht is dat we bijvoorbeeld een aantal plekken per atelier voor koplopers/energiecommissarissen kunnen reserveren. Bijvoorbeeld 5 - 10 plekken. Dan hebben de eerste aanmelders in ieder geval de zekerheid dat ze ook kunnen komen, waaronder de mensen die zich al hebben aangemeld of aangeven dat te willen gaan doen. De meeste koplopers die zijn benaderd hebben hier namelijk positief op gereageerd, het initiatief wordt goed ontvangen. Daarom zou het ook erg zonde zijn als we deze groep moeten teleurstellen.
We horen graag of dit voor jullie ook een werkbare oplossing is!
Groeten,
10.2.e

10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e
tel. 10.2.e

On Thu, Oct 17, 2019 at 3:54 PM 10.2.e wrote:

> Beste 10.2.e
> In overleg met 10.2.e hebben we afgesproken om de locaties nog niet door te geven bij het versturen van de uitnodiging.
> Uit alle mensen die zich hebben opgegeven, wordt een selectie gemaakt (uiteraard afhankelijk van aantal aanmeldingen etc.).
> Dan krijgt deze selectie een bevestiging van deelname en daarbij wordt dan ook de locatie doorgegeven.
> (we denken zo meer grip te krijgen/houden op de "wie, wat, waar en hoeveel aanmeldingen")
> Maar de locatie zal uiteraard in ieder geval binnen Amsterdam en binnen het betreffende stadsdeelgebied zijn.
> Met vriendelijke groet,
>
> 10.2.e
> 10.2.e
> 10.2.e Programma Amsterdam Klimaatneutraal
> 10.2.e RES
> Ruimte en Duurzaamheid
> Gemeente Amsterdam
> M 10.2.e
> E-mail: 10.2.e
> Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
> Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
> werkdagen: ma, di, do
>
> **Van:** 10.2.e
> **Verzonden:** donderdag 17 oktober 2019 14:01
> **Aan:** 10.2.e ; 10.2.e
> **CC:** 10.2.e
> **Onderwerp:** Locaties ateliers
>
> Hoi 10.2.e en 10.2.e
> We hebben een bericht klaar staan om de energiecommissarissen per postcode gebied een uitnodiging te sturen maar lijkt ons verstandig om daar meteen de locaties van de ateliers bij te vermelden. Dan hoeven we niet 2 berichten te versturen ;)
> Ik had begrepen dat de offertes opgevraagd zijn en dat we een dezer dagen te horen zouden krijgen wat de locaties zijn geworden. Kunnen jullie die met ons delen zodra dat bekend is? Dan nemen we dat in de uitnodigingen aan de energiecommissarissen (en andere uitnodigen) mee!
> Groeten,
> 10.2.e
>
> ---
>
> 10.2.e
> 10.2.e
> 10.2.e
> 10.2.e
> tel. 10.2.e

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als een e-mail niet voor u is bestemd, verzoekt de gemeente u vriendelijk ons van de juiste adressering op de hoogte te stellen en de e-mail te verwijderen zonder de informatie te gebruiken en te delen met anderen. Voor verdere informatie over de rechten op informatie, zie https://www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e ; 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: Aanwezige koplopers ateliers
Datum: vrijdag 8 november 2019 13:41:35

Hoi 10.2.e en 10.2.e

10.2.e en ik buigen ons komende week over de vraag op welke wijze we de koplopers en energiecommissarissen die bij een of meerdere ateliers zijn geweest kunnen bedanken/een bescheiden beloning kunnen aanbieden voor hun bijdrage. Het zou ons erg helpen als we weten wie er bij de ateliers allemaal aanwezig zijn geweest zodat we niemand vergeten. Concreet ben ik daarom benieuwd of we de presentielijsten zouden kunnen ontvangen of inzien?

Groeten en goed weekend alvast!

10.2.e

Zuiderlicht.nu
IJsbaanpad 64a
1076 CW Amsterdam
10.2.e
tel. 10.2.e

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 12 november 2019 11:58
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: Posters lokale verrijking Noord

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 16:11
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Posters lokale verrijking Noord

Ha 10.2.e en 10.2.e

De posters met daarop een uitsnede van Amsterdam Noord (per scenario 2 prints op A0) zitten in de presentatiekoker (zie foto) die in het atelier op de 3e ligt (op de ladenkast).
Ik ben zelf maandag in de middag pas aanwezig, deze koker kan meegenomen worden naar Noord.

Groeten,

10.2.e

Team Metropoolregio Amsterdam
Ruimte en Duurzaamheid
Gemeente Amsterdam

M 10.2.e
E 10.2.e

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: RES stap3 <10.2.e>
Verzonden: donderdag 14 november 2019 15:01
Aan: 10.2.e ; 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: verslagen RES stappen 1,2,3
Bijlagen: RESAtelierAmsterdam_Zuid_Centrum.docx; RESAtelierAmsterdam_Noord.docx; RESAtelierAmsterdamWest_NieuwWest_Haven.docx; RESAtelierAmsterdam_O_ZO.docx

Hallo 10.2.e

Zie bijlage voor de conceptverslagen.

De voorkeuren:
Noord: leefbaarheid
Oost: leefbaarheid
Zuid: maximaal energie
West: leefbaarheid

Algemeen: leefbaarheid

Mbt quote: het meest opvallende is dat deze opmerking met min of meer dezelfde woorden is gemaakt in alle ateliers: kunnen we niet gaan voor het scenario "Maximaal Energie", maar zo leefbaar mogelijk (dus met maximale participatie, betrokkenheid van bewoners, etc.)?

Groet,
10.2.e

Coördinatie Keuzemenu Werkvormen
T: 10.2.e
E: 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 14 november 2019 12:44
Aan: 10.2.e ; RES stap3
CC: K 10.2.e
Onderwerp: verslagen RES stappen 1,2,3

Beste 10.2.e en 10.2.e
Zoals telefonisch besproken **moeten we vandaag nog een stuk (mbt de RES) versturen naar de Wethouder** en daarom willen we graag willen graag met spoed (en voor zover mogelijk) van jullie ontvangen of kunnen jullie doorgeven:

- de verslagen van de bijeenkomsten (voor zover tot nu toe verwerkt) ;
- een goede "quote" (opgeschreven op de sheets tijdens de lokale diverse bijeenkomsten);
- welk scenario nu de meeste stickers heeft gehad (turven vanuit de stickers).

Graag ontvangen wij de stukken/ informatie per direct (z.s.m.) omdat we hebben toegezegd aan de wethouder dat we vandaag extra informatie zullen toesturen.

Alvast veel dank voor de inspanning en moeite.
We snappen dat dit een onvoorziene spoed klus is maar het is helaas niet anders.
Ook wij zijn met spoed aan de slag ;-)
Tot zover. Mocht jullie nog vragen hebben, dan horen ik dat graag.
Groeten
Mede namens 10.2.e
10.2.e
10.2.e Programma Amsterdam Klimaatneutraal
10.2.e RES
Ruimte en Duurzaamheid
Gemeente Amsterdam
M + 10.2.e
E-mail: 10.2.e
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
werkdagen: 10.2.e

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als een e-mail niet voor u is bestemd, verzoekt de gemeente u vriendelijk ons van de juiste adressering op de hoogte te stellen en de e-mail te verwijderen zonder de informatie te gebruiken en te delen met anderen. Voor verdere informatie over de rechten op informatie, zie https://www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 20 november 2019 11:51
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: Memo/docs/info - RES lokale ateliers Amsterdam (stap 3)
Bijlagen: Memo_Lokale Scenario Ateliers Amsterdam.pdf; RESAtelierAmsterdamWest_NieuwWest_Haven.pdf; RESAtelierAmsterdam_Noord.pdf; RESAtelierAmsterdam_O_ZO.pdf; RESAtelierAmsterdam_Zuid_Centrum.pdf

Ter info.

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 19 november 2019 12:17
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Memo/docs/info - RES lokale ateliers Amsterdam (stap 3)

Beste allemaal,

Nu de lokale ateliers zijn afgerond zijn de hieronder vermelde documenten beschikbaar (een aantal zijn als bijlage toegevoegd):

- Memo met daarin de samenvatting van wat is opgehaald tijdens de lokale ateliers;
- Verslag per atelier; en
- Foto's van de banners; **de bestanden zijn genaamd "LSA" = lokaal scenario atelier, en daarna een letter N, O, W, Z voor de windrichtingen.**
  Je kan de foto's je hier downloaden (We Transfer): https://we.tl/t-yynoNZbJqw

Voor iedereen die toegang heeft tot de gemeentelijk G-schijf, hebben we alle documenten en foto's ook opgeslagen op de G-schijf in de map:
G:\RD\Projecten_D\duurzaamheid\Programma A-'dam Klimaatneutraal\2b RES\1_RES Amsterdam_Stap 3 Lokale verrijking\Verslagen GE + CE memo

Voorlopig tot zover.
Graag tot vanmiddag bij het RES kernteam overleg.

10.2.e
Namens 10.2.e

10.2.e
10.2.e Programma Amsterdam Klimaatneutraal
10.2.e RES
Ruimte en Duurzaamheid
Gemeente Amsterdam
M 10.2.e
E-mail: 10.2.e

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

werkdagen 10.2.e

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Lokaal Scenario Atelier: Deelregio Amsterdam

Stadsdeel Noord

Datum: 28 oktober 2019

Locatie: Tolhuistuin, Amsterdam Noord

GENERATION .ENERGY

Inleiding:

In het kader van de Regionale Energiestrategie regio Noord-Holland Zuid (NHZ), heeft op 28 oktober 2019 het lokaal scenario atelier plaatsgevonden voor de deelregio Amsterdam. Dit atelier was gericht op het stadsdeel Amsterdam-Noord en vond plaats in de Tolhuistuin aan ‘t IJ. Tijdens het atelier hebben een gemengde groep van deelnemers gereflecteerd op drie locatie specifieke scenario’s: (1) maximaal energie, (2) kostenefficiëntie, (3) leefbaarheid en de respectieve bouwstenen.

Deelnemers (een aantal van 27) waren onder anderen bewoners van het stadsdeel Noord, vertegenwoordigers van geïnteresseerde bedrijven, vertegenwoordigers van het consortium, en ambtenaren van de gemeente Amsterdam (zie bijlage voor een volledige lijst).

Het document dat voor u ligt is een overzicht van de opbrengst van dit atelier.

Inhoud

Beschrijving van Scenario's 3

Kansen, aandacht-en discussiepunten..... 3

Scenario Banners 4

Beschrijving van Scenario's

Specifiek voor de deelregio Amsterdam zijn er drie scenario's opgesteld. Zoals eerder benoemd zijn deze: (1) maximaal energie, (2) kostenefficiëntie, en (3) leefbaarheid.

Het scenario **'Maximaal Energie'** richt zich vooral op het maximaal benutten van de ruimte binnen Amsterdam voor de opwek van hernieuwbare energie. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- Zoveel mogelijk plaats maken voor grootschalige opwek van duurzame energie
- Overheden moeten stimuleren terwijl marktpartijen oplossingen leveren aan klanten, ofwel inwoners
- Het verwarmen van woningen en gebouwen met lokale aardgas vrije technieken
- Het vastleggen van extra CO_2

Het scenario **'Kostenefficiëntie'** richt zich vooral op het slim omgaan met maatschappelijke kosten. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- Een zo efficiënt mogelijk inzet van euro's
- De opwek en gebruik van hernieuwbare energie dichter bij elkaar brengen
- Specifieke rollen voor stakeholders waarbij de overheid stimuleert, marktpartijen leveren oplossingen en netbeheerders denken actief mee

Het scenario **'Leefbaarheid'** richt zich op het vergroenen van Amsterdam tegelijkertijd met de plaatsing van zonne- of windparken. Nadruk wordt gelegd op een meerwaarde voor fysieke of sociale leefomgevingen. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- De energietransitie als vliegwiel voor het versterken van de leefomgeving
- Het actief zoeken naar koppelkansen met lokale opgaven
- Het stimuleren van lokaal eigenaarschap. Dit scenario is gebaseerd op elf bouwstenen

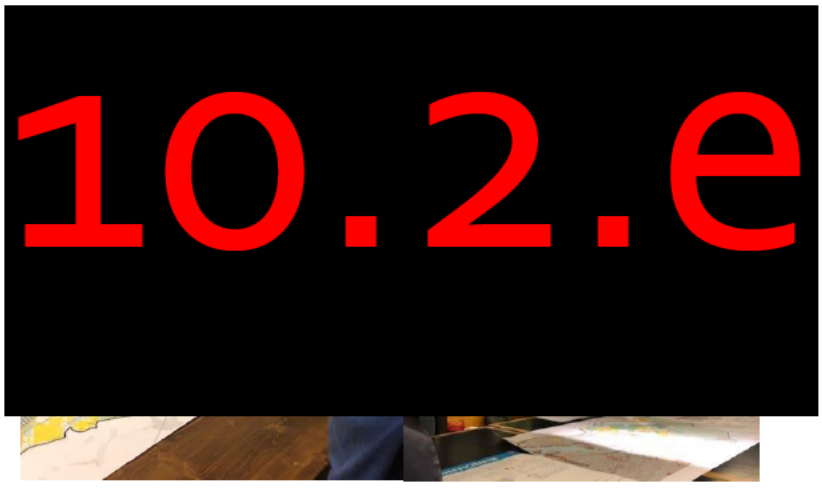

Foto 1: Carrousel langs de drie scenario's

Kansen, aandacht-en discussiepunten

Deelnemers hebben het volgende geuit:

Kansrijke locaties in Noord:

- Centrale dorpsrand Noord: zon in fietspaden; mes snijdt aan twee kanten omdat er nu geen lantaarnpalen en het is donker in landelijke Noord

Rol van bewoners in de transitie:

- Bewoners worden nog weinig betrokken bij activiteiten (op deze avond waren er ook weinig bewoners aanwezig). Als bewoners worden betrokken is hun inspraak niet bevorderlijk voor het tempo van de transitie. Het is daarom belangrijk lokale energie-initiatieven beter te faciliteren, ofwel de coöperaties en VvE's die zich met de transitie bezighouden
- Alle berekeningen en achtergrondinformatie moet openbaar worden; bewoners op de hoogte houden van de activiteiten.
- Onder de deelnemers was er twijfel over in hoeverre bewoners bij de energietransitie betrokken moeten worden. Een groep gaf aan dat als het initiatief bij bewoners ligt, zal de transitie niet (snel genoeg) gaan plaatsvinden. Voor hun is het dus belangrijk dat de overheid regie blijft voeren en zorgt voor een grootschalige aanpak. Het kan zo zijn dat te veel lokaal inspraak en maatwerk het proces vertraagt. Anderzijds is het wel het geval dat de impact van de transitie voor de 'gewone' Amsterdammer tot achter de voordeuren reikt en het daarom noodzakelijk is om mensen zorgvuldig te betrekken.
- Lokale energie-initiatieven (door hun grote bereik en vermogen om draagvlak te creëren) door zijn vliegwiel voor de transitie. Het is daarom belangrijk dat de overheid deze blijft faciliteren en stimuleren.

Regelgeving en beleid:

- Huidige regelgeving bemoeilijkt innovatie
- Onwenselijk: de lobby van het grootkapitaal/multinationals die zoveel mogelijk stroom willen
- Waarom is er vanuit het Rijk geen wortel, maar wel een stok?
- Toegang tot gemeentelijke werkgroep verbeteren
- In de welstandsnota: in plaats van "geen zonnepanelen in beschermd stadsgezicht", "zonnepanelen toegestaan mits niet storend zichtbaar"
- Educatie is nodig, ook op basisschoolniveau

Techniek:

- Neem het volgende ook mee: de opwek van energie via trillingen in (snel)wegen
- Naast de grootschalige aanpak (zon en wind), ook kleine oplossingen (blijven) stimuleren.

Scenario Banners

Voor elk van de drie scenario's zijn de bouwstenen onderverdeeld in twee categorieën: zon (bouwstenen met zonnepanelen) en wind (bouwstenen met windturbines). Op basis van de discussie die plaatsvond kunnen we bepalen van welke bouwstenen we vinden dat ze "sowieso", "misschien'' of "helemaal niet" bij de regio passen. Om de besluitvorming verder te specificeren kunnen bouwstenen wel of niet worden ingezet onder bepaalde voorwaardes.

Algemeen: aan de hand van blauwe stickers kunnen deelnemers op de banner aankaarten welk scenario hen het meest aanspreekt. Voor de stadsdeel Noord was dit het scenario 'Leefbaarheid'.

Legenda:

- G.S. = Groene Stickers
- O.S. = Oranje Stickers

SCENARIO 1: Maximaal Energie						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken					0 Stickers	
Op agrarische grond	Veenweidelandschap			3 x O.S.		Verlaagd
	Buffer bedrijventerreinen				0 Stickers	
	Buffer snelweg				0 Stickers	
	Buffer langs spoor				1 x G.S.	
Op water					1 x O.S.	
Op gevel					0 Stickers	
Op parkeerplaatsen		2 x G.S.				
Op dak		2 x G.S.				
Op spoorwegberm					0 Stickers	
In fietspaden					0 Stickers	
Op geluidsschermen					0 Stickers	
Wind						
Op land	Op bedrijventerreinen	2 x G.S.				
	Op agrarische grond			2 x O.S.		
	Langs snelwegen				1 x G.S.	
	Op golfbanen				0 Stickers	
	Op overige plekken				0 Stickers	
	Wind in bos				0 Stickers	
Op binnenwater			1 x G.S. 1 x O.S.			
Repoweren bestaande turbines					0 Stickers	

Tabel 1: Bouwstenen scenario maximaal energie

SCENARIO 2: Kostenefficiëntie						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken					1 x G.S.	
Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				0 Stickers	
	Buffer stadsrand				1 x O.S.	
Op spoorwegberm					1 x O.S.	
Op water					0 Stickers	
Wind						
Bij onderstation met capaciteit					0 Stickers	
Repoweren turbines					1 x G.S.	

Tabel 2: Bouwstenen scenario kostenefficiëntie

SCENARIO 3: Leefbaarheid						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken		3 x G.S.				
Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				0 Stickers	
	Buffer snelweg				0 Stickers	
Op gevel					0 Stickers	
Op geluidscherm					0 Stickers	
In fietspaden					1 x G.S.	
Op Water					0 Stickers	
Wind						
Op land	Buffer bedrijventerreinen				1 x G.S.	
	Langs snelweg	3 x G.S.				
	Op golfbaan				0 Stickers	
Repoweren turbines		2 x G.S.				

Tabel 3: Bouwstenen scenario leefbaarheid

Scenario-voorkeuren

Het scenario 'leefbaarheid' sprak het meeste aan. Desondanks waren veel deelnemers het eens dat ingrepen steviger ingezet mogen worden en dat er meer ambitie bij mag. Juist voor een groot energiegebruiker als Amsterdam is het belangrijk dat alles wordt gedaan om de omgeving te verduurzamen. De andere twee scenario's oogden voor de meeste deelnemers als niet realistisch. Specifiek voor 'Maximaal Energie' werd gezegd: "wie gaat dat straks betalen? ". Dit scenario is wel van strategisch belang, omdat Amsterdam zichzelf dan uitdaagt om alle kansen en mogelijkheden die aanwezig zijn te verkennen.

Voorkeuren voor bouwstenen

Merk op: de groep was relatief klein, alsook het aantal geplakte stickers.

Sowieso

- Deelnemers zien potentie in stedelijke hinderzones. In deze zones kan een combinatie van zonnepanelen en windturbines geplaatst worden.
- Bedrijventerreinen in combinatie met windturbines.
- Zonnepanelen boven snelwegen, tunnels, en parkeerplaatsen. Volgens deelnemers zal dit niemand pijn doen en kan het makkelijk meegenomen worden in het populaire 'Leefbaarheid' scenario.
- In alle drie scenario's wordt er ook veel gesproken over het repoweren van bestaande windturbines voor 0.6 MW-turbines.

Misschien/discussie:

Uit de tabellen is ook te zien dat er bouwstenen zijn die misschien bij de regio passen. Hier valt weinig over te zeggen omdat er afgezien van het simpel classificeren als 'misschien', weinig toelichting is gegeven.

Geen voorkeur

Deelnemers waren kritisch over sommige bouwstenen:

- Voor het merendeel waren dit de bouwstenen waar aanpassingen in het open landschap (‘op land’ en ‘agrarische velden’) gemaakt zouden moeten worden voor het plaatsen van zonnepanelen. Het waterland is hier een voorbeeld van. Omdat Amsterdam al zo weinig groen heeft is het zonde als dat wordt opgegeven.
- Sommige deelnemers waren ook kritisch over zon in de stadsrand. Volgens hen moeten deze juist worden opengehouden. Als het erop neerkomt dat zonnepanelen wel in deze gebieden geplaatst moeten worden mag het alleen gebeuren onder de voorwaarde dat ze op verlaagde natte veengronden komen te staan. Wind daarentegen ontving weinig kritiek.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Lokaal Scenario Atelier: Deelregio Amsterdam

Stadsdeel Oost & Zuidoost

Datum: 29 oktober 2019

Locatie: Meevaart (Indische Buurt), Amsterdam Oost

GENERATION .ENERGY

Inleiding

In het kader van de Regionale Energiestrategie regio Noord-Holland Zuid (NHZ), heeft op 29 oktober 2019 het lokaal scenario atelier plaatsgevonden betreffende de deelregio Amsterdam. Dit atelier was gericht op de stadsdelen Amsterdam-Oost/Zuidoost en vond plaats in de Meevaart in de Indische Buurt. Tijdens het atelier hebben een gemengde groep van deelnemers gereflecteerd op drie locatie specifieke scenario's: (1) maximaal energie, (2) kostenefficiëntie, (3) leefbaarheid en de respectieve bouwstenen.

Deelnemers (een aantal van 27) waren onder anderen bewoners van de stadsdelen Amsterdam-Oost/Zuidoost, vertegenwoordigers van geïnteresseerde bedrijven, vertegenwoordigers van het consortium, en ambtenaren van de gemeente Amsterdam (zie bijlage voor een volledige lijst).

Het document dat voor u ligt is een overzicht van de opbrengst van dit atelier.

Inhoud

Beschrijving van Scenario's 3

Kansen, aandacht-en discussiepunten 4

Scenario Banners 4

Beschrijving van Scenario's

Specifiek voor de deelregio Amsterdam zijn er drie scenario's opgesteld. Zoals eerder benoemd zijn deze: (1) maximaal energie, (2) kostenefficiëntie, en (3) leefbaarheid.

Het scenario **'Maximaal Energie'** richt zich vooral op het maximaal benutten van de ruimte binnen Amsterdam voor de opwek van hernieuwbare energie. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- Zoveel mogelijk plaats maken voor grootschalige opwek van duurzame energie
- Overheden moeten stimuleren terwijl marktpartijen oplossingen leveren aan klanten, ofwel inwoners
- Het verwarmen van woningen en gebouwen met lokale aardgas vrije technieken
- Het vastleggen van extra CO_2

Het scenario **'Kostenefficiëntie'** richt zich vooral op het slim omgaan met maatschappelijke kosten. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- Een zo efficiënt mogelijk inzet van euro's
- De opwek en gebruik van hernieuwbare energie dichter bij elkaar brengen
- Specifieke rollen voor stakeholders waarbij de overheid stimuleert, marktpartijen leveren oplossingen en netbeheerders denken actief mee

Het scenario **'Leefbaarheid'** richt zich op het vergroenen van Amsterdam tegelijkertijd met de plaatsing van zonne- of windparken. Nadruk wordt gelegd op een meerwaarde voor fysieke of sociale leefomgevingen. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- De energietransitie als vliegwiel voor het versterken van de leefomgeving
- Het actief zoeken naar koppelkansen met lokale opgaven
- Het stimuleren van lokaal eigenaarschap. Dit scenario is gebaseerd op elf bouwstenen

Foto 1: Scenario Uitleg

Kansen, aandacht-en discussiepunten

Lokale kansen:

Volgens de deelnemers zijn dit de *lokale kansen* voor de stadsdelen Oost en Zuidoost:

- Grote windturbines plaatsen langs Amsterdam-Rijnkanaal
- Zonnepanelen plaatsen boven fietspaden en wegen
- Ook inzetten op de verduurzaming van gebouwen

Opmerkingen m.b.t. rol van bewoners in de transitie:

- Goed gebruik maken van koplopers en realiseer het belang van lokaal eigenaarschap
- Sociale gelijkheid bevorderen, alle bevolkingsgroepen meenemen
- Hou rekening met rol van grote woningverhuurders en woningcorporaties in de transitie
- Onduidelijkheid over instrumenten; Amsterdam zou instrumenten kunnen invoeren om participaties te bevorderen

Regelgeving en beleid:

- Subsidie voor zonnepanelen bij dak afwijkingen/dakpannen
- In aanvulling op de kosten ook nadenken over de baten

Ruimtegebruik:

- Dubbel gebruik maken van daken; combinatie zonnepanelen en kleine windturbines. Zoveel mogelijk integreren van functies
- Discussie: zon versus wind. Sommige deelnemers spraken hun voorkeur uit voor wind vanwege een relatief hoge energie opwek in vergelijking met direct ruimtegebruik.

Techniek en innovatie:

Onderzoek/hou ook rekening met:

- Horizontale windmolens
- Inzet van water energie (eb en vloed)
- De capaciteit van het elektriciteitsnetwerk
- Gebruik maken van innovatie (fysiek opslag lokaal en ICT grootschalige peakshaving) en vervolgens ook betere randvoorwaarden stellen
- Afkomst van de grondstoffen die nodig zijn voor wind- en zonne-energie (CO_2-emissies)

Scenario Banners

Voor elk van de drie scenario's zijn de bouwstenen onderverdeeld in twee categorieën: zon en wind. Op basis van de discussie die plaatsvond kunnen we bepalen van welke bouwstenen we vinden dat ze "sowieso", "misschien'' of "helemaal niet" bij de regio passen. Om de besluitvorming verder te specificeren kunnen bouwstenen wel of niet worden ingezet onder bepaalde voorwaardes.

Aan de hand van blauwe stickers kunnen deelnemers op de banner aankaarten welk scenario hen het meest aanspreekt. Voor de stadsdelen Oost en Zuidoost waren dit de scenario's 'Leefbaarheid' en 'Maximaal Energie'.

Legenda:

- G.S. = Groene Stickers
- O.S. = Oranje Stickers

SCENARIO 1: Maximaal Energie						
Bouwsteen		***Sowieso***	***1 x Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken					1 x G.S.	
Op agrarische grond	Veenweidelandschap		1 x G.S. 3 x O.S.			Niet tenzij beperkt
	Buffer bedrijventerreinen				0 Stickers	
	Buffer snelweg				1 x G.S.	
	Buffer langs spoor				0 Stickers	
Op water			1 x G.S. 2 x O.S.			Tenzij beperkt
Op gevel					0 Stickers	
Op parkeerplaatsen		3 x G.S.				
Op dak					0 Stickers	
Op spoorwegberm					0 Stickers	
In fietspaden					0 Stickers	Boven fietspaden
Op geluidsschermen					0 Stickers	
Wind						
Op land	Op bedrijventerreinen	2 x G.S.				
	Op agrarische grond				1 x O.S.	
	Langs snelwegen				0 Stickers	
	Op golfbanen				0 Stickers	
	Op overige plekken				0 Stickers	
	Wind in bos			4 x O.S.		
Op binnenwater		3 x G.S.				Voorkeur Amsterdam-Rijnkanaal
Repoweren bestaande turbines					1 x G.S.	

Tabel 1: Bouwstenen scenario maximaal energie

SCENARIO 2: Kostenefficiëntie						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken		2 x G.S.				Maar ook kleine daken
Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				0 Stickers	
	Buffer stadsrand				1 x O.S.	
Op spoorwegberm					1 x G.S.	
Op water					1 x O.S.	
Wind						
Bij onderstation met capaciteit					0 Stickers	
Repoweren turbines					0 Stickers	

Tabel 2: Bouwstenen scenario kostenefficiëntie

SCENARIO 3: Leefbaarheid						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken		3 x G.S.				
Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				1 x G.S.	
	Buffer snelweg				0 Stickers	
Op gevel			1 x G.S. 1 x O.S.			
Op geluidscherm					0 Stickers	
In fietspaden					0 Stickers	
Op Water					0 Stickers	
Wind						
Op land	Buffer bedrijventerreinen	2 x G.S.				
	Langs snelweg				1 x G.S.	
	Op golfbaan				0 Stickers	
Repoweren turbines					1 x O.S.	Stadsgezicht beschermen

Tabel 3: Bouwstenen scenario leefbaarheid

Scenario-voorkeuren

Er was een sterk uitgesproken voorkeur de combinatie van 'Leefbaarheid' en 'Maximaal Energie'; 'Kostenefficiëntie' was secundair. Omdat er enige bezorgdheid was over of in 'Leefbaarheid' genoeg elektriciteit wordt opgewekt, zien deelnemers graag een scenario waarin Amsterdam kiest voor maximaal energie op een zo leefbaar mogelijke manier (ofwel bouwstenen gebruiken vanuit andere scenario's).

Verder geldt: er is veel haast. Hoe sneller we naar een maximaal energie scenario toewerken, hoe sneller we ook naar leefbaarheid kunnen toewerken. Het enthousiasme voor 'Leefbaarheid' stamt af van de grote mogelijkheid om betrokkenheid van bewoners te creëren. Veel deelnemers zien dit scenario als een goede basis waaruit je makkelijk kan doorstromen. Als je de energietransitie taak aan de markt overlaat (wat er in het 'Kostenefficiëntie' scenario gebeurt) gaan stakeholders achteroverleunen en niks doen.

Voorkeuren voor bouwstenen

Sowieso

- Zonnepanelen op grote daken. Amsterdam kent een flinke hoeveelheid aan dakoppervlakte wat momenteel niet optimaal wordt gebruikt. Zon op grote daken kan een aanzienlijke bijdrage leveren aan de hoeveelheid GWh wat in de komende jaren nodig is.
- Zon op daken kan ook volgens de deelnemers gecombineerd worden met grote ruimtes in de stad zoals parkeerplaatsen, bedrijven- en industrieterreinen. Dit moet wel gebeuren in combinatie met groen ontwikkeling.
- Bedekken van fietspaden met zon.
- Omtrent het sowieso inzetten van wind bouwstenen zien deelnemers vooral potentie in het plaatsen van turbines langs snelwegen en op bedrijventerreinen.

Misschien/discussie

- Zon en wind op agrarische velden en water was een onderwerp van discussie. Sommige deelnemers vinden dat er al zo weinig groen is in Amsterdam en voor hun is elk stukje groen wat waard. Volgens hen moeten we maximaal inzetten op het behoud van groen binnen en in de omgeving van de stad. In tegenstelling tot dit vinden anderen dat er een kans is voor zon op bijvoorbeeld veenweide. Hier speelt namelijk het probleem van inklinken.
- Het repoweren van huidige windturbines was betwistbaar. De significantie van het stadsgezicht speelt hier een belangrijke rol.

Helemaal niet:

- Wind op bos: omdat de stad al zo weinig stad kent zouden deelnemers dit alleen ondersteunen op voorwaarde dat en nieuw bosgebied zou worden aangelegd. Dit is echter een onrealistisch verzoek omdat Amsterdam niet kan uitbreiden.
- Zon in het waterland. Deze grond is namelijk nodig voor voedselvoorziening (bij circulaire landbouw) en is ook door de provincie aangemeld als beschermd landschap.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Lokaal Scenario Atelier: Deelregio Amsterdam

Stadsdeel Zuid/Centrum

Datum: 12 november 2019

Locatie: FreedomLab Campus, Plantage Middenlaan 6, Amsterdam

Inleiding:

In het kader van de Regionale Energiestrategie regio Noord-Holland Zuid (NHZ), heeft op 12 november 2019 het lokaal scenario atelier plaatsgevonden voor de deelregio Amsterdam. Dit atelier was gericht op de stadsdelen Amsterdam-Zuid/Centrum en vond plaats in de FreedomLab Campus. Tijdens het atelier hebben een gemengde groep van deelnemers gereflecteerd op drie locatie specifieke scenario's: (1) maximaal energie, (2) kostenefficiëntie, (3) leefbaarheid en de respectieve bouwstenen.

Deelnemers (een aantal van X) waren onder anderen bewoners van het stadsdeel Noord, vertegenwoordigers van geïnteresseerde bedrijven, vertegenwoordigers van het consortium, en ambtenaren van de gemeente Amsterdam (zie bijlage voor een volledige lijst).

Het document dat voor u ligt is een overzicht van de opbrengst van dit atelier.

Inhoud

Beschrijving van Scenario's 3

Kansen, aandacht-en discussiepunten 3

Scenario Banners 4

Beschrijving van Scenario's

Specifiek voor de deelregio Amsterdam zijn er drie scenario's opgesteld. Zoals eerder benoemd zijn deze: (1) maximaal energie, (2) kostenefficiëntie, en (3) leefbaarheid.

Het scenario **'Maximaal Energie'** richt zich vooral op het maximaal benutten van de ruimte binnen Amsterdam voor de opwek van hernieuwbare energie. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- Zoveel mogelijk plaats maken voor grootschalige opwek van duurzame energie
- Overheden moeten stimuleren terwijl marktpartijen oplossingen leveren aan klanten, ofwel inwoners
- Het verwarmen van woningen en gebouwen met lokale aardgas vrije technieken
- Het vastleggen van extra CO_2

Het scenario **'Kostenefficiëntie'** richt zich vooral op het slim omgaan met maatschappelijke kosten. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- Een zo efficiënt mogelijk inzet van euro's
- De opwek en gebruik van hernieuwbare energie dichter bij elkaar brengen
- Specifieke rollen voor stakeholders waarbij de overheid stimuleert, marktpartijen leveren oplossingen en netbeheerders denken actief mee

Het scenario **'Leefbaarheid'** richt zich op het vergroenen van Amsterdam tegelijkertijd met de plaatsing van zonne- of windparken. Nadruk wordt gelegd op een meerwaarde voor fysieke of sociale leefomgevingen. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- De energietransitie als vliegwiel voor het versterken van de leefomgeving
- Het actief zoeken naar koppelkansen met lokale opgaven
- Het stimuleren van lokaal eigenaarschap. Dit scenario is gebaseerd op elf bouwstenen

Foto 1: Banner en carrousel langs de drie scenario's

Kansen, aandacht-en discussiepunten

Deelnemers hebben het volgende geuit:

Kansrijke locaties in Zuid/Centrum:

- Er is in/rondom Amsterdam veel potentie op water. Een combinatie van wind en zon is een belangrijke kans voor Amsterdam.

- Er is – buiten een aantal grote daken – niet veel opwekpotentie in het Centrum. Binnen deze gebieden zou extra kunnen worden ingezet op besparen.

Rol van bewoners in de transitie:

- Sterke bewonersparticipatie is een belangrijke voorwaarde voor welke inpassingstrategie dan ook.
- Coöperatieve aanpak is niet alleen een oplossing voor het scenario 'Leefbaarheid' maar kan ook versneld werken in de andere scenario's. Meer energiecoöperaties en bewoners in het scenario 'Maximaal Energie' worden niet als 'klanten' maar 'deelnemers' gezien.
    - Coöperatieve aanpak voor turbines op zee?

Regelgeving en beleid:

- Het terugbrengen van de energievraag zou een belangrijke speerpunt moeten zijn, juist omdat de mogelijkheden voor duurzame opwek vergeleken met andere regio's erg beperkt zijn.
- Niet de opwek neerleggen bij één partij/monopolyvorming vermijden.
- Zoeken naar ruimte om binnen de regels (bijv. omgevingswet) binnenstedelijk meet grootschalige opwek mogelijk te maken.
- Eerlijke(re) verdeling van opwek over de stad en niet alles buiten de ring/A10 realiseren.

Techniek:

- Niet alleen PV maar ook PVT in combinatie met seizoensopslag.
- Kijken naar een ander type/mooiere windturbines.
- Andere bronnen in stedelijke gebied (hydrothermie als voorbeeld).
- Meer focus op energiebesparing.

Omgeving:

- Zorg dat de pijn met alleen buiten de ring A10 beland.
- Lef tonen om binnenstedelijke meer (grootschalig) mogelijk te maken; zoek ruimte binnen de regels.
- Rekening houden bij windturbines met fauna (trekvogels). Er zijn met name zorgen over de invloed van grootschalige windparken op fauna. Er zijn nog geen concrete onderzoeksresultaten, maar wordt alsnog gezien als een belangrijk aandachtspunt.

Scenario Banners

Voor elk van de drie scenario's zijn de bouwstenen onderverdeeld in twee categorieën: zon (bouwstenen met zonnepanelen) en wind (bouwstenen met windturbines). Op basis van de discussie die plaatsvond kunnen we bepalen van welke bouwstenen we vinden dat ze "sowieso", "misschien'' of "helemaal niet" bij de regio passen. Om de besluitvorming verder te specificeren kunnen bouwstenen wel of niet worden ingezet onder bepaalde voorwaardes.

Algemeen: aan de hand van blauwe stickers kunnen deelnemers op de banner aankaarten welk scenario hen het meest aanspreekt.

Legenda:

- G.S. = Groene Stickers
- O.S. = Oranje Stickers

SCENARIO 1: Maximaal Energie						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken				1 x G.S. 4 x O.S.		Alleen op tegen als het biodiversiteit negatief beïnvloed
Op agrarische grond	Veenweidelandschap				1 x G.S.	
	Buffer bedrijventerreinen				1 x G.S.	
	Buffer snelweg				0 Stickers	
	Buffer langs spoor				0 Stickers	
Op water			1 x G.S. 3 x O.S.			
Op gevel					0 Stickers	
Op parkeerplaatsen		3 x G.S.				Minder parkeerplaatsen meer bomen
Op dak		3 x G.S.				
Op spoorwegberm		2 x G.S.				
In fietspaden					0 Stickers	
Op geluidsschermen					1 x G.S.	
Wind						
Op land	Op bedrijventerreinen	4 x G.S.				
	Op agrarische grond		1 x G.S. 1 x O.S.			
	Langs snelwegen				0 Stickers	
	Op golfbanen				0 Stickers	
	Op overige plekken				1 x G.S.	
	Wind in bos			6 x O.S.		
Op binnenwater			2 x G.S. 1 x O.S.			
Repoweren bestaande turbines					0 Stickers	

Tabel 1: Bouwstenen scenario maximaal energie

SCENARIO 2: Kostenefficiëntie						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken					0 Stickers	
Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				0 Stickers	
	Buffer stadsrand				0 Stickers	
Op spoorwegberm					0 Stickers	
Op water					0 Stickers	
Wind						
Bij onderstation met capaciteit					0 Stickers	
Repoweren turbines					0 Stickers	

Tabel 2: Bouwstenen scenario kostenefficiëntie

SCENARIO 3: Leefbaarheid						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken		4 x G.S.				
Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				1 x G.S.	
	Buffer snelweg				0 Stickers	
Op gevel					1 x O.S.	
Op geluidscherm					0 Stickers	
In fietspaden					0 Stickers	
Op Water					0 Stickers	
Wind						
Op land	Buffer bedrijventerreinen	3 x G.S.				
	Langs snelweg				1 x G.S.	
	Op golfbaan				0 Stickers	
Repoweren turbines					1 x G.S.	

Tabel 3: Bouwstenen scenario leefbaarheid

Scenario-voorkeuren:

De meeste voorkeur stemmen ging naar het scenario 'Maximaal Energie'. Volgens de deelnemers is het scenario 'Kostenefficiëntie' te veel gebaseerd op kortetermijndenken. Als we gaan investeren is

het het beste om dit te doen voor de lange termijn. Uitgaan van het huidige netwerk wordt gezien als een gemiste kans en het levert te weinig op met het oog op de uiteindelijke doelen voor 2050. Ook gingen er een paar voorkeurstemmen uit naar het scenario 'Leefbaarheid'. De sociale component van het scenario was vooral interessant voor de deelnemers en de bouwstenen die genoemd worden, kan niemand op tegen zijn. Beide scenario's sluiten elkaar niet uit. Waarom zouden de opbrengsten van de bouwstenen in 'Maximaal Energie' niet terug kunnen vloeien naar de gemeenschap?

Voorkeuren voor bouwstenen:

Het volgende werd genoemd:

Sowieso

- Zon op dak, maar wel zoals in het scenario Leefbaarheid wordt voorgesteld waarin de gemeenschap ervan kan profiteren
- Inpassing in hinderzones, met name op bedrijfsterreinen en zon langs spoor/snelweg

Misschien/Discussie

- Zon en wind op (binnen)water

Helemaal niet:

- Inpassingen in het veenweidegebied. Het open landschap moet behouden worden.
    - Zon op veenweide onder voorwaarde dat de biodiversiteit versterkt wordt
- Wind in bos. Bos is bos, daar moet je niet aankomen. Om daar windturbines in te plaatsen, zullen veel bomen moeten sneuvelen.

Nr. 19.5
Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Lokaal Scenario Atelier: Deelregio Amsterdam

Stadsdeel West

Datum: 7 november 2019

Locatie: Casa Sofia, Amsterdam West

Inleiding:

In het kader van de Regionale Energiestrategie regio Noord-Holland Zuid (NHZ), heeft op 7 november 2019 het lokaal scenario atelier plaatsgevonden voor de deelregio Amsterdam. Dit atelier was gericht op het stadsdeel Amsterdam-West/Nieuw West/Havengebied en vond plaats in de Casa Sofia aan de Ottho Heldringstraat 3. Tijdens het atelier hebben een gemengde groep van deelnemers gereflecteerd op drie locatie specifieke scenario's: (1) maximaal energie, (2) kostenefficiëntie, (3) leefbaarheid en de respectieve bouwstenen.

Deelnemers (een aantal van X) waren onder anderen bewoners van het stadsdeel Noord, vertegenwoordigers van geïnteresseerde bedrijven, vertegenwoordigers van het consortium, en ambtenaren van de gemeente Amsterdam (zie bijlage voor een volledige lijst).

Het document dat voor u ligt is een overzicht van de opbrengst van dit atelier.

Inhoud:

Beschrijving van Scenario's ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

Scenario Banners ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

Kansen, Aandacht-en discussiepunten ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

Conclusie ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

Beschrijving van Scenario's

Specifiek voor de deelregio Amsterdam zijn er drie scenario's opgesteld. Zoals eerder benoemd zijn deze: (1) maximaal energie, (2) kostenefficiëntie, en (3) leefbaarheid.

Het scenario 'Maximaal Energie' richt zich vooral op het maximaal benutten van de ruimte binnen Amsterdam voor de opwek van hernieuwbare energie. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- Zoveel mogelijk plaats maken voor grootschalige opwek van duurzame energie
- Overheden moeten stimuleren terwijl marktpartijen oplossingen leveren aan klanten, ofwel inwoners
- Het verwarmen van woningen en gebouwen met lokale aardgas vrije technieken
- Het vastleggen van extra CO_2

Het scenario 'Kostenefficiëntie' richt zich vooral op het slim omgaan met maatschappelijke kosten. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- Een zo efficiënt mogelijk inzet van euro's
- De opwek en gebruik van hernieuwbare energie dichter bij elkaar brengen
- Specifieke rollen voor stakeholders waarbij de overheid stimuleert, marktpartijen leveren oplossingen en netbeheerders denken actief mee

Het scenario 'Leefbaarheid' richt zich op het vergroenen van Amsterdam tegelijkertijd met de plaatsing van zonne- of windparken. Nadruk wordt gelegd op een meerwaarde voor fysieke of sociale leefomgevingen. In het kort zijn de belangrijkste uitgangspunten:

- De energietransitie als vliegwiel voor het versterken van de leefomgeving
- Het actief zoeken naar koppelkansen met lokale opgaven
- Het stimuleren van lokaal eigenaarschap. Dit scenario is gebaseerd op elf bouwstenen

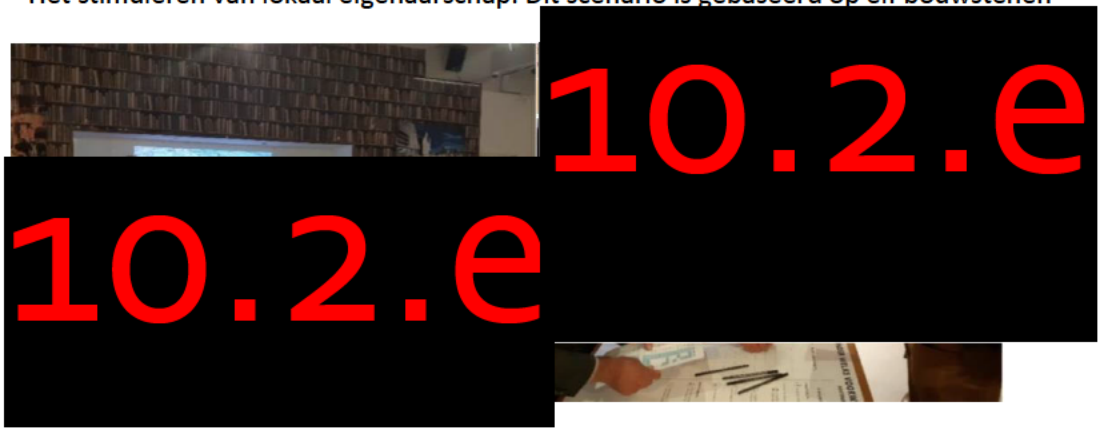

Foto 1: Presentatie en eindresultaat

Kansen, aandacht-en discussiepunten

Deelnemers hebben verder het volgende geuit:

(Kansrijke) locaties in West:

- Wind in havengebied, op golfbanen, en langs het spoor
- Zon op bedrijventerreinen, kantoren, en gevels
- *BEHOUDEN: Natuur, Lutkemeerpolder*

Rol van bewoners in de transitie:

- Participatie van lokale energie initiatieven sluit hun overleving niet per se uit

Regelgeving en beleid:

- Democratische participatie grootste kracht van het scenario 'Leefbaarheid'
- Dakenwet bij nieuwbouw en zonnepanelen
- College Rijksadviseurs adviseren
    - Het college van Rijksadviseurs: verbied zonnepanelen op natuur en landbouwgrond

Techniek:

- Voorkeur voor windturbines in verband met footprint
- Wat te doen met glasfiber?
- Wieken van windmolens zijn niet te recyclen

Scenario Banners

Voor elk van de drie scenario's zijn de bouwstenen onderverdeeld in twee categorieën: zon (bouwstenen met zonnepanelen) en wind (bouwstenen met windturbines). Op basis van de discussie die plaatsvond kunnen we bepalen van welke bouwstenen we vinden dat ze "sowieso", "misschien'' of "helemaal niet" bij de regio passen. Om de besluitvorming verder te specificeren kunnen bouwstenen wel of niet worden ingezet onder bepaalde voorwaardes.

Algemeen: aan de hand van blauwe stickers kunnen deelnemers op de banner aankaarten welk scenario(s) hen het meest aanspreekt. Voor de stadsdeel West waren dit de scenario's 'Leefbaarheid' en 'Maximaal Energie'.

Legenda:

- G.S. = Groene Stickers
- O.S. = Oranje Stickers

SCENARIO 1: Maximaal Energie						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken		2 x G.S.				
	Veenweidelandschap			4 x O.S.		

Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				1 x G.S.	
	Buffer snelweg	2 x G.S.				
	Buffer langs spoor				1 x G.S.	
Op water				3 x O.S.		Onbekende effecten op water ecologie
Op gevel					1 x O.S.	LET OP stedenbouwkundige inspanning en architectuur
Op parkeerplaatsen					1 x G.S.	
Op dak					1 x G.S.	
Op spoorwegberm			1 x G.S. 1 x O.S.			Bouwen op spoor ipv berm
In fietspaden					1 x O.S.	
Op geluidsschermen					0 Stickers	
Wind						
Op land	Op bedrijventerreinen	3 x G.S.				
	Op agrarische grond		2 x G.S. 2 x O.S.			
	Langs snelwegen				0 Stickers	
	Op golfbanen				0 Stickers	
	Op overige plekken				0 Stickers	
	Wind in bos				0 Stickers	
Op binnenwater					0 Stickers	
Repoweren bestaande turbines					0 Stickers	

Tabel 1: Bouwstenen scenario Maximaal Energie

SCENARIO 2: Kostenefficiëntie						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Respons***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken		2 x G.S.				
Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				0 Stickers	
	Buffer stadsrand			2 x O.S.		
Op spoorwegberm					0 Stickers	
Op water					0 Stickers	
Wind						
Bij onderstation met capaciteit					1 x G.S.	
Repoweren turbines					1 x G.S.	

Tabel 2: Bouwstenen scenario Kostenefficiëntie

SCENARIO 3: Leefbaarheid						
Bouwsteen		***Sowieso***	***Misschien***	***Helemaal Niet***	***Weinig Response***	***Opmerkingen***
Zon						
Op grote daken		3 x G.S.				Omdat we in een dichtbevolkte stad wonen, gebieden zijn nodig voor compensatie
Op agrarische grond	Buffer bedrijventerreinen				1 x G.S.	
	Buffer snelweg				0 Stickers	
Op gevel			1 x G.S. 1 x O.S.			
Op geluidscherm					0 Stickers	
In fietspaden					0 Stickers	
Op Water					0 Stickers	
Wind						
Op land	Buffer bedrijventerreinen	2 x G.S.				
	Langs snelweg				1 x G.S.	
	Op golfbaan				0 Stickers	
Repoweren turbines					1 x O.S.	

Tabel 3: Bouwstenen scenario Leefbaarheid

Scenario-voorkeuren:

De scenario's 'Leefbaarheid' en 'Maximaal Energie' spraken het meeste aan bij de deelnemers. 'Leefbaarheid' was populair omwille van de mogelijkheid voor het betrekken van bewoners. Dit kan via bewonersinitiatieven, maar ook via andere vormen van participatie. Bij dit scenario is het ook belangrijk om laag- en middeninkomens mee te krijgen, samenwerkingen op te zetten met woningcorporaties en privaat publieke samenwerkingen en joint ventures op te zoeken. Tenslotte spreekt het scenario 'Leefbaarheid' aan omdat de deelnemers groene gebieden in ere willen houden en ontgroenen willen tegengaan.

Voorkeuren voor bouwstenen:

In vergelijking met de ateliers voor de stadsdelen Noord en Oost was er vanuit de deelnemers meer participatie betreffende het aangeven van voorkeuren voor de bouwstenen (stickers plakken). Het volgende kan geconcludeerd worden:

Sowieso:

- Zon op grote daken; als compensatie voor het gebrek aan ruimte in de stad (dichtbevolkt)

Misschien/discussie:

- Windturbines op agrarische grond (zowel groene en oranje stickers)
  - Groene stickers omdat alle ruimte die kan, benut moet worden
  - Oranje stickers in verband met zorgen over ecologische footprint van turbines. De energie investering in windturbines is te groot voor wat ze opleveren

- *Een potentiële bouwsteen*: zon *OP* spoor (op nieuw dak), als extra op taluds van spoor

Helemaal niet:

Deelnemers waren kritisch over de volgende bouwstenen:

- Zon in Veenweidelandschappen
- Zon op water. Nu zijn de effecten op water ecologie nog onvoldoende onbekend. Het zou eventueel kunnen, maar er is nu nog veel onduidelijkheid
- Rafelranden van de stad. Daar is een hoge biodiversiteit en die moet bewaard worden
- Gronden waar biologisch geteeld wordt, moeten behouden blijven
- Groene gebieden moeten behouden blijven

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: donderdag 13 februari 2020 15:28
Aan: 10.2.e ; 10.2.e ; 10.2.e
Onderwerp: Update Amsterdamse plannen duurzame energieopwekking (3)
Bijlagen: DEF Concept RES Amsterdam_mail.pdf

Beste deelnemer en belangstellende,

Eind 2019 heeft u meegedaan aan het atelier '**duurzame energieopwekking' bij u in de buurt** en heeft u de plannen van de **Regionale Energiestrategie (RES) Amsterdam** van input voorzien.
Mede dankzij u kunnen we met trots meedelen dat Amsterdam als eerste gemeente in Nederland haar inzet voor de Concept RES heeft vastgesteld in het college van B&W.
In de bijlage kunt u het document **Concept RES Amsterdam** lezen.

Amsterdam biedt aan om in 2030 in totaal circa 0,7 Terawattuur elektriciteit op te wekken door 127 megawattuur (MW) windenergie en 400 MW zonne-energie te realiseren.
Bij elkaar staat dit gelijk aan het elektriciteitsverbruik van 430.000 Amsterdamse huishoudens.
In 2030 wordt daarmee 80% van de elektriciteitsvraag van Amsterdamse huishoudens gedekt door zon- en windstroom van Amsterdamse bodem.

Regionale Energiestrategie
Amsterdam is onderdeel van de energieregio Noord Holland Zuid. De plannen voor Amsterdam staan in de Concept Regionale Energiestrategie (RES) Amsterdam.

Vervolgstappen
Nu de Concept RES Amsterdam is op 11 februari door het college van B&W vastgesteld wordt deze daarna op 5 en 11 maart 2020 besproken, respectievelijk in de raadscommissie en in de gemeenteraad van Amsterdam. `
Ook gaan de stadsdelen van Amsterdam nog advies geven op de Concept RES Amsterdam. Nu delen we de Concept RES Amsterdam alvast met de Amsterdammer en onze stakeholders.
Het gaat in deze fase om het aanwijzen van gebieden voor nader onderzoek voor zonne- en windenergie. Deze zoekgebieden worden dit jaar vastgelegd in de Regionale Energiestrategie Noord-Holland Zuid waarover de gemeenteraad van Amsterdam dan eind 2020 beslist.
U heeft dus nog tijd om op de Concept RES Amsterdam en de RES 1.0 Noord-Holland Zuid te reageren.

We houden u op de hoogte van de voortgang van de RES en zullen u benaderen voor nieuwe bijeenkomsten.
Voor nu alvast veel leesplezier met de Concept RES Amsterdam!

Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e Regionale Energiestrategie Amsterdam
Programma Amsterdam Klimaatneutraal (AKN)
Gemeente Amsterdam

Documenten Informatieavonden windmolens in de buurt

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 25 mei 2020 15:51
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: check
Bijlagen: v2 Informatiebijeenkomsten over windmolens in uw buurt_10.2.e.docx

Zie mijn feedback

Van: 10.2.e >
Verzonden: maandag 25 mei 2020 15:38
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: check

Deze dan ook nog aanpassen? Ik zie je mail nu pas.

10.2.e
10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal (AKN)
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 25 mei 2020 15:36
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: check

Hi 10.2.e,

Ik zou hem iets anders insteken, omdat de gemeente niet in letterlijke zin investeert in windmolens (dat doen initiatiefnemers/ontwikkelaars). En ik zou de kaart ook toevoegen, anders weet men niet om welke gebieden het gaat.

10.2.e.

Informatiebijeenkomst over windmolens

De gemeente wil meer windmolens. We zijn op zoek naar geschikte plekken aan de randen van de stad en in het havengebied (zie kaart). Meer weten? Geef u op voor een online informatiebijeenkomst. Stuur een mail naar: klimaatneutraal@amsterdam.nl

[invoegen kaart RES zoekgebieden wind]

Van: [redacted] >
Verzonden: maandag 25 mei 2020 14:03
Aan: [redacted] >
Onderwerp: RE: check

Hallo [redacted],

Het moest uiteindelijk een stuk korter. Dit is het geworden:

Informatiebijeenkomst over windmolens

De gemeente investeert de komende jaren fors in windenergie. We zijn daarom op zoek naar geschikte plekken voor grote windmolens in de stad. Meer weten? Geef u op voor een online informatiebijeenkomst. Stuur een mail naar: klimaatneutraal@amsterdam.nl

- Meer weten over de 7 zoekgebieden

Van: [redacted] >
Verzonden: maandag 25 mei 2020 8:51
Aan: [redacted] >
Onderwerp: RE: check

Hi [redacted],

Ik zou "en grotere" verwijderen. We kunnen niet meer groter (vanwege Schiphol). Het is nu vooral "meer".

Verder klopt het inhoudelijk.

Informatiebijeenkomst over windmolens in uw buurt
In 2030 wil Amsterdam 127 Megawatt vermogen aan windenergie hebben. Om dit te bereiken moeten er meer en grotere windmolens geplaatst worden. Hiervoor zijn 7 zoekgebieden in Amsterdam aangewezen. Wilt u meer weten? Kom naar 1 van de online informatiebijeenkomsten. Stuur een e-mail naar klimaatneutraal@amsterdam.nl en dan ontvangt u binnenkort de link voor het aanmeldformulier.

Van: [redacted] >
Verzonden: woensdag 20 mei 2020 16:21
Aan: [redacted] >
Onderwerp: check

Hallo [redacted],

Even een dubbel check. Klopt dit?

Informatiebijeenkomst over windmolens in uw buurt
In 2030 wil Amsterdam 127 Megawatt vermogen aan windenergie hebben. Om dit te bereiken moeten er meer en grotere windmolens geplaatst worden. Hiervoor zijn 7 zoekgebieden in Amsterdam aangewezen. Wilt u meer weten? Kom naar 1 van de online informatiebijeenkomsten. Stuur een e-mail naar klimaatneutraal@amsterdam.nl en dan ontvangt u binnenkort de link voor het aanmeldformulier.

[redacted] Klimaatneutraal
M: [redacted]
E: [redacted]

Gemeente Amsterdam

Nr. 21.1

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

Overzicht van opmerkingen bij document

1. *Artikel amsterdam.nl*

Informatiebijeenkomsten over windmolens in uw buurt

De gemeente wil dat er meer duurzame elektriciteit in Amsterdam opgewekt wordt. In 7 gebieden gaan we op zoek naar locaties voor windmolens (zie kaart).

Graag nodigen wij u uit voor een online informatiebijeenkomst, waarin u wordt geïnformeerd over wat het betekent om in een "zoekgebied voor windmolens" te wonen.

Op deze pagina vindt u een overzicht van de online bijeenkomsten per gebied.

Meld u aan [button]

Bijeenkomsten
Van 1 juni tot en met 7 juni tussen 19:00 en 20:00 uur (met mogelijk een uitloop van een half uur)

- Maandag 1 juni: Havengebied
- Dinsdag 1 juni: Ten Noorden Ring A10 Noord
- Woensdag 1 juni: Zeeburgereiland/IJburg/Sciencepark
- Donderdag 1 juni: Gaasperplas en Driemond
- Vrijdag1 juni: Amstel III en omgeving
- Zaterdag 1 juni: Amsterdam Zuid

Programma
U kunt meedoen aan deze bijeenkomsten met uw telefoon, tablet of computer. Na uw aanmelding ontvangt u een link naar de online bijeenkomst.

U wordt geïnformeerd over het tot stand komen van de plannen, wanneer en hoe u invloed kunt hebben op de plannen. Aansluitend is er gelegenheid om vragen te stellen.

Meer informatie
De gemeente wil in 2030 met windmolens en zonnepanelen genoeg duurzame elektriciteit opwekken voor 80% van de Amsterdamse huishoudens. Om dit te bereiken willen we ongeveer 17 extra windmolens realiseren in het havengebied en aan de randen van de stad en willen we op 50% van de geschikte daken zonnepanelen installeren. We willen dit doen in samenwerking met bewoners en belanghebbenden. Hiermee draagt Amsterdam bij aan het beperken van klimaatverandering.

2. *Formulier.amsterdam.nl*

Aanmelden online informatiebijeenkomst windmolens bij u in de buurt

De gemeente organiseert van 1 juni tot en met 7 juni 6 online informatiebijeenkomsten voor alle geïnteresseerden in en rond 6 zoekgebieden voor windmolens in Amsterdam. U wordt geïnformeerd over het tot stand komen van de plannen, wanneer en hoe u invloed kunt hebben op de plannen. Aansluitend is er gelegenheid om vragen te stellen.

Auteur:
Teksten zo kort mogelijk
Vraag1: waar nog meer schappen?
Vraag2: input om teksten zo relevant mogelijk voor alle Amsterdammers te maken

Auteur:
Foto maken: twee personen achter de computer thuis die naar online bijeenkomst kijken

Auteur:
Button zo hoog mogelijk

Auteur:
Zie bijlage nieuwe teksten beleid elektriciteit

Auteur:
Zijn er meer invulvelden?

Na uw aanmelding ontvangt u binnenkort een link naar de online bijeenkomst. U kunt hieraan meedoen met uw telefoon, tablet of computer.

Online bijeenkomst
U kunt zich via onderstaand formulier aanmelden voor een van de online informatiebijeenkomst tussen 19:00 en 20 00 uur op:

- Maandag 1 juni: Havengebied
- Dinsdag 1 juni: Ten Noorden Ring A10 Noord
- Woensdag 1 juni: Zeeburgereiland/IJburg/Sciencepark
- Donderdag 1 juni: Gaasperplas en Driemond
- Vrijdag 1 juni: Amstel III en omgeving
- Zaterdag 1 juni: Amsterdam Zuid

Naam(verplicht)

Postcode(niet verplicht)

Dropdown menu: datum/informatieavond
Postcode(niet verplicht)

Dropdown menu: Vertegenwoordigd u een organisatie/onderneming?
Ja/ nee
Indien ja, wat is de naam van uw organisatie en wat is uw functie?

E-mail(verplicht)--> ja, email verplicht

Heeft u al vragen? Stuur ze (ook) vooraf op en we gaan ons best doen om hier tijdens de presentatie antwoord op te geven (niet verplicht)

Knop: Volgende

Formulier 2/verzenden

Ingevulde informatie

Aanvinkoptie: blijf op de hoogte
Na de online bijeenkomsten wordt er een verslag gemaakt met de presentaties, de gestelde vragen en bijhorende antwoorden. Dit verslag krijgt u sowieso. Wilt u ook verder op de hoogte gehouden worden over de plannen?

Auteur:
6 avonden

Mogen wij u later nog een keer benaderen voor het thema duurzaamheid in Amsterdam? [hebben we dit nodig?]
Ja/ nee (verplicht?)

Knop: Verzenden

Nr. 26
Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 4 juni 2020 15:17
Aan: Communicatie Stadsdeel Zuid
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: Informatiebijeenkomsten over windmolens in de stad

Hi,

We hebben in geen enkel zoekgebied molens "gepland".

Allen in het havengebied en gebied Noorder IJplas worden processen in gang gezet om nader op zoek te gaan naar specifieke plekken (op basis van bestaand beleid in de structuurvisie/windvisie 2012).

Het RES-proces is juist bedoeld om inzicht te krijgen in wat alle stakeholders vinden van alle zoekgebieden in Amsterdam.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: ma, di, wo, do

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e >
Verzonden: donderdag 4 juni 2020 14:32
Aan: 10.2.e >
CC: Communicatie Stadsdeel Zuid < 10.2.e >
Onderwerp: FW: Informatiebijeenkomsten over windmolens in de stad

Hallo 10.2.e,

Kun jij deze vraag beantwoorden? Groeten, 10.2.e

Van: Communicatie Stadsdeel Zuid < 10.2.e >
Verzonden: donderdag 4 juni 2020 14:26

Aan: [redacted] >
Onderwerp: RE: Informatiebijeenkomsten over windmolens in de stad

Dag [redacted], nog een vraag: hoeveel molens staan er per locatie (ongeveer) gepland?
Dank,

Vriendelijke groet,

[redacted]
Communicatie stadsdeel Zuid
Gemeente Amsterdam
T [redacted]
M [redacted]
[redacted]
Werkdagen: [redacted] .
Werkplek: [redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 3 juni 2020 11:02
Aan: Communicatie Stadsdeel Zuid
Onderwerp: Informatiebijeenkomsten over windmolens in de stad

Beste redactie,

Amsterdam gaat meer duurzame elektriciteit opwekken. Om dit te bereiken willen we ongeveer 17 extra windmolens realiseren in het havengebied en aan de randen van de stad. Op 15 juni tot en met 24 juni worden er 6 online informatiebijeenkomsten georganiseerd over windmolens in Amsterdam. 1 van de bijeenkomsten gaat ook specifiek over een gebied (deel) in stadsdeel zuid: woensdag 24 juni: Amsterdam Zuid

Voor wie: bewoners, ondernemers en andere geïnteresseerden

Tijdens de bijeenkomsten worden deelnemers:

- op de hoogte gebracht van de voorlopige plannen in hun buurt
- kunnen ze de gemeente vragen stellen over deze plannen
- ontdekken wanneer en op welke manieren ze invloed kunnen uitoefenen

Link voor het bericht en meer informatie: https://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/duurzaam-amsterdam/nieuws/informatiebijeenkomsten-windmolens-buurt/

Zouden jullie deze informatieavonden ook op jullie socials willen zetten? En hebben nog iets van ons nodig om dit te doen?

Als je nog vragen hebt, hoor ik het graag.

Groeten,

[redacted] Klimaatneutraal
M: [redacted]
E: [redacted]

Gemeente Amsterdam

Gebruikte weigeringsgronden
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b; economische/financiële belangen overheid;
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer;
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder g; onevenredige bevoordeling of benadeling.

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 15:31
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: spoed RE: Update RES / windenergie: informatie bijeenkomsten en ruimtelijk onderzoek

Naam	Resultaten	Bereik	Weergaven	Kosten per resultaat	Besteed bedrag	Frequentie	Eindigt op	Planning
Centrum Zuid 18+	12.748 Bereik	12.748	13.052	10.2.b | 10.2.g		1,02	24 jun 2020	3 jun 2020 – 24 jun 2020 22 dagen
Sloterdijk/havengebied 18+	23.189 Bereik	23.189	23.891			1,03	22 jun 2020	3 jun 2020 – 22 jun 2020 20 dagen
ZuidOost Diemerbos 18+	15.286 Bereik	15.286	15.286			1,00	23 jun 2020	3 jun 2020 – 23 jun 2020 21 dagen
ZuidOost Amstel III 18+	3.303 Bereik	3.303	3.326			1,01	15 jun 2020	3 jun 2020 – 15 jun 2020 13 dagen
Oost 18+	10.034 Bereik	10.034	10.210			1,02	17 jun 2020	3 jun 2020 – 17 jun 2020 15 dagen
Noord 18+	14.336 Bereik	14.336	14.493			1,01	16 jun 2020	3 jun 2020 – 16 jun 2020 14 dagen
Resultaten van 6 advertentiesets	**78.304** Bereik	**78.304** personen	**80.346** Totaal			**1,03** Per persoon		

Van: 10.2.e >
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 15:25
Aan: 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: FW: spoed RE: Update RES / windenergie: informatie bijeenkomsten en ruimtelijk onderzoek
Urgentie: Hoog

Ha beide,
Is er al iets online qua communicatie dat gedeeld kan worden? Graag snel reactie ☺

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 15:19
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: FW: spoed RE: Update RES / windenergie: informatie bijeenkomsten en ruimtelijk onderzoek
Urgentie: Hoog

Hi 10.2.e,
Je hebt hieronder even terug gemaild over informatie avonden mbt de RES. Ik kan alleen onderstaande tabel hierover vinden met data maar ik kan nergens een link vinden waar/hoe dit plaatsvindt,
kan jij ons daaraan helpen? En gaan deze data door? Dank alvast!

7 zoekgebieden - betreffende SD		19:00-20:30 uur
#6: Zuidoost 10.2.e	maandag	15-jun
#3: Noord 10.2.e)	dinsdag	16-jun
#4: Oost 10.2.e	woensdag	17-jun
#1: Nieuw-West 10.2.e	maandag	22-jun

#5: Zuidoost (10.2.e	dinsdag	23-jun
#7: Oost (Zuid) 10.2.e of 10.2.e	woensdag	24-jun
#2: nvt, ander traject		

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 14:46
Aan: 10.2.e
Onderwerp: spoed RE: Update RES / windenergie: informatie bijeenkomsten en ruimtelijk onderzoek
Urgentie: Hoog

Hoi 10.2.e,

Ik zit te googelen op de ondergenoemde informatieavonden maar kan niets vinden. Kan jij een link achterhalen (meer dan de algemene gemeentesite) en mij mailen of appen? Ik zit zo met 10.2.e om tafel en wil ze informeren.
Gr 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 2 juni 2020 11:57
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: Update RES / windenergie: informatie bijeenkomsten en ruimtelijk onderzoek

Voor het communicatieoverleg.

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 29 mei 2020 17:32
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: Update RES / windenergie: informatie bijeenkomsten en ruimtelijk onderzoek

Ha collega's,

Zie onderstaande informatie over de RES. Vraag is om de uitnodiging voor de informatiebijeenkomsten te delen met relevante partijen (bewoners, organisaties en bedrijven). Ik zet de informatie iig door naar partijen die hier al vragen aan mij over hebben gesteld (waternet, staatsbosbeheer en natuurmonumenten), maar wellicht willen jullie deze informatie nog delen met andere partijen?

@10.2.e en 10.2.e: hopelijk hebben jullie al via andere kanalen ook het verzoek gekregen om te kijken hoe het gedeeld kan worden met bewoners, maar voor de zekerheid ook deze mail naar jullie.

Met vriendelijke groet,
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 28 mei 2020 19:29
Aan: 10.2.e

[redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: Fwd: Update RES / windenergie: informatie bijeenkomsten en ruimtelijk onderzoek

Ha allemaal,

Zie hieronder een bericht vanuit het windenergiefront, met de vraag informatie met relevante partijen in jullie gebied te delen.

Groeten,

[redacted]

Beste gebiedsadviseurs duurzaamheid,

Graag informeer ik jullie over het volgende rondom de voortgang van de RES, Regionale Energiestrategie en het zoeken naar locaties voor windenergie:

1) Vanuit de RES worden in de komende weken informatie avonden georganiseerd over het proces om te komen tot locaties voor windenergie. Hiervoor worden externe partijen (burgers, organisaties, bedrijven) genodigd, zie onderstaande tabel voor een overzicht. De portefeuillehouders van de stadsdelen verzorgen de inleiding. De uitnodiging wordt vanaf morgen of vrijdag online verspreidt, vanaf 2 juni ook via www.amsterdam.nl . **Willen jullie deze informatie delen met partijen in de gebieden voor wie dit interessant is?**

7 zoekgebieden - betreffende SD		19:00-20:30 uur
#6: Zuidoost [redacted]	maandag	15-jun
#3: Noord [redacted]	dinsdag	16-jun
#4: Oost [redacted]	woensdag	17-jun
#1: Nieuw-West [redacted]	maandag	22-jun
#5: Zuidoost [redacted]	dinsdag	23-jun
#7: Oost (Zuid) [redacted] of [redacted]	woensdag	24-jun
#2: nvt, ander traject		

2) R&D start tegelijkertijd met een intern onderzoek over de plaatsing van windmolens en de relatie met gebiedsontwikkeling, ruimtelijke inpassing, ecologie en meer. Projectleider is 10.2.e opdrachtgevers zijn 10.2.e en 10.2.e. Hiervoor worden digitale bijeenkomsten georganiseerd met de hoofdstedenbouwkundige van R&D van de gebiedsontwikkeling, de ecologen en de programmamanagers fysiek van de stadsdelen.

De aftrap vindt voor iedereen toegankelijk plaats op 11 juni bij R&D Atelier, 9:00 uur.

Er is zorgvuldig gekeken naar een zo breed mogelijke betrokkenheid binnen gebieden en een toch werkbare vorm. Mochten onverhoopt toch personen ontbreken, gelieve dan contact zoeken met 10.2.e, 10.2.e 10.2.e, 10.2.e (beide in cc).

Voor verdere vragen over de RES weten jullie mij te vinden. Nadere informatie over de RES is te vinden op www.energieregioNHZ.nl en op internet Amsterdam.

Vriendelijke groet, 10.2.e

10.2.e

10.2.e / AKN contactpunt EU en internationaal

Programma Amsterdam Klimaatneutraal (AKN)

Ruimte en Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

M + 10.2.e

10.2.e

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam

Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

werkdagen: ma t/m do, niet op vrijdag

afspraken via [redacted] 10.2.e

Gebruikte weigeringsgronden uit de Wet openbaarheid van bestuur:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder f: het belang, dat de geadresseerde erbij heeft als eerste kennis te kunnen nemen:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder g; onevenredige bevoordeling of benadeling.

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 15 juni 2020 09:09
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Start proces en financiele participatie in zoekgebied 2: Noorder IJ-plas en havengebied sd Noord
Bijlagen: bewonersbrief meedoen en meepraten over windenergie NoorderIJplas.pdf

Ter info:

KABINET – graag niet verder verspreiden:

Zie bijlage. Brief die binnenkort naar alle bewoners en bedrijven in het zoekgebied 2 gaat.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 15 juni 2020 9:07
Aan: 10.2.e >
CC: 10.2.e >; 10.2.e
Onderwerp: RE: Standaard pres info-avonden windenergie Amsterdam - komende weken

Is goed 10.2.e.

Ter info:

Tot dusver 21 aanmeldingen.

Afgelopen week was onze uitnodiging wel meer dan 80.000 gezien op socials/Facebook in en rond alle zoekgebieden. Inmiddels zal dat meer zijn.

10.2.e.

Beste portefeuillehouders,
Bijgevoegd de concept presentatie voor de informatieavonden windenergie komende week. (Sheet 42 is nog onder voorbehoud). Tevens vinden jullie ook een overzicht van de ingestuurde vragen tot nu toe per avond.

Klik hier om bijlagen te downloaden.

Voor de avonden hebben zich de volgende aantallen deelnemers aangemeld: (stand vrijdag, 12 juni, 12 uur)

Rijlabels	Aantal van Referentienummer	totaal
maandag 15 juni: Amstel III en omgeving	34	
dinsdag 16 juni: smalle strook ten Noorden Ring A10 Noord	35	
dinsdag 16 juni: Ten Noorden Ring A10 Noord	37	72
woensdag 17 juni: Zeeburgereiland/IJburg/Sciencepark	80	
maandag 22 juni: Havengebied	21	
dinsdag 23 juni: Gaasperplas en Driemond	97	
woensdag 24 juni: Amstelscheg (Zuid)	33	
woensdag 24 juni: Amsterdam Zuid	8	41
Eindtotaal	**345**	

(NB: We hebben tussentijds de online-titel van de bijeenkomst in Noord en Amstelscheg aangepast, vandaar twee aparte namen voor de inschrijvingen).

Van: [redacted] >
Verzonden: maandag 15 juni 2020 7:28
Aan: [redacted] >
CC: [redacted] >; [redacted] >
Onderwerp: RE: Standaard pres info-avonden windenergie Amsterdam - komende weken

Dag [redacted],

Kom hier op terug, zodra ik tijd heb. Goed dat er geen plaatjes van het havengebied getoond worden.

Laten we deze week even bellen en afstemmen.

Groet,

[redacted]

Van: [redacted] >
Verzonden: zaterdag 13 juni 2020 14:33
Aan: [redacted]
CC: [redacted] >
Onderwerp: Standaard pres info-avonden windenergie Amsterdam - komende weken

Hi [redacted],

Ter info:

Ik zou jullie nog inlichten over hoe de pres er ongeveer uit gaat zien.
Het is nog work in progress, maar gaat deze kant op.

Zoals besproken gaan we GEEN plaatje tonen van de potentiele plekken op jullie grondgebied.

Mocht daar een vraag op komen tijdens de bijeenkomst: kan ik dan melden dat 10.2.f | 10.2.g voornemens is eerst 10.2.f | 10.2.g ? Of zouden jullie zelf de beantwoording willen doen? Dat kan natuurlijk ook.

10.2.e.

Van: 10.2.e
Verzonden: zaterdag 13 juni 2020 14:26
Aan: 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: Presentatie V7

Klik hier om bijlagen te downloaden.

Hi 10.2.e , 10.2.e

Zie bijlage voor volgende versie, paar punten:

- Het is verstandig als alle mensen hun geluid en camera uitzetten. Minder kans op haperingen van de stream.
- Ik heb overal foto's + fotograaf van gemeente fotodatabank toegevoegd, anders kunnen we problemen krijgen met foto/ plaatje van derden (publicatierechten en –plichten).
- Met 10.2.e besproken: lijkt handiger dat als jij toch je scherm deelt jij van tabblad switcht om de mentimeter in beeld te brengen. 10.2.e stuurt je de vragen + inlog.

Morgen weer verder ;)

10.2.e.

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Op berichtgeving en correspondentie van Havenbedrijf Amsterdam N.V. is een disclaimer van toepassing. Lees hier de volledige tekst van de e-mail disclaimer.

On notices and correspondence of Port of Amsterdam, a disclaimer applies. You can read the full e-mail disclaimer here.

Gemeente Amsterdam

Bezoekadres
Buikslotermeerplein 2000
1025 XL Amsterdam

Postbus 37608
1030 BB Amsterdam
Telefoon 14020
amsterdam.nl

Nr. 29.1

Retouradres: Postbus 37608, 1030 BB Amsterdam

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Aan bewoners en bedrijven in de omgeving van de Noorder IJ-plas

Datum 19 juni 2020
Ons kenmerk NO19-03307/UIT-20-12361
Uw kenmerk

Onderwerp Meedoen en meepraten over windenergie

Beste lezer,

De gemeente Amsterdam wil in 2030 genoeg elektriciteit opwekken uit wind en zon om 80% van de Amsterdamse huishoudens te voorzien van duurzame energie. Zo werkt Amsterdam aan een klimaatneutrale stad en streven we hierbij naar een zo groot mogelijk aandeel lokaal eigenaarschap.

De energiecoöperaties NDSM Energie en Amsterdam Wind hebben de gemeente benaderd voor het ontwikkelen van windmolens in en rond het gebied van de Noorder IJ-plas, het Cornelis Douwes terrein en de NSDM werf. In deze brief vertellen wij u graag over hoe wij u hierbij willen betrekken.

Noorder IJ-plas is zoekgebied voor windmolens
Het gebied in en rond de Noorder IJ-plas, de nabijgelegen snelweg en het Cornelis Douwes bedrijventerrein zijn aangewezen als zoekgebied voor windenergie. In het verleden is o.a. de Noorder IJ-plas als kansrijk gebied benoemd voor windmolens in de Windvisie 2012 en recent opnieuw in het Programma Regionale Energietransitie (RES). Ook in het (concept) Ruimtelijk Toetsingskader Noorder IJ-plas is de Noorder IJ-plas genoemd als windzoekgebied. U vindt het (concept) Toetsingskader op amsterdam.nl/havenstad deelgebied Noorder IJ-plas.

Z029462 3CEC

Meedenken over windenergie
De gemeente Amsterdam wil dat de ontwikkeling van windmolens zoveel mogelijk voor en door Amsterdammers wordt gedaan en hecht er veel waarde aan dat de opbrengsten beschikbaar blijven voor Amsterdammers. We vinden het ook belangrijk dat Amsterdammers die in de omgeving wonen, werken of recreëren goed geïnformeerd worden en de gelegenheid krijgen om mee te praten over de ontwikkeling van windmolens in hun buurt.

De gemeente gaat daarom de coöperaties als voorwaarde meegeven de omgeving te betrekken bij en te informeren over het uitwerken van hun plannen. We willen u als bewoner of als ondernemer graag de gelegenheid bieden om aan te geven hoe u hierbij betrokken wilt zijn.

Aanmelden voor digitale bijeenkomst
In deze tijd van Corona is het belangrijk om ieders gezondheid in acht te nemen. Om die reden gaan wij graag met u in gesprek via een digitale bijeenkomst. Op **donderdagavond 25 juni** en **dinsdagavond 30 juni** organiseren wij **van 19.30 uur tot 21.00 uur** een digitale bijeenkomst. Op deze avond stellen de twee energiecoöperaties zich aan u voor en gaan wij graag met u in gesprek over hoe u betrokken wilt worden. Natuurlijk horen wij ook graag uw ideeën over het betrekken van de buurt. Wilt u één van deze avonden bijwonen, meldt u dan aan via windenergie.noorderijplas@amsterdam.nl. Na aanmelding ontvangt u via e-mail een link en uitleg hoe u kunt deelnemen aan deze digitale bijeenkomst die wij via Microsoft Teams organiseren.

Kunt u niet deelnemen aan een digitale bijeenkomst, maar u heeft wel ideeën over hoe u wilt dat de energiecoöperaties u betrekken bij dit proces? Mail dan uw ideeën naar windenergie.noorderijplas@amsterdam.nl

Hoogachtend,
Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e
10.2.e Noordwest

10.2.e
10.2.e
10.2.e Haven-Stad

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 17 juni 2020 11:29
Aan: 10.2.e '
Onderwerp: FW: Concept verslag infoavond zoekgebied Amstel III en omgeving
Bijlagen: Verslag infoavond wind in uw buurt Zuidoost 15 juni 2020.docx; 20200615 Presentatie Informatie avond windenergie_#6 Amstel III.pdf

Ter info: ik heb het Antea rapport eruit gehaald, want voor jouw emailadres is het bestand te groot.

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 17 juni 2020 11:28
Aan: 10.2.e >; 10.2.e >; 10.2.e >
CC: 10.2.e >
Onderwerp: Concept verslag infoavond zoekgebied Amstel III en omgeving

Beste 10.2.e, 10.2.e en 10.2.e

Graag jullie feedback op het verslag van de 1e infoavond (Amtel III en omgeving). Lukt het om vandaag te reageren? Dan hebben we meteen standaardtekstjes om vanavond in de chat te plakken.

Mede gemaakt door 10.2.e

Alvast bedankt!

NB:
Dan sturen we persoonlijke LINK voor reactie op concept RES NHZ + bijlagen:

1. PDF van pres Amstel III
2. PDF van pres onderzoek Antea

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: 10.2.e

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 18 juni 2020 12:56
Aan: 10.2.e ; 10.2.e ; 10.2.e
CC: 10.2.e '; 10.2.e
Onderwerp: Feedback op verslag Noord + alle bijlagen
Bijlagen: Mentimeter 16 juni.pdf; Verkenning windenergie Amsterdam Noord.pdf; Verslag infoavond wind Noord 16 juni.docx; Windturbinecategorie 2.pdf; Windturbinecategorie 3.pdf

Hi 10.2.e,

Graag je feedback. Ik heb 3 opmerkingen geplaatst waar ik je aandacht specifiek voor vraag.

Al deze stukken staan op locatie:
G:\RD\Projecten_D\duurzaamheid\Programma A-'dam Klimaatneutraal\2b RES\1_RES Amsterdam_stap 5 Concretisering zoekgebieden\info bijeenkomsten wind\#3 Noord_16 juni '20

Wat mij betreft kunnen vanmiddag de stukken verstuurd worden (10.2.e is akkoord / op de hoogte)

Mede met dank aan 10.2.e en 10.2.e

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: 10.2.e

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Vanuit welke rol sluit u vanavond aan?

Nr. 31.1

Gemeente Amsterdam

Wat is uw leeftijd?

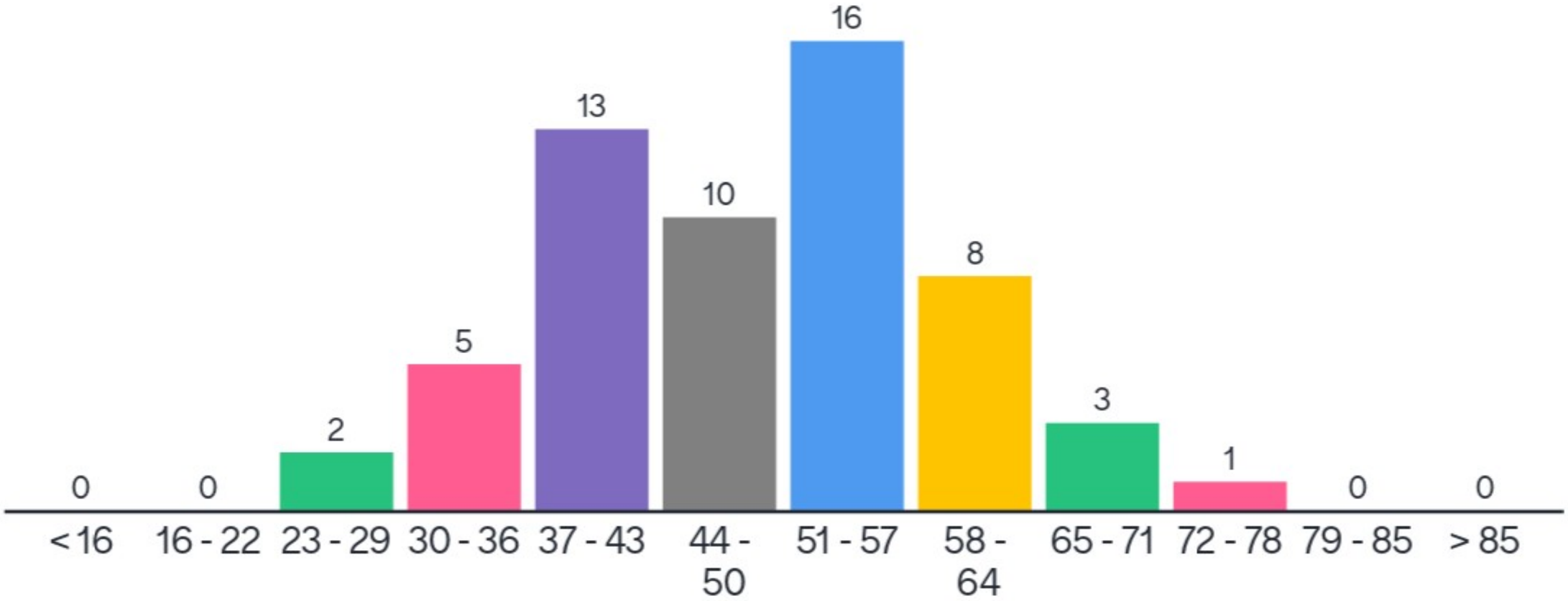

Bent u eerder betrokken geweest bij de RES of wind in Amsterdam?

Gemeente Amsterdam

Ik vond deze bijeenkomst..

Gemeente Amsterdam

Interessant en relevant

Niet interessant

Te ingewikkeld

Geen mening

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 19 juni 2020 17:31
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e '; 10.2.e
Onderwerp: Feedback op verslag Oost
Bijlagen: Verslag infoavond windmolens Oost_17 juni2020docx.docx

Hi 10.2.e,

Graag wederom je feedback op het verslag.

Staat op bekende locatie op gezamenlijke schijf.

Mede met dank aan 10.2.e

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 19 juni 2020 17:30
Aan: 10.2.e >; 10.2.e >
CC: 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: Graag hulp bij beantwoorden vragen / infobijeenkomst Oost over wind (17 juni).

Hi 10.2.e 10.2.e

Graag jullie hulp

@10.2.e bij vraag 1 in bijlage in het geel gemarkeerd.
Hoeveel van die 18% van industrie (cijfer afkomstig uit Routekaart) is tgv elektriciteit?
Let maar niet op die 50%, dat was een statement van de portefeuillehouder.
Het gaat om ons plaatje in de routekaart met CO_2 uitstoot per transitiepad.

@10.2.e bij vraag 8 in bijlage in het groen gemarkeerd.
Vanwege privacy redenen kunnen we op deze vraag geen antwoord geven.
Kun je achterhalen bij communicatie of we aantallen Diemenaren mogen delen?

Alvast bedankt!

10.2.e

Gebruikte weigeringsgronden
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b; economische/financiële belangen overheid;
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer;
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder g; onevenredige bevoordeling of benadeling.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 25 juni 2020 15:48
Aan: 10.2.e, 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Cool 10.2.e was het verschil tussen resultaten en weergaven?

Van: 10.2.e 10.2.e < 10.2.e >
Verzonden: donderdag 25 juni 2020 15:46
Aan: 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: FW: vraag geotargetting

Ter info; Resultaten social

Van: 10.2.e >
Verzonden: donderdag 25 juni 2020 15:42
Aan: 10.2.e >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hi 10.2.e,
De campagne is inmiddels afgelopen dus hierbij de eindresultaten:

Naam	Resultaten	Weergaven	Kosten per resultaat	Besteed bedrag	Eindigt op	Planning	Klikken op links	Opmerkingen bij bericht
Centrum Zuid 18+	24.064 Bereik	46.631	10.2.b | 10.2.g		24 jun 2020	3 jun 2020 – 24 jun 2020 22 dagen	50	3
Sloterdijk/havengebied 18+	38.200 Bereik	74.049			22 jun 2020	3 jun 2020 – 22 jun 2020 20 dagen	103	10
ZuidOost Diemerbos 18+	24.784 Bereik	49.511			23 jun 2020	3 jun 2020 – 23 jun 2020 21 dagen	74	5
ZuidOost Amstel III 18+	4.293 Bereik	6.043			15 jun 2020	3 jun 2020 – 15 jun 2020 13 dagen	7	1
Oost 18+	14.076 Bereik	22.143			17 jun 2020	3 jun 2020 – 17 jun 2020 15 dagen	39	–
Noord 18+	18.808 Bereik	28.945			16 jun 2020	3 jun 2020 – 16 jun 2020 14 dagen	47	1
Resultaten van 6 advertentiesets	**119.872** Bereik	**227.322** Totaal	Per 1000 bereikte mensen	Totaal besteed			**320** Totaal	**20** Totaal

In totaal hebben we bijna 120.000 mensen bereikt in de gebieden. Vooral veel in Centrum Zuid, Diemerbos en Sloterdijk, vermoedelijk omdat die gebieden het grootst zijn. Er is 10.2.b | 10.2. uitgegeven aan elke 1000 bereikte mensen wat heel netjes is. Verder zien we weinig opmerkingen (20) en 320 kliks naar de website. Maar dat zien we vaker bij bereik-campagnes.

Heb je hier genoeg aan qua resultaten? Mocht je nog vragen hebben let me know.

10.2.e

Van: 10.2.e >
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 16:13

Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Bedankt voor de informatie!

Groeten,
[redacted]

Van: [redacted] >
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 16:09
Aan: [redacted] >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hi [redacted]
Er is 113 keer op de link geklikt en er zijn 5 reacties (opmerkingen) op gegeven:

Naam	Weergave	Reacties op bericht	Opmerkingen bij bericht	Opgeslagen berichten	Gedeelde berichten	Klikken op links
Centrum Zuid 18+	Actief	11	1	–	–	9
Sloterdijk/havengebied 18+	Actief	17	2	1	1	33
ZuidOost Diemerbos 18+	Actief	3	–	–	1	26
ZuidOost Amstel III 18+	Actief	1	1	–	–	3
Oost 18+	Actief	4	–	1	–	19
Noord 18+	Actief	6	1	–	2	23
Resultaten van 6 advertentiesets		**42** Totaal	**5** Totaal	**2** Totaal	**4** Totaal	**113** Totaal

Inhoudelijke vragen krijg je van het webcareteam, dus als je die niet hebt gehad kun je ervan uit gaan dat die er niet zijn geweest voorlopig.

Groet! [redacted]

Van: [redacted] >
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 15:53
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW: vraag geotargetting

Hallo [redacted]

Het ziet er goed uit, bedankt voor de update! Graag doel (bereik) zo houden.

Ik weet niet of je het kan zien ivp doelstelling social campagne maar ik ben benieuwd of je ook kan zien of mensen ook doorklikken naar de website voor meer informatie/aanmelden? Niet zozeer voor deze campagne maar ik ben benieuwd hoe het onderwerp aanslaat bij mensen. En zijn er ook reacties? Als er echt een inhoudelijk vraag gesteld wordt, kun je deze doorsturen naar ons.

Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e >
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 15:03
Aan: 10.2.e >
CC: 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Ziet er goed uit, ik zie nu geen reden om iets aan te passen.
Groet, 10.2.e

10.2.e
10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal (AKN)
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 14:44
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: FW: vraag geotargetting

Hallo 10.2.e en 10.2.e

Zie hier de geotargetting update van 10.2.e Het ziet er goed uit. Veel bereik met tot nu toe lage kosten. Zoals afgesproken houden we ons doel deze keer op bereik ipv conversie. De resultaten komen redelijk overeen met het aantal postcodes die we per groep aangeleverd hebben en dus doet niet 1 gebied het per definitie beter dan de ander (zie ook kosten per resultaat). Mee-eens om geen aanpassingen te doen?

Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e >
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 14:24
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hi 10.2.e
Hierbij de tussenstand:

Naam		Resultaten	Bereik	Weergaven	Kosten per resultaat	Besteed bedrag	Frequentie	Eindigt op	Planning
Centrum Zuid 18+		12.748 Bereik	12.748	13.052	10.2.b | 10.2.g		1,02	24 jun 2020	3 jun 2020 – 24 jun 2020 22 dagen
Sloterdijk/havengebied 18+		23.189 Bereik	23.189	23.891			1,03	22 jun 2020	3 jun 2020 – 22 jun 2020 20 dagen
ZuidOost Diemerbos 18+		15.286 Bereik	15.286	15.286			1,00	23 jun 2020	3 jun 2020 – 23 jun 2020 21 dagen
ZuidOost Amstel III 18+		3.303 Bereik	3.303	3.326			1,01	15 jun 2020	3 jun 2020 – 15 jun 2020 13 dagen
Oost 18+		10.034 Bereik	10.034	10.210			1,02	17 jun 2020	3 jun 2020 – 17 jun 2020 15 dagen
Noord 18+		14.336 Bereik	14.336	14.493			1,01	16 jun 2020	3 jun 2020 – 16 jun 2020 14 dagen
Resultaten van 6 advertentiesets		**78.304** Bereik	**78.304** personen	**80.346** Totaal	Per 1000 bereikte mensen	Totaal besteed	**1,03** Per persoon		

In totaal hebben we na 6 dagen dus bijna 80.000 mensen bereikt voor nog geen [redacted] euro.
Je ziet ook het bereik per zoekgebied. Wat mij betreft gaat het goed zo en liggen de kosten per 1000 bereikte mensen laag. Er is niet zo veel reden om iets aan te passen, maar misschien dat jij suggesties hebt voor aanpassingen? Wat vinden jullie belangrijk in dit stadium? Dan kan ik kijken aan welke knoppen we kunnen draaien om die doelen te halen.

Groet, [redacted]

Van: [redacted] >
Verzonden: vrijdag 5 juni 2020 16:52
Aan: [redacted] >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hallo [redacted]

Je bent vast al lekker aan de vrijdagmiddagborrel. Dus zullen we volgende week even kijken voor tussenstandje? Dinsdag als je tijd hebt? Dan hoeft woensdag niet meer. Ik ben benieuwd.

Fijn weekend,
[redacted]

Van: [redacted] >
Verzonden: woensdag 3 juni 2020 15:07
Aan: [redacted] >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Alles staat ingesteld en ligt ter goedkeuring bij Facebook. Zodra het is goedgekeurd wordt het naar zoveel mogelijk Facebook en Instagram gebruikers gepushed voor een zo groot mogelijk bereik. Ik hou je op de hoogte van de resultaten en zal je vrijdag sowieso een tussenstandje geven. Volgende week (woensdag) hebben we weer contact over hoe verder.

Groet! [redacted]

Van: [redacted] >
Verzonden: woensdag 3 juni 2020 13:57
Aan: [redacted] >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hallo [redacted]

Ik heb het even gecheckt en doe maar 18-65+!

Dan hebben we iedereen gecoverd.

Groeten,
[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 3 juni 2020 13:27
Aan: [redacted] >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hi [redacted]
Het is zeker mogelijk om de postcodegebieden afzonderlijk te adverteren en langer/korter te laten lopen.
Ik heb alleen nog de leeftijd nodig van de doelgroep. Is dat 18-65+? Of vanaf 21? Dat hoor ik graag nog even, dan kan ik aan de slag.

Groet! [redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 3 juni 2020 9:58
Aan: [redacted] >
Onderwerp: FW: vraag geotargetting

Hallo [redacted]

Hierbij alle informatie:

Social post (zie kleine tekstaanpassing)
We gaan meer duurzame elektriciteit 🌬 opwekken. Zo zijn we op zoek naar locaties voor het plaatsen van windmolens aan de randen van de stad en in het havengebied. Meer weten? Meld je aan ↴
Verder is de rest van de originele Facebook post al goed. Dus met ondertitel: Informatiebijeenkomsten over windmolens in jouw buurt
En metadescription: Van 15 tot en met 24 juni kun je deelnemen aan een online...
De link: https://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/duurzaam-amsterdam/nieuws/informatiebijeenkomsten-windmolens-buurt

Budget komt van klimaatneutraal communicatie. [redacted] euro per week voor nu aanhouden? En dan volgende week woensdag kijken hoe het gaat en evt. aanpassen?

Doel: bereik

Doelgroep: postcode gebieden

Ten noorden van ring A10 Noord - zoekgebied #3: 3 t/m 16 juni 17:00

1035
1511
1121
1027
1022
1025
1024
1023
1026
1034

Oost (IJburg/Zeeburgereiland/Sciencepark) – zoekgebied #4: 3 t/m 17 juni 17:00

1026
1095
1086
1087
1098
1113

Zuidoost Diemerbos/Gaasperplas – zoekgebied #5: 3 t/m 23 juni 17:00 uur

1112
1398
1111
1382
1391
1381
1383
1109
1108
1106
1107
1103

Zuidoost: Amstel III en omgeving – zoekgebied #6: 3 t/m 15 juni 17:00

1114
1101
1105
1191
1391

Sloterdijken/havengebied – zoekgebied #1: 3 t/m 22 juni 17:00
1037
1041
1013
1014
1043
1046
1063
1055
1051
1033
1042
1044
1045
1063
1067
1165
1014

Centrum Zuid: 3 t/m 24 juni 17:00
1076
1077
1079
1082
1083
1191
1183
1096
1114

Zou je per postcode gebied kunnen targetten tot en met de bovengenoemde datums? Dus bijvoorbeeld in centrum zuid targetten op de 9 genoemde postcodes van 3 t/m 24 juni tot ongeveer starttijd van de bijeenkomst?

Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e >
Verzonden: dinsdag 2 juni 2020 16:53
Aan: 10.2.e >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hi 10.2.e
Om even terug te komen op het verwachte resultaat van social advertising op basis van geo locatie.

Met de meeste advertenties bereiken we voor [redacted] euro ongeveer 100.000 mensen per week. Hierbij is de doelgroep breed en het doel om zo veel mogelijk mensen de advertentie te laten zien. Als de doelgroep specifieker is en het doel is om mensen te laten doorklikken naar de website zal het bereik lager liggen.

Afhankelijk van de doelgroepgrootte verwacht ik dat het bereik van jouw advertentie tussen de 50.000 en 100.000 per week ligt. Meestal klikt 1 a 2% hiervan door naar de website.

Kun je hier iets mee richting je opdrachtgevers? Als ik de postcodes heb kan ik iets specifieker zijn.

Wel ben ik nog vergeten te vragen wat het doel precies is. Wil je aanmeldingen voor de bijeenkomsten? Dan zal het bereik lager liggen maar de aanmeldingen hoger. Of een zo groot mogelijk bereik voor de oproep? Dan zal het bereik hoger zijn maar de kliks/aanmeldingen lager.

Groet! [redacted]

Van: [redacted] >
Verzonden: dinsdag 2 juni 2020 16:08
Aan: [redacted] >
Onderwerp: FW: vraag geotargetting

Hallo [redacted]

Zouden we morgenvroeg even kunnen bellen? Ik heb meer informatie nodig over de mogelijkheden en ik moet snel weten wat wel of niet kan m.b.t. geotargetting omdat dit beloofd is in een motie.

Groeten,

[redacted]
Communicatieadviseur Klimaatneutraal
M: [redacted]
E: [redacted]

Gemeente Amsterdam

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 2 juni 2020 9:08
Aan: [redacted] >
Onderwerp: FW: vraag geotargetting

Beste [redacted],

Binnenkort worden er online informatieavonden georganiseerd over windturbines. Deze bijeenkomsten zijn vooral belangrijk voor mensen die rondom de gebieden wonen waar deze turbines worden geplaatst. Mede daarom is vanuit de raad/wethouder de vraag en motie gekomen om deze mensen te bereiken via geotargetting.

Zie hier meer informatie:
looptijd: week 23 tot en met 24 juni (de laatste informatieavond) per gebied.
Budget: we hebben vanuit wind en RES / AKN budget, om hoeveel gaat het ongeveer?
Doelgroep: gaat om de gebieden waar windenergie gezocht wordt, dus ongeveer stadsdeel noord, IJburg, zuidoost, haven en omgeving.
Content: uitnodiging voor de info bijeenkomsten op 15, 16, 17 & 22, 23, 24 juni online in de avond (19:00-20:30).
Vandaag komt ook het nieuwsartikel online op amsterdam.nl (zie inhoud in bijlage).

Zou je ons hierbij kunnen helpen/adviseren?

Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e >
Verzonden: donderdag 28 mei 2020 15:06
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Op postcode kan bijvoorbeeld.

Van: Social media gemeente Amsterdam <socialmedia@amsterdam.nl>
Verzonden: donderdag 28 mei 2020 14:53
Aan: 10.2.e nl>
Onderwerp: FW: vraag geotargetting

Hoi 10.2.e

Hieronder staat weer een nieuwe vraag van 10.2.e

Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e

Gemeente Amsterdam

10.2.e
10.2.e

Amstel 1, 1011 PN Amsterdam

Twitter
Facebook
Instagram
LinkedIn

Werkdagen: 10.2.e

Van: 10.2.e >
Verzonden: donderdag 28 mei 2020 14:51
Aan: Social media gemeente Amsterdam <socialmedia@amsterdam.nl>
CC: 10.2.e >
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hallo 10.2.e

Bedankt voor je snelle antwoord! Voordat ik achter de meer informatie aanga; kan ik hieruit concluderen dat het mogelijk is om heel specifiek op basis van geografische locaties te targetten? Want dit is de belangrijkste voorwaarde van de raad.

Groeten,
10.2.e

Van: Social media gemeente Amsterdam <socialmedia@amsterdam.nl>
Verzonden: donderdag 28 mei 2020 14:22
Aan: 10.2.e >; Social media gemeente Amsterdam <socialmedia@amsterdam.nl>
Onderwerp: RE: vraag geotargetting

Hallo 10.2.e

Social advertising doen wij vanuit de gemeente wel, mijn collega 10.2.e weet daar meer over. Display ads (via Google) gebruiken wij niet.

Desalniettemin is social advertising een lastig middel, we vragen daarom ook van te voren om meer informatie zoals looptijd, budget, doelgroep, content etc.

Zou je dat naar mijn collega 10.2.e (in de cc) willen sturen? Hij komt dan volgende week bij je terug.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e

Gemeente Amsterdam

10.2.e
10.2.e

Amstel 1, 1011 PN Amsterdam
amsterdam.nl
www.amsterdam.nl
www.amsterdam.nl/nieuws
www.amsterdam.nl/krant

Blijf op de hoogte via Twitter
Lees onze verhalen op Facebook
Bekijk Amsterdam in foto's op Instagram
Volg ons op LinkedIn

Werkdagen: [redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 28 mei 2020 14:06
Aan: Social media gemeente Amsterdam <socialmedia@amsterdam.nl>
Onderwerp: FW: vraag geotargetting

Beste redactie,

Binnenkort worden er online informatieavonden georganiseerd over windturbines. Deze bijeenkomsten zijn vooral belangrijk voor mensen die rondom de gebieden wonen waar deze turbines worden geplaatst. Mede daarom is vanuit de raad/wethouder de vraag en motie gekomen om deze mensen te bereiken via geotargetting. Zelf weet ik weinig over geotargetting en vermoed ik dat het alle via display/social met een campagne geregeld kan worden. In hoeverre doet de gemeente (corporate) hieraan? Wie weet hier meer over binnen de gemeente?

In een later stadium (bijeenkomsten na de zomer) worden ook bewonersbrieven verstuurd om deze mensen te bereiken. Maar de raad wil nu ook dat omwonenden via geotargetting bereikt worden.

Groeten,

[redacted] Klimaatneutraal
M: [redacted]
E: [redacted]

Gemeente Amsterdam

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 30 juni 2020 11:28
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal; 10.2.e ; 10.2.e
Onderwerp: RE: [vragen 10.2.e] FW: Informatie over plan, proces en zeggenschap omwonenden windmolens Amsterdam

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

Categorieën: RES; Afgehandeld

Hi 10.2.e

Ik zou daarnaast aangeven:

De uitnodiging is verstuurd via de gebruikelijke gemeentelijke kanalen (nieuwsbrief, website, twitter) en voor deze informatieavonden is op verzoek van de gemeenteraad van Amsterdam de uitnodiging ook digitaal verspreid met "geotargeting". Als u in het postcodegebied in of rond het zoekgebied woont (ook buiten de gemeente Amsterdam) heeft u de uitnodiging voorbij kunnen zien komen op bv Facebook. Op deze manier proberen we zoveel mogelijk bewoners te informeren en te betrekken. Het gaat in deze fase om "zoekgebieden". Als locaties later in het proces concreter worden zullen bewoners per brief worden geïnformeerd.

10.2.e

Van: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Verzonden: maandag 29 juni 2020 17:51
Aan: 10.2.e >; Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>; 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: RE: [vragen 10.2.e] FW: Informatie over plan, proces en zeggenschap omwonenden windmolens Amsterdam

Dank voor je reactie 10.2.e

Maar ik heb haar nog niet geantwoord;
Heb je reactie op **hoe en waar de informatie omtrent de aanmelding voor de bijeenkomst is gepubliceerd?**

@10.2.e ik hoor graag nog over "reactie link" doorsturen.

Ik zal dus de presentatie en verslag door sturen (met of zonder link) + verwijzen naar de website van Energie NHZ

Ik hoor graag.

Groeten
10.2.e

Van: 10.2.e >
Verzonden: maandag 29 juni 2020 17:31
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>; 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: RE: [vragen 10.2.e FW: Informatie over plan, proces en zeggenschap omwonenden windmolens Amsterdam

Hi 10.2.e, fijn dat je naar het verslag verwijst.

De link voor reactie niet doorsturen. (of wat denk jij, 10.2.e?)

Je kan ok nog aangeven dat er voor volgende bijeenkomsten in het najaar wel per brief uitgenodigd gaat worden. En dat we haar als belangstellend kunnen registreren (en dan staat zij op je database).

Groet, 10.2.e

10.2.e
10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal (AKN)
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: maandag 29 juni 2020 14:20
Aan: 10.2.e ; 10.2.e ; 10.2.e
Onderwerp: [vragen J. Reijsen] FW: Informatie over plan, proces en zeggenschap omwonenden windmolens Amsterdam

Beste allemaal,

Graag jullie hulp bij beantwoording van onderstaande mail van 10.2.e uit IJburg.

Mijn vraag is: hoe kunnen omwonenden die deze infobijeenkomsten hebben gemist op een gelijkwaardige manier de juiste informatie ontvangen?

Zijn er verslagen van de bijeenkomsten die we kunnen inzien?
Ik zal haar uiteraard het verslag toesturen van de bijeenkomst van 17 juni.
En verwijzen naar https://energieregionhz.nl/documenten#amsterdam
Waar de verslagen van alle bijeenkomsten staan.

Ik hoor graag van jullie.
Groeten
10.2.e

Van: [redacted] >
Verzonden: vrijdag 26 juni 2020 8:57
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Onderwerp: Informatie over plan, proces en zeggenschap omwonenden windmolens Amsterdam

Beste mensen,

Tot mijn verbazing hoor ik via via dat er er afgelopen weken online infobijeenkomsten zijn geweest van gemeente Amsterdam lover locaties voor windmolens. Ook in het gebied waar ikzelf woon (IJburg) staat een aantal windmolens ingetekend.

Vanzelfsprekend zou ik hier graag meer over willen weten. Over wat de plannen zijn, hoe de gemeente tot deze keuzes is gekomen, hoe het proces er verder uit ziet, en hoe we als bewoners (nog)invloed kunnen uitoefenen. Maar zoals gezegd heb ik de informatiebijeenkomsten gemist.

Ik vind het vreemd dat dit aan mijn aandacht is ontsnapt. Hoe zijn we als buurtbewoners uitgenodigd? Waarom krijgen we hiervoor geen uitnodiging in de brievenbus? Het is een onderwerp dat veel reacties kan oproepen. Des te meer reden om het zo transparant mogelijk te doen. Want hoe je ook tegenover windenergie staat, het is nogal een ingreep in de leefomgeving, meerdere windmolens vlakbij dichtbevolkt gebied. En zelfs een turbine midden in het Diemerpark, vlak naast de sportvelden?

Mijn vraag is: hoe kunnen omwonenden die deze infobijeenkomsten hebben gemist op een gelijkwaardige manier de juiste informatie ontvangen? Zijn er verslagen van de bijeenkomsten die we kunnen inzien?

Ik hoor graag wat de mogelijkheden zijn.

Vriendelijke groet,
[redacted]

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 10 augustus 2020 13:09
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal; 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: [verslag] online informatiebijeenkomst “windmolens in uw buurt” - maandag 22/6/20

Hi 10.2.e ,

Zet maar op afgehandeld, want we hebben Jorien al geantwoord. Ze geeft in haar mail van vandaag alleen een suggestie.

10.2.e .

Van: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Verzonden: maandag 10 augustus 2020 12:55
Aan: 10.2.e 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: FW: [verslag] online informatiebijeenkomst “windmolens in uw buurt” - maandag 22/6/20

Hoi 10.2.e en 10.2.e

De onderstaande mail is bij de mailbox van Klimaatneutraal binnengekomen.
Zouden jullie binnen 5 werkdagen deze mail willen beantwoorden? Graag Klimaatneutraal in cc meenemen zodat we dit als afgehandeld kunnen archiveren.

Alvast bedankt.

10.2.e

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam

E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 10 augustus 2020 08:19
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal
Onderwerp: RE: [verslag] online informatiebijeenkomst "windmolens in uw buurt" - maandag 22/6/20

Beste 10.2.e en 10.2.e

Amsterdam heeft in iedere buurt een gebiedsmakelaar die de krachten in een gebied kennen en (als het goed is) een groot netwerk hebben. De genoemde volkstuinen liggen in Nieuw West maar de Volkstuinenbond kan jullie zeker helpen. https://www.amsterdam.nl/buurten
Succes.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
medewerker Duurzaam West Gebiedspool
Stadsdeel West
Gemeente Amsterdam

M 10.2.e
E 10.2.e
Bos en Lommerplein 250, 1055 EK Amsterdam
Postbus 57239, 1040 BC Amsterdam
amsterdam.nl/buurten
www.amsterdam.nl/duurzaam
https://www.nieuwamsterdamsklimaat.nl/
Werkdagen: 10.2.e

Van: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Verzonden: vrijdag 7 augustus 2020 13:21
Aan: 10.2.e >; Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Onderwerp: RE: [verslag] online informatiebijeenkomst "windmolens in uw buurt" - maandag 22/6/20

Beste 10.2.e,

Hartelijk dank voor je onderstaande reactie en input.
We zullen jouw contacten uitnodigen bij de volgende sessies.
Heb je misschien contactgegevens (emailadressen) voor ons of kunnen we die vinden via onderstaande link in jouw email?

Met vriendelijke groet,

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam

E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam

Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: [redacted] >
Verzonden: maandag 29 juni 2020 17:07
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Onderwerp: RE: [verslag] online informatiebijeenkomst "windmolens in uw buurt" - maandag 22/6/20

Beste [redacted] en [redacted],

Graag reageer ik op de informatie avond Windmolens in uw buurt (Westelijk Havengebied. Ik kreeg de indruk dat er m.n. professionals waren.
Ik verwacht niet dat mensen veel moeite zullen hebben met molens in het Havengebied als ze er niet te dichtbij wonen tenminste. Voor de Bretten verwacht ik wel meer verzet.

Misschien is het slim om in de participatie ook vroegtijdig de volkstuinen De Bretten en de Grote Braak mee te nemen. Deze Volkstuin complexen liggen allebei midden in de Bretten.
Ook Noord Hollands Landschap zal mee willen denken over deze ontwikkelingen omdat die immers over het beheer van de Brettenzone gaan maar die zullen jullie ongetwijfeld al betrokken hebben.
https://www.landschapnoordholland.nl/natuurgebieden/lange-bretten

Het lijkt me verder geen makkelijke taak om geschikte locaties te vinden. Succes ermee.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Duurzaam West Gebiedspool
Stadsdeel West
Gemeente Amsterdam

M [redacted]
E [redacted]
Bos en Lommerplein 250, 1055 EK Amsterdam
Postbus 57239, 1040 BC Amsterdam
amsterdam.nl/buurten
www.amsterdam.nl/duurzaam
https://www.nieuwamsterdamsklimaat.nl/
Werkdagen: ma, di en do

Alle info over Corona: www.amsterdam.nl/corona

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: donderdag 25 juni 2020 14:50
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal
Onderwerp: [verslag] online informatiebijeenkomst "windmolens in uw buurt" - maandag 22/6/20

Beste genodigde,

U heeft zich aangemeld of deelgenomen aan de online informatieavond over "windmolens in uw buurt" op **maandag 22 juni 2020 (Havengebied)**.
Hartelijk dank voor uw interesse en betrokkenheid voor de overstap naar schone, duurzame energie in Amsterdam! Wij waarderen uw bijdrage en deelname zeer.

Presentatie en verslag
In de bijlagen van deze e-mail vindt u de presentatie en het verslag met de vragen en antwoorden die vooraf en tijdens de avond gesteld werden. Tevens ontvangt u de bevindingen van het verkennend onderzoek van Bosch & van Rijn naar het windpotentieel van Amsterdam West.

Heeft u zelf nog aanvullende vragen dan kunt u deze altijd mailen naar: klimaatneutraal@amsterdam.nl.

Geef uw mening
Tijdens deze avond heeft u gehoord hoe u uw mening kunt geven op de plannen van windenergie in Amsterdam en Noord-Holland Zuid.
U kunt uw mening geven via deze link.
Deze link is voor u **persoonlijk** bedoeld als deelnemer van de afgelopen bijeenkomst.

We houden u op de hoogte en we zullen u opnieuw informeren over dit onderwerp.

Met vriendelijke groeten,

10.2.e RES Amsterdam &
10.2.e windenergie Amsterdam

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam

E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: woensdag 23 september 2020 14:05
Aan: 10.2.e'; Amsterdam Klimaatneutraal
Onderwerp: [beantw. 10.2.e] RE: [verslag] online informatieavond over "windmolens 17 juni 2020
Bijlagen: 20200617 Presentatie Informatie avond windenergie_#4 Oost.pdf; Verslag infoavond windmolens Oost_17 juni2020.pdf; Verkenning windenergie Amterdam Oost.pdf

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

Categorieën: RES; Afgehandeld

Beste mevrouw 10.2.e

Hierbij volgen opnieuw de link voor de reactie en een link tbv de digitale stukken van de bijeenkomst van 17 juni 2020.

Tot 1 oktober kunt u nog uw reactie geven op de zoekgebieden van Amsterdam die opgenomen zijn in de concept RES NHZ, via deze link.
Deze link is voor u persoonlijk bedoeld als deelnemer van de afgelopen bijeenkomst.

Meer informatie zoals verslagen en bijlagen van o.a. alle infobijeenkomsten (en later de reactienota van alle besturen) kunt u vinden op de website van de RES NHZ.
https://energieregionhz.nl/documenten#amsterdam

U kunt zich op deze website ook inschrijven voor de nieuwsbrief daarmee blijft u ook op de hoogte van alle ontwikkelingen in de energieregio https://energieregionhz.nl/**nieuwsbrief**.
Hier kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief van de gemeente Amsterdam over duurzame energie Nieuwsbrief Duurzaam**020**

Met vriendelijke groet,

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: [redacted] >
Verzonden: dinsdag 22 september 2020 22:54
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Onderwerp: Re: [verslag] online informatieavond over "windmolens in uw buurt" op woensdag 17 juni 2020
Urgentie: Hoog

beste,

ik heb enkele pogingen gedaan om de stukken van de bijeenkomst die ik digitaal bijwoonde, te downloaden.
dat is mij niet gelukt.
kunt u mij er zsm aan helpen, ik begrijp dat de reactietermijn nog alleen deze maand loopt?

bij voorbaat dank.
[redacted]

Van: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Verzonden: woensdag 24 juni 2020 13:24
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Onderwerp: [verslag] online informatieavond over "windmolens in uw buurt" op woensdag 17 juni 2020

Beste genodigde,

U heeft zich aangemeld of deelgenomen aan de online informatieavond over "windmolens in uw buurt" op woensdag 17 juni 2020 (Oost: Zeeburgereiland/IJburg/Sciencepark).
Hartelijk dank voor uw interesse en betrokkenheid voor de overstap naar schone, duurzame energie in Amsterdam! Wij waarderen uw bijdrage en deelname zeer.

Presentatie en verslag
In de bijlagen van deze e-mail vindt u de presentatie en het verslag met de vragen en antwoorden die vooraf en tijdens de avond gesteld werden. Tevens ontvangt u de bevindingen van het verkennend onderzoek van de PonderaConsult naar het windpotentieel van Amsterdam Oost.
Klik hier om de bijlagen te downloaden.
Heeft u zelf nog aanvullende vragen dan kunt u deze altijd mailen naar: klimaatneutraal@amsterdam.nl.

Geef uw mening
Tijdens deze avond heeft u gehoord hoe u uw mening kunt geven op de plannen van windenergie in Amsterdam en Noord-Holland Zuid. U kunt uw mening geven via deze link.
Deze link is voor u persoonlijk bedoeld als deelnemer van de afgelopen bijeenkomst.

We houden u op de hoogte en we zullen u opnieuw informeren over dit onderwerp.

Met vriendelijke groeten,

10.2.e RES Amsterdam &
10.2.e windenergie Amsterdam

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam

E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Documenten Online interactieve avonden

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

Van: [redacted] 10.2.e
Verzonden: maandag 19 oktober 2020 14:03
Aan: 'info@verenigingamsteloever.nl'; Amsterdam Klimaatneutraal
CC: [redacted] 10.2.e '; [redacted] 10.2.e ; [redacted] 10.2.e ; [redacted] 10.2.e
Onderwerp: [beantw. Ver. Amsteloever] RE: Windmolens in uw buurt: denk en praat mee

Geacht [redacted] 10.2.e ,

Dank voor uw mail.
We hebben zojuist een en ander nagelopen. Volgens onze gegevens is de email met uitnodiging afgelopen vrijdag **ook** verstuurd ook naar **Verenging Amsteloever**.
Op **vrijdag 16 oktober om 14:51 uur** is de mail verstuurd naar het emailadres:
info@verenigingamsteloever.nl

Zou het misschien kunnen dat de email in uw map "*ongewenste mail of spam*" terecht is gekomen? (Dit zou eventueel kunnen omdat de mail met eenzelfde onderwerp naar veel geadresseerden tegelijk is verstuurd).

Voor de volledigheid zullen we u de uitnodiging nogmaals toesturen later vandaag.

Met vriendelijke groet,

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: info@verenigingamsteloever.nl <info@verenigingamsteloever.nl>
Verzonden: maandag 19 oktober 2020 13:24
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
CC: [redacted] 10.2.e >; [redacted] 10.2.e >; [redacted] 10.2.e >; erik glasius [redacted] 10.2.e
Onderwerp: FW: Windmolens in uw buurt: denk en praat mee

Geachte [redacted] 10.2.e

Onderstaande mail kreeg ik doorgestuurd van een lid van onze Vereniging Amsteloever. Ik heb net als deze persoon aan een online informatiesessie in juni deelgenomen en een reactie gestuurd in september. De Vereniging kreeg een uitnodiging voor 21 oktober van de RES NHN, maar die behandelen niet de zoeklocaties in Amsterdam.
De **wel** relevante onderstaande mail heeft de Vereniging **niet** ontvangen. Het bestuur vraagt zich af, wie van de anderen, die gereageerd hebben op de zoeklocaties voor windturbines, deze mail evenmin hebben ontvangen….
Ik verzoek u graag om opheldering.

Met vriendelijke groet,
Namens het bestuur van de Vereniging Amsteloever

10.2.e

Begin doorgestuurd bericht:

Van: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Onderwerp: Windmolens in uw buurt: denk en praat mee
Datum: 16 oktober 2020 14:55:00 CEST
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>

Geachte heer/mevrouw,

Er komen zo'n 17 extra windmolens in de stad. Maar de vraag is nog: waar moeten ze precies komen? U kunt uw voorkeur voor een mogelijke plek uitspreken, van gedachten wisselen met andere Amsterdammers en vragen stellen. Dat kan op 3 manieren, alle 3 digitaal.

Met zonnepanelen en windenergie wekken we in 2030 genoeg duurzame elektriciteit op voor ongeveer 80% van de Amsterdamse huishoudens. In 2019 en afgelopen zomer waren er bijeenkomsten waarop u kon meepraten over extra windmolens in Amsterdam. Wij mailen u omdat u of bij een van deze bijeenkomsten aanwezig was of omdat u aangegeven heeft dat u graag op de hoogte gehouden wilt worden over dit onderwerp.

Graag nodigen wij u weer uit om mee te praten over dit onderwerp. Dit kan op 3 manieren:

Interactieve online avondsessies
Er zijn 5 interactieve online avondsessies over de mogelijke locaties. Per avond zijn 48 plaatsen beschikbaar. We verloten de plaatsen onder de aanmelders. Als u bent ingeloot, dan ontvangt u een bevestiging en een link naar de bijeenkomst.

- Dinsdag 3 november: Gaasperplas en Diemerscheg
- Donderdag 5 november: IJburg, Sciencepark en Zeeburgereiland
- Maandag 9 november: Havengebied en Brettenzone
- Dinsdag 10 november: Amstelscheg (Zuid), Amstel III omgeving
- Donderdag 12 november: smalle strook ten Noorden Ring A10 Noord

Tijdstip: 19:30 tot 21:30 uur (met mogelijk een uitloop van een half uur).
Aanmelden kan via deze link: https://formulier.amsterdam.nl/thema/wonen/online-bijeenkomst-windenergie/Aanmelden/

Online inloopspreekuren
Heeft u brandende vragen of opmerkingen? En kunt u niet deelnemen aan een van de bijeenkomsten? Meld u dan aan voor een online één-op-één-vraaggesprek van maximaal 15

minuten, voorafgaand aan bovenstaande sessies. Het aantal plaatsen is beperkt dus aanmelden is verplicht.
Datum: Dinsdag 3, donderdag 5, maandag 9, dinsdag 10 en donderdag 12 november, 16.00 – 17.00 uur
Aanmelden kan via deze link: https://www.amsterdam.nl/formulieren/wonen-leefomgeving/aanmelden-inloopspreekuur-windmolens/

Online informatiebijeenkomst
Wat vinden andere Amsterdammers van windmolens in de stad? Wethouder Duurzaamheid Marieke van Doorninck praat u bij over de resultaten van eerdere bijeenkomsten en enquêtes, de vervolgstappen en hoe u daar invloed op kunt hebben. Er is tijd om vragen te stellen en uw mening te geven.
Datum: Maandag 7 december, 19.30 – 21.00 uur (met mogelijk een uitloop van een half uur).
Aanmelden kan via deze link: https://formulier.amsterdam.nl/thema/wonen/online-bijeenkomst-windenergie/Aanmelden/

Vragen
Kunt of wilt u niet deelnemen aan een van de bijeenkomsten en heeft u nog vragen? Stuur dan een e-mail naar klimaatneutraal@amsterdam.nl.

Met vriendelijke groet,
Juliane Kürschner
Coördinator Regionale Energiestrategie Amsterdam

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: dinsdag 20 oktober 2020 17:49
Aan: 10.2.e ; Amsterdam Klimaatneutraal
Onderwerp: [beantw. 10.2.e] RE: windturbines

Geachte heer 10.2.e en mevrouw 10.2.e

Hartelijk dank voor uw bericht. Hierin geeft u een reactie naar aanleiding van de concept-RES (Regionale Energie Strategie) NHZ. De concept-RES, inclusief alle reacties van deelnemers aan één van de gemeentelijke of regionale bijeenkomsten (ateliers), is inmiddels voor beoordeling aangeboden aan het Nationaal Programma RES en het Planbureau voor de Leefomgeving. Uw reactie kunnen we hier niet meer aan toevoegen. De deadline voor het inleveren was 30 september jl.

Wij stellen uw betrokkenheid en mening over de RES op prijs. Uw input blijft van belang. Daarom wijzen wij u graag op de volgende gelegenheid om hierover mee te praten. En dit is bij het concretiseren van de zoekgebieden voor de grootschalige opwek van zonne- en/of windenergie binnen uw gemeente.

In 1e en 2e week november 2020 volgen nieuwe interactieve RES-sessies over windenergie ter voorbereiding op de RES 1.0 NHZ. We hebben u daarvoor al een uitnodiging gestuurd per email.

U kunt op 3 manieren meepraten over de extra windmolens:

- Interactieve online avondsessies
- Online inloopspreekuren
- Online informatiebijeenkomst

Aanmelden kan via ook deze link: https://www.amsterdam.nl/nieuws/nieuwsoverzicht/windmolen-buurt/

Op website van de RES NHZ reacties concept RES (NHZ) vindt u alle reacties van de deelnemers aan de bijeenkomsten, de wensen en bedenkingen van volksvertegenwoordigers en de reacties, plannen en visies van derden. Ook vindt u hier achtergrondinformatie over de RES en hoe het proces richting RES 1.0 eruit ziet.

U kunt zich op deze website ook inschrijven voor de nieuwsbrief daarmee blijft u ook op de hoogte van alle ontwikkelingen in de energieregio https://energieregionhz.nl/**nieuwsbrief**.
Hier kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief van de gemeente Amsterdam over duurzame energie Nieuwsbrief Duurzaam**020**

Met vriendelijke groet,

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020

Nieuwsbrief duurzaam020

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 30 september 2020 20:06
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
CC: [redacted]
Onderwerp: windturbines

Wij hebben gehoord dat de gemeente Amsterdam de mogelijkheid onderzoekt om windturbines aan de overkant van de Amsteldijk Noord te plaatsen.
De overgang naar andere energiebronnen juichen wij toe, maar dan moet daarvoor wel een aanvaardbare plaats gevonden worden.
Het open landschap van de zgn. Amstelscheg is van grote landschappelijk, ecologische en recreatieve betekenis voor Amsterdam en Amstelland. Er zijn zeker alternatieve locaties zoals het Westelijk Havengebied.
Wij willen niet dat de gemeente Amsterdam in kwetsbaar gebied als Amstelland windturbines plaatst en wil daarom onze stem laten horen.
De locatie Amsterdam Zuid bevindt zich bovendien langs de gemeentegrens Amstelveen en zadelt met name de inwoners aan de westelijke kant van deze buurgemeente op met de overlast en de enorme aantasting van het landschap.
Wij verzoeken u de zorgen en bezwaren van de organisaties die voor onze omgeving verantwoordelijk zijn of daarvoor opkomen, zoals het Recreatieschap Noord-Holland, de Stichting Beschermers Amstelland of de vereniging Amsteloever zwaar te laten meewegen in de keuze voor de locatie.

Met groet,
[redacted] en [redacted]

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:54
Aan: 10.2.e '
Onderwerp: RE: Hoogte molens
Bijlagen: 2020 07 08 Intentieovereenkomst wind NIJP e.o.pdf

Hi 10.2.e

Op 7 december koppelt de gemeente de resultaten terug van alle interactieve sessies in aanwezigheid van de wethouder. En er kunnen vragen worden gesteld aan de wethouder.

Alle verslagen staan sinds gisteravond online: https://energieregionhz.nl/documenten#amsterdam

Bij de begrotingsbehandeling afgelopen donderdag heeft D'66 de zorgen op IJburg over windmolens ingebracht. In januari wordt de reactienota op de concept RES NHZ besproken in de raadscommissie. Samen met de beantwoording van schriftelijke vragen van Forum voor Democratie over mogelijke woningwaardedaling (https://amsterdam.raadsinformatie.nl/modules/4/schriftelijke%20vragen/view?month=10&year=2020&week=all&module_filter%5Brange%5D%5B15%5D%5Bdata_type%5D=datetime&module_filter%5Brange%5D%5B28%5D%5Bdata_type%5D=datetime&module_filter%5Brange%5D%5B16%5D%5Bdata_type%5D=datetime&module_filter%5Brange%5D%5B17%5D%5Bdata_type%5D=datetime&module_filter%5Brange%5D%5B39%5D%5Bdata_type%5D=datetime&module_filter%5Bcheckbox%5D%5B20%5D=0&module_filter%5Bcheckbox%5D%5B21%5D=0&module_filter%5Bcheckbox%5D%5B17%5D=0&section=). Dit is wellicht ook een moment om in te spreken over de zorgen op IJburg. Het volgende moment zal de bespreking in de raadscommissie zijn over de RES 1.0 in het voorjaar.

In het eerste kwartaal van het nieuwe jaar gaan de bestuurders van alle gemeenten, waterschappen, provincie(s) en netbeheerder met elkaar in gesprek over alles wat is opgehaald in alle trajecten (wensen en bedenkingen + reacties op de concept RES NHZ, participatietraject in Amsterdam, enquête in Amsterdam, milieueffectrapportage etc). Dan wordt een bestuurlijke afweging gemaakt over de kaart met windzoekgebieden en bijbehorende ambitie in de RES 1.0. De RES 1.0 kun je zien als een afspraak tussen alle overheden die daarna moet worden verwerkt in juridisch planologische kaders als omgevingsvisies en –plannen. De RES 1.0 wordt verstuurd aan het nationaal programma RES. Die laat alle RESsen doorrekenen door het Planbureau voor de Leefomgeving om te kijken of we de doelstelling uit het klimaatakkoord (2109) gaan halen.

Ik verwacht niet dat de RES 1.0 specifieke locaties van windmolens zal bevatten. Maar dat aan de hand van een kleurenkaart een volgorde zal worden gegeven waarin wij als gemeente planologische medewerking onder voorwaarden verlenen aan initiatiefnemers.

Dit is bijvoorbeeld gebeurd in RES-zoekgebied #2: Noorder IJ-plas en havengebied van stadsdeel Noord. Via de intentieovereenkomst (in bijlage) verlenen wij als gemeente planologische medewerking onder voorwaarden. In de overeenkomst is o.a. een lokaal participatieproces/plan als voorwaarde gesteld. De initiatiefnemers hebben afgelopen zomer een introductiebijeenkomst voor belanghebbenden georganiseerd (zie verslag NIJP: https://energieregionhz.nl/documenten#amsterdam) om input op te halen voor het participatieplan. 17 november is het concept-participatieplan besproken met belanghebbenden en is opnieuw input opgehaald (zie: https://amsterdam-wind.nl/home/meepraten-op-17-november/). Deze input wordt nu verwerkt door de initiatiefnemers. Daarna zullen zij dit plan aanbieden aan het college die het plan moet goedkeuren. Daarna wordt deze geagendeerd voor de raadscommissie. In de raadscommissie is (opnieuw) een moment om in te spreken als er zorgen zijn. Na goedkeuring wordt het participatieplan

uitgevoerd en wordt verantwoording afgelegd over het proces. Onderdeel van het concept plan is het instellen van een tafel om (varianten voor) de ruimtelijke inpassing te bespreken met o.a. onwonenden.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: 10.2.e

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e >
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 9:59
Aan: 10.2.e >
Onderwerp: RE: Hoogte molens

Hi 10.2.e

Dank, deze kaart had ik nog niet. Is meer specifiek dan de kaart die via link op RVO web site bereikbaar is.

Nog even over het proces. Op 7 december is nog een stedelijk (inspraak) meeting. Daarna gaat de gemeente in conclaaf en komt dan ergens in Januari met een definitief voorstel voor de gemeenteraad? Klopt dat? Zijn dan ook al de 17 lokaties bepaald?

Waar kunnen burgers nog invloed uitoefenen tot die tijd? Of kan dat alleen maar direct richting politieke partijen?

Voor IJburg hebben we volgende week onze eigen bewoners avond voor 100+ bewoners dus we willen het precies weten. Als je wat PPP kan delen (die je bijvoorbeeld op 5 november liet zien) dat zou fijn zijn.

Met vriendelijke groet,
10.2.e

Van: 10.2.e]
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 09:27
Aan: 10.2.e '
Onderwerp: RE: Hoogte molens

vervolg valt buiten reikwijdte verzoek

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: maandag 7 december 2020 14:26
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal; RESAmsterdam; 10.2.e
CC: 10.2.e ; 10.2.e
Onderwerp: RE: Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject
Bijlagen: RE: Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject; RE: Gesprek +Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject; RE: Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject + gesprek

Hoi Allemaal,

Deze is vooralsnog afgehandeld.
Ik heb hen vandaag 3 mails gestuurd.
Zie bijlage.
10.2.e

Van: 10.2.e >
Verzonden: maandag 7 december 2020 14:05
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>; RESAmsterdam <RESAmsterdam@amsterdam.nl>
CC: 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject

Hi 10.2.e /10.2.e,

Ik heb met 10.2.e afgesproken dat zij de beantwoording van de vragen afhandelt over windmolens.
En dat ze bij mij/10.2.e terugkomt als ze twijfelt of hulp nodig heeft.

Graag daarom doorsturen naar 10.2.e , want ik kan zo zelf niet bijhouden of alles beantwoord is.

Alvast bedankt!

10.2.e.

Van: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Verzonden: donderdag 3 december 2020 9:42
Aan: 10.2.e >; Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Onderwerp: FW: Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject

Hoi 10.2.e

Zou je svp kunnen helpen met de beantwoording.
…..Graag ontvangen wij bevestiging van ontvangst van deze mail en dat deze door de gemeente als **protest tegen het proces** wordt vastgelegd. …

Alvast bedankt.
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: zaterdag 14 november 2020 14:34
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
CC: 10.2.e >
Onderwerp: Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject

Beste lezer,

Maandag 9 november jl. hebben wij een online gesprek gehad met 10.2.e van de Gemeente Amsterdam omdat ons ter ore was gekomen dat er sprake is van het plaatsen van windturbines in het IJmeer bij IJburg waar wij woonachtig zijn.

Middels dat gesprek begrepen wij nu dat we een aantal (inspraak)stappen gemist hebben, puur en alleen omdat wij niet op de hoogte waren van de vergaande plannen om binnen 600 meter van onze woning windturbines te plaatsen. En dat komt omdat er enkel via 'social media' is gecommuniceerd en niet via het kanaal zoals we van de gemeente gewend zijn namelijk middels een brief in de bus.

Zoals we nu hebben begrepen is stap 1 'zoekgebieden zijn vastgesteld' gepasseerd, een stap waar slechts 48 bewoners bij aanwezig konden zijn!

Wij tekenen hierbij protest aan tegen deze manier van **niet-communiceren** van **niet-laten-participeren** van betrokkenen en belanghebbenden.

De eerste voorwaarde van het Verdrag van Aarhus is dat in het allereerste stadium van een plan de burger optimaal geïnformeerd moet worden door de overheid en de initiatiefnemers. Dat is niet gebeurd en gebeurt nog steeds niet!

Wij maken ons hele grote zorgen over de plek van plaatsing, het plan is nu de windturbines binnen 600 meter van woongebied te plaatsen. Onderzoek in Duitsland heeft er voor gezorgd dat de norm daar meer dan 600 meter is, namelijk 1 kilometer. En in Denemarken is de bouw van windturbines stil gelegd omdat er serieuze zorgen zijn over de gevolgen voor de gezondheid van de omwonenden. Bij ons zijn alle alarmbellen af gegaan bij het idee dat er mogelijk turbines tussen de 300 en 500 meter van waar wij wonen kunnen worden geplaatst. Nog los van de zorg om het uitzicht, gevolg van slagschaduw en geluidsoverlast…..

Ook wij vinden dat de klimaatdoelstellingen moeten worden behaald maar niet als daar een mogelijke gezondheidsconsequentie voor ons als gezin aan vast hangt.

Graag ontvangen wij bevestiging van ontvangst van deze mail en dat deze door de gemeente als **protest tegen het proces** wordt vastgelegd.

Groet,

10.2.e

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: maandag 7 december 2020 11:00
Aan: 10.2.e '; Amsterdam Klimaatneutraal
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject

Geachte mevrouw 10.2.e,

We hebben u zojuist een reactie gestuurd op uw eerdere e-mails.

Met vriendelijke groet,

Met vriendelijke groet,

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e >
Verzonden: zondag 6 december 2020 18:02
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
CC: 10.2.e >
Onderwerp: Re: Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject

Beste lezer,

Graag ontvangen wij nog een bevestiging van ontvangst en dat deze door de gemeente als protest tegen het proces wordt vastgelegd.

Groeten,
10.2.e &
10.2.e

Op 14 nov. 2020, om 14:34 heeft 10.2.e het volgende geschreven:

Beste lezer,

zie voor vervolg onderste pagina van document nr. 49

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: maandag 7 december 2020 10:53
Aan: 10.2.e; Amsterdam Klimaatneutraal; 10.2.e '; RESAmsterdam
Onderwerp: RE: Gesprek +Participatatie bewoners IJburg in windturbine traject

Geachte heer en mevrouw 10.2.e,

We hebben uw mails van 14 november en 3 december 2020 ontvangen en hebben uw protest tegen het proces gehoord en genoteerd.

Het klopt dat er zoekgebieden zijn vastgesteld. Dit is niet gedaan in een sessie met slechts 48 deelnemers. De concept-RES met daarin de zoekgebieden in vastgesteld door het college en de gemeenteraad.

De zoekgebieden bevatten geen specifieke locaties voor windturbines. Er zijn wel technische haalbaarheidsstudies gedaan (en ook openbaar gemaakt) naar mogelijke locaties in de zoekgebieden. Maar die laten enkel kansrijke locaties zien, niet definitieve locaties.

Het concretiseren van de zoekgebieden is nu gaande. Dit betekent onder andere dat er via participatieavonden en informatieavonden reacties worden opgehaald over wat Amsterdammers vinden van windmolens. Argumenten over geluidsoverlast, slagschaduw, uitzicht zijn bij ons bekend en worden meegenomen in de afweging over hoe nu verder met de zoekgebieden. Voor de duidelijkheid: de afweging vindt plaats op vier onderdelen: 1) Kwantiteit elektriciteit, 2) Ruimtegebruik, 3) bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak en 4) energiesysteem efficiëntie.

Op 7 december is er een informatieavond met Wethouder Van Doorninck over de zoekgebieden. Tijdens deze sessie wordt uitgelegd welke input de gemeente op die vier punten heeft verzameld en tot welke afweging dit mogelijk leidt.

We begrijpen uit uw mail (d.d. 3 december 2020) die u naar de gemeente heeft gestuurd dat u niet van plan bent zich aan te melden voor deze sessie omdat u zich niet gehoord voelt. Ik wil benadrukken dat u niet de enige bent met zorgen. De gemeente hoort deze geluiden. Deze zorgen worden niet weggewuifd, maar meegenomen in het proces waarin de gemeente nu zit: het proces van ophalen van argumenten voor een onderbouwde afweging. In de sessie zullen wij in gaan op de zorgen die de gemeente hoort over de technische en ruimtelijke inpassing en het proces. U kunt tijdens de sessies nogmaals schriftelijk duidelijk maken welke zorgen u heeft, of nog beter: welke zorgen er eventueel ontbreken.

Nogmaals de uitnodiging voor de sessie van 7 december:
https://formulier.amsterdam.nl/thema/wonen/online-bijeenkomst-windenergie/Aanmelden/

Met vriendelijke groet,

Regionale Energie Strategie (RES) Amsterdam
Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: RESAmsterdam@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl

www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: [redacted] >
Verzonden: donderdag 3 december 2020 9:56
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl>
Onderwerp: Re: Gesprek

Beste lezer,

Onze zorgen hebben betrekking op de mogelijke plaatsing van windturbines en geen windmolens. Wij hebben geen behoefte aan terugkoppeling aangezien wij daarin niet gehoord zouden worden. Wij zouden graag een gesprek aanvragen zodat wij instaat zijn onze vragen te stellen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

> Op 3 dec. 2020, om 09:48 heeft Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl> het volgende geschreven:
>
> Geachte heer [redacted],
>
> Dank voor uw mail met uw zorg(en) over de mogelijke komst van windmolens.
>
> Wethouder van Doorninck en de gemeente geven op 7 december een terugkoppeling van de uitkomsten van de interactieve sessies in november 2020 o.a. met bewoners over windmolens in uw buurt.
> U kunt zich aanmelden:
> https://formulier.amsterdam.nl/thema/wonen/online-bijeenkomst-windenergie/Aanmelden/
>
> Op de volgende locatie vindt u de verslagen van de interactieve sessies met o.a. bewoners, ook over IJburg van de inloopbijeenkomsten afgelopen maand.
> https://energieregionhz.nl/documenten#amsterdam/ **5 november 2020 IJburg, Sciencepark en Zeeburgereiland**
>
> In het verslag kunt u lezen hoe de gemeente omgaat met zorgen over uw gezondheid. Bij de terugkoppeling op 7 december is ook een mogelijkheid om vragen te stellen aan de wethouder.

We vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.
Voor overige of nadere vragen zijn wij beschikbaar.

Met vriendelijke groet,

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: [redacted 10.2.e]
Verzonden: woensdag 2 december 2020 12:02
Aan: Amsterdam Klimaatneutraal
Onderwerp: Gesprek

Beste lezer,

Graag zouden wij, [redacted 10.2.e] en [redacted 10.2.e], een gesprek aanvragen met betrekking op de eventuele plaatsing van windturbines in de buurt van IJburg. Ons gezin is daar woonachtig en wij maken ons grote zorgen ivm de gezondheid van de bewoners hier.

In afwachting verblijvend en met vriendelijke groet, [redacted 10.2.e]

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 8 december 2020 17:28
Aan: 10.2.e '
Onderwerp: Communicatievragen n.a.v. verslag gisteravond
Bijlagen: Chat geanonimiseerd_201208.docx

Hi 10.2.e,

Ik ben bezig met het beantwoorden van de vragen van gisteravond.

Vraag:
Kun je mij helpen aan onderzoek/informatie hoe bij de berekening van windmolengeluid rekening wordt gehouden met geluid dat over water wordt gedragen?

Hoor graag.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 8 december 2020 17:23
Aan: 10.2.e >
CC: 10.2.e >; 10.2.e >; 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: Communicatievragen n.a.v. verslag gisteravond

Hi 10.2.e,

Ik ben bezig met het beantwoorden van nieuwe vragen in het verslag:

Vragen:
Wil jij achterhalen aan hoeveel mensen we gisteren de link hebben gestuurd + hoeveel gebounct? + hoeveel mensen de link uiteindelijk niet hebben ontvangen?

Ter info:
Ik ben groot voorstander om de video online te zetten, alleen al vanwege het beeld dat in chat naar voren komt. Het lijkt alsof er heel veel tegenstanders zijn en dat was waarschijnlijk ook de bedoeling van deze gerichte actie. Maar ik heb achterhaald dat minstens 30% van de reacties in de chat komt door 14 unieke individuen.

Hoor graag je reactie om mijn vragen.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal

Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: ma, di, wo, do

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e >
Verzonden: dinsdag 8 december 2020 17:14
Aan: 10.2.e >; 10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: RE: Link naar video live-uitzending

Dag 10.2.e akkoord zoals onderstaand beschreven om online te zetten.

Graag nog akkoord voor online plaatsen inhalen van de betrokkenen:

- Wethouder/ via 10.2.e
- 10.2.e
- 10.2.e

10.2.e en ik zijn akkoord ☺. Ik kan 10.2.e en 10.2.e wel even appen hierover, ik verwacht geen problemen.
Groet, 10.2.e

10.2.e
10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal (AKN)
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: Bucher, Britte
Verzonden: dinsdag 8 december 2020 15:55
Aan: 10.2.e ; 10.2.e 10.2.e
Onderwerp: FW: Link naar video live-uitzending

Akkoord 10.2.e

Video live met
-Downloaden niet
-Comments weg
-Niet sharen

Mensen kunnen wel link doorsturen, maar i.v.m. gemeente/doorsturen prima zou ik zeggen?

Groeten

Van: [redacted] >
Verzonden: dinsdag 8 december 2020 15:44
Aan: [redacted] >
CC: [redacted] >; [redacted] >; [redacted] >
Onderwerp: Link naar video live-uitzending

Hoi [redacted]

Heel vervelend dat er gister een storing was waardoor veel mensen niet de link naar de online bijeenkomst hebben ontvangen. Het lijkt mij heel terecht om er snel voor te zorgen dat deze mensen de uitzending alsnog kunnen zien. Dus zonder direct te zorgen voor ondertiteling/verslag oid.

De video stond in ons vimeo kanaal verborgen. [redacted] heeft er een private link van gemaakt. Dat wil zeggen dat iedereen die je de link naar de video stuurt, de uitzending kan terugkijken. Mensen die op ons vimeo kanaal rondkijken, zien de video niet.

De link naar de video: https://vimeo.com/487268486/efb9a6a0c0#t=32m17s
Er is een code aan de link meegegeven waardoor de video precies start op het moment van de uitzending.

De chat is niet zichtbaar. Wel staan er 14 comments onder de video. Die zijn in het vimeo kanaal zelf geplaatst. Ik weet niet of dat wenselijk is? Mijn advies is: sla de content op, dan heb je die, maar verwijder de comments voordat je de link stuurt naar mensen om terug te kijken. Die comments in het kanaal kunnen sowieso beter uit staan.
Dus laat nog even weten wat je daar mee wil; de opmerkingen zijn nog weg te halen.

Mocht je alsnog besluiten om de uitzending voor meer mensen openbaar te maken, dan is een verslag wel wenselijk.

Groet,
[redacted]

[redacted]
[redacted]

Gemeente Amsterdam

M [redacted]
[redacted]

Amstel 1, 1011 PN, Amsterdam

amsterdam.nl

Werkdagen: [redacted]

Documenten Overig

Nr. 51

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Agenda Projectgroep Regionale Energie Strategie (10-9-2019)

Datum : 10 september 2019
Tijdstip : 14:00 -15:00 uur
Locatie : Voormalige Stadstimmertuinen 91 - 1018 ET Amsterdam
Zaal : Thermen 16P AV

1. **Welkom + mededelingen**

2. **Terugblik toekomstateliers: [allen]**
   - vorm bijeenkomsten;
   - inhoudelijke voorstellen ateliers;
   - check vragen:
     - hebben we alles in beeld?
     - missen we iets? Bedrijven: MKB, ORAM, Datacenters (deze waren nu niet aanwezig; is dat erg?)
   - hebben we straks input voor de Routekaart?

3. **Vervolg stap: "lokale verrijking [10.2.e / allen]**
   - welke lokale gebieden zien we voor ons?
   - Wie willen we betrekken?
     - Bewoners, organisaties en bedrijven
     - Stadsdeel projecten/ transformatie gebieden?

4. **Integratie van warmte: hoe dit beter nog integreren?** 10.2.e

5. **Planning tot concept RES irt Routekaart** [10.2.e

6. **Rondvraag**

Inhoudelijk verslag projectgroep RES Amsterdam,
10 sept

1. **Mededelingen:**
   geen
2. **Feedback op de ateliers:**

Vorm:
- Leesvoer doorsturen / Voorbereiding vragen
- Te kort de tijd ter plekke, Kwartier per scenario is te kort,
- Toelichting is veel informatie,
- Van te voren posters rondsturen, want moeilijk om poster in een keer te overzien

Inhoudelijk:
- Meer achtergrond van berekeningen willen weten (Wat wel in een scenario mee nemen. Wat niet Wat zijn de uitgangspunten)
- Rustig bespreken, in gesprek toelichten
- Ook Liander behoefte om door te praten; aannames doorspreken.
- --> doorrekening door Liander mogelijk maken.
- Warmte: beter begrijpen wat achter de scenario's zit
- Economische effecten nog toelichten.
- Toelichting op berekening met waterstof, wind op zee, WKO niet mee
- behoefte inschatting (elektra) klopt

Wat mist er?
- Mkb, maar is niet erg..
- Provincie NH had erbij willen zijn, was niet genodigd. --> volgende keer.

Hoe verder met de Concept RES:
- Hoe en wanneer wordt het opgeschreven, wie mag feedback geven?
- Planning: "Is wel een trein die doordendert'
- Vraag: wanneer wordt alles ruimtelijk? Hoe komt de 1+1=3 stap? En hoe komen we dan tot gedeeld beeld? Gevecht om de ruimte ook door andere sectoren.
- Antwoord: overall afweging in Omgevingsvisie.

Acties bespreken met Consortium:
1. Feedback schriftelijk op scenario's voor wanneer?
2. Behoefte aan gesprek: warmte en elektra en infrastructuur.--> wanneer en waar?
3. Aanspreken dat Amsterdam veel gedetailleerder is.

3. **Inzet Lokale verrijking/ RES stap 3:**

Doel:
- Informeren over RES
- Draagvlak in beeld brengen
- Directe reactie en inbreng mogelijk maken.

Wie:
- Bedrijven,
- Burgers (voor-en tegenstanders),

- ambtenaren/ projecten,
- initiatieven

Inzet:
- Gesprek voeren over concrete plekken,
- mogelijke locaties en aantallen
- met kaarten op tafel.

Aandachtspunten:
- Wees je ervan bewust dat er ook risico's zijn. Wel gevoeligheden duidelijk maken aan de politiek.
- Afstemmen met transitievisie warmte,

Uitnodigingsbeleid:
- Aantal 40-50 pers.
- Buiten werktijd
- via lokale netwerken en 02025 uitnodigen.

4. Stand van zaken warmte:
- Er komt allen een inventarisatie van de bronnen,
- Inventarisatie van de vraag.
- Een netwerk analyse
- Spelregels, geen toewijzing

5. Rondvraag:
- Liander wil realistische doorrekening doen zsm, nu na de scenario's.
- Volgende projectgroep pas bij afsluiting stap 3, maar wel betrekken bij inrichting van lokale ateliers.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: participatie coalitie -
Datum: dinsdag 9 juni 2020 10:38:53

Hi 10.2.e
Dankjewel voor het doorsturen, goed te horen! Hopelijk dat LSA nog iets oplevert, zou fijn zijn om dit netwerk ook aan te haken! De biologen zijn ondertussen wakker geworden... ;-)
Groet, 10.2.e
10.2.e
10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal (AKN)
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 9 juni 2020 10:29
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Re: participatie coalitie -
Hoi 10.2.e
Heb de uitnodiging vanmorgen in ieder geval doorgestuurd naar een lid van Zuiderlicht (10.2.e) die bestuurslid is van de vereniging van veldbiologen en ook bij de RES Waterland (georganiseerd door de participatiecoalitie) met name de invloed van wind op de vogelmigratie heeft aangekaart. Met de vraag om de uitnodiging ook door te zetten in zijn netwerk als hij meer verenigingen/personen kent die hier van op de hoogte moeten zijn.
Daarnaast ook het Natuur en Milieuteam Amsterdam (heten tegenwoordig anders geloof ik) en WOON! de uitnodiging doorgestuurd.
En 10.2.e gevraagd of hij contacten heeft met bijvoorbeeld het LSA netwerk.
Groeten en tot vanmiddag!
10.2.e

Zuiderlicht.nu
IJsbaanpad 64a
1076 CW Amsterdam
10.2.e
tel. 10.2.e

On Tue, Jun 9, 2020 at 9:45 AM 10.2.e wrote:

> Hoi 10.2.e
> De participatie coalitie ken ik nog niet heel erg goed, ik zal eens aan 10.2.e vragen of hij contacten heeft waar we de uitnodiging kunnen uitzetten.
> Groeten!
> 10.2.e
> ---
> Zuiderlicht.nu
> IJsbaanpad 64a
> 1076 CW Amsterdam
> 10.2.e
> tel. 10.2.e
> ---
> On Mon, Jun 8, 2020 at 6:09 PM 10.2.e

wrote:

> Hoi 10.2.e nog een vraagje aanvullend op alles andere: ik begreep vorige week van 10.2.e dat in de participatie coalitie ook de buurthuizen aangesloten zijn. Jullie / jij bent namens deze participatie coalitie soort van aangehaakt bij de RES, heb jij dan ook de contacten met de buurthuizen etc? (bijv. LSA bewoners)
> Dat is een groep bewoners/ organisaties, die we nog helemaal niet goed op ons netvlies hebben en dat lijkt me wel wezenlijk voor het slagen en draagvlak. Het is vooral ook een andere doelgroep in ieder geval anders dan het Pakhuis de Zwijger publiek zoals we dat noemden.
> Wellicht kan je kijken of je de uitnodiging voor de info-avonden ook daar kan pluggen?
> Dankjewel!
> Groet, 10.2.e

10.2.e
10.2.e
Programma Amsterdam Klimaatneutraal (AKN)
Ruimte en Duurzaamheid
Gemeente Amsterdam
M + 10.2.e
10.2.e
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
werkdagen: ma t/m do, niet op vrijdag
afspraken via 10.2.e

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 17 september 2020 14:55
Aan: 10.2.e'
CC: 10.2.e
Onderwerp: Concept participatieplan cooperaties windenergie Noorderijplas
Bijlagen: Kopie van reactietabel_10.2.e.xlsx

Hi 10.2.e,

Bijgaand mijn feedback. Ik lees ook graag mee op een volgende versie.

Belangrijkste punten:

- Inleiding: sluit meer aan bij de belevingswereld van B&W en gemeenteraad / & GS/PS door hun producten te noemen, ambities precies te beschrijven, en feiten toe te voegen. → ik heb enkele suggesties gedaan.
- Inleiding: houd meer rekening met politieke gevoeligheden door het stuk over laaggeletterden en mensen met een kleine beurs niet onderaan, maar (bijna) bovenaan te zetten. Dit gaat de kans aanzienlijk groter maken dat B&W instemt met dit plan.
- Paragraaf 3 en 4: alle acties / thematafels SMARTer maken. Zodat je tijdens de verantwoording zaken "af kan vinken". Dat er vooraf geen misverstanden ontstaan over hoe vaak er wordt geparticipeerd. En dat tegenstanders van windmolens niet het argument kunnen verdedigen dat er "te weinig is geparticipeerd".

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: 10.2.e

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e>
Verzonden: woensdag 16 september 2020 13:34
Aan: 10.2.e 10.2.e>; 10.2.e>; 10.2.e>; 10.2.e
CC: 10.2.e>; 10.2.e>;

[redacted] >
Onderwerp: Concept participatieplan cooperaties windenergie Noorderijplas

Beste,

We hebben voor de vakantie toegewerkt naar een intentieovereenkomst met de coöperaties die de wens hebben windenergie in het gebied van de Noorderijplas te realiseren. Conform de overeenkomst hebben we de cooperaties gevraagd duidelijkheid te geven over de invulling van het proces dat zij willen doorlopen om te komen tot een concreet plan. Dat zullen zij ter goedkeuring voorleggen.

Bijgaand een concept van het participatieplan. De coöperaties hebben verzocht om een reactie vanuit de gemeente voordat zij dit definitief aanbieden. Ik stel voor om de bijgevoegde reactietabel te gebruiken.

Komende vrijdag spreek ik de buurgemeenten en agendeer ik dit ook.

Graag in de loop van de volgende week jullie reacties.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
[redacted] **Duurzame Energie/** [redacted]

PONDERA

Email: [redacted]
M: +[redacted]
T: +31 (0)88 PONDERA

www.ponderaconsult.com

Chamber of Commerce: 08 156 154
Amsterdamseweg 13, 6814 CM Arnhem, The Netherlands

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Paragraaf	Opmerking	gemaakt door
1.1.	Voorstel om feiten toe te voegen: De Gemeente Amsterdam heeft grote duurzame ambities en wil in 2030 meer dan 50 megawatt (MW) aan extra windenergie realiseren. Dat zijn bijvoorbeeld circa 17 windturbines van 3 MW per stuk. De vergunningen moeten voor 2025 zijn verleend.	10.2 e
1.1	Voorstel om feiten toe te voegen: Het gebied Noorder IJ-plas is in de door de gemeenteraad vastgestelde Windvisie 2012 (vigerend juridisch planologisch kader) aangewezen als meest ruimtelijk gewenst en kansrijk gebied voor windturbines. Het gebied is tevens in de concept RES NHZ 2020 en Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050 aangewezen als zoekgebied voor windturbines.	10.2 e
1.1	Voorstel om feiten toe te voegen: Windpark Noorder IJplas moet straks genoeg schone energie opwekken voor enkele duizenden Amsterdamse huishoudens en bedrijven. Een windmolen van 3MW levert genoeg duurzame elektriciteit voor circa 4000 Amsterdamse huishoudens.	10.2 e (zie som hiernaast)
1.1	Voorstel om feiten toe te voegen: Windenergie speelt in deze ambities een belangrijke rol, omdat dit de meest efficiënte manier is om op land op grote schaal duurzame energie op te wekken. Ter vergelijking: een windturbine van 3MW levert evenveel duurzame elektriciteit als circa 12 voetbalvelden met zonnepanelen.	10.2 e
1.1	Voorstel om toe te voegen: De coöperaties hebben daarom hun krachten gebundeld en de gemeente benaderd voor het ontwikkelen van windenergie in en rond het gebied van de Noorder IJplas, het Cornelis Douwes terrein en de NSDM-werf (windzoekgebied #2 in de concept RES NHZ).	10.2 e
1.1	Bovendien willen we de omgeving zo	10.2 e
1.2	Voorstel om iets anders te formuleren: Dit zijn geen gesloten bolwerken. Iedereen kan lid worden, binnen of buiten Amsterdam - al vanaf €1 per jaar. En iedereen kan via de algemene ledenvergadering meebeslissen over projecten en besteding van middelen.	10.2 e

1.3	Voorstel om iets anders te formuleren: Het is nadrukkelijk de bedoeling om ook de financiële participatie samen met onze leden en in overleg met belanghebbenden nader vorm te geven.	10.2 e	
1.3	Stijlfoutje: Het doel van de participatieplan	10.2 e	
1.3	Voorstel om iets anders te formuleren: Bij de start van het vergunningtraject gaan ook de daarbij horende reguliere processen lopen vanuit de gemeente en provincie waarbij belanghebbenden informatie avonden kunnen bijwonen en zienswijzen op een ontwerp vergunning kunnen indienen.	10.2 e	
1.4	Stijlfoutje en voorstel om iets anders te formuleren: Als initiatiefnemers streven we naar zoveel mogelijk duurzame energie die op goede wijze wordt ingepast tussen de bestaande functies, en waarbij rekening wordt gehouden met toekomstige plannen. Hoeveel windturbines goed kunnen worden ingepast en op welke positie deze optimaal kunnen worden geplaatst is nog niet bepaald.	10.2 e	Uitleg: het kan namelijk zo zijn dat uit het participatietraject posities voortkomen die het bestuur moet afwegen t.a.v. andere ruimtelijke plannen en/of wensen.

1.4	Het tweede deel van deze zin loopt niet lekker: De resultaten van die onderzoeken bepalen de technische- en juridische kaders welke het input zijn voor het bespreken van geschikte locaties en vervolgen voor het bepalen van het aantal turbines en de exacte locatie van de turbines	10.2 e
2	Voorstel om stelliger te formuleren: Het is daarom heel belangrijk om in de interne organisatie hierover goede afspraken te maken. --> We gaan afspraken en toezeggingen aan belanghebbenden vastleggen, bijvoorbeeld in gespreksverslagen.	10.2 e
3.1	Voorstel om iets anders te formuleren: De scope van het gebied is het gebied Noorder IJ-plas en het havengebied van stadsdeel Noord (zie kaart X. NB gebruik hiervoor de kaart uit de intentieovereenkomst). Dit betreft windzoekgebied #2 uit de concept RES Noord-Holland Zuid.	10.2 e
3.1	Voorstel om stelliger te formuleren: Wij houden graag aansluiting bij deze ontwikkelingen om te verkennen hoe wij daar met het windpark een rol in kunnen spelen. --> We stemmen met het projectteam Haven-Stad / stadsdeel Noord af hoe het windpark een rol kan spelen bij de andere ruimtelijke plannen in het gebied.	10.2 e
3.2	Verzoek om aan te passen: het kaartje laat alleen het gebied Noorder IJ-plas zien, maar het gebied waar mogelijk windmolens komen is groter. RES zoekgebied #2 conform intentieovereenkomst. Ik zou het kaartje uit de overeenkomst toevoegen en jullie plaatje en tekst hierop afstemmen.	10.2 e
3.3	Verzoek om aan te passen: graag de wijze van betrokkenheid SMARTer maken. Per doelgroep. Hoeveel thematafels verwachten jullie te organiseren? Per thema - hoeveel sessies? En wanneer? Met andere woorden: waarop kan B&W en de gemeenteraad / en GS en PS jullie later afrekenen? Ook voor jullie is het handig om zo concreet mogelijk te woorden dat hier geen misvattingen over kunnen ontstaan, van "er is niet genoeg geparticipeerd". Hoe concreter jullie worden, hoe makkelijker jullie kunnen rapporteren.	10.2 e
4.1	Voorstel om iets anders te formuleren: Bij de ontwikkeling van het windpark kiezen we voor een optimale energieproductie in het zoekgebied 'Noorder IJplas en havengebied van stadsdeel Noord' zoals gedefinieerd in de Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050 en de concept RES Noord-Holland Zuid.	10.2 e

4.1	Verzoek om aan te passen: graag de wijze van betrokkenheid SMARTer maken. Bij de thematafels zullen we gebruik maken van experts die onderzoek doen, de onderzoeksresultaten toelichten en vragen beantwoorden die in de thematafels naar voren komen --> wat probeer je hier te zeggen? Aan wat voor soort onderzoek moeten we denken?	10.2 e
4.1	De thematafels die we organiseren gaan in ieder geval over de volgende onderwerpen: --> vanaf hier begint het SMARTer te worden. Maar verzoek om nog SMARTer te worden. Om hoeveel sessies gaat het? Wanneer in de tijd? Ben je van plan experts uit te nodigen voor bepaalde tafels? Of belangenverenigingen?	10.2 e
6.2	6.2 Toegankelijkheid. --> Deze is erg belangrijk voor de politiek!. Het is daarom verstandig dit punt naar de inleiding te verschuiven of om ergens bij de inleiding hiervoor een apart kader te maken. Voor de laaggeletterden gaan we actie x, y, z doen, Amsterdammers met een kleine beurs worden via x, y, z betrokken en kunnen via x, y, z profiteren (die acties kun je dan "afvinken" in je verantwoording). Kortom, de kans dat B&W met dit participatieplan ingestemt is veel groter als je uiteen zet hoe je om gaat met de meest kwetsbaren in de samenleving m.b.t het ontwikkelen van windmolens.	10.2 e

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: woensdag 21 oktober 2020 20:35
Aan: 'info energieregio nhz'
Onderwerp: [beantw. 10.2.e] RE: concept RES NHZ, wat gebeurt er met uw reactie?

Geachte heer 10.2.e 10.2.e,

We hebben uw email ontvangen via Energieregio NHZ.
Wij stellen uw betrokkenheid en mening over de RES op prijs. Uw input is van belang. Daarom wijzen wij u graag op de volgende gelegenheid om hierover mee te praten. Dit is bij het concretiseren van de zoekgebieden voor de grootschalige opwek van zonne- en/of windenergie binnen uw gemeente.

Amsterdam vervolgt in november 2020 het participatieproces voor inwoners en belanghebbenden in de zoekgebieden. De aanwezigen wordt gevraagd de gemeente te adviseren over plekken voor windmolens. De adviezen worden in 3D gevisualiseerd en openbaar gedeeld. De resultaten uit de eerdere ateliers en infoavonden zijn beschikbaar op https://energieregionhz.nl/documenten#amsterdam

Daarnaast is er een enquête onder Amsterdammers en inwoners van buurgemeenten (die wonen in en rond de zoekgebieden) uitgezet om te achterhalen in hoeverre er draagvlak is voor de windambitie van Amsterdam en voor windmolens in de verschillende zoekgebieden. Het resultaat wordt begin november verwacht.

Tot slot zet de gemeente in op brede betrokkenheid van de omgeving bij de ontwikkeling van windmolens. En de gemeente wil dat minimaal 50% van een windpark in lokaal eigendom wordt ontwikkeld.

We hebben u per email afgelopen week de uitnodiging verstuurd voor de bijeenkomsten van dit najaar. Aanmelden kan via ook deze link: https://www.amsterdam.nl/nieuws/nieuwsoverzicht/windmolen-buurt/

Met vriendelijke groet,

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam
Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e >
Verzonden: donderdag 8 oktober 2020 18:24
Aan: info energieregio nhz <info@energieregionhz.nl>
Onderwerp: Re: concept RES NHZ, wat gebeurt er met uw reactie?

Beste mevrouw, beste meneer,

Ik schrik ervan dat u de reacties bestempeld als beeld voor het bestuurlijk draagvlak voor het programma. Toevallig kwam mij het programma ter ore. Iedereen die het aangaat en die ik spreek is niet op de hoogte van u plannen. Er is dus allesbehalve sprake van een bestuurlijk draagvlak voor uw programma. Ik zou willen dat u duidelijk maakt dat dit zo is! En ik heb de vraag al gesteld hoe u wel dit draagvlak gaat creëren. Zeker met visualisatie van u plannen. Ik ga ervan uit dat het visueel maken van u plannen in de context waar ik op gereageerd heb en het op een brede manier publiekelijk uitrollen, u plannen zo de prullenbak in gaan. Mocht u het doorzetten, dan ben ik bang dat een groene partij nooit meer aan de macht komt in het bestuurlijke Amsterdamse. Er is hier namelijk geen sprake van vergroenen, er is hier sprake van industrialiseren van groen. Ik ben een aanhanger van groen, maar hier wordt groene energie verward met groene omgeving. Het enige groen (water en park) nabij IJburg gaat u de bewoners ontnemen.

Ik wil u verzoeken opnieuw onderstaande reactie te sturen waarbij u aangeeft dat er zorgen zijn over maatschappelijk draagvlak en dat dit zorgvuldig onderzocht dient te worden. Er is met de reacties dus geen sprake van een beeld van bestuurlijke draagvlak. Ik vertegenwoordig als 1 van de 122 reacties niet de maatschappij.

Graag u reactie hierop?

Met vriendelijke groet,

10.2.e
[redacted]

Op 8 okt. 2020, om 16:20 heeft info energieregio nhz <info@energieregionhz.nl> het volgende geschreven:

Beste heer/mevrouw,

U heeft een reactie gegeven op de concept-Regionale Energiestrategie (RES) Noord-Holland Zuid. Bedankt voor uw inbreng. Hierbij informeren wij u hoe het nu verder gaat.

Van concept-RES naar RES 1.0

Uw reactie staat (anoniem) op onze website. In totaal hebben we [122] reacties ontvangen. De concept-RES is op 6 oktober voor doorrekening aangeboden aan het Nationaal Programma (NP) RES en het Planbureau voor de leefomgeving (PBL). Daarbij zijn meegestuurd:

1. de wensen en bedenkingen van volksvertegenwoordigers
2. de reacties van de deelnemers aan de bijeenkomsten
3. de reacties, plannen en visies van derden

Hiermee krijgen het NP RES en het PBL een beeld van het bestuurlijke en maatschappelijke draagvlak.

Wat gebeurt er met uw reactie?

De gemeenten, provincie, waterschap en betrokken partijen in het RES-proces gaan aan de slag met alle reacties. De wensen en bedenkingen en de verschillende reacties worden gecategoriseerd en waar mogelijk voorzien van een antwoord. Voor sommige onderwerpen wordt pas na de RES 1.0 een antwoord verwacht of een besluit genomen, omdat we nog niet alle kennis of informatie hebben. Hierover gaan we de komende periode opnieuw met elkaar in gesprek aan zogenaamde thematafels.
Dit alles wordt samengevat in een reactienota met de titel 'Route naar RES 1.0'. Naar verwachting besluiten de colleges in december over deze nota. Zodra de reactienota is vastgesteld, ontvangt u hierover opnieuw bericht van ons. Aan de hand van de reactienota wordt de concept-RES aangepast naar een RES 1.0.

Nogmaals hartelijk dank voor uw betrokkenheid. Op de website www.energieregionhn.nl vindt u meer informatie over de RES.

Met vriendelijke groet,

[redacted] 10.2.e

[redacted] *Regionale Energie Strategie (NHZ)*

Volg ons op LinkedIn en Twitter!
www.energieregionhz.nl

<image003.png>

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 22 oktober 2020 14:07
Aan: 10.2.e ; 10.2.e
CC: 10.2.e ; 10.2.e
Onderwerp: Windenergie Noorder IJ-plas
Bijlagen: 20201014Concept-Uitnodiging17november2020 MTK.docx; 20201019 Participatieplanv7-2.pdf; Proces en resultaten samenvatting.pdf

Ter info:

17 november is een digitale bijeenkomst over zoekgebied #2: Noorder IJ-plas en havengebied Noord.

@10.2.e / 10.2.e wij kunnen de voorkant + routekaart in het participatieplan gebruiken op een sheet in onze eerste presentatie op de avonden. Daarbij kunnen we vertellen dat ons resultaat in de RES 1.0 een kleuren/prioriteitenkaart is en dat in de donkergroene gebieden daarna (als er initiatiefnemers zijn) een lokaal participatieproces start. Dan zien de aanwezigen direct dat ons proces niet het einde betekent van de participatie, maar dat het proces daarna concreter wordt.

Het concept-participatieplan van de initiatiefnemers wordt 17 november toegelicht, en er wordt input opgehaald om het plan verder te brengen voordat deze in december ter goedkeuring wordt voorgelegd aan B&W.

Er wordt nog een aantal punten in het plan verwerkt (communicatieparagraaf, en hoe bewoners en belanghebbenden worden bereikt). Voor 17 november wordt het participatieplan gepubliceerd op de website van de initiatiefnemers zodat mensen zich kunnen inlezen/voorbereiden.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: 10.2.e

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: 10.2.e >
Verzonden: woensdag 21 oktober 2020 9:28
Aan: 10.2.e >; 10.2.e
10.2.e 10.2.e 10.2.e

10.2.e >; 10.2.e >
Onderwerp: RE: Agenda Windenergie Noorder IJ-plas 22 oktober

Hoi allen,

Bijgaand de betreffende bijlage. Het is de concept uitnodiging van de cooperaties voor een bijeenkomst over het concept participatieplan.

Ter bespreking of dit qua inhoud voldoende is. Ik heb met ze afgesproken dat ze de communicatie-stijl (taal/helderheid) afstemmen met 10.2.e en 10.2.e

Qua opzet mis ik aan informatie (zie ook mijn comments in het document):

- Praktisch: locatie concept participatieplan, gang van zaken bijeenkomst zelf, meer informatie over het project
- Inhoudelijk: invulling van het deeltje: wat gebeurt er vervolgens

Er is ook een nieuwe versie van het participatieplan die heb ik eveneens als bijlage bijgevoegd. Hiervoor de vraag wat jullie vinden van de concrete invulling van het proces en de resultaten. Voor het gemak heb ik de basis van de concretiseren in een separate pdf opgenomen ‘proces en resultaten’. Mijn eerste reactie is dat er een mooie concretiseringsslag is geslagen. Het ziet er daarnaast aantrekkelijk uit. Ik bespreek het met de cooperaties en neem daar graag jullie reactie in mee. In de basis denk ik zie als belangrijkste aandachtspunten:

- Ik mis een paragraaf communicatie. Het is duidelijk dat er gecommuniceerd wordt maar dat is niet duidelijk (bijv website met contactmogelijkheid en Q&A, maandelijkse nieuwsbrief, x- publieke bijeenkomsten)
- Op punten worden er resultaten beloofd (‘afspraken over ..’) die denk ik niet bij een thematafel thuis horen. Een thematafel geeft input maar is niet vanzelfsprekend een goede vertegenwoordiging

Zoals besproken vul ik dit aan met een proces vanuit de gemeente. Die stuur ik nog na.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e **Duurzame Energie/** 10.2.e

PONDERA

Email: 10.2.e
M: 10.2.e
T: +31 (0)88 PONDERA

www.ponderaconsult.com

Chamber of Commerce: 08 156 154
Amsterdamseweg 13, 6814 CM Arnhem, The Netherlands

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 20 oktober 2020 17:10
Aan: [redacted]
Onderwerp: Agenda Windenergie Noorder IJ-plas 22 oktober

Beste collega's,

Bijgevoegd vinden jullie de agenda en bijlage voor het overleg over Windenergie Noorder IJ-plas op 22 oktober. [redacted] zal zelf bijlage 2 nog nasturen.

Met vriendelijke groet,

[redacted] Haven-Stad
Projectmanagementbureau

Gemeente Amsterdam

M [redacted]
[redacted]
Aanwezig: ma, di, do en vr (alleen oneven weken)

Bezoekadres: Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Beste lezer,

In juni hebben we een aantal van u ontmoet in de digitale bijeenkomsten van de gemeente Amsterdam over windenergie in het Noorder IJplas gebied.

~~***Bijeenkomsten 25 en 30 juni***~~***Achtergrond***
De gemeente Amsterdam heeft in die bijeenkomsten in juni toegelicht dat zij streeft naar een klimaatneutrale stad. Om klimaatneutraal te kunnen worden is het produceren van duurzame energie van groot belang; o.a. met zonnepanelen op daken en windturbines op plekken waar daarvoor mogelijk ruimte is. De gemeente heeft toegelicht dat zij in het Noorder IJplas gebied mogelijkheden ziet voor het plaatsen van een aantal windturbines, dit gebied is in 2012 door de gemeente in de Windvisie aangewezen als locatie voor wind en in de recente concept Regionale Energiestrategie is dit nogmaals bevestigd. De energiecoöperaties Amsterdam Wind en NDSM Energie hebben zich aan de deelnemers voorgesteld en aangegeven dat zij plannen hebben voor het ontwikkelen van een aantal coöperatieve molens in het Noorder IJplas gebied. Het volledige verslag van deze bijeenkomsten vindt u op deze link.

Concept-participatieplan
In de bijeenkomsten in juni hebben wij aangegeven ~~is besproken~~ dat iedereen die dat wil met ons kan meedoen. Meedoen door mee te denken over waar windturbines kunnen worden geplaatst, eventuele maatregelen bij de plaatsing~~hoe de plannen verder worden uitgewerkt~~, of door mee te investeren en mede-eigenaar te worden van de turbines of door op de hoogte te blijven van ~~alles wat er gebeurt~~de voortgang en tussentijdse resultaten. Dit hebben we opgeschreven in een *concept-participatieplan*

Het participatieplan willen we graag met u bespreken op ***17 november 2020.*** Wij horen dan graag wat u van dit participatieplan vindt. Heel concreet willen we graag weten of u de aanpak voor informatievoorziening en mogelijkheden voor meepraten volledig vindt en ~~,~~ of u daarin voldoende momenten ziet waarop u uw inbreng kan geven op de onderwerpen die voor u belangrijk zijn.

Wat gebeurt er met mijn inbreng?
Na de bijeenkomst ~~zullen wij uw inbreng zo goed mogelijk~~ verwerken wij de inbreng in het definitieve plan en sturen wij dit aan de gemeente ~~vragen~~ met verzoek dit ~~om het~~ goed te keuren.

Wat gebeurt er vervolgens?
Als de gemeente instemt met ons participatieplan ~~Daarna kunnen we de participatie pas echt~~ gaan ~~opstarten~~ we aan de slag en hopen we velen van u te ontmoeten als meedenker, meeinvesteerder of belangstellende.

Hoe kan ik me aanmelden?
U kunt zich voor de bijeenkomst van 17 november 2020 aanmelden via de volgende link.....

Kunt u niet deelnemen aan de bijeenkomst van 17 november 2020 maar wilt u wel het participatieplan ontvangen en uw ~~ideeen~~ideeën daarover inbrengen mail dan naar .....

Met opmerkingen 10.2.e Dit is volgens mij belangrijk om te herhalen

Met opmerkingen 10.2.e Ik stel voor dat jullie het concept online zetten en dat hier benoemen waar het staat

Met opmerkingen 10.2 e: Toevoegen wat voor een bijeenkomst dit is: Vanwege COVID-19 kunnen we u helaas niet op een locatie ontmoeten maar is de bijeenkomst digitaal. Als u zich aanmeldt ontvangt u een instructie ten behoeve van de deelname.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Amsterdam Wind
(Amsterdam Energie, Zuiderlicht, Onze Amsterdam Energie Noord, de Windvogel)

NDSM Energie

Met opmerkingen [redacted]: Kun je nog een kadertje opnemen (wellicht onderaan) waar informa ie te vinden is vanuit jullie maar ook de gemeente?

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: Amsterdam Klimaatneutraal
Verzonden: donderdag 5 november 2020 10:06
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: [verslag] online informatieavond over “windmolens in uw buurt” op woensdag 17 juni 2020

Ha 10.2.e gaat alles goed.
Ik stuur deze mail naar je mailbox zodat je het niet uit het oog verliest.
Deze mail is gisteren (woensdag 4 november) binnengekomen.
Ik markeer de mail met RES en 10.2.e IN BEHANDELNG

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 4 november 2020 20:07
Aan: 10.2.e; Amsterdam Klimaatneutraal
Onderwerp: Fwd: [verslag] online informatieavond over “windmolens in uw buurt” op woensdag 17 juni 2020

Beste 10.2.e cc 10.2.e 10.2.e

ik stelde u d.d. 18 okt de vraag in hoeverre een loting gepast is voor de participatie ‘interactieve online avondsessies’, gezien het democratische en open karakter dat mij nodig lijkt voor een eerlijk beeld van wat bewoners in hun buurt willen. Nu worden mensen uitgeloot die wel wat zouden willen zeggen en krijgen geen kans tot participatie. Het lijkt me volgens het verdrag van Aarhus, die waakt voor openbaarheid van het bestuur en in het leven is geroepen voor de openheid van de inspraak in besluitvorming niet een juiste methode?

Ik had gehoopt wat te horen van u voor deze sessies plaats zouden vinden om bovenstaand te verduidelijken..?

Met vriendelijke groet,

10.2.e
(10.2.e
10.2.e
10.2.e

10.2.e
E: 10.2.e

Begin doorgestuurd bericht:

Van: [redacted]
Onderwerp: Antw.: [verslag] online informatieavond over “windmolens in uw buurt” op woensdag 17 juni 2020
Datum: 18 oktober 2020 20:17:27 CEST
Aan: "[redacted]>, Amsterdam Klimaatneutraal <klimaatneutraal@amsterdam.nl>

Beste [redacted], cc [redacted]

ik hoor via via dat er een mogelijkheid is tot inter-actieve online sessies in het kader van de windmolenplannen? Ik heb hier geen uitnodiging van gekregen ondanks dat ik me wel op jullie lijst heb aangemeld, weet u hoe het kan dat ik geen uitnodiging ontving?

Hiernaast begreep ik dat deze 'meepraatsessies' niet meer, zoals eerder wel, openbaar zijn? Wat is het idee dat er dmv loting wordt gekozen wie er mee mag praten? Wie loot er, in hoeverre is hierdoor nog sprake van een democratisch proces, of controle op een democratisch proces, in hoeverre weten de bewoners of hun stem wordt gehoord als ze wel mee willen participeren maar niet mee mogen participeren?

Ik hoor graag van u, dank vast voor uw antwoord,

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

> Op 24 jun. 2020, om 21:22 heeft [redacted]>
> het volgende geschreven:
>
> Geachte mevrouw [redacted]
>
> Dank voor uw email en reactie.
> Ik heb uw gegevens conform aangepast in onze verzendlijst.
>
> Met vriendelijke groet,
>
> **Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam**

E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 24 juni 2020 21:16
Aan: [redacted]>
Onderwerp: [verslag] online informatieavond over “windmolens in uw buurt” op woensdag 17 juni 2020

Beste [redacted]
ik wil graag op de hoogte gehouden worden van onderstaand!
dank,

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Op 24 jun. 2020, om 15:31 heeft Amsterdam Klimaatneutraal <Klimaatneutraal@amsterdam.nl> het volgende geschreven:

Beste genodigde,

U heeft zich aangemeld of deelgenomen aan de online informatieavond over "windmolens in uw buurt" op woensdag 17 juni 2020 (Oost: Zeeburgereiland/IJburg/Sciencepark).
Hartelijk dank voor uw interesse en betrokkenheid voor de overstap naar schone, duurzame energie in Amsterdam! Wij waarderen uw bijdrage en deelname zeer.

Presentatie en verslag
In de bijlagen van deze e-mail vindt u de presentatie en het verslag met de vragen en antwoorden die vooraf en tijdens de avond gesteld werden.
Tevens ontvangt u de bevindingen van het verkennend onderzoek van de PonderaConsult naar het windpotentieel van Amsterdam Oost.
Klik hier om de bijlagen te downloaden.
Heeft u zelf nog aanvullende vragen dan kunt u deze altijd mailen naar: klimaatneutraal@amsterdam.nl.

Geef uw mening
Tijdens deze avond heeft u gehoord hoe u uw mening kunt geven op de plannen van windenergie in Amsterdam en Noord-Holland Zuid.
U kunt uw mening geven via deze link.
Deze link is voor u persoonlijk bedoeld als deelnemer van de afgelopen bijeenkomst.

U heeft aangegeven dat u verder niet op de hoogte gehouden wilt worden.
Wilt u dat alsnog, dan kunt u een mail sturen naar 10.2.e [redacted]: 10.2.e [redacted].

Met vriendelijke groeten,

10.2.e [redacted], coördinator RES Amsterdam &
10.2.e [redacted], procesleider windenergie Amsterdam

Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam

E-mail: klimaatneutraal@amsterdam.nl

Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl

www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

<Attachments.html>

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 17:14
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: [hulp beantw. 10.2.e] FW: Binnengekomen klacht (2020-2193075)

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 23 november 2020 15:36
Aan: 10.2.e 10.2.e ; 10.2.e
Onderwerp: RE: [hulp beantw. 10.2.e] FW: Binnengekomen klacht (2020-2193075)

Hi 10.2.e ,

Ik probeerde je al even te bellen. Onderstaand ga ik in op je onderstaande vragen.

Daarnaast ter info: we verwachten morgen of overmorgen alle verslagen, 3D beelden van alle interactieve sessies online te kunnen plaatsen op locatie: https://energieregionhz.nl/documenten#amsterdam . In de verslagen kun je ook veel antwoorden vinden op je onderstaande vragen. Bij de begrotingsbehandeling afgelopen donderdag heeft D'66 de zorgen op IJburg over windmolens ingebracht. In januari wordt de reactienota op de concept RES NHZ besproken in de raadscommissie. Samen met de beantwoording van schriftelijke vragen van Forum voor Democratie over mogelijke woningwaardedaling. Dit is wellicht ook een moment om in te spreken over de zorgen op IJburg. Het volgende moment zal de bespreking in de raadscommissie zijn over de RES 1.0 in het voorjaar.

Ad 1) Nee. Met de nieuwe provinciale omgevingsverordening kan worden afgeweken van de bovenwettelijke verplichte 600 meter afstand tot woningen (en andere geluidsgevoelige bestemmingen) van de provincie NH. Gedeputeerde Staten moet hiervoor een besluit nemen tot "windenergiegebied". In een windenergiegebied kan ook worden afgeweken van de verplichting tot 3 op een rij, en verplichting verhouding as/rotordiameter. De wet schrijft geen grens qua afstand voor, maar een grens qua decibel op een gevel, zie: https://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energie-opwekken/windenergie-op-land/milieu-en-omgeving/geluid-en-windmolens/geluid-en-windmolens-algemeen

Ad 2) De wet. De gemeente Amsterdam volgt de ontwikkelingen bij het RIVM en de Rijksoverheid m.b.t. de geluidsnormen en windmolens in relatie tot de volksgezondheid.

https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/geluidsoverlast/documenten/kamerstukken/2020/06/05/rivm-rapport-motie-schonis-en-de-who-richtlijnen-voor-omgevingsgeluid-2018

Het RIVM geeft op 29 oktober 2020 aan: "Uit de literatuurstudie blijkt dat hinder optreedt als gevolg van geluid: hoe sterker het geluid (in dB) van windturbines, hoe groter de hinder ervan. Uit de literatuur bleek niet dat het zogeheten 'laagfrequent geluid' (lage tonen) van windturbines voor extra hinder zorgt tot die gerelateerd aan "gewoon" geluid. Voor andere gezondheidseffecten zijn de resultaten van wetenschappelijk onderzoek niet eenduidig: deze effecten hangen niet duidelijk samen met het geluidniveau, maar soms wel met de ervaren hinder. Deze resultaten onderbouwen de eerdere conclusies van een vergelijkbare opdracht drie jaar geleden."

Bron: https://www.rivm.nl/publicaties/health-effects-related-to-wind-turbine-sound-update

Ad 3) Nee. De Provincie NH voldoet aan de afspraken uit het Energieakkoord van 2013. Het RES-proces is een gevolg van het Klimaatakkoord uit 2019. In het Nederlands Klimaatakkoord is afgesproken dat Nederland voor het behalen van de doelstelling van 49% CO_2 reductie in 2030 mede overschakelt naar duurzame elektriciteit. Deze elektriciteit wordt enerzijds opgewekt op zee (doel: 49 TWh), waarvoor het Rijk verantwoordelijk is, en anderzijds op land onder verantwoordelijkheid van de energieregio's (doel: 35 TWh). Als onderdeel van de energieregio Noord-Holland Zuid levert Amsterdam een substantiële bijdrage binnen haar gemeentegrenzen. Naast de ambitie op het gebied van windenergie heeft de gemeente Amsterdam de ambitie in de RES NHZ vastgelegd om in 2030 de helft van de geschikte daken vol te leggen met zonnepanelen. Als gevolg daarvan kan met wind en zon 80% van de Amsterdamse huishoudens van duurzame elektriciteit worden voorzien.

Ad 4) Dat begrijp ik. De gemeenteraad van Amsterdam heeft echter besloten om minstens 50 MW extra windenergie te realiseren voor 2030 in de 7 zoekgebieden. En de vergunningen (conform Klimaatakkoord) voor 2025 te verlenen. Daarom wordt het gesprek gevoerd over meer en minder wenselijke gebieden voor windmolens. Daarnaast geven we in alle sessies aan wanneer de formele momenten zijn om (opnieuw) invloed uit te oefenen op dit raadsbesluit.

Ad 5) Uit praktisch oogpunt is gekozen om in 6 groepjes van maximaal 8 personen uiteen te gaan om het gesprek te voeren over meer en minder wenselijke gebieden voor windmolens (binnen de 7 zoekgebieden). Bij meer aanmeldingen hebben we geloot. Degenen die werden uitgeloot hebben de mogelijkheid gekregen om op een andere avond aan te sluiten. We nemen de inbreng op de avonden zeer serieus. Ik hoop dat de uitgebreide verslagen met antwoorden op de vragen, en 3D beelden dat onderstrepen. Maar, we hebben hopelijk ook duidelijk verschaft over hoe de inbreng wordt meegewogen. Het maatschappelijk draagvlak wordt niet alleen gewogen op basis van de interactieve sessies. Ook de reacties op de concept RES NHZ (https://energieregionhz.nl/reacties-concept-res) en het draagvlakonderzoek naar nieuwe windmolens in Amsterdam worden meegewogen. Het draagvlakonderzoek naar nieuwe windmolens in Amsterdam, inclusief methodiek en bijlage (bijna 400 pagina's met meningen over windmolens) zijn gepubliceerd op de website van Onderzoek, Informatie en Statistiek van de gemeente Amsterdam. Zie: https://data.amsterdam.nl/artikelen/artikel/Ruime-meerderheid-is-positief-over-extra-windmolens/cc316f8e-eddb-4d71-8f89-294f45fd6202/

Ad 6) Ja. De concept-RES NHZ heet niet voor niks een "concept". Alle overheden hebben zich wel aan het Klimaatakkoord gecommitteerd. Er zullen bestuurlijke afwegingen in de RES 1.0 worden gemaakt om de gezamenlijke doelen te halen.

Ad 7) Zie ad 3.

Mocht je nog vragen hebben, dan weet je mij te vinden.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

T + 10.2.e

Werkdagen: ma, di, wo, do

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: [redacted] >
Verzonden: donderdag 19 november 2020 9:13
Aan: [redacted] >; [redacted]
Onderwerp: Re: [hulp beantw. [redacted]] FW: Binnengekomen klacht (2020-2193075)

Ha [redacted] en ik heb [redacted] ook even opgenomen, die ken ik natuurlijk ook
Ik ben benieuwd hoe het volgens jullie nu gaat met de hele windmolendiscussie. Er is op IJburg echt heel veel rumoer over en ik hoor daarbij een paar zaken steeds terug die ik graag even toets. Ik begin mij namelijk ook steeds meer zorgen te maken naarmate ik meer hoor:
1. klopt het dat de provincie akkoord is gegaan met een afstand van 300 meter bij bebouwing uit de buurt plaatsen van windmolens op basis van het eerder gedane globale onderzoek? Ik heb begrepen dat de provincie akkoord ging onder voorwaarde dat er draagvlak is en dat dat onderzoek (waar nog geen sprake was van afstand, hoogte etc) daarvoor is gebruikt.
2. er gaan verhalen rond dat er onderzoeken zijn die aantonen dat windmolens binnen een straal van 1 kilometer bij grote groepen ernstige klachten veroorzaken vanwege het laagfrequente geluid. Wat hanteren jullie hierin als criterium?
3. ander verhaal is dat Noord-Holland als enige nu al voldoet aan het quotum en dat Amsterdam per se zelf op eigen grondgebied nog meer windmolens plaatst, terwijl er op andere veel minder dichtbevolkte plekken buiten de regio best plekken te vinden zijn. Klopt dat?
4. er is erg veel chagrijn dat er bij de online bijeenkomsten niets gezegd mocht worden over het waarom van windmolens binnen zo'n dichtbevolkt gebied en dat het alleen mocht gaan over waar ze toch mogen komen. Daarmee voelen mensen zich niet gehoord.
5. nog meer chagrijn was er over het feit dat er maar een beperkte hoeveelheid mensen mocht komen en dat mensen werden gemute. Dat laatste kan ik me voorstellen, maar het verhaal gaat daarmee dus ook dat er in de round-up geen recht wordt gedaan aan wat er leeft en dat de conclusies dus niet kloppen.
6. is er echt nog beinvloedingsruimte? Want dat vertrouwen is er totaal niet.
7. welk doel streven jullie na? Minder Co2 uitstoot of meer windenergie binnen de grenzen van de stad?

Kortom, ingewikkelde opgave, ik hoop dat jullie hierin wat feiten kunnen inbrengen, want emoties laaien hoog op. Maar ik hoop ook dat jullie de emoties echt horen en serieus nemen, want die zijn er niet voor niets. Het is hier 's avonds doodstil en het idee dat er dan een voortdurende zoem is en dat je in de ochtend wakker wordt met een heftige slagschaduw is genoeg om deze buurt serieus te mobiliseren.

Ik wens jullie veel wijsheid. En mochten jullie in gesprek willen met buurtbewoners, kan dat ook via mij.

groet
[redacted]

Op wo 26 aug. 2020 om 10:52 schreef [redacted]

> Hi [redacted],
>
> Fijn je zojuist te hebben gesproken over de enquête en de context waarbinnen de enquête is uitgevraagd.
>
> Hierbij de link met de stukken over windturbines en IJburg:
>
> https://energieregionhz.nl/documenten#amsterdam → infoavonden wind → IJburg, Zeeburgereiland, Sciencepark.
>
> Mocht je nog vragen hebben, dan weet jij mij te vinden.
>
> Met vriendelijke groet,
>
> [redacted]
>
> Programma Klimaatneutraal
>
> Ruimte & Duurzaamheid
>
> **Gemeente Amsterdam**
>
> T + [redacted]
>
> [redacted]

Volg ons via

www.facebook.com/duurzaam020

www.twitter.com/duurzaam020

Nieuwsbrief duurzaam020

Van: Klachten SDO <Klachten.SDO@amsterdam.nl>
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 14:38
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW: Binnengekomen klacht (2020-2193075)

Beste [redacted]

Wij ontvingen onderstaande klacht over een enquête van OIS, wellicht heeft dit te maken met de Regionale Energiestrategie. Zou jij de mail voor beantwoording willen doorsturen naar degene die hier bij duurzaamheid over gaat? Dank je wel voor je moeite.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Bestuur en Organisatie

Stadsdeel Oost

Gemeente Amsterdam

10.2.e

Oranje Vrijstaatplein 2

Postbus 94801

1090 GV Amsterdam.

www.amsterdam.nl

Ik ben in de oneven weken op vrijdag niet aanwezig

Van: no-reply@amsterdam.nl <no-reply@amsterdam.nl>
Verzonden: woensdag 19 augustus 2020 18:15
Aan: Klachten SDO <Klachten.SDO@amsterdam.nl>
Onderwerp: Binnengekomen klacht (2020-2193075)

Gemeente Amsterdam

Telefoonnummer
14 020

Referentienummer
2020-2193075

Op 19 augustus 2020 is via het klachtenformulier op Amsterdam.nl een klacht binnengekomen voor Stadsdeel Oost Klachten. Wil jij zo vriendelijk zijn om de klacht verder te behandelen?

Andere behandelaar?.
Mogelijk heeft de melder in het mailformulier een verkeerde dienst of fout stadsdeel gekozen. Is deze klacht niet voor jou bestemd? Stuur de klacht dan per e-mail door naar de juiste behandelaar.

******Let op: deze mail is automatisch verstuurd.******
Hieronder staat de samenvatting van het ontvangen formulier.

Hoe wilt u uw naam en adres invullen?	**Ik ga inloggen met DigiD.**
Onder welke categorie valt het verzoek	**Openbare ruimte**
Op welk onderwerp heeft uw klacht betrekking:	**Overig (stadsdelen)**
Op welk stadsdeel heeft uw klacht betrekking:	**Oost**
Wat is de klacht?	**We kregen een brief van OIS met een enquête over windmolens. We schrokken daar erg van. Nou blijkt dat er ook al digitale bijeenkomsten over zijn geweest, maar daar hebben wij niets over meegekregen en wij wonen nota bene aan** [redacted] **en zijn dus direct belanghebbende. Kortom, twee klachten:** **1. direct belanghebbenden bij dit soort ingrijpende plannen moet je echt beter informeren en de kans geven zich te informeren** **2. Het idee zelf. Wij zijn hier komen wonen vanwege het vrije uitzicht, net als al onze buren. Het kan toch niet waar zijn dat er op één van de laatste open uitzichten van de stad zulke onooglijke, maar vooral ook geluidsoverlast gevende monsters worden neergezet? Zet ze gewoon in het Westelijk havengebied waar niemand er last van heeft!**
Wat wilt u dat de gemeente gaat doen naar aanleiding van uw klacht?	**1. Beter informeren** **2. Herbezinnen, dit plan kan echt niet**
Hebt u een voorkeur voor de manier waarop de gemeente met u communiceert over deze klacht:	**Per e-mail**
Uw contactgegevens	
Voornamen	[redacted]
Achternaam	[redacted]
Straat, huisnummer en huisnummertoevoeging:	[redacted]
Postcode en plaats:	[redacted]
E-mail	[redacted]

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: RESAmsterdam
Verzonden: donderdag 10 december 2020 17:37
Aan: 'info@gaaspercamping.nl'; RESAmsterdam; Amsterdam Klimaatneutraal
CC: Info RD; Juridischbureau.bezwaren
Onderwerp: Windzoekgebied # 5 verkenning Amsterdam Zuidoost, cluster: C

Categorieën: RES

Geachte heer 10.2.e 10.2.e Gaasper Camping Amsterdam),

Dank voor uw bericht en zienswijze.

Uw onderstaande reactie is een reactie naar aanleiding van de concept-RES (Regionale Energie Strategie) NHZ. De concept-RES, inclusief alle reacties van deelnemers aan één van de gemeentelijke of regionale bijeenkomsten (ateliers), is inmiddels voor beoordeling aangeboden aan het Nationaal Programma RES en het Planbureau voor de Leefomgeving. Uw reactie kunnen we hier niet meer aan toevoegen. De deadline voor het inleveren was 30 september jl. via de website van RES Noord-Holland Zuid, zoals ook aangegeven tijdens de online informatieavond over ' windmolens in uw buurt' op 23 juni 2020. Volgens onze gegevens was u aanwezig tijdens deze sessie.

Als het goed is heeft u ook deelgenomen aan de interactieve participatieavond op dinsdag 3 november: Gaasperplas en Diemerscheg. Tijdens deze avonden hebben wij de voor- en tegenargumenten voor windmolens in de zoekgebieden verzameld. De verzamelde argumenten en zorgen zijn besproken tijdens de terugkoppelavond op 7 december 2020 door Wethouder Van Doorninck. Hier is ook besproken hoe de gemeente de opbrengst uit de participatieavonden en het maatschappelijk draagvlak meeneemt in een verdere uitwerking van de RES 1.0.

Op website van de RES NHZ reacties concept RES (NHZ) vindt u alle reacties van de deelnemers aan de bijeenkomsten, de wensen en bedenkingen van volksvertegenwoordigers en de reacties, plannen en visies van derden. Het verslag van de bijeenkomst van 7 volgt spoedig. Ook vindt u hier achtergrondinformatie over de RES en hoe het proces richting RES 1.0 eruit ziet.

Mocht u toch nog het idee hebben dat u niet voldoende gehoord bent, dan zijn er de volgende momenten om nog invloed uit te oefenen:

- **Voorjaar 2021**: bij besluitvorming RES 1.0 in de gemeenteraad Amsterdam, en/of Provinciale Staten
- **Daarna:** bij alle initiatieven verplicht lokaal participatieproces + -plan
- **Daarna:** bij besluitvorming over alle omgevingsvergunningen
- **In 2021**: bij besluitvorming over de omgevingsvisie Amsterdam

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Regionale Energie Strategie (RES) Amsterdam
Programma Amsterdam Klimaatneutraal | Gemeente Amsterdam
E-mail: RESAmsterdam@amsterdam.nl
Weesperplein 8, 1018 XA Amsterdam
Postbus 2758, 1000 CT Amsterdam

Volg ons via:
www.nieuwamsterdamsklimaat.nl
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

Van: Gaasper Camping Amsterdam <info@gaaspercamping.nl>
Verzonden: woensdag 30 september 2020 15:51
Aan: Bestuursondersteuning SDZO <Bestuursondersteuning.SDZO@amsterdam.nl>
CC: Juridischbureau.bezwaren <Juridischbureau.bezwaren@amsterdam.nl>
Onderwerp: Windzoekgebied # 5 verkenning Amsterdam Zuidoost, cluster: C

Geachte leden van het dagelijks bestuur van het Stadsdeel Zuidoost - Gemeente Amsterdam,

Zoals u ongetwijfeld bekend, exploiteert ondergetekende de Gaasper Camping Amsterdam aan de Loosdrechtdreef 7 alhier.

Hoewel er nog veel onderzoek moet plaatsvinden voor het plaatsen van windmolens rond en in de Gaasperplas, wijzen wij de realisering daarvan absoluut van de hand. Dit met name vanwege geluids-, slaghinder-, en het visuele landschappelijke effect daarvan. Daarnaast zou dit gepaard gaan met onherstelbare aantasting van de ecologische waarde van dit recreatiegebied, zoals flora en fauna. Wij verzoeken u dit recreatie en ecologisch waardevolle gebied bij voorbaat uit te sluiten voor het plaatsen van windturbines.

Om de ambitie te realiseren om een substantieel deel van de groene energie voor Amsterdam op te wekken binnen de grens van Zuidoost, ligt het gebied voor windenergie langs het Amsterdam Rijnkanaal meer in de rede, doch absoluut niet het recreatiegebied rond en in de Gaasperplas. Dit gebied dient beschermd te worden!

Met vriendelijke groet,
[redacted]

Gaasper Camping Amsterdam
Loosdrechtdreef 7
1108 AZ Amsterdam
Tel: +[redacted]
www.gaaspercamping.nl

Gaasper Camping Amsterdam BV
Loosdrechtdreef 7
1108 AZ Amsterdam
Tel [redacted]
info@gaaspercamping.nl
www.gaaspercamping.nl

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als deze e-mail niet voor u is bestemd, laat dit dan weten aan de afzender en verwijder de e-mail. Voor meer informatie: www.amsterdam.nl/proclaimer.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Gemeente Waterland

Bestuurlijk Memo

Onderwerp:Korte bestuurlijk afstemming RES

Vergaderdatum:	11 juni 2020
Tijd:	09.00-09.45 uur
Locatie:	Microsoft Teams
Genodigden:	10.2.e (Waterland), 10.2.e (Stadsdeel Amsterdam Noord)
Ambtelijk:	10.2.e (RES Amsterdam) 10.2.e (Gebiedsmanager Amsterdam) 10.2.e (RES ZaWA)

Besproken onderwerpen:

- **Het doorlopen RES proces**
  Beide bestuurders hebben kennis genomen van elkaars RES inzet en de voorgenomen ambities.De bestuurders bespreken kort de uitdagingen die zich in het proces hebben voorgedaan. Met name in ZaWa is de nodige afstemming geweest om tussen de vele gemeenten bestuurlijke consensus te vinden over verschillende zoekgebieden. Daarnaast spreken de bestuurders over het tot heden doorlopen participatieproces. Verder wordt gesproken over de standpunten die verschillende voor- en tegenstanders hebben geuit gedurende het proces en hoe hieraan recht kan worden gedaan in het verdere proces.

- **De inhoudelijk keuzes in de aangrenzende gebieden (Noord-Waterland)**
  -De gemeente Amsterdam heeft serieuze plannen om aan de slag te gaan met windenergie in het gebied langs de A10 in Noord. Amsterdam zal hiervoor ook nog bestuurlijk afstemmen met de andere aangrezende gemeenten: Landsmeer en Oostzaan.
  -Het gebied Waterland Oost (Landelijk Noord) geldt voor Amsterdam voorlopig nog als extra zoekgebied. De gemeente Amsterdam wil daar pas aan de slag gaan met windenergie indien de overige gebieden niet optellen tot de gewenste doelstelligen. Gemeente Waterland heeft wel serieuze ambitie om bij de 'NES' richting Marken een verdere uitbreiding van windenergie te realiseren.
  -Op het gebied van zonne-energie hebben beide gemeenten een grote ambitie om gezamenlijk aan de slag te gaan met zon op dak in het gebied landelijk Noord.
  Uit het gebied komen dan ook verschillende geluiden, van agrariers die aan de slag willen met zon op dak. Besproken is dat het provinciale traject versnellingsopgave zon op dak hiervoor mogelijk worden gebruikt. (Ambtelijk wordt daar verder over afgestemd)..

- **Voorgenomen vervolgstap in de RES participatie Amsterdam/Waterland.**
  -Amsterdam gaat nu de concept RES gepubliceerd als tussenstap in juni de inwoners en belanghebbenden nogmaals per stadsdeel betrekken. Het doel daarvan is om de status van de concept RES te duiden en inwoners/betrokkenen te informeren over het verdere proces. Er vindt geen inhoudelijke nadere uitwerking plaats tijdens de informatie avonden.
  -Amsterdam verzoekt de gemeente Waterland de voorgenomen avond over de plannen in Amsterdam Noord onder de aandacht te brengen van de Waterlandse inwoners en belanghebbenden. Met name de plannen die Amsterdam heeft op gebied van windenergei bij de ring A10 Noord kunnen impact hebben op het Waterlandse landschap. De gemeente Amsterdam hecht dan ook waarde eraan dat de mening van de Waterlandse inwoners gehoord kan worden aangezien zij direct aan dit gebied grenzen.
  -Zowel gemeente Waterland als Amsterdam zijn voornemens om in het vervolgtraject van de RES NH Zuid verdere participatie organiseren voor inwoners en belanghebbenden rond de concrete zoekgebieden. Afgesproken is om elkaar daarin in de aangrezende gebieden actief te informeren en te blijven opzoeken om tot gedegen en gedragen plannen te komen.

- **Zienswijze provincie Noord Holland**
  Voor een groot deel van de plannen zijn beide gemeenten afhankelijk van de uitkomsten van de concept omgevingsverordening 2020. Zowel Waterland als Amsterdam hebben de provincie middels een zienswijze verzocht om een postieve houding aan te nemen t.o.v. de voorgenomen zoekgebieden.

Met opmerkingen 10.2.e Zin loopt niet

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Concept Uitnodiging RES atelier sessies

Uitnodiging meepraten over duurzame energieopwekking (zonnevelden, grote windturbines en warmtebronnen) bij u in de buurt

Wanneer: dinsdag 29 oktober 2018
Tijd: 18:00– 20:30 uur (incl. soep, salade en broodjes)
Wat: Atelier duurzame energieopwekking
Stadsdeel: Amsterdam Zuidoost (invoegen kaart)
Waar: Club Jack, adres … (kijkt u voor de routebeschrijving op link)

Amsterdam wil een aantrekkelijke en leefbare stad zijn voor alle Amsterdammers die er wonen, werken of op bezoek komen. Een stad met ruimte voor iedereen, met prettige buurten en frisse lucht. Met licht dat nog steeds gewoon aangaat, met warme huizen als het buiten koud is en met een slim stroomnetwerk dat levert en laadt. Een stad waar ook onze kinderen en kleinkinderen goed kunnen leven. Een stad om trots op te zijn.
Een stad die van kolen, olie en gas voor 100% overgaat op schone energie. Daarom wil Amsterdam de CO_2-uitstoot met 95% terugdringen in 2050 ten opzichte van 1990. De tussenstap op weg naar 2050 is 55% minder CO_2-uitstoot in 2030. Om de doelen te halen is er een omslag nodig, zodat de CO_2-uitstoot daalt. Hoe gaan we dat doen? De gemeente heeft een eerste voorzet in de Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050 gedaan op basis van vier thema's: gebouwen, verkeer, elektriciteit, industrie & haven. Duurzame energieopwekking is onderdeel van dit plan (Elektriciteit).

Het elektriciteitsverbruik neemt nl de komende jaren enorm toe, bijvoorbeeld omdat we steeds meer elektrisch gaan rijden. Er moet veel meer energie duurzaam worden opgewekt en het elektriciteitsnetwerk moet daarom flink worden uitgebreid. Op dit moment is nog maar 6% van ons energieverbruik duurzaam opgewekt. In Amsterdam kunnen we maximaal één derde duurzaam opwekken, de rest moet van elders komen.
In de afgelopen maanden zijn drie verschillende ruimtelijke scenario's uitgewerkt die aangeven hoe Amsterdam tot die duurzame energieopwekking kan komen. Op deze avond gaan we met u in gesprek over de verschillende scenario's in uw buurt. De uitkomst nemen we mee als input bij de politieke besluitvorming over het vaststellen van o.a. zoekgebieden voor zonnevelden en windturbines.

Uitnodiging
Graag nodig ik/ we uit voor deze bijeenkomst. U kunt u aanmelden via: www.amsterdam.nl/… .
Het programma ziet er als volgt uit:

18:00 -18:30	Inloop met soep/ salade en broodjes
18:30 – 18:35	Opening en welkom
18:35 – 18:45	Presentatie ambities voor Amsterdam
18:45-19:10	Presentatie Generation Energy: Scenario's energieopwekking

19:10-19:15	Introductie werkvorm
19:15-19:30	Pauze
19:30-20:15	Reactie op de scenario's in kleine groepen, max. 8 pers.
20:15-20:30	Afronding met reflectie en vooruitblik

Als u nog vragen heeft, kunt u contact opnemen met: klimaatneutraal@amsterdam.nl
Tot dan!

Zaal grootte: rekenen met 45 deelnemers, incl. no show, dus bij aanmelding 55 -60 pers. toelaten in afspraak met 10.2.e / 10.2.e.

Formulier bij inschrijving:
Naam
Voornaam
Email
Postcode
Keuze: in functie of op persoonlijke titel
Bij in functie: naam organisatie, functie,

Eten: keuze ja/ nee gebruik van avondmaaltijd, zo ja: dieetwens
(aangeven dat eten vegetarisch is).

Start presentatie met interactieve vragen, bijv. mentimeter.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 15 augustus 2019 14:13
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW: Uitnodiging 3de kennis deeldag over de RES op donderdag 12 september 2019, De RES komt naar je toe!

Van: [redacted]]
Verzonden: maandag 12 augustus 2019 11:43
Aan: [redacted])
Onderwerp: Uitnodiging 3de kennis deeldag over de RES op donderdag 12 september 2019, De RES komt naar je toe!

Geachte collega,

De RES komt naar je toe!!

Beste collega,

Na de inspirerende en drukbezochte kennisdeeldag op 14 mei nodigen we je uit voor de derde kennis deeldag over de RES op donderdag 12 september van 9.00 -15.00 uur in Claus Event Centre, bosweg 19, 2131 LX Hoofddorp

Een belangrijk moment om alles te weten te komen over de laatste stand van zaken en ontwikkelingen over de RES. En om jezelf goed voor te bereiden op de ruimtelijke ateliers die in het najaar starten. Onmisbaar voor iedereen die bij de RES betrokken is!

Het programma is opgebouwd uit een ochtendprogramma met plenaire presentaties en workshops. En facultatief een middagprogramma waar we wat meer de diepte ingaan met proefdraaien van werkvormen voor de lokale ateliers en één op één advies over alles wat de RES aangaat.

9.00-12.30 uur

- 9.00 uur Korte update stand van zaken RES
- 9.15 uur Korte presentaties over aantal relevante studies/trajecten
  - Wat is de boodschap uit de systeemstudie energie-infrastructuur
  - Analyse kansen en uitdagingen voor Waterstof in Noord-Holland
  - Omgevingsverordening en Bijzonder Provinciaal landschap
  - De rol van warmte in de RES
- 10.00- 12.30 uur Parallelle workshops over allerlei thema's rondom de ruimtelijke ateliers;
  1. Scenario's: Wat is het? Waarvoor is het nodig? Hoe kom je tot scenario's voor jouw deelregio?

2. Werkvormen participatie: Welke werkvormen kunnen worden ingezet voor de lokale behandeling in stap 3 van het proces? Een presentatie van de opbrengst van de expert-sessie participatie.
3. Participatieproces: Hoe kun je je lokale participatieproces inrichten?
4. Stakeholdersanalyse: Wie betrek je op welke manier bij het komen tot de RES?
5. Communicatie: hoe communiceer je transparant over het proces en de ateliers? Met welke boodschap ga je naar buiten?

NB de workshops duren ca. een uur; je kan dus 2 van de bovenstaande 5 workshops volgen.

12.30 uur Lunch

13.30-15.00 uur Facultatief verdiepingsprogramma

13.30 -15.00 uur Proefdraaien werkvormen – Op basis van bestaande cases (van buiten de regio) oefenen met enkele werkvormen voor lokale consultatie (stap 3). Ook om feedback op te halen ten behoeve van verdere verfijning.

13.30-15.00 uur Advies op maat van de programmamanagers RES en communicatieadviseur RES

15.00 uur Afsluiting

Deze kennis deeldag is voor alle ambtenaren die betrokken zijn bij de RES, lokaal en regionaal. Wil je collega's meenemen die met jou samen, als multidisciplinair team, aan de slag gaan met de RES binnen je gemeente? Geef de contactgegevens dan door, door een email te sturen naar 10.2.e. Ze ontvangen dan een persoonlijke uitnodiging.

Mijn verzoek is om je officieel aan te melden via deze LINK. Dit is mogelijk tot en met vrijdag 6 september a.s.

Voor meer informatie kun je contact opnemen met:
- 10.2.e, 10.2.e voor vragen over RES NHN: 10.2.e, 10.2.e
- 10.2.e, 10.2.e voor vragen over RES NHZ: 10.2.e 10.2.e
- 10.2.e , 10.2.e energietransitie provincie Noord-Holland voor vragen over de bijeenkomst, 10.2.e

De locatie is goed te bereiken zowel met openbaar vervoer als auto.

Graag tot 12 september!

Met vriendelijke groet,

10.2.e en 10.2.e
10.2.e
10.2.e

Aan dit bericht en eventuele bijlagen kunnen geen rechten worden ontleend.
Het Provinciaal Bestuur van Noord-Holland.

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 16 september 2019 11:13
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Procesplan 0.1 RES stap 3 lokale verrijking
Bijlagen: Format procesplan RES stap lokale verrijking_190916.docx

Hi 10.2.e,

Dank voor je pres.

10.2.e gaf in het RES-coördinatoren-overleg aan een soort procesplan te willen zien voor stap 3. Jouw pres is mooie input hiervoor.

In de bijlage heb ik de punten uit jouw pres getracht te plaatsen in een procesplan 0.1. Dit is het format van PMB.

Het fijne van dit format is dat je a) snel een plannetje kan maken en b) gedwongen om project/procesmatig over alle punten na te denken.

Als je dit format verder invult kan de rest ook eenvoudiger feedback geven. Het wordt namelijk heel inzichtelijk wat je van plan bent.

10.2.e.

Gemeente Amsterdam

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

RES Stap 3 Lokale verrijking

Proces	RES stap 3 lokale verrijking
Datum	16-9-2019
Ambtelijk opdrachtgever	[redacted] 10.2.e, gedelegeerd [redacted] 10.2.e (AKN)
Opsteller	[redacted] 10.2.e
Startdatum	16-9-2019
Einddatum	1-12-2019
Versie	1.1
Status	Concept

Achtergrond

In het klimaatakkoord is beschreven dat in Nederland 35 TWh duurzame energie moet worden opgewekt met zon en wind. Nederland is opgedeeld in 30 energieregio's. De gemeente Amsterdam is onderdeel van de regio Noord-Holland-Zuid (NHZ). Alle regio's maken een regionale energiestrategie (RES). Hierin wordt o.a. vastgelegd:

Inhoud:

Elektriciteit:
- Regionale aandeel in de landelijke 35 TWh
- Projectlocaties (Energieakkoord) en zoekgebieden voor zon- en windenergie
- Netwerkanalyses energie-infrastructuur

Gebouwde omgeving:
- Regionale Structuur Warmte*
  1. Inventarisatie van bronnen
  2. Inzicht in warmtevraag
  3. Inzicht in infrastructuur
  4. Spelregels
- Vertrekpunt is het Grand Design 2.0 (voor nr's 1 t/m 3), nr 4 is n.t.b.

Kwaliteit:
- Governance RES (besluitvorming, organisatie, participatie, procesinrichting)
- Ruimtelijke ordeningsprincipes

Proces:

Het proces van de RES bestaat uit verschillende fases:
- Fase 1: Foto / status: afgerond

- Fase 2: Toekomstateliers en scenario's / status bijna afgerond
- Fase 3: lokale verrijking / status: procesvoorstel stap 3 lokale verrijking ligt voor bij AO
- Fase 4: voorstel wordt nog gemaakt door Programma RES NHZ

In de scenario's uit stap 2 is ingegaan op de onderwerpen elektriciteit (zon, wind) en warmte (verschillende mogelijke trajecten plus consequenties op buurtniveau). Consequenties voor infrastructuur zijn nog niet in kaart gebracht op dit detail niveau.

Probleem-stelling

In fase 2 van het RES-proces zijn met professionele stakeholders (die op stadsschaal opereren) 3 scenario's gemaakt die de uitersten markeren van de discussie over ruimtelijke inpassing van zon en wind. Met deze scenario's kan op lokaal niveau de discussie worden gestart met lokale deelnemers over de ruimtelijke inpassing van zon en wind. Deze discussie moet leiden tot inzicht in draagvlak voor zon en wind binnen een specifiek gebied in de gemeente Amsterdam. Dit geeft input voor de zoekgebieden voor zon- en windenergie die worden opgenomen in de RES NHZ.

Doel

- **Doel van de lokale ateliers:**
  - Draagvlakpeiling voor diverse vormen ruimtelijke inpassing (onder verschillende voorwaarden) van zon- en windenergie onder een select gezelschap deelnemers op een lokaal niveau (kleiner dan de stadsschaal, niet automatisch zijnde een stadsdeel).
    - Het overzicht van de genodigden en de argumentatie om juist dit gezelschap uit nodigen staat beschreven bij hoofdstuk afbakening.
- **Doel van de draagvlakpeiling:**
  - Het college besluit mede op basis van de draagvlakpeiling in relatie tot de ambitie verwoord in het coalitieakkoord en de doelstellingen beschreven in de Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050 welke zoekgebieden voor zon- en windenergie worden opgenomen in de RES NHZ. Lokale stakeholders die *niet* zijn uitgenodigd bij de lokale ateliers worden bij de besluitvorming over de Amsterdamse Omgevingsvisie/plan, de Warmtetransitievisie en bij specifieke uitvoeringsbesluiten over de ruimtelijke inpassing van zon- en windenergie hun invloed uit te oefenen.

Resultaat

Resultaat is inzicht in het draagvlak per zoekgebied voor wind / zon en warmteoplossingen die ingebracht zullen worden in de concept RES en routekaart. Beoogd neveneffect is dat op deze manier in heel Amsterdam gecommuniceerd is over de RES en er mogelijkheid geboden is voor geïnteresseerden om mee te denken in de eerste concept fase.

Het fysieke product betreft per deelgebied posters van de verschillende scenario's waarop groene en rode stickers zijn geplakt (x per deelnemer). Van alle posters worden foto's gemaakt en dit resultaat wordt tot gezamenlijke 'draagvlakkaarten' door het consortium verwerkt. Het resultaat geeft een indicatie van het draagvlak voor de diverse vormen van ruimtelijke inpassing van zon- en windenergie in Amsterdam.

Per scenario is de hoeveelheid duurzame energie die kan worden opgewekt weergegeven, bepaald door een GIS berekening en op basis van de draagvlak En is een verwachting gegeven van het tijdspad waarbinnen de duurzame energie kan worden opgewekt.

Afbakening

De lokale verrijking is geen uitwerking van locaties voor wind en zon en de warmtestrategie. Het gaat om een reactie op *mogelijke zoekgebieden en de consequentie voor de warmtevoorziening*,

alvorens een bestuurlijke afweging te kunnen maken en bestuurlijk de dilemma's te kunnen benoemen.

De afbakening van gebieden hangt samen met een variatie van factoren, zoals de beschikbare capaciteit, de verdeling van initiatieven over de stad, de relevantie van de zoekgebieden in de RES voor de stadsdelen en bereikbaarheid van de locaties.

Stakeholders/ Gebruikers

Stakeholders/ gebruikers zijn essentieel onderdeel van deze stap. Het doel is juist om bij voor en tegenstanders een gesprek op gang te brengen over de maatregelen en de voorwaarden per onderdeel.

Randvoor-waarden

Randvoorwaardelijk is de benadering van de lokale stakeholders via de bekende organisaties ("warmte contacten") en personen (bijv. 02025, de procesbegeleiders AKN en de warmteregisseurs).
Andere randvoorwaarde zijn de interne gesprekken met de projectleiders gebiedsontwikkeling waar nu al zon en wind in ontwikkeling zijn.

Inhoudelijk zijn de scenario's tot tevredenheid van de RES uitgewerkt door het consortium.

Relatie met

- nadere dilemma's uitwerking Routekaart AKN / Klimaatbegroting,
- Warmtetransitie visie,
- Ontwikkeling Havenvisie,
- Omgevingsvisie Amsterdam (OVA): afspraak met stedelijk spoor OVA binnen twee weken. Doel informatie volstrekken over RES traject, om vanuit OVA te kunnen bepalen of RES stap 3 afdoende is voor OVA. c

Aanpak (wat je gaat doen)

Voor het grondgebied van Amsterdam worden vijf ateliers gehouden, verdeeld over vijf geografische gebieden. Per gebied wordt een atelier gehouden op locatie:

- Oost/ Zuidoost, (Club Jack of locatie via [redacted])
- Centrum/ Zuid (Old School),
- West/ Nieuw West (Rue Paré)
- Noord (De Ceuvel)
- Haven (HbA)

Voor de haven wordt in afstemming met de haven en economie gezocht naar de invulling.
Het consortium dat de uitwerking van de RESsen begeleidt heeft een cafetaria model uitgewerkt voor de lokale participatie. Zie www.energieregioNHZ.nl

Voorstel is om in ieder geval de werkvorm Basisatelier "lokale verrijking" te gebruiken, mogelijk aangevuld met de vorm "wikken en wegen".

a) Basisatelier "lokale verrijking": Per lokaal gebied worden 3 scenario's (in groepjes) plenair besproken met lokale deelnemers. De deelnemers krijgen een kaart te zien met hoe zon en windenergie zijn ingepast in het landschap en welke warmte oplossing erbij passt. Daarbij krijgen ze de bouwstenen te zien van hoe het scenario is opgebouwd. Een bouwsteen is bijvoorbeeld zonnepaneel op een akker of een windturbine in een park. Per scenario is tevens inzichtelijk gemaakt hoeveel energie er wordt opgewekt en is een indicatie gegeven van hoe snel de bouwstenen kunnen worden gerealiseerd. Nadat alle groepjes langs de scenario's zijn gelopen krijgen ze een aantal rode en groene stickers die ze mogen plakken op de bouwstenen naar keuze. Rood is tegen en groen is voor de bouwsteen. Aan de hand van de verdeling van de stickers wordt inzichtelijk 1) welk(e) scenario('s) de voorkeur hebben 2) welke bouwstenen het meest en minst populair zijn in het gebied en 3) onder welke voorwaarden een bouwsteen toch acceptabel zou zijn.

Mogelijk wordt in afstemming met betrokkenen nog een wikken en wegen atelier ingezet. Bij specifieke dilemma's kan met behulp van de techniek "Wikken en wegen" in een kleine setting (5-15 pers.) op basis van een MKBA gewerkt worden. Wikken en Wegen is een procesaanpak die met een groep betrokkenen in een aantal stappen - van een probleemanalyse tot een afweging van de verschillende oplossingen - wordt doorlopen. Dit gesprek is mogelijk geschikt voor afwegingen in de haven met bedrijven en andere belang hebbende in relatie tot de RES. Ook deze techniek wordt gefaciliteerd vanuit het consortium.

Middelen

- Kosten coördinatie ateliers en relatie RES proces zijn gedekt in programma budget RES Amsterdam.
- Kosten inzet consortium zijn gedekt in programma NHZ, consortium ontvangt opdracht van PM 10.2.e .
- Kosten voor contacteren stakeholders/ bewoners en initiatiefnemers via 02025 bedragen ca € 6.000, via aparte offerte, gedekt vanuit AKN.
- Kosten voor zaalhuur en catering gedekt via AKN, 4 avonden plus 1 extra sessie (mogelijk wiggen/wegen sessie (namiddag, in gemeente locatie of bij stakeholder).

Organisatie

De benadering van de deelnemers vindt plaats op drie verschillende manieren:

a) Via 02025 benadering "warme contacten" koplopers, initiatiefnemers, constructieve critici
b) Via gemeentelijk netwerk: stadsdelen, gebiedsteams, regisseurs etc vanuit centrale stad, stadsdelen en politiek, regio collega's
c) Via algemene communicatie oproep de geïnteresseerde burger.

Een precieze prioritering wordt gedaan door een stakeholder analyse. In ieder geval vallen eronder:

- koplopers/ initiatiefnemers/ energiecomissarissen;
- sceptici via woon!
- gewone burgers/ tegenstanders
- via AGV regisseurs
- via AKN procesbegeleiders
- stadsdelen: (is dit volledig?)
    - 22 gebiedscoördinatoren
    - Stadsdeelcoördinatoren fysiek --> bespreken op stadsdeeloverleg op 24 september.
    - stadsdeelpolitiek --> Amsterdam/ RES,
    - R&D collega's dz gebiedsontwikkeling --> Amsterdam/ RES
    - R&D collega's uit gebiedsteams Marloes (TK ony)
- Via Projectleiders projecten/ Team GO
- collega's uit buurgemeenten

Organisatie van locatie/ catering door programma RES Amsterdam 10.2.e). Er worden goed bereikbare en centrale locaties van betrokken stakeholders in het gebied gekozen, bijv "Ru Paré" en "Old school".

De doorvoering van de avonden vindt plaats met een persoon per atelier vanuit het consortium, de andere deelnemers worden geleverd vanuit de lokale gemeente met een "train the trainer concept". Dit betekent dat voro Amsterdam naast projectleiding RES ook andere AKN collega's uit het kernteam en de NAK procesbegeleiders gevraagd worden deel te nemen.

Aan de deelnemers wordt conform de lijn van de Warmte transitie visie geen vrijwilligersvergoeding gegeven.

Tijd	Inlichten Team GO ism 10.2.e / AGV en 10.2.e . Doel: Duidelijk verwachtingsmanagement en insteek afbakenen rondom projecten die al spelen. De duur van een sessie is ca 2-3 uur in de avond, gedurende vijf avonden. *Voorstel: Voorafgaand ontvangst met soep en broodjes vanaf 17:30. Start ca 18:00, tot ca 20:00 / 20:30.* ■ Voorbereiding en akkoord KT en NHZ: week 38 (16 sept) – Adreslijst opstellen: week 38/39 – Benaderen en uitnodiging versturen: week 39 – Locaties boeken week 38/39 ■ Inhoudelijk voorbereiding door consortium: week 39-41 – Laatste afstemming inhoud met organisatie: week 42 – Locaties laatste info en afstemming ■ Uitvoering vanaf week 42 tot week 46! (mogelijke data: 14, 15, 28, 29, 31 okt; 4, 7, 11, 12, 14 nov.)
Informatie	
Kwaliteit **(mate waarin aan bepaalde criteria wordt voldaan)**	Een RES wordt getoetst aan 1) optimaal ruimtegebruik 2) efficiëntie van het energiesysteem 3) optimale kwantiteit en 4) het bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak. In stap 3 wordt volgens het Aarhus principe al de eerste concept getoetst met bewoners om zo zicht te krijgen op draagvlak en al in een vroegtijdig stadium
Communicatie/ Participatie	Communicatie wordt nader uitgewerkt in afstemming met AKN communicatie, 10.2.e . Insteek: Inhoudelijk belangrijk om iedereen te informeren dat Amsterdam werkt aan de RES als onderdeel RK, geselecteerde partijen voor participatie, volgend jaar brede participatie wanneer locatie selectie. Nu insteek om op locaties draagvlak in beeld te brengen. Bij interesse neem contact op! (open uitnodiging, wel verwachtingsmanagement).
Kennis/ draagvlak/ validatie	- Validatie in Kernteam AKN op 17 sept. – akkoord met opmerkingen! - Bespreken met KT RES op 17 sept. - Ter kennis aan wethouder in map dd 26 september. Geen bespreking op staf.
Risico's	Planning--> nu al afstemmen met consortium, start boeken ruimtes zsm. Negatieve beeldvorming --> zorgvuldige communicatie, ook rondom uitnodigingen. Dominantie tegenstanders windenergie --> gericht uitnodigen. Warmte te onderbelicht --> aanvullend gesprek op warmte met AGV; AGV aanwezend tijdens de avonden.

Akkoord Ambtelijk Opdrachtgever

Handtekening	**Plaats**	**Datum**
.		

Akkoord procesleider

Handtekening	Plaats	Datum

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 23 september 2019 12:01
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Belangrijk: RES lokale ateliers stap 3 - en jullie inzet

Check: ik heb 18 oktober in mijn agenda gezet. Ben dus aanwezig.

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 23 september 2019 11:50
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e; 10.2.e
Onderwerp: Belangrijk: RES lokale ateliers stap 3 - en jullie inzet

Hallo 10.2.e 10.2.e 10.2.e 10.2.e 10.2.e 10.2.e 10.2.e en 10.2.e
Zoals jullie weten ben ik bezig om stap 3, lokale verrijking en participatie vorm te geven. Hiervoor waren een aantal collega's samen met mij op 12 september in Claus Partyhouse.

Even aandacht van jullie kant voor het volgende: **de bijeenkomsten voor de lokale ateliers moeten we grotendeels zelf bemensen!** Vanuit het consortium wordt per atelier maar 1 persoon beschikbaar gesteld, voor de rest moeten we dit zelf bemensen. Dit betekent per bijeenkomst een groep van 5 gemeenteambtenaren, waaronder dus jullie. (Voor de liefhebber hieronder de mail die door NHZ verstuurd is met de instructies).

10.2.e zal een **doodle rondsturen met de data die ik nu (voorlopig) gereserveerd** heb, hiervan zullen we 5 data vastleggen. Om niet helemaal 'groen' in zo'n sessie te gaan, wordt op **18 oktober en trainingssessie** gegeven. Willen jullie deze datum graag ook reserveren en vrij houden?! Kan je niet deelnemen, geef dit ajb zsm aan, dan kan ik kijken hoe we dit ondervangen!

In een aparte mail zal ik nog de opzet voor de stakeholdersanalyse morgen sturen.

Groet, 10.2.e

10.2.e
Programmateam Amsterdam Klimaatneutraal
Gemeente Amsterdam
+ 10.2.e

Van: 10.2.e]
Verzonden: donderdag 19 september 2019 14:58
Aan: 10.2.e)
Onderwerp: Presentaties en documenten Kennisdeeldag RES NH 12 september 2019

Beste collega's,

Tijdens de kennisdeeldag gaven we de laatste stand van zaken en ontwikkelingen over de RES. En hebben we een doorkijk gegeven op de vervolgstappen in het proces, en hebben we jullie voorbereid op het participatieproces dat vanaf het najaar start. Zo gingen we o.a. proefdraaien met werkvormen voor

de lokale consultatie (stap 3). Op basis van de feedback die we van aanwezigen hebben gekregen, hebben we een aantal verbeteringen doorgevoerd in het aanbod van de werkvormen.

Via deze link (let op: 1 week downloadbaar) vind je:
- De presentaties (plenair en workshops)
- Een verslag van de workshop Communicatie – Transparantie met welke boodschap
- Twee documenten over stap 2, aanpak en programma verkennende scenario's per deelregio

Vraag nu je werkvormen aan voor stap 3, lokale toetsing en verrijking van de scenario's!
Om jullie bij de lokale consultatie (toetsing en verrijking van scenario's) te ondersteunen (stap 3), bieden we vanuit het RES programma één verplichte basiswerkvorm aan: het lokale scenario atelier. Daarnaast kun je gebruik maken van aanvullende werkvormen: ofwel om te informeren, te verdiepen, of tastbaar te maken. We houden rekening met 1 of 2 bijeenkomsten per gemeente voor de basiswerkvorm. Let wel: de lokale toetsing en verrijking vindt plaats na de regionale scenario ateliers 1 en 2 (stap 2). De deelregio-coördinator weet wanneer die plaats vinden.

Wil je als gemeente hiervan gebruik maken, dan moet je de volgende stappen zetten:
1. Stel, eventueel met je buurgemeente(n), een **beknopt plan van aanpak** op waarin je beschrijft wie je in stap 3 op welke manier wilt laten participeren. Denk hierbij ook aan hoe je de raadsleden wilt betrekken.
2. Stel vast hoe en welke collega's dit binnen jouw gemeente(n) gaan organiseren en begeleiden. Stem je voorkeursdata voor bijeenkomsten met hen af zorg dat de betreffende collega's zich opgeven voor de 'train-de-trainer'-sessies (zie onder).
3. Bekijk het keuzemenu op website NHN of website NHZ en bepaal welke ondersteuning uit het keuzemenu je nodig hebt. Vul het formulier in op de website, inclusief evt. voorkeursdata. Het RES programma neemt vervolgens contact met je op om samen passende momenten in te plannen. Aanvragen voor de basiswerkvorm heeft voorrang op het aanvullende aanbod. Hoe eerder je kunt aangeven wanneer je welke ondersteuning nodig hebt, hoe groter de kans dat we die kunnen bieden op jouw voorkeursdata.
Tip: Betrek je deelregio-coördinator RES bij het plan van aanpak en overleg met je griffier over de betrokkenheid van de raad.

'Train-de-trainer' sessies voor stap 3 – lokaal scenario atelier
Voor de begeleiding van de (verplichte) basiswerkvorm lokale scenario ateliers zijn er twee tot enkele ambtenaren vanuit jouw gemeente nodig. Zie de website voor de beschrijving van deze werkvorm. Hiervoor bieden we 'Train-de-trainer'-sessies van een dagdeel aan op de volgende data:
- Vrijdag 18 okt middag
- Donderdag 14 nov middag
- Donderdag 28 nov middag

Uitnodiging met meer informatie volgt binnenkort, maar noteer vast in je agenda!

Volgende kennisdag
In januari 2020 organiseren we een volgende kennisdag, over bestuurlijke (regionale) afstemming en besluitvorming. Hoe gaan we naar een bod?

Volg ons!

En tot slot, volg ons op LinkedIn of Twitter en blijf op de hoogte van onze ontwikkelingen en ontwikkelingen in het veld! En ‘tag’ ons ook als je met de RES bezig bent (bijeenkomsten) of relevante informatie met ons wilt delen.
NHN: LinkedIn en Twitter
NHZ: LinkedIn en Twitter

Met vriendelijke groet,

Energieregio Noord-Holland Noord Energieregio Noord-Holland Zuid

10.2.e

10.2.e

www.energieregionhn.nl en www.energieregionhz.nl

Aan dit bericht en eventuele bijlagen kunnen geen rechten worden ontleend.
Het Provinciaal Bestuur van Noord-Holland.

OPZET & VOORBEREIDINGEN
LOKAAL SCENARIO ATELIER

Dank voor je aanvraag voor een of meerdere Lokale Scenario Ateliers. In dit document vind je alle informatie waarmee je jouw voorbereidingen voor het Lokale Scenario Atelier kan treffen.

Doelstelling van het Lokale Scenario Atelier

Op weg naar de RES hebben de gemeenten en de waterschappen de taak, vastgelegd in de Startnotie, om de drie verkennende scenario's die we met elkaar hebben uitgewerkt binnen de deelregio lokaal te toetsen en te verrijken.

Het Lokaal Scenario Atelier dient dit doel. Tijdens het atelier wordt gezamenlijk het gesprek gevoerd over mogelijke zoekrichtingen voor duurzame energie in de deelregio aan de hand van de scenario's. We halen reacties op: welke onderdelen en type locaties spreken wel of niet aan, en waarom? Ook gaan we in gesprek over specifieke kansen, knelpunten en voorwaarden in jouw gemeente binnen het speelveld van de scenario's. Het resultaat van deze lokale verrijking wordt meegenomen in de concept RES.

Groepsgroottes

Het Lokaal Scenario Atelier bieden wij aan voor verschillende groepsgroottes. Houd er rekening mee dat de benodigde inzet vanuit jouw organisatie afhankelijk is van de gekozen omvang van de bijeenkomst:

Type	# Deelnemers	Tijd*	Inzet Gemeente
Klein	10 – 30	2h15 min	*twee* getrainde personen van jouw organisatie nodig
Medium	31 – 60	2h30 min	*vijf* getrainde personen van jouw organisatie nodig
Groot	61 – 90	2h30 min	*zeven* getrainde personen van jouw organisatie nodig

** wens je de bijeenkomst te combineren met een VR ervaring, houd rekening met een verlenging van 30 minuten. Je ontvangt hier separate informatie over.*

Programma

Klein Atelier

Dit atelier wordt begeleid door 1 persoon van het RES Programma (Atelierleider)

5 min	**Opening en Welkom door Gemeente**
25 min	**Presentatie door Atelierleider** over de scenario's en de werkvorm
5 min	**De groep gaat uiteen in groepen van max 10 personen**.
45 min	**Carrousel langs de 3 scenario tafels.** Scenario's worden door de tafelleiders besproken. Na 10 min door wisselen naar de volgende scenariotafel.
15 min	**Discussieronde in subgroepen van 3 à 4 personen.** Deelnemers gaan samen het gesprek aan over de scenario's aan de hand van ondersteunende vragen. Door argumentatie en uitwisseling van standpunten dienen zij tot een gezamenlijk beeld te komen.
15 min	**Plotten van feedback op scenario banners.** Elke subgroep wordt gevraagd om langs de banner te gaan, om de stickers te plakken bij de ideeën die hen het meest aanspreken (groen) en rood bij waar ze minder enthousiast over zijn.

15 min	**Plenair bespreken van output.** Deelnemers worden uitgenodigd om bij de banner te komen staan. Atelierleider bespreekt oplossingen met meeste groene en rode stickers eruit en zoekt interactie met publiek.
10 min	**Afsluiting**. Reflectie en vooruitblikken naar vervolgstappen om tot RES te komen.

Medium/Groot Atelier
Deze werkvorm is interactief, en vraagt om wissels. Bij een medium en groot atelier, met meer deelnemers, vraagt het opsplitsen in groepen en het plenair samen komen meer tijd. Dit atelier wordt geleid door respectievelijk 2 (medium) of 3 (groot) personen van het RES programma.

5 min	**Opening en Welkom door Gemeente**
25 min	**Presentatie door Atelierleider** over de scenario's en de werkvorm
10 min	**Deelnemers uiteen in Hoofdgroepen** verspreid over 2 of 3 ruimtes (voor respectievelijk Medium en Groot atelier). Elk hoofdgroep van max 30 deelnemers wordt opgedeeld in 3 subgroepen.
Per hoofdgroep	
45 min	**Carrousel langs de 3 scenario tafels.** Scenario's worden door de tafelleiders besproken. Na 10 min door wisselen naar de volgende scenariotafel.
15 min	**Discussieronde in subgroepen van 3 à 4 personen.** Deelnemers gaan samen het gesprek aan over de scenario's aan de hand van ondersteunende vragen. Door argumentatie en uitwisseling van standpunten dienen zij tot een gezamenlijk beeld te komen.
15 min	**Plotten van feedback op scenario banners.** Elke subgroep wordt gevraagd om langs de banner te gaan, om de stickers te plakken bij de ideeën die hen het meest aanspreken (groen) en rood bij waar ze minder enthousiast over zijn.
15 min	**Plenair bespreken van output.** Deelnemers worden uitgenodigd om bij de banner te komen staan. Atelierleider bespreekt oplossingen met meeste groene en rode stickers eruit en zoekt interactie met publiek.
Plenair	
5 min	**Wissel naar plenaire zaal**. De Scenariobanners hangen we op in de zaal.
5 min	**Gezamenlijke terugblik door Atelierleider**
10 min	**Afsluiting door Gemeente**. Reflectie en vooruitblikken naar vervolgstappen om tot RES te komen.

Let op: briefing en het klaarzetten van de materialen zal 45 minuten voorafgaand het atelier plaatsvinden.

Rol van de (lokale) ambtenaren & Train de Trainer

Voor het uitvoeren van dit Lokale Scenario Atelier (of meerdere ateliers) is inzet vanuit jouw organisatie nodig voor de begeleiding van de deelsessies. De (lokale) ambtenaren acteren als *tafelleider* en gaan het gesprek aan met maximaal 10 lokaal betrokkenen over de scenario's, de lokale ambitie, eventuele voorwaarden en extra mogelijkheden.

Organiseer je meerdere Lokale Scenario Ateliers, dan verzoeken wij om zoveel mogelijk dezelfde ambtenaren in te zetten (i.v.m. onze trainingscapaciteit). Ook kan je hierin de samenwerking met andere gemeenten aangaan.

Om jou en/of jouw collega's voor te bereiden op deze begeleidende rol, organiseren wij het volgende:

- Drie trainingsdagdelen in de maanden oktober en november (uitnodiging via separate email).
- Een handleiding
- Een briefing circa 1 week voorafgaand het atelier, inclusief inhoudelijke informatie over de scenario's.

Meer informatie hierover volgt. Het is de verantwoordelijkheid van de gemeente om ervoor te zorgen dat alle in te zetten tafelleiders getraind zijn en de briefing ontvangen.

Praktische voorbereidingen

De gemeente organiseert deze sessie. Dit betekent het selecteren en uitnodigen van de deelnemers, het verzorgen van het welkomst en afsluitwoord, de locatie en indien gewenst de catering.

Wij verzoeken je te werken met verplichte aanmeldingen voor het Lokaal Scenario Atelier. Wijzigingen in het aantal deelnemers (vooral als het de atelier-omvang beïnvloedt), dien je z.s.m. met ons te delen zodat wij materialen en bemensing daarop kunnen aanpassen.

Zodra bekend, deel je deze informatie met ons:

- Groepsgrootte: klein, medium of groot
- Samenstelling van de groep en aantal deelnemers
- Locatie (adresgegevens)
- Verzameltijd, starttijd en eindtijd
- Inzet van VR en/of Visualisatie
- Persoon die het welkomst en afsluitwoord doet vanuit de gemeente

<u>Benodigdheden</u>

Zoals beschreven in het programma (zie boven), werken wij met 1, 2 of 3 hoofdgroepen naar gelang het aantal deelnemers (klein, medium, groot). Elke hoofdgroep wordt begeleid door een persoon van het consortium, en gaat met elkaar in gesprek in een verschillende ruimte. Daarom is dit nodig m.b.t. locatie en ruimtes:

Type	# Deelnemers	Aantal ruimtes	Aantal tafels van 2m bij 2m; per ruimte
Klein	10 – 30	1 (plenaire ruimte, waar ook de introductiepresentatie plaatsvindt)	3
Medium	31 – 60	2	6
Groot	61 – 90	3	9

- In de centrale/plenaire ruimte dient een beamer/scherm aanwezig te zijn voor de presentatie.
- In elke ruimte hangen wij een banner op (5 bij 1 m)
- De tafels dienen ver genoeg uit elkaar te staan zodat de groepen elkaars gesprek niet verstoren

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Van: 10.2.e
Verzonden: zaterdag 20 juni 2020 09:10
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e ; 10.2.e
Onderwerp: RE: Bespreking / oefening info avond vragen met 10.2.e
Bijlagen: 20200616 Presentatie Informatie avond windenergie_#3 Noord.pdf; Verkenning windenergie Amsterdam Noord.pdf; Verslag infoavond wind Noord 16 juni 2020.pdf; Inspiratiesessie 16-6 - Definitief.pdf

Hi allen,

(excuses voor mijn late reactie, maar het is druk met alle infoavonden wind in de stad)

Wellicht hebben jullie er al over gesproken, maar:

Als gemeente moeten we de participanten - net als in de andere zoekgebieden wind - ook meenemen in het RES proces en hen de kans geven om invloed uit te oefenen. Pagina 23 in Pres is daarvoor belangrijk. Iedereen die meedoet (ook jullie) krijgt een link om een reactie te geven op de concept RES NHZ. Het college en de gemeenteraad van Amsterdam zullen alle reacties meewegen bij het vaststellen van de concept RES NHZ in het najaar.

Wat deze bijeenkomst anders maakt dan de anderen is dat we hier een stap verder zijn in het proces. Op pagina 28 kan ik dat uitleggen met de driehoek. In de andere gebieden inventariseren we de ruimtelijke wenselijkheid (zitten we meer aan de linkerkant van de driehoek). In dit gebied heeft de gemeenteraad (via de Windvisie 2012) en onlangs het bestuur (o.a. wethouder tijdens info-avond) aangegeven dat dit een ruimtelijk wenselijk gebied is voor windmolens (pagina 26 in pres). In dit gebied hebben we technische potentie (onderzoek van Pondea), is ruimtelijk wenselijk (Windvisie 2012 + bestuur Amsterdam), en hebben we initiatiefnemers (jullie) die coöperatief aan de slag willen (en dat we een intentieverklaring aan het voorbereiden zijn + gesprekken voeren over de business case). Kortom, in de driehoek zitten we hier verder naar de rechterkant. Omdat we verder in het proces zijn hebben we brieven gestuurd naar alle belanghebbenden in de buurt en in de andere gebieden niet (zo'n stap is belangrijk voor de gemeenteraad)

Volgens mij is dit goed uit te leggen, maar heb ik wel meer tijd nodig dan alleen een voorstelsheet.

Laten we maandag nog even contact hebben.

NB:
Het programma RES NHZ biedt met de participatiecoalitie voor ons gratis werkvormen aan om met de mensen in de zoekgebieden op zoek te gaan naar plekken voor windmolens. Zie Inspiratiesessie sheets 3b t/m k. De gemeenteraad van Amsterdam heeft ons per motie verplicht om de omwonenden sowieso te voorzien van realistische 3D beelden. Op het moment dat we tot specifieke locaties komen kan er zelfs met VR worden gewerkt. Hiervoor kunnen we kiezen om sheet 3k te gebruiken. Dat is een interactieve sessie die wordt begeleid door bureau Tauw. We gaan natuurlijk ophalen waar de bewoners behoefte aan hebben, maar we moeten sowieso 3D doen.

Tot zover.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
Programma Klimaatneutraal
Ruimte & Duurzaamheid

Gemeente Amsterdam

10.2.e

Werkdagen: 10.2.e

Volg ons via
www.facebook.com/duurzaam020
www.twitter.com/duurzaam020
Nieuwsbrief duurzaam020

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: 10.2.e >
Verzonden: woensdag 17 juni 2020 10:43
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Bespreking / oefening info avond vragen met 10.2.e
Tijd: dinsdag 23 juni 2020 16:00-17:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Beste,

Zojuist hebben 10.2.e en ik hebben zojuist gesproken met 10.2.e . Hij gaat graag de avonden moderaten en we hebben het project en de opzet van de avond doorgesproken.

Voorstel is om dinsdag 16 uur de inhoudelijke bijdragen door te spreken; dit dient meteen als eerste 'dry-run'. Voorstel van 10.2.e is dat de sprekers (10.2.e 10.2.e en 10.2.e (of alternatief bij de coops) een kleine introsheet voor zichzelf maken waarin ze aangeven wie ze zijn, wat ze doen in relatie tot het onderwerp en heel kort de boodschap. Dat geeft 10.2.e dan de basis voor een gesprek (interview) waar hij vragen uit de chats in mee kan nemen.

Graag zou ik willen vragen of;

- 10.2.e 10.2.e en 10.2.e een sheetje maken voor hun korte intro (max 2 min) (maandag)
- 10.2.e 10.2.e en 10.2.e Qen A kunnen aanleveren komende maandag voor de vragen die je van 10.2.e zou willen en de antwoorden die je erop denkt te geven.
- 10.2.e de twee mentimeters wil maken (iig de vragen – introvragen over het publiek en vragen tbv gesprek over de participatiewensen) ook maandag. Wellicht ook alvast aanmaken in Mentimeter

Technische puntjes die we even moeten nagaan:

- Kunnen we de mensen vanuit onze kant voldoende rechten geven (muten van mensen, notulen delen, handje opsteken)
- Appgroep aanmaken (kan dinsdag) voor onderlinge communicatie

---

10.2.e is er wel voorstander van dat iedereen gewoon in zijn eigen omgeving zit omdat een ‘studio’omgeving te zwaar is. Het is beter als we allemaal ‘in hetzelfde schuitje’ zitten.

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering

Meer informatie over Teams | Opties voor vergadering

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Nr. 70.4

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Inspiratiesessie RES 1.0

16 juni 2020

Agenda

1. Introductie op plan van aanpak
2. Verschillende type zoekgebieden
3. Inspiratie op vervolgstappen
    a) Gebiedspaspoort
    b) Webinar
    c) Eigenaar centraal
    d) Maatschappelijke effectenmatrix
    e) Quick-scan MKBA
    f) Quick-start
    g) Co-creëren
    h) Samen ontwerpen
    i) Dialoogtafel
    j) Serious Game
    k) Interactieve sessie ruimtelijke inpassing
4. Afsluiting & Vervolg

1. Introductie op plan van aanpak

Plan van aanpak per deelregio

- Regionale / lokale context in de RES
- Eerste typering en prioriteit zoekgebieden
- Benodigde inzet en ondersteuning
- Participatie en betrokkenheid stakeholders

Optie: Als vervolg op startnotitie naar colleges/raden

Ontwikkelen producten / werkvormen

- Concept-RES bestond uit één proces
- Naar RES 1.0 maatwerk nodig
- Vandaag: inspiratie vanuit consortium / participatiecoalitie
- In plan van aanpak: dit gezamenlijk verder ontwikkelen

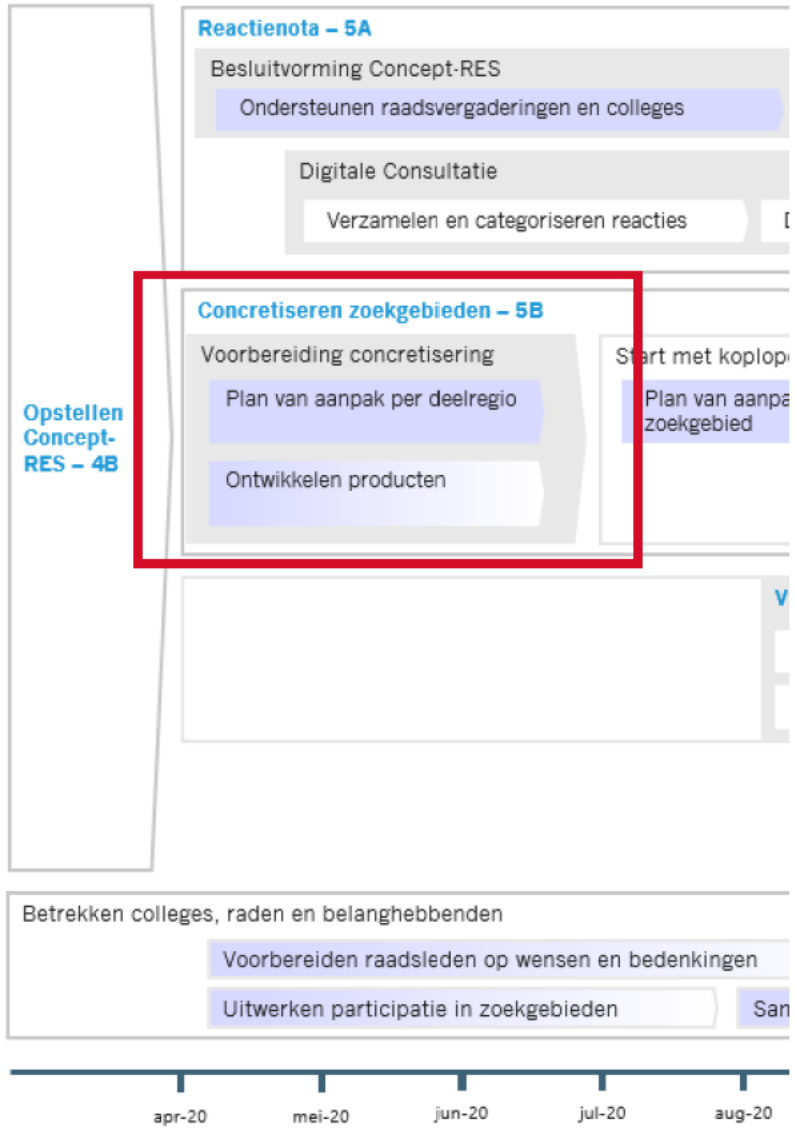

2. Verschillende type zoekgebieden

a) Zon op daken, zon op parkeerplaatsen en zon op geluidsschermen

<u>Dit zijn zogenaamde 'generieke zoekgebieden'</u>

- Door alle deelregio's in zowel NHN of NHZ benoemd als zoekgebieden
- Ondersteuning vanuit Programma met hulp van het Consortium via o.a. kennisdeeldagen, webinars, etc.
- Eveneens leren van elkaar (best & worst practices)

<u>Ontwikkelen producten / werkvormen</u>

- Vereisen over het algemeen een veel minder locatiegerichte aanpak; gemeenschappelijke aanpak mogelijk
- In plan van aanpak: benoemen van thema's waarop gemeenschappelijke kennisontwikkeling gewenst is

2. Verschillende type zoekgebieden

b) Concreet zoekgebied

<u>Zoekgebied waarvoor al initiatief is, (ten dele) draagvlak is en (nog) geen RO-procedures lopen</u>

- Vragen om volgende stappen in concretisering
- Vragen om dialoog over hoe concreet in te passen
- Vragen om inzicht in impact van inpassing
- Vragen om grip op vervolgproces

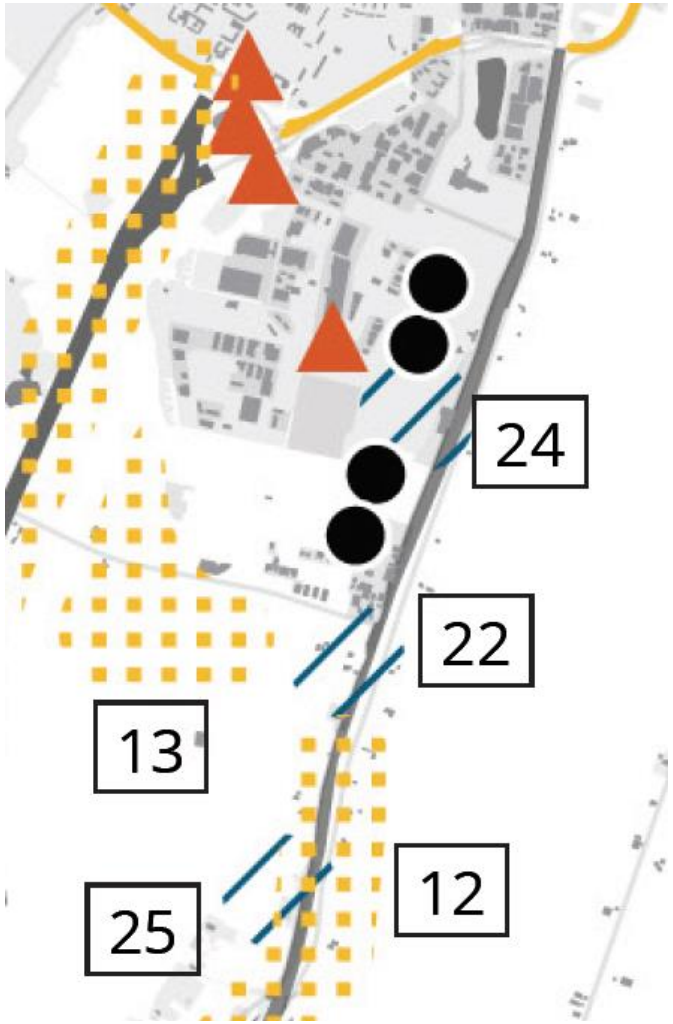

2. Verschillende type zoekgebieden

c) Nieuw / uit te werken zoekgebied

<u>Zoekgebied dat recent op de kaart is gezet, waarvoor nog geen initiatief is, het onduidelijk is of er draagvlak voor is en soms ook nog geen keuze voor type techniek is gemaakt</u>

- Vragen om nadere verkenning van (on)mogelijkheden, koppelingen met andere opgaven en afbakening
- Vragen om dialoog over mogelijke inpassing
- Vragen om kaders voor beslissingen
- Vragen om bouwen aan coalitie voor vervolgstappen

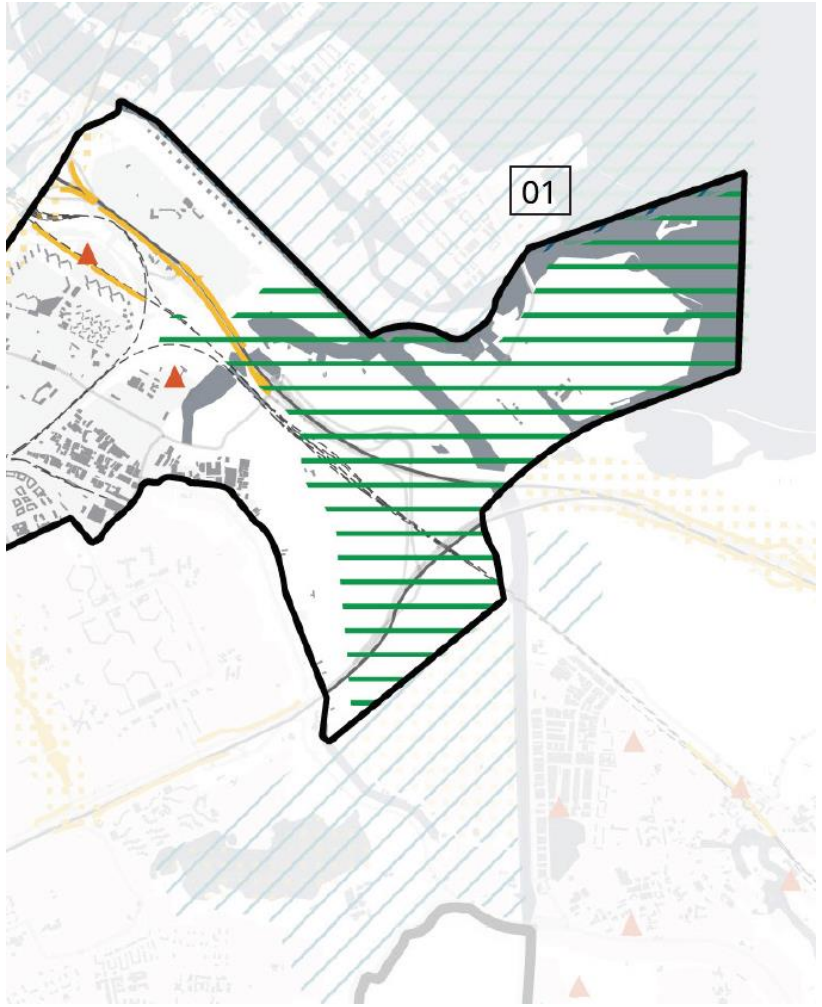

3. Inspiratie op vervolgstappen

a) Gebiedspaspoort

- Basis voor iedere uitwerking, als uniforme input voor de RES 1.0
- Eenvoudig te vullen ‘template’ met kwantitatieve en kwalitatieve data
- Voorbeelden van onderdelen:
  - Locatie en omvang gebied (geografisch → kaart);
  - Voorwaarden (bij zon op dijken niet op cultuurhistorisch waardevolle dijken);
  - Relatie andere zoekgebieden (landschappelijk/ruimtelijk, …);
  - Aansluiting op netcapaciteit;
  - Effecten natuur, landschap, ruimtegebruik en hinder (o.a. slagschaduw bij windmolens), financiële haalbaarheid en indien wenselijk de (maatschappelijke) kosten en opbrengsten. Het detailniveau van de effectbeschrijving is passend bij de status van het zoekgebied/fase waarin de concretisering van het zoekgebied zich bevindt.
  - Waar mogelijk: betrokken stakeholders en **participatieadvies**

Elementen van het participatieadvies per zoekgebied

- Interesse
- Weerstand
- Type opwek
- Lokaal eigendom
- Voorwaarden en mogelijkheden
- Partijen die het willen realiseren (o.a. gemeente, coöperatie, ontwikkelaar, netbeheerders, maatschappelijke organisaties, ondernemers, burgers)
- Globaal schetsontwerp
- Participatiekansen en belemmeringen
- Globale financiële haalbaarheid
- Randvoorwaarden voor succes
- Noodzakelijk beleid van gemeente, provincie, (rijk), netbeheerders
- Rol Participatiecoalite in de uitvoering van dit advies (indien er een goede rol is, met offerte)

Participatiecoalitie Noord-Holland

3. Inspiratie op vervolgstappen

b) Webinar

- Een online college van 2 uur, waarvan 45 minuten college.
- Mogelijke thema's
  - Opslag van energie
  - Biogas en waterstof
  - Juridische kaders en aanbesteding
  - Ruimtelijke inpassing / planologie
  - Landschappelijke kwaliteiten behouden
  - Ecologische effecten van wind en zonneprojecten
  - Technische ontwikkelingen wind en zonne-energie.

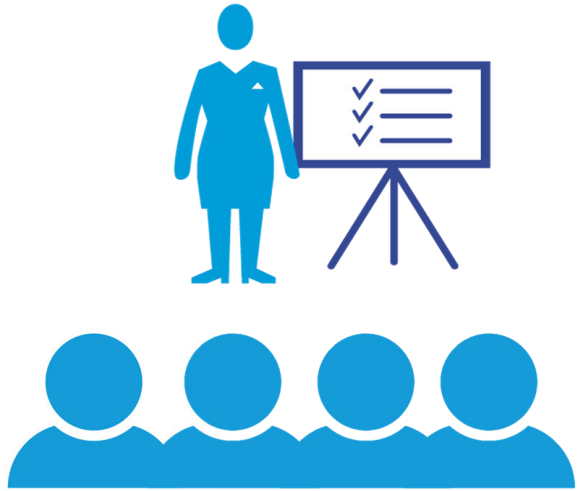

3. Inspiratie op vervolgstappen

c) Eigenaar centraal

- Eigenaren
  - Gemeenten, natuurorganisaties, ontwikkelaars, ondernemers, energiecoöperaties, Rijkswaterstaat
- Samen de buurt ontwerpen
- Ook oog voor andere wensen buurt
- Postcoderoos – eigenaarschap
- Randvoorwaarden: businesscase, vandalisme bestendig ontwerp
- Ontwerpkansen – pimp je parkeerplaats. Mee-koppelkansen. Maak het groener.

Participatiecoalitie Noord-Holland

3. Inspiratie op vervolgstappen

d) Maatschappelijke effectenmatrix

Doel

- Alternatieven *binnen* zoekgebieden of *tussen* zoekgebieden vergelijken
- Objectief beeld van de *omvang* van effecten van verschillende alternatieven. Bedoeld als basis voor meningsvorming.

Wat

- Gestructureerd overzicht van de effecten van alternatieven naast elkaar
- Het product is een effectenmatrix met een toelichting per effect

Voor wie

- Gemeenten of deelregio's
- Feitelijk informerend richting raad zonder waardeoordeel

Geschikt voor

- Inzet als los 'product' of in proces met tweetal bijeenkomsten. Kan ook in combinatie met (of als voorloper van) MKBA
- Zoekgebied waarbij de exacte locatie voor wind of zon nog onduidelijk is
- Inzicht in verschillen tussen twee zoekgebieden (bijvoorbeeld bedrijventerrein X en bedrijventerrein Y)

3. Inspiratie op vervolgstappen

d) Maatschappelijke effectenmatrix

	Alternatief A	Alternatief B	Alternatief C
Aantal **zonnepanelen**	1500	2000	2500
Energieopbrengsten (kWh en aantal huishoudens)			
Ruimtebeslag (direct en indirect) in hectare			
Afstand tot aansluiting (km)			
Investering			
Hinder (aantal mensen uitzicht, aantal woningen in straal van x km)			
Werkgelegenheid (korte en lange termijn)			
Landbouw (combinatie, gebruik grond)			
Toerisme			
Landschap (plaatsing t.o.v. landschappelijke lijnen)			
Natuur (Natura2000 of NNN, afstand tot)			

3. Inspiratie op vervolgstappen

e) Quick-scan MKBA

Wat?

- *Quick-scan* naar de belangrijkste *maatschappelijke kosten en baten* van een wind- of zonproject.
- Eindproduct is een korte *rapportage*

Doel:

- inventariseren van kosten en baten van een energieproject, denk aan *milieukosten, energieopbrengsten, hinder omwonenden* etc.
- Op basis van deze informatie kan een *integrale afweging* worden gemaakt.

Voor wie:

- *Gemeenten* of *initiatiefnemers* van energieprojecten

Geschikt voor:

- Projecten met *concrete locaties* of verschillende concrete alternatieven voor locaties.
- Projecten waar een effectenmatrix voor is opgesteld

3. Inspiratie op vervolgstappen

f) Quick-start

1. Energiecoöperaties staan te trappelen. Projectpartner in beeld. Ruimte van gemeente. Zijn goed georganiseerd.

2. Uitdaging: “strijd om de molens”.

3. Snel de volgende stap.

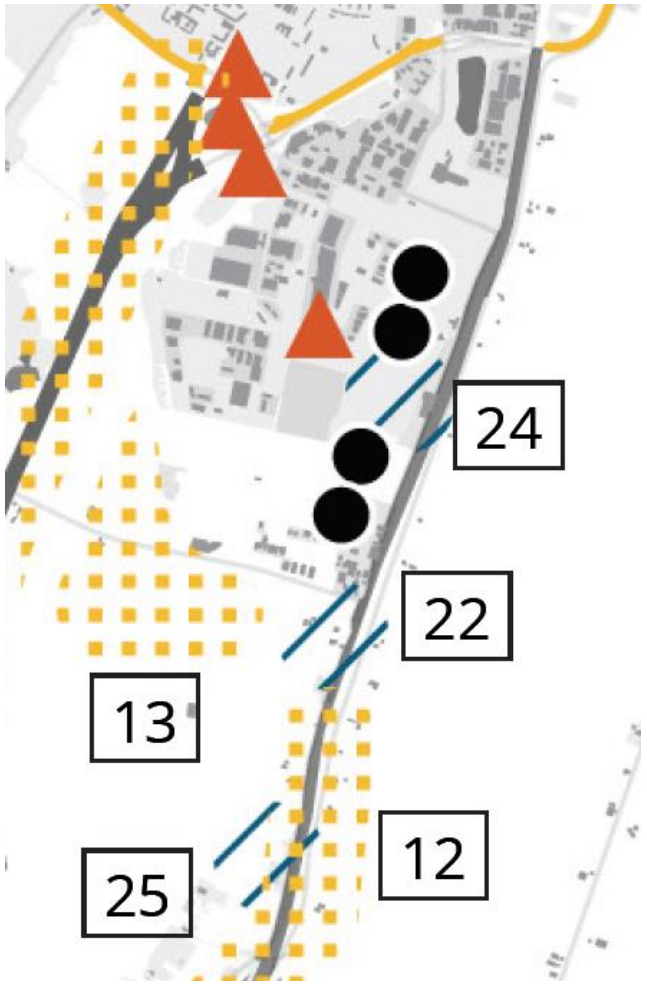

Participatiecoalitie Noord-Holland

3. Inspiratie op vervolgstappen

g) Co-creëren

1. Inventariseren stakeholders en initiatiefnemers
2. Inventariseren landschap en natuur
3. Sterktes Zwaktes / Kansen bedreigingen
4. Advies over vervolgstappen

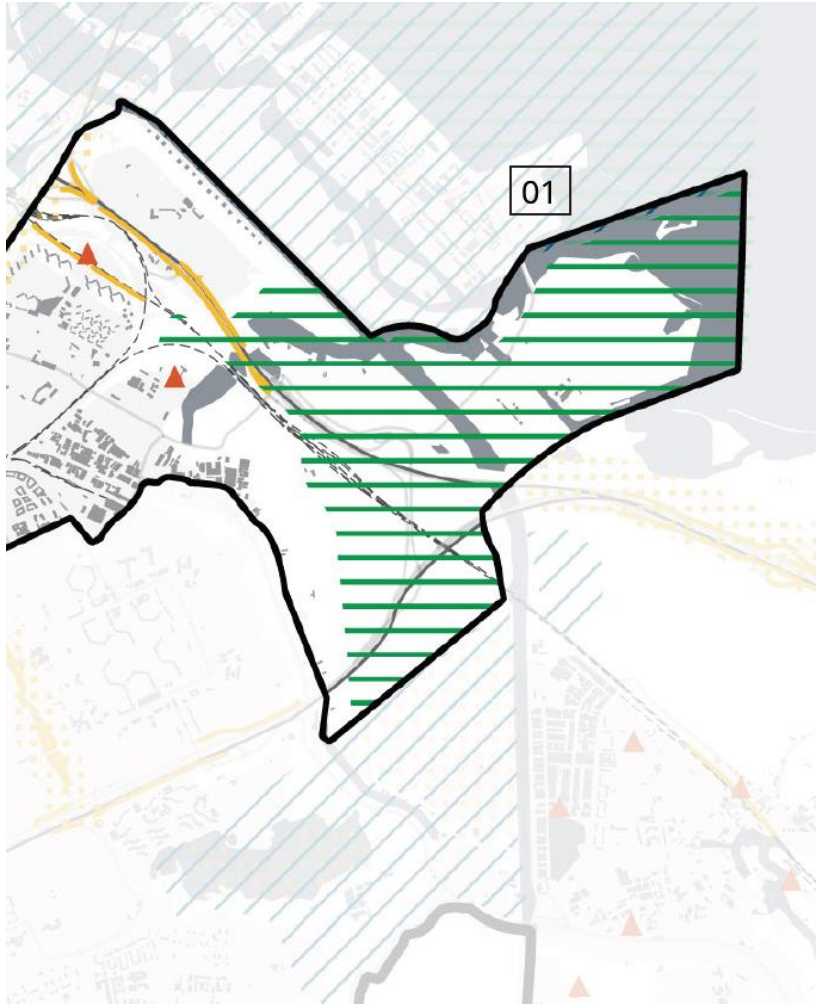

3. Inspiratie op vervolgstappen

h) Samen ontwerpen

1. Veel welwillendheid. Lastig te leggen inhoudelijke puzzel.

2. Samen eerst een ontwerpsessie op gebiedsniveau organiseren. Natuurorganisaties / energie-coöperaties, gemeenten, deskundigen, inwoners, bedrijven.

3. Schetsontwerp plus aanbevelingen voor vervolgstappen

3. Inspiratie op vervolgstappen

i) Dialoogtafel

1) Sterke uiteenlopende belangen

2) In dialoogtafel belangen inventariseren en expliciet maken

3) Overeenkomsten en verschillen in beeld

4) Oplosrichtingen voorstellen

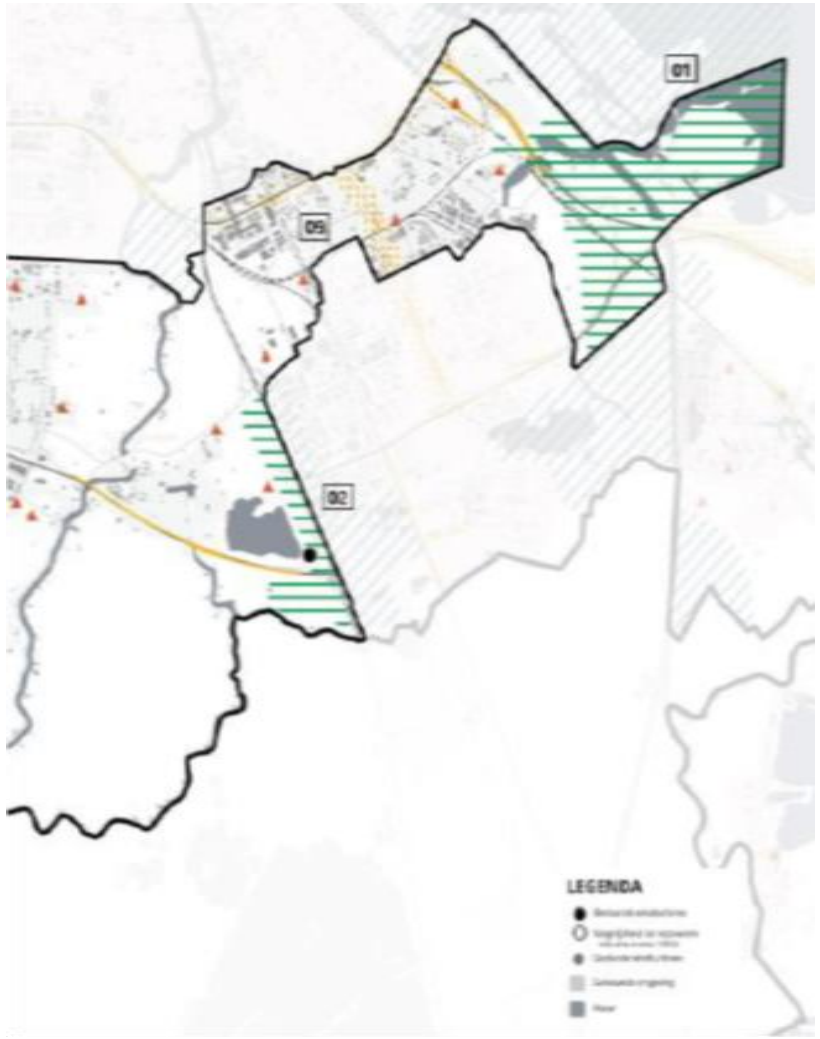

3. Inspiratie op vervolgstappen

j) Serious Game

Doel
- Inzicht krijgen in de opgave en ruimtelijke inpasbaarheid van wind- en zonne-energie vanuit ruimtelijke restricties en ruimtelijk beleid
- Interactief: tijdens sessie met elkaar zoeken naar mogelijkheden → direct inzicht in restricties, en het gesprek voeren over (on)mogelijkheden en verschillende standpunten deelnemers

Interessant voor
- 'Eigenaren' concretisering zoekgebied, zoals gemeente, waterschap, provincie, netbeheerder (ambtelijk) en mogelijk andere stakeholders
- Raadsleden, bestuurders voor bewustwording van opgave, mogelijkheden en belemmeringen

Voor wat voor situaties
- Verkenning van potentiële locaties in ruim begrensd zoekgebied
- Laagdrempelige manier van gesprek voeren over belangen en mogelijkheden bij uiteenlopende partijen met ieder een eigen belang

3. Inspiratie op vervolgstappen

k) Interactieve sessie ruimtelijke inpassing

Doel

- Inzicht krijgen in ruimtelijke inpasbaarheid wind- en zonne-energie gezien ruimtelijke restricties (denk aan: Natura 2000, Unesco, afstand tot woonkernen & infrastructuur)
- Interactief: tijdens sessie locaties aanwijzen → intekenen in Tygron (3D omgeving) → direct inzicht in restricties → gesprek voeren over mate van belemmering voor realisatie

Interessant voor

- 'Eigenaren' concretisering zoekgebied, zoals gemeente, waterschap, provincie, netbeheerder (ambtelijk)
- Energiecoöperaties ("wat zijn de restricties bij mijn voorgestelde locatie?")
- Raadsleden, bestuurders voor bewustwording van mogelijkheden en belemmeringen

Voor wat voor situaties

- Verkenning van potentiële locaties in ruim begrensd zoekgebied
- Meer grip op belemmeringen/mogelijkheden van een concreet zoekgebied voor zonne- en windenergie

3. Inspiratie op vervolgstappen

k) Interactieve sessie ruimtelijke inpassing

Link naar video

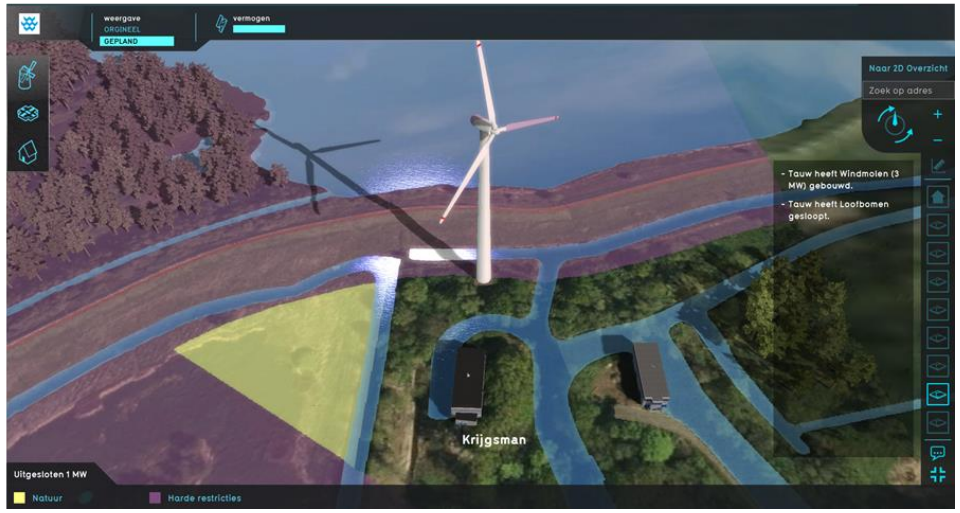

4. Afsluiting & Vervolg

Samenvatting

- Gebiedspaspoort als basis voor iedere uitwerking van een zoekgebied

- Verschillende type zoekgebieden vragen om verschillende vormen van uitwerking, bedenk welke ondersteuning het meeste toegevoegde waarde heeft

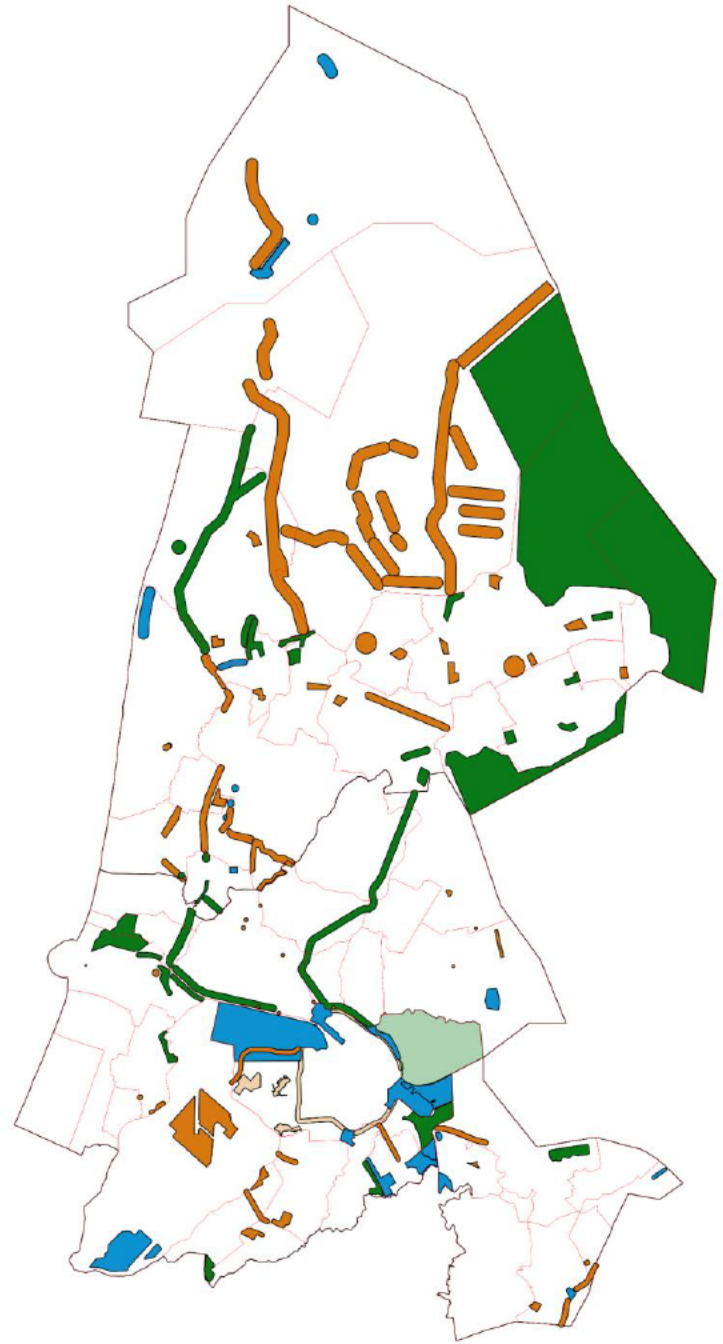

4. Afsluiting & Vervolg

<u>Juni / Juli</u>

- Opstellen plan van aanpak
- Aanscherpen / aanvullen producten

Aanspreekpunten per deelregio wederom beschikbaar!

Regio Alkmaar	10.2.e
Westfriesland	10.2.e
Kop van Noord	10.2.e
Zaanstreek-Waterland	10.2.e
Amsterdam	10.2.e
Amstellanden	10.2.e
Gooi- en Vechtstreek	10.2.e
IJmond Zuid-Kennemerland	10.2.e
Haarlemmermeer	10.2.e

Speciaal voor komende fase: Vraagbaak voor snelle vragen

Emailadres komt binnenkort online

<u>Augustus</u>

- Start met ‘koplopers’
- Samenstelling budget en ondersteuning 2020 – 2021

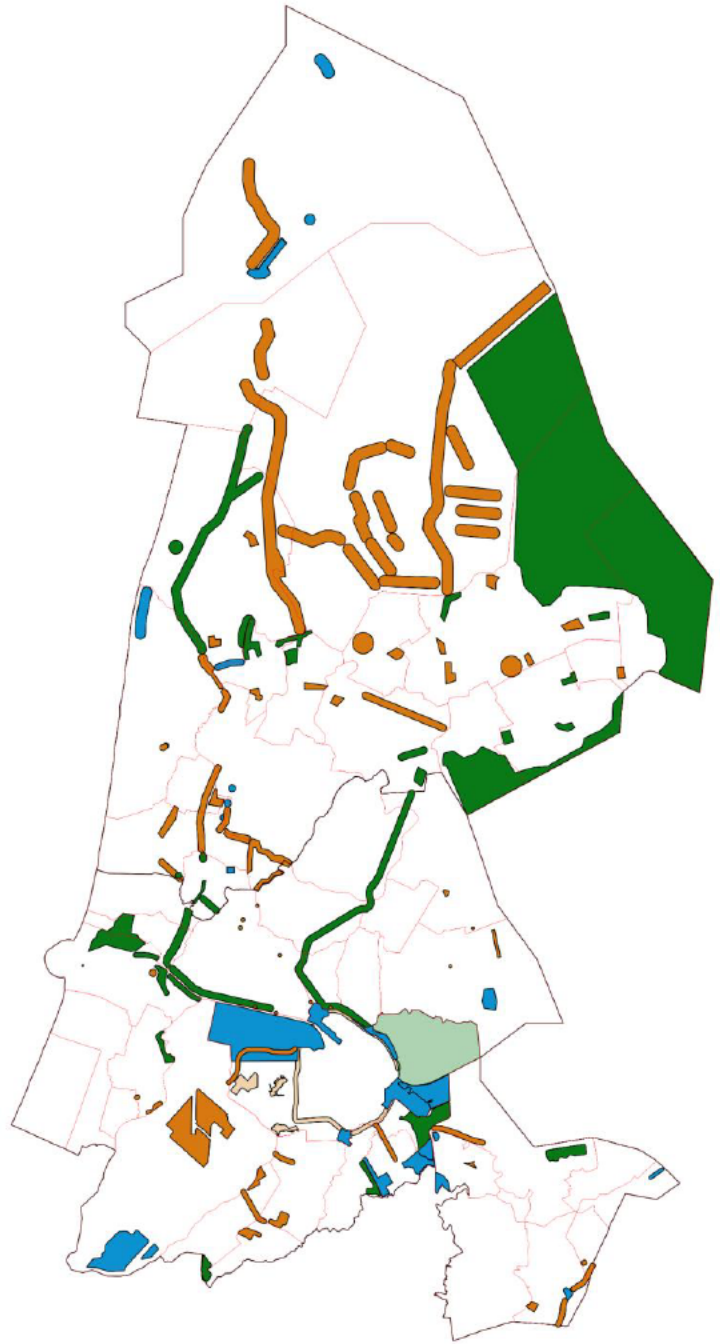

Gemeente Amsterdam

Nr. 71

Gebruikte weigeringsgronden:
Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e van de Wet openbaarheid van bestuur; de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Participatie in de RES

[redacted] / coördinator RES Amsterdam

14-5-2021

Aanleiding RES: Klimaatakkoord

49% minder CO2
in 2030 t.o.v. 1990

Najaar 2018
Doorrekening

Voorjaar 2019
Uitwerking

Nu
Doorrekening + aanpassing

Juni / oktober 201
Ondertekening
= start RES

Inhoud van een RES

Elektriciteit:

- Regionaal aandeel in landelijke 35 TWh
- Projectlocaties (Energieakkoord) en zoekgebieden
- Netwerkanalyses energie-infrastructuur

Gebouwde omgeving:

- Regionale Structuur Warmte*
- Beschrijving van koppeling tussen potentiële aanbod en vraag
- Eerste beschrijving van warmte-toewijzing (afwegingskader)

Kwaliteit:

- Governance RES (besluitvorming, organisatie, participatie, procesinrichting)
- Ruimtelijke ordeningsprincipes

Governance RES Noord-Holland Zuid

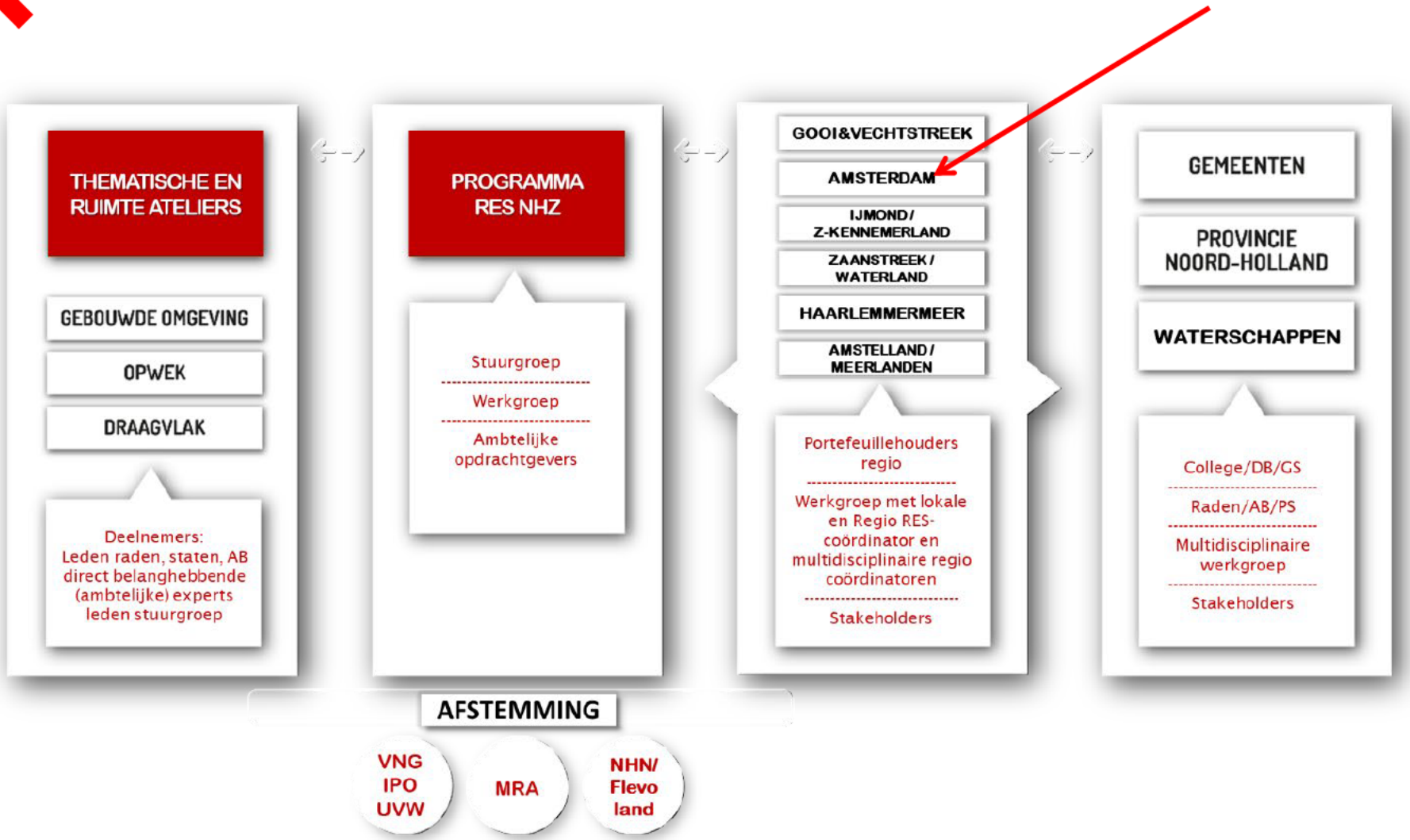

Planning en bestuurlijke vaststelling RES

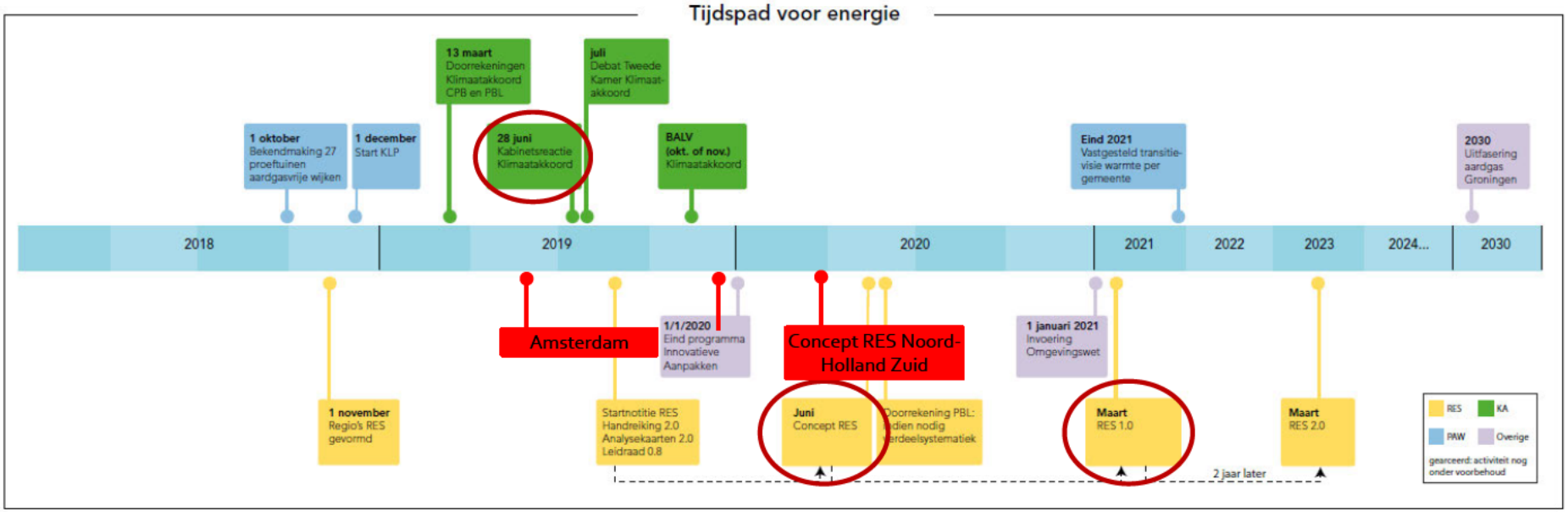

Concept RES 1 juni 2020

RES 1.0 1 maart 2021

Proces van de RES NHZ en Amsterdam

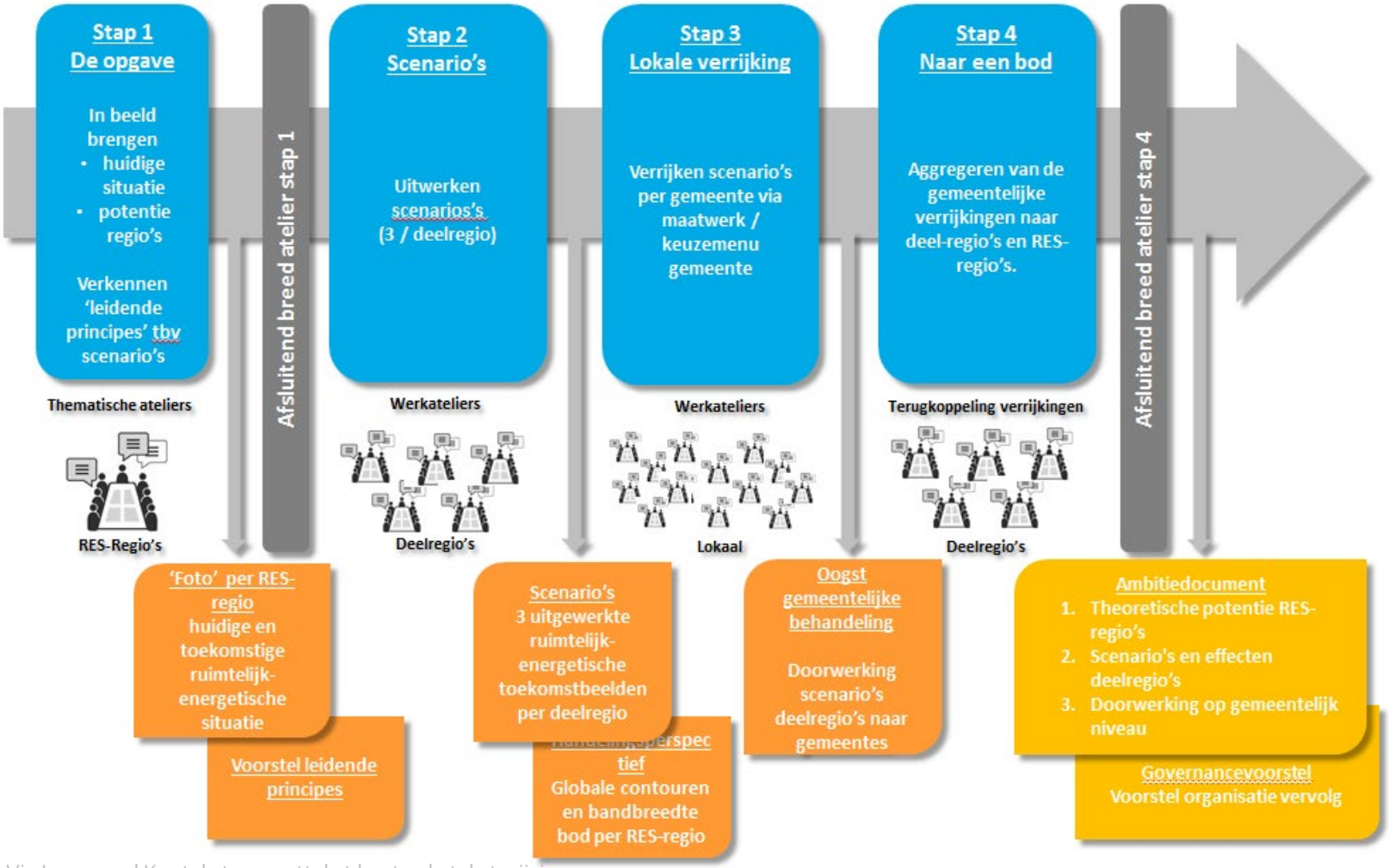

Waar staan we nu?

- Fase 1: Foto – afgerond!
- Fase 2: Toekomstateliers en scenario's – bijna afgerond!
- **Fase 3:**
  - **Gezamenlijk uitwerken in detail**
  - **Opstarten en uitvoeren medio Okt – medio Nov. 2019**

- Fase 4: Programma bureau NHZ komt met voorstel eind Sept.

Resultaten “Foto”:
vraag en aanbod / potentie in beeld

ENERGIEVERBRUIKEN
NOORD-HOLLAND ZUID
WARMTE

GEBOUWDE OMGEVING

ENERGIEVERBRUIKEN
NOORD-HOLLAND ZUID
ELEKTRICITEIT

GEBOUWDE OMGEVING

ENERGIE POTENTIEEL
NOORD-HOLLAND ZUID
ELEKTRICITEIT

WIN… ZONN…

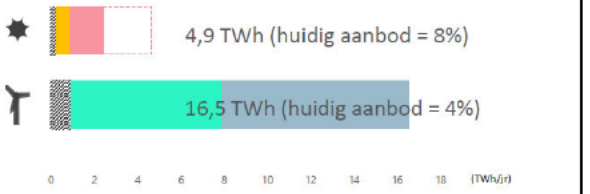

INVENTARISATIE
NOORD-HOLLAND ZUID

WARMTE

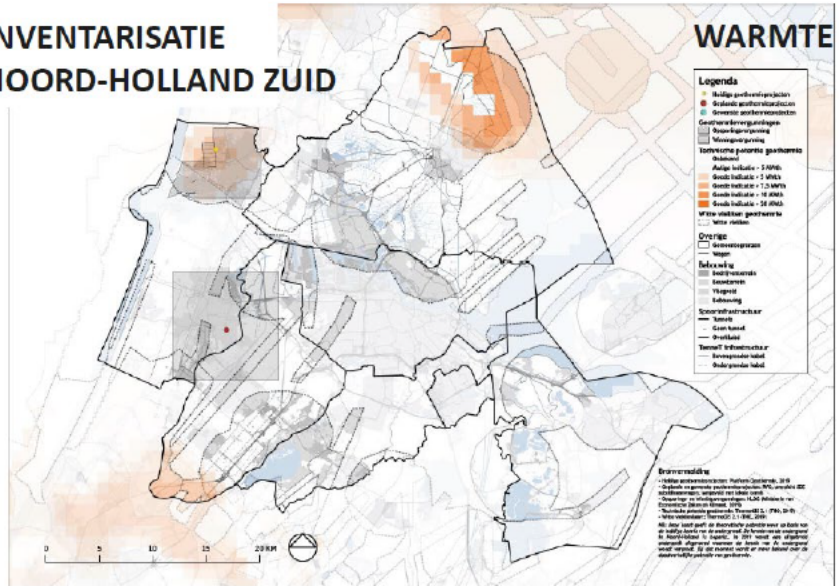

Resultaten “Foto”:
breed palet aan specifieke kaarten

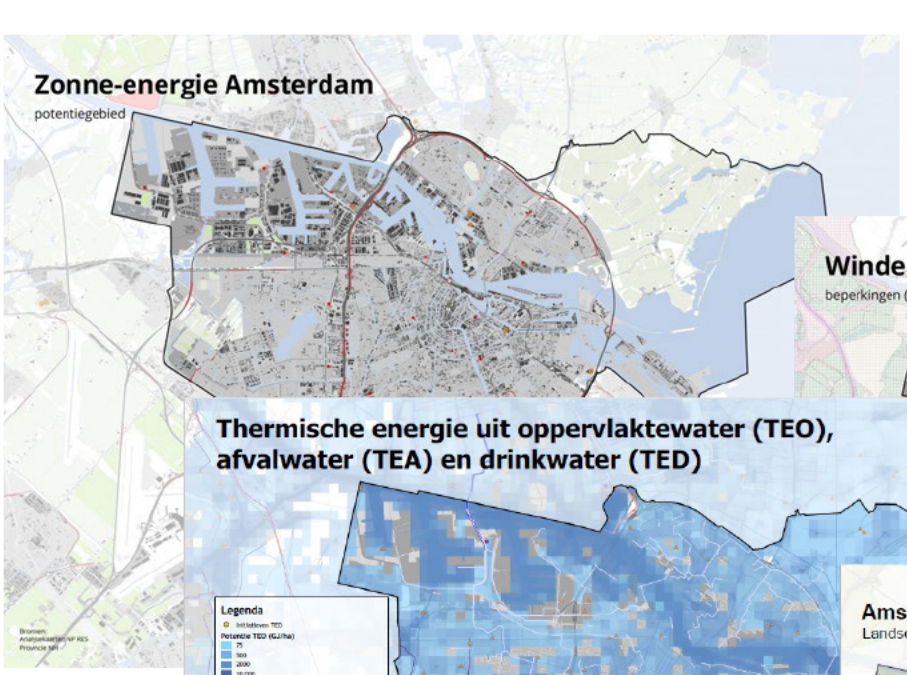

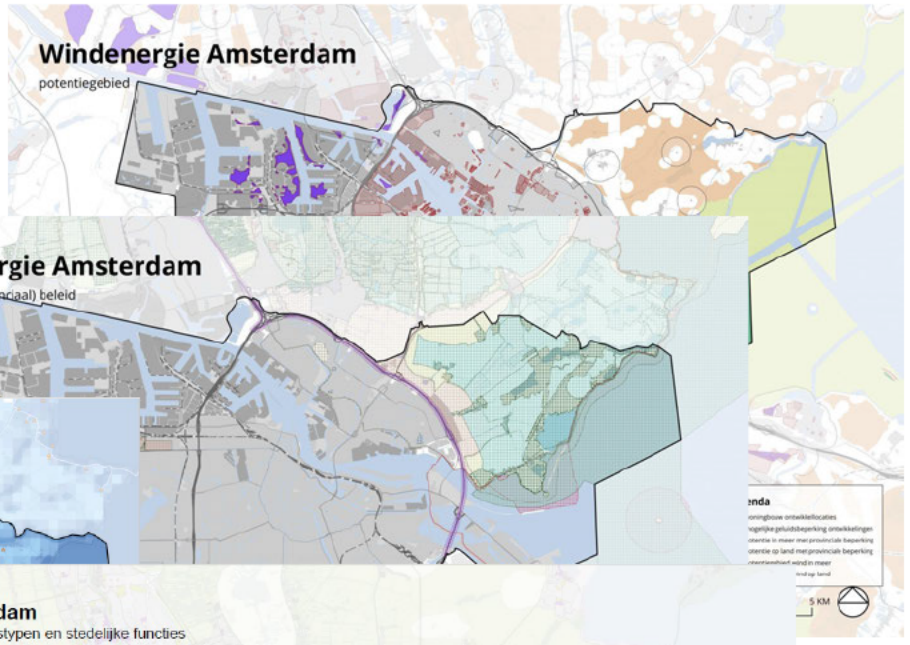

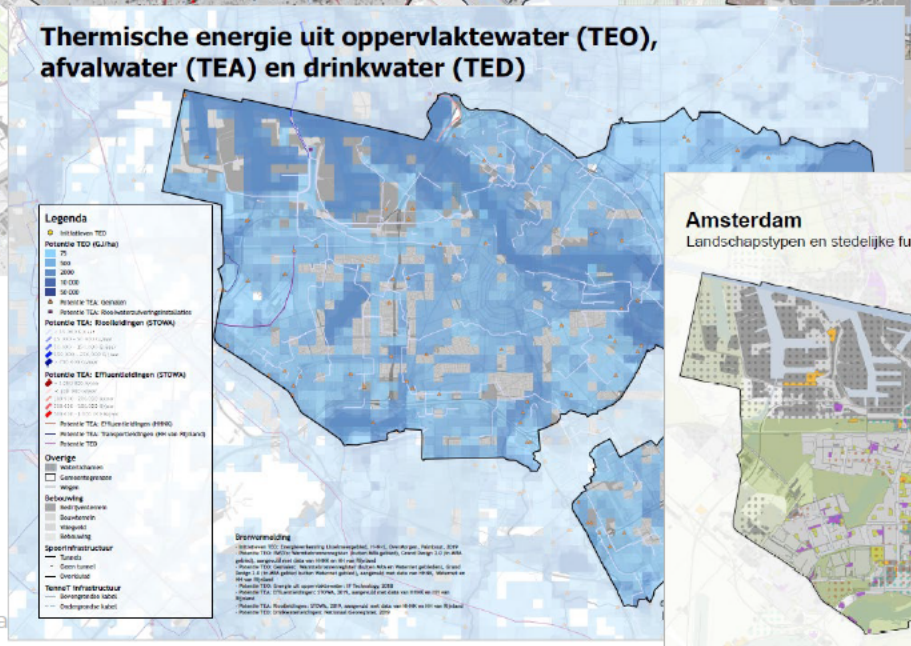

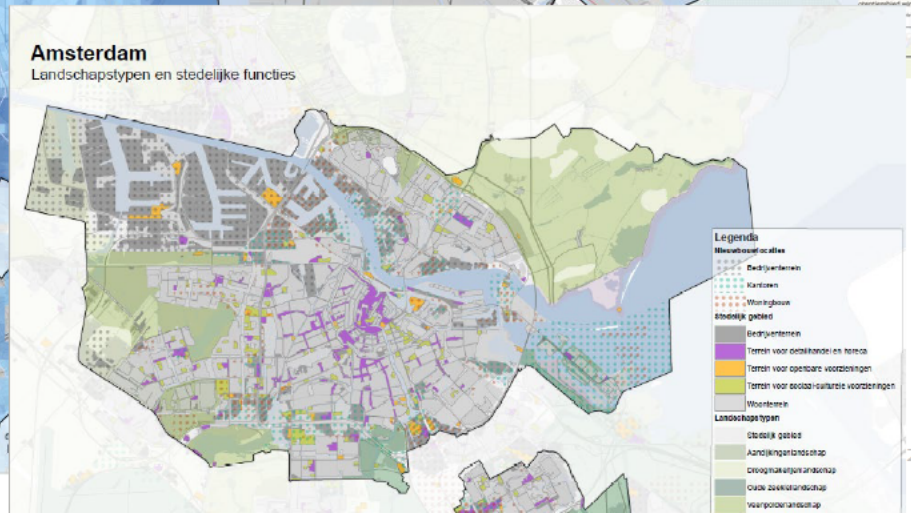

Resultaten Scenario's: Leefbaarheid

Leefbaarheid

De **energietransitie** wordt in dit hoekpunt gebruikt als **vliegwiel** om **verbeteringen** in de **leefomgeving** en de **maatschappij** te brengen.

Er wordt gezocht naar **koppelkansen** die zowel **fysiek** als **sociaal** kunnen zijn.

De koppeling met de **lokale noden** en kansen zorgt ervoor dat **burgers betrokken** raken en **eigenaar** worden van de transitie.

De **overheid** heeft een **faciliterende** rol. Wanneer draagvlak het toelaat kan de overheid **initiatief** nemen.

47

Resultaten Scenario's:
Max energieopwekking

Maximaal energie

"De energietransitie is de leidende maatschappelijke opgave.

Er wordt gezocht naar geschikte locaties voor opwek in de stad, maar ook in het buitengebied en op het IJ. De huidige provinciale restricties worden opgerekt om ervoor te zorgen dat er nog meer energie kan worden opgewekt.

De warmtetransitie vindt versneld plaats, tegen 2040 zijn alle woningen en gebouwen van gas los.

De overheid stelt zich actief op. Er worden activerende maatregelen genomen om andere partijen te stimuleren."

53

Resultaten Scenario's: Kostenefficientie

Kostenefficiëntie

"Kosten zijn de primaire afweging. Het gaat hier om de integrale kosten van alle partijen: burgers, netbeheerders en ontwikkelaars. Van groot belang zijn de kosten van het netwerk. Opwek en gebruik liggen dicht bij elkaar.

Voor de warmtevoorziening gezocht naar de meest kostenefficiënte techniek per buurt. In Amsterdam is gasnetwerk nog in gebruik, er loopt nu groen gas of waterstofgas doorheen.

De overheid stelt gronden ter beschikking voor lage lasten waar ontwikkelingen kunnen plaatsvinden. Bewoners worden minder betrokken bij het proces en hebben voornamelijk een rol als klant."

59

Leefbaarheid

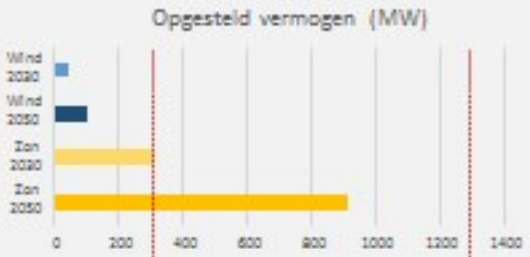

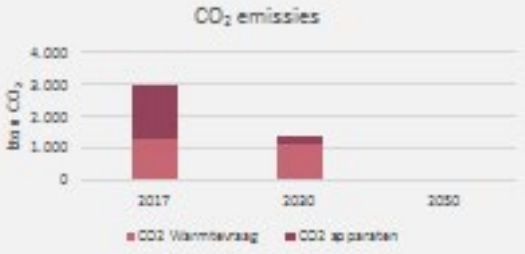

Maximaal energie

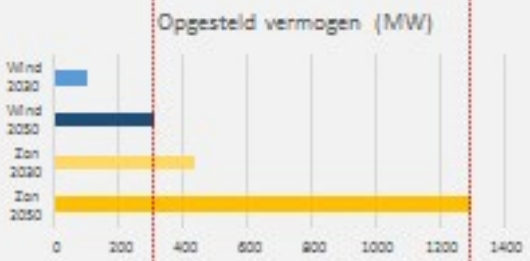

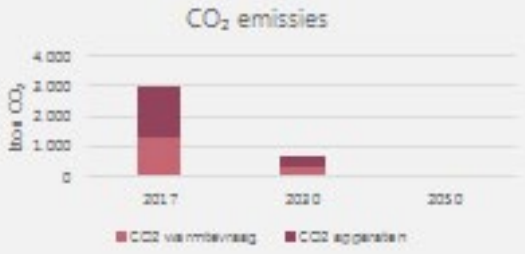

Kostenefficiëntie

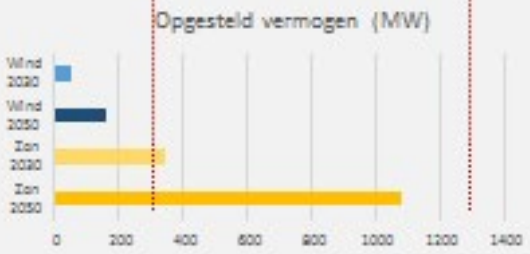

Fase 3: “lokale verrijking” en participatie

Doel:

- Lokale communicatie en informeren over RES (als deel van uitwerking RK)
- Draagvlak in beeld brengen
- Directe reactie en inbreng mogelijk maken

Fase 3: “lokale verrijking” en participatie

Wie:

- Bedrijven
- Burgers (voor-en tegenstanders)
- Ambtenaren/ projecten,
- Lokale politiek
- Initiatieven

→ Op lokale schaal, stadsbrede partijen reeds uitgenodigd bij scenario’s.

Fase 3: “lokale verrijking” en participatie

Doel:

- Informeren over RES
- Draagvlak in beeld brengen
- Directe reactie en inbreng mogelijk maken.

Inzet:

- Gesprek voeren over concrete plekken,
- mogelijke locaties en aantallen
- met kaarten op tafel
- Verschillende werkvormen aangeboden door consortium, bijv. basis toets scenario’s, “wiggen en wegen”, visualisaties etc.

Fase 3: “lokale verrijking” en participatie

Fase 3: "lokale verrijking" en participatie

Deelnemers:

- Voor- en tegenstanders
- bedrijven, burgers (voor-en tegenstanders), ambtenaren/ projecten, Initiatieven/ koplopers
- Alleen "warme" contacten:
  - via 02025: Woon!, energiecommissarissen
  - via gemeente: AGV regisseurs, procesbegeleiders AKN, dz gebiedsontwikkeling R&D,
  - lokaal bestuur, buurgemeentes
  - at random bewoners: via OiS versus via TVW

- Middelgrote groep: ca 45 personen

Fase 3: “lokale verrijking” en participatie

Hoe:

- Werkvorm “Scenario Verrijking” op basis van geografische afbakening incl. verbeelding “Tygron en VR”.
- Expertsessie “Wiggen en wegen” voor de haven,
- Buiten werktijd: voorstel 18:00 – 20:00 incl. soep en broodjes vooraf met inloop vanaf 17:30
- Vergoding aan initiatieven van koplopers i.v.m. participatie moeheid (ter discussie) –iedereen of niemand, geen vergoeding maar bv cadeaubon

Fase 3: “lokale verrijking” en participatie

- **Vijf geografische gebieden, atelier op locatie**:
  - Oost/ Zuidoost, (locatie via Tom Jansen, Co-fors ?)
  - Centrum/ Zuid (Old School),
  - West/ Nieuw West (Rue Paré)
  - Noord (De Ceuvel)
  - Haven (HbA)

Fase 3: “lokale verrijking” en participatie

Planning:

- Voorbereiding en akkoord KT en NHZ: week 38 (16 sept)
  - Adreslijst opstellen: week 38/39
  - Benaderen en uitnodiging versturen: week 39
  - Locaties boeken week 38/39
- Inhoudelijk voorbereiding door consortium: week 39-41
  - Laatste afstemming inhoud met organisatie: week 42
  - Locaties laatste info
- Uitvoering vanaf week 42 tot week 46!
  (mogelijke data: 14, 15, 28, 29, 31 okt; 4, 7, 11, 12, 14 nov.)

Vragen:

- Duidelijk?
- Missen doelgroepen?
- Risico dat mensen mee willen praten die niet bij het netwerk van ‘warme’ contacten horen?
- Hoe communiceren? Naar wie en wanneer?

Voorstel: alleen communicatie DAT gewerkt wordt aan RES, volgend jaar oproep voor mee doen.

Documenten Reeds Openbaar

Expertsessie ‘Ontwikkelen Handreiking Participatie RES’

13 juni 2019

Welkomstwoord

Wies Thesingh
Programmamanagers RES NHN

Expertsessie ‘Ontwikkelen Handreiking Participatie RES’

Vraagstuk gemeenten: hoe lokale participatie vormgeven?

Doel RES programma’s: handvatten en ondersteuning bieden aan gemeenten bij het vormgeven van participatie in het RES-proces op lokaal niveau.

Doel expertsessie: kennis ontwikkelen en oogsten
Beoogd resultaten expertsessie:
- Relevante inzichten over participatie in RES-context
- Antwoord(en) op concrete vragen van lokaal betrokkenen

Vervolg:
- Handreiking opstellen en delen
- Gemeenten: vormgeven participatie (stap 3)
- September: Kennisdeeldag participatie
- November: lokale verrijking concept RES met participatie

Wat is de RES?

Uit de handreiking RES, 20-12-2018:

"De RES is een **instrument** om **ruimtelijke inpassing met maatschappelijke betrokkenheid** te organiseren. (...)

De RES is tevens een manier om **langjarige samenwerking** tussen alle regionale partijen te organiseren, (...)

Tenslotte is de RES een **product** waarin de regio beschrijft welke **energiedoelstellingen** zij zal halen en op welke termijn."

RES opgave → Nationale doelstellingen vanuit eigen ambitie in de praktijk brengen, met betrokkenheid van regionale en lokale belanghebbenden.

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

Belangen, beeldvorming en betekenis

RES:

- elektriciteit: grootschalige duurzame opwek
- warmte: duurzame bronnen koppelen aan vraag

Betekenis Energietransitie: veel meer dan dat!

- Tabel ter illustratie – Bron: rapport Slim Schakelen

Organisatie	Belangen	Invloed
Gemeenten	Beleidsagenda's, grondeigendom, inkoop energie	Regie lokale transitie, stimulering, vergunningen, omgevingsvisie en -plan, warmte(transitie)plan, etc.
Provincies	Idem	Idem op bovenlokaal niveau, met name wind op land, ontwikkeling warmtenetten
Regionale samenwerkingsverbanden.	Idem: voor zover mandaat strekt.	Idem: voor zover mandaat strekt.
Waterschappen	Levering duurzame energie, inzet assets voor energieproductie, grondeigendom	Katalyserende en ondersteunende rol op grond van inzet assets, kennis, invloed
Netbeheerders	Duurzame, betaalbare, betrouwbare energievoorziening; investeringszekerheid	Conversie van gas naar warmte, facilitatie decentrale opwek, ontwikkeling regelgeving, tarifering

NEE
NIET HIER

Met het RES-proces als kader: hoe participatie vormgeven?

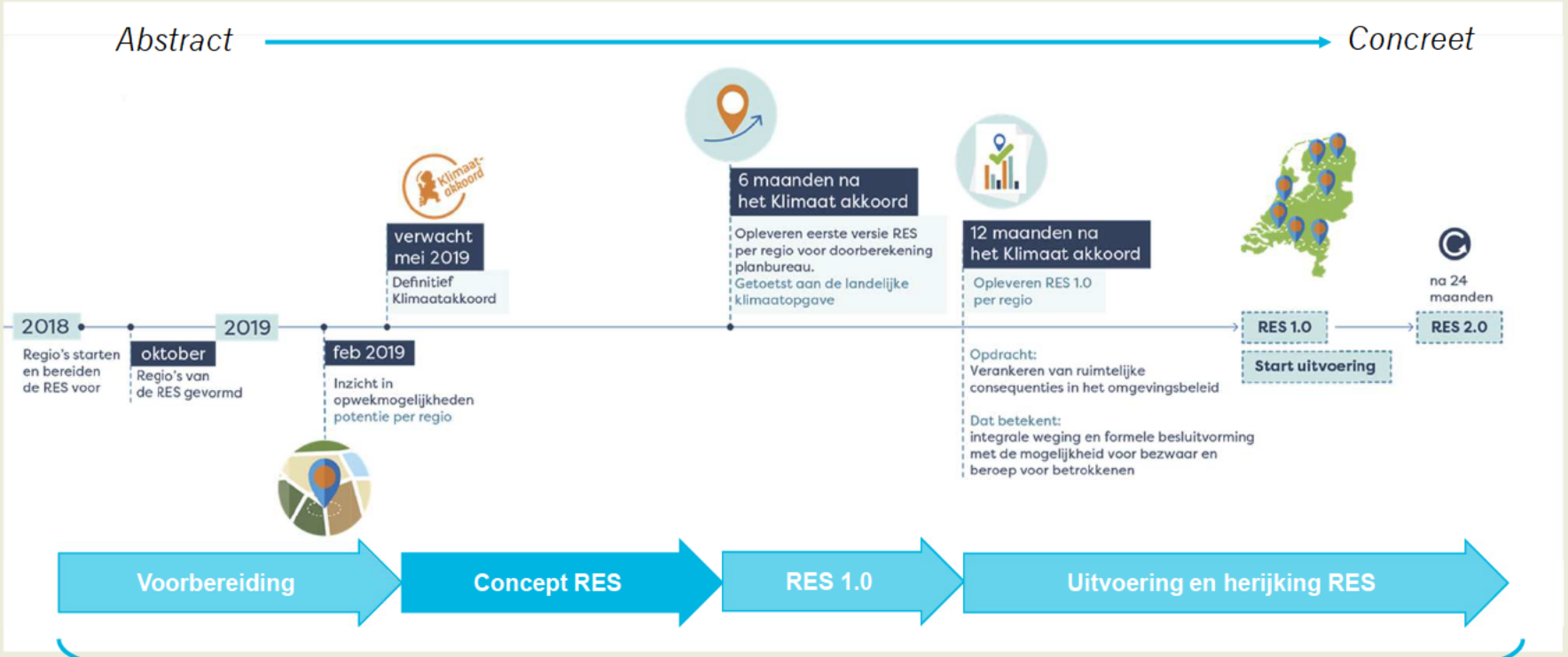

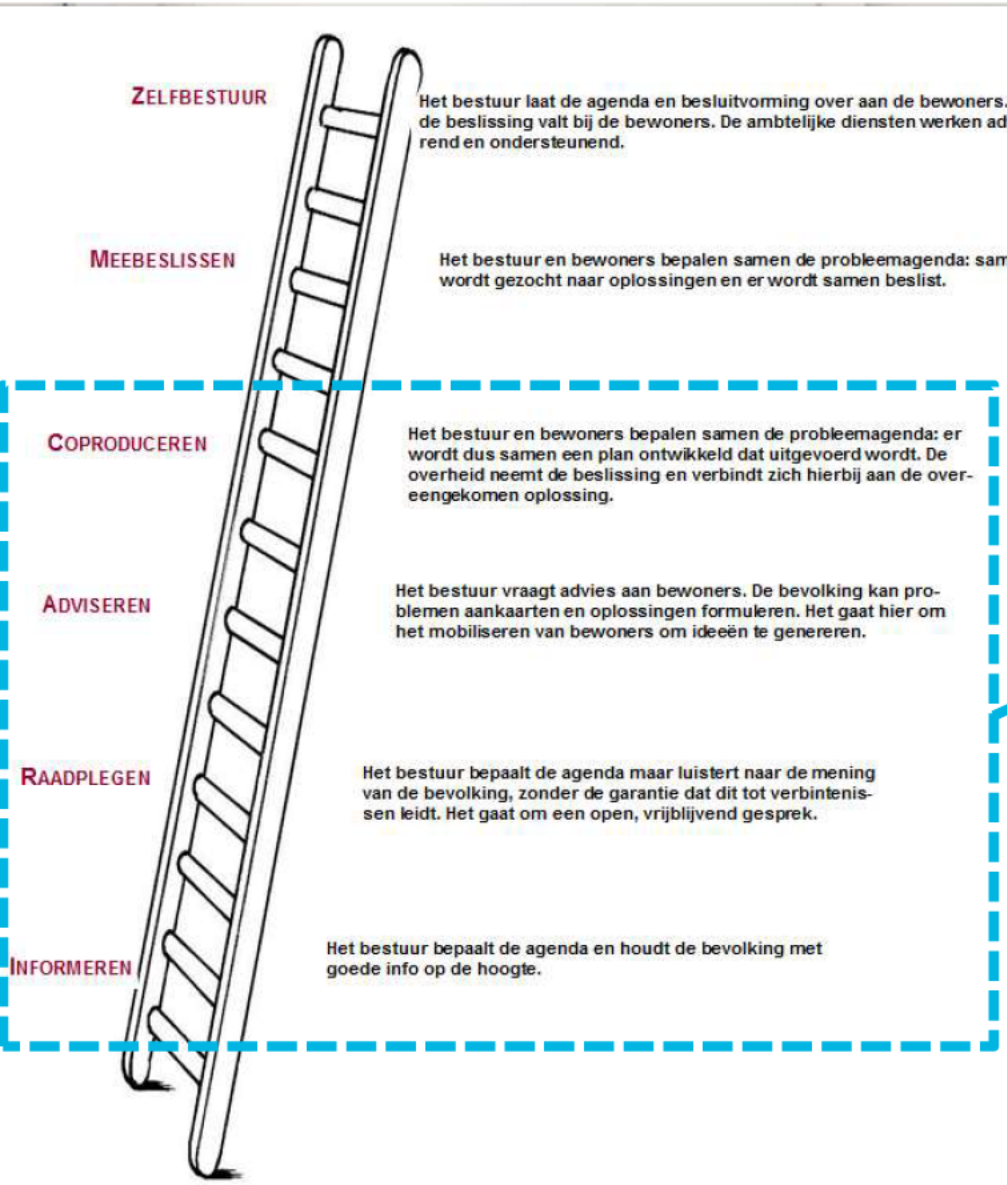

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

Wat verstaan we onder participatie in de RES?

Participatiewaaier:

- Procesparticipatie in overheidsbesluitvorming
- Financiële en eigendomsparticipatie > *andere sessie!*

Participatieladder procesparticipatie RES:

- Informeren en signaleren > *basis: communicatie!*
- Raadplegen
- Adviseren
- (Co)produceren.

Risico?: bij hogere mate van participatie (invloed) belanghebbenden in proces: complexiteit en kosten omhoog

Conform begrippen gehanteerd in concept Klimaatakkoord

Waarom participatie?

Participatie vergroot de kans op...

- Aansluiting RES op de lokale context en behoeften
- Draagvlak RES
- Zorgvuldige inpassing in de fysieke leefomgeving.
- Mogelijke inpassing RES in (toekomstige) omgevingsvisies

Proces fase Concept RES Noord-Holland Noord en Zuid

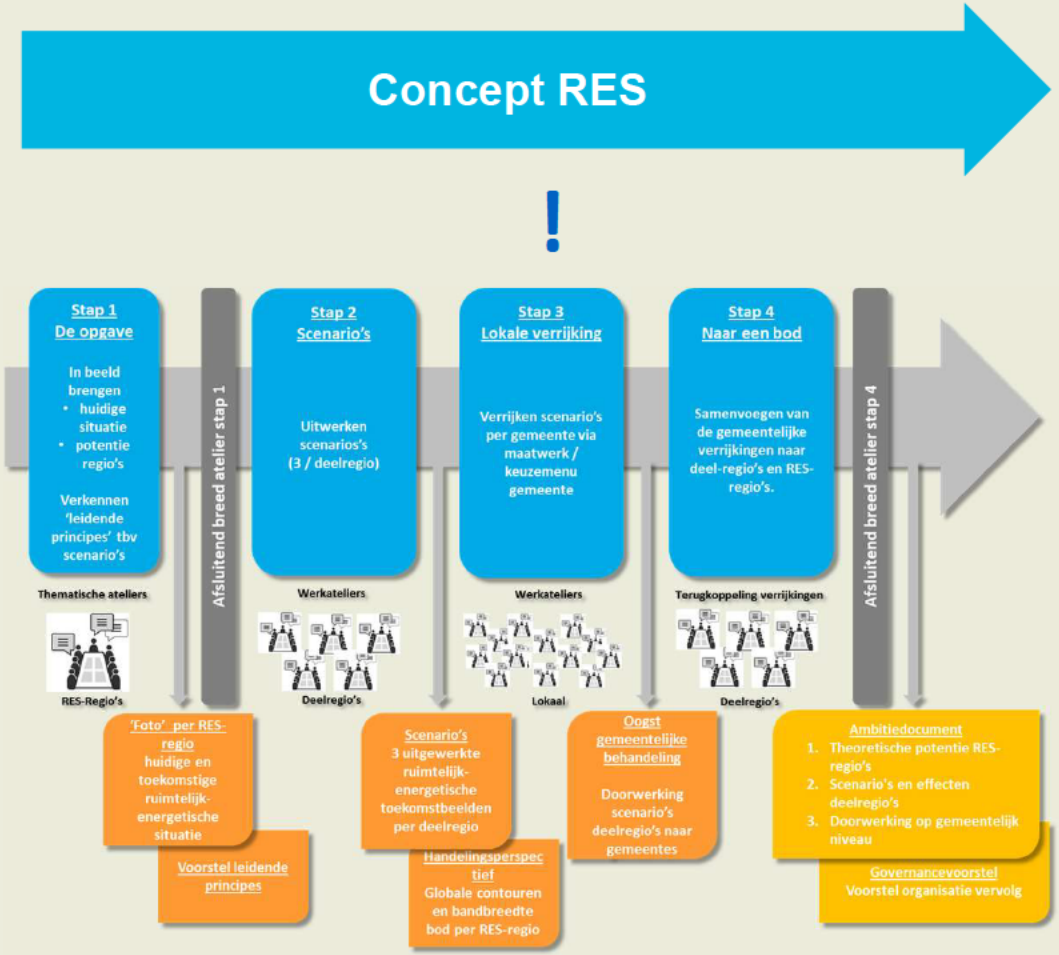

Nadruk participatie ligt bij **Stap 3: Lokale verrijking:**

- Lokaal toetsen van draagvlak voor scenario's;
- Bepalen randvoorwaarden;
- Korte termijn kansen.

Uitgangspunten:

- Lokale toetsing en verrijking wordt zelf vormgegeven;
  Mate van participatie? In welke vorm? Wie participeren?
- Gemeenten zijn eigenaar en gastheer in uitvoering.

Participatie vormgeven: online veel kennis beschikbaar - *een voorbeeld*

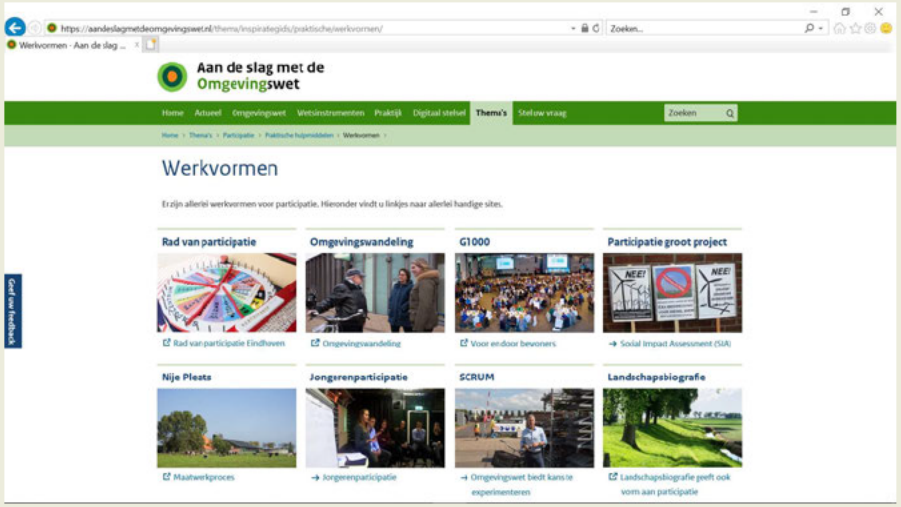

https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/thema/inspiratiegids/

Participatie vormgeven: beschikbare kennis in RES-context

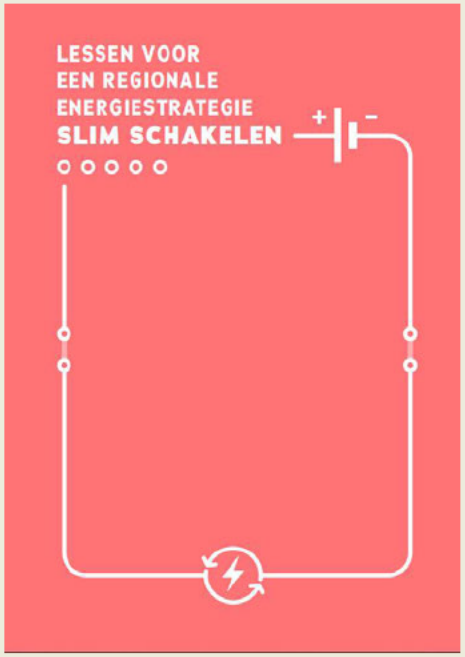

Geleerde lessen vijf RES pilotregio's, okt 2017

Bijlage 3: Handreiking Participatie, dec 2018

https://regionale-energiestrategie.nl/toolbox/default.aspx

Programma

13.10u Welkom & Inleiding

13.35u Binnengekomen vragen

Ronde I
13:45u Wat kunnen we leren van...?
14:15u In gesprek met experts

14:45u Pauze

Ronde II
15:00u Wat kunnen we leren van...?
15:30u In gesprek met experts

16:00u Preview aanbod, oogsten & vooruitblik

Binnengekomen vragen

1. **Raadsleden**: Hoe hen betrekken?
2. **Effectiviteit**: Hoe participatie zorgvuldig en effectief vormgeven binnen kaders van tijd en geld?
3. **Abstract vs. Concreet**: Hoe omgaan met dit spanningsveld gedurende de doorlooptijd RES-fases?
4. **Vertrouwen**: Hoe zorgen voor maximaal vertrouwen bij participanten? Hoe omgaan met wantrouwen?
5. **Beeldvorming**: Hoe daarmee omgaan / beïnvloeden?
6. **Bereik:** Hoe lastig bereikbare doelgroepen bereiken?
7. **Differentiatie lokale activiteiten:** Op doelgroep, opgave (warmte/elektriciteit), gebiedstypologie, geografisch niveau?
8. **Lokale verschillen:** Hoe omgaan met verschillen in wijze van participatie tussen aangrenzende gemeenten?
9. **Lessons learned** – Wat kunnen wij leren van andere participatie trajecten?
10. **Ook de lusten:** hoe kan RES als kans worden gezien?
11. **Maximale regie inwoners:** hoe zou dat eruit zien?

https://www.mentimeter.com/s/089e8d85284869a1a456cb519c800c8e/07231eb77a1b

Zoeken...

Sluiten

My First Presentation - Menti...

Bestand Bewerken Beeld Favorieten Extra Help

Go to **www.menti.com** and use the code

100 points

Mentimeter

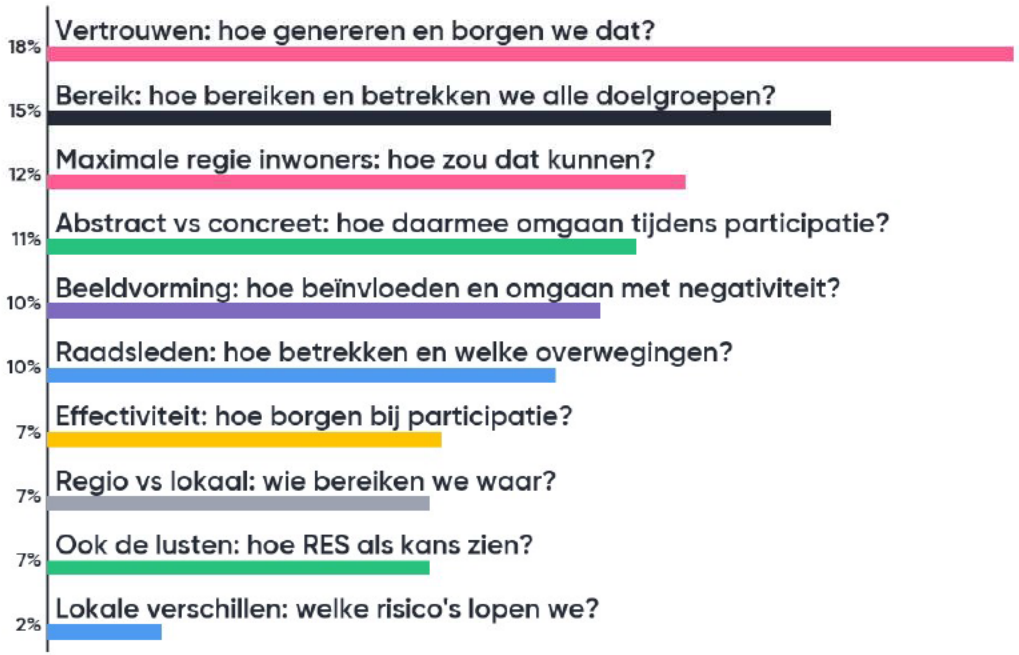

Connection lost! Reload page

14

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

Wat kunnen we leren van...?

Ronde 1

Zijn RES en participatie verenigbaar?

Herman Verhagen

hvc.
energie en hergebruik

Say Yes to the DRESS

RES en participatie

Waarom wringt het?

RES:
- Landelijke richtlijnen
- Strak tijdschema
- ‘Militaire operatie’

Participatie:
- Open proces
- Gelijkwaardige dialoog
- Geen beperkingen

Focusgroepen participatie

1. Gemeenteraden en bestuurders:
- Versterken kennispositie
- Dilemma’s en keuzevraagstukken bespreekbaar maken

2. Maatschappelijk middenveld en regionale stakeholders:
- Risico kloof bestuur-samenleving verminderen
- Valideren van RES einddocument

Uitsmijters

- Zie de uitkomst van RES als halfproduct

- Communiceer dat ook onder het motto: ‘we hebben elkaar nodig om hier iets volwaardigs van te maken’

- Vermijd de indruk dat alles nog open is

- Geef aan welke concrete resultaten in concrete lokale situaties geboekt moeten worden.

hvc.

energie en hergebruik

hvcgroep.nl

RES Noord Holland Noord

PROVINCIE NOORD HOLLAND

13 JUNI 2019

EELCO DE GROOT, ADVISEUR SOCIAL LICENCE / LECTOR RISK MGMT TU DELFT

Social License

Preventie Omgevings Risico's

Vertrouwen

- Burger in overheid / politiek is significant lager dan in private sector, media en rechtsstaat
- Burger in ambtenaren ruim 2x lager dan in loodgieters, automonteurs
- Wereldwijd afnemend vertrouwen in representatieve democratie

Bron Sociaal Cultureel Planbureau, Edelman

Figuur 1.4 Vertrouwen in zeven instituties, bevolking van 18+, 2008-2017/3 (in procenten)[a]

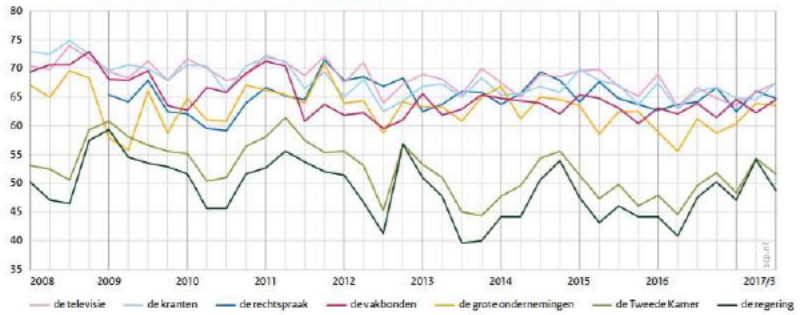

a Vermeld zijn percentages scores 6-10 op een schaal van 1 (geen enkel vertrouwen) tot 10 (alle vertrouwen) in antwoord op de vraag 'Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de volgende instellingen in Nederland?'.

Bron: CCB 2008/1-2017/3

Tabel 1.2 Vertrouwen in een eerlijke behandeling door drie groepen, bevolking van 18+, 2008-2017/4 (in procenten)[a]

	2008/1-2	2010/1	2012/2	2015/3	2017/3	2017/4
loodgieters, aannemers, automonteurs en andere reparateurs						
(sterk) wantrouwen	14	13	9	9	11	10
(sterk) vertrouwen	50	55	61	57	59	60
financiële instellingen zoals banken en verzekeraars						
(sterk) wantrouwen	31	40	39	40	39	36
(sterk) vertrouwen	31	25	26	23	26	25
ambtenaren						
(sterk) wantrouwen	22	24	26	24	27	22
(sterk) vertrouwen	31	32	34	32	33	34

Social License

Preventie Omgevings Risico's

Gevolgen niet breed gedragen *en begrepen* beleid

- Feiten : juridisering complexe projecten : 5% rechtbank, 86% RvSt, 9 % EU HvJ…
- Voorbeeld schaliegas Boxtel
  - NL beleid schaliegaswinning
  - Cuadrilla voldoet hieraan
  - Proefboorvergunning, Gasland, Huizinge :
    - Discussie – organisatie – mobilisatie – nationaal protest
    - Wethouder trekt vergunning in
    - 170 gemeenten verklaren zichzelf schaliegasvrij
    - Moratorium 10 jaar op winning schaliegfas
    - Kostbare rechtszaken

Social License

Preventie Omgevings Risico's

Handreiking Participate…

2011; 23 pag,
22 stelregels

2017, 22 pag

Honderden ongelijksoortige methoden

Social License

Preventie Omgevings Risico's

Adviezen RES

- Zorg voor vangnet onvoldoende gedragen beleid in RES
- Hanteer international best practices voor participatie
  - Zorg voor democratische legitimiteit, betrek de grijze middelmoot; betaalbaarheid wordt waarschijnlijk zeer belangrijk
  - Hanteer deliberatieve principes, CX op B1 niveau, voldoende tijd, transparantie, gelijkwaardigheid
  - Maak onderscheid tussen grote, complexe projecten en kleinere initiatieven
  - Zoek optimum betrekken : niet te weinig en niet teveel !
  - Procedurele rechtvaardigheid belangrijker dan distributieve rechtvaardigheid

Social License

Preventie Omgevings Risico's

Verrijking of vinkje?

Hoe doen we het goed?

Provincie
Noord-Holland

Dienstbaar of plicht?

Zorg dat je de juiste mensen aan tafel krijgt!

Regionaal- professionele stakeholders
Lokaal - bewoners

- Informatie bijeenkomsten

Informeren

=

meeweten

- Excursies

Raadplegen

=

meedenken

- Ateliers

Adviseren

=

meepraten

Betrokkenheid door financiële participatie

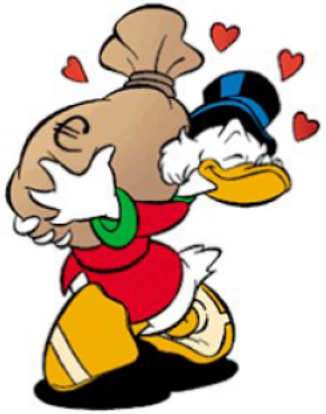

Ruimte aan Voorwaarden

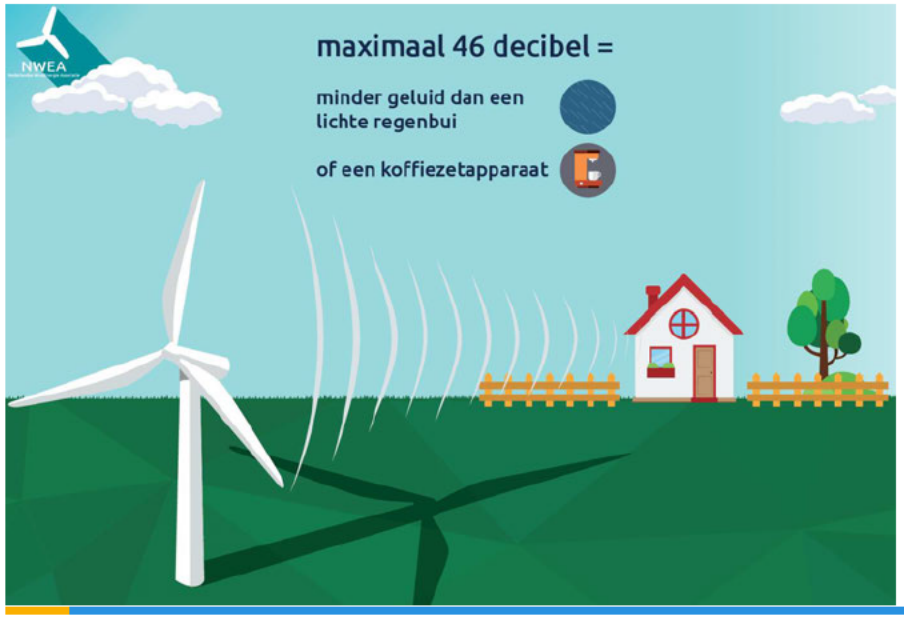

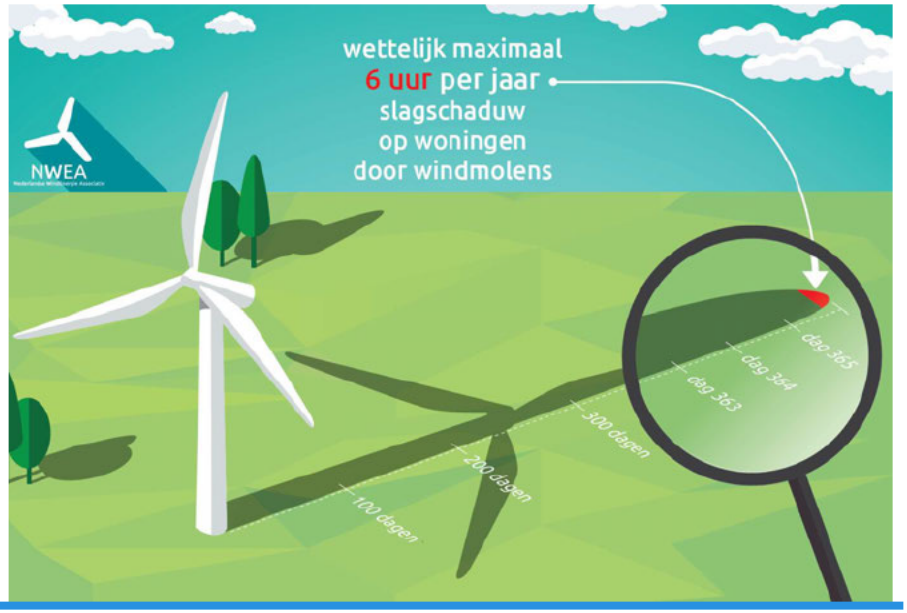

Wanneer is het proces geslaagd?

Accepteren of mee eens?

Brede lobby wil meer windmolens in Noord-Holland

Gemeenten en milieuorganisaties vragen provincie niet te stoppen bij 685 megawatt

Tip: Grijp in!

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

In gesprek met experts

Ronde 1

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

PAUZE

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

Wat kunnen we leren van...?

Ronde 2

Best practice participatie in de energietransitie

- Voorstellen
- Gevraagd naar Best Practice.
  - uitdaging in Nederland.
  - tot nu toe niet super met verduurzamen
  - gebrekkige participatie heeft er mee te maken.
- Mom: alleen ga je sneller, samen kom je verder.

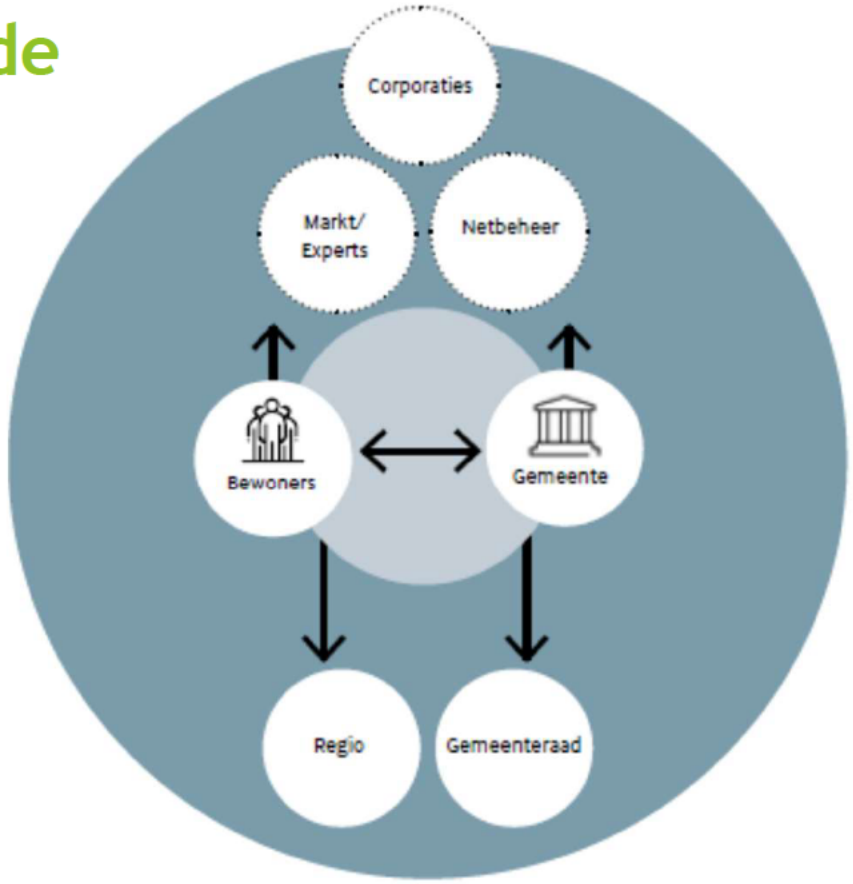

Manuel den Hollander (CALorie, NHEC, VEINH, PWOZ)

Best practice?

Zonder Participatie

- Windmolens in NH (historische bagage=protest=afstel=politieke njet=0 verduurzaming)
- Warmtenet van Amsterdam (monopolist Nuon, duur)
- Grondgebonden zonneweides Groningen (grote externe bedrijven, geen lokale winsten, wel lokaal protest én netproblemen)
- Windpark Hollandse Kust Noord (aanhoudende protesten van Noordwijk t/m Bergen)

Met Participatie

- Planparticipatie én projectparticipatie zoals Dorpsmolen Reduzem (iedereen profiteert)
- Warmtenetten in Denemarken: 340 warmtecoöperaties die het beste functioneren. (Geen verplichting, net en bron in eigendom van coöperatie)
- Grondgebonden zonneweides Bergen Energie (rekening houden met alles, bewoners eigenaar, biodiversiteit)
- Eiland Samsø (rijk en blij geworden, groen uithangbord)

Erna Krommendijk

e.krommendijk@mnh.nl

0630191288

Samen voor een gezond en duurzaam Noord-Holland

natuur en milieu federatie noord-holland

In onze organisatie /achterban huizen twee zielen:

- Mensen die zich inzetten voor duurzame energie
- Mensen die zich inzetten voor natuur en landschap

Wij zien het als onze missie duurzame energieopwekking te verenigen met natuur en landschap

Err

e.kro

0630

Niet zo

Maar.....

Intermezzo: Vergroot je Speelveld

Van Conflict of Weerstand naar

- Over de schutting kijken
- Patronen doorbreken
- Samen zoeken naar nieuwe mogelijkheden

Patroon: Niet betrokken

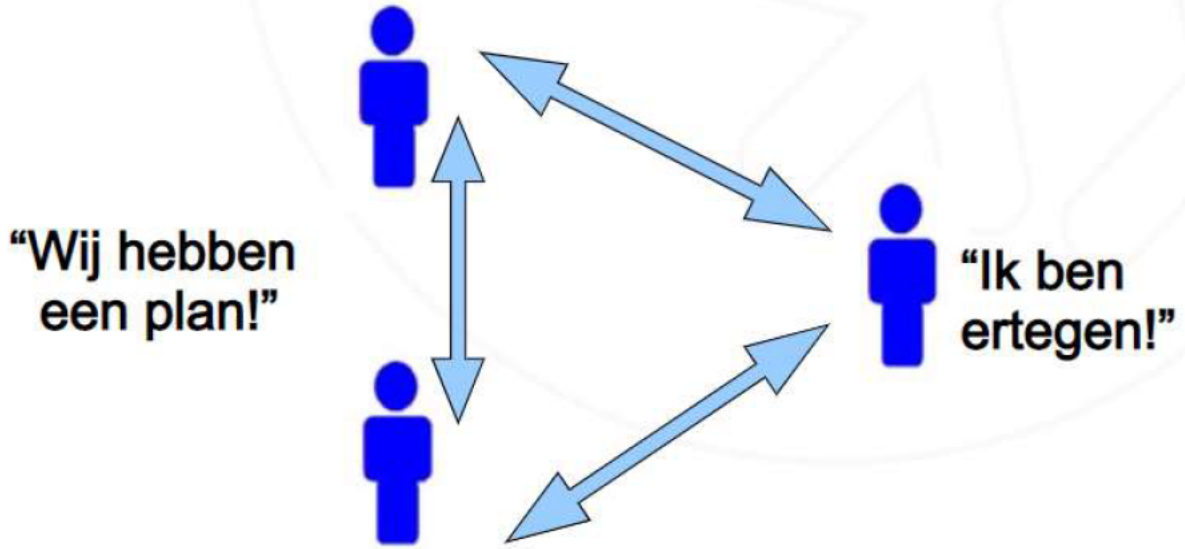

Patroon: Het gelopen traject

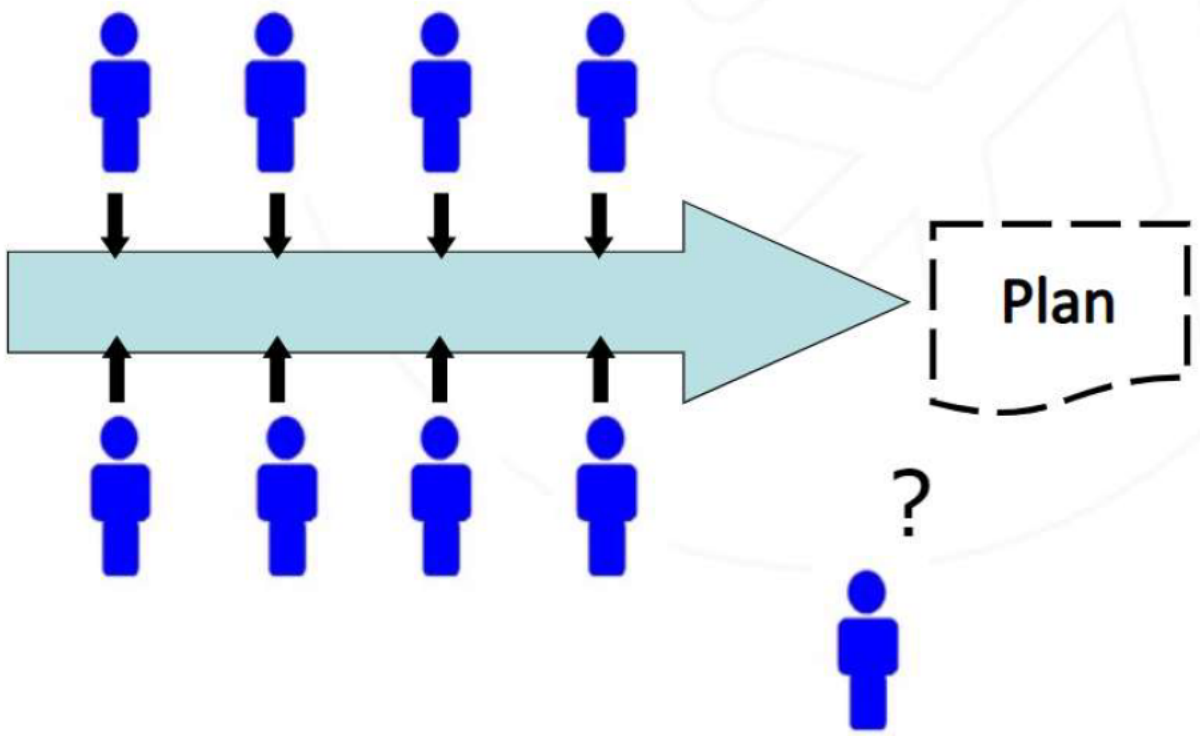

Inwoners meekrijgen: zo lukt het

1. Het beste proces is volledig, zorgvuldig en inclusief.

Hou zelf de regie

2. De financiële baten voor de lokale gemeenschap.

50% lokaal eigendom is mogelijk

Ervaring leert: Altijd doen bij het betrekken van de omgeving rond wind- en zonneparken:

✓ **Hou regie, laat het niet alleen aan de ontwikkelaar over**

> formuleer eerst een visie; betrek omgeving

✓ **Start altijd bij de hele energieopgave - niet bij zon en wind**

> Met een concrete opgave voor ogen, nog zónder vooraf vastgestelde locaties, zijn de meeste mensen uiteindelijk bereid mee te puzzelen en te zoeken naar de beste plekken in plaats van weerstand te (blijven) bieden.

✓ **Begin nú, we mogen geen tijd meer verliezen**

> Een gebiedsproces rond de aanleg van zonnevelden en windturbines kost tijd.

> Tijd nodig, maar klimaatopgave is urgent

> dus begin nu.

✓ **Let op het democratisch gehalte van het proces**

> Betrek in het gebiedsproces daarom heel bewust en vanaf het begin een brede groep belanghebbenden

> Nodig ook de tegenstanders uit

> potentiele problemen komen in beeld

Maar zo?
Energietuinen in cocreatie met de omgeving

Bedankt!

Natuur en Milieufederatie Noord-Holland
Kleine Tocht 4a
1507 CB Zaandam

www.mnh.nl

CBF ERKEND GOED DOEL

Wij worden gesteund door NATIONALE POSTCODE LOTERIJ

natuur en milieu federatie noord-holland

Huurders
de Energietransitie, Aardgasvrij

13 juni 2019
Expertsessie RES NH
Haarlem

bespaar energie

woonbond
de stem van hurend nederland

Samen op weg naar CO2-neutraal

Nieuwe fase breekt aan: de Energietransitie.

Wat betekent dit voor huurders(organisaties)?

- Participatie – afspraken
- Betaalbaarheid – compensatie
- Woonkwaliteit – comfort

woonbond
de stem van hurend nederland

Structuur Energietransitie Gebouwde Omgeving

1) Landelijk Warmte expertisecentrum (2019)
2) Regionale Energiestrategie (RES) (2019-2020)
3) Leidraad warmte voor gemeenten (2019-2020)
4) Warmtevisie gemeente + Besluitvorming gemeenteraad (2020)
5) Wijkuitvoeringsplannen (2021)

woonbond
de stem van hurend nederland

Hoofdopties klimaat akkoord

1. All electric **woonlasten alert!**

Buitengebied, lage woonintensiteit stedelijk

a. Wat als salderen wegvalt

b. Isolatie bestaande schil ipv BENG/NOM: hogere elektra lasten

2. Warmtenet **woonlasten alert!**

a. NMDA = (bij huurders vaak) "Iets tot best wel Meer dan Anders", afleverset, GJ tarief, vastrecht

b. Faciliteer overstap van gas naar elektrisch (koken)

Klimaat-akkoord

woonbond
de stem van hurend nederland

Hoofdopties klimaat akkoord

3. Hybride WP/gasketel (biogas H2) woonlasten alert!

Bedoeld voor binnenstedelijk/monumentaal?

a. *CE Delft: biogas/H2 zou 3x zo duur als aardgas kunnen zijn (zeg 1,5 tot 2,= euro per m3?)*

Overig:

- *Wat heeft de netbeheerder over voor een 100 % aardgasvrije straat? (ipv 600,= afsluitkosten gas te rekenen)*
- *Meer ruimte, tijd en aandacht voor decentrale blok en buurtoplossingen nodig: WKO, buurtwarmtepomp, blok-opslagsystemen, kleine netten*

Klimaat-akkoord

woonbond
de stem van hurend nederland

Aandachtspunten RES

Mbt huurdersorganisaties = maatschappelijke organisaties en bewonersinitiatieven

- **Volledige participatie bij RES?**
- **Wat is toegevoegde waarde?**

Minimaal:

- ***Informeer ook de huurdersorganisaties vanuit RES (vergeet ze niet)***
- ***Inzet corporaties vooraf afstemmen met h.o.***
- ***Routekaart corporatie is geen blauwdruk***
- ***Belang huurders niet gediend met gokken op één paard***

Klimaatakkoord

woonbond
de stem van hurend nederland

Ondersteuning en scholing aardgasvrij

Voor individuen, bewoners commissies of huurdersorganisaties

Voorbeelden:

- Wooncoaching en energiecoaching
- Routekaart op wijkniveau (kennismaking met alle opties)
- Afspraken over aardgasvrij, NOM, of aansluiten op warmtenet
- Sociaal plan bij aardgasvrij, warmtenet of NOM
- Afspraken Participatie: RES, Warmtevisie, Wijkuitvoeringsplannen
- Verduurzamingstechnieken op woningniveau (LTV, MTV, HTV)

bespaar energie

woonbond
de stem van hurend nederland

Routekaart naar CO2-neutraal

Introductie:

Speel het spel!

woonbond
de stem van hurend nederland

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

In gesprek met experts

Ronde 2

Preview aanbod, oogsten en vooruitblik

Preview aanbod: Communicatie NHN en NHZ

Procescommunicatie: verbinden, faciliteren en inspireren
- Complexiteit werkbaar maken
- Transparantie: iedereen kan zich informeren (geen campagne).

Draagvlakvorming: betrekken partijen, ondersteuning en advies
- Beeldvorming RES niet in eigen hand
- Managen van verwachtingen
- Objectiveren en mobiliseren: feiten (geen emoties), commitment
- Duidelijk over rolverdeling: lokaal worden keuzes gemaakt

Bron: communicatie strategie RES NHN en NHZ, concept 7 juni 2019

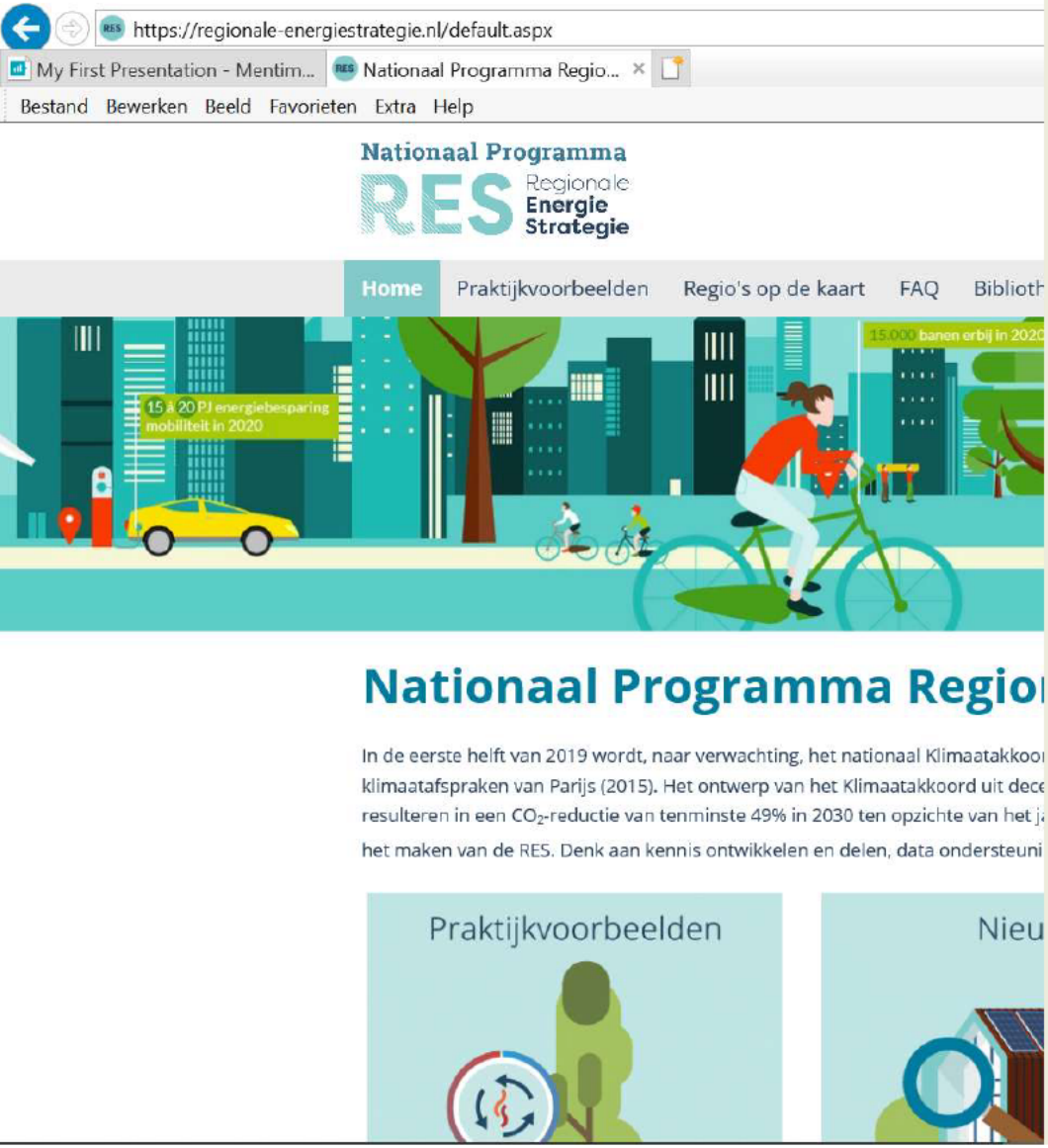

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

Preview aanbod: Link nationaal programma

- Expert-pool
- Netwerk
- Deelbare kennis en middelen
- Andere ondersteuning

Preview aanbod:
Handreiking Participatie RES NHN en NHZ

- **Doelgroep**: ambtelijk betrokkenen die voor gemeenten participatie gaan vormgeven
- **Focus**: concreet en toegepast voor ons RES-proces
- **Stijl**: beknopt, leesbaar, visueel

Inhoudsopgave (concept)

1. Kader: RES en participatie
2. Inspiratie en geleerde lessen uit best practices
3. Vragen en antwoorden
4. Overige tips en overwegingen
5. Aanbod ondersteuning: keuzemenu
6. Bijlagen:
   - Bronnen: referenties achtergrondinformatie participatie
   - Sjablonen: stakeholderanalyse, participatieplan

Preview aanbod in keuzemenu: Formats lokale werkateliers

- Vorm van ontwerpend onderzoek;
- Format afhankelijk van vraag en doelgroep;

Uitgangspunten:

- Drie scenario's deelregio's als input
- Gesprek gaat over principes, implicaties (visueel en kwantitatief) en voorkeur.
- Genereren van bruikbare en vergelijkbare output.
- Zo snel mogelijk uitvoerbaar voor gemeenten zelf: train-de-trainer, toolkits

- (Lichte) ondersteuning in de uitvoering en uitwerking mogelijk op verzoek.
- Gemeente is eigenaar en gastheer

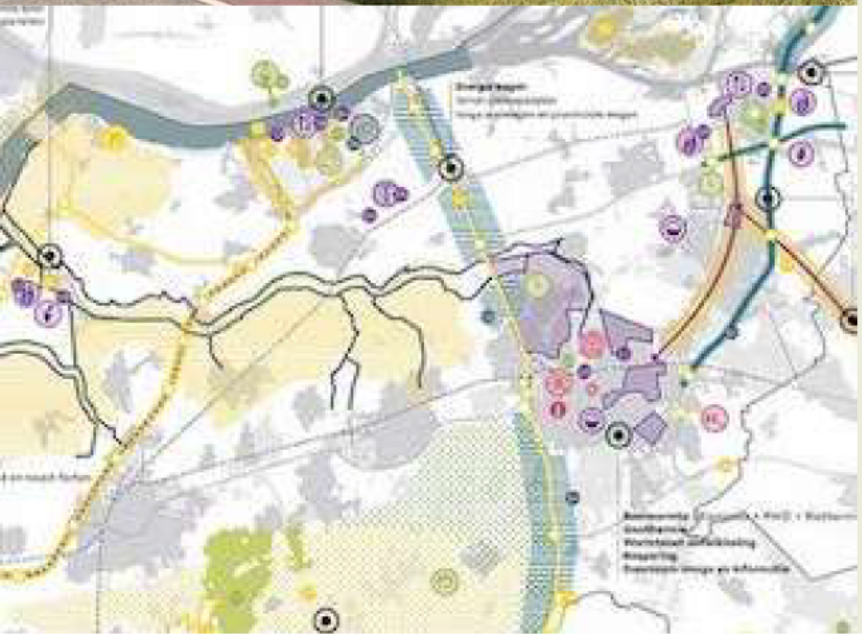

Preview aanbod in keuzemenu: Hulpmiddelen: kaarten / visuals

Ter ondersteuning bij activiteiten in stap 3 kunnen we illustratieve kaartbeelden en visuals maken

Naar behoefte ontwikkelen van kaarten waar bewoners zelf ideeën voor goede locaties op kwijt kunnen.

Preview aanbod in keuzemenu: Serious games

- Leidt tot bewustwording & openen van het gesprek;
- Geeft inzicht in colour locale.
- Insteek afhankelijk van doelgroep(en): inwoners, raden, ...

Voorbeeldopbouw:

1. Context scheppen: presentatie over de opgave en mogelijke scenario's;
2. 1e ronde: bespreken en beoordelen scenario's;
3. 2e ronde: bespreken mogelijke gebieden voor opwekking, becommentariëren op kaart;
4. 3e ronde: zoeken naar mogelijke plekken door fiches van wind en zon neer te leggen op de kaart.

- Opbrengst wordt met een app vertaald naar *draagvlakkaarten*.
- Meerdere games in het aanbod

Oogsten: reflectie op vandaag

Vraagstuk gemeenten: hoe lokale participatie vormgeven?

Doel RES programma's: handvatten en ondersteuning bieden aan gemeenten bij het vormgeven van participatie in het RES-proces op lokaal niveau.

Doel expertsessie: kennis ontwikkelen en oogsten
Beoogd resultaten expertsessie:
- Relevante inzichten over participatie in RES-context
- Antwoord(en) op concrete vragen van lokaal betrokkenen

Vooruitblik

Vervolg:

Gemeenten:
- vormgeven stap 3
- lokale communicatie
- behoefte ondersteuning?
- november: Uitvoering stap 3

Ondersteuning RES programma:
- juli: handreiking uitwerken en delen
- communicatie
- september: Kennisdeeldag
- november: Ondersteuning stap 3

Uitnodiging aan jullie:

1. Vragen/nabranders appelo@appm.nl , hendriks@appm.nl
2. Betrokkenheid bij review handreiking gewenst?
3. Ideeen keuzemenu (aanbod) appelo@appm.nl , hendriks@appm.nl

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO N

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO Z

Expertsessie ‘Ontwikkelen Handreiking Participatie RES’

Hartelijk dank voor jullie bijdrage!

Verslag

Expertsessie **Ontwikkelen handreiking participatie**

RES regio's Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid, 13 juni 2019

Juli 2019

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Inleiding en context

Gemeenten staan voor een uitdagend vraagstuk:
Hoe geven wij vorm aan lokale participatie in ons RES-proces?

Doel & opzet expertsessie

Op donderdag 13 juni j.l. 2019 vond de expertsessie *'Ontwikkelen Handreiking Participatie'* plaats. De expertsessie is georganiseerd vanuit de programma's RES Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid, om gemeenten te ondersteunen en handvatten te bieden voor lokale participatie in het RES-proces. Aanwezig waren vertegenwoordigers uit de deelregio's (coördinatoren en communicatie adviseurs) en een aantal experts op het gebied van participatie.

Het doel van deze expertsessie was om bovengenoemd vraagstuk alvast te verkennen en kennis te ontwikkelen en te delen. Dit alles ten behoeve van de voorbereiding op de lokale toetsing en verrijking die vooralsnog gepland staat vanaf november 2019 (stap 3 in het proces leidend naar een concept RES). Tot die tijd hebben gemeenten de gelegenheid om hun eigen aanpak voor deze stap te ontwikkelen, passend bij de lokale context.

Voor deze sessie zijn experts met diverse achtergronden gevraagd om, aan de hand van voorbeelden, hun belangrijkste inzichten en lessen te delen. Daarnaast zijn de aanwezigen met elkaar in gesprek gegaan op basis van vragen uit de deelregio's, die we vooraf hadden geïnventariseerd.

In dit verslag delen we de opgedane inzichten en opbrengsten. Het programma bestond uit drie hoofdonderdelen, terug te vinden in de inhoudsopgave op de volgende pagina.

Als bijlage is het gebruikte slide-materiaal toegevoegd.

Inhoudsopgave

INLEIDING EN CONTEXT **2**

Doel & opzet expertsessie 2

1. CONTEXT **4**

Context: participatie in de fase concept-RES 7

2. VISIE VAN DE EXPERTS **9**

HERMAN VERHAGEN **10**

EELCO DE GROOT **11**

MANUEL DEN HOLLANDER **12**

ERNA KROMMENDIJK **13**

JAAP VAN LEEUWEN **14**

CARINE VLEERBOS **15**

3. VRAAG & ANTWOORD **16**

Hoe creëren en behouden we maximaal vertrouwen in de RES? 17

In hoeverre kunnen we maximaal regie geven aan bewoners? 17

Het is zeer uitdagend om participatie zorgvuldig in te passen. Hebben we het RES proces wel goed ingericht? 18

Wat heeft het RES programma al in gang gezet qua participatie? 18

Welke (lokale) groep laat je in welke fase van de RES participeren? 18

Hoe krijg ik doelgroepen zover dat ze participeren? 19

Hoe communiceer je dat iets 'moet', zonder dat er lokaal concrete doelstellingen zijn? 19

Hoe creëer je draagvlak binnen de gemeente zelf? 20

Hoe ga je om met de negatieve inbreng van lokaal betrokkenen? 20

Waar zien we mogelijkheden tot samenwerken en kunnen we elkaar versterken? 21

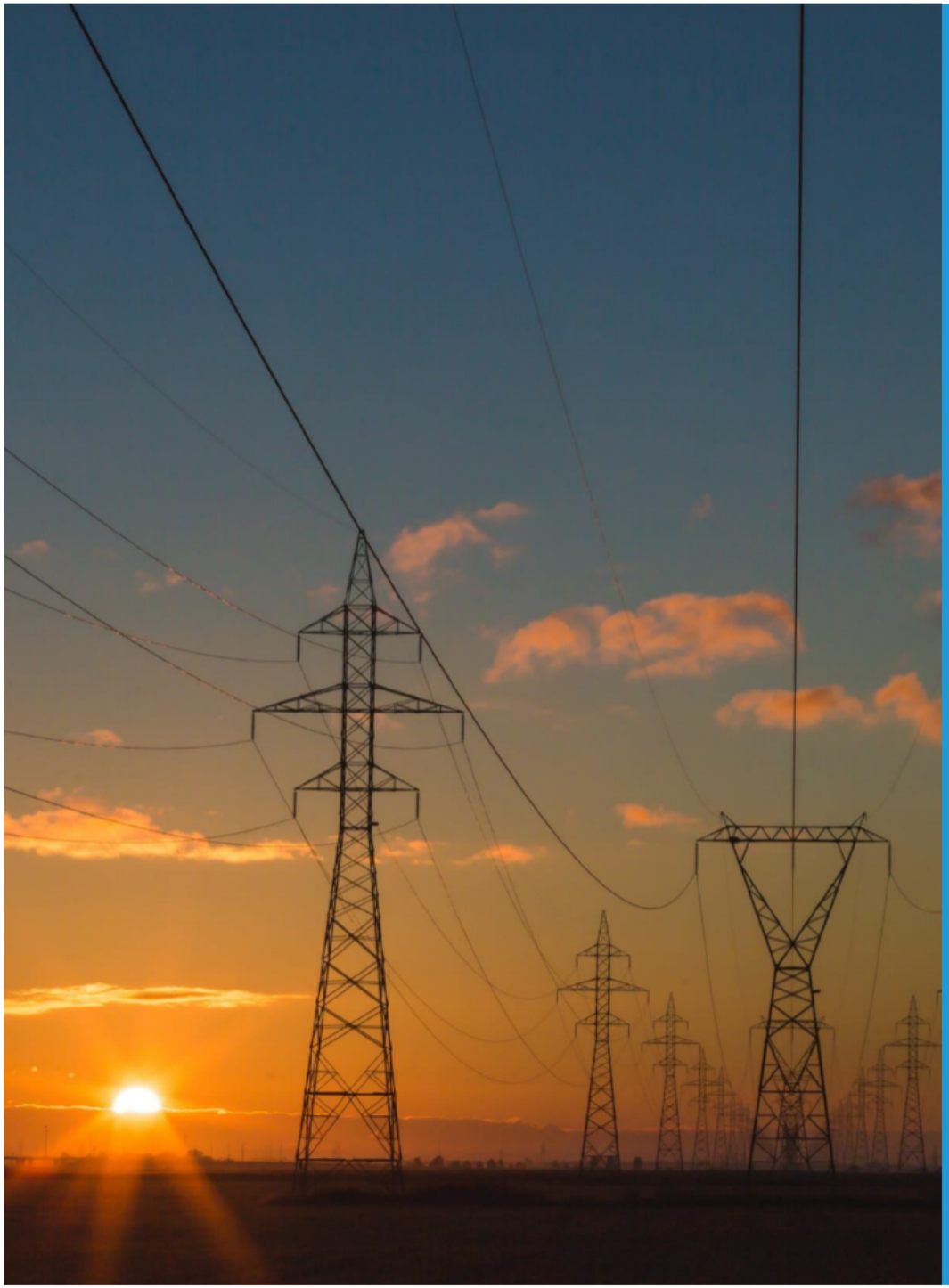

1. **Context**

De context van de sessie: De RES, de opgave en het programma.

We werken de komende jaren, samen met betrokkenen, aan het ontwikkelen van een Regionale Energie Strategie (RES). In de handreiking v1.0 van het Nationaal Programma RES (d.d. 20-12-2018)[1] wordt de RES gedefinieerd als:

1. Een manier om langjarige samenwerking te organiseren;
2. Een product waarin energiedoelstellingen staan beschreven;
3. Een instrument om ruimtelijke inpassing met maatschappelijke betrokkenheid te organiseren.

Het is de bedoeling om nationale doelstellingen uit het Klimaatakkoord vanuit eigen regionale ambitie in de praktijk te brengen, met betrokkenheid van regionale en lokale belanghebbenden. Het uitgangspunt is dat de RES alleen succesvol kan zijn wanneer het een participatief proces kent waarin lokale (maatschappelijke) partijen en bewoners van begin af aan worden betrokken. De RES richt zich daarbij op verschillende (regionale) schaalniveaus, omdat goede ruimtelijke inpassing daarom vraagt.

Het betrekken van lokale (maatschappelijke) partijen en bewoners versterkt de aansluiting van de RES op het lokale niveau: de lokale context en behoeften. Door betrokkenen te laten participeren en daarmee invloed te geven op de afwegingen die leiden tot de RES, zal het draagvlak vergroten. Bovendien ontstaan vanuit een participatief proces vaak nieuwe inzichten, mogelijkheden en creatieve oplossingen voor inpassing in de fysieke leefomgeving.

Maatschappelijke betrokkenheid, participatie en communicatie spelen daarom een belangrijke rol in alle fasen van het langjarige RES traject dat voor ons ligt. We onderkennen overigens twee betekenissen van het begrip participatie:

- *Procesparticipatie* bij planvorming en besluitvorming door de overheid, waarbij betrokkenen een bepaalde mate van invloed kunnen uitoefenen in de totstandkoming en/of er in worden meegenomen waardoor zij, ondanks een onzekere uitkomst, houvast kunnen ontlenen aan betrokkenheid bij het proces.
- *Financiële- en eigendomsparticipatie*, ook wel projectparticipatie genoemd, waarbij betrokkenen zich in financiële en/of juridische zin op een bepaalde manier verbinden. Als er voor betrokkenen perspectief is op deze vorm van participatie, dan kan dat in zichzelf ook weer leiden tot een groter draagvlak.

Bovengenoemd vraagstuk voor het vormgeven van participatie gaat over *procesparticipatie:* de vraag hoe lokale partijen en bewoners kunnen worden betrokken in het proces van de totstandkoming van de (concept-)RES. Financiële- en eigendomsparticipatie komt in een andere expertsessie aan bod.

[1] https://regionale-energiestrategie.nl/documenten/default.aspx#folder=1231370

Onderstaande tijdsbalk geeft in hoofdlijnen de fases en mijlpalen weer van het totale RES proces.

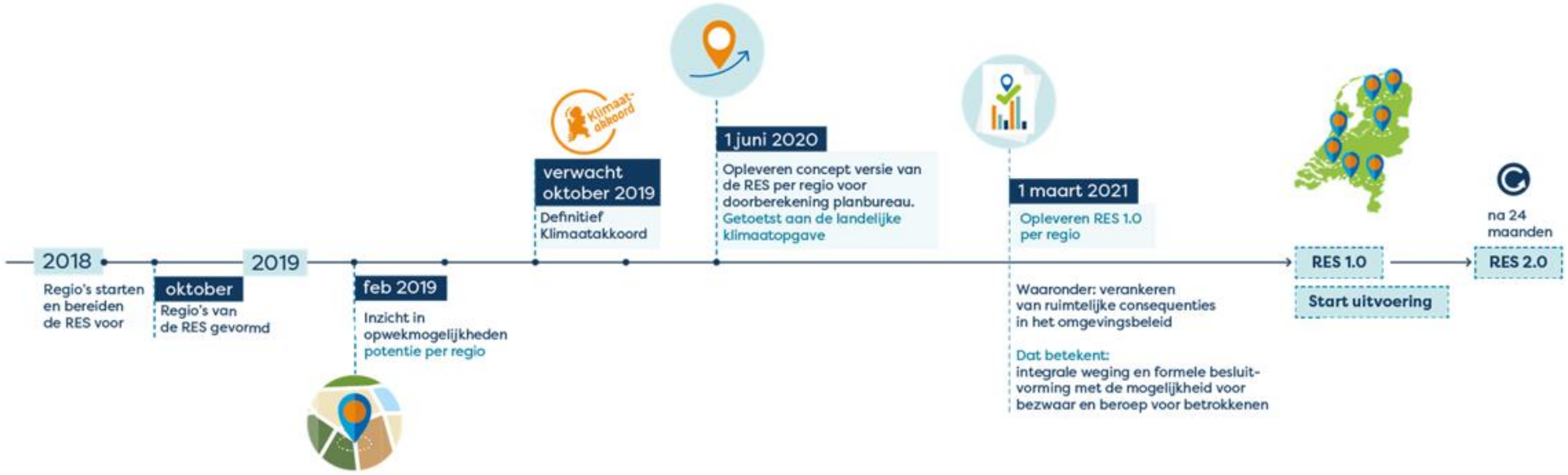

Ná de ondertekening van het Klimaatakkoord wordt er gestart met de RES. Er is tot aan 1 juni 2020 de tijd voor het maken van een eerste versie van de RES (concept RES).[2] De focus van deze concept RES ligt op het bepalen van een realistische ambitie binnen de RES-regio, waarbij er nog diverse mogelijkheden zijn om die ambitie concrete invulling te geven.

[2] Dit is na de sessie van 13 juni bijgesteld.

In deze fase blijft de ruimtelijk-energetische toekomst dus nog relatief abstract. In de fase daarna wordt gewerkt aan een RES 1.0. Daarbij wordt de ambitie per RES-regio (lokaal) geconcretiseerd en worden alternatieve opties tegen elkaar afgewogen. Vervolgens volgt besluitvorming en de uitvoering van de RES, door verankering in het omgevingsbeleid en de realisatie van energieprojecten. Daarna wordt de RES elke twee jaar herijkt en geactualiseerd. Voor meer achtergrond informatie over de RES zie bijgevoegd documenten "Achtergrond Regionale Energiestrategie" NHN en NHZ en de website https://regionale-energiestrategie.nl.

Het is goed om het vraagstuk rond het vormgeven van lokale participatie in de huidige concept RES fase in samenhang te zien met wat er nog zal volgen in de andere fasen. De expertsessie richtte zich op (lokale) participatie in de fase Concept RES.

Context: participatie in de fase concept-RES

In de huidige fase, fase Concept RES, werken we toe naar een realistische ambitie (een bod), waarin rekening wordt gehouden met ruimtelijke inpassing en maatschappelijk draagvlak. Het RES programma heeft voor deze fase een aanpak ontwikkeld die is opgenomen in een startnotitie. Onderdeel van die aanpak is het volgende stappenplan (hier de versimpelde weergave):

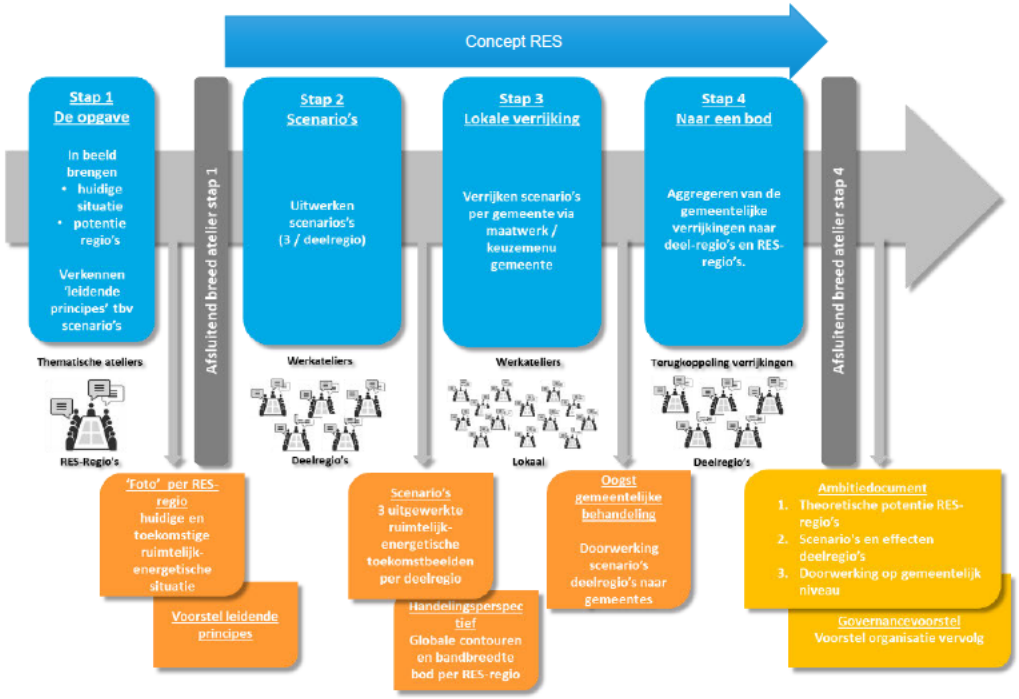

Bij activiteiten die op het niveau van de RES- en deelregio spelen (stap 1, 2 en 4), kijken we vanuit het programma goed naar wie we op welke manier vragen te participeren. Het zwaartepunt voor lokale maatschappelijke betrokkenheid en participatie zit in stap 3. De wijze waarop de lokale participatie plaatsvindt, wordt per gemeente uitgewerkt. Iedere gemeente heeft immers een eigen werkwijze. Hiervoor staat de gemeente dus aan de lat, met ondersteuning vanuit het programma. Deze stap heeft als doel om op lokaal niveau te toetsen welk draagvlak er voor de verschillende scenario's is, welke voorwaarden er worden benoemd en waar op korte termijn kansen liggen. De gemeentebestuurders en -raden krijgen zo een beeld van de mogelijkheden en gevoeligheden.

2. **Visie van de experts**

Zes experts bespraken op welke manier zij – vanuit hun vakgebied – kijken naar de RES en het proces van de ontwikkeling ervan.

HVC

Herman Verhagen

"De RES kent een strak tijdschema en moet relatief snel gerealiseerd worden. Dat is niet per se slecht, want dit geeft uitvoeringskracht. Tegelijkertijd vraagt dit type opgave wat betreft participatie een meer open proces, vanuit gelijkwaardigheid en met de uitnodiging om gaandeweg nog nieuwe onderwerpen in te brengen. Dat is wat mij betreft niet verenigbaar: burgers hebben niet echt invloed op de onderwerpen *in het gesprek. Ook niet erg, maar wees daar eerlijk over.* ***Wees open, eerlijk en transparant over het proces en de mate van invloed. En begin op tijd.***

Mede vanwege dat tijdsgebrek: ***richt je op twee primaire doelgroepen en doe dat heel goed****. De eerste is gemeenteraden en bestuurders. Help hen om kennis te vergaren en maak de belangrijkste thema's bespreekbaar, zoals inspraak en de toekomstige kosten voor energie. Zij moeten tenslotte de RES gaan vaststellen, dus zij moeten gewapend zijn het gesprek goed te voeren.*

De tweede doelgroep is het maatschappelijk middenveld en de regionale stakeholders. Hen moet je betrekken ***om te voorkomen dat de RES enkel een bestuurlijke waarheid wordt****. Deze doelgroep heeft uitvoeringskracht en zij moeten het RES document dus valideren.*

Tot slot: zie de RES als halfproduct en communiceer dat ook als zodanig. "We hebben jullie hierna ook weer nodig om hier een volledig product van te maken."

Social License & Lector Risk Management TU Delft

Eelco de Groot

"Er is op dit moment weinig vertrouwen in de systemen, in de politiek. Tegelijkertijd kent Nederland een mondige en hoogopgeleide bevolking. ***Het organiseren van lokale participatie zal onvoldoende zijn om dat vertrouwen te herstellen – dat hebben we eerder gezien.*** *Wees daar bewust van in dit RES traject.*

Bovendien is het Klimaatakkoord niet breed gedragen: zowel op politiek links als rechts zijn hier twijfels over. ***Het is aan de RES-regio's om dat te neutraliseren, en dat kan in de vertaling van het landelijk akkoord naar lokale inpassing.*** *Refereer daarbij niet steevast naar het klimaatakkoord, maar focus vooral op eigen doelstellingen en ambities, en werk daar gezamenlijk naar toe.*

Tip is om vooral de reeds bestaande internationale standaarden (link) op het vlak van participatie te hanteren*. Deze zijn nuttig voor trajecten met een significant effect op de leefomgeving, wat voor de RES het geval is. Deze standaarden worden al toegepast door grote partijen als ING en Shell, omdat ze a) werken en b) kosteneffectief blijken.*

Werken met ***focusgroepen*** *zorgt voor de benodigde* ***democratische legitimiteit****. Stel deze groepen samen vanuit een doorsnede van de samenleving in het betreffende gebied,* ***zodat gelijkwaardigheid is geborgd****. Het zou niet onredelijk zijn om te zorgen voor een vergoeding voor deze mensen.* ***Wees transparant****, met tijdige en heldere communicatie.*

De RES is een groot, complex traject. Dat vraagt, in verschillende fases, wat participatie betreft iets anders dan een overzichtelijk en concreet initiatief. Juist bij complexe trajecten moet je ervoor waken het behapbaar te houden en ***je participanten niet te overvragen****. Besef dat er niet één juiste manier is voor alle doelgroepen. Probeer daarom* ***tijd in te ruimen voor reflectie op dat wat er gebeurt****, zodat je tijdens het langjarig traject kan bijsturen, al druist dat mogelijk in tegen het tijdspad van de RES."*

Mijn verdere leestips:

- Internationale standaard: "Beoordeling en Management van Milieu- en Sociale Risico's en Effecten."
- Artikel in Vereniging Eigen Huis: "Hoe je inspraak ook regelt"
- Interview van de Maand in VNG Risicobeheer.
- Artikel "Herstel weeffout burgerparticipatie in de Omgevingswet"

CALorie, NHEC, VEINH, PWOZ

Manuel den Hollander

"Het werkt goed om (in een andere context) naar zowel goede als slechte voorbeelden te kijken. ***Over het algemeen worden bewoners in Nederland niet goed meegenomen in de energietransitie,*** *dus het vinden van goede voorbeelden is soms nog wel lastig.*

Overheden noemen gelukkig wel steeds vaker het belang van participatie, maar lijken nog geen gedegen strategieën te hebben over wat dat dan in de praktijk kan betekenen. ***Participatie is nu nog te vaak iets wat overheden aan het eind van een traject 'nog even toevoegen'. Dat is onvoldoende.***

Het gevaar is dat, wanneer je niets regelt, je kunt uitkomen op een complete 'njet'. *Dan verduurzaamt er simpelweg helemaal niets meer. Dat zie je bijvoorbeeld bij de windmolens in Noord-Holland. Er is een lange tijd geweest dat windmolens min of meer 'ontstonden' in het landschap vanwege gebrekkige visie van overheden, wat leidde tot wildgroei en verraste bewoners. Het gevolg was een protest tegen elk volgende windmolenproject en uiteindelijk een verbod op de bouw van windmolens door de politiek.*

Aan de andere kant zie je dat, wanneer bewoners uit de omgeving kunnen meebeslissen over plannen (planparticipatie) en ze ook kunnen meedelen in de financiële lusten van een windmolen (projectparticipatie), ***patronen doorbroken worden en weerstand wordt voorkomen. Veel beter voor alles en iedereen!***

In de nieuwe energiewereld kunnen overheden misschien wel een stapje terug doen en veel regie overlaten aan burgers. ***Overheidsparticipatie in plaats van burgerparticipatie. Dat vereist visie en moed. Faciliteren en werkelijk co-creëren.*** *Het past in de ontwikkeling van onze democratie, waarin alleen stemmen in een hokje niet meer voldoet."*

Natuur- & Milieufederatie Noord-Holland

Erna Krommendijk

"Het lijken twee verschillende groepen te zijn: mensen die zich met hart en ziel inzetten voor de energietransitie enerzijds, en degenen die zich inzetten voor natuur en landschap anderzijds. Maar zijn deze niet te verenigen? Zouden we niet met elkaar op zoek kunnen gaan naar mooie energielandschappen? ***Geen windturbines lelijk in het landschap of zonneparken met een hek eromheen, maar bijvoorbeeld energietuinen met nieuwe natuur.***

Sowieso: laten we eens over de schutting kijken en zoeken naar nieuwe mogelijkheden. *Vooral gedeelde mogelijkheden, waarvoor we het gesprek met elkaar aan gaan.* ***Vaak is er veel meer gedeelde mening en grond voor vernieuwing dan je in eerste instantie denkt****, zelfs in gesprek met 'tegenstanders'.*

Ik denk dat je een aantal dingen altijd moet doen. Sowieso als gemeente ***zelf de regie houden en participatie niet overlaten aan projectontwikkelaars****: als omwonenden niet goed betrokken worden, ligt dat aan een gebrek aan goede regie. Het proces moet open, volledig en goed zijn****: formuleer een visie en een plan op participatie en laat dat niet in het midden****. Ook zie je keer op keer dat het* ***delen van financiële baten*** *ruimte geeft.*

Ook belangrijk: ***start vanuit de opgave****. Praat niet alleen over windturbines en zonnevelden en zet niet je eigen agenda of het resultaat voorop, maar praat over* ***het beoogde resultaat en de weg er naartoe****. Begin ook vooral niet te laat met praten: het is een grote opgave dus* ***het verhaal moet nu al naar buiten****.*

Kritische mensen kunnen dan gelijk meedenken. Sowieso is het van belang om iedereen mee te laten denken en te letten op het ***democratische gehalte****. Voer niet alleen de 'makkelijke' gesprekken, maar ga juist op zoek naar de mensen die niet vanzelf komen en zoek tegenstanders op****. Als je dat goed doet, levert het een breder en rijker beeld op****."*

Mijn verdere leestips:

- De constructieve Zonneladder: in vijf stappen naar lokaal beleid voor een goede inpassing van zonne-energie.
- Checklist natuurwaarden bij grondgebonden zonne-energie.
- Checklist natuurbelangen bij windenergie op land.
- Aanbevelingen voor transitievisies warmte.
- Wind- en zonneparken realiseren samen met inwoners: Hoe organiseer je als lokale overheid een succesvol proces met draagvlak en lokaal eigendom?

Woonbond

Jaap van Leeuwen

"Als vertegenwoordiger van een specifieke groep bewoners, huurders, zie ik een aantal belangrijke punten waar rekening mee gehouden moet worden in de ontwikkeling van de RES.

*De eerste is **betaalbaarheid** en het bieden van compensatie voor de achterblijvers. Veel woningcorporaties kijken nu naar nieuwe opties voor warmte en beloven daarbij een 'kostenneutrale oplossing'. Ik betwijfel of dat zomaar kan: alle opties kosten geld en dat wordt uiteindelijk (deels) doorbelast.*

***Bij elke route (warmtenetten, all electric, biogas, lokale oplossingen) zien we vraagtekens.** Is het niet nu, dan mogelijk in de toekomst. We zullen dus erg scherp moeten zijn dat we scherpe afspraken maken met bewoners en bewonersorganisaties en ook niet alles op één (dogmatische) oplossingsrichting gooien. Flexibiliteit, bijsturen, no regret en degelijke afspraken maken zijn sleutelbegrippen.*

*De tweede is **woonkwaliteit en comfort** en het derde is **huurders ook informeren, betrekken en laten participeren.** Ik denk zelf dat de mogelijke rol van huurdersorganisaties nog beperkt is op het niveau van de RES. Ik heb een pleidooi gehouden voor het accuraat en regelmatig informeren van huurdersorganisaties voor alle niveaus. Dus ook de regio, de gemeentelijke warmtevisie en de wijkuitvoeringsplannen.*

*Huurdersorganisaties zijn vrijwilligersorganisaties (al dan niet ondersteund) met een belangrijke rol op **gemeentelijk niveau** (prestatieafspraken, woningwet 2015), **beleidsniveau** van de verhuurder (overlegwet) én op **wijk- of complex niveau** (achterban, renovaties). Betrek hen dus op tijd: zij kunnen ook hun achterban goed meenemen.*

*Er wordt trouwens al heel veel over verduurzaming gesproken en de RES kan daar heel goed in worden meegenomen. Maak bij het vormgeven van participatie van de RES dan ook **vooral gebruik van gesprekken die toch al plaatsvinden.** Informeer naast stukken ook met sheets: ambitie, hoofdlijnen van een strategie, oplossingen.*

Wat ook goed werkt is om door middel van de Woonbond Routekaart-game geïnteresseerde bewoners bekend te maken met de volledige scope van mogelijkheden en stand van zaken, en de mogelijke consequenties qua woonlasten en wooncomfort. Op die manier worden mensen beter voorbereid om ook echt te kunnen participeren in processen waar goed ingelezen professionals in de lead zijn.

***Neem mensen mee in het leren kennen van de problematiek, het jargon en de consequenties van mogelijke oplossingen.** Daar kan een routekaartspel bij helpen, maar ook allerlei vormen van voorlichting, energie-coaching en overleg.*

Mijn verdere leestip:

- De beschrijving van de game – Energietransitie & aardgasvrij: Hulp voor huurders(organisaties).

Provincie Noord-Holland

Carine Vleerbos

*"Wanneer je wilt dat lokale partijen en bewoners participeren, is het belangrijk om **de juiste mensen** aan tafel te zetten. Klinkt logisch, maar kijk daarvoor goed naar hun **(gemeenschappelijke) identiteit**. Mensen met dezelfde identiteit delen ook dezelfde type vragen. Het werkt bijvoorbeeld goed om voor de regionale vragen met name te werken met de (lokaal) belanghebbende partijen, en voor lokale vragen met name met bewoners.*

*Probeer ook te kijken naar de mogelijkheid om **financiële participatie** te realiseren, dat werkt goed. De energietransitie wordt dan voor mensen niet louter een opgave, maar ook iets wat geld kan opleveren. Doe dit niet alleen voor de direct omwonenden, maar voor iedereen in de wijk of het dorp: **Gelijke behandeling voor de gehele gemeenschap.***

*Van alle vragen die er spelen zijn de burgers het **meest geïnteresseerd in de 'hoe?'**. Voer dus vooral dat gesprek met ze. Wees eerlijk en helder over het proces: bijvoorbeeld in welke fase van het traject het 'hoe' aan bod komt, en wat de wederzijdse verwachtingen daarbij zijn.*

*Een belangrijke vraag om vooraf voor jezelf te beantwoorden: **wanneer vinden we dat de lokale participatie geslaagd is?** Is dat wanneer iedereen betrokken is geweest? Is dat wanneer het resultaat door iedereen wordt geaccepteerd? Het is ook belangrijk je te realiseren dat acceptatie, of geen weerstand, niet hetzelfde is als daadwerkelijke instemming en tevredenheid.*

*Tot slot: **durf in te grijpen**. Wanneer resultaten niet overeen komen met de verwachtingen, durf dan te benoemen dat het anders gaat dan verwacht of gehoopt. Dat versterkt het vertrouwen en geeft ruimte aan bijsturen."*

3. **Vraag & antwoord**

Tijdens de sessie is besproken welke vragen er speelden. Ook zijn hier, in deelsessies, antwoorden op geformuleerd.

Hoe creëren en behouden we maximaal vertrouwen in de RES?

Het opbouwen van vertrouwen is belangrijk: in deze fase van het RES-proces ontstaat de basis voor de nog volgende fases van grootschalige ruimtelijke inpassing van energie. En dat vertrouwen zal nauw gekoppeld zijn aan de energietransitie als geheel.

In algemene zin kunnen we stellen dat vertrouwen ontstaat op basis van gelijkwaardigheid, eerlijkheid en transparantie. Daarnaast bouw je aan vertrouwen door te erkennen wat er eerder is gebeurd. Geef dus ruimte aan eventuele frustraties over eerdere gebeurtenissen en ga daarover in gesprek.

Over eerlijkheid en transparantie: het voornaamste is om vooral helder te zijn over het verloop van het proces, de ruimte voor participatie, en hoe die begrensd is.
Over gelijkwaardigheid: zorg ervoor dat participanten vooraf voldoende kennis kunnen opbouwen van en over de opgave, zodat zij zelf een visie kunnen vormen en waardevolle input kunnen leveren. Geef na de gezamenlijke activiteit tijdig een terugkoppeling en houdt participanten verbonden aan het proces door ze te informeren.

Lokale partijen en bewoners zien de RES niet per se als een 'los' project: de RES is een van de (vele) ontwikkelingen met effect op hun leefomgeving. En dat effect wordt zeker niet altijd als positief ervaren. Het is goed om te beseffen dat er een wisselwerking is: ook die andere ontwikkelingen beïnvloeden het vertrouwen, net als de RES. Tegelijkertijd kunnen we er vanuit het RES-proces wel degelijk een steen aan bijdragen.

In hoeverre kunnen we maximaal regie geven aan bewoners?

Gezien de complexiteit en tempo van het RES-proces is het niet mogelijk om regie op het RES-proces aan de bewoners over te laten (open proces qua fases, stappen, betrokkenen en tijdslijnen). Wat wel kan, en wat we dus ook doen, is bewoners en lokale partijen laten participeren op inhoud.

In de concept RES-fase participeren ze in het bepalen van de ambitie. Het RES programma faciliteert dit met de foto[3] en de met experts uit de regio uitgewerkte scenario's die een realistische bandbreedte zullen geven. Wat die ambitie betekent voor de fysieke leefomgeving zal in deze fase nog enigszins abstract blijven.

De verwachting is dat in de fase om te komen tot de RES 1.0 lokale partijen en bewoners intensiever zullen participeren. De ruimtelijke inpassing van de ambitie wordt dan concreter gemaakt, waar reeds mogelijk op het niveau van concrete projecten.

Bovenstaande onderstreept het belang om de verwachtingen te managen: wees duidelijk over de mogelijkheden en beperkingen van inspraak en participatie. Wees net zo duidelijk over de ambities, randvoorwaarden en scenario's.

[3] De foto is een gezamenlijk en herkenbaar beeld van de huidige en (reeds) geplande ruimtelijk-energetische situatie, gebaseerd op feiten en kennis die de (deel)regio heeft verzameld in de totstandkoming ervan.

Het is zeer uitdagend om participatie zorgvuldig in te passen. Hebben we het RES proces wel goed ingericht?

Het eerlijke antwoord is: het klimaat heeft een deadline, dus dit proces ook. De opgelegde tijdslijn voor de opvolgende fasen in het RES-proces is bedoeld om de benodigde slagkracht te genereren.

De concept RES fase duurt 6 maanden. De lokale toetsing en verrijking in deze fase heeft een doorlooptijd van 2-3 maanden. Dat betekent dus iets voor het aantal bijeenkomsten, diepgang en detailniveau van de inhoud waar we participatie op kunnen organiseren.

In de fase hierna (RES 1.0) wordt de ambitie concreter en is het belang voor participatie mogelijk groter. We werken wat dat betreft van grof naar fijn. Mede daarom is de termijn voor de RES 1.0 fase verlengd van 6 naar 12 maanden. Dit biedt meer mogelijkheden ruimte voor diepgang en detail in de participatie.

Zowel de opgave zelf alsook het gewenste tijdspad van de energietransitie vormen dus een grote uitdaging, voor ons allemaal. Juist dat benoemen en de lokale partijen en bewoners uitnodigen om vanuit die urgentie stap voor stap (per RES fase) met ons te kijken naar wat wél mogelijk is, vergroot het draagvlak.

Wat heeft het RES programma al in gang gezet qua participatie?

In de fase concept-RES inventariseren we eerst de huidige ruimtelijk-energetische situatie en potentie (de foto, stap 1). Naast ambtelijk betrokkenen vanuit verschillende overheden participeren diverse (regionale) partijen hierin door het inbrengen van bronnen en feiten. Zo ontstaat er een foto voor en door de deelregio. We houden ondertussen bestuurders en raden informerend op de hoogte. De raden worden uitgenodigd zich te laten informeren bij de afsluitende ateliers per stap.

De lokale participatie is de verantwoordelijkheid van elke gemeente zelf. Het programma RES helpt daarbij. Zo is de ´handreiking participatie´ ontwikkeld, als hulpmiddel om het lokale participatieproces in te richten. Vanuit het programma worden tevens een aantal participatie-vormen aangeboden.

Lokale communicatie ten behoeve van lokale partijen en bewoners is voorzien vanaf het bestuurlijk startmoment (startnotitie), nu gepland september/oktober 2019 (na ondertekening Klimaatakkoord). Dit betreft het eerste niveau van participatie – informeren – met als doel het RES-proces bekend en transparant maken en de kennis over de RES op peil brengen.

Welke (lokale) groep laat je in welke fase van de RES participeren?

Experts geven aan dat lokale toetsing en verrijking op basis van uitgewerkte scenario's een stap is waarbij de betrokkenheid van *lokale partijen* goed werkt. Dit draagt bij aan draagvlak voor verdere planvorming. Lokale partijen zijn goed in staat om op basis van abstracte scenario's en effecten in gesprek te gaan en alternatieve mogelijkheden te verkennen.
In hoeverre je *inwoners* zou moeten betrekken is voor experts niet eenduidig te beantwoorden, omdat dit mede afhangt van de lokale context en dynamiek. Het maken van een lokale stakeholder analyse en het opstellen van een lokaal participatieplan is daarom sterk aanbevolen. Het hangt er bovendien van af in hoeverre je in deze fase van de RES de plannen al concreet wilt en/of kunt maken. Lokale toetsing en verrijking kent verschillende abstractieniveaus:

- Het waarderen van de effecten van scenario's: richtinggevend voor ambitie en ruimtelijke inpassing;
- Het verkennen van zoekgebieden: het globale gebied om ambitie te realiseren, de locatie (nog) niet concreet;
- En/of het verkennen van mogelijke, concrete projectlocaties.

In het geval van het eerste: dat is volgens experts voor veel (potentiële) grondeigenaren en omwonenden vaak nog wat te abstract voor actieve participatie. Dat zou, door gebrek aan concreetheid, kunnen leiden tot frustratie en 'bijeenkomst-moeheid'. Participatie van lokale partijen is dan mogelijk voldoende, naast het informeren van de inwoners. Een alternatief is om te werken met (betaalde) focusgroepen of vertegenwoordigende partijen (zie ook: LINK).
Als het gaat om het aanwijzen van mogelijke, concrete projectlocaties, dan is actieve participatie van grondeigenaren en omwonenden uiteraard sterk aan te bevelen. Mogelijk worden er in de concept-RES fase al enkele eerste concrete locaties benoemd. De verwachting is echter dat het zwaartepunt hiervan eerder in de RES 1.0-fase (na de concept-RES) of zelfs opvolgende fases zal liggen.

Hoe krijg ik doelgroepen zover dat ze participeren?

Het begint met het maken van een stakeholder analyse, zodat je weet welke doelgroep welk belang heeft. Vervolgens stel je een participatieplan op waarin je per doelgroep aangeeft wanneer (waar in het proces) je ze op welke manier (in welke mate) wilt laten participeren. Voor sommige doelgroepen kan gelden dat in deze fase van het RES traject informeren voldoende is. Voor andere groepen zal gelden dat je ze wilt laten participeren.

Als je gaat voor *brede participatie* wil je niet alleen maar in contact komen met de 'hoogopgeleide 55+'er met veel tijd'. Dat risico loop je wel met 'open uitnodigingen'. Een alternatief is om te werken met (betaalde) focusgroepen en/of met vertegenwoordigende partijen. Besef je hierbij dat een (goede) focusgroep een representatieve afspiegeling is van inwoners in een gebied, maar dat leden van zo'n groep niet pre se actief het belang van een achterban behartigen.

Vertegenwoordigende partijen behartigen wél belangen van een achterban, maar de vraag hierbij is in hoeverre die achterban zich ook daadwerkelijk door deze partij vertegenwoordigd voelt. Het is zaak om hier vooraf gevoel bij te krijgen.
In gesprek gaan met het georganiseerde middenveld, zeker wanneer de plannen concreter worden, is om dezelfde redenen onvoldoende voor een brede participatie.

Als je daarnaast een *specifieke, lastig bereikbare doelgroep* wilt betrekken, vanwege bijvoorbeeld een groot belang, dan kan het de moeite waard zijn om daar aparte activiteiten voor te organiseren. Het vraagt creativiteit om een passende werkvorm, kanaal of locatie te bedenken. Misschien is er een bestaand platform of overleg waar op aangesloten kan worden.

Hoe communiceer je dat iets 'moet', zonder dat er lokaal concrete doelstellingen zijn?

Dat communiceer je door helder en transparant uit te leggen hoe het zit en wat daar de gedachte achter is:

Landelijk zijn er duidelijke doelstellingen, maar deze zijn bewust niet concreet op lokaal niveau opgelegd. De gedachtegang daarachter is dat er vanuit de eigen, lokale ambitie meer resultaat zal worden bereikt, dan wanneer er van bovenaf een doelstelling wordt opgelegd die lokaal verplicht moet worden gerealiseerd. De overtuiging is ook dat er lokaal voldoende besef is dat er 'iets' moet gebeuren, en dat er lokaal meer dan voldoende initiatief, ambitie en creativiteit is om samen de landelijke opgave waar te maken.

Wanneer de opgetelde ambitie uit de concept RES te laag uitkomt, kan het zo zijn dat er naast de eigen ambitie een extra lokale doelstelling geformuleerd wordt. Toch is in dat geval de ambitie alsnog grotendeels lokaal ontwikkeld.

Hoe creëer je draagvlak binnen de gemeente zelf?

Voor Intern/ambtelijk:
Vaak zie je dat degene die duurzaamheid in zijn/haar takenpakket heeft, volop met de RES bezig is. Voor collega's ligt dit geregeld anders door drukke agenda's en andere prioriteiten. Echter, de inspiratie en tips gegeven over bewonersparticipatie, is ook van toepassing om binnen de gemeente collega's te betrekken. Dat gaat dus o.a. om:

- Het aanbieden van voldoende informatie over het RES proces en kennis over de opgave en het delen van goede en inspirerende voorbeelden;
- Het aangaan van een interne dialoog en collega's gericht uitnodigen te mee te doen (te participeren) om de plannen beter te maken.

Bij beperkte interne capaciteit is het een aanrader om hierin de samenwerking op te zoeken met (buur-)gemeenten, om zo nog meer collectiviteit te realiseren.

Raden:
In het gesprek met de raad is het belangrijk te beseffen dat de rol van de raad verandert. De Omgevingswet wil ruimte geven aan initiatieven uit de samenleving, met behoud van verantwoordelijkheid voor omgevingskwaliteit bij de overheid. Voor de gemeenteraad betekent dat nieuwe vragen en een veranderende rol: minder bevoegdheden, meer sturen op hoofdlijnen en meer in dialoog met de samenleving.

Meer lezen: http://www.raadsledennieuws.nl/nieuws/8127/andere-rol-raad-na-de-omgevingswet.

Wat betreft het betrekken van de raden bij de RES geeft deze website en informatiekaarten mogelijk nog nuttige handvatten: https://www.raadsleden.nl/actueel/nieuws/welke-rollen-hebben-raadsleden-bij-een-regionale-energiestrategie

Hoe ga je om met de negatieve inbreng van lokaal betrokkenen?

Een deel van de beeldvorming van de RES wordt ingegeven door het Klimaatakkoord, de landelijke programma's, de media, enzovoorts. Daar heb je dus als gemeente of deelregio weinig invloed op. Echter, eventuele negatieve aandacht negeren heeft ook geen zin en werkt wellicht zelfs averechts.

Mensen willen namelijk serieus genomen worden: op menselijk niveau met elkaar praten. Durf als gemeente introspectief te zijn en zo het gesprek aan te gaan. Door middel van dialoog en eerlijk benoemen waar de (controversiële) dilemma's zich bevinden creëer je een gelijkwaardig gesprek.

N.B.: zowel 'meehuilen met de wolven' (al dan niet terecht) als het vermijden of negeren van negativiteit (al dan niet terecht) staat hierbij gelijkwaardigheid in de weg. Verplaats je dus wel in de ander en sluit aan op de groep, maar doe uiteindelijk ook de uitnodiging om samen weer aan de opgave te gaan werken ("Hoe wel?"). Dit is niet altijd even gemakkelijk, maar leidt tot positieve resultaten.

Waar zien we mogelijkheden tot samenwerken en kunnen we elkaar versterken?

Sowieso zorgt het delen van ervaringen en goede (en slechte) voorbeelden met gemeenten onderling voor een groter leereffect. Ook is het mogelijk om samen met buurgemeenten of op deelregio-niveau veelgestelde vragen te beantwoorden en deze centraal beschikbaar te stellen aan lokale partijen en bewoners. Op die manier is er eenduidige en duidelijke informatie en is niet elke gemeente voor zich op zoek naar de juiste vorm van informatieverstrekking.

Ook vanuit het programma wordt hier deels invulling aan gegeven, bijvoorbeeld op de websites https://energieregionhn.nl en https://energieregionhz.nl.

Ook kan goed worden samengewerkt met vertegenwoordigers, overlegstructuren of decentrale groepen die al bestaan. Op veel plekken wordt het gesprek over verduurzaming gevoerd, zoals bij VVE's, verenigingen, kerkgemeenschappen, etc. Daar kun je als gemeente goed op aanhaken en zo snel een grote groep bewoners bereiken en betrekken. Zo worden je stakeholders ook je partners.

Startnotitie Regionale Energie Strategie NHZ

Samen op zoek naar kansen voor de regio

Versie 24 mei 2019 (definitief)

Voorwoord

Voor u ligt de startnotitie om te komen tot een Regionale Energie Strategie (RES) Noord-Holland Zuid (NHZ). In Regionale Energie Strategieën (RES) gaan we veel nationale afspraken uit het Klimaatakkoord in de praktijk brengen. Dit gebeurt in een land dekkend programma van 30 regio's.

Om de RES tot stand te brengen en om zoveel mogelijk regionaal gedragen keuzes via het RES-proces te borgen in de omgevingsvisie zullen we komend jaar binnen de regio samen werken met regionale overheden, maatschappelijke partners zoals energie coöperaties, netbeheerders (voor gas, elektriciteit en warmte), het bedrijfsleven en waar mogelijk bewoners. Samenwerken met de hoofdletter S om regionale kansen en belemmeringen bij elkaar te brengen en met elkaar te wegen. Elkaar ook over lokale (deelregio-) grenzen heen te versterken en te zorgen voor samenhang, te leren van elkaar en maken dat één en één drie wordt. Doel hierbij is om met de regio maximaal bij te dragen aan de opwekking van duurzame elektriciteit (35 TWh), de warmtetransitie in de gebouwde omgeving (van fossiele naar duurzame bronnen) en de daarvoor benodigde energie-infrastructuur. Deze keuzes worden vertaald naar gebieden, projecten en naar de implementatie en uitvoering van die projecten.

De regio NHZ omvat een gevarieerd gebied en strekt zich uit van IJmuiden tot Hilversum en van de Beemster tot de Haarlemmermeer. De regio beschikt onder meer over twee luchthavens, zeehavens, het financiële centrum van Nederland, de bloemenveiling van Aalsmeer, Media Valley en clusters van creatieve bedrijven. Daarnaast kenmerkt de regio zich door een aantal innoverende industriële clusters, tal van aantrekkelijke historische steden en een grote landschappelijke variëteit.

De opgave waar we binnen deze regio voor staan is door zijn gevarieerdheid complex en de ruimtelijke inpassing van de klimaat- en energietransitie zal zeker in deze regio uitdagend zijn. De beschikbare ruimte is beperkt en ruimtelijke beperking als gevolg van bijvoorbeeld de twee luchthavens, de industrie, de gebouwde omgeving en beschermde natuurgebieden vragen om flexibiliteit en innovatie bij het vertalen van de klimaatambities naar locaties en projecten.

Tegelijkertijd kenmerkt onze regio zich als een economisch sterke regio, die mede door de diversiteit goed in staat is om met transities om te gaan.
Als stuurgroep zien we de Regionale Energie Strategie daarom als kans om met elkaar aan de slag te gaan met de energietransitie en door het inzetten van onze flexibiliteit en innovatiekracht de regio economisch nog verder te versterken en tegelijkertijd een aantrekkelijke regio te blijven om in te wonen, werken en recreëren.

Stuurgroep Regionale Energie Strategie NHZ

Inhoudsopgave

Voorwoord 2

Inleiding 5

1. De betekenis van de Regionale Energie Strategie voor de regio 6

Ambities Noord-Holland Zuid 6

Energietransitie al in uitvoering 6

Wat is een RES? 7

Waarom een landelijk doel van 35 TWh? 7

Wie stelt de RES op? 7

Planning en besluitvorming 8

Landelijke kaders voor de concept RES en RES 1.0 9

Afbakening RES 10

Doorrekening en beoordeling 10

Juridisch kader 10

Ondersteuning van het Rijk / Nationaal Programma RES 11

2. Leidende principes voor de RES 12

Algemeen leidende principes 12

Leidende principes voor 'kwantiteit RES' 12

Leidende principes voor 'kwaliteit RES' 13

3. Programma RES NHZ 14

Programma organisatie 14

Stuurgroep 14

Ambtelijk opdrachtgeversgroep 15

Werkgroep 16

Ateliers 16

Bestuurlijke borging en samenwerkingsverbanden NHZ 17

Financiering 17

Voorbereidingsfase: tot en met startnotitie 17

Planvormingsfase: tot en met RES 1.0 17

Financieel trekker 17

Capaciteit 18

4. Procesontwerp: hoe gaan we het doen? 19

Proces 19

Lokale aanpak 20

Risico's 20

Communicatie 20

Data en monitoring 21

Bijlage 1 Uitwerking proces aanpak 23

Bijlage 4a. Communicatie stakeholders / middelenmatrix..... 0

Bijlage 4b. Risico register en beheersmaatregelen 1

Inleiding

Met het sluiten van het nationaal Klimaatakkoord gesloten is vormgegeven aan de Nederlandse uitwerking van de internationale klimaatafspraken van Parijs (2015), waarin is overeengekomen dat de opwarming van de aarde ruim onder de 2 graden moet komen (streven is 1,5 graad). Met het Klimaatakkoord zet Nederland de volgende stap op weg naar een totale energietransitie, met als einddoel 95% CO_2 reductie in 2050. Als tussenstap op weg naar het einddoel is afgesproken om het eerste ijkpunt te zetten op 2030, met als doelstelling 49% CO_2 reductie ten opzichte van 1990. Om dit te bereiken zijn in het Klimaatakkoord vele maatregelen benoemd, onderverdeeld in vijf onderwerpen: duurzame elektriciteitsopwekking, gebouwde omgeving, landbouw en landgebruik, mobiliteit en industrie.

De regio's aan zet

Voor het uitwerken en realiseren van de nationale doelen en afspraken is regionaal en lokaal maatwerk nodig. Het vraagt om nieuwe manieren van intensieve samenwerking tussen overheden, netwerkbeheerders, inwoners, bedrijven en maatschappelijke partners. Daarom hebben de overheden in het Interbestuurlijke Programma (IBP februari 2018) afgesproken een meerjarige programmatische nationale aanpak met land dekkende Regionale Energie Strategieën (30 regio's) uit te werken (landelijk programma RES[1]). In het IBP is ook afgesproken dat de besluitvorming over de uitvoering van deze strategieën plaatsvindt via het omgevingsbeleid van gemeenten, provincies en Rijk en via het beleid van de Waterschappen (o.a. waterbeleidsplannen). De regio Noord - Holland Zuid (NHZ) is één van deze 30 RES-regio's van Nederland.

Figuur 1: Indeling energie-regio's

Deze startnotitie heeft een vrij technisch karakter: u leest de doelstellingen van het programma, de aanpak en kaders om te komen tot een gedragen regionale energiestrategie (RES). Binnen de regio NHZ is in de afgelopen periode vooruitlopend op de ondertekening van het Klimaatakkoord al veel gebeurd. Op verschillende momenten is met belanghebbenden het gesprek gezocht om met elkaar het belang van de energietransitie te benadrukken. Kansen zijn in kaart gebracht en belemmeringen met elkaar besproken. Deze gesprekken vormen een goed vertrekpunt voor de verdere invulling van de RES. Daarnaast zijn alle gemeenteraden, de Provinciale Staten, het algemeen bestuur van de Waterschappen, bestuurders uit de regio en vele regionale stakeholders geïnformeerd over het RES proces.

Vanuit belanghebbenden, de gemeenteraden, Provinciale Staten en de algemeen besturen van de waterschappen in de regio NHZ is aandacht gevraagd voor een transparant proces en zorgvuldige participatie. Daarnaast is binnen het proces veel aandacht voor ruimtelijke inpassing van hernieuwbare opwek en opslag, een eerlijke koppeling van warmte aanbod en warmte vraag en de hiervoor benodigde infrastructuur voor warmte en elektriciteit. We zoeken hierbij naar (economische) kansen voor de regio. Ook werd nadrukkelijk gevraagd om innovatie en eigen initiatief als uitgangspunt te nemen. Aan deze oproep geeft het proces tot een regionale energiestrategie gehoor.

Deze startnotitie vormt de start van het proces om het komend jaar te komen tot een gedragen regionale energiestrategie (RES). Het doel is een verdere concretisering en realisatie van projecten tot aan 2030. De borging van de RES in het omgevingsbeleid gaat daaraan bijdragen. Door de periodieke (2 jaarlijks) evaluatie en gezamenlijk herijking wordt ingespeeld op de bewegende context van de energietransitie-opgave. Het proces om te komen tot een energiestrategie is daarmee een samenspel waarin van alle deelnemers wordt gevraagd om hun kennis, creativiteit en tijd in te zetten. Het zal niet alleen gaan om een simpele optelsom van initiatieven, er zal ook gezocht worden naar de samenhang en overlap, waarbij het streven om elkaar maximaal uit te dagen in samenwerking niet zal worden geschuwd, uiteraard zonder daarbij de eigen autonomie aan te tasten. De bewoners en bedrijven in de regio's worden niet alleen betrokken bij de strategie, maar zullen ook veel zeggenschap krijgen over de projecten en opwekinstallaties. Voor een geslaagde energietransitie gaan 'top down' en 'bottom-up' hand in hand. Daarbij zullen de minder draagkrachtige burgers niet vergeten worden.

[1] Het landelijk programma RES wordt ingevuld door IPO, VNG, UVW en de ministeries van BZK en EZK

1. De betekenis van de Regionale Energie Strategie voor de regio

Ambities Noord-Holland Zuid

De opgave waar de regio NHZ voor staat is complex en de ruimtelijke inpassing van de klimaat- en energietransitie zal zeker uitdagend zijn. NHZ kenmerkt zich als een gevarieerd gebied waarin gewoond, gewerkt en gerecreëerd wordt, kortom een gebied waarbinnen wordt geleefd. Voor wat betreft het aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving zijn er verschillende opgaven: het stedelijke gebied met een hogere bebouwingsdichtheid vraagt om andere oplossingen dan de bebouwing in het landelijke gebied; de bebouwing binnen het duingebied langs de kuststreek vraagt om andere oplossingen dan de bebouwing in het bosrijke gebied meer landinwaarts.
Maar de energietransitie biedt ook kansen voor de regio NHZ:

- De regio is op andere gebieden ook in transitie, zoals de woningbouw, de landbouw en de bereikbaarheid. Deze andere transities bieden kansen voor de energietransitie. Gedacht kan worden aan meervoudig ruimte gebruik of het tijdelijk inzetten van ruimtelijke pauze gebieden, waardoor flexibel met de energietransitie kan worden omgegaan. Daarnaast ziet de landbouwsector, mits een goed handelingsperspectief en een positief prikkelend instrumentarium voor handen zijn, kansen op het gebied van onder meer duurzame energieopwekking en koolstofvastlegging in de bodem;
- De energietransitie biedt ook economische kansen. Werk- en denkkracht hebben zich in de regio op verschillende velden geconcentreerd en de aanwezige industrie vormt een motor voor regionale ontwikkeling. Het stimuleren van duurzame energie staat binnen de regio al hoog op de agenda, evenals energiebesparing. Leren van elkaar vormt daarbij een belangrijke ingang. Voorbeelden zijn de toepassing van geothermie in de bestaande bouw in Haarlem en IJmond, het nieuwe warmtenet in Zaanstad, de pilot Purmerend aardgasvrij en de gecombineerde warmte-CO_2-opgave bij de Greenport en de vele energie coöperaties met hun duurzame energieprojecten. Een ander spoor is het ontwikkelen van gereedschappen om energie en verduurzaming onderdeel uit te laten maken van de afwegingen in het ruimtelijk-economisch domein.
- Er liggen kansen bij het tot stand brengen van energieprojecten als deze projecten (ook) lokaal eigenaarschap hebben, door de opbrengsten van de projecten terug te laten vloeien naar de lokale maatschappij. De ervaring leert dat hierdoor het draagvlak, eigenaarschap en betrokkenheid van inwoners, bedrijven en andere relevante partijen toeneemt.

In de Economische Verkenningen MRA stelde de Amsterdam Economic Board dat steeds duidelijker wordt dat we leven in het tijdperk van de New Geography of Jobs. Dit houdt in dat economische activiteit zich concentreert in economische regio's met een productief en innovatief klimaat voor kennisintensieve instellingen, bedrijven en werknemers. Met zijn economische structuur (waarin gespecialiseerde, kennisintensieve dienstverlening een belangrijke plaats inneemt), onderwijsinstellingen, infrastructuur en voorzieningenniveau is de MRA een van de hoofdrolspelers in deze nieuwe economische geografie.

Bij het vertalen van de landelijke en regionale klimaatambities naar locaties en projecten met het streven naar zeker 50% lokaal eigendom, biedt de RES straks inzicht in de maatschappelijke en ruimtelijke consequenties. De RES zal enerzijds dilemma's en anderzijds economische mogelijkheden in beeld brengen.

Energietransitie al in uitvoering

Er is al een flinke opgave voor windenergie in uitvoering in de regio, waaronder bijvoorbeeld windturbines in het Noordzeekanaalgebied (zie tabel 1). Daarmee is een belangrijke stap gezet richting 2030, want alle gerealiseerde en geplande grootschalige opwek telt mee in de RES.

Type opwek (gerealiseerd en in voorbereiding)	Noord-Holland Zuid
Wind op Land 2020	Gerealiseerd: 0,62 TWh[1]
Grootschalig zon: zonneparken[2]	Gerealiseerd: 0,020 TWh

	SDE-beschikt, niet gerealiseerd: 0,026 TWh
Grootschalig zon: grote daken en overig[3]	Gerealiseerd: 0,053 TWh SDE-beschikt, niet gerealiseerd: 0,296 TWh
Totaal	**1,015 TWh**

Tabel 1: Grootschalige opwek (zon en wind) reeds gerealiseerd of in voorbereiding

[1]Aanname: bij 2800 vollast uren, conform gemiddelde windmolen in Noord Holland

[2]Definitie: alle grond- en watergebonden zonne-opstellingen.

[3]Bron: overzicht `SDE Projecten in beheer januari 2019'

Ook op het gebied van de warmte transitie vindt al de nodige uitwerking plaats. Naast dat er al op een aantal plekken een warmtenet operationeel is, wordt ook hard gewerkt aan het realiseren van nieuwe warmtenetten of uitbreiding van bestaande.

Wat is een RES?

De RES is een document waarin tot het jaar 2030 de opgaven van 'duurzame elektriciteit opwek' en 'aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving' uit het Klimaatakkoord zijn uitgewerkt. Het Rijk bepaalt hoeveel duurzame energie opgewekt moet worden in 2030 (35 TWh[2]), de decentrale overheden bepalen hoe, met wie en waar dit ingevuld wordt. Daarnaast geeft de RES inzicht in het aanbod van duurzame warmtebronnen en de warmtevraag van de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde energie-infrastructuur. In de RES wordt ook opgenomen hoe de werkstructuur, het besluitvormingsproces en het participatieproces is opgezet. Uitgangspunt is dat er gebruik gemaakt wordt van de standaard landelijke rekenmethodes en aannames, voor de vergelijkbaarheid en optelbaarheid van de RES-en. De RES heeft een horizon van 2030 met een doorkijk naar 2050.
De RES is geen integrale afwegingskader in de zin van het ruimtelijk beleid, maar een voornemen waaraan de betrokken partijen zich committeren. De integrale afweging wordt gemaakt in het proces van de omgevingsvisie. De RES biedt kansen en geeft de gemeente een instrument om meer inzicht te krijgen in hun ambities die deels ook de gemeentegrens overschrijdt. Elke gemeente bepaald zelf welke maatregelen binnen de gemeente genomen kunnen worden.

Waarom een landelijk doel van 35 TWh?

Eén van de belangrijkste bronnen van CO_2 is het verbranden van fossiele brandstoffen. Een maatregel om CO_2 uitstoot te beperken is bijvoorbeeld het afbouwen van het verbranden van kolen voor onze energieopwekking. Met het afbouwen van energieopwekking uit fossiele brandstoffen zullen alternatieve duurzame energiebronnen ingezet worden.

Om 49% CO_2 reductie in 2030 te behalen is grootschalige opwek van energie nodig, omgerekend betekent dit een hernieuwbare elektriciteitsbehoefte van 84 TWh in 2030. Voor de productie van hernieuwbare elektriciteit op zee wordt uitgegaan van circa 49 TWh. Voor grootschalige opwek op land is de ambitie 35 TWh productie. Daarnaast wordt verwacht dat de toename van 'kleinschalig zon op daken'[3] een productie van totaal 7 TWh zal opleveren. Samen tellen de opwek op zee en land op tot de doelstelling van 84 TWh.

Er is geen landelijke verdeelsleutel voor de doelstelling van 35 TWh grootschalige opwek op land. Het is juist de bedoeling om, middels het RES-proces en aan de hand van de gelijkwaardige regionale inzet, tot een bod te komen.

Wie stelt de RES op?

Om de RES tot stand te brengen werken decentrale overheden, maatschappelijke partners, netbeheerders (voor gas, elektriciteit en warmte), het bedrijfsleven en inwoners komend jaar samen. Doel van het landelijk programma RES is om met de regio's optimaal bij te dragen aan de opwekking van duurzame elektriciteit (landelijke opgave van 35 TWh) en de warmtetransitie in de gebouwde omgeving.
De Regio NHZ grijpt het proces daarnaast aan om reeds lopende ontwikkelingen bijvoorbeeld binnen de MRA te ondersteunen dan wel te versterken.

[22] TWh = terrawattuur

[3] Kleinschalig zon op daken zijn de kleine zonne-installaties tot ca. 60 panelen, bijvoorbeeld op woningen.

Planning en besluitvorming

De RES is één van de onderdelen uit het Klimaatakkoord, de ondertekening van het Klimaatakkoord (verwachting tweede helft 2019) is het officiële startpunt van de RES.

De deadlines voor het proces en de besluitvorming zijn als volgt vastgesteld (zie figuur 3):

- De concept RES wordt 6 maanden na de formele ondertekening van het Klimaatakkoord onder voorbehoud van besluitvorming (bij de RES 1.0) door de gemeenteraden vastgesteld door de colleges van gemeenten en Gedeputeerde Staten en de Dagelijks Besturen van de waterschappen en aangeboden aan het landelijk programma. De gemeenteraden, Provinciale Staten en Algemeen Besturen van het waterschappen worden geconsulteerd over dit besluit.
  Opmerking: de concept RES bevat (deels) besluiten die behoren tot de bevoegdheid van de gemeenteraden. Daarom besluiten de colleges van gemeenten hierover met een voorbehoud ten aanzien van besluitvorming (bij de RES 1.0) door de gemeenteraden.
- De RES 1.0 wordt 12 maanden na de formele ondertekening van het Klimaatakkoord vastgesteld door de gemeenteraden, Provinciale Staten en de Algemeen Besturen van het waterschappen en aangeboden aan het landelijke programma.

Om snel te kunnen starten na ondertekening van het Klimaatakkoord en daardoor de 6 maanden goed te kunnen benutten, kiest regio[4] Noord-Holland Zuid er voor om de besluitvorming van de startnotitie los te koppelen van de ondertekening van het Klimaatakkoord en voor te leggen aan de gemeenteraden, Provinciale Staten PNH en het Algemeen Bestuur van HHNK, Rijnland en AGV (Waternet).

Figuur 2: Planning Klimaatakkoord en RES (bron: Landelijke Handreiking RES voor regio's)

Het RES-traject kent een doorlooptijd tot 2030. Ten minste elke twee jaar wordt de RES gemonitord, geactualiseerd en vastgesteld (RES 2.0 en verder). Behaalde resultaten, ontwikkelingen rond warmtebronnen en locatiekeuzes voor hernieuwbare opwek worden doorgevoerd in de geactualiseerde RES. Hier zal ook besluitvorming over plaatsvinden door de gemeenteraden, Provinciale Staten PNH en het algemeen bestuur van de waterschappen. Na de vaststelling van de RES 1.0 wordt de ruimtelijke opgave verankerd in het omgevingsbeleid, dit betreft de uitvoering van de RES en geeft momenten voor besluitvorming.

[4] : De deelregio Haarlemmermeer vormt hierop een uitzondering: Haarlemmermeer brengt eerst een procesnotitie (met als bijlage de SN) in de raad en zal na het sluiten van het Klimaatakkoord de SN ter besluitvorming aan de raad voorleggen.

Landelijke kaders voor de concept RES en RES 1.0

De RES heeft een horizon van 2030 met een doorkijk naar 2050. In de landelijke handreiking RES[5] is beschreven uit welke onderdelen de RES bestaat. Aan de hand van de volgende criteria wordt de inzet van de regio **kwantitatief** door het Nationaal Programma RES gewaardeerd:

Opgave elektriciteit:

A. Een vastgestelde ambitie van het te realiseren regionale aandeel van de landelijke opgave van 35 TWh
B. Vertaling van de kwantitatieve ambitie onder A. naar ruimtelijke impact met:
    1. Projectlocaties van (geprojecteerde) energieprojecten onder het Energieakkoord (concept RES).
    2. Globale zoekgebieden ter invulling van de doelstelling van het Klimaatakkoord (concept RES).
    3. Concrete locaties ter invulling van de doelstelling van het Klimaatakkoord (RES 1.0).
    4. Projectlocaties ter invulling van de doelstelling van het Klimaatakkoord (RES 2.0).
C. Een netwerkanalyse van de energie-infrastructuur die in samenspraak met netbeheerder is opgesteld. Hierin is het bestaand en toekomstig netwerk uitgewerkt, op basis waarvan locaties en zoekgebieden onder 1 en 2 zijn - of kunnen worden- aangesloten. In de netwerkanalyse zijn consequenties inzichtelijk gemaakt voor ruimtelijke inrichting, bekostiging, en planning

Opgave gebouwde omgeving:

D. Een Regionale Structuur Warmte (RSW) met een geografisch en gevalideerd overzicht van alle bestaande en toekomstige duurzame warmtebronnen (restwarmte, biomassa, geothermie en aquathermie), de potentiële warmtevraag en overzicht van warmte-infrastructuur. Deze RSW is in samenspraak met de netbeheerder(s) en relevante (huidige en toekomstige) stakeholders ontwikkeld. In de RSW zijn temperatuur, capaciteit en vervangingsdata opgenomen (concept RES).
E. Een beschrijving van de wijze waarop de beschikbare warmtebronnen en de potentiële warmtevraag naar verwachting op een logische, efficiënte en betaalbare wijze kan worden gekoppeld (indicatie in concept RES, uitwerking in RES 1.0).
F. Op basis van de onder B genoemde afweging wordt een eerste regionale toewijzing van het warmteaanbod gemaakt. Hierin is inzichtelijk gemaakt welke consequenties de RSW heeft voor warmte-infrastructuur. Verdere uitwerking vindt plaats in de transitievisie warmte van iedere gemeente (2021 verplicht).

Aan de hand van de volgende criteria wordt de regionale RES **kwalitatief** gewaardeerd:

Organisatie en proces:

G. Het voorgestelde en doorlopen besluitvormingsproces wat leidt tot:
    - Concept RES: Bestuurlijk akkoord van alle betrokken gemeenten, provincie en waterschap;
    - RES 1.0: Goedkeuring en vaststelling van de RES in alle raden (gemeenten), Staten (provincie) en de Algemene Vergadering (waterschap) en borging van de verankering in het omgevingsbeleid.
H. De wijze hoe participatie is voorgesteld, ingericht en doorlopen in de totstandkoming van de RES en welke relevante stakeholders zijn gesproken en betrokken in het proces. Hierbij wordt beschreven hoe partijen kunnen participeren bij de totstandkoming van de RES als ook participatie bij de totstandkoming van projecten voor energieopwekking en de realisatie van de warmteprojecten.
I. Een uitwerking en beschrijving van de organisatie en werkstructuur inclusief mijlpalenplanning en de wijze hoe dit is geborgd/ vastgelegd.

Inhoudelijk:

J. Een beschrijving van de toegepaste ruimtelijke ordenende principes in de RES. Heeft er bijvoorbeeld afstemming met andere ruimtelijke belangen in het gebied plaatsgevonden? Zijn er zogenaamde meekoppelkansen (meerdere ambities realiseren) benut? En een procesbeschrijving hoe de RES wordt opgenomen bij de integrale ruimtelijke afweging in de omgevingsvisie.
K. Inspanningen voor de andersoortige energieplannen (bijv. kleinschalig zon op dak, energiebesparing, innovaties, CO_2 transport en - gebruik, aanjagen van waterstof economie) wegen niet mee in de kwantitatieve beoordeling, maar kunnen meegenomen worden in een inhoudelijke onderbouwing.
L. Meetbaarheid: Voor de vergelijkbaarheid en optelbaarheid wordt gecheckt of de standaard aannames, uitgangspunten en rekenregels, zoals beschreven in de landelijke handreiking zijn toegepast.

[5] Zie voor de landelijke handreiking RES deze link

Afbakening RES

De RES gaat over de opgaven Gebouwde omgeving en Elektriciteit, als twee van de vijf opgaven uit het Klimaatakkoord. Deze opgaven staan echter niet op zichzelf. Daarom zal in de RES NHZ waar mogelijk ook de relatie met de andere opgaven worden meegenomen, zoals maatregelen voor duurzame mobiliteit, industrie of landbouw en landgebruik. Deze andere opgaven worden meegenomen in het bepalen van de impact voor de energie-infrastructuur. Er wordt echter geen strategie ontwikkeld voor deze opgaven; ze worden belegd in bestaande werkstructuren van de regio. De Regio NHZ kiest er daarnaast nadrukkelijk voor om de andersoortige energieplannen (zoals innovaties, CO_2 transport en - gebruik, aanjagen van waterstof economie) binnen de RES inzichtelijk te maken en waar mogelijk aan te jagen en op te schalen.
Zo is binnen het samenwerkingsverband MRA de ambitie uitgesproken een duurzame, internationaal concurrerende metropoolregio te zijn die minder afhankelijk is van externe bronnen. Om dit doel te bereiken, zetten we binnen de Metropoolregio reeds in op het realiseren van een circulaire economie. Dit betekent dat producten en grondstoffen na gebruik worden ingezet om nieuwe waarden te genereren. Dit heeft positieve effecten op de milieu- en leefkwaliteit. Het levert ook economisch rendement en kansen op. Dankzij de logistieke hubfuncties, creatieve bevolking en innovatieve bedrijven kan de regio internationaal voorloper worden op het gebied van de circulaire economie.
Parallel aan deze inzet onderneemt de regio actie om de klimaatverandering tegen te gaan. Het stimuleren van duurzame energie staat hoog op de agenda, evenals energiebesparing. Leren van elkaar vormt daarbij een belangrijke ingang.

Doorrekening en beoordeling

Vanuit de regio NHZ wordt de concept-RES via het Nationaal Programma RES ter doorrekening aan het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) aangeboden. Deze doorrekening wordt gebaseerd op de uitgangspunten, aannames en rekenregels die zijn vastgelegd in de 'Handreiking RES'. De doorrekening biedt inzicht in de mate waarin de regionale inzet optelt tot het bereiken van de nationale klimaatdoelstellingen. De concept-RES wordt daarnaast kwalitatief beoordeeld door het Nationaal Programma RES. Als de RES in onvoldoende mate voldoet aan de nationale doelstelling, dan wel de kwalitatieve beoordeling van het doorlopen proces laag is, wordt de regio verzocht om het bod van de RES te verhogen of te verbeteren. De Koepels (VNG, IPO, UvW) en het Rijk houden daarbij rekening met de regionale context (verworven draagvlak, participatie en opwekpotentieel) en de zeer korte doorlooptijd. Doelstelling is dat het aanbod van de regio NHZ tezamen met de andere 29 regio's optelt tot de landelijke opgave van 35 TWh. Indien dit niet het geval is, moet - in de 6 maanden na de beoordeling door het PBL - de nog resterende opgave door de 30 regio's onderling verdeeld worden. Als de regio's niet zelf tot een verdeling komen, zal daarvoor een gezamenlijke verdeelsystematiek worden toegepast. Deze verdeelsystematiek wordt voorafgaand aan de eerste oplevering van de concept-RES ontwikkeld, door de decentrale overheden in samenwerking met PBL en in gezamenlijke verantwoordelijkheid met de ministeries van EZK en BZK. De maatschappelijke partijen geven input voor de verdeelsystematiek.

Juridisch kader

De Nederlandse opgave voor 2050 is bekrachtigd in het internationale Klimaatakkoord (Parijs, 2015). In 2017 heeft de Eerste Kamer ingestemd met het internationale Klimaatakkoord, waardoor de opgave voor 2050 wettelijk is vastgelegd. De huidige doelstellingen voor de energietransitie komen vooral voort uit het Klimaatakkoord. Het Klimaatakkoord vormt het kader voor de RES: Om klimaatverandering tegen te gaan wil de Nederlandse overheid 49% minder uitstoot van broeikasgassen in 2030 dan in 1990. De ondertekening van het Klimaatakkoord (verwachting juni 2019) is voorwaardelijk voor de start van het RES proces. Het Klimaatakkoord is echter geen juridisch kader. De RES is één van de instrumenten om invulling te geven aan het Energieakkoord en de Klimaatwet, dit zijn de juridische kaders van de RES. In de Klimaatwet is de opgave '49% CO_2 besparing in 2030' vastgelegd. Inmiddels is de Klimaatwet door de Tweede Kamer. Na de verkiezingen van de waterschappen en provinciale staten gaat de Klimaatwet naar de Eerste Kamer voor goedkeuring.

Na vaststelling van de definitieve RES 1.0 (2020) wordt de ruimtelijke opgave die volgt door uitvoering van de RES vastgelegd in de provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies / plannen en het beleid van de waterschappen. Streven is dat de RES binnen een jaar na vaststelling van de RES 1.0 is verankerd in vastgesteld omgevingsbeleid, waarna de actualisatie van de RES (2.0 en verder) wordt meegenomen in de cyclus van het actualiseren van het omgevingsbeleid.

Binnen de Omgevingswet die per 2021 ingaat is voorzien in interventie instrumenten, indien de doelstellingen (van de RES) niet gehaald worden. In eerste instantie gebeurt dit in 'goed overleg', bij projecten van nationaal en provinciaal belang kan er vanuit het rijk of provincie een projectbesluit (i.p.v. inpassingsplan) worden genomen. Het is daarom belangrijk dat de regionale en lokale plannen worden afgestemd met de nationale opgave. In de Nationale Omgevingsvisie zal de opgave voor het klimaat worden beschreven.

Op een Omgevingsvisie en de RES is geen mogelijkheid tot beroep. Pas als de ruimtelijke opgave hiervan vertaald wordt naar de uitvoering in een omgevingsplan of omgevingsbesluit is er mogelijkheid tot beroep. Het is wel belangrijk om in de fase van het opstellen van de RES continu een zorgvuldig participatieproces (verdrag van Aarhus[6]) te doorlopen. Tijdens dit proces moeten belangen worden afgewogen en milieueffecten in beeld worden gebracht. Onderzoek dat gedaan is voor bestaand beleid kan hierbij worden gebruikt. De fases van een MER-procedure komen overeen met het RES-proces; de landelijke handreiking RES beschrijft de stappen van een MER-procedure (startdocument, participatie, afweging van belangen). Als het RES proces zorgvuldig doorlopen wordt (o.a. participatie) en de belangen goed worden afgewogen, dan voldoet het product RES aan de voorwaarden van een MER.

Ondersteuning van het Rijk / Nationaal Programma RES

Het Rijk stelt voor 2019, 2020 en 2021 per jaar 22,5 miljoen euro ter beschikking voor ondersteuning van het Nationale Programma RES. Daarvan wordt per jaar 7,5 miljoen euro benut voor de nationale programma-organisatie en de ontwikkeling van data-infrastructuur, 3 miljoen euro per jaar is voor ondersteuning vanuit de participatiecoalitie (maatschappelijke partijen). Er is dus 12 miljoen euro per jaar beschikbaar voor ondersteuning van het RES-proces in de dertig regio's. Deze middelen komen beschikbaar na ondertekening van het Klimaatakkoord. Daarnaast geeft het Rijk vanuit zijn bevoegdheden maximaal ruimte aan de energietransitie, bijvoorbeeld door het wegnemen van belemmeringen in wet- en regelgeving of door de inzet van eigen gronden.

Het Nationaal Programma RES heeft tot doel om de RES-vorming in de regio's te monitoren, kennisdeling te faciliteren, specifieke ondersteuning te bieden aan regio's en om bovenregionale vraagstukken in kaart te brengen. Zo wordt in opdracht van het Nationaal Programma RES een landelijke dataset voor de RES-regio's ontwikkeld, waarvan gebruik gemaakt wordt bij het opstellen van de RES. De regionale analysekaarten en datasets bieden inzicht in het energieverbruik, de energie infrastructuur in de regio (huidig en verwacht in 2030) en de maximale theoretische potentie voor duurzame opwek van elektriciteit en warmte. Het doel hiervan is dat de RES-regio's vergelijkbare en optelbare resultaten voortbrengen. Deze landelijke datasets zijn in april 2019 opgeleverd.

Op de website www.regionale-energiestrategie.nl wordt landelijk gecommuniceerd over de RES. Er wordt gewerkt aan een landelijke communicatiecampagne, met als doel 'bewustwording van de samenleving' en zo de energietransitie (opwek, besparing) te ondersteunen. Deze landelijke campagne wordt gestart na ondertekening van het Klimaatakkoord.

[6] De essentie van het verdrag van Aarhus: "Elke Partij voorziet in vroegtijdige inspraak, wanneer alle opties open zijn en doeltreffende inspraak kan plaatsvinden." Het verdrag handelt over: het verlenen van toegang tot milieu-informatie aanwezig bij de overheid, het verlenen van inspraak in de **besluitvorming** omtrent milieuaangelegenheden en het verlenen van toegang tot de rechter in milieuaangelegenheden, bijvoorbeeld om toegang tot milieu-informatie te verkrijgen.

2. Leidende principes voor de RES

Vanaf de ondertekening van het Klimaatakkoord heeft de regio 6 maanden om een concept-RES op te leveren. En daarna nogmaals 6 maanden voor de RES 1.0. Een zeer kort tijdsbestek, waarin ook een zorgvuldig participatieproces doorlopen moet worden. Deze strakke planning komt mede voort uit het gezamenlijk doel dat medio 2021 in het merendeel van de regio's, de RES is verwerkt in het omgevingsbeleid en dat uiterlijk in 2025 alle aangevraagde benodigde vergunningen voor de ruimtelijke inpassing zijn afgegeven (met oog op de tijdige realisatie van de opgave). Dat vraagt om goede afspraken aan de voorkant van het proces. Daarvoor zijn een aantal leidende principes opgesteld, zonder nu al uitspraken te doen over inhoudelijke oplossingen en keuzes.

Voor de energie-infrastructuur is het belangrijk dat de energietransitie planbaar is, zodat vooruitlopend op geplande projecten investeringen in de infrastructuur gedaan kunnen worden. De RES dient daarom zo concreet mogelijk te zijn (2030) en een doorkijk te geven naar 2050. In de RES wordt daarom ook rekening gehouden met andere opgaven (mobiliteit, industrie, landbouw) en ruimtelijke inpassing van de ondergrondse benodigde infrastructuur zoals tracés en onderstations.

In de aanloop naar 2030 worden zo min mogelijk onomkeerbare, belemmerende ruimtelijke besluiten of maatregelen genomen om de realisatie van de opgave voor de lange termijn 2050 haalbaar te maken (bijv. door vaststellen van beperkend beleid).

Algemeen leidende principes

Algemeen

- De RES NHZ kent uitwerking in 6 deelregio's: regio Gooi en Vechtstreek, Amsterdam, IJmond/Zuid Kennemerland, Zaanstreek/Waterland, Haarlemmermeer en Amstelland.
- De opgaven voor mobiliteit, industrie en agrarisch worden niet uitgewerkt tot een strategie. De RES wordt wel integraal / in samenhang met deze deelgebieden opgesteld.
- Het RES-traject kent een doorlooptijd tot 2030 en wordt minimaal iedere twee jaar gemonitord en geactualiseerd.

Elektriciteitsopgave

- De regio NHZ committeert zich aan het realiseren van een regionaal aandeel van de landelijke opwek opgave van 35 TWh, inclusief de (geprojecteerde/gerealiseerde) energieprojecten uit het Energieakkoord (zie tabel 1). Uitgangspunten daarbij zijn:
  - Opgave staat centraal, we gaan in gesprek over de oplossingen en het wegnemen van knelpunten.
  - Streven naar extra invulling van opwek, vanwege mogelijk afvallen van zoekgebieden
  - Er is vanuit de landelijke opwek-opgave van 35 TWh geen verdeelsleutel van de opgave per RES-regio. Het is ook niet de insteek van de regio NHZ om voorafgaand aan het opstellen van de RES een streefcijfer voor de opgave te bepalen. Het is juist de bedoeling om, middels het RES-proces en aan de hand van de gelijkwaardige regionale inzet, tot een bod te komen.
- Indien de 30 RES-regio's niet optellen tot de landelijke doelstelling van 35 TWh, dan zal eerst het "goede gesprek" worden gevoerd tussen de regio's onderling. Mocht dit niet leiden tot invulling van de opgave dan zal vanuit het rijk een verdeling van de resterende opgave worden gemaakt.

Warmteopgave

- beschikbare warmtebronnen en de potentiele warmtevraag worden op een logische, efficiënte en betaalbare wijze gekoppeld.
- Warmte aanbod en warmte vraag bevinden zich zo dicht mogelijk bij elkaar, rendementsverliezen worden zoveel mogelijk beperkt.
- Gemeente-/regiogrenzen worden bij de verdeling van het warmte aanbod losgelaten.

Leidende principes voor 'kwantiteit RES'

- De elektriciteitsopgave op land is techniekneutraal, uitgangspunten hierbij zijn:
  - Gebruik maken van bewezen technologie

- Toepassing van grootschalige opwek[7]
- Kansrijke innovaties worden genoemd in de RES 1.0 maar leveren naar verwachting nog geen wezenlijke bijdrage aan de opwek
- Opgave is in 2030 gerealiseerd en geeft doorkijk tot 2050
- Biomassa is onder voorwaarde duurzaam

- 'Kleinschalig zon op dak[8]' en energiebesparing zijn beide belangrijke onderwerpen voor de RES maar tellen niet mee als vermindering of vermeerdering van het bod.

Leidende principes voor 'kwaliteit RES'

- De RES levert een bijdrage aan de landelijke energieopgave (energie opwek en warmtetransitie)
- Streven naar ruimtelijke kwaliteit, door o.a.:
  - meervoudig ruimtegebruik
  - meerwaarde bij ruimtelijke inpassing, door koppelkansen met andere opgaven te benutten (bijv. bodemdaling, economie, leefbaarheid)
  - bepalen van ruimtelijke ordeningsprincipes voor de inpassing van opwek en voor de benodigde ruimte voor boven- en ondergrondse infrastructuur[9]
- Streven naar kosten efficiency, door o.a.:
  - vraag en aanbod zo dicht mogelijk bij elkaar (warmte en elektra)
  - netcapaciteit en betaalbaarheid zijn mede bepalend voor keuzes
- Streven naar maatschappelijk draagvlak, door o.a.:
  - Zorgvuldige participatie bij de totstandkoming van de RES (lokaal & regionaal)
  - Maatschappelijke participatie in opwek (lokaal eigenaarschap van energieprojecten waarbij gestreefd wordt naar minimaal 50% in lokaal eigendom)
  - Samenwerking tussen stakeholders en overheden
  - Gezamenlijk ontwikkelen van meerdere (ruimtelijke) scenario's

[7] Grootschalige opwek houdt in: windturbines en zonne-installaties die gebruik maken van SDE (stimulering duurzame energieproductie) regeling (groter dan ca 60 panelen). *Alle* grootschalige opwek telt mee, dus ook reeds gerealiseerde of geplande projecten.
[8] Kleinschalig zon op dak houdt in: installaties (kleiner dan ca 60 panelen) die gebruik maken van de salderingsregeling
[9] De netbeheerders hebben zowel ruimte nodig onder de grond voor kabels en leidingen, als bovengronds voor de bouw van onderstations/schakelstations.

3. Programma RES NHZ

Programma organisatie

Voor de programma organisatie van de RES NHZ is zoveel mogelijk aangesloten op bestaande regionale samenwerkingen. De regio NHZ bestaat uit 6 deelregio's, waar ambtelijke en bestuurlijke samenwerking al is georganiseerd. Deze deelregio's kennen ook in hoofdlijnen gemeenschappelijke energieopgaven, landschappelijke kenmerken en stakeholders.

De input voor de RES wordt opgehaald bij de gemeenten. Deze input wordt, tezamen met de inbreng van de provincie en de waterschappen op deelregio niveau samengebracht tot oplossingen en keuzes die worden opgenomen in de RES NHZ.

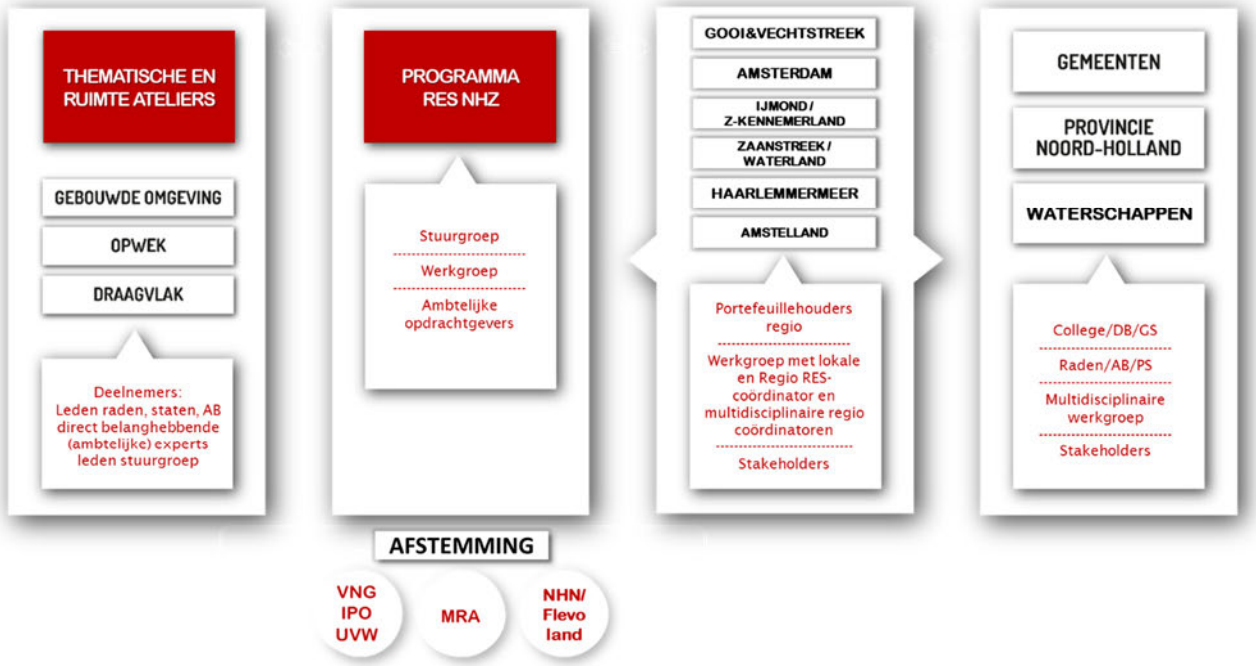

Figuur 3: Werkstructuur Regionale Energie Strategie Noord-Holland Zuid

In de programma organisatie zijn alle 30 gemeenten, de provincie Noord-Holland, het waterschap Hoogheemraadschap Holland Noorderkwartier, waterschap Rijnland, waterschap Amstel, Gooi en Vecht (Waternet) en de netbeheerder (Liander en Stedin) vertegenwoordigd. Vanuit de zes deelregio's, de provincie, de waterschappen en de netbeheerders is er een bestuurlijk trekker (stuurgroep), een ambtelijk opdrachtgever (opdrachtgeversgroep) en ambtelijke regio-coördinator aangewezen die deelneemt in de programma organisatie (werkgroep).

Stuurgroep

De Stuurgroep bewaakt de voortgang en de kwaliteit van het programma en is verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen van het programma RES NHZ. De stuurgroep ziet toe op de aanwezigheid van een voldoende groot draagvlak, door het vervullen van een ambassadeursrol richting de eigen organisatie, deelnemende overheden en stakeholders. In de regionale portefeuillehouders overleggen vindt afstemming plaats over de voortgang van het proces en worden knelpunten geagendeerd. De stuurgroep neemt geen beslissingen namens de opdracht gevende overheden, maar valideert producten van de RES NHZ en bereidt besluiten voor ten behoeve van besluitvorming door gemeenten, provincie en waterschap.
Daarnaast is het de rol van de stuurgroep om de concept-RES NHZ bij het nationaal programmabureau RES aan te leveren en het belang van NHZ te vertegenwoordigen in het Nationale Programma, bijvoorbeeld bij de (her)verdeling van de opgave.

De stuurgroep bestaat uit (bestuurlijke afvaardiging):

- Gedeputeerde Provincie Noord-Holland

- Bestuurder vanuit Waterschap Rijnland (vertegenwoordiging van de 3 waterschappen)
- Vertegenwoordigende wethouder uit de regio Amsterdam
- Vertegenwoordigende wethouder uit de regio Gooi en Vechtstreek
- Vertegenwoordigende wethouder uit de regio IJmond/Zuid Kennemerland
- Vertegenwoordigende wethouder uit de regio Zaanstreek/Waterland
- Vertegenwoordigende wethouder uit de regio Haarlemmermeer
- Vertegenwoordigende wethouder uit de regio Amstelland
- Directeur (vertegenwoordiging ambtelijk opdrachtgever)
- Vertegenwoordiger namens de besturen van de netbeheerders (afgevaardigd vanuit Liander)

Er is in de voorbereidende fase nog geen vaste voorzitter in de stuurgroep, het voorzitterschap wordt roulerend ingevuld. Mocht op termijn een vaste voorzitter gewenst zijn om de besluitvorming te begeleiden dan zal vanuit de stuurgroep één aanspreekpunt worden aangewezen.

Vanuit het landelijk programma RES is aangegeven dat een afvaardiging van de belangrijkste stakeholders deel moet nemen aan de stuurgroep. Binnen de regio NHZ is er voor gekozen om de stuurgroep op basis van de agenda te verbreden met de volgende maatschappelijke partijen:

- Vertegenwoordiger Energie coöperaties
- Vertegenwoordiger namens de Natuur en Milieufederatie
- Vertegenwoordiger (Duurzame) energiebedrijven

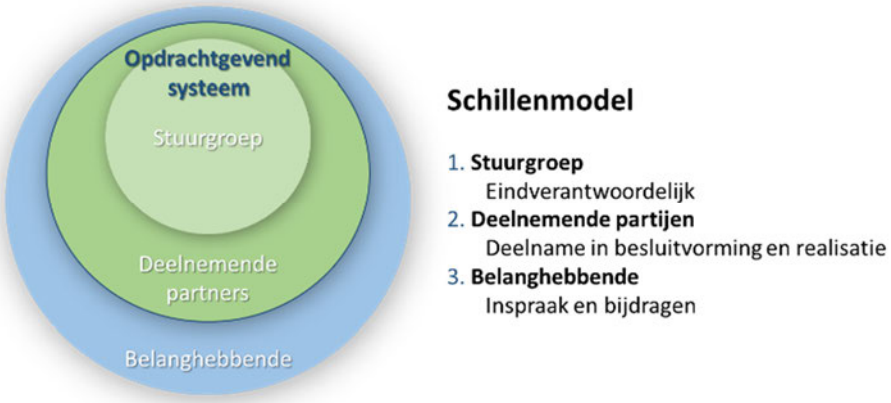

Figuur 4: Schillenmodel van het opdrachtgevend systeem

Om de belangrijkste stakeholders op de inhoud en bij de uitvoering goed te betrekken worden daarnaast thematische tafels georganiseerd waar specifieke onderwerpen worden besproken. Aan het eind van het proces zullen de uitkomsten op haalbaarheid worden getoetst door inhoudelijk experts.

Binnen de deelregio's vindt afstemming plaats met lokale stakeholders zoals terrein beherende organisaties, woningbouwcoöperaties, de havens, etc.

Ambtelijk opdrachtgeversgroep

Om de randvoorwaarden voor de uitvoering van het programma goed in te kunnen vullen, is de ambtelijk opdrachtgeversgroep samengesteld. Deze bestaat uit:

- Directeur Provincie NH
- Directeur namens de waterschappen
- Directeur uit de regio Amsterdam
- Directeur uit de regio Gooi en Vechtstreek
- Directeur uit de regio IJmond/Zuid Kennemerland
- Algemeen directeur uit de regio Zaanstreek/Waterland
- Directeur uit de regio Haarlemmermeer
- Directeur uit de regio Amstelland
- Directeur vanuit Liander

Om het RES-proces en de uitvoering van de RES te borgen is capaciteit en expertise bij de opdracht gevende overheden van belang. Via de ambtelijk opdrachtgeversgroep kunnen knelpunten op dit vlak worden geagendeerd.

De Provincie Noord-Holland treedt op als 'huismeester' voor de programma organisatie (digitale werkplek, programma administratie, vergaderfaciliteiten, etc.).

Werkgroep

De werkgroep RES NHZ bestaat uit:

- regio coördinator per deelregio
- ambtelijk trekker provincie Noord-Holland
- ambtelijk trekker namens HHNK, Rijnland en Waternet
- contactpersoon Liander
- programmamanager energietransitie MRA
- vertegenwoordiger EZK (agenda-lid)

Zij zorgen voor de uitvoering van het programma, door input vanuit en aansturing van de eigen organisatie. Ook zijn zij de ambtelijke adviseur van de bestuurder in de stuurgroep. Verder bestaat de werkgroep uit:

- communicatie adviseur RES NHZ
- programmamanager RES NHZ
- programmasecretaris RES NHZ

Zij zorgen naast de uitvoering, beheer en de aansturing van het programma voor de rapportage richting de bestuurlijk en ambtelijk opdrachtgevers. Daarnaast stemt de programmamanager af met andere regionale samenwerkingsverbanden, met de RES-regio NHN (m.n. proces en organisatie), de overige aansluitende RES-regio's, met het landelijk programma RES en de koepelorganisaties VNG, IPO en UVW.

Ateliers

De ateliers zijn dienstbaar aan het proces; ze hebben tot doel om kennis te brengen, en kennis en duiding of voorkeuren op te halen. De samenstelling en het doel van de ateliers is afhankelijk van het stadium in het proces. De ateliers worden op hoofdlijnen als volgt vormgegeven:

De thematische ateliers zijn primair gericht op professionals en gaan om het brengen en gelijkschakelen van kennis, om het bepalen van gezamenlijke uitgangspunten voor de inhoud en voor de samenwerking. Er wordt input opgehaald voor de RES. Daarnaast is het doel om de uitvoering te versnellen, kennis te delen, te inspireren en bestaande initiatieven/innovaties te ondersteunen. De deelnemers van deze ateliers zijn stakeholders met een rol en/of belang bij het onderwerp en overheden (leden stuurgroep RES NHZ en ambtelijke experts). Op deze manier is de afstemming tussen de stuurgroep en stakeholders praktisch vormgegeven. De samenstelling van de deelnemers kan gedurende het traject veranderen. Voor de thema's 'Opwek elektriciteit' en 'Gebouwde omgeving' worden aparte ateliers georganiseerd, per deelregio en voor NHZ:

- Belangrijkste stakeholders voor de tafel 'opwek elektriciteit': netbeheerders, vastgoedbeheerders, grondeigenaren (zoals Rijkwaterstaat, Defensie, RVB, RWS, bedrijven, Staatsbosbeheer, PWN), agrarische ondernemers, natuur-, milieu en landschap organisaties, energie coöperaties, experts, gemeente, provincie, waterschappen, omgevingsdiensten
- Belangrijkste stakeholders voor de tafel 'gebouwde omgeving': woningcorporaties, energie coöperaties netbeheerders, warmtenetbeheerders, warmteproducenten, warmteleveranciers, (installatie)bedrijven, Vereniging van Eigenaren, bouwbedrijven, experts, onderwijs, gemeente, provincie, waterschappen en omgevingsdiensten

Op drie schaalniveaus worden ruimte ateliers georganiseerd: bovenregionaal, deelregionaal en lokaal. Er wordt bovenregionaal gestart om te komen tot gezamenlijke vertrekpunten, vervolgens wordt geschakeld naar uitwerking via deelregionaal niveau naar het lokale niveau. Aansluitend worden alle inzichten weer samengebracht naar het bovenregionale niveau van de RES. De schaal van de deelregio is daarbij de belangrijke tussenlaag; hier ontmoeten de inzichten uit het bovenregionale en lokale elkaar.

In de bijlage 1 komen de ateliervormen meer uitgewerkt terug.

Bestuurlijke borging en samenwerkingsverbanden NHZ

Bestuurlijk wordt de RES geborgd in de regionale samenwerking in de regio's Amsterdam, Gooi en Vechtstreek, IJmond/Zuid Kennemerland, Zaanstreek/Waterland, Haarlemmermeer en Amstelland. Daarnaast staat de RES op de energietransitie agenda van de MRA, vanwege de raakvlakken met een aantal van de in dat kader lopende programma's.

Door slimme samenwerking met andere regionale opgaven zoals bijvoorbeeld Klimaatadaptatie, wordt de bestuurlijke en ambtelijke 'drukte' voorkomen én kunnen koppelkansen beter worden benut. Dit kan door aan te sluiten bij stakeholdersbijeenkomsten van de betrokken overheden en andere samenwerkingsverbanden met relevante stakeholders.

Financiering

Voorbereidingsfase: tot en met startnotitie

De voorbereidingsfase heeft de provincie Noord-Holland gefinancierd. Dit omdat de voorbereidingsfase cruciaal is voor een soepele start van de RES.

Daarnaast:

- Financiert de provincie samen met partners uit de Metropoolregio Amsterdam:
  - Systeemstudie (onderzoek) energie infrastructuur
  - Inventarisatie huidig en toekomstig (2050) energie en warmtegebruik per gemeente en (deel)regio
  - Inzet van ruimtelijk expert, begeleiding van ruimtelijke ateliers en communicatiestrateeg (voorbereidings- en uitvoeringsfase)
  - Kennisdagen (voorbereidings- en uitvoeringsfase)
- Verdelen de gemeenten in de deelregio's onderling de kosten van de regio-coördinator (voorbereidings- en uitvoeringsfase).

Planvormingsfase: tot en met RES 1.0

Via het landelijke programma RES wordt per jaar (gedurende 3 jaar) budget beschikbaar gesteld voor de 30 RES-regio's (zie pag. 11). Dit wordt pas ná ondertekening van het Klimaatakkoord beschikbaar gesteld aan de regio's, er wordt nog gewerkt aan een verdeelsleutel (bijv. rekening houdend met oppervlakte van de regio, aantal gemeentes, aantal inwoners). Voor NHZ is er € 600.000,- per jaar beschikbaar[10]. Dit bedrag zal worden ingezet voor de programma organisatie, onderzoeksgeld, participatie, proceskosten, communicatiemiddelen, ed. De landelijke bijdrage is bestemd voor het ondersteunen van de gemeenten bij het opstellen van de RES.

De provincie Noord-Holland faciliteert het RES-proces door het beschikbaar stellen van de programmamanager RES NHZ, ambtelijke capaciteit, kennis en expertise. De gemeenten en waterschappen stellen de eigen ambtelijke capaciteit beschikbaar, net als de kosten voor voorzieningen (locatie, catering) van de lokale en regionale ateliers.

Voor de periode vanaf juli 2020 wordt een aparte begroting gemaakt. Hierover wordt besloten bij de vaststelling van de RES 1.0. Hierbij worden ook afspraken gemaakt hoe eventueel resterend budget terugvloeit naar de regionale overheden die een financiële bijdrage hebben gedaan.

Financieel trekker

Voor het uitkeren van een landelijke bijdrage voor het RES-proces wordt de voorwaarde gesteld dat er een financieel trekker (een gemeente of provincie) wordt aangewezen vanuit de regio en dat hier goede afspraken over gemaakt worden. Aan deze partij wordt de bijdrage uitgekeerd. De provincie Noord-Holland vervult de rol als financieel trekker , werkafspraken hierover worden vastgesteld in de stuurgroep. De verantwoording over de financiën richting de stuurgroep gebeurt in afstemming met de provincie. Vanuit het programma RES NHZ zal

[10] Per jaar (2019-2020-2021) €12 mln voor 30 RES regio's. Exacte verdeelsleutel is nog niet bepaald. Deze financiële ondersteuning komt beschikbaar na ondertekening van het Klimaatakkoord.

namens de regio jaarlijks een aanvraag en verantwoording ingediend worden bij het nationaal programma RES voor toekenning van de landelijke bijdrage.

Capaciteit

De decentralisatie van de energietransitie vraagt inzet van de gemeenten[11]. Denk daarbij aan o.a.:

- uitvoering eigen duurzaamheidsprogramma / beleid
- deelname aan proces om te komen tot de RES 1.0
- uitvoering van de RES (vergunningverlening, borging in omgevingsbeleid, actualiseren en monitoring RES)
- opstellen en uitvoeren van de transitievisie warmte (TVW)
- participatieproces (bij planvorming en uitvoering van RES, transitievisie warmte, ed.)
- communiceren en informeren

De uitvoering van het programma RES NHZ vraagt van alle betrokken overheden ambtelijke capaciteit. Het is belangrijk om vooral eigen mensen uit de eigen organisatie in te zetten, enerzijds omdat eigen mensen ook mandaat hebben. Anderzijds voor het borgen van kennis/expertise en de uitvoering bij de betrokken overheden.

Iedere gemeente heeft:

- Coördinator energietransitie/ warmtetransitie
- Multidisciplinair team: RO (Omgevingswet/visie en ontwerper), openbare ruimte, wonen, economie, juridisch (omgevingsbeleid/vergunningen), participatie & communicatie.
- Wethouder met de RES in zijn of haar portefeuille

Provincie en Waterschap hebben:

- Ambtelijke trekker RES, verantwoordelijk voor politiek bestuurlijk proces en lid werkgroep RES
- Multidisciplinair team: RO (Omgevingswet/visie en ontwerper), infrastructuur, wonen, economie, juridisch (omgevingsbeleid/vergunningen), participatie & communicatie.
- Afgevaardigd bestuurder voor stuurgroep

Iedere deelregio heeft:

- Een regio-coördinator, lid van de werkgroep RES
- RES werkgroep: duurzaamheid coördinatoren en communicatie adviseurs van de regio gemeenten, in samenwerking met regio coördinatoren van andere disciplines zoals ruimtelijke ordening, economie, sociaal domein en mobiliteit.
- Bestuurlijke trekker als lid van de stuurgroep

Note: Bovengenoemde rollen zijn indicatief. Iedere organisatie heeft zelf de keuze hoe zij hun organisatie ten behoeve van de RES inrichten.

De programma organisatie bestaat uit een programmamanager en ondersteuning.

[11] De benodigde gemeentelijke capaciteit is afhankelijk van de opgave per gemeente en de gemeentelijke organisatie. Over een vergoeding van de extra uitvoeringslasten voor gemeenten na vaststelling van de RES 1.0 wordt nog onderhandeld in het kader van het Klimaatakkoord.

4. Procesontwerp: hoe gaan we het doen?

Proces

In de voorbereidingsfase tot aan de vaststelling van de startnotitie is de programma organisatie ingericht, is onderzoek en analyse gedaan om de inhoudelijke bouwstenen voor de RES te ontwikkelen en zijn de betrokken overheden en stakeholders geïnformeerd over de RES. Daarnaast is de benodigde capaciteit en expertise voor het RES proces in stelling gebracht, de startnotitie opgesteld en de vaststellingsprocedure van de startnotitie voorbereid.

Na de vaststelling van de startnotitie wordt een participatieproces gestart. Lokaal (gemeente) en per deelregio worden ruimtelijke ateliers georganiseerd, om informatie en input op te halen voor de RES en de samenleving te betrekken bij de opgave van de RES. Op regionaal niveau (deelregio's en NHZ) vinden gesprekken plaats in de thematische ateliers. Dit leidt tot de uitwerking van een aantal ruimtelijke scenario's per deelregio, die vervolgens weer op lokaal niveau worden getoetst. Ook in deze fase is het belangrijk om de betrokken overheden en stakeholders te informeren en te betrekken. Uiteindelijk worden de conclusies samengevoegd in de concept RES NHZ.

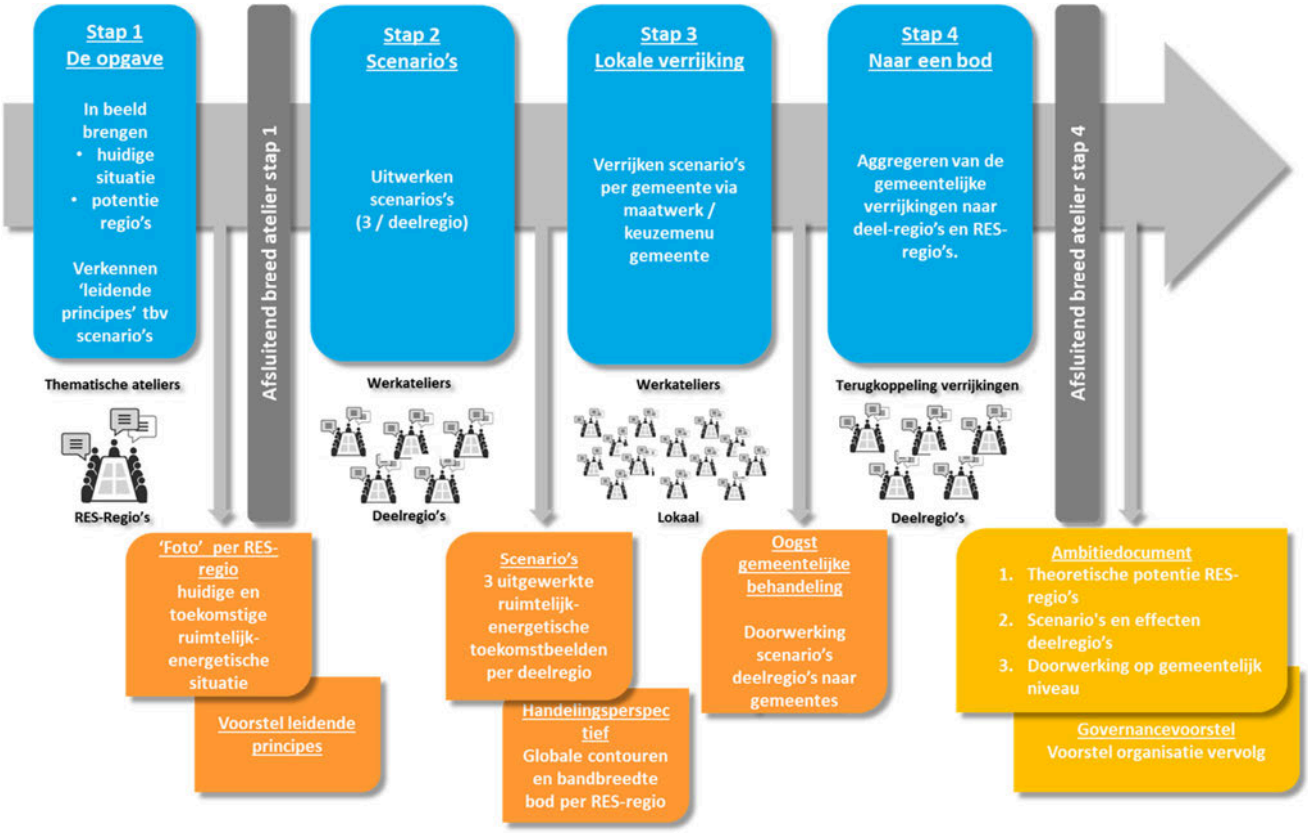

Figuur 5: Procesontwerp t.b.v. Regionale Energie Strategie Noord-Holland Zuid

Nadat de concept RES is aangeleverd bij het nationaal Programma RES vindt landelijke afstemming plaats. Concrete projecten met draagvlak worden verder uitgewerkt, zoekgebieden voor locaties voor opwek worden verder geconcretiseerd. Dit kan plaatsvinden in ruimtelijke (lokale) ateliers en/of in specifieke werkgroepen / panels. Indien de landelijke beoordeling een extra opgave oplevert, zal dit wederom in ruimtelijke ateliers vertaald moeten worden naar oplossingen. De besluitvormingsprocedure voor de vaststelling van de RES 1.0 zal worden voorbereid, hiervoor moet rekening gehouden worden met een periode van 2-3 maanden.

Lokale aanpak

De RES NHZ bestaat uit 6 deel-RES-en: regio Amsterdam, Gooi en Vechtstreek, IJmond/Zuid Kennemerland, Zaanstreek/Waterland, Haarlemmermeer en Amstelland. Vanuit het programma RES wordt bovenstaand proces doorlopen. Daarnaast wordt vanuit het programma RES NHZ een set aan hulpmiddelen ontwikkeld voor gemeenten voor de participatie. Afhankelijk van onder andere de couleur locale van de deelregio, de samenwerking in de deelregio op het gebied van de energietransitie en/of andere klimaatopgaven, het participatie beleid van de gemeente of samenwerking met lokale stakeholders kan het NHZ-proces worden aangevuld met een lokale aanpak.

Risico's

In alle projecten en programma's liggen risico's op de loer die het behalen van de doelstellingen in de weg staat. Ook voor het programma RES NHZ kunnen risico's ervoor zorgen dat de vastgestelde scope niet binnen de geplande tijd en budget blijft. Om dit te voorkomen wordt vanuit dit programma strak gestuurd op het identificeren en beheersen van de risico's. Hieronder wordt een overzicht gepresenteerd van de toprisico's die een directe bedreiging vormen voor de haalbaarheid van de doelstellingen voor het Programma RES NHZ, in de fase van het opstellen van de RES (t/m RES 1.0). Aanvullend op deze toprisico's wordt aangegeven wat de oorzaak en gevolg is.

	RISICOBESCHRIJVING	Risico ID[12]
1.	De RES voldoet niet aan de opgave 2030. Te laag bod in (concept) RES door veel beperkingen en onmogelijkheden in huidig beleid, of onvoldoende draagvlak. Het Rijk gaat een extra opwekopgave in NHZ aanwijzen.	R-001 R-014
2.	Potentiële locaties met draagvlak kunnen niet worden gerealiseerd: er worden onhaalbare, niet uitvoerbare oplossingen opgenomen in de RES door een onvoldoende integrale aanpak of doordat geen rekening gehouden wordt met de energie infrastructuur (technische, ruimtelijke en/of financiële (on)mogelijkheden). Daarmee RES-bod onvoldoende en dus aanwijzing door Rijk.	R-017 R-013 R-019
3.	Er ontstaan onjuiste aannames en verhalen, die het RES-proces nadelig beïnvloeden.	R-012
4.	Onvoldoende prioriteit in beschikbaar stellen van benodigde middelen (budget/capaciteit) bij gemeenten voor uitvoeren RES.	R-007
5.	Maatschappelijke beeldvorming negatief onder de vlag van Klimaatakkoord, doordat de rekening bij de burger wordt neergelegd.	R-010
6.	Vaststelling Klimaatakkoord wordt niet volgens planning vastgesteld, RES vertraagt.	R-005
7.	Onvoldoende draagvlak zorgt ervoor dat besluitvormingsproces concept RES (bij NHZ overheden) is verstoord en vraagt meer tijd.	R-020
8.	Onvoldoende draagvlak zorgt ervoor dat besluitvormingsproces startnotitie (bij NHZ overheden) is verstoord en vraagt meer tijd.	R-002
9.	Een gemeente, de provincie of het waterschap kiest vooralsnog niet tot definitieve besluitvorming van de (concept) RES, het bod is daarmee niet compleet.	R-006

NB. Voor het volledige resultaat van de risicoanalyse (risico-identificatie, prioritering, beheersmaatregelen) wordt verwezen naar Bijlage 4b 'Risicoregister'.

Communicatie

De opgave raakt vele betrokkenen (publiek, privaat, maatschappelijk) met ieder eigen belangen, standpunten en overtuigingen. Om gezamenlijk te komen tot een Regionale Energie Strategie is op maat gesneden communicatie noodzakelijk. Voor het optimaal ondersteunen van het programma richt communicatie zich op twee sporen: procescommunicatie voor de betrokken overheden en communicatie en participatie voor de samenleving.

[12] Het Risico ID is een directe verwijzing naar Bijlage 4 'Risicoregister' waar de volledige beschrijving van het risico, oorzaken, gevolgen en beheersmaatregelen kan worden gevonden.

Deelnemende overheden

Voor de betrokken overheden is actuele procescommunicatie van groot belang. Het gaat daarbij om de ambtelijke organisatie, de colleges, de portefeuillehouders en raden, staten en de algemeen besturen. Het programma RES ontwikkelt samen met de lokale communicatieadviseurs de strategie en de benodigde communicatiemiddelen voor deze doelgroepen, zoals presentaties, bijeenkomsten en nieuwsbrieven.

De energietransitie is een complex onderwerp en om inhoudelijk een goed oordeel te kunnen vormen is basiskennis onontbeerlijk. Daarom worden er vanuit de programmaorganisatie kennisdagdelen georganiseerd voor betrokken ambtenaren, bestuurders en raden.
Daarnaast worden de raden in regioverband voorbereid op belangrijke mijlpalen. Statenleden en leden van de Algemeen Besturen worden hier ook voor uitgenodigd. Zij kunnen tijdens het participatieproces ook de lokale ruimtelijke ateliers bijwonen. De belangrijkste mijlpalen zijn:

- het vaststellen van de startnotitie
- de start van de planvorming
- het opleveren van de concept RES
- de besluitvorming tot en met vaststelling RES 1.0

Het programma biedt daarnaast voor direct betrokken ambtenaren een website, met informatie over opgave, inhoud en proces en voor kennisdeling.

Het proces om te komen tot een RES speelt zich af op verschillende niveaus: lokaal, deelregionaal en regionaal (NHZ). Vanuit het programma RES NHZ worden de lokale overheden ondersteunt met:

- Multidisciplinaire specialisten voor de organisatie van de ruimtelijke ateliers op lokaal en deelregio niveau
- Mediastrategie en mediaplan (mijlpalen, belangen, issues, achtergrond)
- Communicatiemiddelen zoals een publiekswebsite, persberichten, nieuwsberichten, presentatiemateriaal, beeldmateriaal (zie bijlage 3)

Informeren en participeren

Bij de Regionale Energie Strategie is zorgvuldige participatie en ondersteunende communicatie van groot belang. De energietransitie is een heel technisch onderwerp waar tegelijkertijd veel emotie bij komt kijken. Zowel bij voorstanders die het niet snel genoeg kan gaan, als bij tegenstanders die twijfels en kritiek hebben. Het gaat over keuzes in ieders huishouden, ieders portemonnee en over ieders achtertuin. Tegelijkertijd is goede informatie niet voor iedereen even vanzelfsprekend te vinden of te begrijpen. Daarom is in gesprek blijven met de betrokkenen zo belangrijk, participatie kan op vele manieren, en met vele doelen vormgegeven worden, van informeren tot co-creatie. Hierbij speelt verwachtingsmanagement een grote rol. Voor iedere deelnemer, of je nou professionele stakeholder, raadslid of inwoner bent, moet aan de start helder zijn welke invloed men kan hebben op het proces, welke kaders gelden (waar hebben we het wel en waar hebben we het niet over, welke spelregels gelden) en wie uiteindelijk beslissingsbevoegd is (de raden, Staten en de algemeen besturen). Verder is het van belang om de feiten op orde te hebben over onderwerpen waarover makkelijk discussie ontstaat.

Gemeenten voeren de communicatie

Zolang het een strategie is, lijkt voor veel bewoners de Regionale Energie Strategie een abstract verhaal. Totdat de strategie uitgevoerd wordt, het concreet wordt, en iets voor henzelf betekent. Vaak is dat het moment waarop bewoners zich overvallen voelen en het gevoel hebben dat ze niet mee hebben kunnen praten. Daarom is het van belang om vroeg te beginnen met communiceren. Gemeenten communiceren over alles wat de bewoner echt raakt: je huis isoleren, op een warmtenet aansluiten, je elektriciteit groen en lokaal opwekken. Het programma ondersteunt de gemeenten met het bieden van bouwstenen om belanghebbenden op het juiste moment bij de RES aan te sluiten, zowel op de strategie als op de uitvoering.

Het ministerie bereidt een landelijke publiekscampagne voor over de energietransitie. Deze campagne zet in op het vergroten van draagvlak voor de maatregelen die vanuit het Klimaatakkoord genomen gaan worden en die de inwoners direct raken. De communicatie rondom de RES NHZ sluit hier zo veel mogelijk op aan.

Data en monitoring

Voor de vergelijkbaarheid en optelbaarheid van de regionale bijdragen is het van belang dat de RES als product voldoet aan de landelijke analyse-, monitoring- en rekensystematiek zoals deze is ontwikkeld door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

Het is van belang dat alle betrokkenen bij de RES toegang hebben tot de (laatste versies van) diverse bouwstenen, kaarten en data waarmee de RES ontwikkeld wordt. Daarbij is het nog een uitdaging om de eenduidigheid, vergelijkbaarheid en optelbaarheid van data te waarborgen.

In aanvulling op wat aan landelijke ondersteuning op dit gebied geboden zal worden voor de Noord-Hollandse regio's, wordt verkend of de provincie een regierol kan vervullen bij het digitaal verzamelen, beheren en delen van data. Denk daarbij aan het beheer en toegankelijk maken van databestanden (Excel-bestanden, GIS-bestanden, e.d.). Dit in samenhang met beschikbare en te ontwikkelen rapporten, rapportages, cases e.d.

Bijlage 1 Uitwerking proces aanpak

Onderstaand geeft een weergave van de bedachte werkwijze. Deze werkwijze zal gedurende de tijd een verdere uitwerking krijgen. Op hoofdlijnen worden hierbij de volgende stappen herkend:

<u>Stap 1: 'Foto' van de opgave – mei/juni</u>

- Doel: Gezamenlijke inhoudelijke vertrekpunt voor RES vastleggen
- Resultaat: Per regio een 'foto' c.q. basisdocument

Maken foto huidige situatie

Om te komen tot een Regionale Energie Strategie en een bod aan het Rijk is overeenstemming nodig over het vertrekpunt: voor welke opgave staan de regio's? Daartoe worden feiten in kaart gebracht. Er wordt een 'foto van de opgave' gemaakt, op het niveau van de RES, opgebouwd uit de 6 deelregio's. De foto laat in begrijpelijke kaarten en cijfers zien: wat is het energiegebruik van nu, hoe ontwikkelt dit zich tot 2030, waar liggen welke opwekpotenties voor warmte en elektriciteit en tot hoeveel telt dit op per gemeente, deelregio en de RES-regio, hoe ziet de energie infrastructuur eruit. Ook worden ruimtelijke kansen en beperkingen op kaart gezet.

Samenwerking met ruimtelijke ontwerpers

Samen met de ruimtelijk ontwerpers worden de huidige en gewenste landschappelijke kwaliteiten van de provincie Noord-Holland in beeld gebracht. Daarbij wordt gebruik gemaakt van reeds uitgevoerde studies, onderzoeken en eerder uitgevoerde ateliers . Deze inventarisatie biedt inzicht in nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Hierbij wordt ook gekeken naar weidevogelgebieden, stiltegebieden, cultuurhistorisch waardevolle gebieden en aardkundige waarden. Vanuit het huidige landschap wordt een vertaling gemaakt naar gebieden waar beperkingen liggen, maar vooral ook waar nieuwe energie en landschap verenigbaar is. Daarnaast wordt in deze fase vanuit landschap input gegeven aan de leidende principes voor het vormgeven van scenario's in Stap 2.

Overzicht leidende principes

Ter voorbereiding op de uitwerking van scenario's per deelregio in stap 2, worden een aantal 'leidende principes' bepaald die de scenario's definiëren. Die principes kunnen zowel ruimtelijk als financieel-economisch of technisch zijn. Voor elke deelregio worden meerdere scenario's 'op kaart gezet', die een vertaling zijn van leidende principes naar de regionale context. Door met elkaar te bepalen welke principes relevant zijn, worden scenario's onderling vergelijkbaar en hebben deze een vergelijkbaar abstractieniveau. Vanuit ervaring in andere regio's, zijn voorbeelden van een aantal ordeningsprincipes voor het 'waar' van opwek:

- Bundelen van wind en zon langs infrastructuur of in andere zones waar nu al sprake is van hinder.
- Meervoudig ruimte gebruik of het tijdelijk inzetten van ruimtelijke pauze gebieden.
- Maximale benutting energiepotentieel: maximaal gebruik maken van de mogelijkheden die er zijn, ongeacht inpassing en kosten.

Deze principes worden in deze stap voorbereid, zodat zij in het afsluitende atelier van deze stap gepresenteerd en getoetst kunnen worden.

Afsluitend werkatelier stap 1

Met de foto is er een feitelijk beeld van de maximale technische potentie die er in Noord-Holland Zuid is. Deze foto kan helpen als spiegel voor de huidige ambities die er zijn zoals het energieneutraal worden van een regio of gemeente. Het is van belang om dit beeld zo snel mogelijk met de betrokken regio's te delen, om de juiste verwachtingen te scheppen en de urgentie van het probleem te duiden. Om het feitelijke beeld met de betrokken regio's te delen en te discussiëren over realistischer scenario's, wordt aan het eind van stap 1 een breed werkatelier georganiseerd:

- Schaalniveau: RES-regio
- Type: thematisch atelier
- Doelgroep: grote groep van professionele vertegenwoordigers uit gemeenten, deelregio's, RES-regio, netbeheerders (raadsleden, statenleden en leden van de dagelijks besturen van de waterschappen staat het vrij om aan dit werkatelier deel te nemen).
- Inhoud: foto, aanpak, introductie leidende principes voor scenario's

Eindresultaat stap 1
Deze stap resulteert in de volgende producten:

- Foto / regioanalyse van de RES NHZ regio, inclusief opbouw vanuit de 6 deelregio's: een zo objectief mogelijke beschrijving van huidige en toekomstige (2050) ruimtelijk energetische situatie.
    - Huidige en toekomstige energievraag
    - Beschikbare Bronnen
    - Bestaande Infrastructuur en capaciteit
    - Bestaande initiatieven, plannen en projecten (innovaties, infra, energieprojecten)
- Voorstel leidende principes per deelregio
    - Beknopt overzicht van relevante en mogelijke 'ontwerprichtingen' voor scenario's (toekomstbeelden)

<u>Stap 2: Scenario's uitwerken – juli/augustus/september</u>

- Doel: Opstellen van scenario's voor (deel)regio's
- Resultaat: 3 ruimtelijk-energetische toekomstbeelden per deelregio met inzicht in effecten en maatschappelijke kosteneffectiviteit; globale contouren en bandbreedte bod van de RES-regio NHZ.

Opstellen scenario's
Het eindresultaat uit stap 1 geeft de theoretische opwekpotenties geografisch weer, in relatie tot het energieverbruik, het netwerk en de ruimtelijke kansen en belemmeringen. Er zijn daarmee nog geen uitspraken gedaan over de wenselijkheid, inpasbaarheid en de effecten van duurzame opwek in bepaalde gebieden. Dat wordt in stap 2 onderzocht, door voor elke deelregio 2 tot 3 scenario's uit te werken. Deze scenario's worden mede vorm gegeven door de leidende principes die in Stap 1 zijn voorbereid en gedeeld met de regio's.

In elk van de 6 deelregio's worden 2 'scenariobijeenkomsten' georganiseerd met circa 10-20 vertegenwoordigers uit de deelregio: 1 aan het begin van stap 2, waarbij de te onderzoeken scenario's met elkaar worden vastgesteld, en 1 aan het eind om de resultaten per deelregio met elkaar te bespreken. Er ontstaat een beeld van de korte termijn mogelijkheden, wat richting kan geven aan het 'waar eerst'.

Samenwerking met ruimtelijke ontwerpers
Met de ruimtelijk ontwerpers worden scenario's verder uitgewerkt en gevisualiseerd. Hierbij wordt voortgebouwd op de leidende principes uit stap 1. Juist in deze fase is de afstemming met de overige technische, financiële en maatschappelijke factoren relevant. Gezocht wordt naar meekoppelkansen en reeds lopende ruimtelijke ontwikkelingen. Samen met ruimtelijk ontwerpers en landschapsarchitecten wordt advies en richting gegeven.

Globale effectbepaling (positief/negatief) per scenario
Voor elk scenario worden globaal de effecten aangegeven, zodat betrokkenen snel een beeld kunnen krijgen van wat het scenario betekent en hoe realistisch dat is. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een pool van specialisten die waar nodig worden ingezet. Bijvoorbeeld ecologen. Op dit thema zijn verschillende spanningsvelden te verwachten in relatie tot de energietransitie, diverse effecten (oa positieve effecten op de leefbaarheid, maatschappelijke baten maar ook hinder) worden in beeld gebracht.

Afsluitend werkatelier stap 2
In het afsluitende werkatelier van stap 2 worden de uitkomsten van de scenario's/perspectieven van de deelregio's gepresenteerd. Iedere deelregio heeft een eigen set van scenario's (uitkomst werkatelier stap 1). In deze ateliers wordt met de deelregio's vastgesteld wat de uitkomsten zijn en worden zij opgeteld naar de mogelijkheden per RES-regio. Deze optelling vormt hoog over een 'RES 0.5', welke in de volgende processtap gemeentelijk wordt behandeld.
Eigenschappen atelier:

- Schaalniveau: deelregio's
- Type: ruimtelijke werkateliers
- Doelgroep: grote groep van professionele vertegenwoordigers uit gemeenten, deelregio's, RES-regio, netbeheerders. Aan deze ateliers kunnen ook raadsleden, statenleden en leden van de dagelijks besturen van de waterschappen deelnemen.
- Inhoud:
    - Presentatie per deelregio door vertegenwoordiger van de scenario's/perspectieven
    - Presentatie van kwantitatieve uitkomsten

- optelling deelregio's
- vaststellen RES 0.5
- toelichting vervolgtraject en cafetariamodel

Resultaat stap 2
Deze stap resulteert in de volgende resultaten:
- Scenario's – Onderscheidende toekomstverkenning per deelregio's aan de hand van leidende principes
- Per deelregio 3 uiteenlopende ruimtelijk energetische toekomstbeelden: beschrijving, beeldend
- Doorvertaling van toekomstbeelden naar effecten: energetisch, ruimtelijk, maatschappelijk, financieel, economisch, etc
- Per deelregio en per scenario analyse van doelbereik (CO_2, PJs, etc)
- Handelingsperspectief
- Geaggregeerde resultaten (CO_2, PJs): Waar brengen de scenario's de RES-regio's
- Vergelijkende analyse van maatschappelijke kosteneffectiviteit van maatregelen in deelregio's.

Stap 3: Lokale ruimtelijke ateliers
Het resultaat van stap 2 is bereikt met input en sturing vanuit beleidsmakers en experts. In stap 3 worden de deelregionale opgaven en de scenario's met de samenleving besproken in lokale ruimtelijke ateliers. Doel van deze stap is om te toetsen welk draagvlak er voor de verschillende scenario's is, welke voorwaarden er worden benoemd en waar op korte termijn kansen liggen voor energieproductie. De gemeentebestuurders en –raden krijgen zo een beeld van de mogelijkheden en gevoeligheden.

Lokaal ruimtelijk atelier op maat en verankeren van lokale kennis
In elk van de 30 gemeenten binnen de RES-regio NHZ zal de behoefte aan deze bijeenkomsten anders liggen; de ene organiseert er twee, de andere geen, de ene nodigt alleen stakeholders of raadsleden uit, de andere voorziet juist een grote bijeenkomst met inwoners. Flexibiliteit in het atelieraanbod is dan gewenst. Daarnaast is het opbouwen en verankeren van lokale kennis gewenst , aangezien het RES-traject niet dit jaar stopt, maar er waarschijnlijk nog vele regionale en lokale bijeenkomsten nodig zijn. Nu gaat het om de ruimtelijke plannen voor de regio, straks gaat het om vele lokale plannen en een veelvoud aan projecten die moeten worden ingepast. Idealiter is de gemeente daarom gastheer van haar eigen lokale atelier, met ondersteuning vanuit het programma (in de vorm van expertise, een of enkele atelierformats, communicatieboodschappen voor uitnodiging, standaard presentatie, de serious game Ruimte en Energie en tools voor documentatie van de resultaten uit het atelier).

Eindresultaat stap 3
- Per lokaal atelier een kort beeldverslag met een korte impressie van de duiding die door de deelnemers is gegeven aan de scenario's.
- Per deelregio een opgeteld beeldverslag van alle gemeenten in de vorm van een 'draagvlakkaart'.

Stap 4: Naar een bod
- Deze laatste stap vormt de afsluiting van onze werkzaamheden en de synthese van alle in de voorgaande stappen verzamelde kennis, inzicht, scenario uitwerking en afstemming en leidt tot de concept RES op deelregionaal en regionaal NHZ niveau.

Afsluitend werkatelier stap 4
In het afsluitende brede werkatelier worden per regio een terugkoppeling gegeven van de gemeentelijke verrijkingen en de aggregaties van deze verrijkingen in de deelregiosessies. Hoe ver de gemeenten in dit stadium zijn in de besluitvorming zal variëren. In sommige gemeenten zal het college al een besluit hebben kunnen nemen, in andere zal de discussie nog niet zijn afgerond.
In het atelier wordt enerzijds de optelsom van de verrijkingen tot het 'ambitiedocument RES' gepresenteerd. Anderzijds worden bovenliggende regionale kansen en belemmeringen bij elkaar gebracht en met elkaar afgewogen (1+1=3). Daarnaast wordt ook de handreiking voor de governance-structuur van het vervolgproces besproken.
Eigenschappen atelier:
- Schaalniveau: RES-regio
- Type: afsluitend atelier
- Doelgroep: grote groep van ambtelijke, bestuurlijke en professionele vertegenwoordigers uit gemeenten, deelregio's, RES-regio

- Inhoud:
  - RES-ambitiedocument
  - Introductie handreiking governance vervolgtraject

Eindresultaat stap 4
Deze stap resulteert in de volgende eindproducten:
- Concept RES. Samenvattend document dat doelbereik (CO_2, PJs, TWh) in verschillende situaties beschrijft:
  - Theoretische potentie
  - Doorwerking scenario's en effecten
  - Doorwerking gemeentelijke behandeling van de scenario's, incl. kansen voor korte termijn
  - Governance samenwerking in het kader van de te nemen vervolgstappen
  - Inrichting en organisatie van het participatietraject rondom de vaststelling van de RES

Na afronding van stap 4 zal de concept RES door de stuurgroep ter besluitvorming worden voorgelegd aan de colleges van de gemeenten, gedeputeerde staten en het dagelijks bestuur van de waterschappen worden voorgelegd voor vaststelling. Om vervolgens aan de gemeenteraden, Provinciale Staten en algemeen bestuur van de waterschappen de concept RES ter informatie voor te leggen waarna deze vrij wordt gegeven door de stuurgroep om aan te bieden aan het landelijk programma.

<u>Doorrekening en waardering concept RES</u>
De regio's bieden de concept RES via het Nationaal Programma RES ter doorrekening aan het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) aan. Deze doorrekening wordt gebaseerd op de uitgangspunten, aannames en rekenregels die zijn vastgelegd in de handreiking Data en Monitoring. De doorrekening biedt inzicht in de mate waarin de regionale inzet optelt tot het bereiken van de nationale klimaatdoelstellingen. PBL rekent door, telt op en rapporteert aan het nationaal programma RES of er een restopgave is en zo ja, van welke omvang en waar kansen/belemmeringen zitten.
Tegelijkertijd zal het Nationaal Programma RES een kwalitatieve waardering van de concept RES uitvoeren. Bij de kwalitatieve waardering worden wegingscriteria gehanteerd voor onder meer proces, gekozen maatregelen en ruimtelijke uitgangspunten. De doorrekening van het PBL en de waardering van het nationaal programma samen worden eerst besproken in de stuurgroep van het Nationaal programma RES en vervolgens teruggekoppeld aan de regio's. De regio's nemen deze terugkoppeling ter harte bij de uitwerking van de concept RES naar een RES 1.0.

<u>Vervolgproces naar RES 1.0</u>
Omdat in deze fase nog onduidelijk is of de concept RES kwalitatief en kwantitatief voldoende is zal het proces voor de planvormingsfase (RES 1.0) op een later tijdstip worden uitgewerkt.

Bijlage 4a. Communicatie stakeholders / middelenmatrix

Middelen vanuit het Programma beschikbaar, ter ondersteuning van procescommunicatie & draagvlak vorming (zelf aanvullen op lokaal niveau).

	Algemeen publiek (*)	Geïnteresseerd/georganiseerd publiek /individu	Grondbezitters	Experts	Maatschappelijke organisaties	Lokale/regionale bedrijfsleven	Energiecorporaties netwerkbeheerders	Ambtenaren gemeente,	Programmateam/betrokken ambtenaren	Stuurgroep	Raden & bestuurders
Meeweten (informeren)											
Beeldmerk, hoofdboodschap (propositie) voor regio NHZ (met koppeling naar NHN). Hoofdboodschap lokaal aan te vullen via communciatienetwerk.	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X
Website ('waarom', campagne, proces, resultaten, filmpjes, planning, Q&A, feiten, cijfers, verhalen, (voorbeelden, dilemma's), contact	X	X	X	X	X		X			X	X
Infographic digitaal (grafisch verhaal 'waarom, hoe & wat)	X	X	X		X	X	X	X			X
Nieuwsbrief digitaal over inhoud, proces, planning, voortgang, uitnodigingen		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Persberichten bij mijlpalen, resultaten (mediaplan). Interviews via media over achtergrondvraagstukken.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Facebook regionaal en aansluiten waar mogelijk op deelregio en lokaal (mediaplan): mijlpalen, voorbeelden, wetenswaardigheden, filmpjes, poll, oproep	X	X	X		X						
Fact sheets bedrijfsleven, aan te vullen i.s.m. bepaalde stakeholders.						X					
Kennisdagen ambtenaren/ energiemedewerkers (per fase)				X			X	X	X	X	
Terugkerende roadshow (presentatie) en kennisdagen raden & bestuurders											X
Aanvullen deelregio/ lokaal: middelen rondom voortgang, inzichten, draagvlak	X	X	X		X	X		X	X		X
Meedoen (consulteren/adviseren)											
Vergaderingen (werkgroep, stuurgroep, ambtelijke opdrachtgevers)									X	X	
Consultatie, expertmeeting				X	X				X		
Gesprekken met stakeholders		X	X	X	X	X	X	X			
Deelnemen aan lokale & (deel)regionale ateliers (**)		X	X	X	X	X			X		X
Deelnemen aan Energietransitietafels per deelregio (*) samenstelling moet nog worden vastgelegd.		X	X	X	X	X	X		X		
Extranet (achterkant van website) met: Relevante informatie voor ambtenaren die zich bezig houden met RES, communicatie, uitgebreide Q&A, procesdetails									X		
Publieksversie concept RES en RES 1.0	X	X	X		X	X		X	X	X	X
Aanvullen deelregio/lokaal: bijeenkomsten deelregio's & lokale bijeenkomsten.								X	X		
Meebeslissen (besluitvorming)											
Stuurgroep besluitvorming/ Stuurgroep vergaderingen										X	
Terugkerende road show (presentatie) en kennisdagen raden & bestuurders									X	X	X
Besluitvorming op basis van afspraken rond mijlpalen in proces (lokaal georganiseerd)									X	X	X
Aanvullen deelregio/lokaal: momenten ter ondersteuning lokale besluitvorming.											

Bijlage 4b. Risico register en beheersmaatregelen

ID risico	Titel	Status	Fase [13]	Oorzaak	Ongewenste gebeurtenis	Gevolg	ID BHM	Beheersmaatregelen
R-017	Huidig energie-infrastructuur biedt onvoldoende basis voor RES	Geldig	Fase 3	• RES sluit niet aan op snelheid van realisatie nieuwe infrastructuur (maakbaarheid). Uitbreiding of bouwen van nieuwe grote infrastructuur stations (bijv. onderstations) kan wel tot 8 jaar duren (o.a. door vergunningen en grondaankoop). Dit heeft effect op de volgordelijkheid en planning van de RES. • Daarnaast kunnen uitbreidingslocaties gekozen zijn waar het voor de netbeheerder moeilijk is om te realiseren (in tijd/geld/ruimte) of wanneer de opgave niet integraal is (waardoor dekkende prognoses moeilijk zijn). • RES niet uitvoerbaar door gebrek/tekort aan energie-infrastructuur: Netbeheerder(s) (TenneT, Liander, Stedin) hebben onvoldoende tijd, financiële middelen (indien keuzen leiden tot inefficiënte infrastructuur) of fysieke ruimte om extra infrastructuur aan te leggen.	Potentiële locatie met draagvlak worden niet gerealiseerd en daarmee RES-bod onvoldoende en dus aanwijzing door Rijk.	RES loopt vertraging op, de kosten worden hoger en verliest draagvlak bij stakeholders	BM-023	• Betrek de netbeheerder gedurende het hele proces (o.a. in stuur- en werkgroepen) • Laat de (on)mogelijkheden (tijd, ruimte, koste) voor infra één van de leidende randvoorwaarden zijn • Ook industrie, landbouw en mobiliteit meenemen* en maak de integrale opgave concreet (wat, waar, wanneer en met welke capaciteit) en laat de netbeheerder dit toetsen. * Mits niet integraal, dan dit oppakken middels inrichting van een separaat proces voor industrie, landbouw en mobiliteit: immers ook daar is naar 2030 en vervolgens 2050 beperking CO_2 noodzakelijk. Elk jaar later beginnen hiermee maakt de opgave alleen nog maar groter. NB. De koppeling tussen/doorvertaling naar de RES en een eventueel separaat proces voor industrie, landbouw en mobiliteit dient dan wel geborgd te worden. • Onderwijs koppelen aan RES-uitvoering/bedrijven.
R-012	Incorrecte communicatie verstoort RES-proces	Geldig	Fase 1, 2 en 3	• Informatie komt op verschillende momenten, aan verschillende partijen • Ruis in communicatie	Er ontstaan onjuiste verhalen, die het RES-proces nadelig beïnvloeden.	RES loopt vertraging op en verliest draagvlak bij stakeholders	BM-015	• Goede communicatie strategie, wat wanneer aan wie communiceren • Bestuurders adviseren over de volgorde der dingen • Plenaire bijeenkomsten • Informeren Staten, Raden en AB • Goede informatieve website
R-014	Aanbod opwek-opgave te laag in concept RES	Geldig	Fase 2 en 3	• Veel beperkingen in huidig beleid voor wind en zon op land, overheden zijn niet bereid om hierin te bewegen • Beleid (PNH en politieke agenda's gemeente) staat centraal, in plaats van de opgave	Te laag bod in concept RES, waardoor het Rijk de opwek-opgave in NHZ gaat aanwijzen.	RES loopt vertraging op en verliest draagvlak bij stakeholders	BM-019	• Intentie uitspraak doen in startnotitie dat opgave leidend is. • In beeld brengen economische kansen voor energietransitie. • Communicatiestrategie uitwerken (best-practices

[13] Fase 1: startnotitie, fase 2: opstellen & vaststellen RES, fase 3: uitvoering RES

								delen, echte verhaal vertellen, jongeren betrekken, etc.)
R-007	Onvoldoende budget voor uitvoeren RES	Geldig	Fase 2 en 3	• Gemeenten stellen onvoldoende capaciteit/middelen beschikbaar. • Verschillende tijdshorizon van de gemeenten in eigen duurzaamheidsdoelstellingen • Verschil in beleid en politieke agenda's • Verschil in capaciteit en budget voor uitvoering • Capaciteitsgebrek in gemeenten • Rijksbijdrage is ontoereikend • Onvoldoende bestuurlijke prioriteit • Moeilijke marktomstandigheden: geen goed personeel te vinden met de juiste expertise en vaardigheden.	Gemeenten zijn onvoldoende aangesloten bij RES.	RES loopt vertraging op en verliest draagvlak bij stakeholders	BM-008	• Meenemen met directeuren overheden in RES-proces • Adviseren van ambtenaren, bestuurd en politiek voor budget- en capaciteitsprognose.
R-010	Negatieve maatschappelijke beeldvorming door Klimaatakkoord	Geldig	Fase 2 en 3	• Maatschappelijk aanvaardbaarheid kosten onvoldoende • Burger betaalt de rekening van het Klimaatakkoord	Maatschappelijke beeldvorming negatief onder de vlag van Klimaatakkoord.	RES loopt vertraging op en verliest draagvlak bij stakeholders	BM-013	• In beeld brengen maatschappelijke participatie voor energieopwekking. • Communicatiestrategie uitwerken (best-practices delen, echte verhaal vertellen, jongeren betrekken, etc.)
R-001	RES voldoet niet aan opgave	Geldig	Fase 2	Onvoldoende draagvlak: • Er is bij stakeholders geen draagvlak voor de uitvoering (door de stakeholder). • Er is bij de overheden geen draagvlak. • Er is onvoldoende draagvlak in de samenleving.	De RES voldoet niet aan de opgave 2030. Het Rijk gaat de opgave in NHZ aanwijzen.	RES loopt vertraging op	BM-001	• Belangen in beeld houden, welke voorwaarden heeft de stakeholder voor het ‘wel uitvoeren’? • Continue stakeholdersmanagement, aandacht voor tegengeluid. • Bondgenoten koppelen aan tegenstanders, op zoek naar andere stakeholders die wel willen bijdragen aan de uitvoering • Extra opgave als kans presenteren, meerwaarde zoeken. • Onderdeel 'Kwaliteit van RES' zwaarder aanzetten (proces, borgen van draagvlak, inspanningen voor energiebesparing, e.d.).

R-005	Vaststelling Klimaatakkoord vertraagd	Geldig	Fase 1 en 2	• Vertraging van klimaatbesluit op landelijk niveau • "Ruzie" op landelijk niveau, in kabinet	Vaststelling Klimaatakkoord vertraagd: • Geen drukmiddel vanuit de landelijke overheid waardoor het proces een vrijblijvend karakter krijgt en besluitvorming mogelijk uitblijft of ambitieniveau onder landelijke doelstelling. • Geen vertrouwen van lokale politiek in stabiele politieke landelijke koers die essentieel is voor de grote verbouwing. • Geen vertrouwen dat de kaders voor uitvoering op orde komen, zodat gemeente daadwerkelijk op aantal punten regie functie kan invullen.	RES loopt vertraging op en verliest draagvlak bij stakeholders	BM-005	• Voorbereidende gesprekken stakeholders. • Besluitvorming startnotitie vertragen (nu al ruimte reserveren op bestuurlijke kalenders hiervoor) • Communicatie: RES is niet het doel, maar een middel om te komen tot samenwerking voor de energietransitie. In de communicatie deze boodschap centraal zetten. • Besluit van SG; bepalen plan B (scenario what-if)
R-020	Besluitvormings proces vertraagd concept RES	Geldig	Fase 2	• Bestuurders wensen besluitvorming voorafgaand aan doen van het regio bod. • Vanuit de eerste ruimtelijke ateliers met stakeholder en maatschappelijk betrokkenen, ontstaat al weerstand/geen draagvlak voor keuzes waardoor bestuurders al terughoudend/aarzelend worden t.a.v. RES/bod.	Besluitvormingsproces concept RES (bij NHZ overheden) is verstoord en vraagt meer tijd dan gepland (2-3 mnd).	RES loopt vertraging op	BM-026	• Continu informeren van Staten, Raden en AB (voortgangsrapportage, regionale raadsbijeenkomst en kennissessie) • Consultatieronde concept RES bij Staten, Raden en AB • Betrekken van colleges en verantwoordelijke wethouders • Plannen op bestuurlijke agenda

R-002	Besluitvormings proces vertraagd	Geldig	Fase 1	• Onvoldoende ambtelijke capaciteit om de besluitvorming voor te bereiden. • Verkiezingen bij Provincie en Waterschappen (langdurige coalitievorming) • Coalitieprogramma tegendraads belang RES. • Proces gaat zo snel dat dit op ambtelijk (coördinator, multidisciplinair team) en bestuurlijk niveau bijna niet “bij te benen” is (kun je alles wel doorgronden?)	Besluitvormingsproces startnotitie (bij NHZ overheden) is verstoord en vraagt meer tijd dan gepland (2-3 mnd).	RES loopt vertraging op	BM-002	• Vooraf (bij vaststellen plan van aanpak) ook commitment over inzet capaciteit laten afgeven • Vanuit het programma één uniform besluit opstellen • Vanuit het programma gedetailleerde planning opzetten en blijven communiceren • Alle bestuurlijke agenda’s in de planning opnemen • Afstemming met VNG/IPO/UVW over al dan niet besluitvorming voorafgaand aan bod • Vaststelling concept RES alleen door colleges, GS en DB. Niet door raden/staten/AB (dit vastleggen in startnotitie)
R-006	Bezwaar op RES door stakeholders	Geldig	Fase 2 en 3	• Inwoners worden al dan niet in hun belang getroffen • Onduidelijkheid over de juridische status van de RES • Protesten door belanghebbenden	Een gemeente, de provincie of het waterschap kiest vooralsnog niet tot definitieve besluitvorming van de (concept) RES worden overgegaan.	RES loopt vertraging op en verliest draagvlak bij stakeholders	BM-006	• Continu informeren Colleges • Tussentijdse rapportages • Zorgvuldig strategische participatie en communicatie (lokaal, regionaal) • Activeren van communicatieadviseurs betrokken overheden.
R-009	De opgave 'energieneutraal 2050' wordt niet gehaald	Geldig	Fase 3	• De opgave 'energieneutraal 2050' is groter dan nu in de plannen staat. • Tijdsdruk in proces is te hoog. • Liander enige netbeheerder.	Geen doorkijk naar 2050 en investeringspotentie voor Liander wordt niet ingevuld en maakbaarheid van RES onvoldoende.	RES loopt vertraging op	BM-012	• Scenario's maken met doorkijk 2050.
R-013	Energienetwerk niet tijdig gereed	Geldig	Fase 3	• Capaciteitsgebrek bij netwerkbeheerder • Gebrek aan inzicht in initiatieven en projecten, waardoor planning netbeheerder achterloopt • Infrastructuur / energienetwerk niet tijdig gereed in lijn met de opgave • Huidige en toekomstige infrastructuur is beperkend voor het RES-bod	RES-bod te laag en aanwijzing door rijk (ondanks grondige analyse)	RES loopt vertraging op	BM-018	• Betrek de netbeheerder gedurende het hele proces (o.a. in stuur- en werkgroepen) • Laat de (on)mogelijkheden (tijd, ruimte, koste) voor infra één van de leidende randvoorwaarden zijn • Ook industrie, landbouw en mobiliteit meenemen en maak de integrale opgave concreet (wat, waar, wanneer en met welke capaciteit) en laat de netbeheerder dit toetsen. • Onderwijs koppelen aan RES-uitvoering/bedrijven.

R-004	Besluitvaardigheid onvoldoende vastgelegd	Geldig	Fase 1, 2 en 3	• Diverse politieke redenen (mogelijk RES?) • College/ bestuur van een betrokken overheid valt • Eén van de overheden weigert medewerking • Besluitvaardigheid onvoldoende vastgelegd: Gemeenten en Provincie hebben te weinig doorzettingsmacht tot het hakken van knopen. Uiteindelijk moeten er "pijnlijke" keuzes gemaakt worden. Wie hakt de knoop?	Geen besluitvorming RES mogelijk	RES loopt vertraging op	BM-004	• Strategiebepaling vanuit de stuurgroep; scenario's doorlopen what-if en plan B gereed hebben
R-008	Onvoldoende basis, beleid en draagvlak voor RES	Geldig	Fase 1, 2 en 3	• Regionale ambities kan concurrerend zijn met de (landelijke) RES. • Benodigde ambtelijke capaciteit onvoldoende. • Veroorzaakt te grote bestuurlijke drukte, niemand heeft het overzicht meer.	Onvoldoende capaciteit voor uitvoeren RES	RES loopt vertraging op	BM-009	• Vertel het integrale verhaal tijdens politieke bijeenkomsten (lokaal, regionaal)
R-003	Startnotitie niet tijdig gereed	Beheerst	Fase 1	Input wordt niet tijdig verstrekt: • Landelijke dataset komt te laat • Opleveren onderzoeken / dataverzameling door PNH vertraagd	Startnotitie kan niet volledig worden afgerond volgens afspraak	RES loopt vertraging op	BM-003	• Niet wachten op landelijke dataset, maar zelf aan de slag met onderzoek en analyse • Goede werkafspraken en planning maken voor werkzaamheden PNH
R-011	Energiebesparing spotentieel wordt niet benut	Niet geldig	Fase 3	• Geen realistisch uitgangspunt van de RES: 37% energiebesparing en 37% besparing op warmte gerealiseerd kunnen worden. Op de NOM-woningen kan geen procent besparing gerealiseerd worden.	Besparing wordt afgewenteld op andere gebouwen.	Hogere kosten	BM-014	Geen risico voor RES, valt buiten scope.
R-015	Circulaire economie als rem op klimaatdoelstellingen	Niet geldig	Fase 3	• Moeizame samenwerking om circulaire economie ingepast te krijgen in RES opgave	Circulaire economie als rem op klimaatdoelstellingen	RES loopt vertraging op	BM-020	Geen risico voor RES, valt buiten scope.
R-016	Tekort aan zonnepalen voor invulling RES opgave	Niet geldig	Fase 3	• Door grote vraag aan zonnepanelen ontstaat er op korte termijn een tekort	Zonnepanelen als onderdeel van invulling RES opgave kan niet tijdig worden verwezenlijkt.	RES loopt vertraging op	BM-021	Geen risico voor RES, valt buiten scope.

R-018	De betaalbaarheid van energie komt onder druk	Niet geldig	Fase 3	• We betalen allemaal mee aan infrastructuur uitbreidingen. Elke euro komt terug in het tarief. Daarom moeten we verstandige keuzes maken; o.a. daar uitbreiden waar er zekerheid is dat de opwek (en vraag) er komt, hernieuwbare opwek locaties concentreren, etc. Als hier geen rekening mee wordt gehouden, en op ongeschikte locaties wordt uitgebreid of 'lukraak' wordt verzwaard, nemen de kosten exponentieel toe en daarmee de energierekeningen van alle burgers.	De betaalbaarheid van energie komt onder druk	Verliest draagvlak bij stakeholders	BM-024	N.v.t.
R-019	Ruimtelijke vraagstukken niet meegenomen in RES	Niet geldig	Fase 3	• In de ruimtelijke plannen zijn PV en wind meegenomen, maar is onvoldoende rekening gehouden met extra grond voor infra. Het proces om grond te verkrijgen kost tijd en de netwerkbeheerders kunnen kan pas realiseren als er grond beschikbaar is. Ter info: een onderstation kan de oppervlakte van meerdere voetbalvelden hebben	Er is geen rekening gehouden met ruimte voor infra of de onderhandelingen voor grond lopen vast (tijd, geld)	RES loopt vertraging op, de kosten worden hoger en verliest draagvlak bij stakeholders	BM-025	• Meenemen in startnotitie als randvoorwaarde van RES

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Inspiratiedag

RES NHN en NHZ

11 december 2019

Energieregio Noord-Holland Zuid

Noord-Holland Zuid heeft 6 deelregio's:

- Gooi en Vechtstreek
- Amsterdam
- Zaanstreek/Waterland
- IJmond/Zuid-Kennemerland
- Amstelland
- Haarlemmermeer

Gemeenten

Aalsmeer, Amstelveen, Amsterdam, Beemster, Beverwijk, Blaricum, Bloemendaal, Diemen, Edam-Volendam, Gooise Meren, Haarlem, Haarlemmermeer, Heemskerk, Heemstede, Hilversum, Huizen, Landsmeer, Laren, Oostzaan, Ouder-Amstel, Purmerend, Uithoorn, Velsen, Waterland, Weesp, Wijdemeren, Wormerland, Zaanstad en Zandvoort.

Energieregio Noord-Holland Noord

Noord-Holland Noord heeft 3 deelregio's:

- **Kop van Noord-Holland,**
- **Regio Alkmaar en**
- **Westfriesland.**

Gemeenten

Alkmaar, Bergen (NH.), Castricum, Den Helder, Drechterland, Enkhuizen, Heerhugowaard, Heiloo, Hollands Kroon, Hoorn, Koggenland, Langedijk, Medemblik, Opmeer, Schagen, Stede Broec, Texel, Uitgeest.

Totaalproces RES 1.0

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Stap 1
De opgave

In beeld brengen
- huidige situatie
- potentie regio's

Thematisch werkateliers

apr / jun '19

Stap 2
Scenario's

Per deelregio 3 scenario's maken
(2 ateliers per deelregio)

Regionale werkateliers

okt / dec '19

Startnotitie

Stap 3
Lokale verrijking

Lokaal verrijken van scenario's. Gemeente nodigt uit en bepaalt de werkvorm

Lokale werkateliers

jan / feb '20

Stap 4
Naar Concept RES

- Concept RES kaart per deelregio
- Bestuurlijk afstemmen
- Colleges stellen concept RES vast en geven vrij voor wensen & bedenkingen raden/PS/AB, toetsing en landelijke advies

feb / apr '20

Toetsing onder deelnemers & wensen en bedenkingen

mei / juni '20

Advies Nationaal Programma RES
1 okt '20

Stap 5a
Collegebesluit: aanpassingen nav reacties, wensen & bedenkingen

sept / nov '20

Stap 5b
Lokale concretisering zoekgebieden

Lokale werkateliers
sept / okt '20

Stap 5c
Verrijking vanuit industrie, landbouw, mobiliteit

juni / nov '20

Stap 6
Naar RES 1.0

Input verwerken en bestuurlijk afstemmen, aanbieden ter besluitvorming raden/PS/AB

jan / feb '21

RES 1.0
maart '21

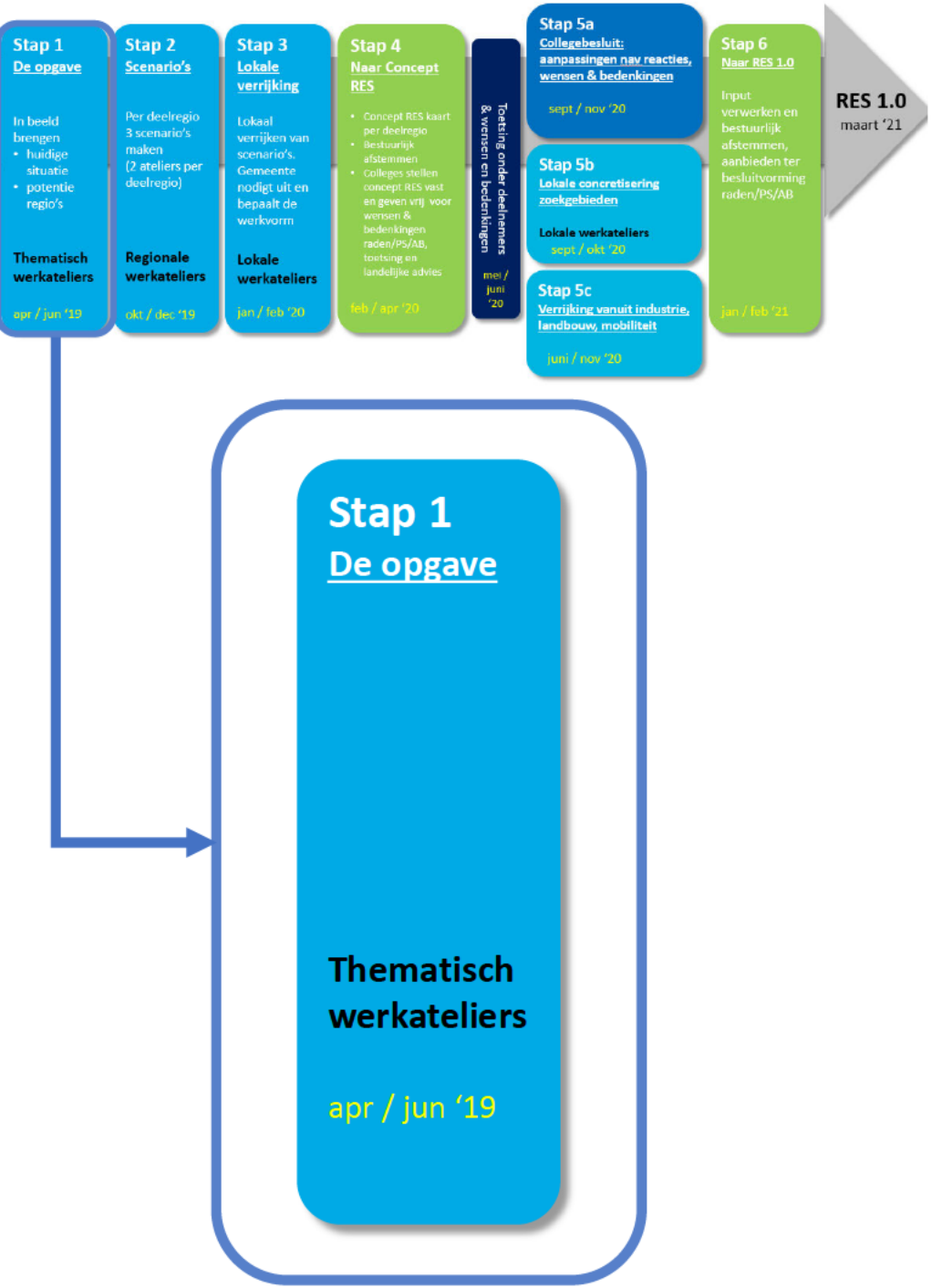

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Stap 1 – Foto Energie en Ruimte

- Analyse huidige situatie (ruimtelijk, energetisch) per deelregio en RES-regio
- Verkennen leidende principes

Samen met: regionale professionals/experts, publieke partijen en regionale stakeholders

➢ Juni 2019 afgerond

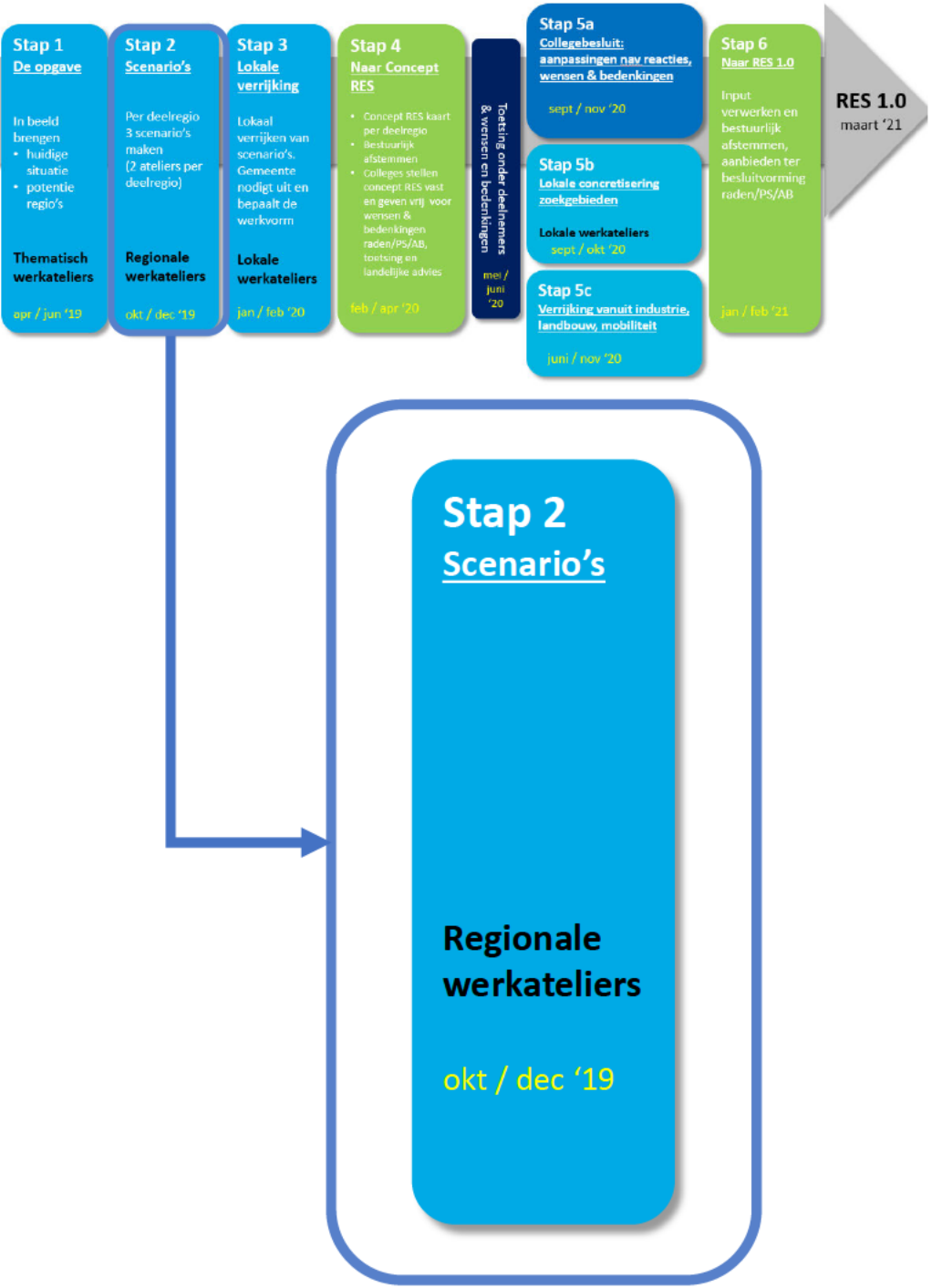

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Stap 2 – Scenario's

- 3 maatwerk scenario's per deelregio (hoekpunten, géén keuze-opties)
- 2 ateliers per deelregio

Samen met:

- regionale professionals/experts, publieke partijen en bredere stakeholders
- raadsleden kunnen bijwonen

➢ Volgende week allemaal afgerond!

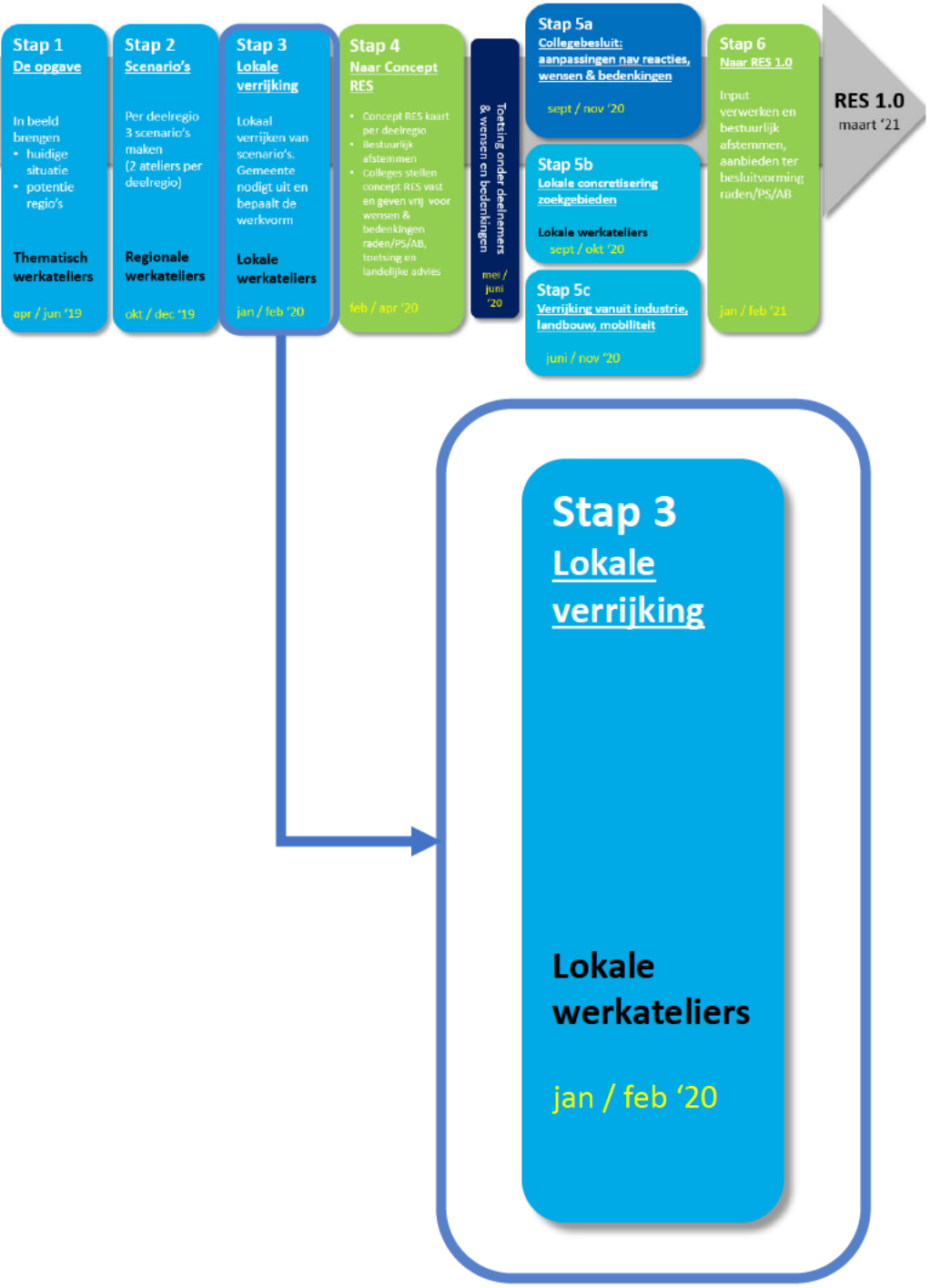

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Stap 3 – Lokale verrijking

- 3 scenario's bekeken vanuit lokaal perspectief
- toetsing, voorwaarden, verrijking

Gemeente bepaalt wie wordt uitgenodigd. Raadsleden kunnen bijwonen

6 februari 2020 afgerond

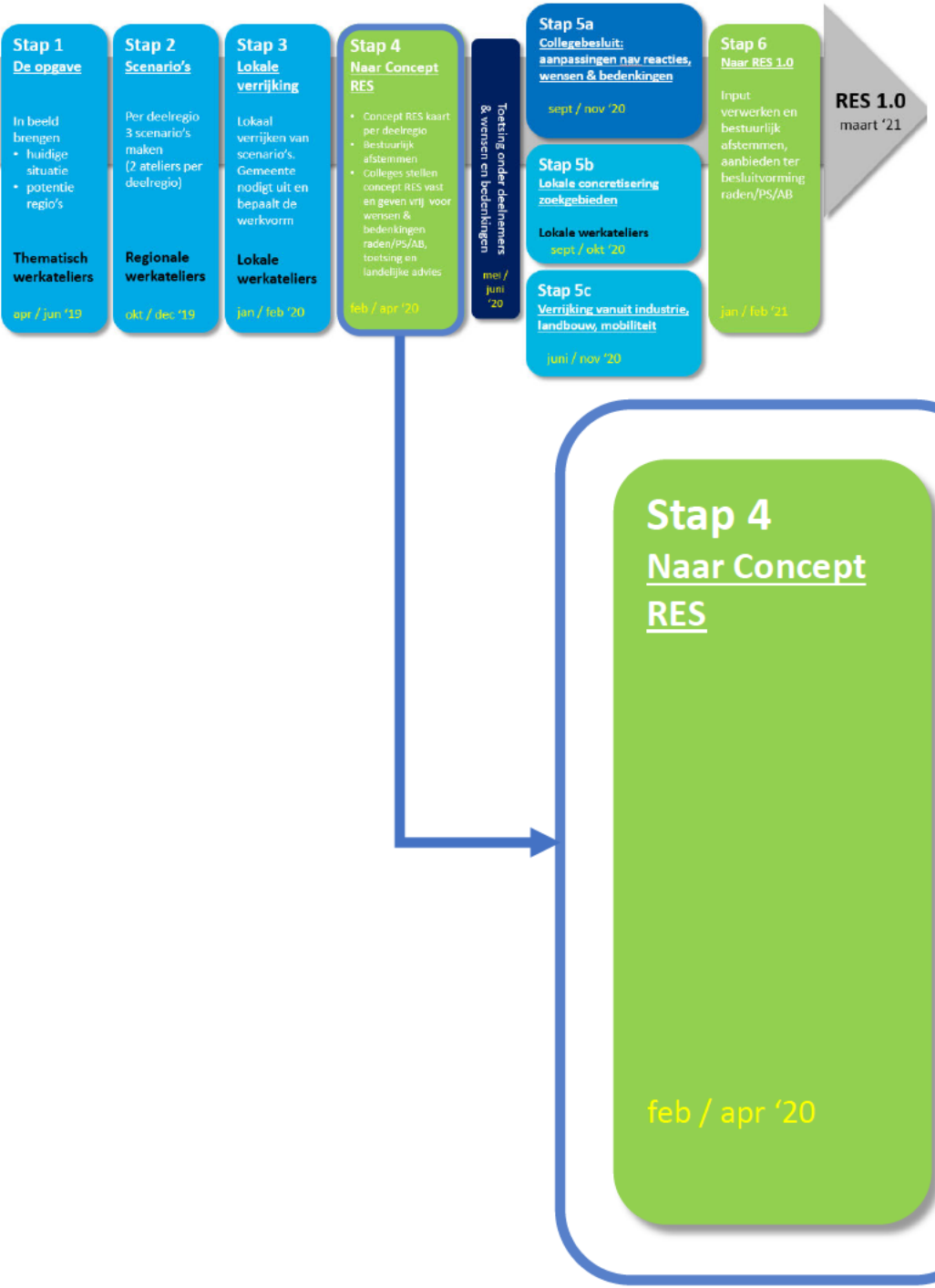

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Stap 4 – Naar Concept RES

De uitkomsten van de lokale ateliers worden bij elkaar gelegd en opgeteld per deelregio. De deelregio's bij elkaar vormen de RES regio NHN en NHZ.

In de concept RES staat:

- Bod van de regio in Twh (minimum en evt. plus)
- Onderbouwing keuzes
- Kaart met zoekgebieden zon- en windenergie
- Procesbeschrijving

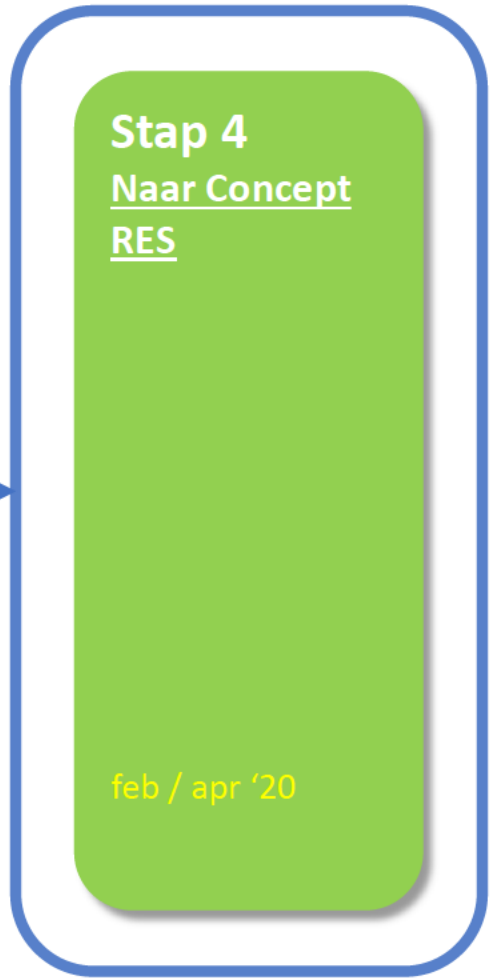

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Stap 4 – Naar Concept RES

Colleges stellen de concept-RES vast en geven hem vrij voor:

- wensen en bedenkingen van de raden, staten en AB
- toetsing door de betrokken deelnemers van het RES-proces
- beoordeling door Nationaal Programma RES (incl commissie MER en doorrekening door PBL)

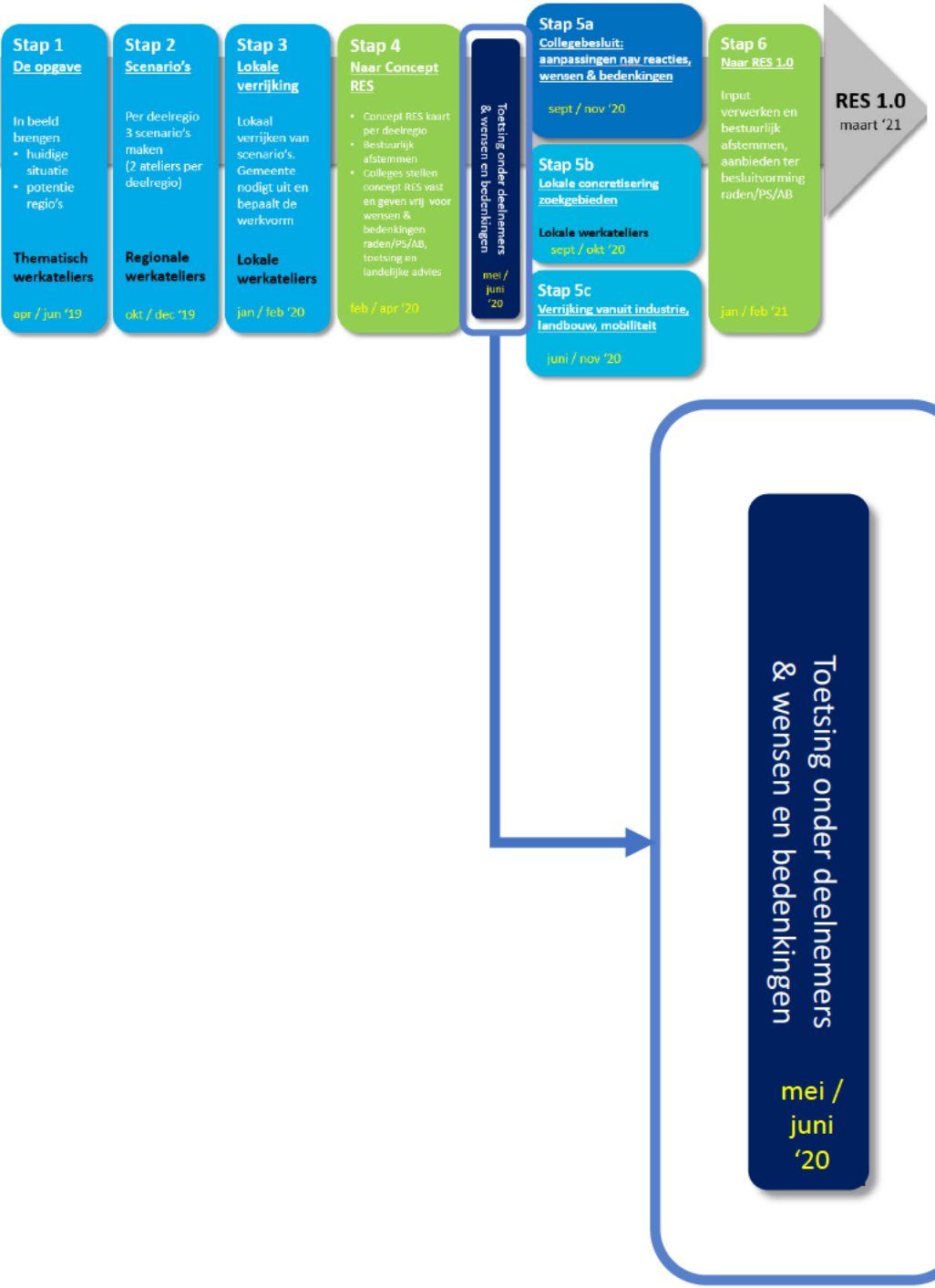

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Wensen & bedenkingen toetsing onder deelnemers

- Raden, Staten, AB besluiten over de wensen en bedenkingen
- Toetsing bij de deelnemers aan de regionale en lokale ateliers
- De uitkomsten worden bijgevoegd aan de concept RES, tbv beoordeling door Nationaal Programma RES.

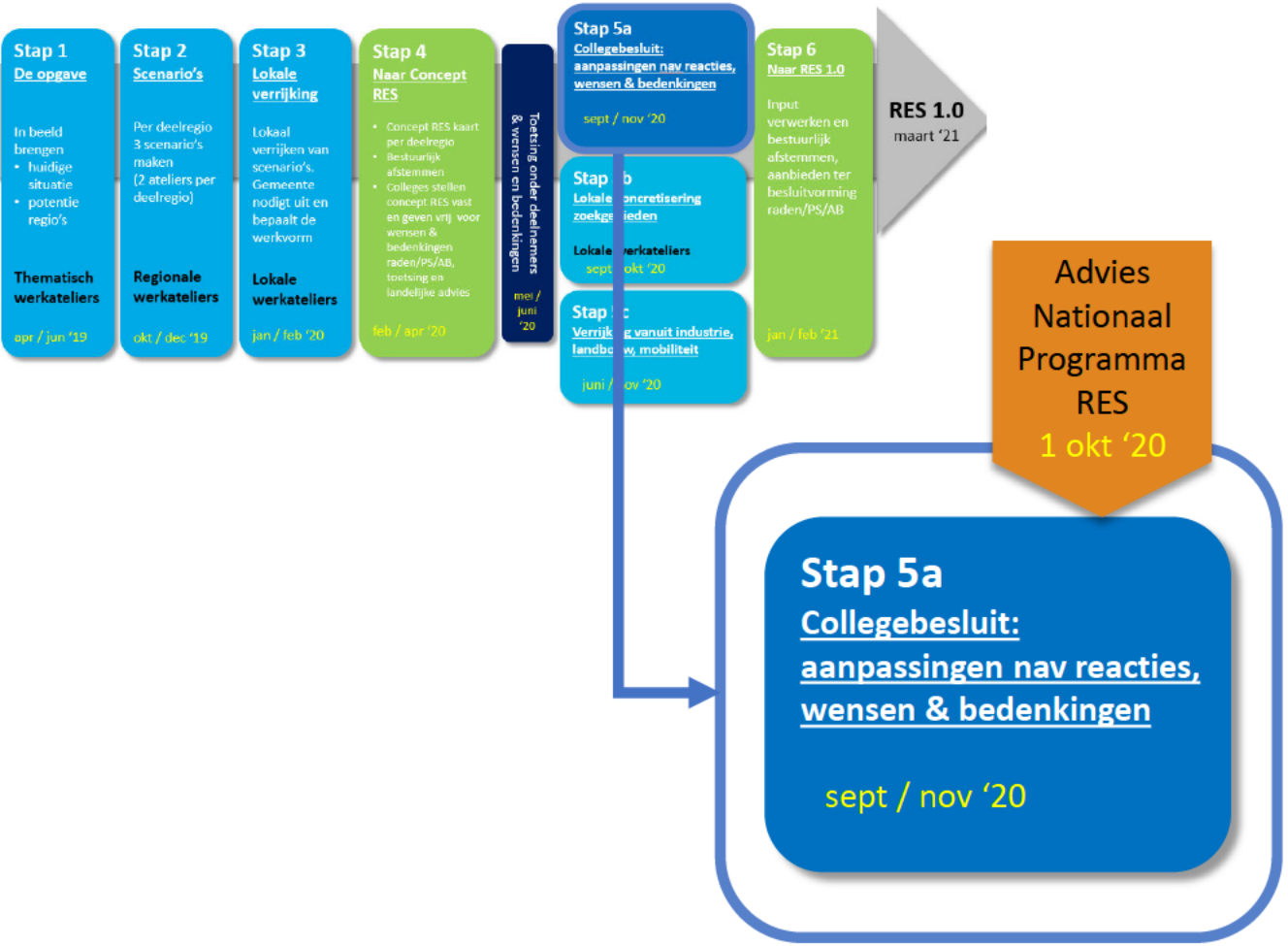

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Stap 5a – Reactienota

- Verwerking wensen en bedenkingen, en uitkomst toetsing deelnemers (multidisciplinair schrijfteam)

- Colleges stellen reactienota NHN vast
- Bespreking in commissie raden, staten en AB, incl. advies NP RES

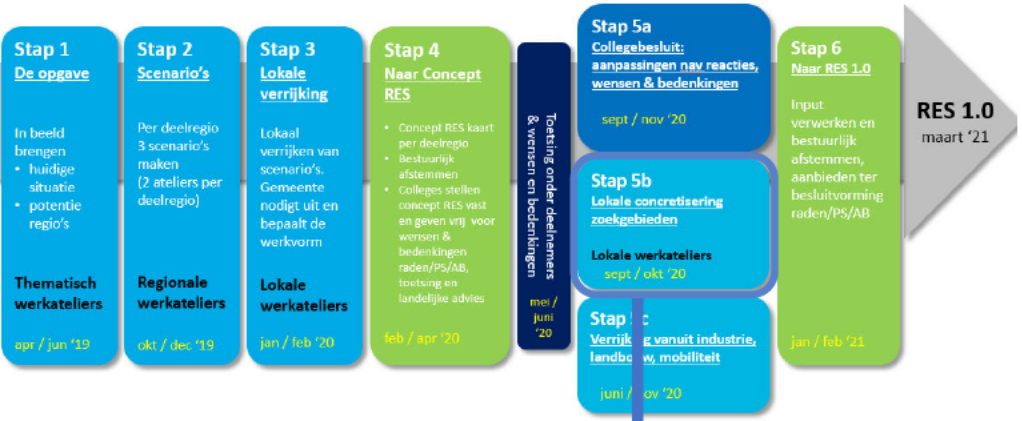

Stap 5b – Concretisering zoekgebieden

- Ateliers per zoekgebied

Samen met:

- lokale stakeholders, belanghebbenden
- raadsleden kunnen bijwonen

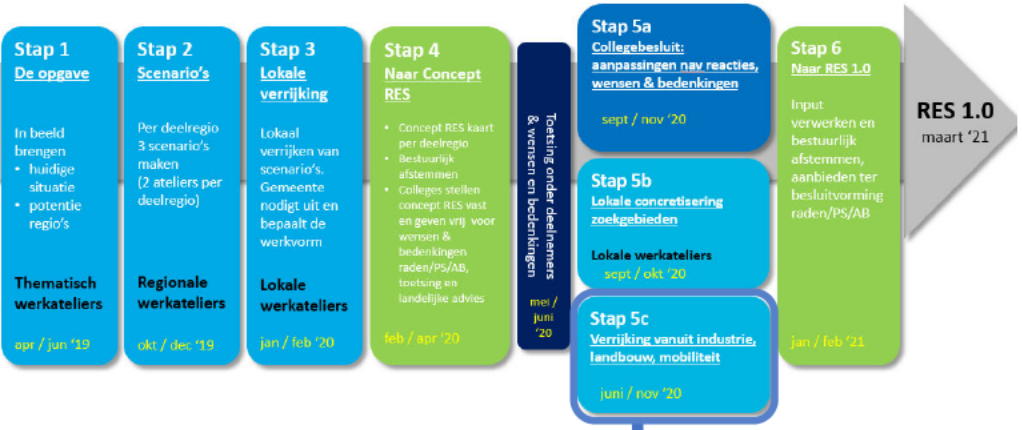

Stap 5c – Verrijking Industrie, Landbouw, Mobiliteit

- Afstemming met andere sectoren

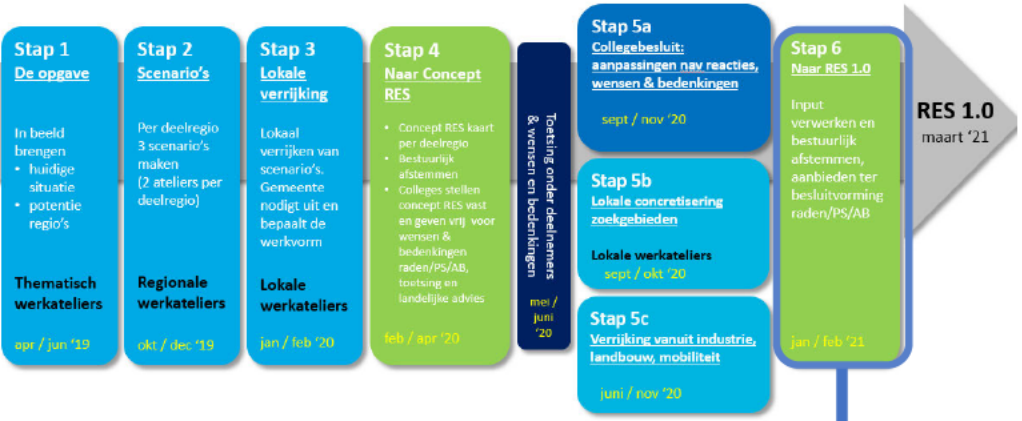

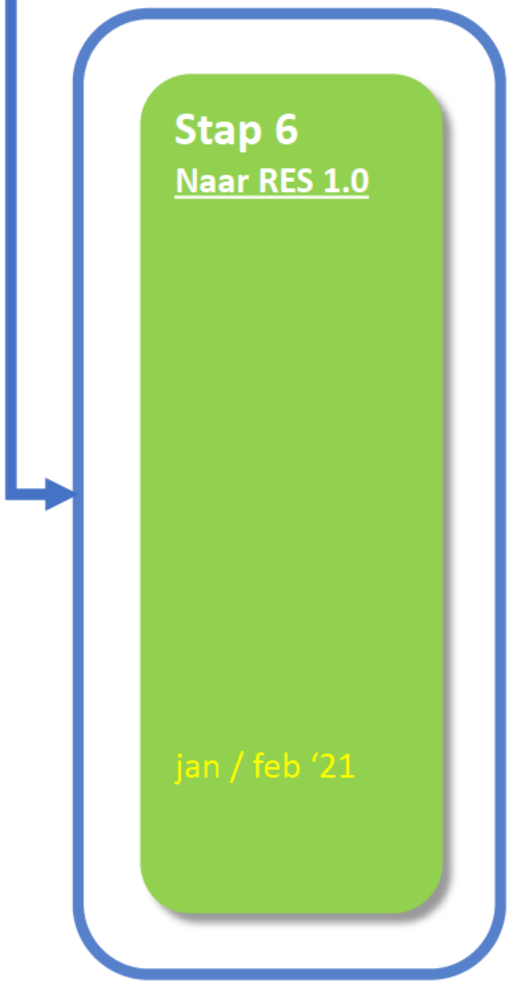

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Stap 6 – Naar RES 1.0

- Opbrengst stap 5a, 5b en 5c verwerken
- Bestuurlijk afstemmen
- Raden, PS, AB stellen voor 1 maart 2021 de RES 1.0 vast

Welkom bij energieregio Noord-Holland

Blijf op de hoogte!

energieregionhz.nl
energieregionhn.nl

Energieregio Noord-Holland Zuid
Energieregio Noord-Holland Noord

@energieregioNHZ
@energieregioNHN

meld je aan voor de nieuwsbrief!

Samen maken we een Regionale Energie Strategie (RES) om energie te besparen en stap voor stap over te gaan naar duurzame energie en warmte. We zijn begonnen!

Meer over het proces

Nr. 76

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Handreiking en keuzemenu voor lokale participatie RES

Samenwerken aan de regionale energiestrategie in Noord-Holland

Versie 22-10-2019

Voorwoord

De energietransitie is volop aan de gang. Overal zien we initiatieven van bedrijven, bewoners, maatschappelijke organisaties, energiecoöperaties en overheden in de steden en dorpen in onze regio. Vanuit het Klimaatakkoord heeft elke regio in Nederland de opgave van het Rijk om een Regionale Energie Strategie (RES) te maken. De RES is een document waarin we per energieregio beschrijven hoe en waar we duurzame elektriciteit (zon en wind) opwekken, hoe we de warmtetransitie (duurzame alternatieven voor aardgas) mogelijk maken, evenals de opslag en infrastructuur voor energie en warmte. Dit met als doel een gezond leefklimaat en CO2-neutraal in 2050.

De RES leidt tot keuzes van locaties van energieprojecten en hoe we de duurzame warmte in de regio verdelen. Dit raakt de bevoegdheden van de deelnemende gemeenten, de provincie en de waterschappen. Zij leggen de gemaakte keuzes in de RES vast in hun ruimtelijk beleid. Dit raakt veel belangen en belanghebbenden. Daarnaast zijn er natuurlijk heel veel partijen nodig voor de uitvoering van de RES. Ook zij moeten zich kunnen vinden in de RES.

Daarom is het van groot belang dat we keuzes met elkaar maken vanuit regionale samenwerking en maatschappelijke betrokkenheid. Deze handreiking helpt ons om de samenwerking te versterken en om het gesprek aan te gaan met iedereen die wil meepraten.

N
Z

Energieregio Noord-Holland Noord
Wies Thesingh-Van Eijk
Odile Rasch

Energieregio Noord-Holland Zuid
Marco Berkhout

Doel handreiking lokale participatie

Deze handreiking lokale participatie richt zich op bestuurders, (ambtelijke) opdrachtgevers, projectleiders en communicatieadviseurs van de gemeentelijke organisaties. Provincie en waterschappen maken wel onderdeel van de lokale participatie. De handreiking biedt aanknopingspunten, adviezen, werkmethoden, inhoudelijke thema's en voorbeelden van andere gemeenten om samenwerking en betrokkenheid te organiseren om te komen tot een concept RES. De landelijke planning van 1 juni 2020 is hierbij voorwaardelijk.

De RES wordt om de twee jaar geactualiseerd. Dit om de flexibiliteit te behouden om nieuwe ontwikkelingen, initiatieven van bedrijven en bewoners en technische innovaties een plek te geven in de RES. Voor de volgende stappen: van concept RES naar RES 1.0, de uitvoering en de actualisatie van de RES 1.0 naar een RES 2.0 en verder wordt ook de handreiking geactualiseerd.

Deze handreiking is geen blauwdruk. Daarvoor is de materie te complex en heeft iedere organisatie haar eigen dynamiek, kansen, mogelijkheden en kwesties. Het opstellen van de RES vraagt om lokaal maatwerk. Vanuit de programmaorganisaties wordt de regionale participatie in het RES-proces georganiseerd. De lokale participatie, die ook onderdeel uitmaakt van het RES-proces, is de verantwoordelijkheid van de gemeenten. De wijze waarop de lokale participatie plaatsvindt, wordt per gemeente uitgewerkt. Iedere gemeente heeft immers een eigen werkwijze. Deze handreiking biedt hiervoor aanknopingspunten en een overzicht van de ondersteuning die vanuit het programma RES wordt geboden.

Inhoud

Voorwoord _____ 2

Doel handreiking lokale participatie _____ 3

1. Over de RES _____ 5
a. Uitgangspunten _____ 5
b. Positionering _____ 6
c. Proces Concept RES _____ 7

2. Lokale participatie in stap 3 _____ 8
a. Keuzemenu werkvormen en ondersteuning door de programmaorganisaties ___ 8
b. Tips voor lokale participatie _____ 10
c. Checklist lokale participatie _____ 12
d. Links en bronnen _____ 15

Bijlage 1 Participatie in stap 1 en 2 naar Concept RES _____ 17
Bijlage 2 Juridisch kader voor participatie in het RES proces _____ 20

1. Over de RES

a. Uitgangspunten

De programmaorganisaties van de Energieregio's Noord-Holland Noord en Zuid faciliteren de ontwikkeling van de RES. Waar mogelijk worden de provincie, gemeenten en waterschappen ondersteund bij het ontwikkelen van de RES. De partijen die werken aan de energietransitie worden als partners bij het proces betrokken. Samen maken we de RES, waarbij de programmaorganisatie regiobreed belanghebbende partijen informeert en consulteert. Daarnaast hebben gemeenten een eigen verantwoordelijkheid om lokale bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties te informeren en te betrekken. Dit vraagt om maatwerk in de ondersteuning vanuit de programmaorganisaties, waarin rekening wordt gehouden met lokale omstandigheden en het feit dat per locatie de 'impact' van de RES verschillend kan zijn. Hieronder beschrijven we wat naar onze mening de belangrijkste uitgangspunten zijn voor participatie ten behoeve van de RES in algemene zin.

Open proces met beperkte participatie

De energietransitie is een complex proces met veel partijen en evenveel belangen. Het gaat om energieopwek en -besparen, landschap, natuur en milieu, economie en werkgelegenheid, kosten en exploitatie, ruimte en hinder. We willen iedereen horen, maar we moeten ons conformeren aan de doelstellingen, planning en thema's van het landelijke programma. We kunnen niet alle wensen meenemen. De een zijn wens is de ander zijn bezwaar. Vanaf het begin zijn we hierover duidelijk en in aansluiting hierop wat wel/niet wordt meegenomen in de RES, en hoe besluitvorming plaats vindt. We leggen keuzes zo transparant mogelijk voor aan het bestuur.

Ruimte voor aanpassing

De RES overspant een lange periode en wordt om de twee jaar geactualiseerd. Dit zorgt voor ruimte om in de toekomst veranderingen door te voeren. Op basis van discussies, ervaringen, voortgang en technologische ontwikkelingen ontstaat voortschrijdend inzicht. Daarmee blijven we ook na de vaststelling van RES 1.0 met elkaar in gesprek.

Focus op proces en feiten

We hebben het gesprek over de RES en de beeldvorming van de energietransitie niet in eigen hand. Landelijke politiek en pers bepalen frame en toonzetting. Daarom focussen wij op zorgvuldigheid van het proces en de regionale/lokale feiten en omstandigheden. Gedragsverandering en bewustwording worden het vanuit een landelijke campagne gestimuleerd via www.iedereendoetwat.nl.

Ruimte voor lokaal initiatief

De gemeente richt het lokale participatieproces in. Daarbij is ruimte voor bestaande en nieuwe lokale initiatieven.

Een gezamenlijk verantwoordelijkheid en eigenaarschap

De programmaorganisaties van de Energieregio's NHN en NHZ faciliteren het proces om tot de RES te komen en ondersteunen de partners (provincie, gemeenten, waterschappen

en energiebedrijven) in het besluitvormingsproces om gemaakte keuzes te borgen in hun omgevingsbeleid. We doen dit vanuit de gedachten dat de energietransitie niet ophoudt bij de gemeentegrens en dat we van elkaar afhankelijk zijn om onze bijdragen aan het Klimaatakkoord ook daadwerkelijk te realiseren.

b. Positionering

Hieronder staat een concepttekst waarmee betekenis kan worden gegeven aan de RES en die belangrijk is voor de toonzetting van het gesprek.

'Overal in Nederland zien we talloze initiatieven voor het opwekken van duurzame energie en energiebesparing. De komende periode inventariseren we wat er al allemaal in onze energieregio speelt en wat de mogelijkheden zijn. Op basis hiervan bundelen we de krachten: provincie, gemeenten, waterschappen, energiebedrijven, ondernemers en inwoners. De mogelijkheden leggen we vast in de Regionale Energie Strategie 1.0. Onze bijdrage aan de CO2-reductie van het Klimaatakkoord. Maar we blijven flexibel. Voor de energietransitie nemen we de tijd. Het zal zeker tot discussie leiden, maar biedt ook kansen. Daarom wordt de RES om de twee jaar geactualiseerd. Hiermee creëren we ruimte voor nieuwe initiatieven en ontwikkelingen, en om gemaakte keuzes zorgvuldig uit te voeren. Niet de strategie is het doel, maar een duurzame energiehuishouding en een gezond leefklimaat. We zijn begonnen!'

Punten die wij in de communicatie benadrukken (kernboodschap) zijn hierbij:

- **Samenwerken en krachten bundelen**: de RES bundelt de krachten en bevordert de samenwerking. Als we zelf geen keuzes maken, bepaalt de Rijksoverheid.
- **Flexibiliteit**: de RES wordt om de twee jaar geactualiseerd, dit biedt mogelijkheden om keuzes bij te stellen en nieuwe mogelijkheden een plek te geven.
- **Keuzes maken**. De energiestrategie is een complex proces dat uiteenlopende belangen raakt en waarin we samen keuzes moeten maken.
- **Kansen benutten.** De energietransitie is volop aan de gang en biedt kansen op het gebied van economie en werkgelegenheid, toerisme en recreatie, onderwijs, milieu en leefbaarheid.

c. Proces Concept RES

De RES wordt in verschillende fasen gemaakt, namelijk:
Fase 1. Concept RES
Fase 2. RES 1.0
Fase 3. Uitvoering RES 1.0
Fase 4. Actualisering RES 1.0

De uitwerking van ‘fase 1: de concept RES’ gebeurt in 4 stappen:
Stap 1. De opgaven/foto
Stap 2. Scenario’s
Stap 3. Lokale toetsing en verrijking van de scenario’s
Stap 4. Naar een bod

Stappenplan 18 oktober 2019

Het uitgebreide stappenplan vind je op onze websites Energieregio NHN en Energieregio NHZ.

Stap 1 is uitgevoerd en er is gestart met stap 2. Een beschrijving van de processtappen vind je in Bijlage 1.

In de volgende hoofdstukken staat een aantal tips voor fase 1, stap 3 (lokale toetsing en verrijking van de scenario’s), waarin de gemeente leidend is.

Het proces voor fase 2 (naar RES 1.0) wordt eind 2019 verder uitgewerkt en in 2020 tegelijk met de concept RES voorgelegd aan de colleges. Fase 3 (Uitvoering) en 4 (Actualisering) volgen daarna. De reguliere inspraak bij de borging van de RES in het omgevingsbeleid laten we hier buiten beschouwing.

2. Lokale participatie in stap 3

a. Keuzemenu werkvormen en ondersteuning door de programmaorganisaties

De programmaorganisaties RES NHN en NHZ doorlopen hetzelfde proces om te komen tot een RES en bieden hierin ondersteuning om lokaal bestuur, bewoners, bedrijven, energiecoöperaties en maatschappelijke organisaties bij de RES te betrekken. Het is aan de gemeente zelf om de wijze van lokale participatie in te vullen en te organiseren.

Hieronder staan de mogelijkheden die we vanuit het programma RES aanbieden. Nog niet alle mogelijkheden zijn per direct beschikbaar en een aantal zal steeds worden aangevuld of geactualiseerd. Indien relevant, wordt aangegeven wanneer iets beschikbaar is.

Wil je gebruik maken van één of meerdere van deze mogelijkheden, neem dan contact op met de programmaorganisatie van jouw energieregio of ga naar de website van de energieregio, waar in de loop van de tijd de documenten uit dit aanbod als downloads beschikbaar komen.

- **Keuzemenu werkvormen lokale toetsing en verrijking scenario's**
  Ter ondersteuning van de lokale toetsing en verrijking van de verkennende scenario's (stap 3 in het proces naar de concept RES) is een keuzemenu met werkvormen ontwikkeld. Dit keuzemenu bevat verschillende (interactieve) werkvormen en producten waarmee je jouw lokale participatie kunt vormgeven, passend bij jouw doel en doelgroepen. Het aanbod van deze werkvormen vind je op onze websites www.energieregionhn.nl/werkvormen en www.energieregionhz.nl/werkvormen. Daar vind je ook de spelregels voor de inzet van dit aanbod. Je kunt via een formulier deze werkvormen aanvragen.

  De programmaorganisaties kunnen daarnaast binnen hun netwerk bemiddelen in onafhankelijke gesprekleiders, notulisten, fotografen en illustratoren.

- **Communicatienetwerk**
  De programmaorganisatie onderhoudt een communicatienetwerk van deelnemende partijen en ondersteunt de partners door kennis te delen, communicatiekanalen te ontwikkelen (websites, social media en nieuwsbrieven), content beschikbaar te stellen (artikelen, foto's, video's en illustraties) en door afspraken te maken over persbeleid met onder meer kernboodschappen, vragen & antwoorden.

- **Beschrijving van het juridische kader van participatie**
  Het RES-proces vraagt een brede participatie, dit staat op gespannen voet met het grote aantal belangen en het korte tijdsbestek waarin de concept RES en RES 1.0 moet worden opgesteld. Dit vraagt om prioritering in het participatie proces. De vraag daarbij is: wat is minimaal verplicht op het gebied van maatschappelijke participatie in het RES-proces? En wat is het juridische kader voor deze participatie? Daarbij is het

ook handig om een overzicht te hebben van de wettelijke kaders van de opgave van de RES en de juridische status van de RES. In Bijlage 2 vind je een meer uitgebreide beschrijving van het juridisch kader van participatie in het RES proces.

- **Ruimtelijk ontwerpers**
  Ondersteunend aan de ateliers, expertsessies en informatiebijeenkomsten is een aantal ruimtelijk ontwerpers beschikbaar. De ruimtelijk ontwerpers staan ten dienste van de deelregio's en hebben binnen het proces een onafhankelijke, onderzoekende en verbindende rol. Enerzijds zijn ze volgend aan het proces voor totstandkoming van de RES en anderzijds geven zij onafhankelijk ruimtelijke uitwerking op verschillende schaalniveaus. Daarbij werken de ruimtelijk ontwerpers in de eerste plaats 'over de regio's heen' aan conceptuele ruimtelijk uitwerking van veelvoorkomende landschappen. Op een andere schaal werken ze voor elke deelregio aan inspirerende toekomstbeelden die vertrekken vanuit de unieke regionale context en vanuit de verbinding van de energieopgave met andere lokale en regionale opgaven.

- **Q&A's en factsheets**
  Op dit moment werken we aan Q&A's en factsheets over energieopwek- en besparing (technisch), economie en werkgelegenheid, ruimte en hinder, landschap en milieu, kosten en exploitatie. Beschikbaar oktober/november 2019 via de websites.

- **Kaarten en visuals**
  Naar behoeften ontwikkelen van kaarten en visuals, bijvoorbeeld voor bijeenkomsten met bewoners waarmee zij zelf aan de slag kunnen om mogelijke locaties aan te geven. Dit is opgenomen in het menu werkvormen op de websites www.energieregionhn.nl/werkvormen en www.energieregionhz.nl/werkvormen.

- **Financiële- en eigendomsparticipatie**
  In de praktijk van andere gemeenten blijkt dat 50% lokaal eigendom tot meer acceptatie van windmolens leidt en prima mogelijk is, zelfs als er nog geen ervaren energiecoöperatie is. Dit is de ervaring van o.a. Milieudefensie en andere natuur- en milieuorganisaties. Hoe dit gaat wordt in een aantal documenten beschreven:
  - Nieuwe handreiking wind- en zonneparken mét draagvlak (De Gelderse NMF) en
  - Checklist natuurbelangen bij windenergie en Checklist natuurbelangen bij zonneparken (N&M en NMF)

  Een document over innovatie, financiering en eigendom, en quick wins is november dit jaar beschikbaar. Dit document wordt met hulp van onder meer regionale experts opgesteld.

- **Bestuursadvisering**
  Indien binnen jouw gemeente belangen botsen, emoties hoog oplopen, kwesties ontstaan die mogelijkerwijs ook gevolgen kunnen hebben voor andere gemeenten, dan kan de programmaorganisatie advies en ondersteuning bieden. De programmaorganisatie beschikt hiervoor over een netwerk van experts op het gebied van onder meer duurzaamheid, ruimtelijke ordening, economie, crisismanagement, participatie en co-creatie, mobiliteit etc.

- **Voorbeelden van succesvolle participatie in andere gemeenten en projecten**
  Dit wordt stap voor stap in de tijd opgebouwd en op onze websites geplaatst, waarbij we ook kijken naar voorbeelden uit andere energieregio's. In Links en bronnen vind je alvast een overzicht met links naar voorbeelden in onze energieregio's.

b. Tips voor lokale participatie

Wat in stap 1 (de opgave) en 2 (de scenario's) op tafel ligt bij de (regionaal) betrokkenen is vrij technisch. In stap 3 (lokale toetsing en verrijking scenario's) verandert de inzet en waarschijnlijk toonzetting van het gesprek. In deze stap komen mensen aan het woord die initiatieven hebben en/of bezorgd zijn over de kwaliteit van hun woon- en werkomgeving en/of wat de energietransitie aan extra kosten met zich meebrengt. Hierbij dient rekening te worden gehouden met:

- veel mensen die overtuigd zijn van nut en noodzaak van energietransitie en wat zij hieraan kunnen/ moeten bijdragen;
- veel mensen die niet bekend zijn met de RES, het proces, feiten en cijfers omtrent energieopwek, infrastructuur, energieopslag, energiegebruik, energiebesparing, etc.
- mensen die kritisch kunnen zijn over het proces tot nu toe waarin al keuzes zijn gemaakt en zij nog niet zijn betrokken. Waarbij ook bezwaar zou kunnen worden gemaakt tegen het tempo waarmee de concept RES gemaakt moet worden.

De onderstaande tips geven nuttige aanwijzingen over hoe je daar als gemeente mee zou kunnen omgaan. De tips zijn afkomstig uit de expertsessie 'Ontwikkelen handreiking participatie' die plaatsvond op 13 juni 2019. De presentaties en het verslag van deze sessie vind je terug op onze websites documenten (NHN en NHZ).

1.
Formuleer een visie en een plan op participatie en laat dat niet in het midden. Houd als gemeente zelf de regie. Als bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties niet goed betrokken worden, ligt dat vaak aan een gebrek aan regie. Het proces moet open, volledig, duidelijk en begrijpelijk zijn.

2.
Wees open, eerlijk en transparant over het proces en de mate van invloed. De RES kent een strak tijdschema en moet relatief snel gerealiseerd worden. Dat is niet per se slecht, want dit geeft uitvoeringskracht. Tegelijkertijd vraagt dit type opgave wat betreft participatie een meer open proces, vanuit gelijkwaardigheid en met de uitnodiging om gaandeweg nog nieuwe onderwerpen in te brengen. Dat is moeilijk verenigbaar: burgers hebben niet echt invloed op de onderwerpen in het gesprek. Ook niet erg, maar wees daar eerlijk over.

De mate van participatie door *inwoners* is niet eenduidig te beantwoorden, omdat dit mede afhangt van de lokale context en dynamiek. Het maken van een lokale stakeholderanalyse en het opstellen van een lokaal participatieplan is daarom sterk aanbevolen. Het hangt er bovendien vanaf in hoeverre je in deze fase van de RES de plannen al concreet wilt en/of kunt maken.

Lokale toetsing en verrijking kent verschillende abstractieniveaus:

- Het waarderen van de effecten van scenario's: richtinggevend voor ambitie en ruimtelijke inpassing;
- Het verkennen van zoekgebieden: het globale gebied om de ambitie te realiseren, de locatie (nog) niet concreet;
- En/of het verkennen van mogelijke, concrete projectlocaties.

3.

Bouwen aan vertrouwen. In deze fase van het RES-proces ontstaat de basis voor de nog volgende fases van grootschalige ruimtelijke inpassing van energie. En dat vertrouwen zal nauw gekoppeld zijn aan de energietransitie als geheel. Vertrouwen ontstaat op basis van gelijkwaardigheid, eerlijkheid en transparantie. Daarnaast bouw je aan vertrouwen door te erkennen wat er eerder is gebeurd. Geef dus ruimte aan eventuele frustraties over eerdere gebeurtenissen en ga daarover in gesprek.

4.

Begin op tijd en ga kritiek niet uit de weg. Het is een grote opgave dus het verhaal moet nu al naar buiten. Kritische mensen kunnen dan gelijk meedenken. Je kan beter in deze fase de 'moeilijke' gesprekken voeren, dan aan het slot. Want gaandeweg het proces wordt de ruimte om veranderingen door te voeren kleiner. Door in deze fase open te staan voor kritiek en tegenstanders op te zoeken, werk je aan een breder en rijker beeld.

5.

Zie de concept RES als een halfproduct en communiceer dat ook als zodanig. "We hebben jullie hierna ook weer nodig om hier een volledig product van te maken."

6.

Eerst de bandbreedte dan de hoe-vraag. De foto van de energieregio (wat doen we en wat is de potentie) en de scenario's geven de ambitie weer en bepalen de bandbreedte. Wat dit betekent voor de fysieke leefomgeving zal in deze fase nog enigszins abstract blijven. Van alle vragen die er spelen zijn de bewoners het meest geïnteresseerd in de 'hoe?'. Ga dat gesprek niet uit de weg. Maar wees eerlijk en helder over het proces. Dus in welke fase van het traject het 'hoe' aan bod komt, en wat de wederzijdse verwachtingen daarbij zijn.

7.

Stel lokale doelstellingen en ambities centraal. Refereer niet steevast aan het Klimaatakkoord, maar focus vooral op lokale doelstellingen en ambities. Het Klimaatakkoord is niet breed gedragen: zowel op politiek links als rechts zijn hier twijfels over. Praat daarom niet alleen over windturbines en zonnevelden, maar praat over de lokale mogelijkheden van de energietransitie en kansen en de weg er naartoe.

8.

Werk met focusgroepen. Dit zorgt voor de benodigde democratische legitimiteit. Stel deze groepen samen vanuit een doorsnede van de samenleving in het betreffende gebied, zodat gelijkwaardigheid is geborgd. Het zou niet onredelijk zijn om te zorgen voor een vergoeding voor deze mensen.

9.

Meebeslissen en meedelen. Wanneer bewoners uit de omgeving kunnen meebeslissen over plannen (planparticipatie) en ze ook kunnen meedelen in de financiële lusten van een windmolen (projectparticipatie). Door financieel eigenaarschap te organiseren, ontstaat er een verschuiving in belangen en meer draagvlak.

10.

Flexibiliteit, bijsturen, 'no regret' en degelijke afspraken maken zijn sleutelbegrippen. Bij elke route (warmtenetten, all electric, biogas, lokale oplossingen) worden vraagtekens geplaatst. Is het niet nu, dan mogelijk in de toekomst. Maak scherpe afspraken en zet niet in op één (dogmatische) oplossingsrichting.

11.

Informeer en deel kennis. Neem mensen mee in het leren kennen van de problematiek, het jargon en de consequenties van mogelijke oplossingen.

12.

Let op identiteit en levensstijl. Wanneer je wilt dat lokale partijen en bewoners participeren, is het belangrijk om de juiste mensen aan tafel te zetten. Klinkt logisch, maar kijk daarvoor goed naar hun (gemeenschappelijke) identiteit. Mensen met dezelfde identiteit delen ook dezelfde type vragen.

13.

Wanneer vinden we dat de lokale participatie geslaagd is? Het is niet haalbaar om iedereen mee te laten doen of iedereen de RES te laten accepteren. Daarom omschrijven we op lokaal niveau wat onze participatiedoelstellingen zijn. Het is ook belangrijk je te realiseren dat acceptatie, of geen weerstand, niet hetzelfde is als daadwerkelijke instemming en tevredenheid.

14.

Durf in te grijpen. Wanneer resultaten niet overeen komen met de verwachtingen, durf dan te benoemen dat het anders gaat dan verwacht of gehoopt. Dat versterkt het vertrouwen en geeft ruimte aan bijsturen."

c. Checklist lokale participatie

Deze checklist is vooral gericht op de vraag of jullie organisatie klaar is om het gesprek met de omgeving aan te gaan.

I. Zijn wij voldoende geïnformeerd over context en proces van de RES?

Het gaat hierbij o.a. over:

- Juridisch kader participatie
- Communicatie RES regiobreed: positionering, kernboodschappen, vragen en antwoorden
- Beleid en uitvoeringsprogramma RES van partners in onze energieregio

II. Hebben we voldoende kennis, capaciteit en budget beschikbaar om het participatieproces uit te voeren?

- Regionale samenwerking: Zijn er mogelijkheden om samen te werken met gemeenten in de deelregio: delen van expertise en uitvoeringsteam, gelijkschakelen van werkvormen, communicatie en participatieniveaus.
- Aanbod Participatiecoalitie: Voor advies over en ondersteuning bij het betrekken en vertegenwoordigen van bewoners bij de RES (en Aardgasvrije wijken) kunnen gemeenten en regio's terecht bij de Participatiecoalitie. Dit is een landelijk samenwerkingsverband van vijf maatschappelijke organisaties: De Natuur en Milieufederaties, HIER, Energie Samen (de vereniging van lokale energiecoöperaties), Buurkracht en LSA bewoners. In Noord-Holland trekken Natuur en Milieufederatie Noord-Holland en een groep van lokale energiecoöperaties samen de kar van de participatiecoalitie. Meer informatie vind je op deze website. E-mail: info@participatiecoalitie-NH.nl.

III. Hebben wij voldoende zicht op alle kansen en risico's van de RES en participatie?

- Hebben we alle belangen in beeld, kennen we de stakeholders en hoe onze relatie hiermee is?
- Hebben we een scenario voor wanneer het participatieproces tot alleen kritiek en weerstand leidt?

IV. Hebben we de zaken intern op orde?

- Aanpak voor participatie: wat zijn onze ambities, wat is haalbaar, wat is de strategie en de planning: welke stakeholdergroep wordt op welk moment en in welke mate betrokken?
- Zijn bestuurders voldoende aangehaakt en zijn ze bekend met hun rol en verantwoordelijkheid?
- Zijn raadsleden voldoende geïnformeerd en is besproken op welke manier zij participeren (is dit met de griffier besproken)? Denk ook aan het betrekken van Provinciale Staten en Algemeen Bestuur van waterschappen.
- Zijn de beleidsafdelingen ruimte, economie, mobiliteit, natuur en milieu, communicatie, etc. voldoende betrokken?
- Zijn projectmanagers van relevante projecten en programma's geïnformeerd.

V. Hebben we er alles aan gedaan om inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties te informeren en in staat te stellen om mee te praten?

De RES en de energietransitie zijn complexe onderwerpen: inhoudelijk en wat betreft het proces van plan en besluitvorming. Om mensen mee te kunnen laten praten, is het van belang om die complexiteit zo simpel mogelijk te maken. Begin hiermee in stap 2 van fase 1: naar een concept RES.

VI. Wie nodig je uit voor stap 3 (lokale scenario ateliers)?

- Omdat de concept RES nog over zoeklocaties gaat, zullen dit vooral belangengroepen zijn.
- Nodig naast de betrokken ambtenaren met ruimtelijke en/of duurzaamheidskennis ook bewoners en partijen uit die betrokken zijn bij de energietransitie (energiecoöperatie,

woningbouwcoöperatie, netbeheerders, initiatiefnemers van duurzame zon/wind projecten, etc).

- Kijk wie er aanwezig waren bij de scenario ateliers per deelregio. Welke lokale partijen/groepen waren daar niet bij aanwezig, maar wel relevant voor inbreng tijdens het lokale atelier? Denk ook aan initiatiefnemers van energieprojecten, (groot)grond/dakbezitters, zoals agrarische ondernemers (via LTO), bedrijven en natuurbeheerders.
- Zijn er jongerenplatforms of -groepen in je gemeente, die je kan uitnodigen?
- Nodig raadsleden uit. Maak daarbij afspraken met je griffier welke rol de raadsleden hebben tijdens de lokale ateliers.
- Nodig leden van Provinciale Staten (provincie Noord-Holland) en het Algemeen Bestuur van de waterschappen uit. Zij zijn ook geïnteresseerd in de bijeenkomsten. Maak daarbij wel hun rol duidelijk.

d. Links en bronnen

Pagina's RES:
- Website Regionale Energie Strategie Noord-Holland Noord
- Website Regionale Energie Strategie Noord-Holland Zuid
- Nationaal programma RES

Diverse documenten over participatie:
- Handreiking RES 1.1 (pagina's 81-87 over participatie)
- Platformparticipatie Rijksoverheid
- Inspiratiegids Participatie Omgevingswet (Interbestuurlijk)
- NLVOW Toolkit Omgevingsparticipatie (NLVOW)
- Wettenbank/Wet uitvoering verdrag van Aarhus
- Wind en zonneparken realiseren samen met inwoners
- Commissie MER Zo verbeter je de leefomgeving met participatie en milieueffectrapportage
- 'De Regionale Energie Strategie: de regio aan zet in de energietransitie!' (Mr. C.E. Barnhoorn, mr. E.H.P. Brans & mr. A.J. van der Ven)
- Factsheet 'Naar een regionale energiestrategie (RES) (Commissie voor de milieueffectrapportage)
- Nieuwe handreiking wind- en zonneparken mét draagvlak (De Gelderse NMF)
- Checklist natuurbelangen bij windenergie (N&M en NMF)
- Checklist natuurbelangen bij zonneparken (N&M en NMF)
- Memorandum samenwerking energiecoöperaties en agrarische grondeigenaren (Energie Samen, LTO Nederland, NMF)
- Sectorale gedragscodes (NWEA (windenergie), Holland Solar (zonne-energie))
- Constructieve Zonneladder van de NMFs.
- Positionering voor volksvertegenwoordigers bij RES (notitie Democratie in actie)
- Denk mee over de rol van statenleden bij een regionale energiestrategie (Argumentenfabriek)
- Participatiekaart (Argumentenfabriek)
- Bewonersinitiatieven en gemeenten in de lokale warmtetransitie (HIER opgewekt)

Diversen
- www.iedereendoetwat.nl

Nog verwacht:
- Handreiking participatie aardgasvrije wijken (BZK / PAW, verwacht eind 2019)
- Koepelhandreiking participatie in projecten. Met als onderdeel: Participatiewaaier over financiële participatie (NVDE, uitwerking KA, verwacht in oktober 2019)
- Overzicht participatie Omgevingswet (verwacht in oktober 2019)

Inspiratie/voorbeelden:
Noord-Holland Noord
- Bergen energie: energiecoöperatie
- ECW Geo Andijk: warmtenet
- Windpark Wieringermeer: de burenregeling
- Energieleverende sporthal op Texel

- Regio Holland boven Amsterdam/energietransitie
- Geothermie bij Floricultura (video)

Noord-Holland Zuid

- Nieuw Amsterdams Klimaat: duurzame initiatieven in Amsterdam
- Gemeente Haarlem: duurzame projecten
- Gemeente Haarlem: energietransitie biedt kansen voor alle Haarlemmers
- Gemeente Haarlemmermeer: slimme plannen voor duurzame ontwikkeling
- Hilverzon.nu: samen energie opwekken

Bijlage 1 Participatie in stap 1 en 2 naar Concept RES

De RES wordt in verschillende fasen gemaakt, namelijk:
Fase 1. Concept RES
Fase 2. RES 1.0
Fase 3. Uitvoering RES 1.0
Fase 4. Actualisering RES 1.0

Om fase 1 goed te faciliteren is deze fase uitgewerkt in 4 stappen:
Stap 1. De opgaven
Stap 2. Scenario's
Stap 3. Lokale verrijking
Stap 4. Naar een bod

Het stappenplan vind je op onze websites Energieregio NHN en Energieregio NHZ.

Participatie in stap 1 – inventarisatie (deze stap is in juli 2019 afgerond)

Doel: Gezamenlijke inhoudelijke vertrekpunt voor RES vastleggen
Resultaat: Per regio een 'foto' van de huidige situatie c.q. basisdocument met feiten. Zie documenten Foto Energie en Ruimte deelregio's NHN en Foto Energie en Ruimte deelregio's NHZ.

N
Z

Foto huidige situatie

Om te komen tot een Regionale Energie Strategie en een bod aan het Rijk is overeenstemming nodig over het vertrekpunt: hoe staan de regio's er nu voor en wat is voor de toekomst de (technische) potentie van het gebied? Daartoe zijn feiten in kaart gebracht. Er is een 'foto van de huidige situatie' gemaakt, op het niveau van de RES, opgebouwd uit de 3 deelregio's voor Noord-Holland Noord en 6 voor Noord-Holland Zuid. De foto laat in begrijpelijke kaarten en cijfers zien: wat is het energiegebruik van nu, hoe ontwikkelt dit zich tot 2030, waar liggen welke opwekpotenties voor warmte en elektriciteit en tot hoeveel telt dit op per gemeente, deelregio en de RES-regio, hoe ziet de energie infrastructuur eruit. Ook zijn (huidige) ruimtelijke beperkingen op kaart gezet. De foto is bedoeld als feitenbasis om het gesprek over de ambitie in de stappen na stap 1 te kunnen voeren.

Samenwerking met ruimtelijke ontwerpers

Samen met ruimtelijk ontwerpers zijn de huidige landschappelijke kwaliteiten van de provincie Noord-Holland in beeld gebracht. Daarbij is gebruik gemaakt van reeds uitgevoerde studies, onderzoeken en eerder uitgevoerde ateliers. Deze inventarisatie biedt ook inzicht in nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Hierbij is ook gekeken naar weidevogelgebieden, stiltegebieden, cultuurhistorisch waardevolle gebieden en aardkundige waarden. Vanuit het huidige landschap is een vertaling gemaakt naar gebieden waar beperkingen liggen. Daarnaast is in deze fase vanuit het belang van de kwaliteit van het landschap input gegeven aan de leidende principes voor het vormgeven

van scenario's in stap 2. Daarvoor wordt onderzocht waar nieuwe energie en landschap mogelijk verenigbaar is.

Betrokken partijen

Bij het tot stand brengen van de foto zijn een grote groep van professionele vertegenwoordigers uit gemeenten, deelregio's, RES-regio, netbeheerders, energiecoöperaties (over kennis beschikkende) regionaal belanghebbenden en marktpartijen betrokken. In een viertal ateliers is alle bij deze partijen beschikbare kennis zoveel mogelijk opgehaald, verrijkt en tenslotte op kaarten weergegeven. Hiermee is een goed beeld ontstaan van het huidige ruimtelijk/energetisch landschap van de twee RES regio's.

Participatie in stap 2 – scenario's (deze stap is in juli 2019 gestart)

- Doel: Opstellen van verkennende scenario's voor (deel)regio's
- Resultaat: 3 ruimtelijk-energetische toekomstbeelden per deelregio met inzicht in effecten en maatschappelijke kosteneffectiviteit; globale contouren en bandbreedte bod van de RES-regio NHN en NHZ.

Opstellen scenario's

Het eindresultaat uit stap 1 geeft de theoretische opwekpotenties geografisch weer, in relatie tot het energieverbruik, het netwerk en de ruimtelijke mogelijkheden en belemmeringen. Er zijn daarmee nog geen uitspraken gedaan over de wenselijkheid, inpasbaarheid en de effecten van duurzame opwek in bepaalde gebieden. Dat wordt in stap 2 onderzocht, door voor elke deelregio 2 tot 3 verkennende scenario's uit te werken. Deze scenario's verschaffen inzicht in effecten van mogelijke keuzes. Zo kan de discussie worden gevoerd over welke elementen uit de scenario's uiteindelijk in een realistische energiestrategie voor de deelregio thuishoren. De scenario's worden mede vormgegeven door de leidende principes die in stap 1 zijn voorbereid en gedeeld met de regio's.

In elk van de deelregio's worden 2 'scenariobijeenkomsten' georganiseerd met vertegenwoordigers uit de deelregio: 1 aan het begin van stap 2, waarbij de te onderzoeken scenario's met elkaar worden samengesteld, en 1 aan het eind om de resultaten per deelregio met elkaar te bespreken. Er ontstaat een beeld van de korte en lange termijn mogelijkheden, wat richting kan geven aan het 'waar eerst'.

Samenwerking met ruimtelijke ontwerpers

Met de ruimtelijk ontwerpers worden scenario's verder uitgewerkt en gevisualiseerd. Bovendien wordt de ruimtelijke samenhang tussen deelregio's geborgd. Hierbij wordt voortgebouwd op de leidende principes uit stap 1. Juist in deze fase is de afstemming met de overige technische, financiële en maatschappelijke factoren relevant. Gezocht wordt naar meekoppelkansen en reeds lopende ruimtelijke ontwikkelingen. Samen met ruimtelijk ontwerpers en landschapsarchitecten wordt advies en richting gegeven.

Globale effectbepaling (positief/negatief) per scenario

Voor elk verkennend scenario worden globaal de effecten aangegeven, zodat betrokkenen snel een beeld kunnen krijgen van wat het scenario betekent en hoe realistisch dat is. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een pool van specialisten die waar nodig worden ingezet. Bijvoorbeeld economen en ecologen. Op dit laatste thema zijn bijvoorbeeld

verschillende spanningsvelden te verwachten in relatie tot de energietransitie, diverse effecten (o.a. positieve effecten op de leefbaarheid, maatschappelijke baten maar ook hinder) worden in beeld gebracht.

Betrokken partijen

Bij het tot stand brengen van de scenario's worden opnieuw de partijen uit stap 1 betrokken. Het gaat hierbij om een grote groep van professionele vertegenwoordigers uit gemeenten, deelregio's, RES-regio, netbeheerders, energiecoöperaties ,(over kennis beschikkende) regionaal belanghebbenden en marktpartijen. De voorgenoemde partijen worden betrokken middels 1-op-1 kennisuitwisseling sessies en gezamenlijke ateliers. Aan deze ateliers kunnen ook raadsleden, statenleden en leden van de dagelijks besturen van de waterschappen informatief deelnemen.

Bijlage 2 Juridisch kader voor participatie in het RES proces

Participatie in het RES-proces is belangrijk. Daarbij zijn drie vormen van participatie te onderscheiden:
Participatie van de volksvertegenwoordiging in het proces
Maatschappelijke participatie in proces
Financiële participatie in projecten[1]

Hieronder wordt verder ingegaan op procesparticipatie (punt 1 en 2) en de juridische context daarvan.

I. Participatie van de volksvertegenwoordiging in het proces

De RES wordt gezamenlijk in een participatief proces opgesteld en uitgevoerd door overheden, maatschappelijke partners, netbeheerders (voor gas, elektriciteit en warmte), energiecoöperaties, bedrijven en inwoners. Het RES-proces is daarmee in lijn met de gedachte van de Omgevingswet: ruimte geven aan initiatieven uit de samenleving, met behoud van verantwoordelijkheid voor omgevingskwaliteit bij de overheid. Voor de gemeenteraad betekent dat een veranderende rol: minder bevoegdheden, meer sturen op hoofdlijnen en meer in dialoog met de samenleving.[2]

Voor meer informatie, bekijk de informatiekaarten over de rol van de raadsleden bij de RES. Ook de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden heeft aandacht voor de rol van de raad bij de RES.

II. Maatschappelijke participatie in proces & juridisch kader

Het RES-proces vraagt een brede participatie. Dit staat op gespannen voet met het korte tijdsbestek waarin de concept RES en RES 1.0 moet worden opgesteld. Dit vraagt om prioritering in het participatieproces. De vraag daarbij is: wat is minimaal verplicht op het gebied van maatschappelijke participatie in het RES-proces? En wat is het juridische kader voor deze participatie? Daarbij is het ook handig om een overzicht te hebben van de wettelijke kaders van de opgave van de RES en de juridische status van de RES.

Juridische kaders voor de opgave van de RES

De RES is één van de instrumenten om invulling te geven aan het Klimaatakkoord. De ondertekening van het Klimaatakkoord is het startpunt van de RES, het Klimaatakkoord is echter geen juridisch kader voor de RES. Ook geeft het Klimaatakkoord geen concrete duiding van het juridisch gehalte van de RES. De volgende afspraken en wetgeving vormen het juridische kader voor de RES:

- Internationale Klimaatakkoord (Parijs 2015). De Nederlandse opgave voor 2050 is bekrachtigd in het internationale Klimaatakkoord (Parijs, 2015). In 2017 heeft de Eerste

[1] De landelijke Participatiecoalitie werkt i.s.m. NVDE, als afspraak uit het Klimaatakkoord, de financiële participatieparagraaf uit. Deze wordt in het najaar 2019 opgeleverd.
[2] Vanuit het Ministerie van BZK is een handreiking gemaakt voor de positionering van volksvertegenwoordigers, zie Positionering voor volksvertegenwoordigers bij RES.

Kamer ingestemd met het internationale Klimaatakkoord, waardoor de opgave voor 2050 wettelijk is vastgelegd.

- Klimaatwet. De Klimaatwet is op 28 mei 2019 aangenomen door de Eerste Kamer, waardoor de klimaatdoelstellingen voor de regering vastgesteld zijn. Hoofddoel van het voorstel is het als resultaat bereiken van 95% broeikasgasreductie in Nederland in 2050 ten opzichte van 1990 en als tussendoel streven naar 49% broeikasgasreductie in 2030 ten opzichte van 1990. Daarnaast bevat het voorstel als nevendoel het streven naar 100% CO2-neutrale elektriciteitsproductie in 2050.

Juridische status van de RES

De RES zelf heeft geen juridische status (het Klimaatakkoord en de Handreiking RES geven geen concrete duiding van het juridisch gehalte van de RES), de uitvoeringsinstrumenten wel. De RES is een nieuw instrument, dat wordt toegevoegd aan de toch al goed gevulde gereedschapskist van het omgevingsrecht. De in de RES regionaal gemaakte afspraken krijgen pas een juridische status, als deze worden uitgewerkt en vastgesteld in omgevingsrechtelijke instrumenten. Het Klimaatakkoord wijst in dit verband op de gemeentelijke omgevingsvisies, programma's en omgevingsplannen, maar ook de provinciale omgevingsvisie, omgevingsverordening en projectbesluiten zijn instrumenten om de RES juridisch vorm te geven. Op een RES is geen mogelijkheid tot beroep. Pas als de ruimtelijke opgave hiervan vertaald wordt naar de uitvoering in een omgevingsplan of omgevingsbesluit is er mogelijkheid tot beroep.

De vastgestelde RES 1.0 (2021) wordt onder meer vertaald in de provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies en - plannen. De RES heeft als tijdshorizon 2030, en wordt in een cyclus van minimaal elke twee jaar herijkt. De actualisatie van de RES (2.0 en verder) sluit daarmee aan op de cyclus van het actualiseren van het omgevingsbeleid. Binnen de Omgevingswet (die per 2021 ingaat) is voorzien in interventie instrumenten, indien de doelstellingen van de RES niet gehaald worden. In eerste instantie gebeurt dit in 'goed overleg'. Als dat niet tot resultaten leidt dan zal het instrumentarium van de Omgevingswet worden ingezet om de opgave alsnog (tijdig) te kunnen realiseren (bijv. projectbesluit).

Is de RES m.e.r.-plichtig?

In de RES worden strategische keuzes gemaakt die richtinggevend zijn voor projectbesluiten die m.e.r.-(beoordelings)plichtig zijn. Denk bijvoorbeeld aan de locatiekeuzes voor windparken. Een RES lijkt dus het karakter van een plan of programma te hebben als bedoeld in de SMB-richtlijn, die voor zulke plannen en programma's een plan-m.e.r.-plicht geeft. De RES is echter niet "door wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen voorgeschreven" en is dus niet een plan of programma zoals gedefinieerd in artikel 2 onder a van de SMB-richtlijn.

Het feit dat de RES niet plan-m.e.r.-plichtig is, neemt niet weg dat de MER bij uitstek een geschikt hulpmiddel is om in de RES tot goede, gedragen keuzes te komen. Een MER voorafgaand aan de RES kan juridische risico's en vertraging later in het proces (bij de uitwerking in de omgevingsvisies en de realisatie van projecten middels projectbesluiten, omgevingsplannen en -vergunningen) voorkomen. Bovendien vindt de MER dan plaats op het schaalniveau van de regio en kunnen de provincie en gemeenten de milieu-informatie

van de MER bij de uitwerking in hun omgevingsvisies en bij de projectbesluitvorming, hergebruiken.

De fases van een m.e.r.-procedure komen overeen met het RES-proces (zoals beschreven in de landelijke handreiking RES): startdocument, zorgvuldige participatie, afweging van effecten en belangen. Als het RES proces zorgvuldig wordt doorlopen, dan voldoet het product RES aan de voorwaarden van een milieu effect rapportage (plan-m.e.r.). Tijdens het opstellen van de RES komen de keuzemogelijkheden in een regio in beeld en kunnen de verschillende belangen worden afgewogen. Het tijdens het RES-proces zichtbaar maken van belangen, effecten en claims, en het onderling afwegen hiervan, levert belangrijke informatie op voor de borging van de RES in omgevingsbeleid. Bij vaststelling van een omgevingsvisie of omgevingsplan, heeft het bestuursorgaan echter nog steeds de plicht tot de uitvoering van een m.e.r.-beoordeling.

Juridische kaders voor maatschappelijke participatie in RES-proces

Zowel het Klimaatakkoord als de Handreiking RES geven aan dat de RES alleen succesvol kan zijn als het een participatief proces kent waarin lokale (maatschappelijke) partijen en bewoners van begin af aan worden betrokken. Het Nationaal Programma RES heeft hiertoe ook een Handreiking Participatie opgenomen in de Handreiking RES[3], waarin een intensief en uitgebreid participatietraject wordt aanbevolen. Een terechte aanbeveling, zeker uit het oogpunt van het huidige Besluit ruimtelijke ordening (Bro), het toekomstige Omgevingsbesluit en het Verdrag van Aarhus[4].

De verplichting tot participatie voor visies staat nu in artikel 2.1.1 van het Bro en na inwerkingtreding van de Omgevingswet in artikel 10.7 van het Omgevingsbesluit. Deze verplichting houdt in dat bij het vaststellen van een structuurvisie dan wel omgevingsvisie wordt aangegeven hoe burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en bestuursorganen bij de voorbereiding zijn betrokken en wat de resultaten daarvan zijn. Er geldt dus geen wettelijke participatieplicht bij vorming van de RES. Om die reden spreekt de Handreiking RES de voorkeur uit om het RES-proces onderdeel uit te laten maken van de totstandkoming van de omgevingsvisies. Daardoor kan er zoveel mogelijk een samenhangende afweging van beleid, participatie en besluitvorming plaatsvinden.

Hiermee wordt ook voorkomen dat spanning ontstaat met het Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak in besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden (het Verdrag van Aarhus). Op grond van artikel 6, vierde lid, van dit verdrag moet “vroegtijdige inspraak [mogelijk zijn,] wanneer alle opties open zijn en doeltreffende inspraak kan plaatsvinden”. De totstandkoming van de RES is hét moment wanneer alle opties open zijn en doeltreffende inspraak kan plaatsvinden. Of de RES ook een product is waarbij deze vroegtijdige inspraak daadwerkelijk moet plaatsvinden staat gelet op het globale karakter van de RES en gelet op de definitiebepalingen uit het verdrag van Aarhus nog niet vast. Mogelijk biedt het verwachte advies van de Commissie die toeziet op de naleving van het Verdrag in reactie op de klacht van de Nederlandse

[3] De landelijke handreiking par icipatie wordt verder uitgewerkt, deze wordt in oktober 2019 opgeleverd.
[4] https://wetten.overheid.nl/BWBV0001700/2005-03-29 en https://www.infomil nl/onderwerpen/integrale/openbaarheid/handreiking/

Vereniging van Omwonenden Windturbines over het Energieakkoord hier meer inzicht in. Dit advies wordt in 2020 verwacht.

Kortom: hoewel er geen wettelijke verplichting bestaat om in een RES proces een participatietraject te volgen, kan uit het verdrag van Aarhus een dergelijke vroegtijdige inspraak voortvloeien. Het verdient daarom aanbeveling om aan de RES een participatietraject ten grondslag te leggen dat voldoet aan een Besluit ruimtelijke ordening c.q. Omgevingsbesluit.

Bronnen & meer informatie, zie Links en bronnen

Handreiking praktijk: lokale initiatieven en eigendom

NOORD-HOLLANDSE ENERGIE REGIO

Opgesteld door:

Ingrid Laane (Decisio)

Romy Hoogeveen (Decisio)

December 2019

Disclaimer

Het onderzoek voor deze handreiking vond plaats in het vierde kwartaal van 2019. Door de vele onderzoeken, ontwikkelingen en innovaties ten behoeve van de energietransitie kunnen inzichten snel wijzigen. Nieuwe en relevante inzichten voor deze onderwerpen zullen op een later moment worden verwerkt.
Kijk voor actuele informatie over de RES Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid op de websites: https://energieregionhn.nl/ en https://energieregionhz.nl/

1. Inleiding

Achtergrond

De komende tijd wordt gewerkt aan het opstellen van een Regionale Energiestrategie (RES) in zowel Noord-Holland Noord als Noord-Holland Zuid. Regio's moeten zelf hun strategie uitwerken om hun bijdrage aan de energietransitie (opwek van duurzame elektriciteit en omslag naar alternatieven voor aardgas) vorm te geven. Deze handreiking biedt antwoord op enkele praktische vragen die in het proces van de RES naar voren komen. Meer specifiek worden vraagstukken rondom lokale initiatieven en eigendomskwesties behandeld.

Voor wie is de handreiking bedoeld?

De handreiking geeft gemeenten die te maken hebben met lokale energie-initiatieven inzicht in de verschillende eigendomsstructuren van lokale initiatieven. Daarnaast wordt via voorbeelden uit de praktijk inzicht gegeven in welke instrumenten er door gemeenten en provincie ter beschikking worden gesteld om lokale initiatieven te ondersteunen. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar de instrumenten om minder draagkrachtige bewoners te betrekken. Dit met als doel om ambtenaren handvatten te geven in het ondersteunen van lokale initiatieven. Onderstaande vragen worden in deze handreiking beantwoord:

- Welke verschillende eigendomsstructuren bestaan er momenteel en hoe verhouden deze zich tot de voorwaarden die er in het Klimaatakkoord gesteld worden?
- Welke mogelijkheden worden er geboden om minder draagkrachtige bewoners mee te nemen?
- Welke instrumenten worden er door de provincie en gemeente ter beschikking gesteld om lokale initiatieven op het gebied van duurzame energie opwekking te faciliteren?

Leeswijzer

Om deze vragen te kunnen beantwoorden wordt in hoofdstuk 2 eerst ingegaan op de definitie van een lokaal initiatief en de verschillende verschijningsvormen. Hoofdstuk 3 behandelt de eigendomsstructuren van lokale initiatieven en hoofdstuk 4 gaat in op de vraag hoe bewoners kunnen participeren in een lokaal initiatief (met of zonder financiële inleg). Tot slot worden in hoofdstuk 5 de instrumenten van zowel provincies als gemeenten om lokale initiatieven te ondersteunen besproken. De inhoud van deze handreiking is primair gebaseerd op

deskresearch. Daarnaast is gesproken met een lokaal initiatief (Zilverzon) en HIER.nu, een kennisplatform voor lokale energie initiatieven.

2. Wat is een lokaal initiatief?

2.1 Klimaatakkoord en lokale initiatieven

Participatie en draagvlak zijn essentieel voor de energietransitie en daarmee voor de uitvoerbaarheid van het klimaatakkoord. In het klimaatakkoord is daarom de **ambitie** opgenomen dat 50 procent van nieuwe hernieuwbare productie op land in **eigendom** komt van de **lokale omgeving**. Dit betekent dat de ambitie alleen geldt voor opwek en niet voor warmte-initiatieven. In aanvulling op deze ambitie zijn in de handreiking RES verschillende uitgangspunten genoemd om te waarborgen dat energieprojecten op **participatieve wijze** tot stand komen. Eén van deze uitgangspunten is om de omgeving te laten delen in de lusten. Er zijn inmiddels verschillende middelen ontwikkeld om de opbrengst (deels) in de omgeving te doen landen (mensen laten mee investeren, gesocialiseerde grondcontracten, omgevingsfondsen of regionaal aanbesteden).

De 'lokale omgeving' is niet gedefinieerd in het Klimaatakkoord. Het is ook onmogelijk om dat te doen want elk project is anders. Een nauwe definitie zou projecten kunnen vertragen. Het proces om deze definitie in het project te definiëren is een belangrijk onderdeel van de projectontwikkeling en procesparticipatie. Het is van belang dat initiatiefnemers samen met de gemeente en de omgeving daar een gesprek over hebben. Wie betrekken we en welke rol wil de omgeving nemen? Dit kunnen bijvoorbeeld bewoners, ondernemers, boeren en mogelijk ook lokale overheid (als grondeigenaar) zijn. Een belangrijke speler hierin is het bevoegd gezag. Die controleert of de omgeving goed is meegenomen. Daarnaast dient de initiatiefnemer het principe hanteren: "iedereen kan meedoen".[1]

2.2 Definitie van lokaal initiatief

Net als het begrip 'lokale omgeving' is ook het begrip 'lokaal initiatief' niet gedefinieerd. De gangbare definitie is echter een initiatief vanuit burgers. Dit zijn dus zowel de meer informele burgerinitiatieven die verschillende verschijningsvormen kennen, als de meer formele lokale energiecoöperaties. Voorwaarde is dat de initiatieven zich primair richten op de **eigen leefomgeving en gemeenschap** (wijk, dorp, stad of regio), met een brede energiedoelstelling die ze combineren met sociale, maatschappelijke en economische doelen.

[1] https://energiesamen.nu/wp-content/uploads/2019/04/20190327-Energie-Samen-Basisdocument-RES.pdf

2.3 Keuzemogelijkheden voor lokale initiatieven

Bewoners die een initiatief op het gebied van duurzame energie willen opzetten hebben grofweg vier keuzemogelijkheden:

1. Bewonersinitiatief ontwikkelt en exploiteert geheel zelfstandig een zonneweide, collectief zonnedak of windmolen
Bewoners kunnen geheel zelfstandig een zonneweide, collectief dak of windmolen bouwen en exploiteren. De gemeente kan als partner daarin financieel deelnemen en/of bepaalde onderzoeken, die nodig zijn voor de vergunningverlening, voor haar rekening nemen. De ontwikkeling en exploitatie van een zonneweide, collectief dak en windmolen (bouw, verkoop elektriciteit op de stroommarkt, beheer en onderhoud, facturering energieafnemers) zijn complex, maar kunnen ook (deels) uitbesteed worden aan een ontwikkelaar en een bestaand energie(handels)bedrijf.

2. De lokale initiatiefgroep brengt haar activiteiten onder bij een nieuwe projectontwikkeling
Als een lokaal initiatief gelijk oploopt met een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling op het gebied van duurzame energieopwekking, dan kan een lokaal initiatief daarin vaak goed ingebed worden, en kan de nieuwe bewoner zich inkopen. De gemeente stelt hiervoor de planologische kaders vast.

3. De lokale initiatiefgroep brengt haar activiteiten onder bij een bestaande projectontwikkelaar
Sommige lokale initiatiefgroepen zullen de realisatie van hun doelstellingen voldoende terugzien als zij verder gaan onder de vleugels van een professionele ontwikkelaar, energiebedrijf of energiecoöperatie. Ontwikkelaars staan in het algemeen welwillend tegenover het faciliteren van dergelijke lokale groepen, omdat dit voor hen een vergroting betekent van het lokale draagvlak van hun project. De gemeente staat hier als partij wat verder vanaf.

4. Er worden certificaten gekocht in een bestaand project
Een lokale initiatiefgroep kan een obligatie of ander participatiebewijs vergaren in een bestaand project. Met het rendement kan zij vervolgens andere activiteiten financieren. Het gevoel van eigenaarschap is daarmee wel teruggebracht tot een financiële constructie.

Meer informatie?

Deze vier verschijningsvormen zijn in meer detail uitgewerkt in de RVO handreiking. Ook de participatiewaaier geeft een overzicht van verschillende vormen van projectparticipatie (zowel ontwerp- als financiële participatie).

Meer achtergrondinformatie en praktische tips voor (potentiele) initiatiefnemers (e-learning module, voorbeeldcontracten etc.) is op de site van hieropgewekt te vinden. Ook is er een stappenplan ontwikkeld die gemeenteambtenaren helpt bij het bieden van de juiste ondersteuning aan lokale initiatieven.

3. Eigendomsstructuren van lokale initiatieven

De eigendomsverhoudingen verschillen tussen de vier varianten zoals bovenstaand beschreven. Een geheel zelfstandig bewonersinitiatief (variant 1) zal naar alle waarschijnlijkheid in volledig eigendom zijn van de bewoners. Wanneer een lokaal initiatief zich aansluit bij een bestaand of nieuw te realiseren project, dan koopt het initiatief zich in voor een bepaald deel van het project: het is dan mede-eigenaar, samen met de andere deelnemende partijen (projectontwikkelaars, energiebedrijven, lokale overheid). In de vierde verschijningsvorm, waarbij certificaten worden gekocht in een bestaand project, is er enkel sprake van financiële participatie en is er geen lokaal eigendom.

Gemeentelijke energiemaatschappij
Een andere interessante ontwikkeling, waarbij het eigendom in publieke handen is, is een gemeentelijke energiemaatschappij. Dit zijn gemeenten die zelf een BV oprichten om energie op te wekken. Dit is bijvoorbeeld het geval in de gemeente Twenterand en Oldebroek. De gemeente leent hiervoor geld bij BNG (nu 0,6% rente) een leent dit vervolgens tegen marktconforme tarieven door aan de 'overheids BV' (b.v. tegen 2,5%). De BV betaalt eventueel ook nog pacht voor de grond. En BV exploiteert de zonnepanelen, incasseert subsidie en laat een bedrijf het feitelijke beheer doen.

3.1 Rechtsvormen van lokale initiatieven

Een lokaal initiatief kan verschillende rechtsvormen hebben. In verreweg de meeste gevallen is er sprake van een coöperatieve vereniging, maar ook kan er sprake zijn van een stichting of vereniging. De rechtsvormen verschillen primair op twee aspecten: **economisch belang** en **besluitvorming**

Economisch belang: verschil tussen coöperatie en vereniging
Een coöperatie is een vereniging die een winstoogmerk mag hebben en winst uit mag keren aan de leden. Daarnaast is het verschil met een vereniging dat een coöperatie overeenkomsten met de leden aangaat: de coöperatie koopt voor ze in, levert diensten, zorgt voor onderhoud enz. Leden betalen (of ontvangen) daarvoor naar rato van die dienstverlening. Bij een vereniging heb je een contributie, die meestal voor iedereen gelijk is en waaruit gezamenlijke kosten worden betaald.

Besluitvorming: verschil tussen vereniging en stichting
Bij een vereniging (zowel coöperatieve vereniging als een reguliere vereniging) beslissen de leden, en in principe iedereen die zich aan wil sluiten kan lid worden. De leden kiezen het bestuur, dat de lopende zaken regelt. Bij een stichting is er alleen maar een bestuur, en dat bestaat vaak maar uit een paar mensen. Als er een bestuurder weg gaat, kiezen de overgebleven leden een nieuwe bestuurder.

3.2 Wat zien we in de praktijk?

Zoals gezegd kiezen lokale initiatieven in de praktijk vaak voor een coöperatieve rechtsvorm. Bij een 'pure' coöperatie wordt het eigenaarschap en zeggenschap gecombineerd. De leden zijn mede-eigenaar en hebben binnen de coöperaties zeggenschap over de bedrijfsvoering, winstverdeling en nieuwe investeringen. Zeggenschap is bij de coöperaties democratisch georganiseerd: ieder lid heeft een stem. Ook kan iedereen lid worden. De huidige coöperaties richten zich vooral op wind- en zonne-energie. Er is momenteel nog maar één coöperatief warmtenet in Nederland[2].

Ook kan er sprake zijn van een coöperatie met daaronder een BV. Onder de coöperatie is dan een BV opgericht voor de uitvoer van de dagelijkse gang van zaken. De leden van de coöperatie zijn eigenaar, maar het **zeggenschap is uitbesteed** aan het bestuur (wat ook een ondernemer kan zijn). Dit type coöperatie heeft verschillende verschijningsvormen. Het kan zijn dat de oorsprong van een initiatief ligt in een coöperatie, waarbij er vanuit efficiency overwegingen is gekozen om een BV op te richten om zo besluitvorming te vergemakkelijken. Ook kan een ondernemer de initiatiefnemer zijn van een project, waarbij de coöperatie een middel kan zijn om aan te tonen dat het project op participatieve wijze tot stand is gekomen. Leden zijn dan formeel wel eigenaar, maar in de praktijk hebben zij geen of beperkte zeggenschap hebben over wat er met het geld gebeurt.

Wanneer een lokaal initiatief zich meldt bij de gemeente is het van belang oog te hebben voor de verschillende verschijningsvormen. Door de statuten van een energiecoöperatie goed door te nemen wordt duidelijk met welke verschijningsvorm je te maken hebt.

[2] https://www.hierverwarmt.nl/project/een-eigen-buurtwarmtenet-in-eva-lanxmeer

4. Hoe kunnen burgers participeren in een lokaal initiatief?

4.1 Participeren met financiële inleg

De gangbare werkwijze is dat je als bewoner een participatie in een lokaal initiatief koopt. Met een participatie wordt een aandeel bedoeld. Dit gaat om een aandeel in het te realiseren project. Afhankelijk van het aantal participaties (bij windprojecten vaak winddelen genoemd en bij zonneprojecten, zonnedelen) betalen leden hiervoor een vast bedrag en wordt vervolgens de opbrengst afgetrokken van de energierekening. Vaak gebeurt dit via de postcoderegeling (zie kader). Ook delen leden mee in de winst van de coöperatie. De inleg van leden is eigen vermogen. Een lokaal initiatief kan voor 100% met eigen vermogen gefinancierd worden, maar ook deels met vreemd vermogen. Dit is geleend geld. Hierover dient rente en aflossing betaald te worden.

Meer informatie over verschillende financieringsvormen en de voor- en nadelen hierbij is in de RVO handreiking te vinden.

Postcoderoosregeling

Veel coöperaties maken gebruik van De Regeling Verlaagd Tarief (= verlaging energiebelasting). Dit is de officiële naam van wat vaak de postcoderoosregeling genoemd wordt. De regering heeft dit systeem bedacht voor mensen die geen zonnepanelen op hun eigen dak kunnen plaatsen of windenergie kunnen opwekken. Deze mensen kunnen zich verenigen in een coöperatie en dan op een dak van een boerenschuur of bedrijf een collectief zonnepanelensysteem plaatsen. Als coöperatie kies je een postcoderoosgebied. Dit bestaat uit een postcode van 4 cijfers die de kern vormt (de roos) en alle postcodes die eraan grenzen. Als in dat gebied een zonnepanelensyteem of windmolens worden gebouwd kunnen alle mensen die in dat gebied wonen lid worden en deelnemen. Via een energiebedrijf komt de stroom dan bij de leden. Als je deelneemt aan deze regeling hoeft er voor de opgewekte stroom die je via de coöperatie afneemt over de eerste 10.000 kWh geen energiebelasting te worden betaald. Bij een postcoderooscoöperatie betaal je afhankelijk van je verbruik een bedrag om te investeren en krijg je zelf de energiebelasting terug.

4.2 Participeren zonder financiële inleg

Een van de uitgangspunten van het Klimaatakkoord is dat iedereen aan de klimaattransitie mee moet kunnen doen. Daarom is het van belang om ervoor te zorgen dat niet alleen draagkrachtige bewoners in lokale initiatieven kunnen participeren, maar ook mensen met minder geld. In deze paragraaf zijn enkele voorbeelden gegeven coöperaties die ook bewoners met beperkte financiële middelen de mogelijkheid geven om deel te nemen.

Een aantal voorbeelden is ons bekend waarbij coöperaties in hun eigendomsstructuur expliciet aandacht hebben besteed aan inclusiviteit. In deze paragraaf is een aantal voorbeelden opgenomen:

Hellendoorn op Rozen

Hellendoorn Op Rozen[3] is een ledencoöperatie die gebruik maakt van de postcoderoosregeling. Anders dan bij een reguliere regeling hoef je niet zelf te investeren in de zonnepanelen en kan je ook deelnemen als je geen eigen geld hebt. Afhankelijk van je energieverbruik, kan dit voor een paar tientjes per jaar.

Dit werkt als volgt: van het totale investeringsbedrag voor een zonnedak betalen de leden ongeveer 1% als lidmaatschap, 80% wordt geleend (vreemd vermogen, bijvoorbeeld geleend bij een bank) en voor 19% kunnen leden zelf investeren door het beschikbaar stellen van een achtergestelde lening aan de coöperatie.

> Voorbeeld: Bij een investering van 1,5 miljoen euro betalen de leden aan lidmaatschap eenmalig samen € 15.000,--. Er wordt door de coöperatie 1,2 miljoen geleend en er is € 285.000,-- beschikbaar aan ruimte om te investeren door de leden. Dit gebeurt in de vorm van een Achtergestelde Lening, die in eerste instantie alleen aan de leden wordt aangeboden. De lening biedt een rente van 5%.

De coöperatie is eigenaar van de panelen en leden zijn samen eigenaar van de coöperatie. Het voordeel van de teruggave op de energiebelasting wordt niet volledig teruggestort op de eigen rekening van de leden (zoals bij een postcoderoos-coöperatie die volledig met eigen vermogen van de leden in gefinancierd), maar deelnemers krijgen een deel hiervan van terug van de coöperatie. De rest wordt gebruikt om de exploitatiekosten en rente/aflossing voor aangetrokken leningen mee uit te betalen.

[3] http://www.hellendoornoprozen.nl

Ook voor de energiecoöperatie **Emmeloord Opgewekt** (biogas) hoeft geen inleg betaald te worden door deelnemers. Zij betalen een jaarlijkse bijdrage die van de korting op de energiebelasting wordt ingehouden.

Ook kunnen minder draagkrachtige bewoners via omgevingsfondsen profiteren van een duurzaam initiatief. Hoewel bewoners, anders dan in bovenstaande twee voorbeelden niet participeren in een project, kunnen zij via een omgevingsfonds wel gecompenseerd worden voor eventuele lasten en kunnen zij meedelen in de lusten.

5. Instrumenten overheid ter ondersteuning van lokale initiatieven

Provincies als gemeenten hebben een aantal instrumenten ter beschikking om lokale initiatieven te stimuleren. Dit zijn zowel financiële als niet- financiële instrumenten[4].

5.1 Financiële instrumenten

De meest voorkomende financiële instrumenten zijn:

- Subsidies
- Energiefondsen (leningen, garantstelling, participatie)
- Bijdrage aan grondkosten

Subsidie

In een aantal provincies en in veel gemeentes is er een subsidie voor energiecoöperaties, energiecollectieven en/of lokale energie initiatieven. De definitie van de doelgroep, doelstelling en voorwaarden van de subsidie kunnen per provincie en gemeente verschillen. Dit hangt ook samen met provinciaal en gemeentelijk beleid. Bij ons is bekend dat er in de provincies Limburg, Zuid-Holland, Noord-Holland, Gelderland, Overijssel, Drenthe, Groningen en Friesland een vorm van subsidie is waar energiecoöperaties gebruik van kunnen maken, bijvoorbeeld voor de opstart van de coöperatie of voor het uitvoeren van een project. Er kunnen speciale voorwaarden gelden voor specifieke projecten, zoals in Zuid-Holland voor projecten gericht op duurzame warmte of het gasloos maken van gebouwen. Ook worden in regelingen soms verschillende beleidsdoelstellingen nagestreefd.

Energiefondsen

Bijna alle provincies hebben een revolverend energiefonds. Een energiefonds is er voor het financieren van duurzame energie projecten. Het verschil met een subsidie is dat het geld ook weer terugbetaald moet worden aan het fonds. Financiering is er in verschillende vormen. De meest veel voorkomende vormen zijn: een lening, garantstellingen en participaties. In bijlage 1 is een toelichting op de verschillen tussen deze drie financieringsvormen opgenomen. De voorwaarden voor financiering verschillen per provinciaal fonds, maar energiecooperaties zijn vaak expliciet als doelgroep opgenomen.

Gemeentelijke energiefondsen en regionale aanjaagfondsen
Ook gemeentes kunnen een energiefonds oprichten. Het Energiefonds Utrecht is hier een voorbeeld van. Het is een initiatief van de gemeente Utrecht uit 2013 om de energietransitie te versnellen. Medio 2017 heeft de provincie besloten zich aan te sluiten bij het bestaande fonds en garant te gaan staan voor een extra fondsvermogen ingebracht door de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG). Hiermee is er samenwerking tussen provincie, gemeente en de BNG in het fonds. Het is een revolverend fonds waaruit tijdelijk middelen beschikbaar worden gesteld aan energie initiatieven (onder andere coöperaties) tegen betaling van een (maat)schappelijk rentetarief. Deze middelen dienen in maximaal 15 jaar weer te worden terugbetaald. Het geld dat in het revolverende fonds terugvloeit, kan vervolgens opnieuw worden uitgezet voor energiebesparende/opwekkende initiatieven. Soortgelijke revolverende aanjaagfondsen zijn ook opgezet door samenwerkende (kleinere) gemeenten. Bijvoorbeeld het Achterhoeks energiefonds het stimuleringsfonds DECRA (opgericht door de gemeente Alkmaar, Bergen, Castricum, Heerhugowaard en afval- en energiebedrijf HVC).

Bijdrage aan grondkosten
Voor veel overheden (zowel Rijk als gemeenten) is de bouw van een windpark of zonneweide een bron van inkomsten. Dat kan in de vorm van leges en OZB zijn, maar ook in de vorm van verkoop van grond of pachtvergoedingen. Het verlagen van pachtvergoedingen, lagere leges voor duurzame energie-installaties of het (gratis) beschikbaar stellen van grondposities kan een initiatiefnemen meer financiële armslag bezorgen.

5.2 Niet financiële instrumenten

De meest voorkomende niet financiële instrumenten zijn[5]:

Ondersteuning (organisatorisch en adviserend)
De gemeente kan een initiatief met raad en daad terzijde staan. Zo kan zij advies geven over juridische en planologische zaken en de bestaande gemeentelijke voorzieningen ter beschikking stellen van het initiatief (communicatie, huisvesting, ICT, zalen voor bijvoorbeeld informatieavonden, etc.) Uit de handreiking ‘quick wins

5 https://www.rvo.nl/sites/default/files/Handreiking%20participatiemodellen%20wind%20op%20land.pdf

bij lokale initiatieven' blijkt echter dat niet alle gemeenten hier door capaciteitsgebrek toe in staat zijn.

Inbreng in natura: ter beschikking stellen grondposities, projectleiding
Als de gemeente zelf grondposities of daken in bezit heeft die in aanmerking komen voor het realiseren van een zonne- of windproject, kan zij deze gratis of tegen een lagere pachtvergoeding ter beschikking stellen. Maar de gemeente kan bijvoorbeeld ook bijdragen door een projectleider te leveren.

Privaatrechtelijk kaderstellend: voorwaarden voor verkoop of gebruik van grond in eigendom bij de gemeente
De gemeente kan als eigenaar voorwaarden stellen aan het gebruik van gronden. Zo kan zij ervoor zorgen dat de gronden alleen voor bepaalde doeleinden worden gebruikt (bijvoorbeeld realisatie duurzame energieprojecten) en voorwaarden stellen aan de participatie in de realisatie van deze initiatieven.

Planologisch kaderstellend: voorwaarden planologische medewerking
Als een project (gedeeltelijk) door een projectontwikkelaar wordt ontwikkeld, dan kan de gemeente voorwaarden verbinden aan haar planologische medewerking. De gemeente kan een bevoegdhedenovereenkomst sluiten met de projectontwikkelaar om bijvoorbeeld lokale participatie af te dwingen, of ruimte te bieden aan een lokaal initiatief.

Bijlage 1: financieringsvormen energiefondsen

Financiering vanuit energiefondsen is er in verschillende vormen. De meest veel voorkomende vormen zijn: een lening, garantstellingen en participaties.

Lening

Voor een lening wordt een rente bepaald. Er zijn ook zogenaamde ‘zachte’ leningen met een lagere rente dan bijvoorbeeld bij de bank. Het doel hiervan is het stimuleren van projecten met een maatschappelijke doelstelling. Dit kan voor energiecoöperaties extra interessant zijn. Voorbeeld hiervan is het duurzaamheidsfonds van de gemeente Amsterdam. Deze lening moet uiteraard wel afgelost worden. Je hebt ook achtergestelde leningen. Deze leningen worden bij faillissement ‘achter de andere leningen gesteld’, mocht er niet genoeg geld zijn om alle schuldeisers terug te betalen.

Garantstelling

Een garantstelling is een manier om andere financiers aan te trekken. De provincie of gemeente staat dan garant voor bijvoorbeeld een lening bij de bank, stel dat de energiecoöperatie deze lening niet zelf terug kan betalen. Dit maakt het eenvoudiger om als coöperatie geld bij de bank te lenen.

Participatie

Met een participatie wordt een aandeel bedoeld. Dit gaat om een aandeel in het te realiseren project. Energiefondsen bieden dit in bijna alle gevallen aan, in veel gevallen tot maximaal 50%. Dit betekent dat het fonds risicovol in het project meedoet. Via een participatie van een energiefonds is het bijvoorbeeld mogelijk als energiecoöperatie om dat deel te financieren waarvoor geen eigen vermogen (ook via ledeninleg) beschikbaar is én geen bankfinanciering mogelijk is. Energiefondsen hebben bij een risicovolle investering ook baat bij het doorgaan van het project. Hiervoor bieden zij ook ondersteuning van projecten aan. Dit doet bijvoorbeeld de BOM in Noord-Brabant.

Vragen en antwoorden Regionale Energiestrategie (RES) Noord-Holland Noord & Zuid

23 januari 2020

- **Over de RES**
  - Wat is een RES?
  - Waarom maken we een RES?
  - Wat zijn de concrete doelen van de RES?
  - Wat staat er beschreven in de RES?
  - Wie stelt de RES op?
  - Wat gebeurt er als we geen RES maken in de regio?

- **Over samenwerken in de regio**
  - Wat is een RES-regio of energieregio?
  - Waarom doen we dit samen in de regio?
  - Is het voldoende als een regio zelf kan voorzien in de energiebehoefte?
  - In de concept-RES wordt gewerkt met scenario's. Wat is de waarde hiervan?

- **Over de opgave**
  - Maakt elke RES-regio dezelfde energieanalyse zodat het kan worden opgeteld?
  - Waarop is de elektriciteitsopgave van de RES gebaseerd?
  - Wat telt er mee in de opwek van elektriciteit?
  - Kan het elektriciteitsnetwerk vraag en aanbod van energie straks aan?
  - Wat is de warmteopgave?
  - Moeten er windmolens komen?
  - Windmolens op zee of op land?
  - Kunnen we niet beter wachten op nieuwe technologie?
  - Komen er zonnepanelen op landbouwgrond?
  - Waarom moeten we van het gas af?
  - Waarom lees ik niets over kernenergie?
  - Wordt H2 (waterstof) ook meegenomen als duurzaam alternatief voor gas?
  - Wordt biomassa ook meegenomen als duurzaam alternatief?
  - Staat straks onze regio vol met windmolens, zonnevelden en elektriciteitsmasten?
  - De Provinciaal Ruimtelijke Verordening (PRV) stelt dat windmolens niet dichterbij dan minimaal 600 meter van huizen mogen worden neergezet. Voor de RES is dat 198 en 475 meter. Hoe zit dat?
  - Gaat de energiestrategie ten koste van de leefbaarheid van mijn gemeente?
  - Wordt er rekening gehouden met de ecologische gevolgen voor de regio?
  - Wat voor impact heeft de RES?
  - Hoe gaan we de energietransitie van fossiel naar duurzaam betalen?

- **Over het proces**
  - Hoe ziet het proces van de RES er uit?
  - Wie neemt het besluit over de RES?
  - Hoe wordt de samenleving betrokken bij het maken van de RES
  - Hoe worden bestuurders of raadsleden betrokken bij de RES?
  - Hoe kan ik als inwoner meedoen aan de RES?

Over de Regionale Energiestrategie (RES)

Wat is een RES?
De RES is een strategie en een middel. Als strategie worden tot 2030 de opgaven van 'duurzame elektriciteit opwek' en 'aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving' uit het Klimaatakkoord voor een energieregio uitgewerkt. De RES is daarnaast een middel om samenwerking in de regio te organiseren, dit in voorbereiding op de uitvoering van de energieprojecten die voortkomen uit de RES. Bij de ontwikkeling van de RES worden alle partijen: bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners betrokken met als doel om draagvlak te vinden voor keuzes voor o.a. locaties voor windmolens en zonneparken.

Het maken van een RES is één van maatregelen die volgen uit het Klimaatakkoord. Tijdens de onderhandelingen om te komen tot het Klimaatakkoord, hebben de regio's ervoor gepleit om de opwek van energie op land en het aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving niet van bovenaf te bepalen, maar te kiezen voor een bottum-up benadering in de regio's. Samen is bepaald dat de regio's met elkaar zorgen voor een opwek van 35 TWh op land in 2030 en voor de verdeling van de duurzame warmtebronnen. De regionale overheden (gemeenten, waterschappen en provincie) leggen vast hoe, met wie en waar dit ingevuld wordt. Daarnaast geeft de RES inzicht in aanbod van duurzame warmtebronnen en de warmtevraag van de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag en energie-infrastructuur.

De RES wordt om de 2 jaar aangepast, zodat er flexibiliteit is om ontwikkelingen, nieuwe inzichten en technologische innovaties een plek te geven.

Waarom maken we een RES?
Het maken van een RES is noodzakelijk om de landelijke doelen van het Klimaatakkoord te halen:
- in 2030 de C02-uitstoot verminderen met 49% ten opzichte van 1997 en met 95% in 2050;
- in 2030 35TWh hernieuwbare energie (zon en wind) op land grootschalige op te wekken;
- woningen en bedrijven geleidelijk van het aardgas af te halen voor verwarming;
- energietransitie te realiseren: van fossiele brandstoffen naar duurzame energie (zon, wind en duurzame warmte).

De RES bevordert de samenwerking in de regio om mogelijkheden te benutten en te onderzoeken wat kansen zijn voor verduurzaming, zoals het benutten van koppelkansen, dubbel ruimtegebruik (bijvoorbeeld zon op afvalberg), economische kansen en het inzetten van vrijkomende restwarmte (bijvoorbeeld warmte van datacenters naar kassen).

Wat is een TWh?
Een TWh of Terawattuur is een eenheid voor energie. 1 TWh = 1.000.000.000.000 wattuur. Ter vergelijking: 1 TWh is twee keer de elektriciteitsvraag van de gemeente Alkmaar. Nederland produceert nu rond de 17 TWh aan groene elektriciteit. In iets meer dan 10 jaar tijd moet dit aantal dus ongeveer verdubbeld worden. Hier vindt u meer informatie over eenheden voor energie: https://www.klimaatakkoord.nl/elektriciteit/vraag-en-antwoord/eenheden-van-energie-en-vermogen.

Wat zijn de concrete doelen van de RES?
(1) locaties vinden voor het opwekken van zon- en windenergie;
(2) organiseren van maatschappelijke betrokkenheid voor een zorgvuldige ruimtelijke inpassing van hernieuwbare energie- en warmte(rest)bronnen, inclusief de bijbehorende infrastructuur;

(3) verbeteren van de samenwerking in de regio (ook tussen overheden) en versnellen van de uitvoering van de energietransitie;
(4) kansrijke initiatieven en innovaties te laten slagen en op te schalen.

Wat staat er beschreven in de RES?
De RES beschrijft hoe en waar de regio het aandeel van (grootschalige) duurzame energieopwekking in de regio tot 2030 gaat vergroten. Concreet gaat het om:

- de opwekking van duurzame elektriciteit, als regionale bijdrage aan de landelijke opgave van 35TWh. Het opwekken van duurzame elektriciteit gebeurt met bewezen technologie, namelijk energie-opwek uit zonne- en windenergie. Dit is inclusief het beschrijven van de zoekgebieden voor grootschalige zonnedaken, zonneparken en windmolens (turbines);
- de warmtetransitie in de gebouwde omgeving. In de regio worden aanwezige duurzame warmtebronnen, de warmtevraag en warmtenetwerk (energie-infrastructuur) geïnventariseerd. Ook wordt beschreven hoe vraag en (potentieel) warmteaanbod aan elkaar gekoppeld kunnen worden;
- het beschrijven van de (ruimtelijke) uitgangspunten, de organisatie rondom de RES (procesbeschrijving en partijen) en hoe de participatie is georganiseerd om tot regionaal gedragen keuzes te komen.

Wie stelt de RES op?
De gemeenten, de provincie en de waterschappen hebben de opdracht om de regionale energiestrategie op te stellen. Dit doen zij samen met de netwerkbeheerder Alliander, experts en maatschappelijke organisaties als energiecoöperaties, (lokale duurzame) energiebedrijven (bijvoorbeeld HVC), agrarische partijen, landschapspartijen- en beheerders, belangenverenigingen, het onderwijs, woningcorporaties, het bedrijfsleven en inwoners.

De ontwikkeling van de RES wordt gefaciliteerd door een onafhankelijke programmaorganisatie, die in opdracht werkt van gemeenten, provincie en waterschappen. Deze partijen leggen de RES vast in hun omgevingsbeleid. Gemeenten zijn hierbij ook verantwoordelijk voor overleg en participatie van bewoners en belanghebbenden in hun werkgebied.

De bestuurlijke bevoegdheden blijven bij de gemeente, provincie en het waterschap. De programmaorganisatie zorgt voor aansturing van het proces om te komen tot de RES. Er wordt verantwoording afgelegd aan de stuurgroep, deze zorgt voor de procesbewaking. In de stuurgroep zitten bestuurlijke vertegenwoordigers vanuit de deelregio's, de provincie en de waterschappen. Ook Alliander neemt deel in de stuurgroep, vanwege de grote betrokkenheid bij de uitvoering van de energietransitie. Op momenten wordt de stuurgroep uitgebreid met bestuurders van belangrijke betrokken partijen.

Noord-Holland bestaat uit 2 energieregio's met elk een eigen programmaorganisatie. Deze werken nauw samen.

Energieregio Noord-Holland Noord
De programmaorganisatie van energieregio Noord-Holland Noord werkt in opdracht van 18 gemeenten, de provincie en 1 waterschap.

Energieregio Noord-Holland Noord bestaat uit 3 deelregio's waar de 18 gemeenten onder vallen: Kop van Noord-Holland, Westfriesland en Alkmaar. In de deelregio vindt ambtelijke en bestuurlijke samenwerking al plaats. Deze deelregio's kennen ook in hoofdlijnen gemeenschappelijke energieopgaven, landschappelijke kenmerken en stakeholders.

Energieregio Noord-Holland Zuid
De programmaorganisatie van energieregio Noord-Holland Zuid werkt in opdracht van 29 gemeenten, de provincie en de 3 waterschappen.

Energieregio Noord-Holland Zuid bestaat uit 6 deelregio's waar de 29 gemeenten onder vallen: Zaanstreek/Waterland, Amsterdam, Gooi en Vechtstreek, Haarlemmermeer, IJmond/Zuid Kennemerland en Amstelland. In de deelregio vindt ambtelijke en bestuurlijke samenwerking al plaats. Deze deelregio's kennen ook in hoofdlijnen gemeenschappelijke energieopgaven, landschappelijke kenmerken en stakeholders.

Wat gebeurt er als we geen RES maken in de regio?
Nederland wil zich aan de internationale klimaatafspraken houden. We hebben het akkoord van Parijs getekend in 2015 en in het regeerakkoord opgenomen dat de energietransitie één van de belangrijke opgaves voor de komende jaren is. Op 28 mei 2019 heeft de Eerste Kamer ingestemd met de Klimaatwet. Hierin staat de doelstelling om 49 procent minder CO2 uit te stoten in 2030 ten opzichte van 1997, in 2050 moet dit 95 procent minder zijn.

De energieregio's hebben hierin hun deel. Binnen 8 maanden na ondertekening van het Klimaatakkoord moeten de regio's hun bijdrage aan de landelijke opgave bekend maken in een eerste versie van de RES: de concept RES. Doelstelling is dat alle 30 energie-regio's met elkaar de landelijke opgave van 35 TWh invullen. Lukt dit niet, dan moet de nog resterende opgave door de 30 regio's onderling verdeeld worden. Als de regio's niet zelf tot een verdeling komen zal daarvoor een landelijke verdeelsystematiek worden toegepast. Met andere woorden, de energieregio's kunnen nu zelf keuzes maken vanuit samenwerking en mogelijkheden. Zonder RES zal het Rijk die maken.

Over samenwerken in de regio

Wat is een RES-regio of energieregio?
Voor het maken van een RES is Nederland opgedeeld in 30 energieregio's of RES-regio's. Elk van deze regio heeft de opdracht om een RES op te stellen. De regio's zijn gevormd op basis van bestaande samenwerkingsverbanden.

De energieregio's Noord-Holland Noord en Zuid worden uitgebreid beschreven op energieregionhn.nl en energieregionhz.nl.

Waarom doen we dit samen in de regio?
De Regionale Energiestrategie is een opgave van het Rijk; als we dit als regio niet samen regelen, als we niet zelf het stuur in handen nemen, dan regelt het Rijk het vóór ons en kan een taakstelling worden opgelegd om grootschalige energie op te wekken.

Energieprojecten houden niet op bij een gemeentegrens. Een warmtenet gaat over een gemeentegrens heen, een windmolen kan vlakbij een gemeentegrens staan. Daarnaast kan niet elke gemeente volledig in haar eigen duurzame energievoorziening voorzien en is het niet slim om ieder voor zich het wiel uit te vinden. Dat moeten we regionaal aanpakken. Zo ontstaat een groter gebied met meer ruimte voor koppelkansen, slimme toepassingen en oplossingen.

Is het voldoende als een regio zelf kan voorzien in de energiebehoefte?
De regio's verschillen sterk. Dichtbevolkte regio's die veel energie vragen en de industrie zullen naar verwachting niet in staat zijn om in hun eigen behoefte te voorzien. Andere regio's die hiertoe wel in staat zijn zullen dit mogelijk moeten opvangen. De opgave is om samen de doelstelling te halen.

In de concept-RES wordt gewerkt met scenario's. Wat is de waarde hiervan?
Scenario's zijn mogelijke toekomstbeelden en hulpmiddel om het gesprek te voeren over zoekgebieden voor grootschalige windmolen- en zonneparken. De scenario's zijn bedoeld om inzicht te geven in de keuzes en effecten. Zo ontstaat bijvoorbeeld in het scenario 'maximale energie opwek' (gebruikt in de deelregio Amsterdam) een ander beeld van de mogelijkheden in een zoekgebied dan in het scenario 'leefbaarheid'. De scenario's zijn met partners uit de gemeente, professionele belanghebbenden en maatschappelijke organisaties opgesteld.

Over de opgave

Maakt elke RES-regio dezelfde energieanalyse zodat het kan worden opgeteld?
Voor de vergelijkbaarheid en optelbaarheid van alle RES-en wordt in heel Nederland gewerkt met dezelfde uitgangspunten en rekenregels. Hiervoor is een landelijk model gemaakt, op basis waarvan iedere regio haar RES kan opstellen. Zodat het optelbaar is, en dat de voorgang van de uitvoering ook gemonitord kan worden; hoe staan we er voor als regio en als land?

Waarop is de elektriciteitsopgave van de RES gebaseerd?
Om 49% CO_2 reductie in 2030 te behalen t.o.v. 1997 is grootschalige opwek van energie nodig. De opgave is om 35 TWh aan duurzame elektriciteit op land op te wekken. Hiervoor maken we gebruik van bewezen technieken. Bij de berekening van de benodigde duurzame elektriciteitsproductie op land, is de productie van wind op zee al meegerekend. Net als het zuiniger omgaan met ons energieverbruik en een toename van zonnepanelen op woningen. Wat er dan over blijft aan benodigde duurzame elektriciteit is 35 TWh (grootschalige zonnedaken, zonneparken, windturbine).

Wat is een TWh?
Een TWh of Terawattuur is een eenheid voor energie. 1 TWh = 1.000.000.000.000 wattuur. Ter vergelijking: 1 TWh is twee keer de elektriciteitsvraag van de gemeente Alkmaar. Nederland produceert nu rond de 17 TWh aan groene elektriciteit. In iets meer dan 10 jaar tijd moet dit aantal dus ongeveer verdubbeld worden. Hier vindt u meer informatie over eenheden voor energie.

Wat telt er mee in de opwek van elektriciteit?
De projecten voor windenergie die nu al in uitvoering zijn worden meegeteld. Met bijvoorbeeld het windmolenpark Wieringenmeer in Hollands Kroon met totaal 99 molens heeft de energieregio Noord-Holland Noord al een belangrijke stap gezet richting 2030. Daarnaast zijn er tientallen energiecoöperaties die een deel van de opwek hebben gerealiseerd en zorg dragen voor participatie – in eigendom en zeggenschap - van de omgeving.

Naast de opwek van wind- en zonne-energie, wordt ook hernieuwbare elektriciteit opgewekt uit biogas (covergisting, stortgas, GFT, VGI en RWZI) en door de verbranding van afval en

biomassa. Deze opwek wordt niet meegenomen in de opgave voor 35 TWh grootschalige opwek (zon/wind) op land, maar wordt wel benoemd in de RES en telt mee om uiteindelijk als regio energieneutraal te worden.

Bij de berekening van de 35 TWh is al uitgegaan van een toename van kleinschalige zonne-installaties op daken van woningen (7 TWh). Dit telt dus *niet* mee in de 35 TWh, anders wordt dit dubbel meegerekend. De RES gaat dus over grootschalige opwek van duurzame elektriciteit, door grootschalige zonnedaken (vanaf ca 60 panelen per installatie), zonneparken en windturbines.

Kan het elektriciteitsnetwerk vraag en aanbod van energie straks aan?
De groeiende economie en de komst van de datacenters zorgt voor een snelle toename van de vraag naar vermogen. Ook het groeiend aanbod (terugleveren) van duurzame elektriciteit vraagt om extra capaciteit van het elektriciteitsnetwerk. Dit netwerk werd zo'n 100 jaar geleden aangelegd, gebaseerd op centrale energiecentrales. Nu wordt decentraal steeds meer energie opgewekt. Daarom werkt de netwerkbeheerder aan aanpassing en uitbreiding van het energienet, daar waar de druk op het net toeneemt. Bijvoorbeeld door extra elektriciteit verdeelstations te bouwen. Een proces dat vaak jaren duurt. Niet alleen door de bouw zelf, maar ook omdat bezwaar- en beroepsprocedures voor vertraging zorgen. Een flinke uitdaging dus om vraag en aanbod goed op elkaar af te stemmen, zowel in locatie (vraag en aanbod zo dicht mogelijk bij elkaar) als in tijd (wanneer is het elektriciteitsnet aangepast voor extra opwek).

Systeemefficiëntie is één van de beoordelingscriteria. Dus in de RES houden we rekening met het antwoord op de vraag of het elektriciteitsnetwerk de gekozen oplossingen aankan. De netwerkbeheerders zitten hiervoor aan tafel. Zij zijn partner van het samenwerkingsverband Energieregio Noord-Holland Noord. Zij rekenen alles door en denken mee. Ook over de mix van hernieuwbare energiebronnen en toekomstige innovaties.

Meer informatie over het netwerk vindt u hier.

Wat is de warmteopgave?
Voor de warmteopgave maken we een Regionale Structuur Warmte (RSW). Dit is een geografisch en gevalideerd overzicht van alle bestaande en toekomstige duurzame warmtebronnen (restwarmte, biomassa, geothermie en aquathermie), de potentiële warmtevraag en een overzicht van de benodigde warmte-infrastructuur. Deze RSW maken we met de (lokale, regionale) overheid, netbeheerder(s) en relevante (huidige en toekomstige) stakeholders. We beschrijven hoe de beschikbare warmtebronnen en de potentiële warmtevraag in de regio op een logische, efficiënte en betaalbare wijze kan worden gekoppeld en welke consequenties dit heeft voor warmte-infrastructuur. De verdere uitwerking hiervan vindt plaats in de transitievisie warmte van iedere gemeente (2021 verplicht).

Wat is restwarmte?
Restwarmte is warmte die overblijft als onderdeel van een (industrieel) proces. Denk aan de restwarmte van hoogovens, vuilverbranding of de restwarmte van een datacenter. Deze restwarmte kan weer benut worden als verwarmingsbron.

Moeten er windmolens komen?
Ja, omdat de behoefte naar duurzame/groene elektriciteit sterk toeneemt. Bijvoorbeeld omdat we fossiel gestookte elektriciteitscentrales uitschakelen, maar ook omdat er steeds meer elektrische auto's komen en we (een deel van) de woningen elektrisch moeten gaan verwarmen. Ondanks dat we ook energie gaan besparen, zal de behoefte aan elektriciteit toenemen. Om deze elektriciteit duurzaam op te wekken is een mix van verschillende bronnen nodig zoals zon en wind. Zodat we ook op momenten dat de zon niet schijnt kunnen voldoen aan de vraag. En dat de pieken in het elektriciteitsnet verdeeld worden over de dag. Windenergie is één van die bronnen. Zonnepanelen op daken kunnen voor zo'n 20% voorzien in de verwachte vraag naar elektriciteit in 2050. Wanneer fors wordt ingezet op zonnevelden (10% van het agrarisch grondgebied) dan is dat goed voor zo'n 50% van de verwachte vraag. Zonneweides nemen veel ruimte in, windmolens minder. Kortom een deel van de elektriciteitsopwekking zal van windenergie moeten komen.

Windmolens op zee of op land?
Wind op zee speelt zeker een belangrijke rol. Zo'n 60% van de landelijke opgave voor groene stroom wordt tot 2030 al op deze manier gerealiseerd. De overige 40% - de opgave van de RES - moet op land opgewekt worden. Het gaat dan om 35 TWh. De opbrengst van wind op zee zal waarschijnlijk toebedeeld worden aan de grote industriegebieden. Daarom kunnen wij daar als regio geen rekening mee houden. Alle duurzame energiebronnen moeten gebruikt worden om de doelen te kunnen halen, inclusief de wind op land. Windmolens in meren kunnen wel meegenomen worden in de RES. In de RES worden de keuzes gemaakt waar windmolens wel of niet ingepast kunnen worden. In het ruimtelijk beleid worden deze keuzes uiteindelijk geconcretiseerd en integraal afgewogen.

Kunnen we niet beter wachten op nieuwe technologie?
Als we gaan wachten, wordt de opgave steeds groter. In kortere tijd moeten we dan meer doen. Kosten zullen hierdoor toenemen. Zowel in het versneld toepassen van duurzame technieken als in de kosten voor het beheersen van de gevolgen van klimaatverandering. Nieuwe technologie komt er alleen wanneer er vraag is. We moeten deze vraag dus gaan creëren, door nu te investeren in de duurzame technieken. De markt zorgt voor efficiëntere producten of andere technologieën juist doordat producten nu worden aangeschaft en toegepast. Zo zie je dat een zonnepaneel steeds meer elektriciteit opwekt. Deze ontwikkeling kon juist plaatsvinden omdat zonnepanelen aangeschaft worden, waarbij marktpartijen toch graag betere producten wil maken dan de concurrent. Wanneer we gaan wachten en huidige technieken niet toepassen gaat de ontwikkeling van nieuwe techniek dus juist langzamer. Gelukkig kijken we wel om de twee jaar opnieuw naar de RES. Zo kunnen nieuwe ontwikkelingen worden meegenomen. Windmolens en zonnepanelen staat er overigens niet voor eeuwig. In de toekomst zullen ze wellicht plaats maken voor slimmere oplossingen. Tot die tijd hebben we ze nodig.

Komen er zonnepanelen op landbouwgrond?
Zonnevelden op landbouwgrond zijn waarschijnlijk onvermijdelijk. Ook hiervoor geldt dat dit in de RES wordt afgewogen op basis van het beoordelingskader:

- Kwantiteit: wordt de totale opgave gehaald?
- Bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak
- Optimaal ruimte gebruik
- Energiesysteem efficiëntie: wordt er rekening gehouden met de energie infrastructuur?

Natuurlijk is de grondeigenaar hierbij ook aan zet. Bij gebruik voor zonnevelden kan de grond maar beperkt voor andere doeleinden gebruikt worden. Wel kan het bijvoorbeeld gecombineerd worden met windmolens. En er zijn oplossingen mogelijk zodat koeien en schapen toch kunnen grazen. Maar maaien met de tractor wordt lastig. Onderzoek moet nog uitwijzen welk effect zonneweides hebben op bijvoorbeeld de biodiversiteit (wordt dit beter?) en de kwaliteit van de onderliggende grond (wordt dit minder?). Natuurlijk wordt er gezocht naar slimme oplossingen zoals meervoudig ruimtegebruik om het aantal zonnevelden op landbouwgrond zo laag mogelijk te houden.

Waarom moeten we van het gas af?
Om ervoor te zorgen dat de Groningers ook veilig kunnen wonen, wil het rijk de gaswinning terugdraaien. Op de korte termijn kunnen we dat oplossen met extra import en winning uit andere gasvelden. Maar op de langere termijn is dit geen oplossing. Daarom is het goed dat we nu snel beginnen met minder aardgas te gebruiken. We zijn begonnen met de grote industriële bedrijven, maar ook in de gebouwde omgeving zal minder gas gebruikt moeten worden.

En aardgas zorgt ook voor CO_2 uitstoot. We hebben in Parijs afgesproken in 2050 zo'n 80 tot 95% CO_2-reductie te realiseren. Om dat te bereiken is het gebruik van aardgas voor het verwarmen van woningen en tap- en douchewater geen optie meer. 2050 klinkt ver weg. Maar we moeten nu al stappen zetten om van het aardgas af te gaan, willen we dat doel halen.

Waarom lees ik niets over kernenergie?
Kernenergie is mogelijk een oplossing voor de lange termijn (vanaf 2030) en niet voor de korte termijn (tot 2030). Op dit moment zijn er geen bedrijven die hierin willen investeren en de bouw van een centrale duurt zo'n 20 jaar. De RES gaat daarom in op oplossingen die wél binnen onze invloedsfeer en binnen de mogelijkheden van de regio liggen. Bij kernenergie komt bovendien de landelijke overheid in beeld (Tweede Kamer). Die zal dan moeten besluiten om kernenergie wel of niet mogelijk te maken, bijvoorbeeld met wetgeving, financiering van onderzoek of subsidies.

Wordt H_2 (waterstof) ook meegenomen als duurzaam alternatief voor gas?
Groene waterstofgas en biogas zijn een acceptabel alternatief, maar de productie is duur en het aanbod is beperkt. Verder ligt het op dit moment meer voor de hand om deze duurzame gassen in te zetten op andere gebieden dan het verwarmen van de gebouwde omgeving. Denk bijvoorbeeld aan de industriële processen die een hoge temperatuur vragen en zwaar vrachtverkeer. Afhankelijk van de productiewijze van waterstof, kan het veel elektriciteit vragen. Wil je dit groen doen dan zijn er nog meer windmolens en zonnepanelen in het landschap nodig.

Wordt biomassa ook meegenomen als duurzaam alternatief?
Ja, biomassa telt onder bepaalde voorwaarde mee ook als duurzame warmtebron (bijv. teelt en verwerking in de regio), net als restwarmte, geothermie en aquathermie. Maar duurzame elektriciteit uit biomassa wordt niet meegerekend in de 35 TWh.

Naast de opwek van wind- en zonne-energie, wordt in Noord-Holland ook hernieuwbare elektriciteit opgewekt uit biogas (covergisting, stortgas, GFT, VGI en RWZI) en de verbranding van afval en biomassa. Bij elkaar is dit 0,974 TWh (bron: Klimaatmonitor, cijfers 2017). Deze opwek wordt niet meegenomen in de opgave voor 35 TWh grootschalige opwek (zon/wind) op land, maar wordt wel benoemd in de RES.

Staat straks onze regio vol met windmolens, zonnevelden en elektriciteitsmasten?
De omslag naar duurzame energiebronnen is al zichtbaar in ons landschap. De kunst is om deze verandering zo goed mogelijk in te passen. Hoe kunnen we de visuele gevolgen zoveel mogelijk beperken of juist het landschap versterken? We zoeken hiervoor naar slimme oplossingen zoals meervoudig ruimtegebruik om het effect in het landschap te minimaliseren. Denk bijvoorbeeld aan het plaatsen van een zonneweide onder elektriciteitsmasten, een landschappelijke inpassing van een zonneweide of het ondergronds transport van restwarmte. Alles hangt af van de mogelijkheden in de wijde omgeving. De uiteindelijke keuzes worden gemaakt in de RES. Ook vinden we het belangrijk dat de uitvoering betaalbaar is en de directe omgeving (financieel) kan meeprofiteren van de ontwikkeling. Niet alleen de lasten maar ook de lusten.

De Provinciaal Ruimtelijke Verordening (PRV) stelt dat windmolens niet dichterbij dan minimaal 600 meter van huizen mogen worden neergezet. Voor de RES is dat 198 en 475 meter. Hoe zit dat?
In de foto-documenten en scenario's die gebruikt worden voor de ontwikkeling van de concept-RES, zijn de beperkingen (omtrent veiligheid) opgenomen voor windturbines uit de landelijke regelgeving, namelijk:

- voor verspreid liggende woningen is minimale afstand van windturbine: 198 meter vanaf de gevel;
- voor woonkernen is de minimale afstand van windturbine: 475 meter vanaf de gevel.

Deze landelijke regelgeving wordt in alle energieregio's gehanteerd als uitgangspunt voor de RES.

Aanvullende lokale/regionale beleidsregels zijn *niet* opgenomen in de fotodocumenten en de scenario's. Dit geldt ook voor de 600 meter afstand wind tot woningen (tot verspreid liggende woningen en woonkernen) zoals opgenomen in de PRV (Provinciaal Ruimtelijke verordening).

De reden hiervoor is dat de gemeente en/of provincie weinig invloed heeft op de landelijke regelgeving, maar wel op het eigen beleid. Het is voorstelbaar dat er in sommige gebieden mogelijkheden zijn om een kleinere afstand aan te houden, afhankelijk van o.a. de situatie en het draagvlak. Door in de foto-documenten en de scenario's uit te gaan van landelijke regelgeving, wordt voor de concept-RES met een groter zoekgebied gewerkt, waardoor er meer ruimte is voor maatwerk per gebied. Later in het proces, na de zomer, worden de zoekgebieden verder uitgewerkt samen met de belanghebbenden van het gebied. Het is dan vervolgens aan de gemeente en/of provincie hoe met deze nadere uitwerking om te gaan, in het kader van de bestaande regelgeving.

Met andere woorden, de 600 meter uit de PRV is niet van tafel. Het is aan de gemeenten en/of provincie hoe ze hiermee willen omgaan.

Gaat de RES ten koste van de leefbaarheid van mijn gemeente?
In de RES wordt de omvang van de energietransitie duidelijk en zichtbaar. Daarbij moeten we met elkaar ook de kansen verkennen om de kwaliteit van leefbaarheid te versterken. Denk aan koppelen met oplossingen voor de mobiliteit, woningbouw, natuurlijke ontwikkeling, waterberging of economie. De omgeving van onze regio verandert niet van vandaag op morgen. Tegelijkertijd blijft het landschap altijd veranderen. Dit gebeurt door de eeuwen heen. Zo zijn we nog niet eens zo lang geleden gestopt met kolen stoken. Ook de

veenafgravingen zijn een voorbeeld van een energielandschap. En kunnen wij in Nederland niet meer zonder internet, liggen veel elektriciteitskabels inmiddels ondergronds en zijn telefooncellen uit het straatbeeld verdwenen.

Wordt er rekening gehouden met de ecologische gevolgen voor de regio?
De RES wordt samen gemaakt met veel verschillende partijen, waaronder agrarische partijen, maatschappelijke- en natuurorganisaties. Natuurlijk liggen er verschillende belangen. De effecten van de keuzes die in de RES gemaakt gaan worden, zullen goed in beeld gebracht worden.

Wat voor impact heeft de RES?
Hoeveel windmolens zijn er van wat voor hoogte en omvang nodig om 35TW te kunnen realiseren?
Landelijk wordt er van uit gegaan dat 1 TWh wind kan worden opgewekt met:
- 85-115 windturbines (van 3,5 MW), óf
- 45-70 windturbines (van 5,6 MW).

De stroomproductie van een windmolen is afhankelijk van de locatie in Nederland. Zo wekt dezelfde windmolen in Noord-Holland meer op dan in Limburg (vanwege de windkracht). En zijn er per saldo dus minder molens nodig voor dezelfde stroomproductie. Voor 35TWh zijn dus ongeveer 3500 windmolens nodig (3,6MW), óf ca. 2000 windmolens (5,6 MWh).

Hoeveel ha aan zonneweides moet er komen om 35TW te kunnen realiseren?
In de RES wordt uitgegaan (landelijke uitgangspunten) dat 1 TWh aan zonnepanelen (park, of grootschalig dak) gelijk staat aan:
- 850 – 1100 ha (oost-west oriëntatie), óf
- 1400 – 1500 ha (zuid oriëntatie).

De stroomproductie van een zonnepaneel is afhankelijk van de locatie in Nederland. Zo wekt hetzelfde paneel in Noord-Holland meer op dan in Limburg (vanwege een groter aantal zonuren). En zijn er per saldo dus minder panelen nodig voor dezelfde stroomproductie. Voor 35TWh is dus ongeveer 34.125ha (oost-west oriëntatie) nodig, óf 50.750 ha (zuid oriëntatie). Dit kan zowel op land, als op grootschalige daken (installaties groter dan 15 KWh, ongeveer 60 panelen, tellen mee in de RES).

Hoe gaan we de energietransitie van fossiel naar duurzaam betalen?
De betaalbaarheid is voor alle gemeenten en regionale overheid een belangrijk aandachtspunt. Hoe, hoeveel, wanneer en waarvoor wie betaalt is nog onduidelijk. De landelijke overheid moet hierover beslissen, dat doen wij als regio niet. De betrokken overheid (regionaal en lokaal) voeren hierover wel overleg met het Rijk via de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UVW). Naast dat de energietransitie geld kost, is de verwachting dat de energietransitie ook banen gaat opleveren.

Over het proces

Hoe ziet het proces van de RES er uit?
Na de ondertekening van het Klimaatakkoord door het kabinet zijn gemeenten, provincie, waterschap, netwerkbeheerders en diverse partijen en organisaties formeel gestart om met elkaar de RES op te stellen. Dit doen ze op basis van een startnotitie. Daarin staan

afspraken over wat er in de RES uitgewerkt moet worden, hoe het proces er uit ziet en wie erbij betrokken zijn.

Het proces van de RES is kort. 1 juni 2020 (een half jaar na het ondertekenen van het Klimaatakkoord) moet de RES in concept worden aangeboden aan het Rijk. Om ervoor te zorgen dat we de korte tijd optimaal kunnen benutten zijn we in de energieregio Noord-Holland Noord en Zuid al voor de ondertekening van het Klimaatakkoord gestart met het 'huiswerk': het inventariseren van de energievraag in de regio (huidig en in 2030) en het potentieel aanbod van de regio. Dit is een eerste stap die moet worden gedaan om een regionale energiestrategie op te kunnen stellen.

Het Rijk kijkt aan de hand van de concept-RES'en of de voorgestelde strategieën voldoende bijdragen aan het realiseren van grootschalige duurzame elektriciteitsopwekking op land (35 TWh). Is dit het geval, dan kunnen de regio's aan de slag met het verder concretiseren van de RES tot het aangeven van concrete locaties (RES 1.0). Is dit niet het geval, dan moet elke RES regio opnieuw naar de tekentafel om het nog ontbrekende aandeel aan te vullen.

Het maken van een RES is niet eenmalig: elke regio bekijkt elke twee jaar opnieuw de RES. Verloopt de uitvoering volgens planning, moet er worden bijgestuurd of moet er nieuwe projecten worden opgenomen? Vervolgens wordt een nieuwe RES gemaakt (RES 2.0 en verder). Dit biedt de mogelijkheid om onder andere technologische ontwikkelingen een plek te geven in de opvolgende RES-en.

Wie neemt het besluit over de RES?
De RES leidt tot locaties voor energieprojecten, die uiteindelijk uitgevoerd worden. Maar ook tot keuzes voor de verdeling van duurzame warmte in de regio. Dit raakt de bevoegdheden van de deelnemende gemeenten, de provincie en waterschappen. Daarom zullen zij beslissen over de RES en worden de keuzes die hierin worden gemaakt vastgelegd in ruimtelijk beleid. Daarnaast zijn er vele partijen nodig voor de uitvoering van de RES. Ook zij moeten zich kunnen vinden in de keuzes in de RES.

De beslissingsbevoegdheid voor individuele projecten voor zonnevelden en windmolens blijft lokaal geregeld via bestemmingsplannen en de omgevingsvergunning.

Hoe wordt de samenleving betrokken bij het maken van de RES?
Iedereen kan meepraten. We beginnen met het opstellen van regionale scenario's, knelpunten en oplossingsrichtingen door experts en organisaties die al werken aan de energietransitie in de regio. We bespreken wie wat kan doen in de uitvoering van de plannen.

De scenario's worden lokaal op niveau van gemeente en waterschap besproken en verrijkt. Dit gebeurt met inwoners, bedrijven en andere belanghebbenden. De gemeenten en waterschappen zijn hiervoor aan zet.

Na de lokale aanvulling van de scenario's wordt alle input samengebracht tot de concept-RES. Dit eerste concept wordt aangeboden aan het Rijk voor beoordeling. Deze beoordeling zal worden uitgevoerd door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Na de beoordeling door het Rijk werken we toe naar de definitieve versie, de RES 1.0. Ook hierbij zullen experts van betrokken partijen en de inwoners en belanghebbenden worden betrokken. Hiervoor hebben we naar verwachting een jaar tot 1 maart 2021 de tijd.

Daarna volgt de vaststelling van de strategie door iedere gemeente, het waterschap en de provincie. De uitkomsten van de RES 1.0 worden vervolgens vastgelegd in het omgevingsbeleid. De RES wordt om de twee jaar geactualiseerd. Hiermee creëren we ruimte voor nieuwe initiatieven en ontwikkelingen.

Bewoners of belanghebbenden kunnen dus op meerdere momenten meepraten. Bij het verrijken van de scenario's en bespreken van de concept-RES 1.0. Ook bij de besluitvorming in uw gemeente over de RES 1.0 en bij de vastlegging van de RES 1.0 in omgevingsbeleid zijn er momenten van inspraak. Voor bewoners die willen meedoen en meedenken is de gemeente hun eerste aanspreekpunt.

Hoe worden bestuurders of raadsleden betrokken bij de RES?
Bestuurders en raadsleden van gemeenten worden geïnformeerd via informatiebijeenkomsten, raadsbrieven, technische briefings en online nieuwsbrieven. Zij zijn welkom bij lokale ateliers, kunnen wensen en bedenkingen formuleren bij de concept-RES en stellen de RES 1.0 uiteindelijk vast.

Hieronder beschrijven we de betrokkenheid van raadsleden in het RES-proces stap voor stap. Waarbij aangetekend dat dit proces in lijn met de gedachte van de Omgevingswet: ruimte geven aan initiatieven uit de samenleving, met behoud van verantwoordelijkheid voor omgevingskwaliteit bij de overheid. Voor de gemeenteraad betekent dat een veranderende rol: minder bevoegdheden, meer sturen op hoofdlijnen en meer in dialoog met de samenleving.

- De startnotitie vormt de start van het proces om te komen tot een gedragen RES. De startnotitie beschrijft de aanpak, de organisatie en besluitvorming. Uitgangspunt is een bottom-up participatief proces, er worden geen kaderstellende uitspraken gedaan over de inhoud van de RES. De startnotitie is vastgesteld door de gemeenteraden, Provinciale Staten van de provincie Noord-Holland en de besturen van de waterschappen, dan wel ter informatie met de raad gedeeld.

- Per gemeente worden scenario's in lokale ateliers besproken. Tijdens de lokale ateliers wordt in gesprek met de lokale samenleving verkent, waar wel draagvlak voor is, waarvoor niet, en eventueel onder welke voorwaarden. Raadsleden kunnen hieraan deelnemen, net als statenleden en AB-leden van het waterschap. De gemeenten organiseren deze lokale ateliers. Het is aan de gemeenten zelf om eventueel ook een atelier voor raadsleden te organiseren.

  De resultaten uit de ateliers worden verwerkt in de concept-RES.

- De concept-RES wordt opgesteld door de energieregio en aangeboden aan de Colleges van B&W, Gedeputeerde Staten en het dagelijks bestuur van de waterschappen. Zij stellen de concept-RES vast en geven hem vrij voor:
  - wensen en bedenkingen van de raden, staten, en
  - toetsing door de betrokken deelnemers van het RES-proces, en
  - beoordeling door Nationaal Programma RES (incl. commissie MER en doorrekening door PBL).

- De concept-RES wordt besproken in regionale en lokale raadsbijeenkomsten. Dit vindt zoveel mogelijk plaats in reguliere regionale en lokale raadsbijeenkomsten, Statenbijeenkomsten en overleggen van de Algemeen Besturen van de waterschappen. Daarnaast zal in mei '20 een regio NH breed overleg worden

georganiseerd waarin alle raadsleden, collegeleden, bestuurders, Statenleden, leden van de dagelijks en algemeen besturen van de waterschappen binnen de regio met elkaar in gesprek kunnen gaan.

- Nadat de raden, Staten en algemeen bestuur van de waterschappen in de gelegenheid zijn gesteld hun wensen en bedenkingen ter kennis van de colleges te hebben gebracht zal de concept-RES worden aangeboden aan het Nationaal Programmabureau (NP RES). Het NP RES legt de concept-RES voor ter doorrekening aan het Planbureau voor Leefbaarheid (PBL) en de netwerkbeheerder. Daarnaast beoordeelt het NP RES de concept-RES kwalitatief. Het advies dat uit de kwantitatieve doorrekening en de kwalitatieve beoordeling volgt, is input voor de verdere uitwerking van de concept-RES naar de RES 1.0.

Hoe kan ik als inwoner meedoen aan de RES?

Als inwoner kunt u ook meedoen aan het maken van de RES. Neem hiervoor contact op met uw gemeente om te horen wanneer u kunt meepraten over de RES. En misschien heeft u zelf een goed plan dat bijdraagt aan de energietransitie.

Wat ook een mogelijkheid is, is dat u financieel deelneemt in een energieproject. Zo kunnen we ook zorgen dat niet alleen de lasten, maar ook de lusten van zonne- of windenergie (gedeeltelijk) lokaal terecht komen. Wilt u daar meer over weten, neem dat contact op met de energiecoöperatie bij u in de buurt.

Wilt u meer weten over hoe u uw woning kunt verduurzamen, en of daar subsidies voor zijn? Kijk dan op de site van het duurzaam bouwloket.

Nr. 79

Nationaal Programma RES Regionale Energie Strategie

Oplegger & factsheet

Bevoegdheden overheden bij procesparticipatie en financiële participatie

Oplegger

In het Klimaatakkoord zijn afspraken gemaakt tussen onder meer overheden, maatschappelijke partijen en brancheverenigingen van hernieuwbare energie over participatie (procesparticipatie en financiële participatie). Het doel van deze afspraken is om de transparantie van besluitvorming te verbeteren, bij te dragen aan een eerlijke verdeling van lusten en lasten en daardoor het maatschappelijke draagvlak voor hernieuwbare energie te vergroten. Om invulling te geven aan deze afspraken zoeken overheden naar manieren waarop zij participatie kunnen vormgeven en op participatie kunnen sturen in de verschillende fasen van beleids- en projectontwikkeling.

Initiatiefnemers zijn primair verantwoordelijk voor een passende invulling van procesparticipatie bij de ontwikkeling van hernieuwbare energie. Gemeenten en provincies kunnen daarop onder meer sturen met een inspanningsverplichting om omwonenden te informeren en draagvlak te creëren of te vergroten. Deze factsheet wil daarvoor handvatten bieden. Bij steeds meer overheden en ontwikkelaars leeft daarnaast de vraag in hoeverre het mogelijk is, om in beleid, regelgeving of (project)besluiten dwingende randvoorwaarden te stellen aan de mate van financiële participatie bij hernieuwbare energie. Dit is de tweede component van deze factsheet 'Bevoegdheden overheden bij procesparticipatie en financiële participatie'. Dit document is tot stand gekomen in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en in afstemming met het NP RES, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, VNG, IPO, UvW, de NVDE, Holland Solar, NWEA, EnergieSamen en de Participatiecoalitie.

Doel en doelgroep factsheet

Deze factsheet is opgesteld door onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen en Lexnova Overheidsadvies. Het doel van deze factsheet is in de eerste plaats om overheden handvatten te bieden om in hun rol als bevoegd gezag te kunnen sturen op procesparticipatie en financiële participatie bij de realisatie van hernieuwbare energie. Daarnaast verschaft de factsheet informatie aan initiatiefnemers. De factsheet geeft verdiepende informatie voor overheden die voor de afweging staan op welke wijze zij om willen gaan met participatie bij de realisatie van hernieuwbare energie. De factsheet geeft ook een overzicht van verschillende beleidsmatige- en juridische instrumenten die ingezet kunnen worden om sturing te geven aan participatie.

Context

In het Klimaatakkoord zijn door overheden, projectontwikkelaars, de coöperaties voor hernieuwbare energie en andere partijen, afspraken gemaakt over hoe participatie bij hernieuwbare energie zal verlopen[1]. Het gaat over de rolverdeling, het proces en de inhoud van het gesprek tussen de initiatiefnemer en de omgeving. Het betreft zowel procesparticipatie (de omgeving laten meedoen in de plan- en besluitvormingsprocedures) als financiële participatie (de lokale bevolking laten investeren in en/of voordeel laten ervaren van de opbrengsten van een project).[2] Afspraken over financiële participatie van de omgeving in het energieproject komen vaak voort uit de procesparticipatie. Over financiële participatie stelt het Klimaatakkoord dat wordt gestreefd naar 50% lokaal eigendom bij projecten voor hernieuwbare energie.[3] De gedachte hierbij is dat lokaal eigenaarschap zorgt voor versterking van draagvlak en een evenwichtige verdeling van de lusten en lasten voor de omgeving.

Participatie van de omgeving bij hernieuwbare energie begint niet pas bij de start van een project. Ook bij het opstellen van de Regionale Energie Strategieën (RES'en)[4] vindt procesparticipatie plaats. Daarnaast maken partijen in het kader van de RES afspraken over participatie. In de RES kan een regio haar doelstellingen en uitgangspunten rond participatie vastleggen. Het is dan aan de deelnemende overheidspartijen om dit vervolgens te vertalen naar hun eigen autonome beleidskaders en het ruimtelijk beleid. Daarnaast is het aan de initiatiefnemers van hernieuwbare energie om hier concreet invulling aan te geven.

Het succes van de afspraken uit het Klimaatakkoord is afhankelijk van de gezamenlijke inspanningen van overheden, RES-regio's, initiatiefnemers en andere partijen die een rol hebben in de uitvoering van het Klimaatakkoord. Zij zijn in het afgelopen jaar dan ook voortvarend aan de slag gegaan met het uitvoeren van deze afspraken. Dankzij de inspanning van allerlei partijen is in de afgelopen jaren een rijke basis aan kennis en hulp-

1 Hierbij wordt ook in acht genomen de bijzondere positie van de waterschappen die zowel lokale ontwikkelaar zijn als decentrale overheid met een verduurzamingsopgave van hun eigen bedrijfsprocessen.
2 Met financiële participatie wordt hier bedoeld mede-eigenaarschap, financiële deelname, afdracht aan een lokaal fonds, anders dan op basis van art. 6.24 Wro en een omwonendenregeling. Zie voor een uitleg van deze begrippen de 'Participatiewaaier', https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/11/18/participatiewaaier.
3 Klimaatakkoord 2019, p. 164, 219. Het Klimaatakkoord is onderdeel van het klimaatbeleid. De deelnemende partijen, waaronder het Rijk, committeren zich aan deze afspraken en blijven zelf en samen verantwoordelijk voor de uitvoering ervan.
4 In een Regionale Energiestrategie beschrijft de regio haar energiedoelstellingen en de aanpak die de regio hanteert om deze energiedoelstellingen te halen.

middelen op het gebied van participatie bij hernieuwbare energie ontstaan.[5] Deze juridische factsheet is één van deze hulpmiddelen en bevat daarom ook een beknopt overzicht van andere informatiebronnen op het gebied van participatie bij hernieuwbare energie.

Juridisch analyse factsheet

De factsheet heeft een juridische invalshoek. Op basis van de huidige stand van het recht wordt inzicht gegeven in de mogelijkheden van overheden om eisen te stellen aan procesparticipatie en financiële participatie. Ook wordt benoemd waar juridische grenzen en eventuele risico's en onzekerheden liggen. Daarnaast geeft de factsheet een bondige juridische analyse van mogelijke veranderingen als gevolg van de invoering van de Omgevingswet. De verwachting is dat deze conclusies ook gelden onder de Omgevingswet.

In de factsheet komen de volgende conclusies voor overheden naar voren:

- Financiële participatie is een van de opties voor de initiatiefnemer om draagvlak voor het project te creëren of te vergroten. In participatiebeleid kan worden aangeven dat het streven van de overheid gericht is op 50% eigendom van de lokale omgeving en op andere vormen van financiële participatie.
- Gemeenten en provincies kunnen gedurende de beleidsfase sterk inzetten op vormen van participatie. Het bevoegd gezag kan in beleid een inspanningsplicht voor een initiatiefnemer opnemen om omwonenden in het gebied te informeren en draagvlak te creëren of te vergroten. Als de initiatiefnemer niet aan deze inspanningsverplichting voldoet, kan dat volgens de huidige rechtspraak over bestemmingsplannen van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS) voor het bevoegd gezag een reden zijn om geen planologische medewerking te verlenen aan het initiatief.
- Er zijn ook grenzen aan het beleid en het stellen van regels. Decentrale overheden (gemeenten en provincies) kunnen de wens van financiële participatie van de lokale omgeving in projecten voor hernieuwbare energie stimuleren, maar niet afdwingen. Het bevoegd gezag kan de initiatiefnemer niet juridisch verplichten om de omgeving financieel te laten participeren in de ontwikkeling of exploitatie van een energieproject. Enkel op vrijwillige basis kan de initiatiefnemer dit doen. Dit geldt voor alle vormen van financiële participatie; mede-eigenaarschap, financiële deelname, afdracht aan een lokaal fonds en omwonendenregelingen. Dit betekent dat het bevoegd gezag een aanvraag voor bijvoorbeeld een omgevingsvergunning voor een zonnepark niet mag weigeren omdat een initiatiefnemer niet de mogelijkheden van financiële participatie heeft verkend, terwijl het project verder wel passend is binnen het bredere ruimtelijke beleid van de gemeente.

Deze grenzen aan de bevoegdheden komen voort uit de opvatting – naar de huidige stand van de jurisprudentie – dat financiële participatie van de omgeving in een energieproject geen ruimtelijk relevant motief dient. Wel of niet financieel participeren door de omgeving verandert immers niets aan de ruimtelijke impact van het project. In gemeentelijk participatiebeleid – en in de afweging om al dan niet planologisch medewerking te verlenen – is onder de Wet ruimtelijke ordening (Wro) het uitgangspunt van een 'goede ruimtelijke ordening' leidend. In het kader van een goede ruimtelijke ordening dient een bestuursorgaan alle ruimtelijk relevante belangen af te wegen. Beleid dat gericht is op het behartigen van particuliere financiële belangen van omwonenden is niet te relateren aan 'de goede ruimtelijke ordening'. Als een initiatiefnemer weigert om te investeren in financiële participatie van de omgeving in de productie van hernieuwbare energie, vormt dat geen ruimtelijk relevant motief om bijvoorbeeld een omgevingsvergunning te weigeren.

Het realiseren van participatie in de praktijk

Deze factsheet laat zien waar juridische mogelijkheden liggen om invulling te geven aan de afspraken in het Klimaatakkoord. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat een initiatiefnemer samen met de omgeving het gesprek zal aangaan over een wenselijke en haalbare vormgeving van participatie. Vanuit dit gesprek komen zij op vrijwillige basis tot afspraken. Het bevoegd gezag controleert dat marktpartijen en de omgeving het gesprek over participatie aangaan en kan in haar beleid een inspanningsverplichting opnemen om te streven naar draagvlak. Op deze manier is er ruimte om aan te sluiten op de mogelijkheden van het project zelf en de wensen van omwonenden.

Deze factsheet laat ook zien dat de praktijk soms afwijkt van de conclusies van de factsheet. Er zijn overheden die een bepaalde mate van lokaal eigendom en/of andere mate van financiële participatie als voorwaarde aan planologische medewerking stellen. Deze overheden lopen – bij een eventueel beroep tegen een dergelijke beslissing – het risico dat de rechter hier niet in mee zal gaan. De factsheet benadrukt daarnaast de gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle partijen om zich in te zetten voor participatie binnen projecten en hier tijdig mee te beginnen. Dit is ook wenselijk in de fasen dat er nog geen project en initiatiefnemer zijn, bijvoorbeeld bij het

5 Voorbeelden hiervan zijn de resultaten van de Green Deal participatie van de omgeving bij duurzame energieprojecten en de Handreiking participatie in duurzame-energieprojecten.

aanwijzen van potentiële zoekgebieden. Voor overheden begint dit proces dus vaak al eerder, zoals in de RES'en.

Het Klimaatakkoord is breed gedragen en ook de energiesector en decentrale overheden scharen zich erachter. De leden van de branches NWEA, Holland Solar en NVDE hebben zich ook gecommitteerd aan financiële participatie bij een project, inclusief het streven naar 50% lokaal eigendom. Dit is geregeld via de eigen sectorale gedragscodes. Er is dus een gedeelde motivatie om hernieuwbare energie met goede betrokkenheid van de omgeving te realiseren. Daar waar dat onvoldoende blijkt of lukt, is er een gedeelde verantwoordelijkheid om elkaar als overheden, initiatiefnemers en andere betrokken partijen aan te spreken, te helpen en samen te zoeken naar oplossingen. De beschikbaarheid van hulpmiddelen en ondersteuning op het gebied van participatie – zoals kennis, vaardigheden en praktische middelen – is hiervoor van groot belang. Hier wordt hard aan gewerkt. Onder meer door middel van kennisopbouw (bijv. factsheets), via het NP RES en de professionalisering en stimulering van energiecoöperaties. Voortbouwend hierop zullen meer instrumenten worden ontwikkeld en aangeboden om gemeenten en initiatiefnemers te helpen bij het stimuleren van participatie. Zo kunnen er goede voorbeelden ontstaan voor het opstellen van participatiebeleid of -overeenkomsten.

De conclusies uit deze factsheet zullen vragen oproepen, bijvoorbeeld over de contacten tussen het bevoegd gezag, initiatiefnemers en de omgeving vroeg in het beleidsproces. NP RES, VNG, IPO en het Rijk zullen zich daarom in de toekomst blijven inspannen om dergelijke vragen zo veel mogelijk in gezamenlijkheid te beantwoorden en zo samen te blijven leren.

Verdere informatie
Voor verdere informatie en hulpmiddelen voor participatie bij hernieuwbare energieprojecten kunt u terecht bij de expertpool van het Nationaal Programma RES. In deze expertpool zijn verschillende kennispartners werkzaam, waaronder de NVDE, de Participatiecoalitie en juristen. Afhankelijk van de vraag naar specifieke expertise zal een van de partners gevraagd worden de regio met advies verder te helpen.
Voor informatie over participatie in het kader van de Omgevingswet kunt u terecht op de Inspiratiegids Participatie Omgevingswet.

Bevoegdheden overheden **bij procesparticipatie en financiële participatie**

Voor hernieuwbare energieprojecten

Oktober 2020

Auteurs
Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Rechtsgeleerdheid
Vakgroep Staatsrecht,
Bestuursrecht en Bestuurskunde
Postbus 7169700 AS Groningen
mr.dr. H.D. (Hanna) Tolsma,
h.d.tolsma@rug.nl

Lexnova Overheidsadvies
Ossenmarkt 5
9712 NZ Groningen
mr. G. (Gert) Blekkenhorst
gert.blekkenhorst@lexnova.nl
www.lexnova.nl

Deze factsheet is opgesteld in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Inleiding

Lokaal draagvlak is een randvoorwaarde voor het goed en snel kunnen realiseren van projecten voor hernieuwbare energie. In het Klimaatakkoord is daarom de afspraak gemaakt om participatie een expliciete plek te geven bij de ruimtelijke inpassing en exploitatie van projecten voor hernieuwbare energie, zoals wind- en zonneparken.[1] Ook bij de totstandkoming en uitvoering van de RES (Regionale Energie Strategie) worden afspraken gemaakt over participatie. In de RES kan een regio haar doelstellingen en uitgangspunten rond participatie vastleggen. Het is dan aan de deelnemende partijen om dit vervolgens te vertalen naar hun eigen autonome beleidskaders en ruimtelijk beleid.[2] Overheden willen participatieafspraken graag verankeren in eigen beleid of regelgeving. Deels is dit al de praktijk. Zowel over *procesparticipatie* (de lokale bevolking laten meedoen in de plan- en besluitvormingsprocedures) als over *financiële participatie* (de lokale bevolking laten investeren in en/of voordeel laten ervaren van de opbrengsten van een project).[3] Voor die laatste vorm stelt het Klimaatakkoord in het bijzonder dat wordt gestreefd naar 50% lokaal eigendom van de projecten voor hernieuwbare energie.[4]

Doel factsheet

Deze factsheet heeft als doel om gemeenten, provincies en het Rijk handvatten te bieden om in hun rol als bevoegd gezag te sturen op procesparticipatie en financiële participatie bij de realisatie van projecten voor hernieuwbare energie. Participatie kent vele aspecten, de factsheet heeft specifiek een juridische invalshoek. Op basis van de huidige stand van het recht – met doorkijk naar de Omgevingswet (1 januari 2022) – geeft de factsheet inzicht in de mogelijkheden van overheden om eisen te stellen aan

1 Klimaatakkoord 2019, p. 164, 219. Het Klimaatakkoord is onderdeel van het klimaatbeleid. De deelnemende partijen, waaronder het Rijk, committeren zich aan deze afspraken en blijven zelf en samen verantwoordelijk voor de uitvoering ervan.
2 Bijvoorbeeld Regionale Energie Strategie Zeeland, RES 1.0, p. 17, 18.
3 Zie voor een uitleg van deze begrippen uitgebreid de 'Participatiewaaier', https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/11/18/participatiewaaier.
4 Vanwege project-gerelateerde redenen kan lokaal worden afgeweken van dit streven voor de eigendomsverhouding. Het Klimaatakkoord noemt in het bijzonder de bijzondere positie van waterschappen die zowel lokale ontwikkelaar zijn als decentrale overheid met een verduurzamingsopgave van hun eigen bedrijfsprocessen. Klimaatakkoord, p. 164, 165.

participatie. Ook wordt benoemd waar juridische grenzen en eventuele risico's en onzekerheden liggen.

Overheden en initiatiefnemers willen weten in hoeverre het toelaatbaar is om in regelgeving, in beleid of bij besluit dwingend randvoorwaarden te stellen aan participatie bij energieprojecten. Onder de Wet ruimtelijke ordening (Wro) is het al staande praktijk om inspraak te organiseren in het voortraject.[5] In de Omgevingswet is expliciet meer aandacht voor participatie en is participatie in het voortraject bij de toepassing van bepaalde juridische instrumenten verplicht. Deze wet regelt niet hoe participatie plaats moet vinden, zodat er ruimte is voor lokaal maatwerk.

Initiatiefnemers van hernieuwbare energie hebben zich in georganiseerd verband achter het Klimaatakkoord geschaard. In die geest kunnen ze zelf aangeven dat zij het lokale beleid delen en tot een breed draagvlak willen komen. Zij kunnen ook op vrijwillige basis afspraken maken over financiële participatie met overheden of de omgeving.

Indeling factsheet

De factsheet bestaat uit twee delen die nauw met elkaar verbonden zijn: afspraken over financiële participatie zijn immers vaak het resultaat van eerder toegepaste procesparticipatie. Het eerste deel richt zich op procesparticipatie (p. 7 t/m 11) en het tweede op financiële participatie (p. 12 t/m 19). De opbouw van beide delen volgt het proces dat ieder energieproject in grote lijnen doorloopt:

- De beleidsfase
- Participatieafspraken in overeenkomsten tijdens de projectfase (met de initiatiefnemer)
- De besluitvorming over planologische medewerking aan ruimtelijke ontwikkeling.[6]

Planologische medewerking kan betrekking hebben op ieder type ruimtelijk besluit dat nodig is om het betreffende energieproject te realiseren. Dat kan (afhankelijk van het bevoegd gezag) gaan om de (wijziging van de) vaststelling van een bestemmingsplan, een omgevingsvergunning voor het afwijken van een bestemmingsplan, een provinciaal inpassingsplan of een Rijksinpassingsplan. Onder de Omgevingswet gaat het om soortgelijke instrumenten (omgevingsplan, omgevingsvergunning of projectbesluit). In deze factsheet staan wijzigingen die ontstaan door de introductie van de Omgevingswet in aparte paragrafen beschreven. Tot slot biedt deze factsheet een beknopt overzicht van andere informatiebronnen op het gebied van participatie bij hernieuwbare energieprojecten.

Procesparticipatie en financiële participatie

In de praktijk en in deze factsheet wordt onderscheid gemaakt tussen procesparticipatie en financiële participatie van de omgeving (omwonenden, bedrijven, maatschappelijke organisaties).[7]

- Bij ***procesparticipatie*** gaat het om de inhoudelijke betrokkenheid van de omgeving bij het besluitvormingsproces voor het project. Procesparticipatie kan ook resulteren in afspraken over financiële participatie.
- Bij ***financiële participatie*** investeert de omgeving in het project en/of ervaart de voordelen van de opbrengsten van het project. Opties beschreven in de participatiewaaier zijn:
  - ***Mede-eigenaarschap*** (via vereniging, coöperatie, stichting of andere vorm) of ***financiële deelneming*** (d.m.v. obligaties of aandelen). Dit vraagt doorgaans een investering van de omgeving. In het Klimaatakkoord is afgesproken te streven naar 50% eigenaarschap van de lokale omgeving van de hernieuwbare energieproductie.
  - Een ***omgevingsfonds,*** (volledig of gedeeltelijk) gevuld door de initiatiefnemer, kan ervoor zorgen dat een deel van de opbrengsten ten goede komen aan de kwaliteit van de omgeving of aan maatschappelijke doelen in de buurt. Het omgevingsfonds wordt niet beheerd door het bevoegd gezag, maar bijvoorbeeld door een stichting.
  - Een ***omwonendenregeling,*** in de vorm van verduurzaming bijvoorbeeld van de woning of korting op groene stroom.

Deze factsheet gaat ook in op de *financiële bijdrage* van de initiatiefnemer aan ruimtelijke ontwikkeling, op grond van art. 6.24 lid 1 onder a Wro. Met deze bijdrage bekostigt het bevoegd gezag ruimtelijke ontwikkelingen (natuur, landschap, recreatie etc.) die vooraf in een structuurvisie zijn vastgelegd. In de Omgevingswet wordt dit geregeld in art. 13.22. Deze financiële bijdrage is niet bedoeld om de omgeving (financieel) te laten profiteren van de opbrengsten van het energieproject. De achtergrond is dus anders dan de bovengenoemde opties van financiële participatie. Omdat het zeker raakt aan het onderwerp wordt de route besproken.

5 Zie ook art. 3.1.6 lid 1 onder e van het Besluit ruimtelijke ordening.
6 Vgl. https://www.klimaatakkoord.nl/participatie/handreiking-participatie-duurzame-energie
7 Zie https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/11/18/participatiewaaier.

1 Procesparticipatie

1.1 Inleiding

Dit deel van de factsheet belicht eerst de mogelijkheden van overheden in het huidige recht om procesparticipatie in energieprojecten te stimuleren. Vervolgens komen de wijzigingen van dit juridisch kader door de Omgevingswet aan bod. Bij *procesparticipatie* wordt de omgeving betrokken bij de locatiekeuze, vormgeving en ontwikkeling van het project. Dit kan variëren van informeren tot meebeslissen. Deze betrokkenheid kan resulteren in afspraken met de initiatiefnemer over bijvoorbeeld de locatie van windturbines of zonnepanelen of de versterking van natuurwaarden. Ook afspraken over financiële participatie van de omgeving in het energieproject zijn vaak het resultaat van procesparticipatie. Paragraaf 1.2 bespreekt eerst hoe het bevoegd gezag met participatiebeleid kan waarborgen dat procesparticipatie plaatsvindt. Paragraaf 1.3 gaat over participatieafspraken in rechtsgeldige verbintenissen tussen partijen (overeenkomsten). In paragraaf 1.4 volgt de betekenis van procesparticipatie voor de besluitvorming. In paragraaf 1.5 komen de wijzigingen door de introductie van de Omgevingswet aan de orde.

1.2 Participatiebeleid

In het Klimaatakkoord zijn afspraken gemaakt over participatie bij projecten voor hernieuwbare energie. Ook in het kader van de RES worden daarover afspraken gemaakt. Om die afspraken in de regio te concretiseren is het noodzakelijk dat het bevoegd gezag participatiebeleid opstelt (par. 1.2.1).[8] Aan een van de mogelijke invullingen van het participatiebeleid besteden we nadrukkelijk aandacht: de maatschappelijke tender (1.2.2).

Wetsvoorstel Wet versterking participatie op decentraal niveau

Participatiebeleid gaat niet alleen over energieprojecten, maar kan gaan over de vele manieren waarop een overheid haar bevoegdheden inzet om het participatiedoel te bereiken. Veel overheden hebben participatiebeleid voor hernieuwbare energie, maar ook bijvoorbeeld over de fysieke leefomgeving en het sociaal domein.
Lokaal participatiebeleid kan worden vastgelegd in een participatieverordening. Het wetsvoorstel Wet versterking participatie op decentraal niveau biedt daarvoor een basis. Het voorstel is in voorbereiding. Deze wet wijzigt de bepalingen over de inspraakverordening in de Gemeentewet, Provinciewet en Waterschapswet. De wijzigingen zullen er onder andere uit bestaan dat gesproken wordt over een 'inspraak- en participatieverordening' die niet alleen gaat over de voorbereiding, maar ook over de uitvoering en evaluatie van (gemeentelijk) beleid. Dit traject loopt naast de stelselherziening van de Omgevingswet en heeft ook een groter toepassingsbereik. Het is raadzaam om het participatiebeleid over energieprojecten en omgevingsbesluiten en de toekomstige participatie- en inspraakverordening zoveel mogelijk in samenhang op te stellen en voor te bereiden.

1.2.1 Procesparticipatie in participatiebeleid

Procesparticipatie kan bijdragen aan lokaal draagvlak voor of acceptatie van een energieproject. Het Klimaatakkoord bevat afspraken om te waarborgen dat de omgeving in een vroeg stadium bij besluitvorming wordt betrokken:

1. Het bevoegd gezag controleert of de initiatiefnemer in gesprek gaat met de omgeving.
2. Afspraken met de omgeving worden vastgelegd in een omgevingsovereenkomst.
3. De initiatiefnemer maakt een projectplan dat beschrijft hoe participatie binnen het project is ingericht.[9]

Om procesparticipatie bij energieprojecten te stimuleren – en de afspraken uit het Klimaatakkoord (die veelal ook zijn neergelegd in de RES) te borgen – is het van belang dat het bevoegd gezag participatiebeleid vaststelt. Door beleid te ontwikkelen ontstaat duidelijkheid voor initiatiefnemers en omwonenden. Met vastgelegd participatiebeleid kan het bevoegd gezag initiatiefnemers ook aanspreken op hun inspanningen voor participatie.

Het bevoegd gezag mag van een initiatiefnemer verlangen dat deze omwonenden informeert over het energieproject en inspanningen verricht om draagvlak te creëren en te vergroten.[10] Belangrijk is dat het niet gaat om een resultaatsverplichting. De rechtspraak zegt op dit moment dat de vraag of (voldoende) inspanningen zijn verricht, een rol mag spelen in besluitvorming over de planologische medewerking als het bevoegd gezag participatiebeleid heeft vastgesteld (zie par. 1.4).

8 Wie het bevoegd gezag is, hangt af van het ruimtelijk besluit dat nodig is om het project te realiseren. Doorgaans is de gemeenteraad of het college van B&W bevoegd. Is een bestuursorgaan van de provincie of van het Rijk aangewezen als bevoegd gezag voor het ruimtelijke besluit dat nodig is, dan heeft dat bestuursorgaan tevens een bevoegdheid om participatiebeleid op te stellen.
9 Klimaatakkoord 2019, p. 164, 219.
10 ABRvS 23-10-2019, ECLI:NL:RVS:2019:3580 (Zonnepark Daalkampen), ABRvS 18-12-2019, ECLI:NL:RVS:2019:4209 (Windpark Greenport Venlo), ABRvS 1-4-2020, ECLI:NL:RVS:2020:958 (Zonnepark Hijken), Rb. N-N 15-4-2020, ECLI:NL:RBNNE:2020:1650 (Zonnepark Fluitenberg).

Neem participatiebeleid op in een gepubliceerd beleidsdocument. Dat kan een structuurvisie zijn of een ander ruimtelijk document dat het beleid bevat voor het verlenen van planologische medewerking aan energieprojecten. Bijvoorbeeld beleid over het meewerken aan een omgevingsvergunning voor het afwijken van het bestemmingplan. Het beleid geeft richting aan het gesprek met de initiatiefnemer in het traject voorafgaand aan de formele besluitvorming over (de ruimtelijke inpassing van) het project voor hernieuwbare energie.

> Het bevoegd gezag kan met participatiebeleid stimuleren dat procesparticipatie plaatsvindt in de fase voorafgaand aan de formele besluitvormingsprocedure.

Toelichting

In participatiebeleid kan de eis van 'breed maatschappelijk draagvlak', 'voldoende draagvlak' of 'een eerlijk en transparant participatieproces' worden opgenomen. De Afdeling bestuursrechtspraak beschouwt zo'n eis als een inspanningsverplichting voor de initiatiefnemer gericht op het informeren van omwonenden en het creëren of vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor de gewenste ontwikkeling. Het blijft een inspanningsverplichting, ook als deze eis als randvoorwaarde voor planologische medewerking is geformuleerd.[11] Dit betekent dat het bevoegd gezag met participatiebeleid kan stimuleren dat procesparticipatie plaatsvindt in de fase voorafgaand aan de formele besluitvormingsprocedure. Het is geen resultaatsverplichting. Het bevoegd gezag moet controleren of de initiatiefnemer zijn best heeft gedaan om de omgeving te informeren en draagvlak te creëren of te vergroten. Het bevoegd gezag kan niet van de initiatiefnemer eisen dat de inspanningen die verricht worden ook daadwerkelijk resulteren in afspraken met omwonenden over de locatie, vormgeving en ontwikkeling van het project.

Het vaststellen van participatiebeleid is belangrijk met het oog op de eis van consistent overheidsoptreden. Het gelijkheidsbeginsel en het rechtszekerheidsbeginsel brengen met zich dat in beleid duidelijk en tijdig wordt vastgelegd wat van een initiatiefnemer wordt verlangd. Volgens de Afdeling bestuursrechtspraak kan het bevoegd gezag besluiten geen medewerking te verlenen aan een project voor hernieuwbaar energie als de initiatiefnemer geen of onvoldoende inspanningen heeft verricht om omwonden te informeren en draagvlak te creëren, terwijl een dergelijke inspanning wel is vereist op grond participatiebeleid.[12] Belangrijk is hierbij te vermelden dat de reikwijdte van de inspanningsplicht op basis van de huidige jurisprudentie onder de Wro nog niet duidelijk is. De jurisprudentie is in ontwikkeling. Het is de vraag hoeveel ruimte het bevoegd gezag heeft om specifieke eisen te stellen aan procesparticipatie in participatiebeleid. Aannemelijk is dat het hier alleen procedurele eisen betreft en dus niet financiële participatie (zie deel 2 van de factsheet).

1.2.2 Maatschappelijke tendersystematiek

In de praktijk wordt in participatiebeleid ook de constructie van een maatschappelijke tender gebruikt om procesparticipatie en financiële participatie van omwonenden in een project voor hernieuwbare energie te stimuleren. In de kern komt deze systematiek erop neer dat potentiële projecten punten kunnen scoren voor de wijze waarop de initiatiefnemers participatie vormgeven. Initiatieven met het hoogste aantal punten komen in aanmerking voor planologische medewerking en/of (het gebruik van) de grond.

In een maatschappelijke tender kunnen ook punten toegekend worden aan de mate waarin de initiatiefnemer zich zal inspannen om omwonenden te informeren en draagvlak te creëren of te vergroten. Als daarvoor gekozen wordt, is het zaak om specifiek aan te geven welke inspanningen op het gebied van participatie worden verlangd. Potentiële gegadigden moeten gelijke kansen krijgen (gelijkheidsbeginsel, rechtszekerheidsbeginsel). Neem niet als eis op dat afspraken met omwonenden over ruimtelijke inpassing of financiële participatie moeten zijn gemaakt voordat een aanvraag voor planologische medewerking aan het energieproject in behandeling kan worden genomen of voordat medewerking verleend kan worden. Dat zou neerkomen op een resultaatsverplichting en is gelet op wetgeving en jurisprudentie niet toelaatbaar. Zie deel 2 van de factsheet. Wanneer de rechtspersoon (bv. gemeente of provincie) waartoe het bevoegd gezag behoort eigenaar is van de grond, nemen we aan dat vergelijkbare of verderstrekkende eisen aan de participatie en vormen van financiele participatie gesteld kunnen worden. Eventueel met gebruikmaking van participatiebeleid in de vorm van een maatschappelijke tender. De initiatiefnemer van het project, die na afweging wordt geselecteerd, komt in aanmerking om de grond te huren of te kopen. Zie voor

11 ABRvS 23-10-2019, ECLI:NL:RVS:2019:3580 (Zonnepark Daalkampen).
12 ABRvS 18-12-2019, ECLI:NL:RVS:2019:4209 (Windpark Greenport Venlo).

de juridische kaders van het gebruik van privaatrecht de toelichting bij par. 2.3.1.

1.3 Participatieafspraken in omgevingsovereenkomsten

De afspraken uit het Klimaatakkoord over procesparticipatie kunnen worden geborgd in participatiebeleid. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat het bevoegd gezag controleert of de initiatiefnemer met de omgeving in gesprek gaat. Het bevoegd gezag kan er vanzelfsprekend voor kiezen om naast de initiatiefnemer ook zelf een actieve rol op zich te nemen in de communicatie met de omgeving.

Het is wenselijk dat de initiatiefnemer met de omgeving gemaakte afspraken vastlegt in een (privaatrechtelijke) omgevingsovereenkomst. Die overeenkomst bevat afspraken op vrijwillige basis over de ruimtelijke inpassing van het project en/of financiële participatie (mede-eigenaarschap, financiële deelneming een omgevingsfonds of een omwonendenregeling). De afspraken over de ruimtelijke inpassing van het project worden gemaakt in nauwe afstemming met het bevoegd gezag. Met de omgevingsovereenkomst laat de initiatiefnemer zien dat hij heeft voldaan aan de inspanningsverplichting om draagvlak te creëren.

> Als participatiebeleid is vastgesteld, dan zal het bevoegd gezag op grond van dat beleid tot een oordeel moeten komen of de initiatiefnemer zich voldoende ingespannen heeft om tot afspraken te komen.

Het kan zijn dat tussen de initiatiefnemer en omwonenden vrijwillig geen afspraken tot stand komen. Het bevoegd gezag heeft geen publiekrechtelijke bevoegdheid om die alsnog af te dwingen, ook niet op grond van participatiebeleid. Als participatiebeleid is vastgesteld, dan zal het bevoegd gezag op grond van dat beleid tot een oordeel moeten komen of de initiatiefnemer zich voldoende ingespannen heeft om tot afspraken te komen.

1.4 Besluitvorming

De formele besluitvormingsprocedure over het project voor hernieuwbare energie start met het indienen van een aanvraag voor het ruimtelijke besluit dat nodig is.[13] Is participatiebeleid vastgesteld, dan kan de vraag of (voldoende) procesparticipatie heeft plaatsgevonden een rol spelen in de besluitvorming. Zonder participatiebeleid lijkt voor het bestuursorgaan een aanknopingspunt te ontbreken om inspanningen van de initiatiefnemer te verlangen om draagvlak te creëren of te vergroten.

Toelichting

De vraag of (voldoende) procesparticipatie heeft plaatsgevonden, kan een rol spelen in de besluitvorming als participatiebeleid is vastgesteld en daarin een inspanningsplicht is neergelegd. In geval van onvoldoende inspanningen van de initiatiefnemer, kan het bevoegd gezag besluiten om geen medewerking te verlenen aan de voorgenomen ontwikkeling.[14] Dit kan het bevoegd gezag juridisch onderbouwen door te wijzen op het participatiebeleid en het oordeel van het bevoegd gezag dat niet aan de inspanningsplicht is voldaan. Onder welke omstandigheden het bevoegd gezag in een concreet geval de ruimte heeft om tot dat oordeel te komen, is nog niet duidelijk. De reikwijdte van de inspanningsplicht voor de initiatiefnemer is (waarschijnlijk) afhankelijk van het participatiebeleid, maar dat staat niet vast. Ook is in de jurisprudentie nog niet exact uitgekristalliseerd hoeveel beleidsruimte het bevoegd gezag wordt geboden door de bestuursrechter. Het is niet aannemelijk dat planologische medewerking kan worden geweigerd enkel en alleen omdat geen financiële participatieafspraken tussen de initiatiefnemer en de omwonenden tot stand zijn gekomen. **Zie deel 2 van de Factsheet.**

Is wel aan de inspanningsplicht voldaan, dan betekent dat vanzelfsprekend niet automatisch dat het bevoegd gezag planologische medewerking moet verlenen. Besluitvorming over planologische medewerking hangt van meer af en het bevoegd gezag heeft een ruime mate van beleidsruimte. Het belang van ‘de goede ruimtelijke ordening’ staat centraal. Ook als procesparticipatie heeft plaatsgevonden en er lokaal draagvlak is voor een project, kan er reden zijn om planologische medewerking te weigeren als een project naar het oordeel van het bevoegd gezag ruimtelijk niet aanvaardbaar is.

13 De besluitvormingsprocedure is voorgeschreven in de Awb, Wabo en Wro. Welke procedure precies moet worden gevolgd, hangt af van het ruimtelijk besluit dat nodig is om het project te realiseren. Zo begint de formele procedure bij de vaststelling van een bestemmingsplan met de terinzagelegging van een ontwerpplan.

14 O.a. ABRvS 18-12-2019, ECLI:NL:RVS:2019:4209 (Windpark Greenport Venlo).

1.5 Omgevingswet

Volgens de huidige planning zal per 1 januari 2022 het stelsel van de Wet ruimtelijke ordening worden vervangen door de Omgevingswet. Participatie is een van de pijlers onder de Omgevingswet. Met participatie wordt in de Omgevingswet bedoeld 'het in een vroegtijdig stadium betrekken van belanghebbenden bij het proces van de besluitvorming over een project of activiteit.'[15] Doel is om tijdig belangen, meningen en creativiteit op tafel te krijgen. Wat het 'betrekken' inhoudt, kan variëren van informeren tot meebeslissen. De Omgevingswet schrijft bewust niet voor hoe participatie moet plaatsvinden.

Planologische medewerking kan betrekking hebben op ieder type besluit dat nodig is om het betreffende energieproject te realiseren. Onder de Omgevingswet gaat het (afhankelijk van het bevoegd gezag) om de volgende besluiten: omgevingsplan, omgevingsvergunning voor een omgevingsplanactiviteit of een projectbesluit (zie par. 1.5.1 – 1.5.3). In de toekomst is ook de Wet versterking participatie op decentraal niveau relevant (par. 1.5.4).

1.5.1 Omgevingsvergunning: aanvraagvereiste voor initiatiefnemer

De Omgevingswet biedt de gemeenteraad de bevoegdheid om gevallen van omgevingsplanactiviteiten die niet voldoen aan de eisen in het omgevingsplan (buitenplanse omgevingsplanactiviteiten) aan te wijzen, waarin participatie van en overleg met derden verplicht is, voorafgaand aan indiening van de aanvraag voor de omgevingsvergunning (art. 16.55 lid 7 Ow). De gemeenteraad heeft deze mogelijkheid voor vergunningen waarvoor het college van B&W bevoegd gezag is. De aanvrager moet in die gevallen aantonen dat hij aan participatie heeft gedaan. De gemeenteraad geeft aan hoe participatie bij voorkeur moet plaatsvinden.[16] Nadere eisen worden vastgelegd in participatiebeleid.
In de overige gevallen geldt voor de initiatiefnemer bij omgevingsvergunningen alleen een *motiveringsplicht* over participatie. De aanvrager is bij niet aangewezen activiteiten niet verplicht om aan procesparticipatie te doen, maar wel verplicht om aan te geven of aan participatie is gedaan, en zo ja, hoe en wat de resultaten zijn (art. 16.55 lid 6 Ow juncto art. 7.4 Omgevingsregeling).
Dit vereiste voor het aanvragen van een omgevingsvergunning is uitputtend geregeld. Decentrale overheden mogen daarom geen aanvullende eisen stellen in participatiebeleid.[17]

1.5.2 Omgevingsplan, omgevingsvisie en programma: motiveringsplicht voor bevoegd gezag

Bij het vaststellen van een (wijziging) van het omgevingsplan, de omgevingsvisie of een programma heeft het bevoegd gezag een motiveringsplicht betreffende participatie (art. 10.2, art. 10.7 en 10.8 van het Omgevingsbesluit). Gemotiveerd moet worden:

- Hoe de omgeving betrokken is,
- Wat het bevoegd gezag met de resultaten heeft gedaan, en
- In hoeverre voldaan wordt aan het eigen participatiebeleid.

Uit deze motiveringsplicht volgt dat gemeenten lokaal participatiebeleid kunnen vaststellen en publiceren.[18] Bij een wijziging van het omgevingsplan op verzoek van een initiatiefnemer, zal de gemeenteraad over het algemeen de uitvoering van het beleid met betrekking tot participatie voor een belangrijk deel bij de initiatiefnemer neerleggen.

1.5.3 Projectbesluit: verder gaande verplichtingen voor bevoegd gezag

Voor het realiseren van complexe ruimtelijke besluiten voor een project met een publiek belang is het projectbesluit relevant. Het dagelijks bestuur van het waterschap, gedeputeerde staten of de minister zijn bevoegd gezag (art. 5.44 Ow). De Omgevingswet bevat specifieke procedurele bepalingen over participatie bij een projectbesluit (zie art. 5.51 Ow en art. 5.3 Omgevingsbesluit). Bij een projectbesluit kan ook een ander dan het bevoegd gezag de initiatiefnemer zijn, bijvoorbeeld een projectontwikkelaar of een energiecoöperatie. Het participatietraject kunnen zij in dat geval gezamenlijk met het bevoegd gezag oppakken. Het bevoegd gezag geeft in de kennisgeving over participatie aan wat de rollen zijn van beide partijen. Daarnaast moeten ook andere partijen (derden) in de kennisgeving worden uitgenodigd om oplossingen aan te dragen voor de beschreven opgave. Het bevoegd gezag vermeldt daarbij de indieningstermijn, de uitgangspunten en de manier waarop een oplossing kan worden ingediend. Het bevoegd gezag kan een onafhankelijke deskundige, op verzoek van de derde, vragen advies uit te brengen.

Ook gemeenten kunnen er bij de voorbereiding van de wijziging van een omgevingsplan voor kiezen om gebruik te maken van de projectprocedure uit afd. 5.2 Ow. Het gaat dan om gemeentelijke projecten met een publiek belang waarvoor aanpassing van het omgevingsplan vereist is (art. 5.55 Ow).

15 Kamerstukken II 2013–2014, 33962, nr. 3, p. 389 (memorie van toelichting Omgevingswet).
16 Kamerstukken I 2019-2020, 34986, S, p. 27 (Nadere memorie van Antwoord Invoeringswet Omgevingswet).
17 Staatscourant 2019, 56288, p. 336.
18 Kamerstukken I 2019-2020, 34986, AA (aangenomen gewijzigde motie Nooren).

2 Financiële participatie

2.1 Inleiding

Dit deel gaat in op de mogelijkheden van overheden om financiële participatie van de omgeving in een energieproject te stimuleren. Aan de orde komen de mogelijkheden onder het huidige recht en die onder de Omgevingswet. De Wet ruimtelijke ordening en de Omgevingswet bevatten geen regels over de vormen van financiële participatie zoals beschreven in de participatiewaaier (zie de link in de slotparagraaf van deze factsheet). Financiële participatie is niet geregeld in de Wro en staat los van bestaande regelingen, zoals kostenverhaal bij grondexploitatie (bijvoorbeeld de vergoeding voor kosten bij aanleg van een weg), planschadevergoeding (bijvoorbeeld nadeelcompensatie als het vrije uitzicht wordt beperkt) en schadevergoeding op grond van onrechtmatige daad (bijvoorbeeld omzetcompensatie bij een onaangekondigd langdurig opgebroken winkelstraat). De financiële bijdrage aan ruimtelijke ontwikkeling (art. 6.24 lid 1 onder a Wro) komt ook aan de orde.

Paragraaf 2.2 bespreekt de mogelijkheden voor het bevoegd gezag om financiële participatie te stimuleren door het vaststellen van participatiebeleid. Paragraaf 2.3 beschrijft de ruimte die het bevoegd gezag heeft om in een overeenkomst afspraken te maken over financiële participatie. In paragraaf 2.4 volgt de bevoegdheid om eisen te stellen aan ruimtelijke ontwikkelingen bij besluitvorming over planologische medewerking (denk aan het verlenen van een omgevingsvergunning of bestemmingsplanwijziging). Paragraaf 2.5 beschrijft de financiele bijdrage aan ruimtelijke ontwikkeling. In paragraaf 2.6 komen de wijzigingen op dit gebied aan de orde door de komst van de Omgevingswet.

2.2 Participatiebeleid

Het Klimaatakkoord bevat de afspraak om te streven naar een eigendom voor de lokale omgeving van 50% van de productie (in mede-eigenaarschap of financiële deelneming) van hernieuwbare energie. Deze afspraak wordt ook opgenomen in de RES. Om 50% lokaal eigendom en andere vormen van financiële participatie te stimuleren, moeten overheden zelf beleid ontwikkelen (par. 2.2.1). Ook de maatschappelijke tender (uitvraag waarin onder meer punten te verdienen zijn met participatievoornemens) kan in dat beleid een rol spelen (par. 2.2.2).

2.2.1 Financiële participatie in participatiebeleid

In gemeentelijk beleid of provinciaal beleid kan het bevoegd gezag opties benoemen waarmee de initiatiefnemer draagvlak kan creëren. Het bevoegd gezag kan hier ook laten weten dat het graag mogelijkheden voor financiële participatie door de omgeving wil zien.

Neem de opties van financiële participatie op in een gepubliceerd beleidsdocument. Dat kan in een structuurvisie (omgevingsvisie) of in een ander ruimtelijk beleidsdocument. Dit beleid laat zien wat het bevoegd gezag wil met financiële participatie en geeft richting aan het gesprek met de initiatiefnemer voorafgaand aan de formele besluitvormingsprocedure over het project. Het is aan te raden om in beleid concreet te beschrijven welke inspanningen van de initiatiefnemer worden verlangd om draagvlak te creëren of te vergroten. Met financiële participatie voldoet de initiatiefnemer aan deze inspanningsverplichting.[19] Ook een serieuze verkenning en toepassing van de mogelijkheden uit het gemeentelijk of provinciaal beleid die niet tot financiële participatie heeft geleid, kan volstaan om aan de inspanningsverplichting te voldoen. De initiatiefnemer heeft immers geen resultaatsverplichting om financiële participatie van de omgeving in een project voor hernieuwbaar energie te bereiken. In de praktijk zijn er provincies en gemeenten die wel zo te werk gaan. Bij een eventueel beroep tegen een beslissing om geen planologische medewerking te verlenen, lopen deze overheden het risico dat de rechter het besluit zal vernietigen.
Er bestaat geen publiekrechtelijke bevoegdheid om (het aanbieden of realiseren van) financiële participatie in het project door de omgeving via beleid van een initiatiefnemer te eisen in het traject voorafgaand aan formele besluitvorming. Dat geldt voor alle vormen van financiële participatie zoals beschreven in de participatiewaaier.

Een goed voorbeeld van (financieel) participatiebeleid is het Aangepast afwegingskader zonne-energie Hoogeveen, vastgesteld door de gemeenteraad van Hoogeveen op 19 maart 2019. Hierin staat (p. 28):

'Betrokkenheid ontstaat ook door iedereen in de omgeving te laten profiteren. Hierbij kan gedacht worden aan het laten terugvloeien van de opbrengsten van de zonne-energie in het gebied en met dit geld dingen te doen die de leefbaarheid ten goede komen. De gemeente juicht dan ook toe dat de initiatiefnemer in een vroeg stadium een gelijkwaardige samenwerking met een gebieds(-energie) coöperatie aangaat, al dan niet in combinatie met een gebiedsfonds. Hier ligt een kans om een bepaalde manier van acceptatie in de vorm van vergoedingen om te zetten in een samenwerking tussen initiatiefnemer en de omgeving.

19 ABRvS 1-4-2020, ECLI:NL:RVS:2020:958 (Zonnepark Hijken).

Om inwoners van Hoogeveen de mogelijkheid te geven deel te nemen in zonneparken, stimuleren we het vormen van dorps-/energiecoöperaties en/of gebiedsfondsen. We streven actief naar minimaal 50% deelname van inwoners in de vorm van dorps-/energiecoöperaties en/of gebiedsfondsen.'

Het kan zijn dat de initiatiefnemer een voorstel doet over financiële participatie dat niet past bij de interesse of mogelijkheden van de omgeving. In dat geval kan het bevoegd gezag de initiatiefnemer wijzen op het belang van financiële participatie en de afspraken die daarover zijn gemaakt. Bijvoorbeeld in het Klimaatakkoord, de gedragscodes Wind op land en Zon op land en in het kader van de RES. Het bevoegd gezag kan vervolgens aansturen op het voortzetten of versterken van het gesprek met de omgeving. Uiteraard is – ook onafhankelijk van deze afspraken – het creëren van draagvlak een maatschappelijk belang. Bovendien is dat doorgaans in het voordeel van de realisatie van het project van de initiatiefnemer. Als de overheid eigenaar is van de grond, kunnen via het privaatrecht vergelijkbare en waarschijnlijk verdergaande eisen gesteld worden aan financiële participatie in de vorm van mede-eigenaarschap, omgevingsfonds en omwonendenregeling (zie par. 2.3).

Neem de opties van financiële participatie op in een gepubliceerd beleidsdocument. Dit beleid laat zien wat het bevoegd gezag wil met financiële participatie en geeft richting aan het gesprek met de initiatiefnemer.

Toelichting

De jurisprudentie over de inspanningsplicht om draagvlak te creëren en te vergroten is in ontwikkeling. De rechtsvraag of het bevoegd gezag planologische medewerking mag weigeren omdat de initiatiefnemer geen opties van mede-eigenaarschap of financiële deelneming aanbiedt, is nog niet expliciet in de jurisprudentie beantwoord. In de praktijk zijn er wel overheden die deze eisen stellen.

Bij het vaststellen van beleid over de uitoefening van de planologische bevoegdheid is het bevoegd gezag gebonden aan normen, zoals het legaliteitsbeginsel en het specialiteitsbeginsel. Uit het legaliteitsbeginsel volgt dat een bestuursorgaan via beleid geen zelfstandige verplichtingen voor initiatiefnemers en/of de omgeving in het leven kan roepen.[20] Daarvoor moet altijd een wettelijke grondslag zijn. Uit het specialiteitsbeginsel volgt daarnaast dat een bestuursbevoegdheid slechts mag worden uitgeoefend in het kader van de bevoegdheid verlenende wet (art. 3:4 lid 1 Awb) en de daarin beschermde specifieke algemene belangen. Hier is dat 'het belang van een goede ruimtelijke ordening'. De bevoegdheid van het bevoegd gezag voor de planologische medewerking moet altijd aan dit belang gerelateerd zijn. Voor de afbakening van 'een goede ruimtelijke ordening' is de jurisprudentie relevant. Daaruit volgt dat belangen als natuur, milieu, gezondheid en volkshuisvesting worden meegewogen, maar alleen voor zover de bescherming van deze belangen verband houdt met de aan de grond te geven bestemming slechts voor zover ze ruimtelijk relevant zijn.[21] Bij de invulling van dit begrip beschikt de overheid over veel beleidsruimte. Het begrip 'goede ruimtelijke ordening' biedt echter naar de huidige stand van de jurisprudentie (vooralsnog) geen grondslag om financiële participatie van de omgeving bij een energieproject te eisen van de initiatiefnemer. Dat geldt voor alle vormen van financiële participatie uit de participatiewaaier. Met deze opties van financiële participatie is geen ruimtelijk relevant belang gemoeid. De privaatrechtelijke constructie van een energieproject (mede-eigenaarschap/financiële deelneming), of het meeprofiteren van het energieproject door de omgeving (omwonendenregeling of omgevingsfonds), hebben geen betrekking op de ruimtelijke gevolgen van het energieproject.[22] Kortom: wel of geen financiële participatie van de omgeving doet niets toe of af aan de ruimtelijke impact van een project voor hernieuwbare energie.

Er zijn in de jurisprudentie ook geen aanwijzingen dat het belang van duurzaamheid gebruikt kan worden als aanknopingspunt om eisen te stellen aan financiële participatie. Het belang van duurzaamheid – dat gezien kan worden als een aspect van het milieu – kan meewegen in de belangenafweging over de 'goede ruimtelijke ordening', maar alleen als daarmee een ruimtelijk relevant motief wordt gediend. De effecten van een bestemming op de woon- en leefomgeving van omwonenden moet meegenomen worden voor zover de effecten op de omgeving ruimtelijk relevant zijn.[23]

20 Dit geldt voor beleid dat de juridische status heeft van 'beleidsregel' (art. 1:3 lid 4 Awb, art 4:81 Awb), en ook voor overige vormen van beleid, zoals een vaste gedragslijn of richtlijn (art. 3:1 lid 2 Awb).
21 Zie voor een overzicht van de jurisprudentie o.a. Boeve & Groothuijse e.a., Omgevingsrecht, Europa Law Publishing, Amsterdam 2019, p. 228-233.
22 Dat neemt niet weg dat financiële participatie een positief effect kan hebben op de woon- en leefomgeving van omwonenden (of de subjectieve beleving van omwonenden). Bijvoorbeeld een omgevingsfonds waarmee maatschappelijke doelen in de buurt worden gefinancierd of de zeggenschap van omwonenden als mede-eigenaar over de ruimtelijke inpassing van het energieproject.
23 ABRvS 6-11-2019, ECLI:NL:RVS:2019:3765 (Bestemmingsplan Smallingerland).

Draagvlak biedt naar de huidige stand van de jurisprudentie ook geen aanknopingspunt om resultaten te eisen op het gebied van financiële participatie. Draagvlak kan wel een rol spelen in de afweging van de beoordeling van de ruimtelijke aanvaardbaarheid van een energieproject. In het kader van een goede ruimtelijke ordening dient een bestuursorgaan alle ruimtelijk relevante belangen af te wegen. Belangen van omwonenden moeten goed in beeld zijn gebracht en gewogen (art. 3:2 Awb en art. 3:4 Awb).[24] Planologische medewerking aan een zon- of windpark kan worden geweigerd als het bevoegd gezag kan motiveren (op basis van vastgesteld participatiebeleid) dat de ontwikkeling van het hernieuwbare energieproject op die locatie niet in het belang is van een goede ruimtelijke ordening. Als het bevoegd gezag vanwege de belangen van omwonenden (ontbreken maatschappelijk draagvlak) geen planologische medewerking wil verlenen, dan zal hij moeten motiveren dat de ruimtelijke effecten van het energieproject zo nadelig zijn voor de woon- en leefomgeving van omwonenden dat naar zijn oordeel het project ruimtelijk niet aanvaardbaar is. Bestaat er wel draagvlak voor een energieproject, dan kan het zijn dat andere relevante ruimtelijke waarden in de weg staan aan het verlenen van toestemming.

2.2.2 Maatschappelijke tendersystematiek

Om financiële participatie van de omgeving in een energieproject te stimuleren, gebruiken overheden – veelal in samenwerking met burgers en maatschappelijke partners – in de praktijk een maatschappelijke tendersystematiek. In de kern komt het erop neer dat voorstellen voor een energieproject van verschillende initiatiefnemers op verschillende punten kunnen scoren. Onder andere op participatie. Initiatieven met het hoogste aantal punten komen in aanmerking voor planologische medewerking en/of (het gebruik van) de grond.
Het uitschrijven van maatschappelijke tenders heeft ook te maken met de vele aanvragen die 'op stapel' liggen voor de aanleg van zonneparken. Er ontstaat schaarste aan grond voor zonneparken en tegelijkertijd zien overheden graag vormen van financiële participatie. Dit leidt (in toenemende mate) tot het uitschrijven van een maatschappelijke tender. Financiële participatie kan alleen onderdeel van de beoordelingscriteria zijn als de overheid eigenaar is van de grond.

Voorbeelden maatschappelijke tender

In Nederland zien we een aantal voorbeelden van de maatschappelijke tendersystematiek. Voor windenergie is de maatschappelijke tendersystematiek onder andere gevolgd in de provincie Groningen en in de gemeente Staphorst. Voor zonne-energie heeft de gemeente Barneveld gekozen voor deze aanpak.

Een recent voorbeeld is de gemeente Utrecht die in de polders Rijnenburg en Reijerscop plaats wil bieden aan een energielandschap. De gemeenteraad heeft hiervoor een uitnodigingskader energielandschap vastgesteld. Hierin stelt de raad onder andere kaders waaraan voorstellen van initiatiefnemers ten aanzien van participatie moeten voldoen.

Een toenemend aantal overheden is geïnteresseerd in toepassing van de maatschappelijk tendersystematiek bij de ontwikkeling en realisatie van hernieuwbare energie. Dit brengt tevens met zich mee dat op dit gebied de (juridische) grenzen worden verkend en een aantal projecten ook een insteek van uitproberen en leren kennen.

Toelichting

Het bevoegd gezag kan in een maatschappelijke tender punten toekennen aan de mate waarin de initiatiefnemer zich zal inspannen om omwonenden te informeren en draagvlak te creëren of te vergroten. Let op dat deze systematiek niet zo wordt opgezet dat financiële participatie feitelijk een wegingsfactor of eis vormt voor het in behandeling nemen van een aanvraag of voor planologische medewerking. Dat is niet toelaatbaar. Er ontbreekt een ruimtelijk motief om inhoudelijk een dergelijke eis te stellen (zie par. 2.2.1).

Is het bevoegd gezag eigenaar van de grond, dan bestaat waarschijnlijk meer ruimte om zelf gestelde eisen en randvoorwaarden te stellen bij het uitschrijven van een tender om een initiatiefnemer in aanmerking te laten komen voor het huren of kopen van de grond. Zie voor de juridische kaders van het gebruik van privaatrecht de toelichting bij paragraaf 2.3.1.

2.3 Participatieafspraken in overeenkomsten

In overeenkomsten kan het bevoegd gezag afspraken maken met de initiatiefnemer over financiële participatie. Is de overheid eigenaar van de grond waarop het energieproject wordt gerealiseerd, dan is het aannemelijk dat ruimte bestaat om bij de gronduitgifte eisen te stellen (par. 2.3.1). Een waarschuwing geldt voor het bedingen van financiële participatie in ruil voor planologische medewerking. Op basis van wetgeving en de huidige stand van de jurisprudentie is die mogelijkheid er niet (par. 2.3.2).

2.3.1 Gronduitgifteovereenkomst

Als de overheid eigenaar is van de grond voor een energieproject, bestaat er ruimte om in een privaatrechtelijke

24 Er is geen wettelijke regeling die bepaalt dat er voor een ruimtelijke ontwikkeling voldoende draagvlak moet zijn bij omwonenden, ondernemers en belangenorganisaties. O.a. ABRvS 3-4-2019, ECLI:NL:RVS:2019:1064 (Windlocatie Battenoord).

gronduitgifte-overeenkomst eisen te stellen aan vormen van financiële participatie van omwonenden. Het verdient aanbeveling om de kaders vast te leggen in beleid.

Toelichting
Als de overheid belangen wil behartigen via het privaatrecht en de betreffende publiekrechtelijke wet over die mogelijkheid geen uitsluitsel biedt, zal het erom gaan of door het gebruik van het privaatrecht een publiekrechtelijke regeling op een onaanvaardbare wijze wordt doorkruist (doorkruisingsleer)[25] Dat blijkt uit het arrest Windmill.

De vraag of het bedingen van financiële participatie van omwonenden in een project voor hernieuwbare energie leidt tot een onaanvaardbare doorkruising van de kaders van de Wet ruimtelijke ordening is in de jurisprudentie (nog) niet beantwoord. Op basis van de huidige stand van de jurisprudentie van de Hoge Raad is het bedingen van financiële participatie mogelijk wel toelaatbaar.

In de gemeentelijke praktijk is het gebruikelijk om planologisch beleid te voeren via het bedingen van voorwaarden in koop-, huur- of erfpachtovereenkomsten. In de arresten Kunst- en antiekstudio Lelystad en Chidda heeft de Hoge Raad geoordeeld dat het gebruik van de privaatrechtelijke weg niet leidt tot een onaanvaardbare doorkruising van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO).[26] Dit houdt in dat het bevoegd gezag de mogelijkheid heeft om betwiste voorwaarden over grondgebruik in overeenkomsten op te nemen, ook als het betekent dat hierdoor gebruik beperkt of verboden wordt dat volgens het bestemmingsplan geoorloofd is. Dat het privaatrecht op deze manier gebruikt mag worden, leidt de Hoge Raad onder meer af uit de wetshistorie van de WRO en een jarenlange gemeentelijke praktijk.[27] Deze jurisprudentie is nog steeds relevant.[28]

Deze rechtspraak wijst in de richting dat ruimte bestaat voor de overheid om in een privaatrechtelijke overeenkomst eisen te stellen aan financiële participatie. Niettemin blijft onzeker hoe de rechter oordeelt als een geschil ontstaat. Het is niet uitgesloten dat de rechter tot de conclusie komt dat sprake is van strijd met de wet of onaanvaardbare doorkruising. Privaatrechtelijk handelen door de overheid wordt ook begrenst door algemene beginselen van behoorlijk bestuur (art. 3:14 BW en art. 3:1 lid 2 Awb). Zo is de overheid gebonden aan normen als het gelijkheidsbeginsel en het evenredigheidsbeginsel in de precontractuele fase en de inhoud van de overeenkomst. Op grond van het gelijkheidsbeginsel (de eis van consistent overheidshandelen) is het in elk geval belangrijk om de eisen met betrekking tot participatie op te nemen in beleid.

2.3.2 Overeenkomst over planologische medewerking

In een overeenkomst met de initiatiefnemer kan het bevoegd gezag de intentie opnemen dat het inspanningen zal verrichten om planologische medewerking te verlenen aan een ruimtelijke ontwikkeling, zoals een project voor hernieuwbare energie.[29] Ook kan worden afgesproken dat de initiatiefnemer inspanningen verricht om draagvlak te creëren of te vergroten, bijvoorbeeld door het aanbieden van de mogelijkheid tot financiële participatie aan omwonenden. Er zijn geen mogelijkheden voor het bevoegd gezag om in een overeenkomst met de initiatiefnemer financiële participatie te eisen in ruil voor planologische medewerking. Dat geldt voor alle vormen van financiële participatie zoals beschreven in de participatiewaaier.

Toelichting
Financiële participatie voor de omgeving in een project is niet direct te relateren aan de behartiging van een ruimtelijk relevant motief (zie par. 2.1). Als de overheid in ruil voor planologische medewerking voorwaarden bedingt buiten het kader van de 'goede ruimtelijke ordening' (art. 3.1 Wro en art. 2.12 Wabo), is de overeenkomst niet afdwingbaar. Uit het arrest Alkemade/Hornkamp volgt dat de gemeente aan de planologische medewerking geen voorwaarden mocht verbinden ter behartiging van de gewenste woonruimteverdeling: 'De bevoegdheden die de Wet op de Ruimtelijke Ordening aan de gemeente verleent, kunnen alleen strekken tot de behartiging van haar planologische belangen'.[30] Als de bevoegdheid wordt gebruikt voor een ander doel dan waarvoor deze is verleend, is sprake van strijd met het verbod van détournement de pouvoir of het oneigenlijk gebruik van bevoegdheden (vgl. art. 3:3 Awb). Een dergelijke overeenkomst is nietig. Deze lijn wordt bevestigd in het arrest Bouwers/Bladel (over de ruimte-voor-ruimte-regeling), waarin wordt benadrukt dat voorwaarden het doel moeten (kunnen) dienen waarvoor de bevoegdheid door de wet is gegeven.[31] Dit neemt vanzelfsprekend niet weg dat een initiatiefnemer kan aangeven dat hij – met het oog op het Klimaatakkoord en/of lokaal beleid – op vrijwillige basis afspraken wil maken over financiële participatie.

25 HR 26-1-1990, ECLI:NL:HR:1990:AC0965 (Windmill).
26 HR 8-7-1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0315 (Kunst- en Antiekstudio Lelystad), HR 24-12-2004, ECLI:NL:HR:2004:AR3642 (Chidda).
27 De doorkruisingsleer biedt echter ook ruimte voor een andere redenering.
28 P.J.J. van Buuren, A.G.A. Nijmeijer, J. Robbe, Hoofdlijnen ruimtelijk bestuursrecht (tiende druk), Deventer: Wolters Kluwer 2017, par. 9.3. Zie ook uitgebreid https://vng.nl/publicaties/de-doorkruisingsleer-in-perspectief.
29 In de praktijk wordt dit ook wel een 'anterieure overeenkomst' genoemd. In de juridische literatuur en rechtspraak wordt het begrip 'bevoegdhedenovereenkomst' gebruikt.
30 HR 3-4-1998, ECLI:NL:PHR:1998:AN5655 (Alkemade/Hornkamp).
31 HR 24-03-2017, ECLI:NL:HR:2017:483 (Bouwers/Bladel).

2.4 Besluitvorming

Het kan zijn dat in het voortraject voorafgaand aan besluitvorming geen afspraken tot stand zijn gekomen tussen de initiatiefnemer en omwonenden over financiële participatie in de vorm van mede-eigenaarschap, omgevingsfonds of omwonendenregeling. Het bevoegd gezag heeft geen ruimte om in de besluitvorming deze vormen van financiële participatie alsnog af te dwingen. De mogelijkheid van het bevoegd gezag om voorafgaand aan de formele besluitvormingsprocedure voorwaarden te verbinden aan planologische medewerking, wordt in beginsel op eenzelfde wijze genormeerd als de voorschriften van het besluit zelf.[32] Ook hier doet zich de vraag voor of financiële participatie te relateren is aan een 'ruimtelijk relevant belang'. Gelet op de huidige jurisprudentie over het begrip 'goede ruimtelijke ordening' geldt dat het bevoegd gezag financiële participatie in de vorm van mede-eigenaarschap, omgevingsfonds of omwonendenregeling niet via voorwaarden of voorschriften kan eisen. Dat geldt ook als er participatiebeleid is opgesteld (zie par. 2.2.1).
Het kan zijn dat voor een omgevingsvergunning voor hernieuwbare energie een verklaring van geen bedenkingen is vereist van een ander, daarvoor aangewezen, bestuursorgaan. De bevoegdheid om deze verklaring van geen bedenkingen te weigeren, of daaraan voorwaarden te verbinden, is evenzeer begrensd door het belang van de goede ruimtelijke ordening.[33] Dat betekent dat een dergelijke verklaring niet benut kan worden om voorwaarden te stellen aan financiële participatie in de vorm van mede-eigenaarschap, omgevingsfonds of omwonendenregeling.

Het onderwerp financiële participatie van de omgeving in projecten voor hernieuwbare energie bij ruimtelijke besluiten op gemeentelijk niveau kan ook onderdeel zijn van een provinciale verordening. De bevoegdheid om eisen te stellen aan (de kwaliteit) van gemeentelijke ruimtelijke besluiten geldt ook hier alleen als 'een goede ruimtelijke ordening' (art. 4.1 Wro)[34] in het geding is. Dat betekent dat er geen bevoegdheid bestaat om met toepassing van de verordening een juridisch afdwingbare resultaatsverplichting op te nemen over financiële participatie van de omgeving in een energieproject.

2.5 Financiële bijdrage aan een ruimtelijke ontwikkeling (art. 6.24 lid 1 onder a Wro)

Het bevoegd gezag kan in een overeenkomst een financiële bijdrage overeenkomen met de initiatiefnemer voor een ruimtelijke ontwikkeling (natuur, landschap, recreatie etc.). Noodzakelijk is dat de structuurvisie daarvoor een basis bevat (art. 6.24 lid 1 onder a Wro). Als de initiatiefnemer een dergelijke financiële bijdrage weigert, kan dat voor het bevoegd gezag in bepaalde gevallen reden zijn om geen planologische medewerking te verlenen

De financiële bijdrage is bijvoorbeeld voor een fonds dat wordt beheerd door het bevoegd gezag. Het gaat dan uitdrukkelijk niet om een omgevingsfonds waarbij een deel van de opbrengst van het project ten goede komt aan maatschappelijke doelen in de buurt (bijvoorbeeld de sportclub of wijkvereniging). Art. 6.24 lid 1 onder a Wro biedt niet de mogelijkheid van het reguleren van een vorm van financiële participatie zoals beschreven in de participatiewaaier.

Toelichting

Art. 6.24 lid 1 onder a Wro biedt een basis voor een anterieure grondexploitatieovereenkomst waarin voorafgaand aan een exploitatieplan afspraken worden gemaakt over kostenverhaal.[35] De bepaling maakt ook afspraken over ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk, los van de grondexploitatie. Het idee hierachter is dat het bevoegd gezag een financiële bijdrage kan verlangen voor niet winstgevende (verlieslijdende) maatschappelijke ontwikkelingen, zoals natuurontwikkeling of landschapsprojecten.[36] Van belang is dat de structuurvisie de ruimtelijke ontwikkeling benoemt en precies aangeeft welke maatregelen worden bekostigd met de financiële bijdrage. In de praktijk komen meestal vrijwillig afspraken tot stand.

Als de initiatiefnemer geen vrijwillige afspraken maakt met het bevoegd gezag, kan dat consequenties hebben voor de besluitvorming. Uit de jurisprudentie volgt dat als een initiatiefnemer weigert vrijwillig een dergelijke overeenkomst aan te gaan, het bestuur planologische medewerking aan het project kan weigeren als het project niet bijdraagt aan een goede ruimtelijke ordening (art. 3.1 lid 1 Wro). De financiële bijdrage voor ruimtelijke ontwikkeling is in dat geval bedoeld als compensatie van een inbreuk door een project op een publiekrechtelijke waarde, die is vastgesteld in beleid. Van ontoelaatbare betaalplanologie is dus geen sprake. De jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak maakt duidelijk welke randvoorwaarden in acht moeten worden genomen.[37]

32 Van Wijk/Konijnenbelt & Van Male, Hoofdstukken van bestuursrecht, 16e dr., Deventer 2014, p. 198-199.
33 Zie art. 2.27 lid 1 Wabo en art. 6.5 lid 2 Bor.
34 Van belang is ook dat gemotiveerd wordt dat met dergelijke regels een provinciaal belang wordt gediend (subsidiariteitsvereiste).
35 Zoals bovenwijkse voorzieningen of bovenplanse verevening.
36 Kamerstukken II 2004-2005, 29435, nr. 68 (motie Geluk).
37 O.a. ABRvS 28-8-2019, ECLI:NL:RVS:2019:2950 (Recreatiewoning Oldebroek).

Er moet een ruimtelijk motief ten grondslag liggen aan de eis van compensatie (zoals natuur, recreatie, waterberging etc.). De structuurvisie moet de basis bevatten voor de financiële bijdrage. Verder moet vaststaan dat het een compensatie van een ruimtelijke verslechtering betreft die nodig is voor verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. Tot slot moet samenhang bestaan tussen de maatregelen en het planologisch nadeel.

2.6 Omgevingswet

De Omgevingswet brengt – voor zover nu te overzien – geen verandering in de bevoegdheid van de overheid als het gaat om financiële participatie. Ook onder de Omgevingswet kan het bevoegd gezag financiële participatie door de omgeving stimuleren via participatiebeleid. De Omgevingswet biedt geen basis om de initiatiefnemer tot financiële participatie te verplichten. Die bevoegdheid zou geen wettelijke grond kennen en dus - gelet op het legaliteitsbeginsel - ook niet in het participatiebeleid worden gecreëerd.
Relevante wijzigingen ten opzichte van de Wro zijn de overgang van het 'belang van de goede ruimtelijke ordening' naar het 'belang van de fysieke leefomgeving' (par. 2.5.1). Ook bevat de Omgevingswet in artikel 13.22 een regeling voor een opvolger van de overeenkomst voor ruimtelijke ontwikkeling ex. art. 6.24 lid 1 onder a Wro (par. 2.5.2).

2.6.1 Belang van de fysieke leefomgeving

De Omgevingswet richt zich op de fysieke leefomgeving en reguleert activiteiten die gevolgen hebben of kunnen hebben voor de fysieke leefomgeving. Deze verbrede reikwijdte biedt het bevoegd gezag geen extra ruimte om financiële participatie van de omgeving in een project te eisen.

Toelichting

Het begrip fysieke leefomgeving is niet in de wet gedefinieerd. Wel is een niet uitputtende opsomming van onderdelen van de fysieke leefomgeving opgenomen (art. 1.2 lid 2 Ow). In de wet zijn ook maatschappelijke doelen geformuleerd (art. 1.3 Ow). Bestuursorganen oefenen taken en bevoegdheden uit met het oog op deze doelen, tenzij in de wet specifieke kaders zijn gegeven (art. 2.1 lid 1 Ow).

Voor energieprojecten zijn onder meer de kaders voor het omgevingsplan, de omgevingsvergunning voor een omgevingsplanactiviteit en het projectbesluit relevant. In het omgevingsplan kunnen regels worden gesteld voor activiteiten die gevolgen hebben voor de fysieke leefomgeving (art. 4.1 lid 1 Ow). In het omgevingsplan staan ook regels die nodig zijn voor een evenwichtige toedeling van functies aan locaties (art. 4.2 lid 1 Ow). Het gaat hierbij om het vinden van een balans tussen ontwikkelingsmogelijkheden en het beschermen van aanwezige waarden in de fysieke leefomgeving. Naast het ruimtelijke motief kunnen andere aan de fysieke leefomgeving gerelateerde motieven een rol spelen (zoals duurzaamheid, milieu, landschap, natuurkwaliteit).[38]

Het omgevingsplan heeft een bredere reikwijdte dan een bestemmingsplan. De bevoegdheid om eisen te stellen is daarmee ruimer. Financiële participatie-eisen die ingrijpen in de private constructie van een onderneming, of gericht zijn op uitbetaling van een bedrag aan particulieren, kunnen echter niet direct gekoppeld worden aan de belangen van de fysieke leefomgeving.

Onder de Omgevingswet (die uitgaat van het principe: 'ja, tenzij') wordt het uitgangspunt van toelatingsplanologie (principe: 'nee, mits') verlaten. Daarmee is het op zichzelf mogelijk om in het omgevingsplan een gebodsbepaling op te nemen. Een gebodsbepaling kan een eigenaar verplichten tot gebruik overeenkomstig de toegelaten bestemming. Nu de directe link met de fysieke leefomgeving ontbreekt, is het ook niet mogelijk om via een gebodsbepaling in het omgevingsplan financiële participatie voor te schrijven. Het opnemen van gebodsbepalingen mag bovendien het eigendomsrecht (art. 1 EP EVRM) en het evenredigheidsbeginsel (art. 3:4 lid 2 Awb) niet schenden.

2.6.2 Financiële bijdrage ruimtelijke ontwikkeling

Onder de Omgevingswet blijft het mogelijk voor het bevoegd gezag om met de initiatiefnemer een overeenkomst te sluiten over een financiële bijdrage voor ontwikkelingen van een gebied.

Toelichting

In de Omgevingswet wordt de financiële bijdrage voor de ontwikkeling van een gebied geregeld in Afdeling 13.7. Art. 13.22. Ow biedt de bevoegdheid om in een overeenkomst over bij AMvB aangewezen activiteiten afspraken te maken over een financiële bijdrage op basis van een omgevingsvisie of programma.[39]

Deze bepaling is in zekere zin de opvolger van art. 6.24 lid 1 onder a Wro. Naar verwachting wordt ook de huidige jurisprudentie over de toepassing van art. 6.24 lid 1 onder a Wro gecontinueerd onder de Omgevingswet. Dit betekent dat als een initiatiefnemer weigert een overeenkomst aan te gaan over een financiële bijdrage voor ruimtelijke ontwikkeling, dit voor het bevoegd gezag een

38 Het Besluit kwaliteit leefomgeving bevat beoordelingsregels voor een omgevingsplanactiviteit (art. 5. 18 Ow). In het omgevingsplan zelf kunnen ook beoordelingsregels worden opgenomen (art. 5.21 Ow). Wijkt het energieproject af van het omgevingsplan, dan kan de vergunning verleend worden ' met het oog op een evenwichtige toedeling van functies aan locaties' (art. 5.21 lid 2 onder b Ow jo art. 80a lid 2 Bkl).
39 De activiteiten waar art. 13.22 Ow op ziet zijn aangewezen in art. 8.20 Omgevingsbesluit. Ook energieprojecten worden hier genoemd.

reden kan zijn om planologische medewerking te weigeren als daardoor het belang van de fysieke leefomgeving niet is gewaarborgd.

De Omgevingswet geeft in art. 13.23 de bevoegdheid om in een omgevingsplan te bepalen dat een financiële bijdrage wordt verhaald voor ontwikkelingen ter verbetering van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Deze bevoegdheid biedt de mogelijkheid om financiële bijdragen af te dwingen, in tegenstelling tot de mogelijkheid om op vrijwillige basis over financiële bijdragen te contracteren. Dit artikel biedt geen basis om een financiële bijdrage af te dwingen op initiatiefnemers van projecten voor hernieuwbare energie.

Verdere informatie en hulpmiddelen voor participatie bij hernieuwbare energieprojecten

Naast deze factsheet zijn verschillende publicaties beschikbaar die advies en handvatten bieden voor het vormgeven van participatie bij hernieuwbare energieprojecten op land. Er zijn zowel publicaties over het maken van afspraken als over de uitvoering van participatietrajecten.

Handreiking participatie in duurzame-energieprojecten

Deze webpagina van klimaatakkoord.nl dient als een portal naar alle informatie over participatie bij duurzame energieprojecten op land en biedt zowel informatie over participatie gedurende de beleidsfase in aanloop naar een energieproject als over de verschillende vormen van participatie tijdens de ontwikkeling en exploitatie van een project. Deze handreiking bevat o.a.:
De Participatiewaaier: een overzicht van verschillende vormen van projectparticipatie (zowel ontwerp- als financiële participatie). De participatiewaaier is bedoeld als menukaart van mogelijke bovenwettelijke participatieopties.
Voorbeelden van participatie in projecten: verzameld door RVO.

Green deal Participatie van de Omgeving bij Duurzame Energieprojecten

Met deze Green deal tussen overheden, brancheorganisaties en maatschappelijke organisaties zijn inzichten en ideeën ontwikkeld en gedeeld om participatieprocessen te verbeteren bij duurzame energieprojecten.

Sectorale gedragscodes

Gedragscodes bieden projectontwikkelaars handvatten voor betrekken van de omgeving bij hernieuwbare energieprojecten. Leden van de respectievelijke brancheverenigingen zijn gebonden aan de codes.
Gedragscode Wind op Land: bindend voor leden van NWEA en Energie Samen.
Gedragscode Zon op Land: bindend voor leden van Holland Solar.

Omgevingswet

De Omgevingswet vervangt de bestaande wetgeving over ruimtelijke ordening en de ruimtelijke inpassing van energieprojecten. Participatie is een belangrijke pijler onder de Omgevingswet. Daarom zijn verschillende voorbeelden van en hulpmiddelen voor participatie ontwikkeld. Meer informatie daarover is te vinden op Inspiratiegids Participatie Omgevingswet.

Expertpool

Voor verdere informatie en hulpmiddelen voor participatie bij hernieuwbare energieprojecten kunt u terecht bij de expertpool van het Nationaal Programma RES. In deze expertpool zijn verschillende kennispartners werkzaam, waaronder de NVDE, de Participatiecoalitie en juristen. Afhankelijk van de vraag naar specifieke expertise zal een van de partners gevraagd worden de regio met advies verder te helpen.

Handreiking Participatie Wijkaanpak Aardgasvrij

Het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) heeft een handreiking participatie opgesteld met tips, kennis en voorbeelden van het organiseren van en keuzes maken over een participatieproces.

Leeromgeving energieparticipatie.nl

Energieparticipatie.nl is een leeromgeving van het Nationaal Programma RES voor participatie bij het opwekken van duurzame energie. Bezoekers kunnen de meest recente kennis opdoen over de mogelijkheden, vormen en doelen van participatie. Die kennis helpt om weloverwogen keuzes te maken bij het inrichten van- of deelnemen aan participatie. Ook kunnen zij onderling kennis en ervaringen delen.

Bijlage overzicht relevante jurisprudentie

ABRvS 6 november 2019, ECLI:NL:RVS:2019:3765 (Bestemmingsplan Smallingerland)

In deze uitspraak over de vaststelling van een bestemmingsplan maakt de Afdeling bestuursrechtspraak duidelijk dat het doel van duurzaamheid op zichzelf een milieuaspect betreft waarmee een ruimtelijk motief gediend zou kunnen zijn. Het doel moet dan wel zien op de milieugevolgen van het ruimtegebruik van de gronden in het plangebied. De planregeling sluit bepaalde onderzoeksactiviteiten uit om de milieugevolgen van het gebruik van aardgas door de samenleving te beperken. Uit de uitspraak blijkt duidelijk dat deze planregeling niet tot doel heeft het ruimtegebruik van de gronden in het plangebied of de invloed van dat ruimtegebruik op de omliggende gronden te regelen. Nu de behartiging van een ruimtelijk doel bij de planregeling ontbreekt, is sprake van strijd met art. 3.1 lid 1 Wro.

ABRvS 3 april 2019, ECLI:NL:RVS:2019:1064 (Windlocatie Battenoord)

In deze uitspraak maakt de Afdeling bestuursrechtspraak duidelijk dat het bestaan van draagvlak niet beslissend is voor de rechtmatigheid van de genomen besluiten (r.o. 24). Het streven naar draagvlak is een aspect dat zich vertaalt in de belangenafweging die het bevoegd gezag bij de beoordeling van de ruimtelijke aanvaardbaarheid van het energieproject moet maken. Het betreft een afweging tussen de nationale, provinciale en gemeentelijke belangen bij een duurzame energievoorziening en onder meer de belangen van omwonenden. Van belang daarbij is dat de belangen van omwonenden goed in beeld zijn gebracht en gewogen.

ABRvS 18 december 2019, ECLI:NL:RVS:2019:4209 (Windpark Greenport Venlo)

In deze uitspraak maakt de Afdeling duidelijk dat bijvoorbeeld op grond van gemeentelijk beleid, van een initiatiefnemer kan worden verlangd dat hij (specifieke) inspanningen verricht die zijn gericht op het informeren van omwonenden en het verwerven of vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor de gewenste ontwikkeling. Het niet behoorlijk nakomen van een dergelijke verplichting kan voor het bestuursorgaan reden zijn de gewenste medewerking niet te verlenen.

ABRvS 1 april 2020, ECLI:NL:RVS:2020:958 (Zonnepark Hijken)

De Afdeling bestuursrechtspraak interpreteert een voorwaarde van de gemeenteraad in een ontwerpverklaring van geen bedenkingen, die inhoudt dat de initiatiefnemer moet aantonen dat er voldoende draagvlak is in de omgeving voor het te realiseren zonnepark, als een op de initiatiefnemer rustende inspanningsverplichting. Met het beschikbaar stellen van een geldbedrag voor de aanschaf van een warmtepomp ten behoeve van het dorpshuis, het schenken van obligaties aan de jeugdsoos en het mogelijk maken van geïnteresseerden om financieel te participeren, heeft de initiatiefnemer voldoende inspanningen verricht om lokaal draagvlak te verwerven.

ABRvS 28 augustus 2019, ECLI:NL:RVS:2019:2950 (Recreatiewoning Oldebroek)

Uit deze uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak volgt dat het bevoegd gezag onder voorwaarden bevoegd is om planologische medewerking te weigeren, indien een initiatiefnemer weigert een (anterieure) overeenkomst aan te gaan die strekt tot betaling van een bijdrage voor ruimtelijke ontwikkeling (art. 6.24 lid 1 onder a Wro). Naar het oordeel van de Afdeling verzet het systeem van de Wro zich er niet tegen dat ook zonder aangewezen bouwplan als bedoeld in art. 6.2.1 van het Bro een overeenkomst als bedoeld in art. 6.24 lid 1 onder a Wro wordt aangegaan.

HR 2 april 1998, ECLI:NL:PHR:1998:AN5655 (Alkemade/Hornkamp)

Uit dit arrest van de Hoge Raad volgt dat een gemeente in ruil voor planologische medewerking geen voorwaarden mag bedingen buiten het kader van de WRO (oud). De gemeente Alkemade mocht de medewerking aan de vrijstelling van het bestemmingsplan niet afhankelijk stellen van de contractuele aanvaarding door Hornkamp van een voorwaarde ter behartiging van de door haar gewenste woonruimteverdeling. De bevoegdheden die deze wet verleent aan de gemeente, kunnen alleen strekken tot behartiging van haar planologische belangen. Als de bevoegdheid wordt gebruikt voor een ander doel dan waarvoor deze is verleend, is sprake van strijd met het verbod van détournement de pouvoir. Een dergelijke overeenkomst is nietig en niet afdwingbaar.

HR 24 maart 2017, ECLI:NL:HR:2017:483 (Bouwers/Bladel)

De Hoge Raad benadrukt in dit arrest nogmaals dat voorwaarden die bij een bevoegdhedenovereenkomst worden gesteld over de uitoefening van een publiekrechtelijke bevoegdheid door de wet moeten worden toegelaten. Waar het gaat om planologische bevoegdheden van (organen) van de gemeente moeten de voorwaarden het doel kunnen dienen waarvoor de bevoegdheid door de wet is gegeven. Oftewel: een ruimtelijk motief. In deze zaak ging het om een afspraak tussen de gemeente en een projectontwikkelaar waarbij planologische medewerking voor de bouw van vrijstaande woningen werd toegezegd in ruil voor een verplichting om stallen te slopen in de Provincie Noord-Brabant (Ruimte voor Ruimte regeling). De Hoge Raad oordeelde dat de gemeente deze voorwaarde mag stellen in een bevoegdheden overeenkomst.

HR 26 januari 1990, ECLI:NL:HR:1990:AC0965 (Windmill)

In dit arrest formuleert de Hoge Raad het toetsingskader om te beoordelen of de overheid via het privaatrecht publieke belangen mag behartigen. Als de publiekrechtelijke wet geen antwoord geeft op de vraag of gebruik van privaatrecht toelaatbaar is, moet worden bezien of de publiekrechtelijke regeling op een onaanvaardbare wijze wordt doorkruist. Hierbij wordt gelet op de inhoud en strekking van de publiekrechtelijke regeling, de wijze waarop en de mate waarin belangen van burgers in de publiekrechtelijke regeling zijn beschermd en tot slot of de overheid via de publiekrechtelijke regeling een vergelijkbaar resultaat zou kunnen bereiken. In deze zaak had de Staat een privaatrechtelijk heffing opgelegd aan een bedrijf voor het lozen van afvalgips in oppervlaktewater in eigendom van de Staat. De Hoge Raad oordeelde dat sprake was van een onaanvaardbare doorkruising van de toenmalige Wet verontreiniging oppervlaktewateren.

HR 8 juli 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0315 (Kunst- en antiekstudio Lelystad)

In dit arrest komt de Hoge Raad tot de conclusie dat de WRO (oud) niet in de weg staat aan het opnemen van voorwaarden over grondgebruik in privaatrechtelijke overeenkomsten, ook niet als het gebruik van de grond wordt beperkt of verboden dat volgens het bestemmingsplan geoorloofd is. In deze zaak ging het om het beding in een overeenkomst dat de grond slechts mocht worden gebruikt voor de bouw van een bedrijven- en een detailhandelscentrum. De vestiging van detailhandel werd uitgesloten terwijl de bestemmingsplanvoorschriften geen beperkingen bevatte ten aanzien van detailhandelsactiviteiten. De Hoge Raad hecht veel waarde aan het feit dat dergelijke voorwaarden in de praktijk al jaren algemeen gebruikelijk zijn en het – met het oog op rechtszekerheid – bezwaarlijk zou zijn als de rechter deze praktijk ontoelaatbaar zou bestempelen.

Nationaal Programma RES Regionale Energie Strategie

Oktober 2019

Beste RES'er,

De afgelopen weken is er door veel mensen hard gewerkt aan deze handreiking Regionale Energiestrategieën 1.1. De meest actuele kennis en de nieuwste inzichten zijn geland in deze handreiking. Het was een uitdaging om het hele verhaal zo helder en samenhangend mogelijk op te schrijven. Zeker omdat het vraagstuk nog zo in beweging is. Gedurende het hele maakproces hebben betrokkenen uit regio's, netbeheerders en departementen meegedacht tijdens RES-coördinatorendagen, klankbordgroepen en in gesprekken. Dit leidde tot veel input en reacties. De handreiking werd zo inhoudelijk steeds beter. Al botste het soms ook best.

Door al die interactie is het begrip voor de inhoud en de formuleringen in deze handreiking verder gegroeid. Bij onszelf en bij vele betrokkenen bij de RES. Dat is belangrijk. Vanwege de kwaliteit van de ondersteuning aan u, die zo hard werkt aan het maken van een RES. De wil tot samenwerking, interesse in elkaars verhaal en af en toe een stevige dialoog is essentieel om tot een goed product te komen.
We hopen daarom van harte dat deze handreiking helpt bij het werken aan de RES in uw regio. Want dat is het doel dat we steeds voor ogen hadden. Ook al hebben we niet álle RES-coördinatoren, RES-bestuurders, netbeheerders en departementen op elk aspect kunnen laten meekijken en meewerken.

Met deze handreiking heeft u een stevig fundament in handen dat houvast geeft aan het bouwen van de RES in uw regio. We beseffen dat er morgen of volgende week alweer nieuwe invalshoeken en inzichten zullen zijn. Door uw feedback en door de wisselwerking tussen al die partijen die met de energietransitie bezig zijn. De handreiking groeit daarin mee.
Daarom staat dit fysieke document ook online: www.regionale-energiestrategie.nl/handreiking.
Daar vindt u steeds de laatste versie, zodat we nieuwe inzichten en kennis met u kunnen blijven delen.

Hoe u de handreiking benut, bepaalt u zelf. Dat is afhankelijk van uw tempo en de context. We zijn samen op weg om een substantieel deel van de Klimaatdoelstellingen in 2030 en 2050 te realiseren. Dat doel is helder, de weg bewandelen we stap voor stap.

Schroom nooit ons te benaderen met vragen of ons te wijzen op onduidelijkheden. Het nationaal programma is er voor u, die in de regio aan de RES werkt.

Met hartelijke groet,

Mede namens het nationaal programmateam,

Kristel Lammers,
directeur
Nationaal Programma Regionale Energiestrategie

Nationaal Programma
Regionale Energiestrategie
Koningskade 40

Postadres
Postbus 93218
2509AE Den Haag

info@npres.nl
www.regionale-energiestrategie.nl

NP RES wordt
gehost door UvW
kvk nr: 40407706

Nationaal Programma RES Regionale Energie Strategie

Handreiking 1.1

Handreiking voor regio's ten behoeve van het opstellen van een Regionale Energiestrategie

Nationaal Programma
RES Regionale Energie Strategie

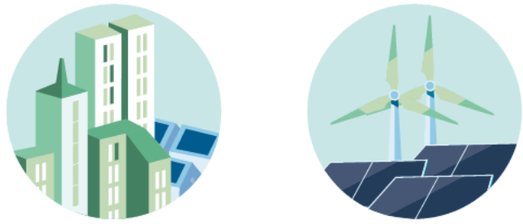

Handreiking voor regio's ten behoeve van het opstellen van een Regionale Energiestrategie

Inhoudsopgave Handreiking

1. Handreiking RES voor de regio's 7
1.1 Doelstelling handreiking RES 9
1.2 Doelgroep handreiking RES 9
1.3 Status van de handreiking RES 1.1 9
1.4 Status van het Programma RES 9

2. Nationale opgave en de RES 11
2.1 Nationale opgave 12
2.2 Regionaal maatwerk voor nationale doelen 12
2.3 Pilots RES 13
2.4 Wat is de RES? 13

3. Opgave RES 15
3.1 De RES in het Klimaatakkoord 16
3.2 Het product RES 17
3.3 Opgave Hernieuwbare Opwek: Elektriciteit 17
3.4 Opgave Gebouwde Omgeving – Regionale Structuur Warmte 18
3.5 Opgave RES en fysieke leefomgeving 21
3.6 Opgave Maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak 21
3.7 Opgave Energiesysteemefficiëntie 22
3.8 Proces: afstemming en besluitvorming 23
3.9 Appreciatie resultaten RES: analyseren 24
3.10 Verdeelsystematiek en Route 35 24
3.11 Relatie met andere sectoren: Landbouw, mobiliteit en industrie 25

4. Afwegingskaders 31
4.1 Elke regio een eigen unieke afweging 32
4.2 Toelichting samenvatting regionaal bod 33
4.3 Toelichting kwantiteit; de opgave voor elektriciteit 34
4.4 Toelichting kwantiteit; de opgave voor Warmte 36
4.5 Toelichting ruimtegebruik 38
4.6 Toelichting maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak 40
4.7 Toelichting energiesysteemefficiëntie 42

Verdieping

1. Data en Monitoring 49
V 1.1 Inleiding, aanleiding en context 50
V 1.2 Context 50
V 1.3 Analysekaarten als startpunt 50
V 1.4 Energiesysteemefficiëntie 50
V 1.5 Data 51
V 1.6 Modellen 52
V 1.7 Monitoring 53
V 1.8 Ondersteuning vanuit NP RES tijdens het RES-proces 54

2. Toelichting op netimpact bepalen werkwijze 55
V 2.1 Netbeheerders bieden inzicht in impact regionaal bod op de energie infrastructuur 56
V 2.2 Impact uitgedrukt in doorlooptijd, ruimtebeslag en kosten 56
V 2.3 Iteratief en aan de hand van scenario's komen tot optimaal regionaal bod 56
V 2.4 Resultaat kan direct benut worden in regionaal bod 56
V 2.5 Plan het werkproces tijdig in met uw regionale netbeheerder 56
V 2.6 Vragen? 56
V 2.7 Uitgebreide toelichting op de stappen van het werkproces netimpact bepalen 57
V 2.8 Toelichting bij stap 1 invulformulieren voor energievraag en -aanbod 57
V 2.9 Overzicht van gevraagde input 58
V 2.10 Toelichting bij stap 2 analyse, begrip en oplossingen 58

3. Borging RES in het beleid voor de fysieke leefomgeving 61
V 3.1 De energietransitie vraagt ruimte 62
V 3.2 Omgevingswet 62
V 3.3 Kaders 62
V 3.4 Het proces van het omgevingsbeleid 64
V 3.5 RES-proces in relatie tot Omgevingsbeleid 65
V 3.6 Ruimtelijke analyse 65
V 3.7 Aanpassing vigerend beleid 67

4. NOVI: strategische keuzes op rijksniveau en richtinggevende uitspraken 69

5. Ontwerpend onderzoek 73

6. Parallelle processen 75
V 6.1 Energieakkoord (2013) 76
V 6.2 Wind op zee 76
V 6.3 Klimaatadaptatie: NAS + deltaplan/ beslissing Ruimtelijke adaptatie 77
V 6.4 Potenties van Rijksvastgoed 77
V 6.5 Beleid gebruik van de ondergrond 77
V 6.6 Verplaatsing of verkabeling van hoogspanningstracés 78
V 6.7 Woonagenda (Nationale woonagenda 2018-2021) 78
V 6.8 Circulaire economie 78
V 6.9 Combineren in de uitvoering 79

7. Participatie 81
V 7.1 Participatie in de RES 82
V 7.2 De passende vorm van betrokkenheid bepalen 82
V 7.3 Indirect: Betrokkenheid van volksvertegenwoordigers 82
V 7.4 Direct: Betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties 82
V 7.5 Doelstellingen betrokkenheid bij de energietransitie 83
V 7.6 Samenhang 85
V 7.7 Van RES tot Omgevingsbeleid 87
V 7.8 Meer informatie 87
V 7.9 Begrippenlijst 88

8. Positionering van volksvertegenwoordigers in de Regionale Energie Strategie 89
V 8.1 Korte samenvatting 90
V 8.2 Doelgroep 90
V 8.3 Inleiding 90
V 8.4 Context 90
V 8.5 Rol in het besluitvormingsproces 90
V 8.6 Betrokkenheid bij formele besluitvormingsmomenten 90
V 8.7 Betrokkenheid bij het volledige ontwikkelproces van de RES 91
V 8.8 Regionale afstemming 91
V 8.9 Individuele betrokkenheid bij de RES 92
V 8.10 Gemeenschappelijke betrokkenheid bij de RES 92
V 8.11 Spectrum van betrokkenheid 93

9. Bestuurlijk Startdocument & samenwerkingsovereenkomst 95
V 9.1 Inleiding 96
V 9.2 Belangrijke elementen in het bestuurlijke startdocument 97

Bijlage
Ondersteunings-producten en expertise voor de RES 101

1. Handreiking **RES** voor de regio's

1.1 Doelstelling handreiking RES

Deze handreiking Regionale Energiestrategieën (RES) is bedoeld om de RES-regio's te ondersteunen bij het maken van een Regionale Energiestrategie. In deze handreiking duiden we eerst de opgave waar de RES-regio's voor staan. Hiervoor kijken we primair naar de afspraken in het Klimaatakkoord van de tafels Gebouwde Omgeving en Elektriciteit. Daarnaast kijken we ook naar de andere sectortafels en andere relevante programma's en processen die van invloed zijn op de RES.
Het opstellen van een RES is geen doel op zich. Het uiteindelijke doel is het realiseren van het doel uit het Klimaatakkoord: CO_2-reductie. De RES-inzet richt zich op 2030 en waar mogelijk op 2050. Dat geeft inwoners, maatschappelijke partijen en bedrijven inzicht in wat er in de toekomst op hen afkomt. Bovendien geeft het gemeenten, provincies en waterschappen inzicht in het reserveren van mensen en middelen in de organisaties. RES geeft ook de kaders waarbinnen bedrijven en maatschappelijke organisaties kunnen investeren.

1.2 Doelgroep handreiking RES

De handreiking RES 1.1 is primair bedoeld voor de ambtelijke en bestuurlijke vertegenwoordigers van de 30 RES-regio's, die aan of met een RES werken. Daarnaast is de handreiking er voor degenen die meewerken aan het opstellen van de RES. Denk aan volksvertegenwoordigers en regionale stakeholders zoals netbeheerders, maatschappelijke organisaties, energiecoöperaties en bedrijven. Ten slotte is de handreiking nuttig voor ambtenaren en bestuurders van gemeenten, provincies en waterschappen die (nog) niet bij de RES betrokken zijn en voor iedereen die meer wil weten over de RES.

1.3 Status van de handreiking RES 1.1

De handreiking is één van de ondersteuningsproducten van het Nationaal Programma RES (NP RES). In december 2018 verscheen eerder een handreiking RES 1.0. Deze was gebaseerd op de kennis van dat moment. De 1.1-versie is aangescherpt en aangevuld op basis van voortschrijdend inzicht en op het Klimaatakkoord van eind juni 2019. De handreiking RES 1.1 bevat de nieuwste informatie over de RES. We bevelen u daarom aan om deze versie als uitgangspunt te nemen. Wanneer nieuwe inzichten beschikbaar zijn houden we u daarvan op de hoogte via www.regionale-energiestrategie.nl.

1.4 Status van het Programma RES

Na de kwartiermakersfase (tot eind 2018) en de opstartfase (januari 2019 - oktober 2019) is het Nationaal Programma RES nu operationeel. Het programmateam richt zich op het ondersteunen en faciliteren van de RES-regio's bij het behalen van de gezamenlijke doelstelling uit het Klimaatakkoord. Via www.regionale-energiestrategie.nl kunt u alle contactgegevens vinden van de medewerkers. Maar ook informatie over ondersteuningsproducten, bijeenkomsten, nieuws en praktijkvoorbeelden. Ook is er een intranet. Hier stellen regio's elkaar vragen en wisselen regio's onderling informatie, contactgegevens en documenten uit.

2. Nationale opgave en de RES

2.1 Nationale opgave

Om de serieuze problemen die de opwarming van de aarde met zich meebrengt te beteugelen, zijn drastische maatregelen nodig. Medio 2019 is het Klimaatakkoord gepresenteerd: de Nederlandse uitwerking van de internationale klimaatafspraken van Parijs (2015). Het Klimaatakkoord is een samenwerking tussen het Rijk, de decentrale overheden, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Samen geven zij invulling aan de doelstelling om met elkaar de CO_2 -uitstoot sterk te verminderen: in 2030 met 49% ten opzichte van 1990. De energietransitie kan alleen slagen door samenwerking tussen deze verschillende partijen. Ze vullen elkaar aan op expertise, uitvoeringscapaciteit, kennis, (wettelijke) bevoegdheden en verantwoordelijkheden.

2.2 Regionaal maatwerk voor nationale doelen

De nationale doelen en afspraken vragen om regionaal maatwerk. Hoe passen hernieuwbare opwek, opslag en de infrastructuur voor warmte en elektriciteit in de leefomgeving van mensen en dieren? Zowel boven als onder de grond? Ruimte is schaars. De doelen zijn alleen te halen door samen te werken. Afspraken over bijvoorbeeld grote zonprojecten in de ene gemeente, hebben invloed op een buurgemeente. Ook op regionaal niveau hebben overheden, inwoners, bedrijfsleven, netbeheerders en maatschappelijke organisaties elkaars vakkennis, kunde of wettelijke bevoegdheden nodig.
Daarom spraken de overheden in het Interbestuurlijke Programma (februari 2018) af een meerjarige programmatische nationale aanpak uit te werken met landsdekkende regionale energiestrategieën. Daarvoor is Nederland verdeeld in 30 'energieregio's'. Zij spraken ook af dat deze strategieën ruimtelijk geborgd worden via het omgevingsbeleid van gemeenten, provincies en Rijk en via het beleid van de Waterschappen (o.a. waterbeleidsplannen).

2.3 Pilots RES

De RES-pilots die van juni 2016 tot okt 2017 plaatsvonden toonden aan dat het mogelijk is om als regio met veel partijen gedragen regionale afspraken te maken. *Meer lezen over de lessen uit de pilots? Zie: http://regionale-energiestrategie.nl/

2.4 Wat is de RES?

Elke energieregio geeft invulling aan de afspraken uit het Klimaatakkoord die zijn gemaakt aan de sectortafels voor Elektriciteit en Gebouwde omgeving. Samen met maatschappelijke partners, bedrijfsleven, overheden en inwoners wordt gekomen tot een regionaal gedragen RES. Deze geeft inzicht in:

- mogelijkheden voor regionale opwek en besparing
- die mogelijkheden vertaald naar keuzes in concrete plekken, projecten en planning
- de afstemming omtrend warmtebronnen
- de gevolgen voor de energie-infrastructuur
- al gerealiseerde projecten en plannen.

De RES is daarmee een **instrument** om de ruimtelijke inpassing van de energietransitie met maatschappelijke betrokkenheid te organiseren.
De RES is ook een manier om langjarige **samenwerking** tussen alle regionale partijen te organiseren, onder andere bij de voorbereiding en de realisatie van projecten. Deze samenwerking tussen provincie, waterschappen, gemeenten, de netbeheerders, het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgerinitiatieven, kan gezamenlijk gedragen keuzes bevorderen. Maar ook helpen bij het formuleren en vaststellen van omgevingsbeleid van gemeenten, provincies en Rijk, waarvoor de RES een bouwsteen is. In dat omgevingsbeleid vindt integrale besluitvorming over de fysieke leefomgeving plaats, op grond waarvan vergunningen kunnen worden verleend. Daarmee krijgen bedrijven en burgers meer zekerheid voor het doen van investeringen.
Tenslotte is de RES een **product.** Het is een document waarin elke regio beschrijft welke energiedoelstellingen zij zal halen en op welke termijn. En welke aanpak/strategie de regio hanteert om deze energiedoelstellingen te bepalen en te halen.

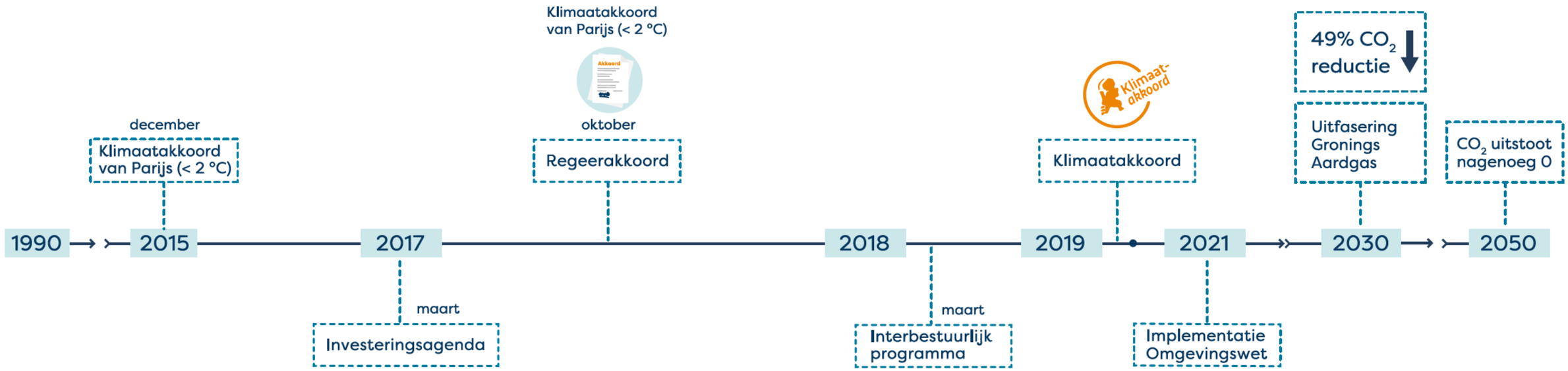

3. Opgave **RES**

3.1 De RES in het Klimaatakkoord

In de RES worden de nationale afspraken uit het Klimaatakkoord in de praktijk gebracht in 30 regio's. Het overzicht van de regio's is te vinden aan het eind van hoofdstuk 3. In een RES-regio werken overheden met maatschappelijke partners, netbeheerders, het bedrijfsleven en inwoners, regionaal gedragen keuzes uit. Dit doen zij voor:

- de opwekking van weersafhankelijke hernieuwbare energieopwekking op land
- de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en
- de daarvoor benodigde opslag- en energie-infrastructuur.

Deze keuzes worden vertaald naar gebieden, projecten en naar het implementeren en uitvoeren van die projecten. De focus in de RES ligt op de opgaven van de uitvoeringsoverleggen Gebouwde omgeving en Elektriciteit. Het energiegebruik in de gebouwde omgeving en de productie van duurzame elektriciteit zijn onderdeel van het algehele energiesysteem. Ze worden daarom beïnvloed door andere onderdelen uit dat energiesysteem. Als een regio dit wenst, kunnen daarom ook (ruimtelijke) opgaven van andere uitvoeringsoverleggen worden meegenomen in de RES.
Denk aan het goed inpassen van de laadinfrastructuur. Of de ruimtelijke gevolgen van milieuzonering, die tot doel heeft dat in 2025 stadskernen emissievrij worden beleverd. Denk voor de industrie aan verbindingen van wind op zee naar het vaste land nabij industriële clusters en aan restwarmte voor de gebouwde omgeving. Of transport en opslag van waterstof en andere duurzame gassen en grondstoffen. Maar ook kansen die agrariërs zien voor hun bedrijven om de CO_2-uitstoot te reduceren en energie op te wekken. Er wordt voor de omgang met deze andere sectoren geen algemene standaard voorgeschreven.

In het Klimaatakkoord staat dat besparing een belangrijke doelstelling is van de regio's. De besparing aan CO_2-uitstoot die daarmee samenhangt mag niet in de plaats worden gesteld van CO_2-besparing door duurzame opwek of gebruik van duurzame warmte. Er is namelijk al gerekend met een besparingsdoelstelling in de landelijke doelstellingen voor hernieuwbare, weersafhankelijke, grootschalige elektriciteit op land (tenminste 35 TWh) en duurzame warmte.

Ook worden de regio's in het Klimaatakkoord uitgedaagd om een RES te ontwikkelen met een hogere ambitie voor elektriciteit dan wat optelt tot 35 TWh. Bij het afwegen van de RES met andere maatschappelijke opgaven of het ruimtelijk inpassen van initiatieven, zullen namelijk naar verwachting nog de nodige plannen afvallen of inkrimpen.

Daarnaast is van belang dat RES-regio's bij het opstellen van hun RES vier elementen scherp in het vizier hebben:

- **RES en fysieke leefomgeving.** Doel is om zoveel mogelijk ruimtelijke kwaliteit te realiseren en te zorgen dat plannen en projecten ruimtelijk vertaald kunnen worden naar zoekgebieden en lokaties.
- **Maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak.** Aandacht is nodig voor een zo breed mogelijke acceptatie van de RES zelf en de maatregelen die hiervoor genomen worden. Uiteindelijk doel is zoveel mogelijk bestuurlijke en maatschappelijke steun voor de keuzes in de RES. Daarvoor is het nodig verschillende partijen en overheden te betrekken bij het maken van de RES.
- **Energiesysteemefficiëntie** nastreven. Het is van belang dat keuzes in de RES haalbaar zijn en bijdragen aan een efficiënt energiesysteem. Dit betekent onder andere dat vraag en aanbod van energie op elkaar moeten zijn afgestemd. Ook moet worden nagedacht over de energie-infrastructuur, betaalbaarheid, inpasbaarheid en planning van het systeem.
- Bijdragen aan de **(kwantitatieve) doelen van de RES** zoals beschreven in het Klimaatakkoord. Zowel voor elektriciteit als voor warmte zijn op nationaal niveau doelen gesteld die de RES-regio's gezamenlijk gevraagd worden te behalen.

De RES zal in de praktijk nooit op al deze onderdelen het optimale resultaat bereiken. Dit komt omdat deze onderdelen niet op zichzelf staan maar met elkaar te maken hebben. Er worden tussen deze onderdelen binnen een RES afwegingen gemaakt. Dit draagt eraan bij dat de RES ook daadwerkelijk haalbaar, ruimtelijk inpasbaar, betaalbaar en gedragen is. In het Afwegingskader in hoofdstuk 4, worden deze onderdelen nader geduid.

3.2 Het product RES

Het zoeken naar samenhang en verbinding tussen keuzes voor de opgaven van de uitvoeringsoverleggen Gebouwde Omgeving en Elektriciteit levert meerwaarde op. De regio's wordt gevraagd om één document op te leveren waarin de opgaven van de beide uitvoeringsoverleggen zijn geïntegreerd. Op twee momenten leveren de regio's een versie op van hun RES:

- De Concept RES wordt op 1 juni 2020 aangeboden aan het NP RES.
- De RES 1.0 wordt op 1 maart 2021 aangeboden aan het NP RES.

3.3 Opgave Hernieuwbare Opwek: Elektriciteit

Voor elektriciteit ligt de focus op ruimtelijke inpassing gerelateerd aan de kwantitatieve doelstelling uit het Klimaatakkoord. Die doelstelling is tenminste 35 Terawattuur (TWh) van 'hernieuwbare energieopwekking op land' in 2030. Dit is gebaseerd op de nationale CO_2-reductiedoelstelling van minimaal 49%. Iedere regio wordt gevraagd een substantiële bijdrage te leveren aan deze landelijke doelstelling en waar mogelijk over te programmeren.

Wat telt mee voor de regionale opgave elektriciteit

Voor het regio-aandeel aan 35 TWh tellen alle installaties mee die elektriciteit produceren uit wind- en zonne-energie. Wel is er bij de zon-PV installaties een ondergrens voor het vermogen van 15 kW. Ook de installaties die er op dit moment al staan en de installaties die eerder zijn geplaatst als gevolg van eerder gemaakte afspraken uit het Energieakkoord, tellen mee.

Uit de analyse die het PBL heeft gedaan ten behoeve van het Klimaatakkoord blijkt dat de verwachte productie van Zon-PV (>15 kW) en wind op land in het basispad reeds circa 26 TWh in 2030 bedraagt. Ook zonder het Klimaatakkoord zou deze productie naar verwachting oplopen als gevolg van de inspanningen die worden geleverd om te voldoen aan afspraken voor 2020 en 2023 uit het Energieakkoord. Maar het vraagt dus een extra inspanning van de regio's om te komen tot 35 TWh.

Biomassa, biogas en waterkracht

Er wordt ook elektriciteit opgewekt uit biomassa. Zo wordt door waterschappen al veel van hun elektriciteitsverbruik op hun zuiveringen zelf opgewekt. Dat gebeurt met behulp van vergisting van het zuiveringsslib en de inzet van Warmte Kracht Koppelingen (WKK's). De productie van hernieuwbare elektriciteit uit biomassa en biogas wordt niet meegeteld voor de nationale doelstelling van 35 TWh.[1] Over het gebruik van biomassa als energiedrager en grondstof: volgens het Klimaatakkoord worden nadere afspraken gemaakt met andere klimaatsectoren om een kader te ontwikkelen voor duurzame biomassa. Ook waterkrachtinstallaties worden niet genoemd in het Klimaatakkoord en worden niet meegeteld.[2] Als er binnen uw regio plannen zijn rondom waterkrachtinstallaties kunt u deze uiteraard opnemen in de RES.

Kleinschalig zon-pv

Naast de opgave van 35 TWh hernieuwbaar zon en wind op land in 2030, is als basis voor het Klimaatakkoord uitgegaan van een autonome groei van 7 TWh kleinschalige zon-op-dak (zon op woonhuizen). Uit de gegevens van CBS blijkt dat in 2018 de genormaliseerde productie van zon-pv op woonhuizen neerkomt op 1,7 TWh. Als de lijn van 2016-2018 zich doorzet moet uitgegaan worden van ten minste 7,5 TWh aan duurzame opwek in 2030. Deze prognose sluit aan bij de verwachting van de autonome groei in het Klimaatakkoord.
Opwek door kleinschalig zon-pv heeft in theorie potentie voor een veel sterkere groei en sluit goed aan bij de voorkeursvolgorde zon. Indien meer opwek via kleinschalige zon gerealiseerd wordt dan de autonome 7 TWh, mag het extra vermogen meegerekend worden als extra ambitie bovenop de 35 TWh.[3]

Het feit dat een bron niet meetelt voor het behalen van de 35 TWh betekent niet dat ze niet opgenomen mogen worden in de RES. Het staat elke regio vrij om de RES naar eigen inzicht te 'verbreden'. Daarmee kan de regio laten zien hoe zij innovatie en integraliteit in de energievoorziening stimuleren. Inzet van duurzame bronnen zullen bijdragen aan de reductie van CO_2 en daarmee ook aan de doelstelling van het Klimaatakkoord. Dat zijn relevante inzichten voor andere doelstellingen in het Klimaatakkoord. Dit zal ook worden gemonitord door het PBL, echter niet specifiek voor de 35 TWh.

1 In 2018 werd circa 5 TWh opgewekt uit biomassa en biogas, iets meer dan een kwart van de totale hernieuwbare opwek (CBS Statline).
2 In 2018 stonden er 7 waterkrachtinstallaties met een gezamenlijk vermogen van 37 MW, waarmee ongeveer een half procent van de hernieuwbaar opgewekte elektriciteit werd geproduceerd (<0.1 TWh).
3 Hierover staat in het Klimaatakkoord: Hst C5.10 p. 182: Partijen zijn bereid om het gesprek aan te gaan over een eventuele verhoging van de ambities voor Hernieuwbaar op Land, onder de voorwaarden dat allereerst wordt gekeken naar de mogelijkheden voor Wind op Zee en kleinschalig zon. Inspanningen van decentrale overheden die leiden tot meer dan 7 TWh kleinschalig zon (zoals lokale stimuleringsregelingen) tellen daarbij mee voor deze opgave.

Wat betekent de opgave elektriciteit voor de op te leveren RES?
Een uitgebreide toelichting over wat in de RES beschreven moet worden voor elektriciteit bij de Concept RES en de RES 1.0, staat in de toelichting bij hoofdstuk 4.3.

3.4 Opgave Gebouwde Omgeving – Regionale Structuur Warmte

Voor 2050 moeten er zeven miljoen huizen en één miljoen gebouwen goed geïsoleerd worden en van duurzame warmte en schone elektriciteit worden voorzien. Gemeenten hebben een regierol in de lokale warmtetransitie. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat gemeenteraden uiterlijk 2021 hun Transitievisie Warmte (TVW) vaststellen. Deze Transitievisies Warmte bevatten voor alle gemeenten plannen voor het isoleren en/of aardgasvrij maken van 1,5 miljoen woningen en andere gebouwen in de periode tot en met 2030. Voor het opstellen van de TVW kunnen gemeenten o.a. gebruik maken van de Leidraad (https://expertisecentrumwarmte.nl/leidraad/default.aspx). De TVW vormt de basis voor verdere uitwerking en concretisering in het Uitvoeringsplan (op buurt- of wijkniveau). In dit Uitvoeringsplan besluiten gemeenten over het alternatief voor aardgas. De TVW's en de Uitvoeringsplannen vormen input voor de RES en daarmee voor een Regionale Structuur Warmte en andersom.

Wat levert de regio voor product op met betrekking tot de Warmte-opgave in de RES 1.0?

Naast het gemeentelijk schaalniveau is het regionale schaalniveau van belang voor het slagen van de warmtetransitie. Op het regionale niveau kunnen partijen afstemmen en daarmee zorgen voor een efficiënte inzet van bronnen. Dit schaalniveau wordt binnen de RES 1.0 uitgewerkt in een Regionale Structuur Warmte (RSW). In de toekomst zal de RSW steeds geüpdatet worden. Daarin worden warmte gegevens en afspraken uit de TVW en Uitvoeringsplannen overgenomen.
Een uitgebreide toelichting over wat in de RES beschreven moet worden voor warmte bij de Concept RES en de RES 1.0, staat in de toelichting bij hoofdstuk 4.4.

Afstemming tussen gemeenten op regionaal niveau

Als er op gemeentelijk niveau gekozen wordt voor een warmtenet, moet de gemeente lokaal een warmtebron hebben, ofwel gebruik maken van bronnen buiten de gemeente, die mogelijk 'bovengemeentelijke' potentie hebben. Het gaat daarbij vaak om bronnen zoals restwarmte uit de industrie, geothermie, aquathermie of warmte uit een WKK gevoed met biogas. Over de mogelijkheden om deze bronnen met een bovengemeentelijke potentie optimaal te benutten, en voor het gesprek over het gebruik van deze warmtebronnen, is het gewenst om vroegtijdig af te stemmen met omliggende gemeenten en stakeholders. Iedere RES-regio gaat in de RSW na of gemeenten in de verschillende TVW's voor ogen hebben om gebruik te maken van bronnen die bovengemeentelijke potentie hebben of buiten de eigen gemeente liggen. Afstemming en eventuele afspraken met omliggende gemeenten voorkomen enerzijds dat een bron ten onrechte meerdere malen in lokale TVW's wordt opgenomen en voorkomt anderzijds dat interessante bronnen onbenut blijven. Afstemming kan ook al plaatsvinden voordat de TVW's gereed zijn (eind 2021). Vroegtijdige afstemming op regionaal niveau helpt gemeenten bij het maken van afspraken over warmtebronnen met een bovengemeentelijke potentie en (zo) bij het opstellen van hun TVW's en het maken van keuzes in de uitvoeringsplannen.

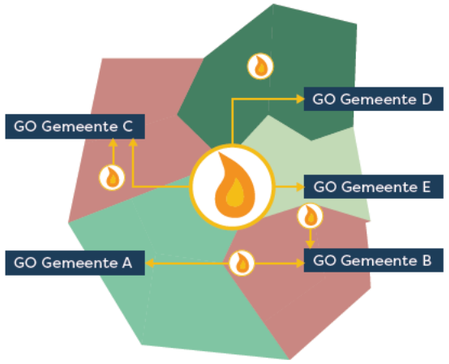

Vraag en aanbod andere sectoren

Naast de gebouwde omgeving hebben andere sectoren een warmteaanbod of warmtevraag. Denk o.a. aan de sectoren landbouw, glastuinbouw en industrie. Daarom is op regionale schaal tijdig inzicht nodig in welke andere warmtevragers of -aanbieders er zijn naast de gebouwde omgeving. Zo wordt duidelijk welke bronnen de verschillende sectoren al gebruiken of juist willen benutten en waar slimme cascadering[4] van restwarmte mogelijk is. Dit kan weer input zijn voor de lokale TVW's.

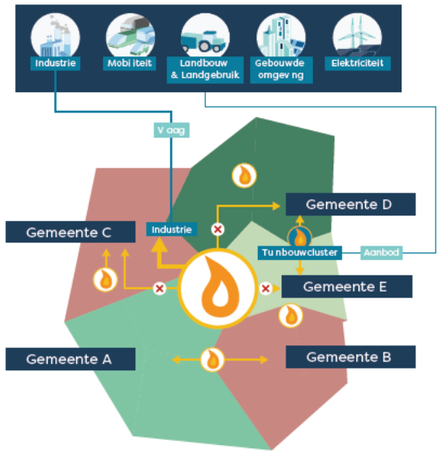

Structureel overleg

De RES-partners komen in een (structureel) regionaal overleg samen om af te stemmen over:

- een logische inzet van beschikbare (bovengemeentelijke) warmtebronnen
- de afweging tussen inzet in verschillende sectoren
- mogelijkheden tot cascadering
- de bijbehorende huidige en toekomstige bovengemeentelijke warmte-infrastructuur.

Hoe, met wie en wanneer de afspraken gemaakt worden, is aan de RES partners zelf.

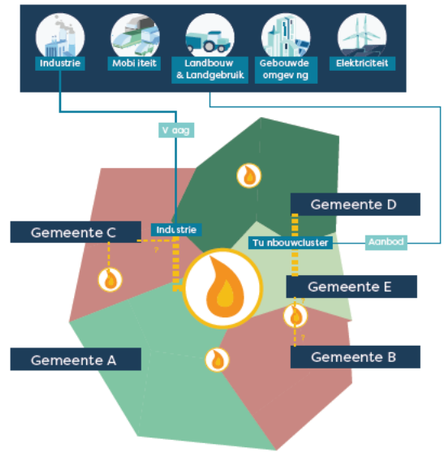

Bovengemeentelijke warmte-infrastructuur

Als de warmtevragers en de warmtebronnen in beeld zijn, kunnen deze op regionaal niveau optimaal worden ingezet en verbonden. Focus ligt op de bestaande warmte-infrastructuur en de potentie van nieuwe infrastructuur.

Iteratie tussen lokaal en regionaal niveau

De RES'en worden tweejaarlijks bijgewerkt en de TVW's worden vijfjaarlijks geactualiseerd. De TVW wordt geconcretiseerd in het Uitvoeringsplan (op buurt- of wijkniveau). Gaandeweg vindt er iteratie plaats tussen de twee schaalniveaus. Dat houdt in dat de opties in de TVW en de keuzes in de uitvoeringsplannen effect hebben op de RSW en andersom. De eerste RSW zal globaal en richtinggevend zijn over warmtebronnen, -vraag en regionale infrastructuur. In de volgende RES wordt dit verder bijgesteld met de gegevens en afspraken TVW en Uitvoeringsplannen. Deze wisselwerking tussen het lokale en regionale niveau is dus geen eenmalige exercitie. Juist de continue iteratie tussen beide schaalniveaus zorgt voor optimale inzet van alle beschikbare warmte-opties en draagt bij aan een aanscherping van zowel de lokale plannen als de regionale strategie. Daarnaast biedt het regionale schaalniveau de mogelijkheid om ook de warmtevraag en het warmteaanbod van andere sectoren, alsook de bovengemeentelijke warmte-infrastructuur, te bezien en af te stemmen. Deze inzichten zijn relevant voor het lokale niveau en de TVW's en de Uitvoeringsplannen. Definitieve keuzes worden pas gemaakt in de Uitvoeringsplannen op wijkniveau.

4 Cascadering betekent dat gebruikers die warmte van een hoge temperatuur nodig hebben als eerste worden bediend en dat de warmte vervolgens wordt geleverd aan gebouwen die aan een lagere temperatuur voldoende hebben.

Meerdere loops doorlopen

Regionale Structuur Warmte – Concept RES (Juni 2020)

Elke regio levert een Regionale Structuur Warmte (RSW) op, als onderdeel van de RES. Provincies, gemeenten en waterschappen stellen deze gezamenlijk op en betrekken daar belangrijke stakeholders bij, zoals de warmtebedrijven en netbeheerders. Experts in de expertpool kunnen helpen om vraag en aanbod in beeld te brengen en de potentie en haalbaarheid checken van de bovengemeentelijke warmte-infrastructuur.

In de RSW worden de warmtebronnen die in de WarmteAtlas (en daarmee de Leidraad) staan vermeld zo nodig aangevuld, met specifieke aandacht voor de bovenregionale bronnen. Deze aanvulling betreft zowel (potentiële) bronlocaties, omvang van de bron en een verwachting of en wanneer deze bron beschikbaar komt voor de gebouwde omgeving (bijvoorbeeld op basis van bestaande afspraken daarover tussen een gemeente en een warmtebedrijf). De aanvulling moet worden doorgegeven aan de landelijke WarmteAtlas als centraal register van warmtebronnen zodat de bronnen ook terugkomen in de analyses die met de Leidraad worden gedaan.

Mogelijk is de bron al in gebruik door een andere partij of kan de bron beter ingezet worden voor een andere toepassing, met mogelijkheid tot cascadering. Door de afstemming over (bovengemeentelijke) warmtebronnen in de RSW wordt effectief bronnengebruik gestimuleerd. De experts in de expertpool kunnen hierbij onder andere helpen. Op regionaal niveau wordt afgestemd over een logische inzet van beschikbare (bovengemeentelijke) warmtebronnen, de inzet van warmte in verschillende sectoren, mogelijkheden tot cascadering en de bijbehorende huidige en toekomstige regionale infrastructuur. De wijze waarop, met wie en wanneer men tot afspraken komt over de inzet van de bovengemeentelijke warmtebronnen en mogelijke ontwikkeling van bijbehorende regionale infrastructuur is vormvrij.

De RSW in de Concept RES bestaat daarmee uit twee onderdelen: content (vraag, aanbod, infrastructuur) en context (proces).

Regionale Structuur Warmte – RES 1.0 (Maart 2021)

De RSW wordt aangevuld en aangepast op basis van eerste inzichten van de Transitievisies Warmte van de verschillende gemeenten. Dit geldt ook voor nadere informatie die beschikbaar komt over omvang en beschikbaarheid van mogelijke bronnen (o.a. geothermie, aquathermie). Op basis van de eerste verkenningen in RES 1.0 kan inzicht gegeven worden over mogelijkheden van regionale infrastructuur.

Regionale Structuur Warmte - RES 2.0 (Maart 2023)

In de periode tussen de RES 1.0 en de RES 2.0 is het van belang dat de warmte-stakeholders vanuit diverse sectoren elkaar regelmatig treffen op RES-niveau om nieuwe ontwikkelingen en nadere inzichten met elkaar te delen. In de periode tussen RES 1.0 en RES 2.0 zijn ook alle Transitievisies Warmte van de verschillende gemeenten gereed. Gemeenten stellen uiterlijk eind 2021 hun Transitievisie Warmte vast. In RES 2.0 kunnen de visies op gemeentelijk niveau goed worden afgestemd op regionaal niveau zodat de opties die geboden worden in de Transitievisies ook goed passen in de regionale energie-infrastructuur en vice versa. Ook andere sectoren zoals industrie en glastuinbouw kunnen ontwikkelingen hebben doorgemaakt m.b.t. warmte waar rekening mee moet worden gehouden. Daar waar gekozen wordt in de verschillende Transitievisies Warmte voor elektriciteit is in de RSW ook in beeld gebracht wat dit betekent voor de infrastructuur voor elektriciteit (transport en opslag).

In de RSW (RES 2.0) worden de regionale afspraken om te voorzien in de warmtebehoefte vastgelegd.

In de RSW (RES 2.0) staan de afspraken tussen gemeenten, provincie en waterschappen en andere stakeholders over het voorgenomen gebruik van (bovenregionale) warmtebronnen in relatie tot verschillende warmtevragers en de daarvoor benodigde infrastructuur. Voor wat betreft de warmtevraag in de gebouwde omgeving vormen de verschillende Transitievisies Warmte de basis voor de RSW van RES 2.0. Het is daarmee een verdieping van Concept RES en RES 1.0.

3.5 Opgave RES en fysieke leefomgeving

De opgaven voor elektriciteit en warmte moeten ruimtelijk vertaald worden naar zoekgebieden en locaties. Maar ruimte is schaars. Heel Nederland is al belegd met functies, zoals natuur, woningbouw en bedrijventerreinen. De energietransitie concurreert met andere functies, opgaven en belangen die vragen om ruimte. Niet alles kan zomaar overal. Voor de energietransitie moeten daarom keuzes en afwegingen gemaakt worden in samenhang met andere opgaven.

Bij de ruimtelijke inpassing van functies is het van belang dat dit gebeurt op een manier die ook ruimtelijke kwaliteit oplevert[5]. Bij de energietransitie gaat het onder andere om ruimte voor:

- Windmolens en zonnevelden.
- Installaties voor warmtebronnen: geothermie, bio-vergisting, etc.
- Aanpassing en uitbreiding van de infrastructuur voor elektriciteit, gas en warmte. Zoals extra onderstations, boosters voor groengas en warmtenetten.
- Opslag en/of conversie van elektriciteit. Denk aan buurtaccu's of centrales die elektriciteit omzetten in duurzame gassen of andersom.
- Opslag van warmte onder- of bovengronds.

Ruimte voor de energietransitie moet ook onder de grond worden gevonden. Vooral in de gebouwde omgeving ligt de ondergrond vaak al vol met buizen en leidingen. Aanleg van een nieuwe warmtepijp in bestaand stedelijk gebied kan lastig worden. Een ander voorbeeld is het boren naar geothermie dat ook van invloed kan zijn op strategische watervoorraden.

Omdat de ruimtelijke ordening gedecentraliseerd is, moeten keuzes tussen functies, opgaven en belangen primair gemaakt worden door gemeenten en provincies. Deze keuzes moeten vervolgens worden vastgelegd in instrumenten van de Omgevingswet (nu Wro). Voor de ruimtelijke vertaling van de opgaven warmte en elektriciteit zijn verder de volgende kaders relevant:

- Ruimtelijke principes uit het Klimaatakkoord.
- Ruimtelijk beleid van Rijk, Provincies, gemeenten en waterschappen.

Verdieping 6 geeft een beeld van de parallelle processen, ontwikkelingen en meekoppel-kansen waar rekening mee gehouden kan worden. Of die betrokken kunnen worden in het RES proces.

Meer handvatten en inspiratie over RES en de fysieke leefomgeving zijn te vinden in Verdieping 3: Borging RES in het beleid voor de fysieke leefomgeving.

Wat betekent de opgave voor ruimtegebruik voor de op te leveren RES?
Een uitgebreide toelichting over Ruimte in de Concept RES en de RES 1.0, staat in het Afwegingskader: paragraaf 4.5.

3.6 Opgave Maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak

De energietransitie heeft de komende jaren grote invloed op het leven van alle Nederlanders. Deze invloed is op ruimtelijk, financieel en sociaal vlak merkbaar. De transitie brengt zichtbare ingrepen in de fysieke leefomgeving met zich mee. Bijvoorbeeld door aanpassingen in en om de woning en door de komst van windmolens of zonneparken. Voor het slagen van deze ingrepen is het van belang dat belanghebbenden betrokken zijn bij de energietransitie en zich vertegenwoordigd voelen in de besluitvorming hierover. De primaire verantwoordelijkheid en de bevoegdheid voor deze participatie ligt bij de regio.

Betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties bij de besluitvorming kan op twee manieren plaatsvinden:

- Indirect via volksvertegenwoordigers (raadsleden, Statenleden en Algemene Bestuursleden van waterschappen).
- Via meer directe vormen van participatie.

Indirect: Betrokkenheid van volksvertegenwoordigers

Een opgave die zo groot en ingrijpend is als de energietransitie kan niet zonder nauw betrokken en goed toegeruste volksvertegenwoordigers. Gemeenteraden, Provinciale Staten en de Algemene Besturen van de waterschappen stellen de RES 1.0 uiterlijk maart 2021 vast. Zij nemen de uitwerkingen mee in hun omgevingsbeleid. Deze organen borgen door zorgvuldige afweging van belangen de democratische legitimiteit van de regionale energiestrategieën. Ook zorgen volksvertegenwoordigers dat alle inwoners vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie: zij zijn tenslotte het enige orgaan met een democratisch mandaat in de RES. De rol en betrokkenheid van volksvertegenwoordigers in het RES-proces is echter niet vanzelfsprekend noch van tevoren volledig bepaald.

Het regionale karakter van de besluitvorming, de complexiteit van de afwegingen en de benodigde kennis hiervoor, vraagt veel van volksvertegen-

5 Onder de noemer ruimtelijke kwaliteit wordt vaak een hoeveelheid van factoren bedoeld, die de kwaliteit van de leefomgeving in een bepaald gebied vergroot. Daarmee is ruimtelijke kwaliteit ook van belang voor het verkrijgen van draagvlak voor een opgave.

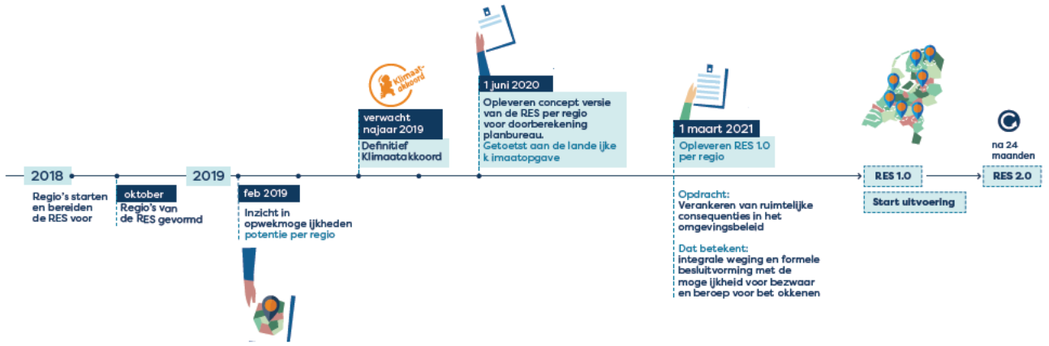

woordigers. In de RES-regio's vullen zij daarom zelf de manier in waarop zij betrokken wensen te zijn. Voor ideeën over de positie van volksvertegenwoordigers in de RES zie Verdieping 8.

De werkzaamheden van volksvertegenwoordigers in de RES kunnen versterkt worden door directe betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties bij de RES. Hiermee worden de diverse belangen in een vroeg stadium duidelijk. Dit draagt bij aan een betere belangenafweging door volksvertegenwoordigers. Daarnaast krijgen zij beter inzicht in de manieren waarop er in de samenleving over de energietransitie wordt gedacht. Dit draagt bij aan het kunnen uitoefenen van de volksvertegenwoordigende rol van raadsleden, Statenleden en Algemene Bestuursleden van waterschappen.

Het betrekken van volksvertegenwoordigers bij de vormgeving en uitvoering van het participatietraject kan op twee manieren: kaderstellend en volksvertegenwoordigend.

Direct: Betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties[6]
Betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties is wenselijk. Het is belangrijk om van tevoren te bepalen waarom een bepaalde partij betrokken moet worden. Daarna kan de vorm van betrokkenheid worden bepaald. Is het voor het vergroten van de acceptatie van de noodzaak van de energietransitie en de maatregelen daarvoor? Om de kennis en denkkracht van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties te benutten, zodat de RES beter wordt? Verschillende doelen leiden tot verschillende participatietrajecten. Tijd besteden aan het helder krijgen van de doelstelling, helpt duidelijke keuzes te maken voor de inzet van middelen, schaalniveau en doelgroep(en).

Meer handvatten en inspiratie over dit onderwerp zijn te vinden in Verdieping 7: Handreiking Participatie.

Wat betekent de opgave voor maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak voor de op te leveren RES?
Een uitgebreide toelichting over maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak in de Concept RES en de RES 1.0, staat in het Afwegingskader: paragraaf 4.6.

3.7 Opgave Energiesysteemefficiëntie

Onze elektriciteits-, warmte- en gasnetten gaan door de energietransitie ingrijpend veranderen. Zo moet het elektriciteitsnet in hoog tempo fors uitgebreid worden. Niet alles is tegelijkertijd mogelijk. Er moeten keuzes worden gemaakt. Het is belangrijk dat we deze uitbreidingen samen efficiënt en slim ontwerpen. We betalen immers allemaal mee aan de kosten ervan. Ook neemt infrastructuur fysieke ruimte in. Daardoor kan de inpassing in een dichtbevolkt land als Nederland een uitdaging zijn.

Door de netbeheerder(s) van meet af aan voluit in de RES te betrekken wordt snel(ler) duidelijk wat qua warmte, elektriciteits- en gasinfrastructuur nu en in de nabije toekomst de mogelijkheden zijn in een regio. Elke regionale netbeheerder biedt inzicht in beschikbare capaciteit op regionaal niveau. De regionale netbeheerder kan helpen met het in kaart brengen van locaties waar nog mogelijkheden zijn voor aansluiting op het elektriciteitsnet. Hij kan aangeven hoe rekening gehouden kan worden met uitbreidingsmogelijkheden.

Om te zorgen dat onze energie-infrastructuur in de toekomst betaalbaar, betrouwbaar en toegankelijk blijft voor iedereen op de gewenste locaties, is het belangrijk om de impact van regionale keuzes inzichtelijk te maken. De netbeheerders hebben hiervoor in samenspraak met PBL en NP RES een werkwijze ontwikkeld om de netimpact van de regionale plannen uit te werken. In Verdieping 2 wordt deze 'netimpact bepalen werkproces' toegelicht. In dit werkproces wordt inzichtelijk wat de impact van regionale ontwikkelingen is op de elektriciteits- en gasinfrastructuur. Mogelijkheden voor energie opslag of conversie, flexibiliteit, netverzwaring en andere opties worden hierin meegenomen.

Zodra een regio de ontwikkelingen in energievraag en –aanbod doorgeeft, kan de netbeheerder de netimpact bepalen. Deze impact wordt uitgedrukt in de doorlooptijd die nodig is om aanpassingen te realiseren, het ruimtebeslag van die infrastructuur en de kosten die gemaakt worden voor het maken van de aanpassingen.

De regio kan deze resultaten direct overnemen voor de Concept RES en RES 1.0. NP RES levert hiervoor invulformulieren aan. In de formulieren kunnen één of meer inschattingen (scenario's) van toekomstige ontwikkelingen worden ingevuld.
De netbeheerders kunnen voor deze scenario's de verschillen in impact op elektriciteits- en gasinfrastructuur duiden. De regio maakt afspraken met de regionale netbeheerder over het moment en het aantal doorrekeningen. Alle tussentijdse aanleveringen worden vertrouwelijk behandeld.
Bij de oplevering van de Concept RES en RES 1.0 wordt één scenario (het regionale bod) aangeleverd aan NP RES Gegevens worden tenminste aangeleverd voor grootschalig hernieuwbare opwek. Alleen de aanlevering voor Concept RES en RES 1.0 worden door NP RES en PBL benut.

Om inzicht te krijgen in de mogelijkheden van warmtenetten is het belangrijk om regionale stakeholders te betrekken. Welke dit zijn is afhankelijk van de warmtevragers en warmteaanbieders in het gebied. Experts in de expertpool kunnen helpen om vraag en aanbod in beeld te brengen en de potentie en haalbaarheid checken van de bovenregionale /transportinfrastructuur. Hier ligt ook een sterke link met de Regionale Structuur Warmte.

Wat betekent de opgave Energiesysteemefficiëntie voor de op te leveren RES?
Een uitgebreide toelichting over Energiesysteem Efficiëntie in de Concept RES en de RES 1.0, staat in het Afwegingskader: paragraaf 4.7.

3.8 Proces: afstemming en besluitvorming

Voor een zorgvuldige besluitvorming over de RES is het van belang dat gemeenteraden, Provinciale Staten en de Algemeen Besturen van de waterschappen vanaf de start van het proces goed worden meegenomen en voorbereid. Hiervoor kan een bestuurlijk startdocument (startnotitie of soortgelijk document) worden opgesteld met daarin de doelstelling, planning, organisatie en wijze van democratische en ruimtelijke borging (zie Verdieping 9). Dit document heeft als doel commitment te krijgen op het proces. Het vaststellen van de opgave en de invulling hiervan wordt vervolgens gezamenlijk uitgewerkt. Voor de borging van de RES in het ruimtelijk beleid kan het raadzaam zijn om specifiek gemeenteraden en Provinciale Staten een dergelijk startdocument vast te laten stellen.
De overheden binnen een regio kunnen ervoor kiezen om geen startdocument te laten vaststellen bij de formele start van de RES. In dat geval is het raadzaam om wel inzicht te bieden op welke wijze gemeenteraden, Provinciale Staten en de Algemeen Besturen van de waterschappen zijn en worden betrokken bij het proces.

1 Juni, indienen Concept RES

De Concept RES wordt op 1 juni 2020 aangeboden aan het NP RES. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat de voorzitter van de stuurgroep de Concept RES aanbiedt. De Concept RES wordt vastgesteld door de Gedeputeerde Staten, de colleges van B&W en de Waterschapsbesturen. Het document wordt ter kennisgeving voorgelegd aan gemeenteraden, Provinciale Staten en de Algemeen Besturen van de waterschappen.
Gezien de beschikbare tijd is te verwachten dat de Concept RES in veel regio's nog niet formeel kan worden vastgesteld door raden, Staten en Algemeen Besturen.
De conceptversie van de RES zal worden aangeboden aan het PBL om te bezien of de in alle RES'en geformuleerde plannen optellen tot het bereiken van de nationale klimaatdoelstellingen. Mocht dat niet het geval zijn dan hebben decentrale overheden vier maanden de tijd om voor de restopgave een verdeling per RES te maken. Op 1 oktober 2020 is deze verdeling bekend (zie ook paragraaf 3.10). Ondertussen zullen de decentrale overheden de planologische vastlegging opstarten op basis van de inhoud van de conceptversie van de RES.
De RES-gebieden hebben dan tot 1 maart 2021 om aanvullend op de Concept RES de definitieve RES, inclusief de restopgave, vast te stellen. Medio 2021 is het merendeel van deze RES'en verwerkt in het omgevingsbeleid.

6 Om de projecten voor hernieuwbaar op land te laten slagen wordt gestreefd naar 50% eigendom van de lokale omgeving (burgers en bedrijven). Het streven voor deze eigendomsverhouding is een algemeen streven voor 2030 dat is opgenomen in het Klimaatakkoord. Investeren in een zon –en/of windproject is ondernemerschap. Dat vergt ook mee-investeren en risico lopen. Er is lokaal ruimte om hier vanwege lokale project-gerelateerde redenen van af te wijken. Hierbij wordt ook de bijzondere positie van de waterschappen in acht genomen, die zowel lokale ontwikkelaars zijn als decentrale overheid met een verduurzamingsopgave van hun eigen bedrijfsprocessen.

1 Maart 2021, **indienen RES 1.0**

De RES 1.0 wordt op 1 maart 2021 aangeboden aan het NP RES. De RES 1.0 met hierin het aanbod ten aanzien van elektriciteit en een Regionale Structuur Warmte, wordt geaccordeerd door Gedeputeerde Staten, de colleges van B&W en de Waterschapsbesturen. Het wordt formeel vastgesteld door gemeenteraden, Provinciale Staten en Algemeen Besturen van de waterschappen.

1 Maart 2023, **indienen RES 2.0**

Het RES traject kent een doorlooptijd tot 2030. De RES wordt in een cyclus van minimaal 2 jaar geüpdatet. De RES 2.0 is een nadere uitwerking en mogelijke herziening van de RES 1.0. Nieuwe inzichten en ontwikkelingen ten aanzien van warmtebronnen en locatiekeuzes voor hernieuwbare opwek zullen moeten worden doorgevoerd. Ook de besluiten over nieuw aan te leggen infrastructuur en opslaglocaties worden opgenomen in de RES 2.0. Hieromtrent is samenwerking en afstemming met het Nationaal Programma Hoofdenergiesysteem van belang. Te zijner tijd zullen hiervoor richtlijnen worden ontwikkeld. Over de RES 2.0 vindt, net als bij de RES 1.0, weer besluitvorming plaats.

3.9 Appreciatie resultaten RES: analyseren

Naast een analyse van de individuele RES'en vindt er ook een analyse plaats van een aantal bovenregionale effecten. Dit zijn onder meer de effecten op het landschap, op natuur- en landbouwgronden en de energiehoofdinfrastructuur. Hierbij staat de vraag centraal hoe regionaal en nationaal beleid op elkaar aansluiten. Hoe dit proces van weging van de bovenregionale effecten eruitziet wordt de komende periode samen met de regio's verder uitgewerkt.

De appreciatie van de individuele RES'en bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Kwantitatieve doorrekening: de regio's bieden de Concept RES via het NP RES ter doorrekening aan, aan het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). De doorrekening biedt inzicht in de mate waarin de regionale inzet optelt tot het bereiken van de landelijke doelstelling van tenminste 35 TWh (grootschalig hernieuwbaar op land). PBL rekent door, telt op en rapporteert aan het NP RES of er een restopgave is en zo ja, van welke omvang en waar kansen/belemmeringen zitten.
2. Kwalitatieve weging: het PBL voert ook de kwalitatieve weging uit op basis van de minimale vereisten die in het Afwegingskader zijn benoemd voor: ruimtegebruik, maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak en efficiëntie energiesysteem.
3. Peer-review: de uitkomsten van de onafhankelijke analyse door het PBL worden gebruikt als startpunt voor peer-reviews. Het NP RES organiseert één of meerdere bijeenkomsten waarin de coördinatoren van de RES-regio's de PBL-analyse bespreken en collegiaal advies aan hun collega's geven. Hierbij wordt, rekening houdend met de specifieke context in de regio, bekeken in hoeverre de Concept RES ambitieus, realistisch en realiseerbaar is. Er wordt een beperkt aantal aanbevelingen gedaan om de Concept RES te versterken. Hoe de peerreviews vorm krijgen wordt nog verder uitgewerkt.
4. Van analyse naar advies: de analyse van PBL (kwantitatief + kwalitatief) en de resultaten van de peer-reviews worden gebundeld door het NP RES. Het NP RES schrijft op basis hiervan een conceptadvies aan de regio's, dat wordt besproken in het Opdrachtgevend Beraad. Na akkoord, biedt het NP RES de gebundelde analyses inclusief het hieruit resulterende advies aan de bestuurlijke en ambtelijke trekkers van de RES-regio's aan ter versterking van de RES 1.0. Het NP RES coördineert het gesprek over het advies met de regio's.

Het bovenstaande appreciatieproces wordt de komende periode verder uitgewerkt. Hierbij zal ook aandacht zijn voor hoe dit proces zich verhoudt tot de verdeelsystematiek van de decentrale overheden en Route 35.

3.10 Verdeelsystematiek en Route 35

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat de decentrale overheden verantwoordelijk zijn voor een gedragen verdeelsystematiek in het geval de Concept RES'en en onverhoopt niet volledig optellen tot de nationale opgave. De decentrale overheden hebben deze taak gezamenlijk opgepakt en dit valt dus niet onder de verantwoordelijkheid van het NP RES.
Bij de start hiervan is geconcludeerd dat het produceren van een verdeelsystematiek alleen zinvol is als deze ook succesvol kan worden gebruikt.
Essentieel is daarbij dat er:

- Een relatief kleine 'verdeelopgave' is na het optellen van de RES'en.
- Draagvlak is voor de gehanteerde uitgangspunten in de verdeelsystematiek.

Zonder deze voorwaarden zal het toepassen van de verdeelsystematiek weinig kans van slagen hebben. In de periode tot aan het indienen van de Concept RES op 1 juni 2020, wordt door de decentrale overheden samen met de RES-regio's een proces gestart dat input levert aan het maken van de 'verdeelsystematiek'. Belangrijkste resultaten van dit proces zijn:

1. een constructieve en positieve grondhouding in alle regio's bij het bepalen van hun RES-aanbod (dit in tegenstelling tot een defensief/strategisch bod);
2. een aantal gezamenlijk gedefinieerde uitgangspunten (spelregels) die algemeen gelden voor de RES'en en als 'eerlijke' of 'billijke' uitgangspunten worden gezien voor een eventuele verdeelsystematiek.

De decentrale overheden hebben dit proces aangeduid met de term: **'Route 35'**.
Er is voor gekozen om het Route 35-proces in de tijd gezien deels parallel te laten lopen met het traject van de RES'en. Dit geldt met name voor het voorbereidende deel, i.c. het in gezamenlijkheid komen tot eerlijke en billijke uitgangspunten. Hiervoor wordt aansluiting gezocht bij het NP RES. Deze onafhankelijke organisatie kan behalve het leveren van (niet ter discussie staande) kennis ook met haar infrastructuur een belangrijke rol spelen in het meenemen van de regio's. De decentrale overheden zijn eigenaar van het Route 35-proces en verantwoordelijk voor de besluitvorming, het NP RES ondersteunt.
In het Klimaatakkoord is opgenomen dat het inzetten van deze verdeelsystematiek alleen nodig is in het geval de RES'en niet optellen tot de 35 TWh (op 1 juni 2020). In een dergelijk geval hebben de decentrale overheden vier maanden de tijd om voor de restopgave een verdeling per RES te maken. Op 1 oktober 2020 is deze verdeling bekend.

3.11 Relatie met andere sectoren: Landbouw, mobiliteit en industrie

Landbouw/landgebruik, industrie en mobiliteit

In de Concept RES en RES 1.0 worden in ieder geval afspraken van de sectortafels Gebouwde Omgeving en Elektriciteit uitgewerkt. Iedere regio bepaalt zelf of de opgaven van de sectoren Landbouw/Landgebruik, Mobiliteit en Industrie ook worden meegenomen in de RES. Het kan grote voordelen hebben om deze sectoren mee te nemen omdat ze vaak samenhangen met de opgaven voor de gebouwde omgeving en elektriciteit.

De Concept RES'en worden na oplevering geapprecieerd. Doel is om regio's te helpen hun RES verder te verbeteren. In de appreciatie van de Concept RES'en ligt de focus op gebouwde omgeving en elektriciteit. Heeft een regio de andere sectoren meegenomen dan komen deze ook terug in de appreciatie. Zeker daar waar integratie van opgaven voordelen oplevert.

Landbouw en landgebruik

Om de CO_2-uitstoot te beperken streeft de landbouwsector naar kringlooplandbouw. Dit houdt in dat kringlopen van grondstoffen en hulpbronnen op een zo laag mogelijk schaalniveau worden gesloten (zie visie LNV en Realisatieplan TK 35000 XIV nr 76). Akkerbouw, veehouderij en tuinbouw gebruiken zoveel mogelijk grondstoffen uit elkaars ketens en reststromen uit de voedingsmiddelenindustrie en voedingsketens. Kringloopbedrijven verbruiken zo weinig mogelijk energie en zo veel mogelijk hernieuwbare energie. Voor deze hernieuwbare energie en voor het sluiten van kringlopen heeft de landbouwsector zelf ruimte nodig. 2/3 deel van het oppervlak van Nederland is in gebruik door de landbouw. Daarom is het bij het plannen van zon- en windlocaties in RES-verband raadzaam de agrarische sector zo vroeg mogelijk te betrekken. De grootschalige zonne- en windenergie die de landbouw gaat produceren telt mee in het RES-bod zodra - na toepassing van de voorkeursvolgorde - sprake is van plaatsing van zonnepanelen op land.

Naast zon en wind kan ook gekeken worden naar de mogelijkheden voor biogas methaan uit mest in een gasnet, warmtekrachtkoppeling met stallen, biobrandstof uit resten uit de voedselketen, maaisel van bermen als brandstof en bosbeheer met kansen voor energie uit wind en zon.
Bezien vanuit het energiesysteem perspectief zijn er voordelen om de opgaven in de landbouw integraal mee te nemen: de oplossing voor een uitdaging van één sector kan liggen bij de andere. Als voorbeeld: verdere elektrificatie of flexibel gebruik van elektriciteit in land- en tuinbouw kan de aansluiting van duurzame energieproductie in landelijke gebieden op de energie infrastructuur vergemakkelijken.

Omgekeerd moet voorkomen worden dat de ontwikkeling van duurzame en kringlooplandbouw met de aanleg van grootschalige zonneweiden wordt belemmerd door de afname van bodemkwaliteit en stijgende grondprijzen. Of door het gebrek aan beschikbare ruimte voor bijvoorbeeld eigen productie van veevoer. Zie ook de brief van de minister van EZK van 23 augustus (TK 34 682 nr 29) waarin gewezen wordt op het belang van het betrekken van 'landbouwkundige waarde' in de afweging van plaatsing van zonneweiden in het landelijk gebied. 'Waarde' moet hier overigens nadrukkelijk breder worden gezien dan 'financiële waarde'. De opgave voor energietransitie in relatie tot andere opgaven, zoals die voor landbouw, moet gebeuren in het kader van de provinciale en gemeentelijke Omgevingsvisies. Dat is een verdere aanleiding om plannen voor duurzame energie en ontwikkelingen op elkaar af te stemmen.

Mobiliteit

In het Klimaatakkoord is een visie neergezet voor zorgeloze mobiliteit, voor alles en iedereen in 2050. Geen emissies, uitstekende bereikbaarheid. Betaalbaar, veilig, comfortabel, makkelijk én gezond. Slimme, duurzame, compacte steden met optimale doorstroming van mensen en goederen. Mooie, leefbare en goed ontsloten gebieden en dorpen waarbij mobiliteit de schakel is tussen wonen, werken en vrije tijd. Om de visie te realiseren wordt ingezet op een integrale benadering van het mobiliteitssysteem, waarbij alle modaliteiten en de infrastructuur optimaal worden ontwikkeld en benut én uiteindelijk alle modaliteiten schoon zijn. Hiermee wordt niet alleen voldaan aan de afspraken van Parijs, maar wordt ook een significante bijdrage geleverd aan de terugdringing van overige
milieuschade.
De Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL) is een belangrijk onderdeel van mobiliteit en een bijlage van het Klimaatakkoord. Doel van de NAL is om ervoor te zorgen dat de laadinfrastructuur geen drempel vormt voor de uitrol van elektrisch vervoer. De opgave is fors.
Voor personenvervoer wordt een laadbehoefte voorzien van 1,8 miljoen (semi-)publieke en private laadpunten in 2030. Voor de stadslogistiek voorziet een eerste doorrekening van TNO een maximale laadbehoefte voor bestelauto's van 18.600 laadpunten in 2030 en voor vrachtauto's 7.400 laadpunten.
Voor het realiseren van schone en zorgeloze mobiliteit werken decentrale overheden aan een regionale en integrale aanpak in het Regionale Mobiliteitsprogramma (RMP). Het RMP is de kapstok voor alle maatregelen ter bevordering van duurzame mobiliteit. De regionale schaal is ook voor mobiliteit hét schaalniveau om met concrete oplossingen en maatwerk te komen. De mobiliteitsregio's kunnen andere grenzen hebben dan de RES-regio's.
Het heeft grote waarde om in de ontwikkeling naar RES 1.0 afstemming te zoeken met de NAL, en om (de voorbereiding op) de uitrol van laadinfrastructuur al direct in de RES mee te nemen. Keuzes over laadinfrastructuur hebben namelijk grote effecten op de elektriciteitsinfrastructuur, zeker in de gebouwde omgeving. Als voor warmtevoorziening gekozen wordt voor elektrificatie kan dat samen met de ontwikkelingen voor mobiliteit grote aanpassingen in de infrastructuur vragen.
Zie voor meer informatie over mobiliteit het Klimaatakkoord: **www.klimaatakkoord.nl/mobiliteit/documenten**. Of neem contact op met het Nationaal Kennisplatform Laadinfrastructuur of ElaadNL.

Industrie

Hoewel aanpak van CO_2-reductie in de industrie een mondiale aanpak vergt, vinden veranderingen lokaal en regionaal plaats. Zo is het verbinden van bedrijven aan bijvoorbeeld de warmtevraag van de gebouwde omgeving een regionale of lokale aangelegenheid. In Nederland zijn vijf industriële regio's waar de energie-intensieve bedrijvigheid is geclusterd:

- Rotterdam/Moerdijk
- Zeeland (Terneuzen en omstreken)
- Noordzeekanaalgebied
- Noord-Nederland (Eemsmond – Emmen)
- Chemelot (regio Geleen).

De clusters zijn sterk geïntegreerd en via onderlinge ketens verbonden. Ieder cluster of industrieel complex heeft zijn eigen onderscheidende profiel en daarmee samenhangende mogelijkheden. Bijvoorbeeld om vanuit de industrie restwarmte te leveren voor verwarming van huizen en gebouwen of het leveren van CO_2 aan tuinbouwkassen. In diverse industriële clusters zijn plannen voor de grootschalige productie van groene waterstof. Groene waterstof is niet alleen waardevol voor de industrie, maar ook voor de energiesector, de mobiliteitssector en mogelijk ook de gebouwde omgeving. De clusters kunnen daarmee ook voor buffering, balancering en opslag van energie een (extra) oplossing zijn.

Tegelijkertijd zullen de transitiepaden van de industriële clusters een infrastructurele dimensie kennen. Denk aan verzwaarde elektriciteitsinfrastructuur als gevolg van de inzet van industriële warmtepompen of de ontwikkeling van waterstofinfrastructuur. Ruimtelijk gezien is het belangrijk om vraag en aanbod van warmte zo dicht mogelijk bij elkaar te realiseren. Aanleg van transportinfrastructuur is immers vaak lastig en heel kostbaar door gebrek aan ruimte in de ondergrond.
Een RES is daarmee de meest voor de hand liggende plek om de integrale afweging van de totale energietransitie te maken en de keuzes gebiedsgericht te optimaliseren en door te vertalen.
Buiten de clusters zijn ook tal van individuele industriële bedrijven of kleine clusters te vinden. Hiervoor geldt dat deze ook kansen kunnen bieden aan de omgeving, al dan niet in beperktere mate gezien de omvang. Door de omvang en grote verscheidenheid van deze individuele industrieën, vraagt dit een lokale maatwerkbenadering.
Ook wat betreft de integraliteit van de energie-infrastructuur.

Samenvattend kan dit voor een RES/Regionale Structuur Warmte betekenen dat er vanuit de industrie kansen zijn voor het benutten van reststromen (stoom of restwarmte), het ontwikkelen van nieuwe energiebronnen (elektrisch & warmte) of -dragers (duurzame gassen) en het voorkomen van "concurrentie" op de energie-infrastructuur in de regio. Zowel voor grote clusters als daarbuiten gelegen industrie.

Voor de vijf grote industriële clusters zijn vergelijkbare samenwerkingsverbanden gevormd als voor de RES. De contactpersonen zijn te vinden op de website.

De 30 RES Regio's

Regio Achterhoek
Aalten, Berkelland, Bronckhorst, Doetinchem, Montferland, Oost Gelre, Oude IJsselstreek, Winterswijk

Regio Alblasserwaard
Gorinchem, Molenlanden

Regio Arnhem Nijmegen
Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen, Zevenaar

Regio Amersfoort
Amersfoort, Baarn, Bunschoten, Eemnes, Leusden, Soest, Woudenberg

Regio Drechtsteden
Alblasserdam, Dordrecht, Hardinxveld-Giessendam, Hendrik-Ido-Ambacht, Papendrecht, Sliedrecht, Zwijndrecht

Regio Drenthe
Aa en Hunze, Assen, Borger-Odoorn, Coevorden, De Wolden, Emmen, Hoogeveen, Meppel, Midden-Drenthe, Noordenveld, Tynaarlo, Westerveld

Regio Flevoland
Almere, Dronten, Lelystad, Noordoostpolder, Urk, Zeewolde

Regio Foodvalley
Barneveld, Ede, Nijkerk, Renswoude, Rhenen, Scherpenzeel, Veenendaal, Wageningen

Regio Friesland
Achtkarspelen, Ameland, Dantumadiel, De Fryske Marren, Harlingen, Heerenveen, Leeuwarden, Noordeast-Fryslân, Ooststellingwerf, Opsterland, Schiermonnikoog, Smallingerland, Súdwest Fryslân, Terschelling, Tytsjerksteradiel, Vlieland, Waadhoeke, Weststellingwerf

Regio Goeree-Overflakkee
Goeree-Overflakkee

Regio Hart van Brabant
Dongen, Gilze en Rijen, Goirle, Heusden, Hilvarenbeek, Loon op Zand, Oisterwijk, Tilburg, Waalwijk

Regio Groningen
Appingedam, Bedum, De Marne, Delfzijl, Eemsmond, Groningen, Grootegast, Het Hogeland, Leek, Loppersum, Marum, Midden-Groningen, Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Veendam, Westerwolde, Westerkwartier, Winsum, Zuidhorn

Regio Holland Rijnland
Alphen aan den Rijn, Hillegom, Kaag en Braassem, Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Lisse, Nieuwkoop, Noordwijk, Oegstgeest, Teylingen, Voorschoten, Zoeterwoude

Regio Hoeksche Waard
Hoeksche Waard

Regio Midden-Holland
Bodegraven-Reeuwijk, Gouda, Krimpenerwaard, Waddinxveen, Zuidplas

Regio Noord-Holland Zuid
Aalsmeer, Amstelveen, Amsterdam, Beemster, Beverwijk, Blaricum, Bloemendaal, Diemen, Edam-Volendam, Gooise Meren, Haarlem, Haarlemmermeer, Heemskerk, Heemstede, Hilversum, Huizen, Landsmeer, Laren, Oostzaan, Ouder-Amstel, Purmerend, Uithoorn, Velsen, Waterland, Weesp, Wijdemeren, Wormerland, Zaanstad, Zandvoort

Metropoolregio Eindhoven
Asten, Bergeijk, Best, Bladel, Cranendonck, Deurne, Eersel, Eindhoven, Geldrop-Mierlo, Gemert-Bakel, Heeze-Leende, Helmond, Laarbeek, Nuenen; Gerwen en Nederwetten, Oirschot, Reusel-De Mierden, Someren, Son en Breugel, Valkenswaard, Veldhoven, Waalre

Regio Noord-Holland Noord
Alkmaar, Bergen (NH.), Castricum, Den Helder, Drechterland, Enkhuizen, Heerhugowaard, Heiloo, Hollands Kroon, Hoorn, Koggenland, Langedijk, Medemblik, Opmeer, Schagen, Stede Broec, Texel, Uitgeest

Regio Noord- en Midden Limburg
Beesel, Bergen (L.), Echt-Susteren, Gennep, Horst aan de Maas, Leudal, Maasgouw, Mook en Middelaar, Nederweert, Peel en Maas, Roerdalen, Roermond, Venlo, Venray, Weert

Regio Noordoost Brabant
Bernheze, Boekel, Boxmeer, Boxtel, Cuijk, Grave, Haaren, Landerd, Meijerijstad, Mill en Sint Hubert, Oss, s-Hertogenbosch, Sint Anthonis, Sint-Michielsgestel, Uden, Vught

Regio Noord-Veluwe
Elburg, Ermelo, Harderwijk, Hattem, Nunspeet, Oldebroek, Putten

Regio Fruitdelta Rivierenland
Buren, Culemborg, Maasdriel, Neder-Betuwe, Tiel, West Betuwe, West Maas en Waal, Zaltbommel

Regio Rotterdam-Den Haag
Albrandswaard, Barendrecht, Brielle, Capelle aan den IJssel, Delft, Hellevoetsluis, Krimpen aan den IJssel, Lansingerland, Leidschendam-Voorburg, Maassluis, Midden-Delfland, Nissewaard, Pijnacker-Nootdorp, Ridderkerk, Rijswijk, Rotterdam, Schiedam, s-Gravenhage, Vlaardingen, Wassenaar, Westland, Westvoorne, Zoetermeer

Cleantech Regio
Apeldoorn, Brummen, Epe, Heerde, Lochem, Voorst, Zutphen

Regio Twente
Almelo, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden

Regio U16
Bunnik, De Bilt, De Ronde Venen, Houten, IJsselstein, Lopik, Montfoort, Nieuwegein, Oudewater, Stichtse Vecht, Utrecht, Utrechtse Heuvelrug, Vijfheerenlanden, Wijk bij Duurstede, Woerden, Zeist

Regio West-Brabant
Alphen-Chaam, Altena, Baarle-Nassau, Bergen op Zoom, Breda, Drimmelen, Etten-Leur, Geertruidenberg, Halderberge, Moerdijk, Oosterhout, Roosendaal, Rucphen, Steenbergen, Woensdrecht, Zundert

IJsselmeergebied
Het IJsselmeergebied is toebedeeld aan omliggende gemeenten dus regio's. Zie de gemeentegrenzen in het IJsselmeergebied via www.imergis.nl/map/2019/2019-NL-Gemeenten-basis-2500px.png

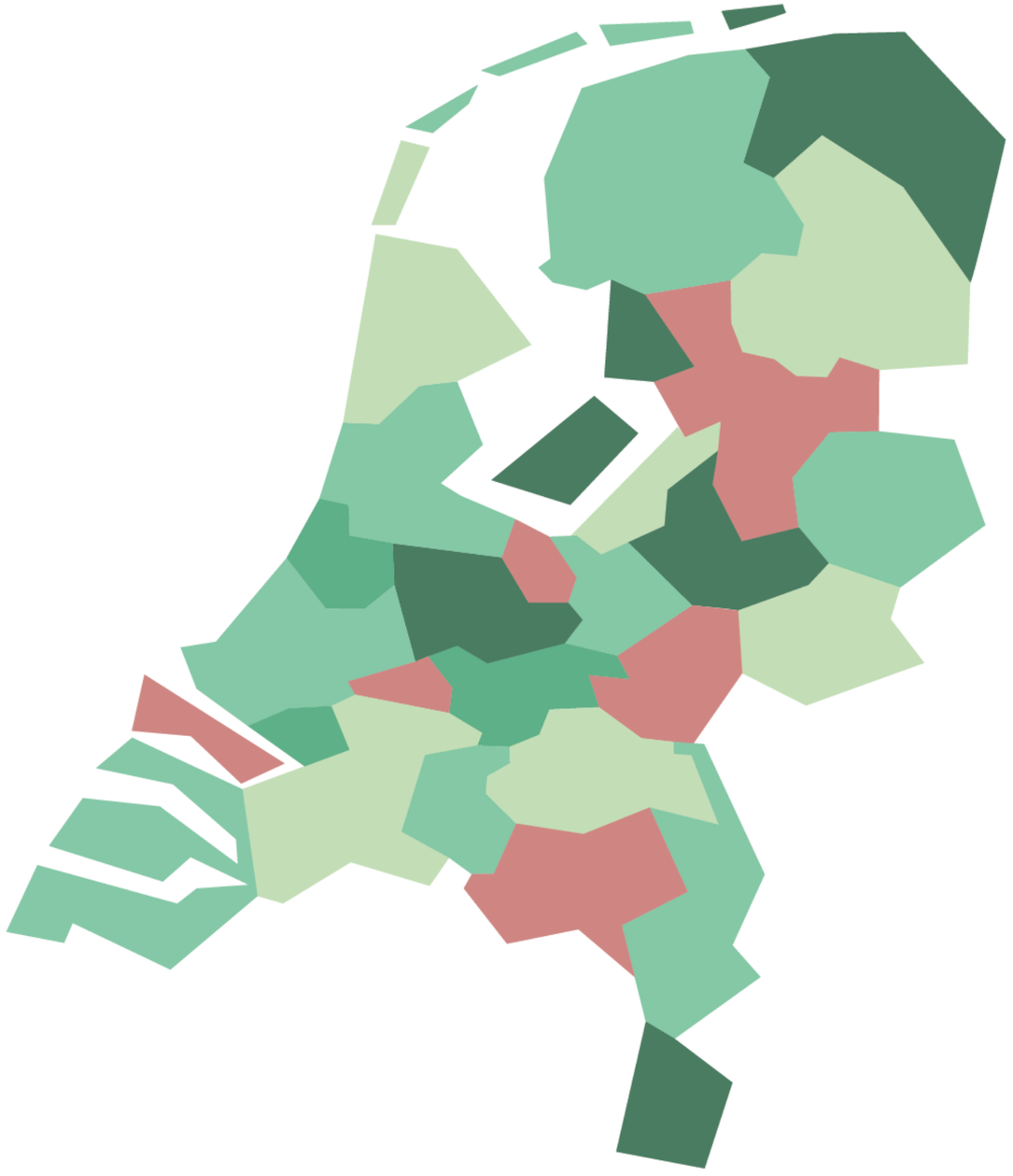

4. Afwegings-kaders

Illustratie noodzaak van afweging tussen onderdelen

4.1 Elke regio een eigen unieke afweging

Elke regio formuleert een regionaal bod voor hernieuwbare opwek op land, voor benutting van regionale warmtebronnen en voor de bijbehorende energie-infrastructuur. Dat vraagt om een afweging tussen vier onderdelen:

- Kwantiteit wat betreft elektriciteit en warmte.
- Ruimtegebruik.
- Bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak.
- Energiesysteemefficiëntie.

Een voorbeeld van deze afweging: in een gebied met veel ruimtelijke potentie voor wind op land kan het voorkomen dat ervoor wordt gekozen om deze potentie niet volledig te benutten. Een reden hiervoor kan bijvoorbeeld zijn dat het maatschappelijk of bestuurlijk draagvlak voor deze plannen ontbreekt. Een andere reden kan zijn dat zich voor dergelijke projecten beperkingen voordoen ten aanzien van de netinpassing op de korte termijn.

Om een uitvoerbare RES op te stellen is het dus van belang dat er een afweging wordt gemaakt tussen de verschillende onderdelen. De afwegingskaders die in dit hoofdstuk staan omschreven helpen bij het maken van deze afweging. De afweging tussen de vier onderdelen is voor elke regio uniek. Uiteindelijk draagt dit eraan bij:

- Dat de RES'en gezamenlijk optellen tot 35 TWh.
- Dat er een goede benutting van regionale warmtebronnen tot stand komt.
- Dat er in elke regio afzonderlijk een goede balans tussen de vier onderdelen is gekozen.

Houvast voor formuleren bod & uitgangspunt voor monitoring en appreciatie van de RES

De in dit document beschreven schema's en toelichtingen geven houvast bij het formuleren van het regionale bod. Voor elk onderdeel staat beschreven:

- Wat het betekent voor het maken van de Concept RES en de RES 1.0.
- Welke instrumenten behulpzaam zijn om tot een beschrijving te komen.

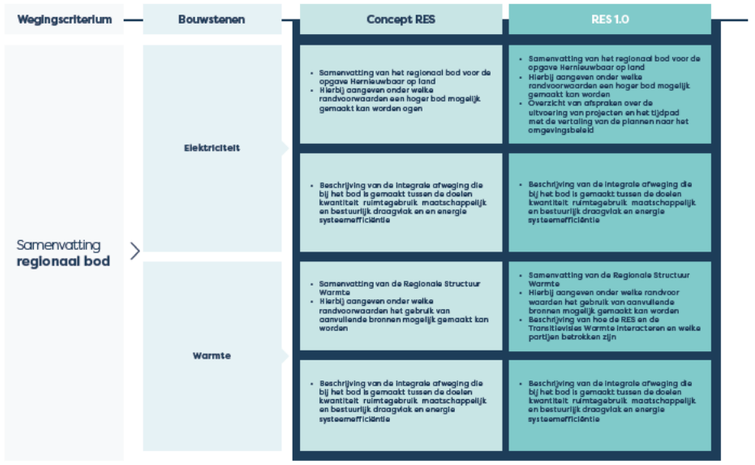

4.2 Toelichting samenvatting regionaal bod

Het formuleren van een bod in overleg met stakeholders, vraagt om een afweging tussen de vier onderdelen die in dit document beschreven zijn. De samenvatting beschrijft deze integrale afweging op hoofdlijnen voor zowel elektriciteit als warmte.

Samenvatting Elektriciteit

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Een samenvatting van het regionale bod voor de opgave 'weersafhankelijke hernieuwbare opwek op land'.
- Aangeven of het onder bepaalde condities/randvoorwaarden mogelijk is dat de regio een hoger bod doet dan nu het geval is (overprogrammering). Het is belangrijk om de belemmeringen die een hoger bod in de weg staan inzichtelijk te maken. Dit kan om wetgeving gaan, maar ook om zaken waar andere partijen iets in kunnen betekenen. Voor zover mogelijk is het aan te raden om dit al in de Concept RES kenbaar te maken.
- Beschrijven hoe de RES-regio bij de totstandkoming van de Concept RES en de RES 1.0 de integrale afweging heeft gemaakt tussen de vier onderdelen (kwantiteit, ruimtegebruik, maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, energiesysteemefficiëntie). De beschrijving van de afweging tussen de vier onderdelen geeft inkleuring van de mogelijkheden en beperkingen die de regio ziet.
- Voor de RES 1.0: een overzicht van de afspraken die zijn gemaakt om tot uitvoering van de elektriciteits-projecten te komen. Met hierbij een tijdpad hoe de plannen vertaald worden naar instrumenten van de Omgevingswet in 2021 en vergunningverlening in 2025.
- *Optioneel:* Als er andersoortige afwegingen zijn gemaakt die cruciaal waren, maar niet tot één van de onderdelen behoren, dan staat het vrij om deze te beschrijven in de samenvatting.

Samenvatting Warmte

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Een samenvatting van de Regionale Structuur Warmte (RSW).
- Aangeven of het onder bepaalde condities/randvoorwaarden eventueel mogelijk is dat de regio meer of andere warmtebronnen kan benutten. Het is belangrijk de belemmeringen daarvoor inzichtelijk te maken. Dit kan om wetgeving gaan, maar ook om zaken waar andere partijen iets in kunnen betekenen (decentrale overheden, brancheorganisaties, natuurorganisaties, etc.). Voor zover mogelijk is het aan te raden om dit al in de Concept RES kenbaar te maken.
- Beschrijven hoe de RES-regio bij de totstandkoming van de Concept RES en de RES 1.0 de integrale afweging heeft gemaakt tussen de vier onderdelen (kwantiteit, ruimtegebruik, maatschappelijke en bestuurlijk draagvlak, energiesysteemefficiëntie). De beschrijving van de afweging tussen de vier onderdelen geeft inkleuring van de mogelijkheden en beperkingen die de regio ziet.
- Voor de RES 1.0: aangeven of en hoe het regionale niveau (RES) en de gemeenten (TVW) interacteren, welke partijen betrokken zijn en hoe informatie over en weer wordt overgenomen.
- *Optioneel:* Als er andersoortige afwegingen zijn gemaakt die cruciaal waren, maar niet tot één van de onderdelen behoren, dan staat het vrij om deze te beschrijven in de samenvatting.

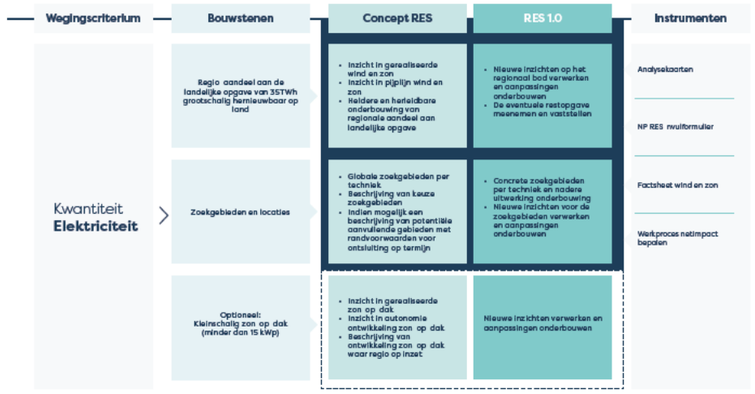

4.3 Toelichting kwantiteit; de opgave voor elektriciteit

Regio aandeel aan landelijke opgave van 35TWh grootschalig weersafhankelijk hernieuwbaar op land

De opgave voor alle regio's samen is 35TWh weersafhankelijke hernieuwbare opwek op land. Deze opgave is techniekneutraal. Dat betekent dat de regio's zelf de verhouding tussen zon en wind kunnen kiezen. Iedere regio wordt gevraagd een substantiële bijdrage te leveren aan deze landelijke doelstelling en waar mogelijk over te programmeren. Reden voor dat laatste is dat de ervaring leert dat er praktisch altijd (project)locaties afvallen door nieuwe inzichten vanuit maatschappelijke en ruimtelijke opgaven en/of wet- en regelgeving.

Wat betekent dit voor de Concept RES?

- Inzicht geven in de hoeveelheid zon (op dak en op land) en wind die er in de regio is gerealiseerd in MW (en waar mogelijk in MWh)[7]. Daarbij aangeven hoe oud de al aanwezige windmolens in de regio zijn en of ingezet wordt op 're-powering' voor 2030.[8]
- Inzicht geven in welke projecten voor zon en wind in ontwikkeling zijn en dus 'in de pijplijn zitten[1] en wat de status is van deze projecten. Voor Wind op Land en Zon op Land kan dit conform huidige monitor Wind op land (WOL).
- Een heldere en herleidbare onderbouwing geven van het regionale aandeel aan de landelijke opgave voor grootschalig hernieuwbaar op land[1]. De huidig opgestelde zon en wind telt mee bij dit regionale aandeel. Met behulp van de invulformulieren NP RES kan de onderbouwing op kaartbeeld weergegeven worden.

Wat betekent dit voor de RES 1.0?

- Nader uitwerken van de onderbouwing van het regionale aandeel, op basis van de Concept RES.
- De eventueel aanvullende restopgave meenemen en vaststellen (volgende uit de verdeelsystematiek/Route naar 35)[9]

Zoekgebieden en locaties

In de RES wordt het regionale aandeel voor de landelijke opgave zo concreet mogelijk uitgewerkt, rekening houdend met alle andere belangen. Deze uitwerking betekent dat tenminste zoekgebieden voor grootschalige wind en zon worden uitgewerkt. Dat zijn gebieden waarin nog nader onderzoek plaats moet vinden waar precies windmolens en zonnevelden kunnen komen.

Wat betekent dit voor de Concept RES?

- Op een kaart de globale zoekgebieden per techniek voor het regionale bod[10] zichtbaar maken.

Hiervoor kunnen de NP RES invulformulieren of eigen kaarten, met minimaal hetzelfde detailniveau, gebruikt worden. Zoekgebieden zijn de gebieden binnen de regio die in aanmerking kunnen komen voor de opwekking van wind (< 2MW, 2-100MW, >100MW), en grootschalig zon (meer dan 15 kWp en op daken of velden). Hiervoor kunnen ook de vlakken/gebieden op de analysekaarten van NP RES gebruikt worden die opgenomen zijn in de NP RES invulformulieren.

- Beschrijven op welke wijze de zoekgebieden gekozen zijn en hoe hierin rekening is gehouden met ten minste de wettelijke en eventuele provinciale of gemeentelijke beperkingen.
- Aangeven hoe rekening is gehouden met de mogelijkheden voor aansluiting op het elektriciteitsnet. Hiervoor kan verwezen worden naar het onderdeel energiesysteemefficiëntie (zie paragraaf 4.7).
- Indien mogelijk beschrijven of er in de regio potentiële alternatieve of extra zoekgebieden zijn die onder bepaalde condities/randvoorwaarden benut kunnen worden. Beschrijf daarbij wat de belangrijkste uitdagingen en knelpunten zijn om deze extra zoekgebieden te benutten. Dit is een nadere uitwerking van de toelichting in de samenvatting.
- *Optioneel:* aangeven welke locatie(s) af zijn gevallen en wat de argumentatie daarvoor was.

Wat betekent dit voor de RES 1.0?

De globale zoekgebieden verder uitwerken tot concrete zoekgebieden. In ieder geval de onderbouwing nader uitwerken en mogelijk de zoekgebieden ruimtelijk scherper afbakenen.

Optioneel: kleinschalig zon-op-dak (minder dan 15 kWp)[11]

Kleinschalig zon-op-dak installaties met een vermogen van 15 kWp en minder, worden in het Klimaatakkoord niet meegeteld voor het 35 TWh doel. Met de autonome groei van kleinschalig zon op dak tot ongeveer 7 TWh, is al rekening gehouden in de CO_2-doelstellingen.

Indien de doelstelling van 35 TWh verhoogd wordt zal deze extra opgave allereerst ingevuld worden met Wind op Zee en kleinschalig zon. Inspanningen die leiden tot meer dan 7 TWh kleinschalig zon op dak, tellen in het geval dat de landelijke doelstelling van 35 TWh wordt verhoogd, wel mee. Daarnaast draagt de opwek van zonne-energie door huishoudens ook bij aan het vergroten van de betrokkenheid van inwoners en begrip voor de energietransitie. Daarom is het zeer aan te raden om in beeld te brengen hoeveel kleinschalig zon verwacht wordt in de regio. Het uitwerken ervan is echter niet noodzakelijk voor de NP RES.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Optioneel: Inzicht geven in hoeveel kleinschalig zon-op-dak (minder dan 15 kWp) is gerealiseerd[12].
- Inzicht geven in de autonome ontwikkeling van kleinschalige zon-op-dak in de regio[8].
- Beschrijven op welke ontwikkeling van kleinschalig zon-op-dak de regio inzet: hoeveel meer dan de autonome ontwikkeling[8] en hoe wil de regio deze extra ontwikkeling realiseren?

7 De NP RES invulformulieren kunnen gebruikt worden om het regionale bod in te voeren.De factsheet zon en wind op land biedt inzicht in deze cijfers. PBL zal vervolgens de omzetting naar TWh doorvoeren voor de landelijke optelling van de regionale biedingen
8 Re-powering is de vervanging voor een nieuwe generatie molens die vaak veel meer energie kunnen produceren.
9 Na de oplevering van de Concept RES'en kan de situatie zich voordoen dat de som van de regionale biedingen niet optelt tot de landelijke doelstelling van tenminste 35 TWh grootschalig hernieuwbare energieopwekking op land. In dat geval wordt in overleg met, en vooral tussen, de verschillende regio's gekeken waar de resterende opgave gerealiseerd kan worden, gelet op de regio-specifieke afwegingen die gemaakt zijn. De verdeling van de eventuele restopgave gebeurt op basis van de verdeelsystematiek: 'de route naar 35'. Deze wordt voorafgaand aan de oplevering van de Concept RES, ontwikkeld onder verantwoordelijkheid van de decentrale overheden.
10 Gebruik de NP RES invulformulieren om het regionale bod in te voeren.
11 Voor meer informatie zie paragraaf 3.3
12 Gebruik de NP RES invulformulieren om het regionale bod in te voeren.

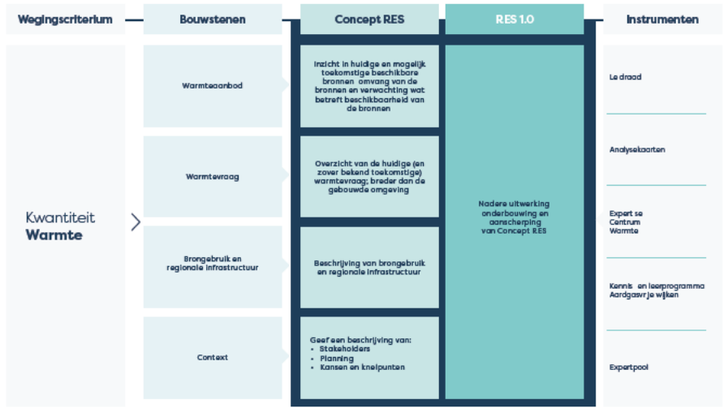

4.4 Toelichting kwantiteit; de opgave voor Warmte

Regionale Structuur Warmte

Elke Regio levert een Regionale Structuur Warmte (RSW) op, als onderdeel van de RES. Provincies, gemeenten en waterschappen stellen deze gezamenlijk op en betrekken daar belangrijke stakeholders bij, zoals de warmtebedrijven en netbeheerders.

De RSW bestaat uit: inzicht in de warmtevraag en het warmte-aanbod, een beschrijving van de mogelijkheden voor nieuw te ontwikkelen bovengemeentelijke warmte-infrastructuur en een toelichting op het doorlopen proces met stakeholders (context). Iedere RES-regio gaat in de RSW na of op lokaal niveau, in de verschillende Transitievisies Warmte (TVW's), gebruik gemaakt gaat worden van bronnen die bovengemeentelijke potentie hebben of buiten de eigen gemeenten liggen. Afstemming en eventuele afspraken met omliggende gemeenten voorkomt dat een bron ten onrechte meerdere malen in lokale TVW's wordt opgenomen. Anderzijds voorkomt het dat interessante bronnen onbenut blijven. Afstemming kan ook al plaatsvinden voordat de TVW's gereed zijn (eind 2021). Vroegtijdige afstemming op regionaal niveau helpt gemeenten bij het maken van afspraken over warmtebronnen met een bovengemeentelijke potentie, bij het opstellen van hun TVW's en het maken van keuzes in de uitvoeringsplannen.
Daarnaast biedt het regionale schaalniveau de mogelijkheid om ook de warmtevraag en het warmteaanbod van andere sectoren te bezien. Daarbij kan verkend worden wat de potentie is voor de bovengemeentelijke warmte-infrastructuur. Het is dus niet de bedoeling dat de RSW dubbelt met de TVW's maar juist helpt in de verbinding tussen sectoren en gemeenten. PBL zal de RSW's hoofdzakelijk procesmatig wegen.

Warmtevraag

Wat betekent dit voor de Concept RES en de RES 1.0 ?

Een overzicht van de huidige, en voor zover bekend, toekomstige warmtevraag in de regio. Het gaat hierbij niet alleen om de warmtevraag in de gebouwde omgeving (inclusief utiliteit) maar ook om de warmtevraag in de industrie, glastuinbouw en landbouw. Het kan zinvol zijn om na te gaan welke ontwikkelingen er spelen met betrekking tot potentiële uitbreiding van warmtevragers. Het is daarbij belangrijk om een onderscheid te maken in de verschillende gevraagde temperatuurniveaus van warmte.

Warmteaanbod

Wat betekent dit voor de Concept RES en de RES 1.0 ?

- Een overzicht maken van huidige warmtebronnen zoals opgenomen in de warmteatlas (www.warmteatlas.nl). Controleren of alle bovengemeentelijke bronnen hierin opgenomen zijn, en zo niet, deze aanvullen. Eventuele aanvullingen moeten worden doorgegeven aan de landelijke warmteatlas. De warmteatlas dient als centraal register van warmtebronnen en borgt dat de bronnen ook terugkomen in de analyses die met de Leidraad worden gedaan.
- Indien mogelijk beschrijven wat de toekomstverwachting is van de bovengemeentelijke bronnen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan wanneer bronnen beschikbaar komen voor de gebouwde omgeving. Of geef aan of verwacht wordt dat de omvang van bronnen groter of kleiner wordt.

Beschrijving brongebruik en regionale warmte-infrastructuur

Wat betekent dit voor de Concept RES en de RES 1.0?

- Beschrijven hoe vraag en aanbod op elkaar afgestemd gaan worden en hoe er over de benutting van bovengemeentelijke bronnen is afgestemd, dan wel of hierover afspraken zijn gemaakt.
- Aangeven of er op dit moment bovengemeentelijke warmte-infrastructuur aanwezig is (infrastructuur tussen wijken of gemeenten).
- De mogelijkheden beschrijven voor nieuw te ontwikkelen bovengemeentelijke warmte-infrastructuur, waarin een beeld wordt gegeven hoe op regionaal niveau bronnen en vragers op elkaar afgestemd kunnen worden. Optioneel kan dit een analyse met een haalbaarheidsparagraaf zijn waarin op hoofdlijnen wordt beschreven wat de financiële, technische en maatschappelijke slagingskans is van nieuw te ontwikkelen warmte-infrastructuur.
- Voor zover TVW's, de gemeentelijke uitvoeringsplannen op wijkniveau en/of andere plannen (zoals routekaarten industrie) bekend zijn, de effecten hiervan op het regionale niveau voor de RSW beschrijven.

Bovenstaande punten worden voor de Concept RES opgesteld. Ze kunnen daarna verder worden uitgewerkt richting RES 1.0.

Context

In de Regionale Structuur Warmte wordt ook een beschrijving van de context opgenomen. Dit betekent dat er inzicht wordt gegeven in de betrokkenheid van stakeholders, de planning en in kansen en knelpunten.

Wat betekent dit voor de Concept RES en de RES 1.0 ?

- Stakeholders: een overzicht geven van de relevante stakeholders die zijn gesproken en betrokken in het proces. Aangeven hoe deze betrokkenheid er in de toekomst uit zal zien. Hierbij onderscheid maken in partijen die nodig zijn voor de warmtevoorziening. Denk aan warmtebedrijven en netbeheerders, huidige en toekomstige warmteafnemers, potentiële investeerders, lokale en regionale bestuurders. Maar ook andere betrokkenen zoals publieke en maatschappelijke organisaties.
- Planning: aangeven wat de verwachte planning is om tot een logische inzet en verdeling van warmtebronnen voor de gebouwde omgeving te komen. Als hiervoor een nieuwe warmte-infrastructuur nodig is, ook kijken of deze ruimtelijk ingepast zou kunnen worden en op welke termijn. In de planning opnemen wat de belangrijkste mijlpalen zijn. Zoals opleveren RES, TVW's , afspraken over de verdeling van het warmteaanbod, publiek-private samenwerking etc. Tenslotte is het van belang om een indicatie te geven van de haalbaarheid van deze planning en de afstemming hierover met stakeholders.
- Kansen en knelpunten: inschatting van huidige en toekomstige cruciale knelpunten en/of kansen voor ontwikkeling op regionaal niveau.
- Op basis van de eerste verkenningen in de Concept RES kunnen stappen gezet worden om te komen tot een mogelijke businesscase op hoofdlijnen voor regionale warmtenetten.

Bovenstaande punten worden voor de Concept RES opgesteld. Ze. kunnen daarna verder worden uitgewerkt richting RES 1.0.

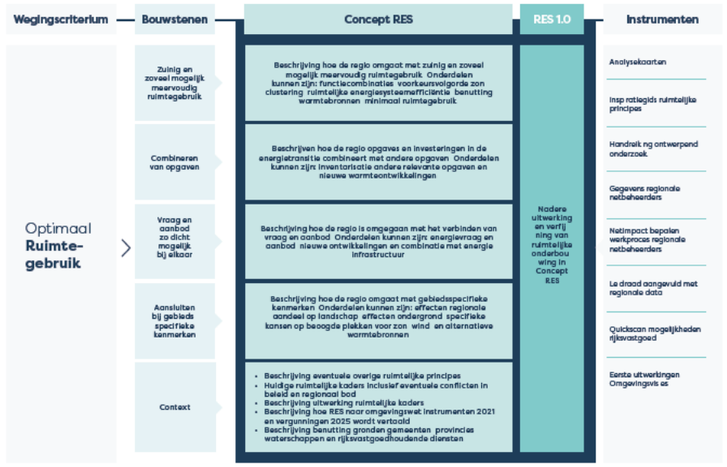

4.5 Toelichting ruimtegebruik

Inleiding

De opgaven voor elektriciteit en warmte zullen ruimtelijk worden vertaald naar zoekgebieden en locaties. Daarbij gaat het niet alleen om opwekking, maar ook om opslag en transport. Ruimte is schaars omdat heel Nederland al met functies en bestemmingen belegd is. Om de opgave voor de energietransitie ruimtelijk te vertalen moeten keuzes gemaakt worden.

In de ontwerp-NOVI staat een aantal richtinggevende uitspraken die ook als uitgangspunt benut zullen worden in de appreciatie van de RES'en. Zie voor informatie over de NOVI ook www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/omgevingswet/nationale-omgevingsvisie. Onderstaande link bevat alle ruimtelijke principes uit de NOVI voor de prioriteit "Ruimte voor Klimaatadaptatie en Energietransitie": www.ontwerpnovi.nl/richting+geven+op+prioriteiten/ruimte+voor+klimaatadaptatie+en+energietransitie/default.aspx#Beleidskeuze%204:%20inpassing%20duurzame%20energie

Zuinig en zoveel mogelijk meervoudig ruimtegebruik

Om tot een optimaal ruimtegebruik voor alle functies te komen is zuinig en zoveel meervoudig ruimtegebruik van belang.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

Beschrijven hoe je als regio bent omgegaan met het ruimtebeslag van hernieuwbare opwek, warmte en benodigde opslag en infrastructuur. Waar mogelijk zoveel mogelijk ondersteund met een visuele weergave in de vorm van kaartbeelden. Onderdelen van de beschrijving en visuele weergave kunnen zijn:

- Zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik: heeft de regio ingezet op zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik? Zo ja hoe? Zo nee waarom niet?
- Functiecombinaties: waar en hoe kunnen zon en wind gecombineerd worden met andere functies, zoals natuur, landbouw, waterkering, parkeerplaatsen, etc. Indien er een combinatie gemaakt wordt met natuur of landbouwgronden, beschrijf dan om hoeveel (ha) het gaat.
- Voorkeursvolgorde zon[13]: heeft de regio de voorkeursvolgorde zon gehanteerd, zoals beschreven in de NOVI en motie Dik-Faber. Zo ja, hoe is deze dan toegepast? Hoeveel zon op daken? Hoeveel zon op niet-agrarische gronden? Hoeveel zon op agrarische gronden/landbouwgronden? Heeft de regio zelf een voorkeursvolgorde voor zon ontwikkeld, en zo ja hoe wordt deze toegepast?
- Clustering: zijn hernieuwbare opwek locaties (bijv. wind en zon) geclusterd in de regio? Licht toe waarom wel of niet. Indien geclusterd is, hoe is dit gedaan? Alleen zon? Alleen wind? Of zon en wind samen?
- Ruimtelijke energiesysteemefficiëntie: zijn ruimtelijke keuzen gemaakt die bijdragen aan een efficiënt energiesysteem? Denk daarbij bijvoorbeeld aan of nieuwe energievragers gekoppeld worden aan bestaande energiebronnen?
- Benutting warmtebronnen: worden aanwezige bronnen zo veel en goed mogelijk benut? Wordt bijvoorbeeld voor verwarming van goed geïsoleerde woningen geen hoog temperatuur warmtenet gebruikt en worden (andere) cascadering opties maximaal benut?

Deze beschrijving wordt voor de Concept RES opgesteld en kan daarna verder worden uitgewerkt richting RES 1.0.

Combineren van opgaven

Door opgaven te combineren vergroten betrokkenen hun slagkracht.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

Beschrijven hoe in de regio de opgave voor energietransitie is gecombineerd (of gecombineerd gaat worden) met andere opgaven en investeringen. Dit is een tekstuele uitwerking waar mogelijk onderbouwd met kaartbeelden. Andere opgaven kunnen zijn:

- Woningbouw, bedrijventerreinen, klimaatadaptatie, natuurontwikkeling, etc.
- De komst en de specifieke locatie van nieuwe warmtevragers (woonwijken, glastuinbouw, industrie)

Deze beschrijving wordt voor de Concept RES opgesteld en kan daarna verder worden uitgewerkt richting RES 1.0.

Vraag en aanbod zo dicht mogelijk bij elkaar

Het combineren van vraag en aanbod heeft diverse voordelen. Zo hoeft minder transport infrastructuur te worden aangelegd.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

Beschrijven hoe de regio is omgegaan met de locaties van energieopwekking ten opzichte van de vraag. Dit is een tekstuele uitwerking waar mogelijk onderbouwd met kaartbeelden voor zowel warmte als elektriciteit. Onderdelen van de beschrijving en visuele weergave kunnen zijn:

- Hoe energievraag en aanbod van duurzame energie is verbonden.
- Hoe de regio ervoor zorgt dat nieuwe energievragers zich zo dicht mogelijk bij energie aanbieders en/of infrastructuur met capaciteit gaan ontwikkelen.
- Hoe de regio omgaat met de extra ruimtevraag voor infrastructuur.

Deze beschrijving wordt voor de Concept RES opgesteld en kan daarna verder worden uitgewerkt richting RES 1.0.

Aansluiten bij gebiedsspecifieke kenmerken

Door aan te sluiten bij gebiedsspecifieke kenmerken kunnen kansen ontstaan voor de opwekking van duurzame energie of opslag.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0

- Beschrijven hoe de regio is omgegaan met gebiedsspecifieke kenmerken. Dit is een tekstuele uitwerking, waar mogelijk onderbouwd met kaartbeelden. Onderdelen kunnen zijn:
- De specifieke landschappelijke kenmerken binnen de regio benoemen. Daarbij een beschrijving geven hoe ze worden benut. Maak daarbij onderscheid in elektriciteit en warmte.
- Aangeven welke kenmerken van de ondergrond benut kunnen worden.

Deze beschrijving wordt voor de Concept RES opgesteld en kan daarna verder worden uitgewerkt richting RES 1.0.

Context

Naast bovenstaande ruimtelijke principes zijn er ook andere ruimtelijke kwaliteitsprincipes die van belang zijn voor de energietransitie in een regio.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

Beschrijven of naast bovengenoemde ruimtelijke principes ook andere ruimtelijke kwaliteitscriteria van belang zijn, en wat dit betekent voor opwekking, opslag, transport van duurzame energie.

- Beschrijving (op hoofdlijnen) van het vigerend ruimtelijk beleid van de gemeenten, provincie en het waterschap binnen de regio. Wat is de invloed hiervan op inpassing wind, zon, warmtebronnen en de aanleg van infrastructuur.
- Beschrijven hoe de andere ruimtelijke kwaliteitsprincipes zijn ingebracht in het proces om te komen tot een Concept RES en hoe dit proces eruit zag.
- Beschrijven hoe de regio de RES in 2021 wil vertalen naar instrumenten van de omgevingswet en hoe gewerkt gaat worden aan vergunningverlening op 1 januari 2025 voor zon- en windprojecten en voor eventuele infrastructuuruitbreidingen.
- Beschrijven hoe de regio gronden van gemeenten, provincies, waterschappen en Rijksvastgoedhoudende diensten (bv. Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, het Rijkvastgoedbedrijf en ProRail) in gaat zetten.
- Beschrijven of er een MER-proces doorlopen gaat worden bij het opstellen van de RES.

Deze beschrijvingen worden voor de Concept RES opgesteld en kunnen daarna verder worden uitgewerkt richting RES 1.0.

13 Voor zon pv zijn specifieke afspraken tussen het rijk, IPO, VNG en maatschappelijke organisaties gemaakt (zie TK-brief 23 augustus 2019; https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34682-29). Hier is een voorkeursvolgorde overeengekomen, die voorziet in het ontzien van landbouw- en natuurgronden en het stimuleren van zon op daken.

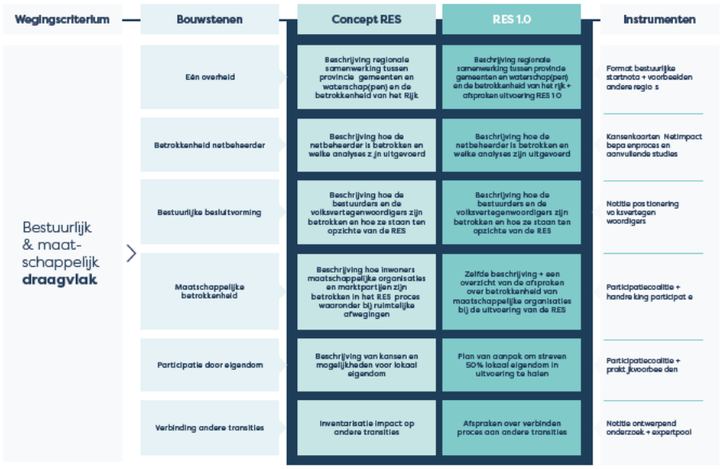

4.6 Toelichting maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak

Eén overheid

Het Nationaal Programma RES is één van de afspraken uit het Interbestuurlijk Programma. Hierin spraken Rijk, gemeenten, provincies en waterschappen af om rond grote maatschappelijke thema´s als één overheid op te trekken. Het thema "Samen aan de slag voor het Klimaat" is één van deze thema´s. Alle overheden werken samen aan de energietransitie, klimaatadaptatie en circulaire economie vanuit hun eigen taken en verantwoordelijkheden.
In een RES-regio staan gemeenten, provincies, waterschap(pen) samen met regionale maatschappelijke partners en het bedrijfsleven aan de lat om een RES op te stellen en uit te voeren. Dit vraagt om een samenwerking tussen de overheden vanuit gelijkwaardigheid. Wanneer de regio daar behoefte aan heeft kan ook de rijksoverheid aanschuiven. Daar waar de rijksoverheid gronden /gebouwen beheert of waar zij vanuit beleid een toegevoegde waarde kan spelen, is zij één van de regionale stakeholders.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Concept RES: beschrijven regionale samenwerking tussen provincie, gemeenten en waterschap(pen) en geef daarbij aan of en hoe de rijksoverheid is betrokken.
- RES 1.0: dezelfde beschrijving aanvullen met een overzicht van de afspraken die zijn gemaakt over de organisatie van de uitvoering van de RES.

Betrokkenheid netbeheerder(s)

Eén van de randvoorwaarden voor het succesvol uitvoeren van de RES is een goede aanpassing van en inpassing in de energie-infrastructuur. De overheden kunnen samen met andere stakeholders diverse scenario´s opstellen voor de invulling van de hernieuwbare opwek en de warmte-opgave. Om de consequenties voor het elektriciteits-, gas- en warmtenet goed in beeld te krijgen is het noodzakelijk de netbeheerder(s) en eventueel ook warmtebedrijven tijdig in het RES-proces te betrekken.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

Een beschrijving van de betrokkenheid van de netbeheerder(s) en de, door hen, uitgevoerde analyses.

Bestuurlijke besluitvorming

De RES vraagt om gedragen regionale keuzes. De uiteindelijke besluitvorming vindt plaats door de leden van de gemeenteraden, Provinciale Staten en de Algemeen Besturen van de waterschappen. Bij het opstellen van de RES zullen veel belangen tegen elkaar afgewogen moeten worden. Het is wenselijk de dagelijks bestuurders en de volksvertegenwoordigers van de gemeenten, provincies en waterschappen goed mee te nemen in de afwegingen die worden gemaakt om uiteindelijk tot besluitvorming te kunnen komen.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

Concept RES en de RES 1.0: beschrijven hoe de bestuurders en de volksvertegenwoordigers zijn betrokken bij het maken van de RES en de besluitvorming erover, en hoe bestuurders en volksvertegenwoordigers staan t.o.v. de RES.

Maatschappelijke betrokkenheid

Om tot een goede RES te komen is brede maatschappelijke samenwerking in de regio noodzakelijk. Voor de uitvoering van de RES is maatschappelijk draagvlak van groot belang. Alle relevante stakeholders moeten de mogelijkheid krijgen een bijdrage te leveren in het RES-proces. Welke stakeholders dat zijn, verschilt per regio.

De keuzes die in de RES gemaakt worden, hebben in een latere fase een grote impact op de directe leefomgeving. Bovendien beschikken inwoners, maatschappelijke organisaties, ondernemers en marktpartijen over kennis van de regio die de kwaliteit van de RES kan vergroten. Daarom is het wenselijk hen in een zo vroeg mogelijk stadium te betrekken. Dit kan op uiteenlopende manieren, waarbij onderscheid kan worden gemaakt in vier doelen: acceptatie van de RES, kwaliteit van de (besluitvorming over) RES vergroten, maatschappelijk draagvlak verkrijgen en eigenaarschap van de RES nastreven.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Concept RES: Beschrijving van hoe inwoners, maatschappelijke organisaties en marktpartijen zijn betrokken in het RES-proces en welke signalen er zijn over het maatschappelijk draagvlak
- RES 1.0: Dezelfde beschrijving als bij de Concept RES met hieraan toegevoegd een overzicht van de afspraken over betrokkenheid van maatschappelijke organisaties bij de uitvoering van de RES. Denk aan plan-, financiële en projectparticipatie.

Participatie door eigendom

Participatie gaat niet alleen over meedenken en inhoudelijke betrokkenheid, maar ook over investeren en financiële betrokkenheid. Dit is niet alleen weggelegd voor ondernemers en maatschappelijke organisaties, maar ook voor inwoners. In het Klimaatakkoord is het streven afgesproken dat 50% van de productie van hernieuwbare opwek op land, in handen komt van de lokale omgeving (inwoners en bedrijven). Daarom is het wenselijk dat de regio regie voert op de ontwikkeling van duurzame energie en de wijze waarop inwoners en bedrijven uit de omgeving kunnen participeren. Het gaat daarbij om mee-investeren aan de voorkant van een project.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Concept-RES: Beschrijven van de kansen en mogelijkheden voor lokaal eigendom van de productie van hernieuwbare opwek in de regio.
- RES 1.0: Een plan van aanpak opnemen om het streven van 50% lokaal eigenaarschap in de uitvoering van de RES te halen.

Verbinding met andere transities

De energietransitie heeft impact op andere transities zoals die in de landbouw, klimaatadaptatie, circulaire economie, enzovoorts. Daarnaast zijn er slimme verbindingen te leggen met andere opgaven en functies (meekoppel-kansen). Daarom is het zaak in het RES-proces al tijdig de verbinding te leggen met andere transities.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Concept RES: Een inventarisatie beschrijven van de impact van de Concept RES op andere transities. Hierbij kan verwezen worden, of doorgebouwd worden op, het onderdeel "ruimtegebruik: combineren van opgaven".
- RES 1.0: Een overzicht geven van de afspraken die zijn gemaakt om het proces van de RES te verbinden aan andere transities. Ook hierbij kan verwezen worden, of doorgebouwd worden op, het onderdeel "ruimtegebruik: combineren van opgaven".

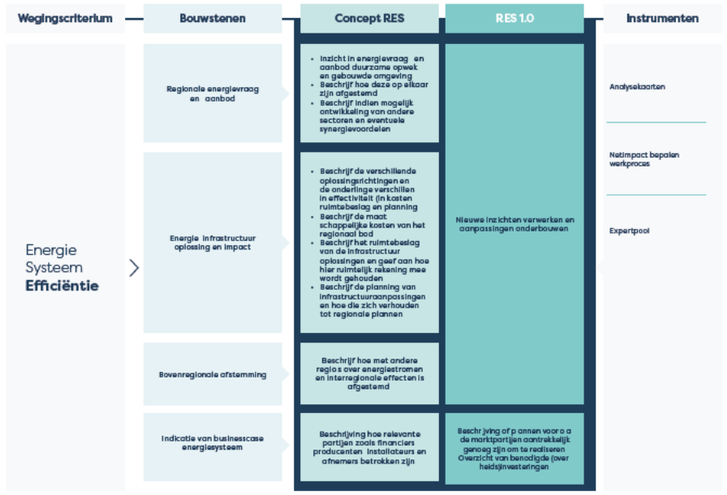

4.7 Toelichting energiesysteemefficiëntie

Regionale energievraag en -aanbod

Het energiesysteem is integraal voor alle sectoren. Om de energiesysteemefficiëntie te kunnen bepalen is een totaalbeeld noodzakelijk van de ontwikkeling van energievraag en -aanbod in alle sectoren.

De focus in de RES ligt op de opgaven van de uitvoeringsoverleggen Gebouwde omgeving en Elektriciteit uit het Klimaatakkoord. Andere opgaven kunnen meegenomen worden, zoals maatregelen voor duurzame mobiliteit, industrie of landbouw en landgebruik. Vanuit systemisch perspectief zijn er voordelen om deze opgaven integraal mee te nemen: de oplossing voor een uitdaging van één sector kan liggen bij de andere sector. Als voorbeeld: verdere elektrificatie of flexibel gebruik van elektriciteit in land- en tuinbouw kan de inpassing van duurzame energieproductie in de energie-infrastructuur vergemakkelijken. Vraag en aanbod van energie komen fysiek dan dichter bij elkaar. Landbouw kan ook een belangrijke bron zijn voor bio- of groen gas dat weer als warmtebron benut kan worden in de gebouwde omgeving.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Beschrijven hoe de regionale energievraag en -aanbod zich ontwikkelen richting 2030 met indien mogelijk een doorkijk naar 2050. Hierin zijn tenminste energievraag voor de gebouwde omgeving en energie-aanbod van hernieuwbare opwek opgenomen.
- Beschrijven hoe energievraag en –aanbod op elkaar zijn afgestemd en de gemaakte keuzes toelichten. Neem hierin ook op of en zo ja hoe regionaal ingezet wordt op flexibiliteit (opslag, conversie, vraag- en aanbodsturing).
- De in beeld gebrachte vraag- en aanbodontwikkeling aanleveren via de invulformulieren die te downloaden zijn via NP RES website. Dit overlapt met de aanlevering voor o.a. Afwegingskader kwantiteit.
- Voor zover mogelijk inzicht geven in de ontwikkelingen in andere sectoren en de effecten hiervan op energie-infrastructuur.
- Als meerdere sectoren zijn meegenomen (mobiliteit/industrie/landbouw): beschrijven wat de synergievoordelen hiervan zijn in (of buiten) de regio.

RES 1.0 is een uitwerking /detaillering van de Concept RES.

Energie-infrastructuur oplossing en impact

Het regionale bod heeft een impact op de energie-infrastructuur, ofwel op de elektriciteits-, gas- en warmte-infrastructuur. Ook de ontwikkelingen van sectoren mobiliteit, industrie en landbouw hebben impact. De impact wordt geduid in maatschappelijke kosten, ruimtebeslag en planning.

Ondertekenaars van het Klimaatakkoord hebben aangegeven te streven naar de laagste maatschappelijke kosten voor de energietransitie. Om hier regionaal duiding aan te geven bevat de RES de kosten voor elektriciteits- en gasinfrastructuur en een beeld van de efficiëntie van regionale keuzes voor warmtebronnen.

Hernieuwbare energieproductie heeft een ander ruimtebeslag dan fossiele energie. Hernieuwbare energieproductie uit zonnevelden en windmolens heeft een duidelijk ruimtebeslag. Dat geldt ook voor de bijbehorende energie-infrastructuur. Ondergrondse kabels, bovengrondse hoogspanningslijnen en tussenliggende elektriciteitsstations vragen net zozeer om fysieke ruimte.

Om regionale plannen voor onder andere hernieuwbare energieproductie te realiseren zullen vaak aanpassingen gemaakt moeten worden aan de elektriciteits- en soms ook gasinfrastructuur. Veelal gaat het daarbij om het verzwaren en uitbreiden van de huidige infrastructuur. Deze aanpassingen kunnen maar met een bepaalde snelheid gerealiseerd worden door de schaarste in gekwalificeerd (technisch) personeel. Het is daarom belangrijk om inzicht te hebben of de planning van het regionale bod afgestemd is met de tijdsplanning van de netbeheerders om deze aanpassingen en uitbreidingen te kunnen realiseren. Optioneel kan dit beeld ook voor warmte worden opgesteld. Dit is echter waarschijnlijk pas mogelijk als de Transitievisies Warmte en Uitvoeringsplannen gereedkomen.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Beschrijven welke oplossingsrichtingen voor elektriciteits- en gasinfrastructuur in beeld zijn om het regionale bod mogelijk te maken.
- Aangeven hoe effectief (in kosten, ruimtebeslag en planning) het regionale bod is in vergelijking met andere opties /scenario's).
- Beschrijven van de maatschappelijke kosten van het regionale bod in twee onderdelen:
  - Inzicht in de orde van grootte van de kosten voor aanpassingen in de elektriciteits- en gasinfrastructuur voor het regionale bod.
  - Inzicht in hoe regionale warmtebronnen benut worden. Hiervoor kan verwezen worden naar het onderdeel kwantiteit warmte. Daarnaast een beschrijving hoe rekening is gehouden met maatschappelijke kosten bij de uitwerking van de Regionale Structuur Warmte.
- Het benodigde extra ruimtebeslag voor infrastructuur beschrijven in drie onderdelen:
  - Inzicht in het benodigde ruimtebeslag voor elektriciteits- en gasinfrastructuur door het regionale bod.
  - Indien mogelijk inzicht in het benodigde ruimtebeslag voor regionale warmte-infrastructuur.
  - Beschrijven hoe rekening gehouden wordt met het extra ruimtebeslag. Bijvoorbeeld door aan te geven of benodigde ruimte beschikbaar is en opgenomen wordt in omgevingsplannen.
- Beschrijven van de infrastructuur-planning in drie onderdelen:
  - Inzicht in de globale planning van aanpassingen in de elektriciteits- en gasinfrastructuur.
  - Indien mogelijk inzicht in de planning voor aanleg van de regionale warmte-infrastructuur.
  - Als deze infrastructuur-planning afwijkt van de regionale planning: beschrijven hoe hiermee wordt omgegaan.

RES 1.0 is een uitwerking/detaillering van de Concept RES.

Bovenregionale afstemming

Een regio staat niet op zichzelf. Keuzes in één regio kunnen effect hebben op andere regio's. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het plaatsen van windmolens op een grensgebied waardoor dat ruimtelijk of qua elektriciteitsinfrastructuur niet meer mogelijk is in een andere regio of aan uitbreidingen van hoogspanningsnetten in één regio voor een andere regio. Mede daarom is het belangrijk om de regionale ontwikkelingen af te stemmen met omliggende regio's.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Beschrijven of en zo ja waarover met andere regio's is afgestemd. Daarbij aangeven:
  - met welke regio's afstemming heeft plaatsgevonden
  - hoe rekening is gehouden met elkaars energiestromen en bovenregionale warmtebronnen
  - of plannen/projecten afgestemd zijn met andere regio's (onder andere belangrijk bij plannen op regio grenzen).
- Beschrijven eventuele interregionale effecten en afspraken.
- RES 1.0 is een uitwerking /detaillering van de Concept RES.

Indicatie van businesscase energiesysteem

De energietransitie kan alleen op gang komen als er een sluitende businesscase is voor projecten. De businesscase is een totaalbeeld van hoe de markt in kan en wil springen op de regionale plannen. Ook bevat het inzicht in welke (overheids)middelen nodig zijn om een positieve businesscase te realiseren. Dit draagt bij aan uitvoerbare RES'en. Inzicht in de businesscase geeft bovendien goede argumenten om keuzes te maken. Het toont de (meer-) waarde van plannen voor een regio.

Wat betekent dit voor de Concept RES en RES 1.0?

- Concept RES: beschrijven welke partijen relevant zijn voor het opstellen van een businesscase voor het energiesysteem. Denk aan financiers, energieproducenten, -leveranciers, –coöperaties en installateurs.
- RES 1.0: beschrijven of marktpartijen de regionale plannen op hoofdlijnen aantrekkelijk genoeg vinden om te realiserenen. Geef een beeld of, en zo ja welke, (overheids)middelen nodig zijn om een positieve businesscase te realiseren. Deze beschrijving kan verschillen per partij.

Verdieping

1. Data en **Monitoring**

V 1.1 Inleiding, aanleiding en context

Dit onderdeel van de handreiking RES gaat in op het onderdeel data en monitoring. Met betrekking tot data en monitoring is het van belang dat er zoveel mogelijk wordt gestreefd naar betrouwbaarheid, volledigheid, actualiteit, continuïteit, transparantie en onafhankelijkheid.

V 1.2 Context

Rond data en monitoring is momenteel nog niet alles al volledig uitgewerkt en vastgelegd. Voor de inzet van data en rekenmodellen wordt bij het verder uitwerken van de energie-opgave voor de gebouwde omgeving, een aparte Leidraad ontwikkeld vanuit de Klimaattafel Gebouwde Omgeving. De eerste versie van de Leidraad is inmiddels (najaar 2019) opgeleverd door het Expertisecentrum Warmte (ECW). In maart 2020 komt er een tweede versie. De Leidraad is van belang voor het uitwerken van de Regionale Structuur Warmte (RSW) in de RES. Maar te zijner tijd ook voor de monitoring van de RES'en.

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) zal de monitoring en evaluatie van de voortgang van het Klimaatakkoord uitvoeren, inclusief de RES. De manier waarop PBL deze rol in de komende jaren kan gaan invullen, de aard van de gegevens die daarvoor nodig zijn en ook de frequentie waarin daarbij naar de RES'en zal worden gekeken, is nog niet definitief bepaald. In de komende periode zal dat in samenspraak met PBL verder worden uitgewerkt. Anticiperen op monitoringsvragen die voor de hand liggen kan echter wel. De afwegingskaders (zie hoofdstuk 4) zijn dan ook al afgestemd met PBL en geven voldoende input voor deze monitoring. In de paragraaf over monitoring wordt dit verder toegelicht.

Er leven nog veel vragen over beschikbaarheid van gegevens en manier van analyseren. Ongetwijfeld zal de uitvoering van de RES nieuwe vragen opwerpen en de behoefte aan gegevens scherper definiëren. 'We leven in een dataparadijs' is een uitspraak die terecht aangeeft dat er in ons land al heel veel bekend en beschikbaar is, of gemaakt kan worden. We kunnen dus gewoon aan de slag. Deze bijlage beschrijft de rol van de data en modellen daarin.

V 1.3 Analysekaarten als startpunt

Voor iedere regio is een zo compleet en actueel mogelijke set analysekaarten en GIS datasets ontwikkeld. Die zijn bedoeld om iedere RES van een eenduidige grondslag te voorzien. Als bouwsteen en als start voor het ontwerp- en beleidsproces in de regio's. De analysekaarten RES met toelichting, gebruiksaanwijzing en verantwoording over de gehanteerde data, bronnen, definities en toegepaste bewerkingen en berekeningen zijn allemaal te vinden via www.regionale-energiestrategie.nl.

De analysekaarten zijn uitdrukkelijk bedoeld als één van de bouwstenen bij de start van de beleidsprocessen in de regio. Op basis van de analysekaarten maakt elke regio haar eigen afwegingen. Daarbij kan, en moet zelfs gebruik worden gemaakt van (aanvullende) inzichten die in de regio zelf al zijn ontwikkeld. Daarbij komt het erop aan dat eventuele verschillen in uitgangspunten transparant worden gemaakt en worden onderbouwd. De regionale analysekaarten kunnen in samenwerking met de (regionale) netbeheerders en de andere regionale stakeholders verder worden gevalideerd en aangevuld met:

- specifieke lokale en regionale data over de energie-infrastructuur
- al aangewezen zoekgebieden
- geplande projecten in het fysieke domein.

De regionale analysekaarten bestaan uit drie lagen:

1. De energievraag per sector: gebouwde omgeving, landbouw, industrie, mobiliteit, overig gebruik, uitgesplitst op basis van door het CBS gehanteerde SBI-codes
2. Potentieel voor decentrale hernieuwbare elektriciteitsproductie en (regionale) warmtebronnen
3. De energie-infrastructuur (inclusief warmte-opslag: WKO) naar energiedrager (gas, elektriciteit en warmte).

De ervaringen in de regio's bij het gebruik van de landelijke basisset van de analysekaarten RES worden benut om in de komende periode de analysekaarten verder te verbeteren. En om te werken aan structurele oplossingen voor de borging van datakwaliteit en beschikbaarstelling c.q. databeheer. Via het Nationaal Programma RES worden voorstellen hierover steeds tijdig met de regio's gedeeld en gecommuniceerd.

V 1.4 Energiesysteemefficiëntie

De netbeheerders hebben gezamenlijk een werkwijze ontwikkeld om de netimpact van de regionale plannen uit te werken. In het kort geeft het werkproces inzicht welke oplossingen voor elektriciteits- en gasinfrastructuur passen bij het regionaal bod. Mogelijkheden voor energie-opslag of conversie, flexibiliteit, netverzwaring en andere opties worden hierin meegenomen. De regio kan deze resultaten direct overnemen voor de Concept RES en RES 1.0. NP RES levert hiervoor invulformulieren aan. De invulformulieren zijn regio-specifiek. Ze zijn te downloaden via de NP RES website of op te vragen bij de regionale netbeheerder.
In Verdieping 2 wordt het 'netimpact bepalen werkproces' specifieker toegelicht.

V 1.5 Data

De RWS-klimaatmonitor is momenteel de facto het standaard dataportaal voor energie- en CO_2-data voor alle overheden. Via dit portaal worden veel basisgegevens van het CBS en van RVO ontsloten. Om bij het maken van een RES uit te kunnen gaan van de meest actuele lokale data is het belangrijk dat in de RES-organisatie de regionale netbeheerders, corporaties en andere relevante partijen betrokken zijn en hun gegevens kunnen inbrengen. Dit ten behoeve van gemeenschappelijk gebruik in het planvormings- en beleidsproces van alle regionale partijen samen (ontwerp-ateliers, e.d.). Voor de meer ruimtelijke/geografische basisdata geldt verder het Kadaster als de belangrijkste landelijke voorziening. Voor wat betreft het omrekenen van eenheden zoals PJ, TWh, MW, CO_2-tonnen, enz. is de navolgende tabel behulpzaam en gelden de navolgende overzichten als illustratief / indicatief. Voor het omrekenen van geplaatst vermogen (MW) naar verwachte productie (MWh) hanteren we de rekenregels van PBL. Zoals PBL deze ook binnen de monitoring zelf zal gebruiken.

Het streven is de beschikbaarheid en actualiteit van energiedata in de toekomst verder te verbeteren. In opdracht van het ministerie van EZK werken CBS, RVO, Kadaster en RWS daarom aan een verbeterplan voor het data- en informatiefundament dat nodig is voor de energietransitie in de komende decennia (Verbetering Informatie Voorziening Energie Transitie: VIVET). Resultaten uit het VIVET-traject worden proactief met alle RES-regio's gedeeld. Deze resultaten werken ook door in de periodieke updates van de landelijke basisset analysekaarten RES.

1 hectare	10.000m2
1 km2	1.000.000m2
1 km2	100 hectare
1 Wh	3.600 J
1 kWh	3.600.000 J
1 kWh	0,0000036 TJ
1 MWh	0,0036 TJ
1 GWh	3,6 TJ
1 TWh	3,6 PJ
1 TJ	0,2777778 GWh
1 PJ	277,7777778 GWh
1 ton	1.000 kg
1 m3 aardgas	31,65 MJ

1 TWh (Terawattuur) komt overeen met:

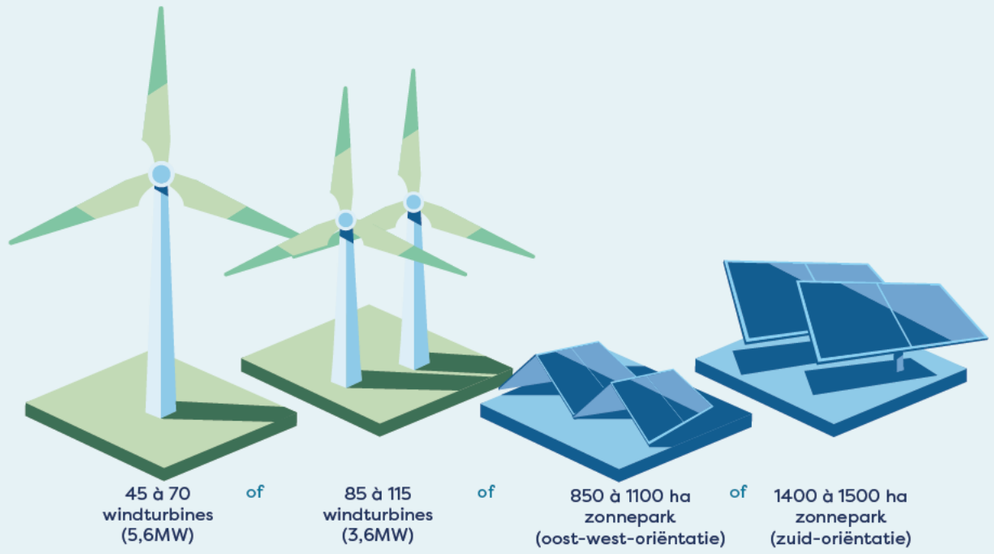

NB: bandbreedte hangt o.a. af van aanname aantal vollasturen per jaar

V 1.6 Modellen

Modelgebruik en modelkeuze.

De landelijke basisset analysekaarten en de GIS data daaruit vormen een belangrijke bouwsteen en vertrekpunt voor het ontwikkelen van een RES. In het beleidsvormende proces zullen ongetwijfeld nadere analyses nodig zijn. De eventuele inzet van modellen en van commerciële bureaus die op basis daarvan adviseren bij de verdere uitwerking van de RES, is uiteraard een keuze van de RES-regio's zelf. Voor het gebruik van deze modellen wijzen we graag op de good modelling practice die beschreven wordt in het kader hieronder. De leidraad voor de ontwikkeling van de Transitievisie Warmte is mede richtinggevend.

Vanwege uniformiteit en optelbaarheid is het echter essentieel dat alle regio's zich baseren op dezelfde uitgangspunten en rekenregels. Zo is aansluiting bij de systematiek die PBL gaat hanteren ten behoeve van de (integrale) monitoring van het Klimaatakkoord te allen tijde van groot belang. Deze zal ook afgestemd zijn op de internationale kaders en verplichtingen. In deze systematiek worden uitgangspunten gehanteerd voor autonome ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling van energieprijzen, besparingstempo's en andere sectorale ontwikkelingen, energiemix, leercurves technologie-ontwikkeling en de effecten van nationale en internationale beleidsvorming. Concrete uitwerking hiervan wordt gepubliceerd op de website van het Nationaal Programma RES en gecommuniceerd via de nieuwsbrief van het NP RES. Het verdient aanbeveling zo veel mogelijk aan te sluiten bij de PBL-systematiek bij de verdere analyses leidend tot een vastgestelde RES.

Er zijn vele modellen beschikbaar om ruimtelijke en energieanalyses te ondersteunen. Veelal zijn die modellen ontwikkeld door en in gebruik bij bureaus en andere instellingen die hun diensten aan de overheden aanbieden. Op www.energierekenmodellen.nl is een overzicht beschikbaar van de diverse modellen, inclusief beschrijvingen ervan. Het is belangrijk om te realiseren dat de diverse modellen elk hun eigen werkgebied (ruimtelijk, energiedrager, kosten, etc.) hebben. Daarom is het dus goed te kijken of een model dat men wil gebruiken of dat wordt aangeboden, ook past bij de aard van de vraag en de processtap in het ontwikkelen van de RES (of Transitievisie Warmte). Een hulp bij het selecteren van geschikte modellen is te vinden op https://etrm.nl/. Dit is een grafische keuzehulp die met een paar eenvoudige selectiecriteria laat zien welke modellen, en dus ook welke bijbehorende organisatie, goed in staat is om een gegeven vraag te beantwoorden. Zo zijn er modellen die vooral behulpzaam zijn bij het vergaren van inzicht in de mogelijkheden, met name over warmteoplossingen op de schaal van wijk en gemeente. Die worden veelal gevoed door analyses die globaler van aard zijn en in hun aard meer ondersteunend zijn in de fase van visie en beleidsvorming, inclusief inzicht in kosten en baten. Verder zijn er modellen die vooral de ruimtelijke consequenties van energieoplossingen in kaart brengen, maar vaak niet de consequenties voor energiesysteem of infrastructuur omvatten. Elk model heeft haar eigen kwaliteiten en kenmerken, en elk model wordt verder ontwikkeld en verbeterd. Het past daarom niet om daaraan kwaliteitsindicatoren te hechten, hoewel die vraag wellicht wel zal opkomen. Daar komt bij dat uitkomsten van modelberekeningen altijd gevoelig zijn voor de aannamen en uitgangspunten voor de analyses.

Een algemeen punt bij de inzet van modellen is om te voorkomen dat regio's in een lock-in situatie terecht komen. Refererend aan algemeen E-overheidsbeleid op dit punt, wordt aanbevolen om bij de modelkeuze ook expliciet te kijken naar open-source oplossingen. Zoals uit de keuzehulp blijkt is de keuze dan op dit moment beperkt. Het overleg met de eigenaren van de modellen om hun werk als open source beschikbaar te stellen en tot onderlinge afstemming te komen loopt. Maar dit zal nog wel enige tijd vergen.

Good modelling practice:

1. **Modellen gebruiken waar ze voor bedoeld zijn**. Modellen hebben hun eigen toepassingsgebied. Modellen zijn gereedschap en werken het beste als ze worden gebruikt voor het doel waarvoor ze zijn ontworpen. Een RES zal dus mogelijk de inzet van meerdere modellen vergen.
2. **Transparant: input, methode en output.** Een model hoort transparant te zijn in het gebruik van data (feitelijk, fysisch gemodelleerd of empirisch bepaald), rekenalgoritmes, gebruikte normen en de presentatie van de gegevens. Dat betekent dat het altijd mogelijk moet zijn om bepaalde analyses te reproduceren of het effect van andere inzichten zichtbaar te maken.
3. **Balans moet kloppen** (energie in/uit, eventueel massa in/uit, financieel kosten/baten). Energiegrootheden uniformeren (in Joules bijvoorbeeld) helpt om dat inzicht snel te krijgen. Let daarbij op de juiste conversie, bijvoorbeeld of het om boven of onderwaarde gaat. Fysisch moeten de diverse balansen wel blijven kloppen. Het model moet dat signaleren.
4. **Modelbeschrijving.** Uit het bovenstaande volgt dat er een goede modelbeschrijving moet zijn. Welke data worden gebruikt, hoe hard zijn ze, etc. Dit zorgt er ook voor dat er eventueel meerdere modellen naast elkaar kunnen worden ingezet die elkaars data en uitkomsten gebruiken.
5. **Huidige situatie.** Basisvraag is uiteraard of de huidige uitgangssituatie in een wijk, gemeente, regio adequaat wordt beschreven.
6. **Gevoeligheidsanalyse.** In het gebruik van modellen zitten onnauwkeurigheden in data, algoritmes en analyses. Dat is op zich niet bezwaarlijk als maar helder is wat de waarde is van de uitkomst. Hun impact kan worden beoordeeld door een gevoeligheidsanalyse.
7. **Timescope.** Een model moet niet alleen de huidige situatie beschrijven maar ook een prognose van de toekomstige situatie. Dan is het belangrijk om te weten hoe ver in de toekomst de uitkomsten van de berekeningen nog valide zijn.

Processtappen regionale energiestrategie en aandachtgebieden van rekenmodellen

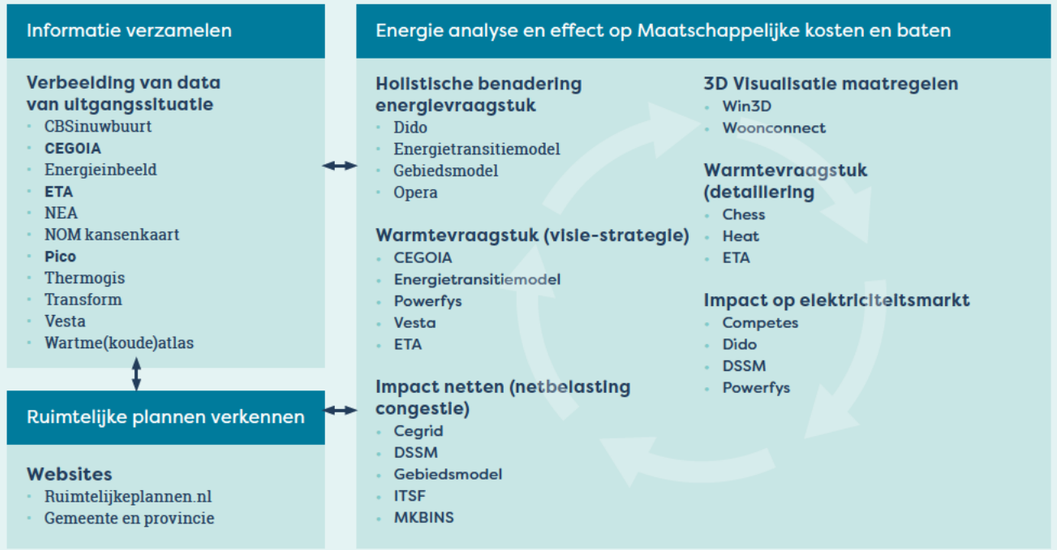

V 1.7 Monitoring

Het PBL gaat de uitvoering van het Klimaatakkoord volgen. Dit is breder dan de RES. De manier waarop dat gaat plaatsvinden is nog in ontwikkeling en zal in het komend jaar verder worden opgepakt en uitgewerkt. PBL sluit daarbij uiteraard zo veel mogelijk aan bij bestaande bronnen en werkwijzen van onder meer CBS en RVO. De monitoringsystematiek stemmen PBL en het Nationaal Programma RES gezamenlijk af.

Vooralsnog volstaan in dit stadium eenvoudige kengetallen (optelsleutels) over te realiseren potentieel, zoals die worden verzameld via het NP RES invulformulier. Uitgangspunt voor PBL is dat zij zelf de omrekening naar daadwerkelijke productiehoeveelheid elektrische energie (TWh) uitvoeren op basis van geïnstalleerd vermogen (bijvoorbeeld voor wind in MW). Zij doen dit op basis van regionaal toegespitste kengetallen.

V 1.8 Ondersteuning vanuit NP RES tijdens het RES-proces

Op het gebied van data, definities, rekenmodellen, analyses en monitoring zullen tijdens het RES-traject vragen ontstaan. Naar verwachting hebben regio's (grote) behoefte aan onafhankelijke en deskundige advisering / bijstand.

NP RES ondersteunt de RES-regio's hierin als volgt:

1. Voor vragen kan altijd een beroep worden gedaan op de brede expertpool. Hierin zitten experts vanuit diverse organisaties en de markt. Deze expertpool is in opdracht van NP RES ingericht vanuit de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO). Deze heeft hierin een coördinerende en faciliterende rol en verantwoordelijkheid. Inzet van experts wordt door de expertpool betaald. Via www.regionale-energiestrategie.nl is de expertpool te benaderen.
2. Met de regionale aanspreekpunten / accounthouders vanuit het NP RES kan altijd contact worden opgenomen. Op de website en het intranet staan hun contactgegevens.
3. Als het om hele specifieke vragen op het gebied van data en monitoring gaat, waar nog geen antwoord op is geformuleerd, zullen deze worden belegd bij de interbestuurlijke werkgroep data en monitoring RES. Die is onderdeel van het programma. In deze werkgroep is veel kennis en expertise aanwezig vanuit partijen als EZK, BZK, VNG, IPO, UvW, PBL, RVO, RWS en NBNL.
4. Ook is het mogelijk onderling kennis te delen en uit te wisselen tussen RES-regio's in de vorm van "burenhulp", de door NP RES opgezette "community of practice" en/of "peer-reviews". Uitgangspunt hierbij is dat er heel veel bewezen en waardevolle praktijkkennis in de regio's zelf aanwezig is, die veel kan betekenen en van groot belang kan zijn voor andere regio's.

Ten slotte staat het elke RES-regio uiteraard volledig vrij om de benodigde kennis en expertise niet via NP RES dan wel via de expertpool in huis te halen, maar deze op eigen kracht (en vanuit eigen budget) uit de markt te halen door inschakeling (kortdurend of langer) van één of meer ter zake kundige adviesbureaus.

2. Toelichting op **netimpact** bepalen werkwijze

Figuur 1: Iteratiestappen om de netimpact te berekenen: er kunnen telkens meerdere scenario's doorgerekend worden.

V 2.1 Netbeheerders bieden inzicht in impact regionaal bod op de energie infrastructuur

De energietransitie van fossiele bronnen naar duurzame opwekking, de toenemende rol van elektriciteit in het dagelijkse leven en de economische groei vereisen een continue en tijdige doorontwikkeling van het energiesysteem. Om te zorgen dat onze energie-infrastructuur in de toekomst betaalbaar, betrouwbaar en toegankelijk blijft voor iedereen op de gewenste locaties, is het belangrijk om de impact van regionale keuzes inzichtelijk te maken. De netbeheerders hebben hiervoor in samenspraak met PBL en NP RES het "netimpact bepalen" werkproces ontwikkeld.

V 2.2 Impact uitgedrukt in doorlooptijd, ruimtebeslag en kosten

In dit werkproces wordt inzichtelijk wat de impact van regionale ontwikkelingen is op de elektriciteits- en gasinfrastructuur. Zodra een regio de ontwikkelingen in energievraag en –aanbod doorgeeft kan de netbeheerder de netimpact bepalen. Deze impact wordt uitgedrukt in de doorlooptijd die nodig is om aanpassingen te realiseren, het ruimtebeslag van die infrastructuur en de kosten die gemaakt worden voor het maken van de aanpassingen.

V 2.3 Iteratief en aan de hand van scenario's komen tot optimaal regionaal bod

De regio weegt bij het opstellen van het regionaal bod diverse belangen zoals maatschappelijk draagvlak, bestuurlijke acceptatie, ruimtelijke inpassing en capaciteit van energie-infrastructuur met elkaar af. Om tot een gedragen bod te komen bieden de netbeheerders aan om meerdere scenario's door te rekenen. Deze scenario's kunnen bijvoorbeeld verschillen bevatten in energievraag en -aanbod ontwikkelingen, maar ook verschillen tussen duurzame opwek-technieken of locaties. Daarnaast is het mogelijk om gedurende de uitwerking tot de Concept RES en RES 1.0 meerdere malen de netimpact te laten bepalen. Daardoor kan een regio iteratief toewerken naar een RES-bod.

Door bij de Concept RES en bij RES 1.0 de ingevulde formulieren toe te voegen aan het regionale bod kan PBL eenvoudig de gegevens analyseren en toetsen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord (35 TWh doelstelling).

V 2.4 Resultaat kan direct benut worden in regionaal bod

De resultaten van het netimpact bepalen werkproces worden gebundeld aangeleverd door de regionale netbeheerder met een duidelijke toelichting. Een regio kan deze direct overnemen en gebruiken voor het uitwerken van het onderdeel energiesysteemefficiëntie in het Afwegingskader..

V 2.5 Plan het werkproces tijdig in met uw regionale netbeheerder

De regionale netbeheerders werken graag intensief samen met de regio's om de netimpact te bepalen. Per RES-regio is er één regionale netbeheerder aangewezen die het primaire aanspreekpunt vormt voor de nadere afstemming over het werkproces. In het werkproces werken de regionale én landelijke netbeheerders samen om zo gezamenlijk inzicht te kunnen bieden in de impact op de elektriciteits- en gasinfrastructuur. Stem met de aangewezen regionale netbeheerder af op welke momenten, hoeveel scenario's en hoeveel iteraties mogelijk zijn binnen de gehele RES-planning van elke regio tot aan de opleverdatum van 1 juni 2020.

V 2.6 Vragen?

Heb je nog vragen over het werkproces of hoe je het in kan zetten in de regio? Neem dan contact op met de regionale netbeheerder. Zij kunnen een nadere toelichting geven.

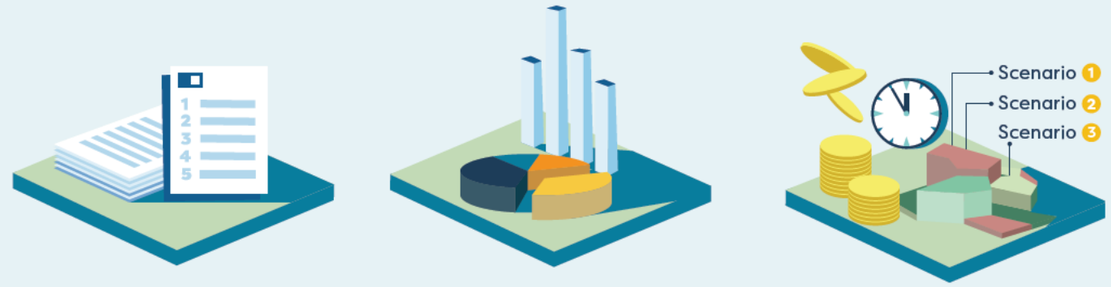

Stap 1: Invulformulieren voor energievraag en -aanbod

Stap 2: Analyse, begrip en oplossingen

Stap 3: Inzicht in impact van oplossingen

Figuur 2: Drie stappen worden doorlopen om de netimpact te bepalen

V 2.7 Uitgebreide toelichting op de stappen van het werkproces netimpact bepalen

Het proces bestaat uit drie stappen (figuur 2):

1. **Invulformulieren voor energievraag en -aanbod:**
   Voor alle relevante energievragers en –aanbieders zijn invulformulieren opgesteld. Hiermee ontstaat inzicht in de ontwikkeling van vraag en aanbod over de tijd heen. Zodra een regio de netimpact van een regionaal scenario van ontwikkelingen wil laten doorrekenen kunnen de formulieren gedeeld worden met de regionale netbeheerder in de regio.
2. **Analyse, begrip en oplossingen:**
   De netbeheerders zullen invulformulieren met informatie over de toekomstige energievraag en -aanbod toetsen aan de huidige elektriciteits- en gasinfrastructuur. Uit deze toets wordt duidelijk waar de huidige infrastructuur ontoereikend is, de zogenoemde 'knelpunten'. Zodra knelpunten in beeld zijn wordt onderzocht waardoor ze ontstaan en hoe ze opgelost kunnen worden. Voor oplossingen wordt naar een breed scala van mogelijkheden gekeken: van het aanleggen van nieuwe infrastructuur, opslag en flexibiliteit tot aanpassing van wet- en regelgeving.
3. **Inzicht in impact oplossingen:**
   De resultaten van de tweede stap worden gebundeld in een heldere rapportage. Hierin wordt de impact geduid in de doorlooptijd die nodig is om aanpassingen te realiseren, het ruimtebeslag dat de aangepaste infrastructuur met zich meebrengt en de kosten die gemaakt worden voor het maken van de aanpassingen. De systemische analyse van mogelijkheden om impact op infrastructuur te verkleinen wordt samengevat tot aanbevelingen voor de regio.

V 2.8 Toelichting bij stap 1 invulformulieren voor energievraag en -aanbod

In de RES wordt uitgewerkt hoe de regionale energievraag en -aanbod voor de Gebouwde Omgeving en energieaanbod voor duurzame opwek zich gaan ontwikkelen richting 2030, met een doorkijk richting 2050. Voor een oordeel over de systeemefficiency is het aan te raden om de ontwikkeling voor andere sectoren ook in beeld te brengen. Het energiesysteem is immers integraal: energieaanbieders zoals gascentrales, windparken of zonnevelden transporteren via de energie-infrastructuur energie naar alle energievragers (woningen, bedrijven, scholen, ziekenhuizen, boerderijen, laadpalen, enz.). [1]
Om de impact op de energie-infrastructuur te kunnen bepalen is daarom integraal informatie nodig over ontwikkelingen van zowel aanbieders als vragers, ofwel **technologieën.** Voor de belangrijkste technologieën zijn **invulformulieren** opgesteld.

In de formulieren kunnen één of meerdere inschattingen (scenario's) van toekomstige ontwikkelingen worden ingevuld. Dat gebeurt telkens voor:

- **Verwachte hoeveelheid.** Per techniek is daarbij gekozen voor een eenheid. In de meeste gevallen is dit opgesteld vermogen (in MW). Voor bepaalde technologieën wordt er ook naar aantallen of opgewekte energie in GJ gevraagd. In tabel 1 staat per technologie aangegeven welke eenheid gehanteerd wordt.
- **Jaartallen.** De hoeveelheid wordt geduid voor ten minste 2025 en 2030, en indien mogelijk voor 2040 en 2050. De formulieren bevatten al hoeveelheden voor nu. Het is per formulier afhankelijk van beschikbare openbare data welk jaartal dit is.
- **Ruimtelijk niveau**. Om de consequenties voor de energie-infrastructuur te kunnen bepalen, is het van belang om te weten waar ontwikkelingen plaats gaan vinden. Eén overkoepelende doelstelling op het

1 Hoewel de RES op die manier data van andere sectoren gaat verzamelen, betekent dit niet dat de RES daarmee verantwoordelijkheid gaat dragen voor de afspraken die deze sectoren in het Klimaatakkoord hebben gemaakt. Voor de RES is het echter wel van belang om zicht te krijgen op de efficiëntie van het energiesysteem en op de ruimtelijke consequenties van het realiseren van de afspraken in de sectoren mobiliteit, landbouw en industrie.

niveau van de regio of gemeente is niet toereikend om de netimpact te kunnen bepalen. Afhankelijk van de technologie is het gevraagde ruimtelijk niveau gedetailleerder of minder gedetailleerd. In tabel 1 staat per technologie aangegeven welk niveau nodig is.

V 2.9 Overzicht van gevraagde input

Voor de helderheid, uniformiteit en optelbaarheid van het bod van alle regio's door PBL is gekozen om een invulformulier op te stellen. Dit betekent dat regio's gevraagd wordt hun bod voor wind en zon in te voeren in de invulformulieren. De invulformulieren zullen ook door de netbeheerders gebruikt worden om te duiden hoe het regionale bod aangesloten kan worden op het net (in tijd, ruimte en geld).

De netbeheerders hebben meer informatie nodig om de impact op infrastructuur te kunnen duiden. Mede daarom vragen de netbeheerders om ook de ontwikkelingen voor andere technologieën in te voeren in de invulformulieren. Deels kan daarvoor gebruik worden gemaakt van parallelle trajecten zoals de Transitievisie Warmte, Nationale Agenda Laadinfrastructuur, doorlopen systeemstudies of routekaarten opgesteld door industriële clusters.

Lukt het niet om informatie voor de andere technieken in te voeren dan kan teruggevallen worden op zogenaamde back-up gegevenssets. Deze zijn landelijk opgesteld op basis van standaard aannames en zullen derhalve altijd minder nauwkeurig zijn dan eigen regionaal opgestelde gegevens. De back-up gegevens zijn in samenwerking met NP RES opgesteld. Meer informatie erover is op te vragen bij de regionale netbeheerder.

In onderstaande tabel (Tabel 1) staat een overzicht van de invulformulieren. Per technologie is aangegeven in welke eenheid gegevens aangeleverd kunnen worden en is vetgedrukt aangegeven welk ruimtelijk niveau minimaal vereist is. Onderscheid wordt gemaakt tussen:

- OS-vlakken: deze kaartlaag bevat geografische vlakken van de koppelpunten (onderstations) tussen de landelijke en regionale netbeheerder. In elk vlak staat één van deze koppelpunten. De kaartlaag kan gedownload worden via de website van NP RES.
- CBS buurt zijn door gemeenten aan CBS aangeleverde buurtgrenzen
- PC4: postcode 4 gebieden. Dit zijn de gebieden waar de eerste vier cijfers van de postcode gelijk zijn
- PC6: postcode 6 gebieden. Dit zijn de gebieden waar de eerste vier cijfers en de twee letters van de postcode gelijk zijn.

Hoe gedetailleerder gegevens aangeleverd worden, des te beter consequenties bepaald kunnen worden.

Invulformulieren zijn op te vragen en te downloaden

De invulformulieren zijn regio-specifiek. Via de NP RES website zal gecommuniceerd worden waar ze op te vragen zijn.

V 2.10 Toelichting bij stap 2 analyse, begrip en oplossingen

Elke doorrekening kost ten minste twee weken

Elke doorrekening kost de regionale netbeheerder ten minste twee weken. Voor Concept RES en voor RES 1.0 wordt de netimpact bepalen werkwijze ook met de landelijke netbeheerders doorlopen. Deze doorrekening kost meer tijd.

Om te zorgen voor een soepele doorrekening, in afstemming met het regionale proces, is het aan te raden om vroegtijdig een planning te maken met uw regionale netbeheerder wanneer het netimpact werkproces doorlopen kan worden.

Datacheck

Zodra de regio de invulformulieren stuurt naar de regionale netbeheerder start de tweede stap waarin data worden geanalyseerd en oplossingsmogelijkheden voor knelpunten in beeld worden gebracht. Na ontvangst van de invulformulieren worden deze eerst gecontroleerd op eventuele fouten (orde grootte invoer juist, locaties mogelijk, etc.) of omissies. Als de informatie volledig en juist is wordt de invoer benut voor een integrale (voor alle technologieën) knelpunten-analyse voor de elektriciteits- en gasinfrastructuur.

Energie drager	Type	Technologie	Eenheid	Niveau vetgedrukt is minimum niveau van aanlevering
Elektriciteit	Aanbod	Wind op Land	Opgesteld vermogen in MW of aantal GJ opgewekt per jaar	**OS-vlakken** CBS buurt, PC4 of PC6 ook mogelijk
		Grootschalig gebouw gebonden zon (>15kWp)	Opgesteld vermogen in kWpiek, of aantal kWh of GJ opgewekt per jaar	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Grootschalig niet-gebouw gebonden zon (>15kWp)	Opgesteld vermogen in kWpiek of MWpiek, of aantal kWh of GJ opgewekt per jaar	**OS-vlakken** CBS buurt, PC4 of PC6 ook mogelijk
		Kleinschalige zon (<15kWp)	Opgesteld vermogen in kWpiek, of aantal kWh of GJ opgewekt per jaar	CBS buurt PC4 of PC6 ook mogelijk
		Overige duurzame opwek	Opgesteld vermogen in MW	OS-vlakken CBS buurt, PC4 of PC6 ook mogelijk
	Vraag	Nieuwbouw woningen	Aantal wooneenheden	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Nieuwbouw utiliteit	Aantal vierkante meters	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Bestaande utiliteit[1]	GJ	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Elektrisch vervoer	Aantal auto's en laadpunten	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Landbouw/glastuinbouw	MWp	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Datacenters	MWp (gecontracteerd vermogen)	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Industrie	GJ (of MWp)	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
Gas	Aanbod	Groengas	Kubieke meter per uur	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
	Vraag	Utiliteit	GJ	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Industrie	GJ	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Landbouw/glastuinbouw	GJ	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
		Vervoer	GJ	**CBS buurt** PC4 of PC6 ook mogelijk
Waterstof	Aanbod	Groene waterstof	Kubieke meter per uur	Gemeente
	Vraag	Totale vraag	GJ	Gemeente
Gebouwde omgeving warmtestrategie			Keuze warmte strategie	**CBS Buurt**
Flexibiliteit[2]			GJ	**Gemeente**

1 zoals omschreven in BAG

2 In dit formulier kunnen de regionale scenario's voor flexibiliteit worden opgegeven. Het gaat hierbij om flexibiliteitsmiddelen die vraag en aanbod balanceren door tijdelijk energie op te slaan of door energie om te zetten in een andere energiedrager (conversie). Daarnaast kan hierin ook vraag en aanbodsturing worden opgegeven.

Tabel 1: Gevraagde input RES voor de netimpact bepaling (alle regio's leveren ten minste blauw gekleurde velden aan)

Analyse & begrip

De knelpuntenanalyse geeft inzicht in waar de elektriciteits- of gasinfrastructuur onvoldoende capaciteit heeft voor de regionaal aangeleverde scenario's. Het geeft daarbij zicht op de knelpunten op zowel hoogspannings-/middenspanningsniveau (HS/MS) en middenspannings/laagspanningsniveau (MS/LS). En indien het in een regio voorkomt ook waar knelpunten voorkomen op tussenspanningsniveau.

Analisten en strategen van de netbeheerders bestudeerden deze resultaten om te begrijpen waar knelpunten ontstaan, hoe vaak ze voorkomen, hoe groot ze zijn, of ze door energieaanbieders of –vragers worden veroorzaakt, etc. Zodra duidelijk is waardoor de knelpunten ontstaan wordt het mogelijk om passende oplossingen te bepalen.

Bepalen van best passende oplossingen

Verschillende situaties vragen om verschillende oplossingen. Grofweg kunnen drie soorten oplossingen worden onderscheiden:

- Herinrichting. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het meer combineren van vraag en aanbod of het verplaatsen van zoekgebieden binnen of buiten de regio.
- Oplossingen binnen het elektriciteitssysteem. Denk hierbij bijvoorbeeld aan netverzwaring (uitbreiden van huidig net), aansluiten met lagere zekerheid (redundantie deels loslaten), (tijdelijke) transportlimieten (curtailment) of toepassing van flexibiliteitsopties.
- Systeemoplossingen met inzet van andere energiedragers. Denk hierbij bijvoorbeeld aan conversie van elektriciteit naar waterstof.

Als door een regio meerdere scenario's worden aangeleverd, wordt aandacht besteed aan de verschillen tussen de scenario's (gevoeligheidsanalyses).

Toelichting bij stap 3: Inzicht in impact oplossingen:

De resultaten van de netimpactanalyse geven de regio inzicht in de haalbaarheid van het bod (per 2030), de maatschappelijke kostenefficiëntie van de (Concept) RES en het ruimtebeslag van de aangepaste infrastructuur.
Belangrijke notie is dat de resultaten vooral de grove effecten duiden van gemaakte keuzes. De gegevens (doorlooptijd, ruimtebeslag en kosten) zijn geen absolute waarheid. Vooral de verschillen tussen eventuele scenario's zijn interessant en duiden welke richting het meest effectief is qua infrastructuur (in doorlooptijd, ruimtebeslag en kosten).

Datavoorwaarden

Alle data die worden ingevoerd in de invulformulieren wordt als vertrouwelijk behandeld door de netbeheerder en niet verder verspreid of openbaar gemaakt zonder nadrukkelijke toestemming van een regio. Resultaten van analyses worden met de regio gedeeld. Alleen de invoer van het Concept RES scenario en het RES 1.0 scenario worden gedeeld met PBL en NP RES.

3. Borging RES in het beleid voor de **fysieke leef-omgeving**

V 3.1 De energietransitie vraagt ruimte

De opgaven voor elektriciteit en warmte zullen ruimtelijk vertaald moeten worden naar zoekgebieden en locaties. Ruimte is echter schaars. Heel Nederland is al belegd met functies, zoals natuur, woningbouw en bedrijventerreinen. Voor de energietransitie moeten er keuzes gemaakt worden en afwegingen gemaakt in samenhang met andere opgaven.

Omdat de ruimtelijke ordening gedecentraliseerd is moeten keuzes tussen functies, opgaven en belangen primair gemaakt worden door provincies en gemeenten. Deze keuzes moeten vervolgens worden vastgelegd in instrumenten van de Omgevingswet (nu Wro).

V 3.2 Omgevingswet

De Omgevingswet heeft tot doel een andere balans te zoeken tussen beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving. De wet bundelt 26 bestaande wetten en treedt in 2021 in werking. De wet biedt de mogelijkheid om de fysieke leefomgeving meer in samenhang in te richten. De wet gaat uit van een dynamische beleidscyclus waarbij de kerninstrumenten samenhangen en elkaar versterken. De Omgevingsvisie is een integrale langetermijnvisie van een bestuursorgaan voor de hele fysieke leefomgeving en haar grondgebied.

De **Omgevingsvisie** is een verplicht instrument voor het Rijk, de provincie en de gemeente. Het Rijk maakt een nationale Omgevingsvisie, de provincie een provinciale Omgevingsvisie en de gemeente een gemeentelijke Omgevingsvisie. Veel waterschappen maken vrijwillig een Omgevingsvisie. In de Omgevingsvisie wegen overheden de verschillende belangen van wonen, bedrijven, mobiliteit, energie ten opzichte van elkaar.

De fysieke leefomgeving houdt niet op bij de grens van een gemeente, waterschap of provincie. De verantwoordelijkheden en Omgevingsvisies van andere bestuursorganen maken daarmee deel uit van de context van de zelf op te stellen Omgevingsvisie. Goede samenwerking, afstemming en verbinding is dus van groot belang. De Omgevingsvisie is zelfbindend voor de bestuurslaag die het heeft opgesteld.

De Ontwerp NOVI is in juni gepresenteerd. De POVI's (Provinciale Omgevingsvisie) worden ontwikkeld en zijn voor 2021 gereed; de GOVI's (Gemeentelijke Omgevingsvisie) uiterlijk in 2024. Idealiter is er afstemming, logica en verbinding tussen de Omgevingsvisies van bestuurslagen. De ambitie met betrekking tot energie landt in de Omgevingsvisie.

De visie wordt vertaald naar regels in een provinciale **verordening** (provinciaal niveau) **of omgevingsplan** (gemeentelijk niveau)[2]. Deze bevat de regels voor de fysieke leefomgeving op elk bestuurlijk niveau. De regels over energie landen ook hier in. Rijk en provincies hebben de verordening gereed in 2021, waterschappen in 2023 en gemeenten hebben uiterlijk 2029 een integraal omgevingsplan. Onderdelen, waaronder bijvoorbeeld energie, kunnen eerder worden opgesteld. Een stapsgewijze overgang (thematisch en gebiedsgericht) van Omgevingsplan van rechtswege naar het integrale Omgevingsplan is mogelijk. Voor 2021 biedt de Crisis- en Herstel Wet (CHW) hiervoor een basis.

Een **programma** is een instrument voor beleidsontwikkeling. Met een programma kun je bijvoorbeeld een doel uit de Omgevingsvisie zoals Energie of Wonen nader invullen. In een programma bepaal je wat, hoe, wanneer en met welke middelen je een bepaald beleidsdoel wil bereiken. Dit kan een programma voor de hele gemeente zijn of voor een specifiek gebied. Een programma is in principe alleen zelfbindend.

Veel initiatieven van burgers en bedrijven hebben gevolgen voor de leefomgeving. De **Omgevingsvergunning** toetst vooraf op basis van de regels of de initiatieven mogelijk zijn. Initiatiefnemers kunnen via één aanvraag bij één loket de vergunning krijgen. Door de vergunningverlening zo simpel mogelijk te houden, duren procedures niet onnodig lang. De reguliere termijn is straks acht weken. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat voor 1 januari 2025 omgevingsvergunningen voor zon- en windprojecten zijn verleend.

Meer informatie is te vinden op www.aandeslagmetdeomgevingswet.nl en www.vng.nl/Omgevingswet

V 3.3 Kaders

Voor de ruimtelijke vertaling van de opgaven warmte en elektriciteit zijn, naast zoneringen die voortvloeien uit wet en regelgeving, de volgende kaders relevant:
- Ruimtelijke principes uit het Klimaatakkoord
- Ruimtelijk beleid van Rijk, provincies en gemeenten

Deze kaders worden in onderstaande paragrafen kort beschreven.

Ruimtelijke principes Klimaatakkoord

Omdat ruimte in Nederland in het algemeen schaars is, zijn in het Klimaatakkoord vier ruimtelijke principes opgenomen. Deze ruimtelijke principes hebben als doel om de energietransitie in Nederland zo effectief en efficiënt mogelijk vorm te geven. In het Klimaatakkoord is afgesproken in de RES de onderstaande vier ruimtelijke principes in de regionale afweging mee te nemen. Deze principes zijn op verschillende schaalniveaus toepasbaar: rijk, provincie, regio, gemeente en wijk.
De toepassing van de ruimtelijke principes wordt bij de Concept RES dan ook op meerdere schaalniveaus geappreciëerd. Veel provincies en gemeenten hebben daarnaast in hun beleid ook ruimtelijke principes geformuleerd waar rekening mee moet worden gehouden

1. **Zuinig en zo veel mogelijk meervoudig ruimtegebruik**. Dit kan door niet meer ruimte voor energietransitie te gebruiken dan strikt noodzakelijk is en zo de impact voor landschap, natuur en landbouw zoveel mogelijk te beperken.

Denk aan:
Clustering: Ga uit van zoveel mogelijk clustering van de productie van duurzame energie (bijvoorbeeld door windmolens of zonneweides) in energielandschappen. Weeg dit expliciet af tegen verspreide ontwikkeling van wind op land. Het is hierbij zinvol om na te gaan in hoeverre komende jaren *repowering* mogelijk is bij bestaande windmolenparken. Combinatie: Combineer zoveel mogelijk grootschalig wind met zon. Voorkeursvolgorde zon: zoveel mogelijk zon op dak. Zie verder voorkeursvolgorde zon onder NOVI, Verdieping 4. Functiecombinaties: zon en wind langs wegen en waterkeringen, parkeerplaatsen met opwekkingseenheden, etc. en zon op boerenschuren.

2. **Combineren van opgaven en investeringen met andere opgaven.** Energietransitie is vaak niet de enige opgave in een regio. Ook voor woningbouw, bedrijventerreinen, verbetering bereikbaarheid, transitie in de landbouw zal ruimte nodig zijn. Deze andere opgaven bieden ook kansen voor de energietransitie.

Denk aan:
Combineren van de energieopgave met andere thema's/sectoren/transities: hierbij kan gedacht worden aan combineren van de opgave voor energietransitie met woningbouw, natuurontwikkeling of bereikbaarheid. Combineren met investeringen: zoals vervanging van het riool, groot onderhoud wegen, aanpassingen voor klimaatadaptatie en/of renovatie van wijken en bedrijventerreinen.
Combineren van vraag en aanbod: het combineren van vraag en aanbod door de verdere elektrificatie van de mobiliteit (laadinfra voor auto's maar ook het zero emissie busvervoer).

3. **Vraag en aanbod zo dicht mogelijk bij elkaar**. Dit beperkt de hoeveelheid ruimte die nodig is voor infrastructuur. Denk bij elektriciteit onder andere aan hoogspanningsverbindingen. Daarbij vragen niet alleen de verbindingen veel ruimte, maar ook de bijbehorende elektriciteitsstations. Bij bovengrondse verbindingen hebben masten een grote impact op de omgeving.

Denk aan:
Voor de warmtetransitie in de gebouwde omgeving is de keuze voor een alternatieve warmtevoorziening van vele aspecten afhankelijk, waaronder ruimtelijke aspecten. Vanuit ruimtelijk perspectief geldt dat het gebruik van bijvoorbeeld restwarmte vanuit de industrie en geothermie via warmtenetten voordelen kent. Dit spaart ruimte op bijvoorbeeld windmolens die anders nodig zijn voor de productie van energie voor deze warmte. Om die reden moeten warmtenetten zo goed mogelijk worden verkend en expliciet afgewogen tegen andere opties. Waar gekozen wordt voor warmtenetten, moet de ruimtelijke planning van warmtenetten zorgvuldig worden afgewogen en gecombineerd met andere functies in de ondiepe ondergrond.

4. **Aansluiten bij gebiedsspecifieke kenmerken.** Iedere regio/ieder gebied in Nederland is uniek. Kansen en mogelijkheden in steden zijn anders dan in het landelijk gebied. De open polderlandschappen zijn anders dan de coulisselandschappen.

Denk aan:
Kijk naar hoe (grootschalig) zon en wind aan kunnen sluiten bij de landschappelijke kenmerken van het gebied, de natuur, het cultureel erfgoed, water en bodem. Door aan te sluiten bij gebiedsspecifieke kenmerken kan duurzame opwek beter ingepast worden.

Ruimtelijk beleid

Rijk
De visie van het Rijk op de fysieke leefomgeving staat in de ontwerp NOVI. Deze ontwerp NOVI is in juni 2019 door het Kabinet gepresenteerd. Aan de hand van een toekomstperspectief op 2050 brengt de NOVI de langetermijnvisie in beeld. Op nationale belangen wil het Rijk sturen en richting geven. Deze nationale belangen komen samen in 4 prioriteiten. Naast het vinden van ruimte voor klimaatverandering en energietransitie gaat het om duurzaam economisch groeipotentieel, sterke en vitale steden en toekomstbestendige ontwikkeling landelijk gebied. De visie bindt alleen het Rijk, maar in het licht van de nieuwe Omgevingswet wordt uitwerking gezien van deze opgaven en richtingen in POVI's en GOVI's.

In de fysieke leefomgeving moeten diverse belangen tegen elkaar worden afgewogen. Om richting te geven aan dit afwegingsproces zijn in de ontwerp-NOVI drie afwegingsprincipes opgenomen. Deze zijn van toepassing voor afwegingen tussen alle prioriteiten. De afwegingsprincipes uit het Klimaatakkoord zijn hier in lijn mee.
Afwegingsprincipes:
1. Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies;
2. Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal;
3. Afwentelen (naar tijd en plaats) wordt voorkomen.

2 Op rijksniveau spreek je van AMvB's

Daarnaast zijn er in de NOVI strategische keuzes gemaakt en richtinggevende uitspraken voor de RES geformuleerd. Richtingen die meegegeven zijn aan de RES zijn:

1. Voorkeur voor grootschalige clustering.
2. Voorkeursvolgorde voor zon pv.
3. Energiebesparing, warmtenetten en ander gebruik van bestaande gasleidingen.

Zie voor een nadere toelichting van de strategische keuzes en de richtinggevende uitspraken Verdieping 4. **Voor zon pv zijn specifieke afspraken tussen het Rijk,** IPO, VNG en maatschappelijke organisaties gemaakt (zie TK-brief 23 augustus 2019; kst-34682-29). Hier is een voorkeursvolgorde overeengekomen, die voorziet in het ontzien van landbouw- en natuurgronden en het stimuleren van zon op daken. Deze voorkeursvolgorde is opgenomen in de ontwerp-NOVI, die provincies en gemeenten kunnen benutten om af te wegen waar zon-PV het beste kan worden ingepast.

Nationale belangen:
De ontwerp-NOVI bevat een overzicht van alle nationale belangen. Deze kunnen mogelijk interfereren met de opgave voor energietransitie. Vanuit de andere nationale belangen kunnen wettelijke beperkingen gelden voor gebieden. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn in relatie tot:

- Vliegvelden en vliegveiligheid.
- Defensie en nationale veiligheid.
- Werelderfgoed.
- Waterveiligheid in relatie tot het gebruik van dijken.
- Landbouw en natuur.

Als een regio in het RES-proces te maken krijgt met dergelijke nationale belangen is het raadzaam tijdig contact op te nemen met de betreffende Rijkspartner. De Rijkspartner zal dan in overleg gaan met die regio om te bezien of maatwerk mogelijk en/of wenselijk is.

Provincies en gemeenten
Veel provincies en gemeenten zijn bezig met het opstellen van een Omgevingsvisie. Deze kunnen als inspiratiekader dienen voor de RES'en. Het is goed om vanuit de RES'en vroegtijdig contact te zoeken met de collega's die bezig zijn met Omgevingsvisie en daarbij ook aansluiting te zoeken met het proces van de Omgevingsagenda. Zij hebben vaak ook goed zicht op andere opgaven en belangen in de regio. Ook gemeenten en provincies hebben vigerend ruimtelijk beleid wat mogelijk tot beperkingen leidt bij het formuleren van het RES-bod. Ook hier het advies tijdig in gesprek te gaan of maatwerk mogelijk en/of wenselijk is.

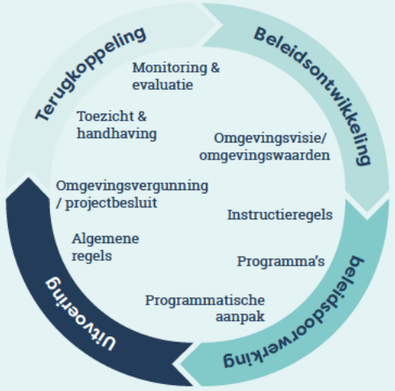

V 3.4 Het proces van het omgevingsbeleid

Het opstellen van een Omgevingsvisie waarin energietransitie wordt meegenomen is geen lineair proces maar een continu proces; een cyclisch proces. Veel provincies en gemeenten hebben al een Omgevingsvisie. Het is echter ook mogelijk dat energietransitie nog slechts summier is opgenomen en dat op basis van het Klimaatakkoord de visie aanpassing behoeft.
Als duidelijk is wat er in het kader van de energietransitie nodig is, zal duidelijk worden of de Omgevingsvisie moet worden aangepast: **beleidsontwikkeling.** De Omgevingsvisie is een samenhangende visie met strategische hoofdkeuzes van beleid voor de fysieke leefomgeving voor de lange termijn.

In het kader van **beleidsdoorwerking** kan de overheid de gewenste kwaliteiten van de fysieke leefomgeving of onderdelen daarvan concreter maken door die ook stevig juridisch vast te leggen. In deze fase kunnen ook andere overheden worden gebonden om mee te werken aan de realisatie van het beleid. Dat kan bijvoorbeeld door eisen vast te leggen in omgevingswaarden, of door een programma vast te stellen.

De overheid kan in programma's concrete maatregelen opnemen die leiden tot de vastgelegde en gewenste kwaliteit van een onderdeel van de fysieke leefomgeving, een aspect of een gebied. Deze programma's dienen ter uitwerking van het beleid uit de visie. De doorwerking van het beleid van provincies en het Rijk kan ook met instructieregels over taken en bevoegdheden van andere overheden.

In het onderste kwart aan de linkerzijde van de cyclus staat de **uitvoering** centraal. Dat gebeurt door de initiatiefnemers van activiteiten en projecten: burgers, bedrijven of overheden die iets willen ontwikkelen.
Het bovenste kwart aan de linkerzijde staat voor **terugkoppeling**. Met toezicht en handhaving ziet de overheid toe op naleving van de algemene regels en vergunningvoorschriften. Via monitoring brengt de overheid de kwaliteit van de fysieke leefomgeving in beeld.

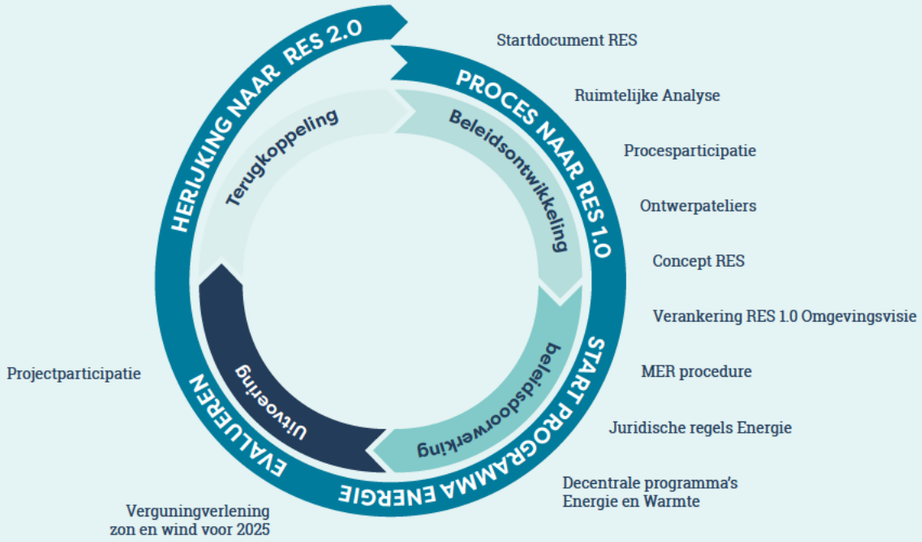

V 3.5 RES-proces in relatie tot Omgevingsbeleid

In het totale RES-proces zijn er verschillende momenten waarop de RES interacteert met het omgevingsbeleid. In onderstaande afbeelding is dit visueel weergeven. Daarna beschrijven we per onderdeel hoe deze interactie eruitziet.

Startdocument
Het startdocument RES is het bestuurlijk startdocument voor de RES. Dit document heeft als doel om bestuurlijk commitment te krijgen op het proces, inhoud, planning, organisatie en doel. Met het opstellen hiervan worden de mogelijke aanpassingen in het omgevingsbeleid voor de fysieke leefomgeving voorbereid.

Het is raadzaam om in de beginfase van het RES-proces een inventarisatie te maken van het vigerend ruimtelijk beleid, zowel bij de gemeenten als provincie en waterschap. Met een dergelijke basis wordt duidelijk welk deel van het ruimtelijk beleid aanpassing behoeft als de verkenning van de opgave voor zowel elektriciteit als warmte heeft plaats gevonden en keuzes moeten worden voorbereid.

V 3.6 Ruimtelijke analyse

Om te komen tot een ruimtelijk goed afgewogen bod voor de RES kan in eerste instantie gekozen worden voor een verkennende toepassing van de ruimtelijke principes, om vervolgens steeds concreter te worden. Om dat te kunnen doen is het belangrijk om vooraf een aantal energetische en ruimtelijke inzichten te hebben:

- Het huidig energieverbruik (warmte, elektriciteit) in de regio. Niet alleen in de gebouwde omgeving maar ook in de mobiliteit, industrie en landbouw.
- Een gevoel bij het mogelijk toekomstig energieverbruik. Zijn er plannen voor grote bedrijven, datacenters, grote woonwijken, elektrisch rijden, etc.. Zijn er innovaties in zicht die mogelijk leiden tot minder energieverbruik, -transport of opslag?
- Bestaande en in ontwikkeling zijnde windmolen(-parken) en zonnepanelen/akkers. Mogelijkheden van repowering van bestaande windmolenparken
- Aanwezigheid van potentiele warmtebronnen anders dan Gronings gas voor gebouwde omgeving.

De door NP RES beschikbaar gestelde datasets kunnen hiervoor gebruikt worden, aangevuld met lokale en regionale data.

Ontwerpend onderzoek (Verdieping 5) kan behulpzaam zijn bij het verkennen en concreter maken van de (ruimtelijke) mogelijkheden voor de energietransitie. Bij een ontwerpproces gaat het niet alleen om het zoeken naar ruimte, maar ook om het zoveel mogelijk betrekken van stakeholders bij dit proces. Om zo te kijken of er draagvlak is. Ook geeft het de mogelijkheid om zo snel mogelijk samen met de netbeheerders na te gaan of de mogelijke nieuwe locaties voor zon en wind op het netwerk kunnen. Een eerste stap in een ontwerpend onderzoek betreft de hierboven geschetste energetische en ruimtelijke analyse. In een ontwerpend onderzoek wordt vervolgens vaak gebruik gemaakt van ontwerp-

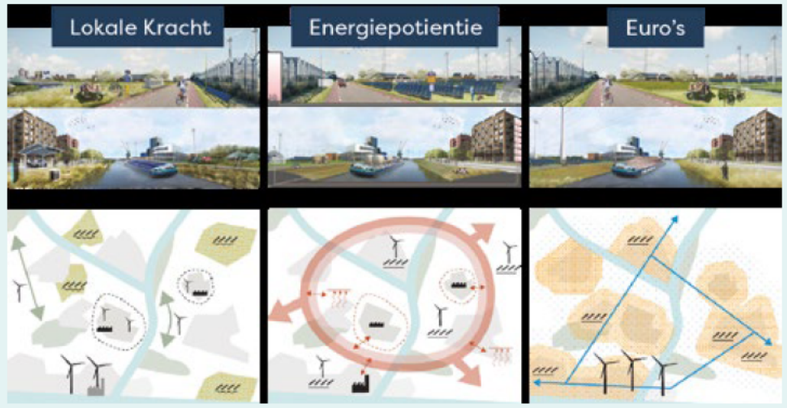

Figuur 1 een voorbeeld van scenario's zoals verkend in de Energiestrategie Regio Rotterdam Den Haag

ateliers. In ontwerpateliers wordt samen met stakeholders vanuit een inhoudelijke analyse – met behulp van ruimtelijke principes - toegewerkt naar gedragen keuzes. In verschillende atelierrondes en besluitvormingsmomenten worden de plannen steeds concreter.

Binnen het ontwerpend onderzoek kan het zinvol zijn eerst een paar scenario's te ontwikkelen. Scenario's die een gevoel geven op de reikwijdte van de vier hoekpunten van het kwadrant: opgave – ruimtelijke inpassing – draagvlak – systeemefficiency.

In het kader van deze scenario-studies ontstaan zoekgebieden waar mogelijkheden worden gezien voor zon-, wind- en bodemenergie. Deze gebieden moeten vervolgens worden afgewogen tegen andere ruimtelijke claims en belangen in de fysieke leefomgeving. Ook kan voor deze gebieden nagegaan worden of een combinatie van opgaven en/of functies mogelijk is. Zie voor inspiratie de ruimtelijke studies op www.regionale-energiestrategie.nl en inspiratiegids ruimtelijke principes van Lagarde Advies. Voor deze zoekgebieden moet ook worden aangegeven welke conflicterende belangen er zijn en er dus keuzes moeten worden gemaakt. Op basis van nader onderzoek en besluitvorming worden zoekgebieden steeds concreter: projectlocaties. Zie voor meer informatie hoe ontwerpend onderzoek in te zetten in RES-proces Verdieping 5.

Afweging met andere belangen en opgaven

De RES 1.0 wordt formeel vastgesteld door gemeenteraden, Provinciale Staten en Algemeen Besturen van de waterschappen. Daarbij is het verstandig aan te geven welke beleidswijzigingen worden doorgevoerd in het Omgevingsbeleid in regels voor de fysieke leefomgeving (Omgevingsvisies, Omgevingsverordeningen, Omgevingsplannen, Waterbeheerprogramma's). Voordat aangegeven kan worden welke beleidswijzigingen kunnen worden doorgevoerd, moet een afweging worden gemaakt met andere belangen en opgaven.

Hoe concrete beleidsvoorstellen kunnen worden opgesteld voor, en worden verankerd in instrumenten van de Omgevingswet, is nog een zoektocht. Daarom wordt in de vorm van een aantal pilots ervaring opgedaan. In opdracht van BZK doet een aantal gemeenten aan de hand van acht onderzoeksvragen ervaring op. Zij gaan na hoe de verschillende instrumenten van de Omgevingswet kunnen worden ingezet om hun ambities op het gebied van energietransitie (warmte, elektriciteit) te verankeren (omgevingsplan of programma). Meer hierover is te vinden op de website van Platform31.

Participatie

Om ervoor te zorgen dat onderdelen van de RES na de totstandkoming daarvan zo goed als één-op-één inpasbaar zijn in (toekomstige) Omgevingsvisies, is het goed als in de RES voldoende aandacht aan participatie wordt besteed. Dit sluit aan bij de ambities hiervoor in Klimaatakkoord en Omgevingswet. Zo kunnen belanghebbenden al vroeg worden betrokken bij het ontwerpend onderzoek. Dit biedt de mogelijkheden om kansen die zij zien te inventariseren en na te gaan wat voor hen van belang is in het RES-proces.

MER

Voor de RES is de regelgeving van de milieueffectrapportage niet van toepassing. Het is wel belangrijk dat bij het opstellen van de RES rekening gehouden wordt met andere opgaven en milieueffecten. Immers later bij de verwerking van de RES in Omgevingsvisies en omgevingsplannen moet hier ook rekening mee worden gehouden. Dan is meestal wel een MER-plicht van toepassing. Voor de RES kan daarom een vrijwillig milieueffectrapport (MER) worden opgesteld. De onderzoeken en onderbouwing in het MER bij een RES kunnen in die latere plannen worden gebruikt. De keus voor een vrijwillig MER is aan de regio.

V 3.7 Aanpassing vigerend beleid

Indien blijkt dat de opgave voor energie niet kan worden gerealiseerd onder het vigerend omgevingsbeleid dan zal dit, waar mogelijk, moeten worden aangepast. Het kan dan gaan om:

Provinciaal

- Provinciale Omgevingsvisie: In de Omgevingsvisie wordt de langetermijnvisie over de ontwikkelingen van het eigen grondgebied op hoofdlijnen beschreven. De Energietransitie maakt daar zeker deel van uit. Voor de uitvoering van een Omgevingsvisie kan eventueel een programma worden vastgesteld. Daarnaast kunnen bijvoorbeeld samenwerkingsovereenkomsten tussen provincie en gemeenten gesloten worden. Zie bijvoorbeeld de 'Samenwerkingsovereenkomst Windenergie Gemeenten Leudal, Nederweert, Peel en Maas, Weert en Provincie Limburg'[3].
- Provinciale omgevingsverordening: De provinciale omgevingsverordening bevat onder meer instructieregels en eventueel provinciale omgevingswaarden

Gemeentelijk

- Gemeentelijke Omgevingsvisie: zie provinciale Omgevingsvisie.
- Omgevingsplan: in het omgevingsplan komen alle regels voor de fysieke leefomgeving die de gemeente stelt over haar grondgebied. Deze regels zitten nu nog in bestemmingsplannen, Algemeen Plaatselijke Verordeningen (APVs) of landelijke AMvB s die naar gemeenten overgaan (bruidsschat). Op 1 januari 2021 hebben gemeenten een Omgevingsplan van rechtswege (huidige bestemmingsplannen en bruidsschatregels) zodat de continuïteit van regels gewaarborgd is. En aanvragen en vergunningen kunnen worden behandeld. Uiterlijk op 1 januari 2029 heeft de gemeente één Omgevingsplan vastgesteld voor haar hele grondgebied[4].
- Omgevingsvergunning: Met de omgevingsvergunningvoorschriften wordt de energie-installatie vergund. De omgevingsvergunning wordt in beginsel door het college van B&W verleend. Provincie en Rijk kunnen voor grotere windparken voorzien in een projectbesluit, waarmee ook de omgevingsvergunning wordt verleend.

Waterschappen[5]

- Waterschappen kunnen het instrument programma inzetten voor hun visie op watertaken. Dit programma vormt dan de grondslag voor de algemene regels in de waterschapsverordening. Een waterbeheerprogramma (WBP) is een verplicht programma onder de Omgevingswet en beschrijft op strategisch en tactisch niveau de resultaten die de overheid wil bereiken. Het waterschap stelt het waterbeheerprogramma vast (artikel 3.7 Omgevingswet).
- Waterbeheerplan: elke zes jaar leggen waterschappen de hoofdlijnen van het beleid met betrekking tot de waterveiligheid, het oppervlaktewater- en grondwaterbeheer en het beheer van de afvalwaterketen, vast in een zogeheten waterbeheerplan. Dit plan is kaderstellend voor te nemen maatregelen. De waterschappen borgen de hoofdpunten uit het waterbeheerplan ruimtelijk in de Omgevingsvisies en geven hier uitwerking aan via de (gemeentelijke) Omgevingsplannen. Concrete uitvoeringsmaatregelen worden in projectplannen uitgewerkt.
- Waterschapsverordening: met de inwerkingtreding van de Omgevingswet vervangt de Waterschapsverordening het instrument van de waterschapskeur en andere verordeningen. Het uitgangspunt is een verordening die het functioneren van het watersysteem beschermt en de regeldruk voor burgers en bedrijven zo veel mogelijk beperkt. Binnen de waterschapsverordening kunnen waterschappen de volgende soorten algemene regels uitwerken:
  - Direct werkende algemene regels.
  - Beoordelingsregels voor omgevingsvergunningen.
- Legger waterstaatswerken: de leggers voor het oppervlaktewatersysteem en de waterkeringen vormen samen met de waterschapsverordening de basis voor de instandhouding van de waterstaatswerken waarvan het waterschap beheerder is. In de leggers is vastgelegd aan welke afmetingen waterstaatswerken moeten voldoen en wie onderhoudsplichtig is. Er kunnen beperkende zones zijn ingesteld nabij waterstaatswerken. Dit heeft mogelijk consequenties voor ruimtelijke inpassing van (energie)maatregelen.
- Daarnaast kunnen waterschappen de instrumenten projectprocedure/projectbesluit inzetten. Een projectbesluit maakt projecten met een publiek waterschapsbelang mogelijk. Bijvoorbeeld een dijkversterking of -verhoging.
- Een bestuursorgaan toetst een omgevingsvergunning aan het relevante water(beheer)programma. Het gaat daarbij om omgevingsvergunningen voor milieubelastende activiteiten met gevolgen voor watersystemen en wateractiviteiten. Een waterschap kan omgevingsvergunningen voor drijvende zonnepanelen of aquathermieprojecten afgeven.
- Voor het waterschap is er geen verplichting tot het opstellen van een Omgevingsvisie. Het Waterschap kan een (niet verplichte) BOVI (Blauwe Omgevingsvisie) opstellen.

3 www.weert.nl/Downloads/Duurzaamheid/Windenergie%20-%20Samenwerkingsovereenkomst.pdf.
4 www.weert.nl/Downloads/Duurzaamheid/Windenergie%20-%20Samenwerkingsovereenkomst.pdf.
5 Zie: https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/wetsinstrumenten/samenhang/binnen-waterschap/

4. **NOVI:** strategische keuzes op rijksniveau en **richting-gevende uitspraken**

Op rijksniveau zijn in aanvulling op de ruimtelijke principes een aantal beleidskeuzes gemaakt in de ontwerp Nationale Omgevingsvisie (NOVI)

1. De Noordzee biedt kansen voor de inpassing van duurzame energie. Om ruimtebeslag op land te beperken wordt **prioriteit** gegeven aan plaatsing van **windmolens op de Noordzee**. In het Klimaatakkoord is voor Wind op zee de ambitie van 49 TWH afgesproken.
    - De windenergie van zee landt op een beperkt aantal plaatsen langs de kust aan op het landelijk hoogspanningsnet (in geval van elektriciteit) of gasnetwerk (in geval van waterstof). Bij de keuze van tracés en aanlandplaatsen wordt rekening gehouden met ruimtelijk impact op zee, op land (natuur, grondwaterbeschermingsgebieden en landschap) en met het bestaande net. Om de energie van zee optimaal te gebruiken, wordt dichtbij **aanlanding** hiervan aan de kust de **energie-intensieve bedrijvigheid** waar mogelijk verder geconcentreerd. Dit voorkomt onnodig transport van energie naar het binnenland en daarmee samenhangende infrastructuur. Met een verdere doorgroei van wind op zee naar 2050 toe zullen ook aanlandingslocaties meer landinwaarts mogelijk gemaakt moeten worden.
2. De **energie-infrastructuur moet geschikt zijn voor duurzame energiebronnen** en daarvoor moet ruimte gereserveerd worden. De transitie naar hernieuwbare energie vraagt meer ruimte voor transport, distributie en opslag van energie, zowel boven- als ondergronds. In plaats van enkele relatief grote 'puntbronnen' (centrales) en transport van energie in één richting zal sprake zijn van meerdere, vaak decentrale en sterk in grootte verschillende bronnen (zon-, wind- en bodemenergie) en tweerichtingsverkeer (gebruik en productie) van energie. Ook wordt opslag/ conversie van energie belangrijker en zal daar meer (en ook meer verspreide) ruimte voor nodig zijn.
3. We realiseren de opgave van duurzame energie met oog voor de **kwaliteit van de omgeving** en **combineren** deze zo veel mogelijk met andere functies.
4. Voor de inpassing op land van de opgave voor duurzame energie worden regionale energiestrategieën opgesteld.

Beleidskeuze NOVI richtinggevend voor RES

De NOVI geeft drie richtinggevende kaders mee voor de RES:

1. **Voorkeur voor grootschalige clustering**
   Grootschalige clustering van de productie van duurzame energie (door windmolens, eventueel in combinatie met zonnevelden) vermindert de ruimtelijke afwenteling en draagt bij aan kostenreductie. Waar mogelijk heeft dit de voorkeur. Hier ligt echter wel een expliciete afweging tegenover andere waarden, zoals landschappelijke kenmerken, nationale veiligheid, natuur, cultureel erfgoed, water en bodem en maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak. Voorwaarde is dat bewoners echt goed betrokken zijn, invloed hebben op het gebruik van en, waar dat kan, meeprofiteren in de opbrengsten. Het is van belang aandacht te besteden aan natuurinclusief ontwerp en beheer bij duurzame energieprojecten om verstoring of aantasting van natuur en biodiversiteit zoveel mogelijk te voorkomen. Daarnaast zijn er ook mogelijkheden natuur te versterken, door bijvoorbeeld onderwaternatuur te realiseren bij windprojecten op water.

2. **Voorkeursvolgorde voor zon pv**
   Op dit moment worden in toenemende mate zonneparken in veldopstelling ontwikkeld, soms ten koste van de kwaliteit van het landelijk gebied. Om te stimuleren dat locaties zorgvuldig worden uitgekozen, heeft het Rijk in samenwerking met medeoverheden en andere stakeholders een voorkeursvolgorde uitgewerkt. Zie de bijgevoegde link www.tweedekamer.nl/kamerstukken/amendementen/detail?id=2019Z15975&did=2019D33080.
   De afwegingprincipes van de NOVI leiden tot een voorkeur voor zonnepanelen op daken en gevels van gebouwen. Het inpassen op daken en gevels draagt niet alleen bij aan het combineren van functies. Omdat hier al sprake is van bebouwing zal het introduceren van zonnepanelen op deze plekken doorgaans minder invloed hebben op de kenmerken of identiteit van een gebied. Vanuit diezelfde principes hebben daarna onbenutte terreinen in bebouwd gebied de voorkeur. Om aan de gestelde energiedoelen te voldoen, kan blijken dat ook locaties in het landelijk gebied nodig zijn. Ook in dat geval gaat de voorkeur uit naar het zoeken van slimme functiecombinaties.

   Hoewel natuur- en landbouwgebieden daarbij niet volledig worden uitgesloten, ligt de voorkeur bij gronden met een andere primaire functie dan landbouw of natuur, zoals waterzuiveringsinstallaties, vuilnisbelten, binnenwateren of areaal in beheer van het Rijk (zoals Rijkswaterstaat, ProRail, Staatsbosbeheer), waaronder waar mogelijk bermen van spoor- en autowegen. Deze voorkeursvolgorde houdt geen volgtijdelijkheid in. Na het verkennen van mogelijkheden voor het toepassen van zon-PV kan gestart worden met het gelijktijdig benutten van gekozen mogelijkheden.
   Als onderdeel van het RES-proces zullen deze kwalitatief gewaardeerd worden in het Nationaal Programma RES. In deze waardering wordt gekeken hoe ruimtelijke belangen tegen elkaar zijn afgewogen. Daarbij zal voor zon-PV worden nagegaan of de voorkeursvolgorde uit de NOVI in deze afweging goed is betrokken. Dit verschilt per locatie. In historische stads- en dorpskernen wordt hier doorgaans ook al rekening mee gehouden vanuit het belang van erfgoed.

3. **Energiebesparing, warmtenetten en ander gebruik van bestaande gasleidingen**
   De warmtetransitie in de gebouwde omgeving vraagt om een strategie op regionale en lokale schaal. In deze strategie is energiebesparing een belangrijke eerste stap (ook omdat daarmee de ingreep in de omgeving wordt beperkt). Voor de resterende warmtevraag moeten alternatieven voor verwarmen met aardgas gerealiseerd worden, zoals restwarmte, geothermie, aquathermie, duurzame gassen en all-electric oplossingen.

   De keuze voor een alternatieve warmtevoorziening is van vele aspecten afhankelijk, waaronder de beschikbaarheid van warmtebronnen, de warmtevraag, de bouwtechnische mogelijkheden om te isoleren, de kosten, de mogelijkheid om de warmtetransitie te combineren met andere maatschappelijke opgaven ('slim combineren') en ruimtelijke aspecten. Waar gekozen wordt voor warmtenetten, moet de ruimtelijke planning van warmtenetten zorgvuldig worden afgewogen en gecombineerd met andere functies in de ondiepe ondergrond. Gemeenten voeren de regie over de planning, aanleg en uitfasering van netwerken van kabels en leidingen. Onderhoud en beheer van die verschillende infrastructuren zijn in handen van netbeheerders en warmtebedrijven. Waar mogelijk worden deze activiteiten gecombineerd met andere maatschappelijke opgaven, zoals klimaatadaptatie.
   Bij activiteiten in de ondergrond worden de uitgangspunten van de Structuurvisie Ondergrond in acht genomen. Om ook in de toekomst over voldoende schoon grondwater voor drinkwater te kunnen beschikken, worden door provincies Aanvullende Strategische Voorraden (ASV's) aangewezen (met een bijbehorend beschermingsregime). Bij de afweging voor geothermie dient regionaal rekening te worden gehouden met deze ASV's.

   In de RES worden ook mogelijkheden verkend voor winning van hernieuwbare energie uit de ondergrond (geothermie, bodemenergie), tijdelijke opslag van energie en aquathermie. Waar mogelijk worden deze activiteiten gecombineerd met andere maatschappelijke opgaven, zoals aanleg en onderhoud van rioleringen, kabels en leidingen. Als dat nodig is, reserveren overheden ruimte voor 'backbones' tussen lokale warmtenetten. Vanuit ruimtelijk perspectief heeft duurzame warmteproductie vaak het voordeel dat het minder zichtbare installaties nodig heeft dan voor duurzame elektriciteit nodig zou zijn. Dat is bijvoorbeeld het geval als veel restwarmte vanuit de industrie aanwezig is of er mogelijkheden voor geothermie aanwezig zijn. Door het gebruik hiervan via warmtenetten wordt elders ruimte gespaard voor de productie van duurzame elektriciteit (wind of zon), die anders voor de verwarming van woningen en andere gebouwen nodig zou zijn. Dat voordeel van warmtenetten sluit dus aan op het afwegingsprincipe 'voorkomen van afwenteling'. Om die reden moeten warmtenetten goed worden verkend en expliciet afgewogen tegen andere opties.

5. Ontwerpend **onderzoek**

V 5.1 Ontwerpend Onderzoek

Wat is (ruimtelijk) ontwerpend onderzoek?

- Een ruimtelijk ontwerpproces bestaat uit verkennen, onderzoeken en steeds opnieuw formuleren van een ruimtelijke opgave in combinatie met een verkenning van mogelijke oplossingsrichtingen en consequenties daarvan. Tijdens een ontwerpproces groeit het inzicht in de (deel)opgaven en de mogelijke oplossingen.
- Ontwerpprocessen zijn creatief, iteratief en adaptief, waardoor ze gemakkelijk kunnen inspelen op wat zich voordoet of aan de orde blijkt te zijn. Dit maakt ontwerpen een geëigende manier om met complexe opgaven om te gaan.
- Door verbeelding op kaart en in schema's wordt de opgave inzichtelijker en kunnen concrete oplossingen worden geformuleerd en verbeeld.
- Een ontwerpproces is gebiedsspecifiek en legt verbinding tussen opgaven die in het gebied spelen en met de kwaliteiten en karakteristieken van het gebied.
- Ontwerpateliers, als onderdeel van een ontwerpproces, zijn behulpzaam om met stakeholders op basis van dezelfde kennis gezamenlijk te leren en ontwikkelen. Ze dragen bij aan het ontwikkelen van een gedragen beeld over de opgave en de mogelijke oplossingen. Bovendien hebben ze een rol in de vorming van (regionale) netwerken en contacten. Ze kunnen een impuls geven aan het draagvlak en eigenaarschap van het probleem.

Waarom ontwerpend onderzoek bij de RES-opgave?

- Grote complexiteit van de opgave: verschillende snelheden, schaalniveaus, stakeholders, etc.
- Regio's moeten tot een bod komen. Ontwerpend onderzoek kan helpen bij:
    - Het scherp krijgen van de opgave voor duurzame energie en inzicht geven in de ruimtelijke effecten en kansen.
    - Doorvertaling van de opgave naar mogelijke strategieën en concrete projecten met een brede groep stakeholders uit de regio.
    - Het ondersteunen van het bestuurlijk en maatschappelijk keuzeproces. Partijen worden op een inzichtelijke wijze meegenomen in de consequenties van verschillende keuzemogelijkheden.

Hoe ontwerpend onderzoek inzetten?

- De start van een ontwerpproces is een ruimtelijke analyse van de opgave voor de regio, de verschillende kansen voor verduurzaming in de regio en de andere opgaven waar verbinding mee kan worden gelegd: in woord, kaart en schema.
- In meerdere ontwerpateliers worden stakeholders betrokken in de analyse (de kansen in het gebied), de strategievorming (wat zijn mogelijke oplossingsrichtingen) en de concrete uitwerking (concrete projecten).
- De ontwerpateliers kunnen op verschillende manieren worden vormgegeven, passend bij het lopende proces in de regio. Ook de stakeholders kunnen op verschillende manieren worden aangehaakt, in een groeimodel of meteen vanaf het begin in thematische bijeenkomsten of in deelgebieden.
- De ontwerpateliers kunnen worden benut in een doorlopend proces: van analyse naar strategie en uitvoering en uitwerking van projecten.
- Daarbij is het zoeken naar een manier die past bij de cultuur en het lopende proces in de regio. De ontwerpateliers hebben steeds een andere focus, doel en aanpak geënt op wat op dat moment in het strategievormingsproces opportuun is. Het inzetten van ontwerpen en ontwerpende methoden ondersteunt een wendbaar proces.
- Een ruimtelijk ontwerpbureau is de hoofdaannemer van de opdrachten die zijn uitgezet voor ontwerpateliers, in de meeste gevallen gecombineerd met andere bureaus met expertise op bijvoorbeeld energietechniek, proces, economie, landschap. In elke regio wordt dat net weer op een andere manier aangepakt. Doordat er verschillende teams van bureaus aan werken maar natuurlijk ook doordat de regio's verschillend zijn.
- Verbinding met andere regio's en schaalniveaus, maar ook met andere maatschappelijke en ruimtelijke opgaven vergroot de mogelijkheden voor slimme koppelingen waardoor oplossingen beter, mooier en vaak ook op de lange termijn goedkoper kunnen uitvallen.

Een uitgebreide handreiking over ontwerpend onderzoek verschijnt binnenkort op de website.

6. **Parallelle** processen

Het is duidelijk dat het vraagstuk van de energievoorziening complex is en samenhangt met diverse andere maatschappelijke opgaven. Regionale energiestrategieën zullen zoveel mogelijk worden ingebed in een integrale visie op de leefomgeving, waarin niet alleen de ontwikkelingen op de bovengrond in beschouwing worden genomen maar ook het gebruik van de ondergrond. Deze bijlage is bedoeld om regio's een beeld te geven van de processen, ontwikkelingen en meekoppelkansen waar zij rekening mee kunnen houden en/of die zij kunnen betrekken in hun RES-proces.

V 6.1 Energieakkoord (2013)

Het huidige Energieakkoord loopt tot 2023. In het Energieakkoord is de doelstelling opgenomen om 6000 MW wind op land te realiseren in 2020. De locaties benodigd voor deze doelstelling zijn inmiddels vrijwel allemaal ruimtelijk gereserveerd. In het proces van de RES zullen deze locaties onderdeel gaan vormen van het grotere geheel van opwek op land. Met IPO is de afspraak gemaakt dat het deel van de doelstelling dat eind 2020 niet is gerealiseerd in de periode tot 2023 wordt verdubbeld. De invulling van deze afspraak kan voor het deel boven de 6.000 MW techniekneutraal worden ingevuld (zoals met windenergie, zonne-energie), mits dit additioneel is aan het beeld van de Nationale Energieverkenning (NEV 2017). Deze afspraak maakt onderdeel uit van de RES en draagt bij aan het versneld bereiken van de doelstelling van 35 TWh duurzaam geproduceerde elektriciteit op land in 2030. In het proces van de RES zullen deze locaties onderdeel gaan vormen van het grotere geheel van opwek op land. Naast de opgave voor wind is in het kader van het Energieakkoord ook een opgave van 186PJ overig hernieuwbaar in 2023 afgesproken. Vanuit deze opgave zijn afgelopen jaren diverse (initiatieven voor) grootschalige zonneparken ontstaan. Het is van belang om ervoor te zorgen dat het proces RES deze lopende opgaven en initiatieven niet vertraagt maar deze meeneemt als onderdeel van de grotere opgave en meeneemt in de nieuwe afwegingen.

V 6.2 Wind op zee

Parallel aan de opgave voor elektriciteit op land (RES) wordt door het Rijk gewerkt aan de opgave wind op zee. De Noordzee is een intensief gebruikte zee, waar de ruimte schaars is en diverse belangen spelen, zoals die van de scheepvaart, de zandwinning, de natuur en visserij. Binnen dit complex van belangen is er ook ruimte nodig voor wind op zee. Daarvoor zijn in de routekaarten windenergie op zee 2023 en 2030 en in het Nationale Waterplan afspraken gemaakt t.a.v. ambitie in aantal gigawatt, het tempo van uitrol en de locaties. Dit heeft geleid tot het onderstaande overzicht.

Aanlanding van de elektriciteit vanaf zee zal zoveel mogelijk plaatsvinden op locaties met grootverbruikers van energie (zoals industrie, datacenters, greenport) in de kustregio's. Potentiële mogelijkheden met waterstof voor de langere termijn worden hierin betrokken. Het uitgangspunt is aanbod en vraag zo dicht mogelijk bij elkaar te brengen. Dit beperkt kosten en heeft minder ruimtelijke impact van nieuwe hoogspanningsverbindingen.

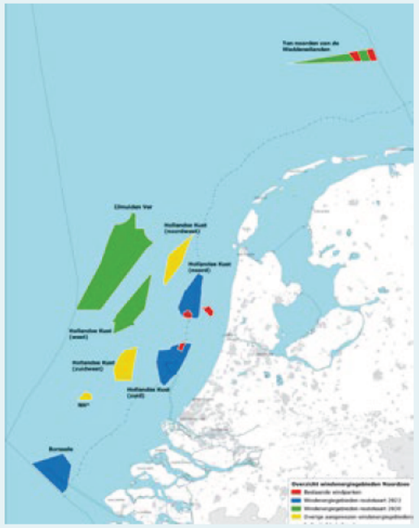

Aangewezen windenergie gebieden	MW	Locaties	Start procedure	Tender	Operationeel
Borssele	700	I en II	afgerond	2015	2019
Borssele	680	III en IV	afgerond	2016	2020
NK (zuid)	700	I en II	afgerond	2017	2021
NK (zuid)	700	II en IV	loopt	2018	2022
NK (noord)	700	V	loopt	2019	2023
Hollandse Kust (west)	1400	VI en VII	2018	2021	2024-2025
Ten noorden v/d Waddeneilanden	700	I	2019	2022	2026
Ijmuiden Ver	4000	I t/m IV	2020	2023-2026	2027-2030
	900	?	Nader te bepalen ivm ecologische beperkingen op zee		

V 6.3 Klimaatadaptatie: NAS + deltaplan/ beslissing Ruimtelijke adaptatie

Mitigatie en adaptatie zijn twee kanten van de klimaatmedaille. Voor klimaatadaptatie wordt in twee sporen gewerkt: de Nationale Adaptatie Strategie en het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Voor het Deltaprogramma is in 2017 een Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie opgesteld met daarin zeven ambities (https://ruimtelijkeadaptatie.nl/deltaplan-ra/). Ieder jaar verschijnt met Prinsjesdag het nieuwe Deltaprogramma met daarin de voortgang van het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie. Zie ook https://ruimtelijkeadaptatie.nl/

Het is een grote en langdurige opgave om Nederland op heel veel plaatsen anders in te richten, om zo de toenemende schade door wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen te verminderen. Deze opgave verschilt bovendien van plaats tot plaats. Het deltaplan behelst de aanpak om te werken aan deze grote, locatiespecifieke opgave. De werkwijze hiervoor is integratie van opgaven en participatie van niet-overheden. Ook willen we maatschappelijke organisaties en burgers stimuleren en de slagkracht op lokaal en regionaal niveau vergroten met een voorstel voor de governance. Dit moet leiden tot een langjarige en planmatige aanpak.

In november 2018 is er een Bestuursakkoord Klimaatadaptatie gesloten tussen het Rijk, VNG, IPO en UvW. Hierin is afgesproken dat de gemeenten, waterschappen en provincies via stresstesten, risicodialogen en uitvoeringsagenda's de opgaven en maatregelen eind 2020 landsdekkend in beeld hebben gebracht. Het Rijk zet onder meer financiële middelen in voor procesondersteuning, kennisontwikkeling en -deling en pilots.

Klimaatadaptatie heeft een ruimtelijke impact die nu nog niet volledig inzichtelijk is. Het gaat om maatregelen op het gebied van wateroverlast, droogte, hittestress en overstroming. Dit ruimtebeslag kan botsen met de opgaven voor de RES of deze juist versterken. Het is belangrijk dat op regionaal niveau de uitwerking van de opgaven voor klimaatadaptatie en energietransitie worden afgestemd. Alle overheden dienen in 2019 stresstesten te hebben uitgevoerd. Afgesproken is dat ze in 2020 risicodialogen gaan voeren en een uitvoeringsprogramma opstellen met daarin onder andere een adaptatiestrategie. Juist het voeren van die dialoog vraagt afstemming met de (Concept) RES'en die tegelijkertijd worden opgesteld. Er komt nog een routekaart voor deze risicodialoog (november 2019). Deze zal te vinden zijn op het kennisportaal https://ruimtelijkeadaptatie.nl/

V 6.4 Potenties van Rijksvastgoed

Momenteel wordt door de rijksvastgoedhoudende diensten (Rijksvastgoedbedrijf, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, etc.) in afstemming met de departementen (BZK, IenW, EZK, Defensie, JenV) die verantwoordelijk zijn voor deze diensten verkend welke mogelijkheden er zouden kunnen zijn voor energieopwekking in relatie tot de functies waarvoor het vastgoed moet worden gebruikt (vliegvelden, gevangenissen, kantoren, rijkswegen, terreinen, wateroppervlakten, etc.). Voor deze technische potentie zal vervolgens in het kader van de RES worden bezien welke locaties voor zon, wind, warmte op en/of nabij rijksgronden en -gebouwen kunnen worden ingebracht ten behoeve van opwek. Dit betekent dat het realiseren van duurzame energie op rijksgronden en rijksvastgoed meetelt in de RES. Belangrijke randvoorwaarden hierbij zijn draagvlak en ruimtelijk beleid van provincies en gemeenten. Reden temeer om potenties van gronden en gebouwen van de rijksoverheid te bezien in het RES-proces in de regio en daarmee rijksvastgoedhoudende diensten te zien als stakeholders in het regionale RES-proces. Het Rijk geeft gronden via een openbare inschrijving, en dus niet onderhands, in gebruik aan partijen die hernieuwbare opwek willen produceren. Belangrijke randvoorwaarden hierbij zijn draagvlak, het ruimtelijk beleid van provincies en gemeenten en een openbare gronduitgifteprocedure. Op dit moment wordt deze aanpak alvast toegepast in het pilotprogramma hernieuwbare energie op Rijks(waterstaats)gronden. De lessen die hieruit getrokken worden zullen worden samengevat in een eerste handreiking die voor het eind van 2019 beschikbaar zal worden gesteld.

V 6.5 Beleid gebruik van de ondergrond

De ondergrond kan substantieel bijdragen aan de voorziening van hernieuwbare warmte en koude in de gebouwde omgeving in de vorm van opslag (warmte-koude-opslag) en geothermie. Bovendien biedt de ondergrond mogelijkheden voor de opslag van CO_2 en energiedragers als stikstof, waterstof en perslucht en tijdelijk opslag van warmte in grondwaterlagen (hogetemperatuuropslag). Voor al deze activiteiten zijn bovengrondse installaties nodig en boringen naar de (diepe) ondergrond. Leidingen in de toplaag van de ondergrond zorgen voor transport naar het afzetgebied. Daarnaast is verzwaring van het ondergrondse elektriciteitsnet nodig als gevolg van een toename van bovengronds opgewekte energie, zoals windenergie en zonne-energie en warmtepompen.

Het uitwerken van de RES vraagt dus om een driedimensionale ordening waarbij ondergrond en bovengrond in samenhang worden bezien en de kansen en de belemmeringen bij het gebruik van de ondergrond in een vroeg stadium van planvorming worden meegenomen.

Een aandachtspunt hierbij is dat het in veel stedelijke gebieden nu al overvol is in de ondergrond en er vaak geen ruimte is voor nieuwe kabels en leidingen. Soms is herstructurering van de ondergrondse infrastructuur noodzakelijk. Voor de uitvoering van de energietransitie is het belangrijk dat bij aanleg, onderhoud en vervanging van ondergrondse netwerken van kabels en leidingen zoveel mogelijk opgaven worden gecombineerd.

V 6.6 Verplaatsing of verkabeling van hoogspanningstracés

Artikel 22a van de Elektriciteitswet 1998 maakt het mogelijk dat gemeente(n) en provincie samen het initiatief nemen voor de eventuele verplaatsing of verkabeling van een hoogspanningstracé door de netbeheerder. De hoogspanningstracés die dit betreft zijn aangewezen in het Besluit van de Minister van EZK van 15 oktober 2018, nr. WJZ/18250666, tot aanwijzing van de delen van hoogspanningsnetten als bedoeld in artikel 22a van de Elektriciteitswet 1998. De provincies hebben –bij monde van het IPO – gezegd dat als gemeenten zich met een dergelijke vraag voor een gebiedsgerichte aanpak tot hen wenden, zij bereid zijn hierin samen te werken. Gemeenten en provincies kunnen, in samenwerking met de netbeheerder starten met het doen van onderzoek naar de mogelijkheden die er zijn om een gebied anders in te richten en te bezien of het mogelijk en gewenst is om een bestaande hoogspanningsverbinding te verplaatsen of te verkabelen. Vanzelfsprekend kunnen zij ook gezamenlijk een besluit hierover nemen. Met artikel 22a van de Elektriciteitswet 1998 wordt aan provincies en gemeenten de mogelijkheid geboden om bestaande woningbouw, die dicht bij een hoogspanningstracé staat, te ontlasten van de nabijheid van de hoogspanningsverbinding. Meer informatie over de decentrale samenwerking rondom de verkabeling/verplaatsing van hoogspanningslijnen vindt u hier: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ruimtelijke-ordening-en-gebiedsontwikkeling/wonen-bij-hoogspanningslijnen

V 6.7 Woonagenda (Nationale woonagenda 2018-2021)

In de nationale woonagenda is de relatie met het Klimaatakkoord gelegd. In de aanbiedingsbrief is dit als volgt opgenomen: 'de verduurzaming van de woningvoorraad en de keuze voor aardgasvrij wonen heeft consequenties voor de woningopgave'. Dit is onderwerp van gesprek aan de sectortafel Gebouwde omgeving van het Klimaatakkoord. Zie: www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/05/23/nationale-woonagenda-2018-2021

In de RES zal de woningbouwopgave vooral naar voren komen in relatie met de warmtetransitie, en daarmee warmtebronnen en netwerken.

V 6.8 Circulaire economie

Het Rijk streeft samen met andere maatschappelijke partijen een grote circulaire ambitie na: Nederland in 2050 circulair met een economie zonder afval, waarbij alles draait op herbruikbare grondstoffen. In 2030 wordt een reductie van 50% nagestreefd van het nationale verbruik van primaire grondstoffen. Hiertoe is het Rijksbrede Programma Nederland circulair in 2050 opgesteld. Uit dit programma zijn transitieagenda's voortgevloeid die inzoomen op vijf sectoren: biomassa en voedsel, kunststoffen, maakindustrie, bouw en consumptiegoederen. Vervolgens heeft het uitvoeringsprogramma circulaire economie een vertaalslag gemaakt van de vijf transitieagenda's naar concrete acties en projecten voor de periode 2019 tot en met 2023.

Het Rijksbrede programma kan leiden tot een aanzienlijke bijdrage aan de CO_2-reductie in Nederland: bijna 8 Mton CO_2 per jaar in 2030 tot minstens 13 Mton CO_2 per jaar in 2050. In het licht van de opgave voor het Klimaatakkoord kan dit een significante bijdrage leveren. Dat deze transitie effect zal hebben op de energiehuishouding (en daarmee op de RES'en) is zeer aannemelijk, maar onduidelijk is nog in welke mate.

V 6.9 Combineren in de uitvoering

- **Mobiliteit:** de RES gaat niet over de mobiliteitsopgave, maar voor de uitvoering zijn er consequenties. Een belangrijke consequentie is de laadinfrastructuur: laadpalen voor elektrische auto's. Deze kunnen binnen de uitvoering van de RES integraal worden meegenomen.
- **Industrie:** de industrie heeft een surplus aan warmte, die nu nog vrijwel niet nuttig wordt gebruikt. Op nationaal niveau zal beleid en instrumentarium ontwikkeld moeten worden om lozing van deze warmte op oppervlaktewater tegen te gaan en te komen tot een stimulans voor nuttig gebruik van de warmte voor bijvoorbeeld de gebouwde omgeving.
- **Landbouw en landgebruik:** het grootste landoppervlak voor opwek van zon- en windenergie bevindt zich in het landelijk gebied, waar de functies landbouw en natuur belegd zijn. Dit leidt tot concurrentie voor ruimtegebruik en raakt tevens het dossier Vitaal Platteland. Er wordt gekeken naar de verschillende soorten agrarische bedrijven en de bijdrage die zij zouden kunnen leveren aan zon, wind, biomassa/gas, etc.
- **Klimaatadaptatie:** in de wijkgerichte aanpak komen opgaven voor klimaatadaptatie en de energietransitie samen. Afstemming hiertussen is relevant.
- **Vervangingsopgave riolering:** de riolering moet periodiek vervangen worden. Dit zijn momenten waar in de uitvoering opgaven op elkaar afgestemd moeten worden. Werk met werk maken en de overlast voor omwonenden beperken.
- **Hoogwaterbeschermingsprogramma:** een van de grootste opgaven in Nederland is de dijkversterking. Er is synergie te vinden in de uitvoering van de HWBP-opgave en de energietransitie.
- **Technologische ontwikkelingen:** aanpalend aan de energietransitie zijn er veel ontwikkelingen op technologisch vlak die de energietransitie raken. In het oog springende ontwikkelingen zijn zelfrijdende auto's, digitalisering en de industrialisering van de warmtepompentechnologie.

7. Participatie

Deze bijlage biedt regio's inspiratie en handvatten voor het inrichten van een participatieproces ten behoeve van de RES-vorming. Het is geschreven voor ambtenaren, volksvertegenwoordigers en andere betrokkenen uit het werkveld. Het is een levend document. Dat houdt in dat gedurende de ondersteuningsfase van het NP RES met regelmaat praktijkvoorbeelden worden toegevoegd aan de online-versie die beschikbaar is via de RES-website.

V 7.1 Participatie in de RES

De energietransitie heeft de komende jaren grote invloed op het leven van alle Nederlanders. Deze invloed is op ruimtelijk, financieel en sociaal vlak merkbaar. De transitie brengt zichtbare ingrepen in de fysieke leefomgeving met zich mee, bijvoorbeeld door de komst van windmolens of zonneparken. Voor het slagen van deze ingrepen is het van belang dat bewoners betrokken zijn bij de energietransitie en zich vertegenwoordigd voelen in de besluitvorming hierover. De primaire verantwoordelijkheid en de bevoegdheid van participatie ligt bij de regio. Het is aan de regio de processen voor het betrekken van belanghebbenden in goede banen te leiden.

V 7.2 De passende vorm van betrokkenheid bepalen

Betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties bij de besluitvorming kan op twee manieren plaatsvinden:

- Indirect via volksvertegenwoordigers (raadsleden, Statenleden en Algemene Bestuursleden van waterschappen)
- Via meer directe vormen van participatie.

Hieronder worden beide manieren toegelicht.

V 7.3 Indirect: Betrokkenheid van volksvertegenwoordigers

Een opgave die zo groot en ingrijpend is als de energietransitie kan niet zonder nauw betrokken en goed toegeruste volksvertegenwoordigers. Gemeenteraden, Provinciale Staten en de Algemene Besturen van de waterschappen stellen de RES 1.0 uiterlijk maart 2021 vast. Zij nemen de uitwerkingen mee in hun omgevingsbeleid. Deze organen borgen door zorgvuldige afweging van belangen de democratische legitimiteit van de regionale energiestrategieën. Ook zorgen volksvertegenwoordigers dat alle inwoners vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie: zij zijn tenslotte het enige orgaan met een democratisch mandaat in de RES. De rol en betrokkenheid van volksvertegenwoordigers in het RES-proces is echter niet vanzelfsprekend noch van tevoren volledig bepaald.

Het regionale karakter van de besluitvorming, de complexiteit van de afwegingen en de benodigde kennis hiervoor, vraagt veel van volksvertegenwoordigers. In de RES-regio's vullen zij daarom zelf de manier in waarop zij betrokken wensen te zijn. Voor ideeën over het betrekken van volksvertegenwoordigers bij de RES, zie Verdieping 8.

De werkzaamheden van volksvertegenwoordigers in de RES kunnen versterkt worden door directe betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Hiermee worden de diverse belangen in een vroeg stadium duidelijk. Dit draagt bij aan een betere belangenafweging door volksvertegenwoordigers. Daarnaast krijgen zij beter inzicht in de manieren waarop er in de samenleving over de energietransitie wordt gedacht. Dit draagt bij aan het kunnen uitoefenen van de volksvertegenwoordigende rol van raadsleden, Statenleden en AB-leden.

Het betrekken van volksvertegenwoordigers bij de vormgeving en uitvoering van het participatietraject kan op twee manieren: kaderstellend en volksvertegenwoordigend.

Kaderstellende rol

Volksvertegenwoordigers kunnen hun ideeën meegeven over de vormgeving van het participatietraject van de RES door kaders te stellen aan het proces, het schaalniveau en te betrekken doelgroepen. Dit kan bijvoorbeeld in de startnotitie of aanvullende participatienotitie.
Voorbeeld: De regio's Amersfoort en Foodvalley organiseerden een regionale bijeenkomst voor volksvertegenwoordigers over participatie. Daarin konden zij kaders schetsen over hoe inwoners in hun RES-regio betrokken dienen te worden.

Volksvertegenwoordigende rol

Door hun oor te luister te leggen bij inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties doen volksvertegenwoordigers inzichten op die benut kunnen worden in de raden, Staten en Algemeen Besturen. Volksvertegenwoordigers kunnen dit bijvoorbeeld doen door openbare bijeenkomsten bij te wonen.
Voorbeeld: Om ook anderen te bereiken in het participatietraject, vroeg regio Rivierenland volksvertegenwoordigers een introducée mee te nemen naar de bijeenkomsten voor inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties.

V 7.4 Direct: Betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties

Betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties bij de RES is wenselijk. Het is belangrijk om tevoren te bepalen waarom een bepaalde partij betrokken moet worden, waarna later de vorm van betrokkenheid kan worden bepaald. Is het voor het vergroten van de acceptatie van de noodzaak van de energietransitie en de maatregelen daarvoor? Om de kennis en denkkracht van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties te benutten in de planvorming, zodat het RES-bod beter wordt? Of om draagvlak voor het RES-bod in de regio te realiseren? Verschillende doelen leiden tot verschillende participatietrajecten. Tijd besteden aan het helder krijgen van de doelstelling, helpt duidelijke keuzes te maken voor de inzet van middelen, schaalniveau en doelgroep(en).

V 7.5 Doelstellingen betrokkenheid bij de energietransitie

A. **Acceptatie;** realiseren van acceptatie van de RES en de maatregelen die hiervoor genomen worden.
B. **Kwaliteit van besluitvorming;** de RES kwalitatief zo goed mogelijk maken door de kennis, ervaringen en denkkracht van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties te benutten.
C. **Draagvlak**; realiseren maatschappelijke steun voor de keuzes die in de RES moeten worden gemaakt.
D. **Eigenaarschap;** zorgen dat inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties zich mede-eigenaar voelen van de RES.

Participatie is en blijft altijd maatwerk. Welk doel op dit moment het beste nagestreefd kan worden, kan alleen in de regio bepaald worden. Houd hierin ook rekening met kenmerken en behoeften van de inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties in de regio, zoals; wat is hun kennisniveau, wat is het draagvlak voor de energietransitie in het algemeen, en wat is de haalbaarheid van de aanpak die de verschillende doelstellingen vragen? Hieronder staan per doelstelling een aantal overwegingen beschreven. Aan de hand daarvan kan een participatietraject ingericht worden. Per doelstelling is te lezen welke doelgroepen het best betrokken kunnen worden, welke 'participatietrede' gehanteerd wordt en welk schaalniveau bij de doelstelling past.

A. Nastreven van acceptatie van de RES

- Nadruk op informeren en communicatie over het waarom en hoe van de energietransitie en de RES
- Schaalniveau: gemeentelijk
- Doelgroep: inwoners & bedrijven, en (georganiseerde) groepen

Als de energietransitie nog weinig leeft of bekend is in de RES-regio, dan kan het nastreven van acceptatie door informeren een belangrijke doelstelling zijn.

B. Nastreven van grotere kwaliteit van (besluitvorming over) de RES

- Nadruk op meedenken met de RES
- Schaalniveau: regionaal (& sub-regionaal)
- Doelgroep: georganiseerde partijen

De kwaliteit en haalbaarheid van de RES kan worden vergroot door ervaringen van verschillende groepen te betrekken bij de RES. Ga na welke relevante kennis, belangen en oplossingen met betrekking tot energie en warmte aanwezig zijn in de RES-regio, zodat die benut kan worden.

C. Verkrijgen van maatschappelijk draagvlak voor de keuzes in de RES

- Nadruk op communicatie én meedenken met de RES
- Schaalniveau: afhankelijk van de ambitie
- Doelgroep: inwoners, bedrijven & georganiseerde partijen

Draagvlak onder direct betrokken organisaties betekent niet automatisch draagvlak in de samenleving. Het realiseren van maatschappelijk draagvlak vereist dat inwoners bekend zijn met de energietransitie én hun ideeën hebben kunnen meegeven.

D. Nastreven van maatschappelijk eigenaarschap van de energietransitie

- Nadruk op communicatie, meedenken én meedoen
- Schaalniveau: (sub-)gemeentelijk
- Doelgroep: inwoners & georganiseerde partijen

Eigenaarschap wordt vergroot wanneer individuele inwoners en/of groepen zelf projecten kunnen initiëren die bijdragen aan de doelstellingen van de RES.

Houd er rekening mee dat inwoners willen meepraten en meedoen op onderwerpen die hen direct raken. Het gaat daarbij vaak over concrete zaken, zoals de vraag waar in hun directe omgeving windmolens, zonneweides, biomassacentrales of geothermie-installaties komen te staan. De behoefte van inwoners om mee te praten is vaak kleiner met betrekking tot abstracte of technische vraagstukken. In de RES worden vaak zulke abstracte beleidskeuzes gemaakt, die verder afstaan van individuele inwoners en hun directe leefomgeving. Dit maakt het betrekken van inwoners uitdagend en de betrokkenheid van volksvertegenwoordigers belangrijk. Daarnaast is het verstandig nu al na te denken over de wijzen waarop inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties de komende jaren in de verschillende fases van de energietransitie kunnen participeren.

Stakeholderanalyse

Breng met een stakeholdersanalyse in kaart wie de verschillende belanghebbenden zijn, wat hun belang en expertise is en wanneer je ze het beste kan betrekken. Een kennisinstelling kun je bijvoorbeeld op een heel ander moment en op andere onderwerpen vragen mee te denken dan individuele inwoners. Bij vraagstukken over technologische mogelijkheden zijn een netbeheerder, marktpartijen (zoals energiebedrijven en installateurs), kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties bijvoorbeeld logische partijen om te benaderen mee te denken. Onderdeel van de analyse kan ook zijn dat er inzicht is in het feit dat per onderwerp het kennisniveau en de “taal” van de participanten verschilt. Een voorbeeld-stakeholdersanalyse wordt aangeboden via de expertpool.

Bij het vormgeven van het participatieproces spelen verder de volgende aandachtpunten en overwegingen een rol:

Blijven informeren

Inwoners hebben en krijgen hoe dan ook met de energietransitie te maken, ook al staan veel onderwerpen en afwegingen in het kader van de Concept RES en RES 1.0 nog ver van veel individuele inwoners af. Blijf inwoners daarom gedurende de hele energietransitie informeren over welke besluiten genomen worden en wat dit voor hen betekent. Hierbij dient helder en duidelijk gecommuniceerd te worden.

Verwachtingsmanagement en opvolging

Maak helder hoe de inbreng van verschillende partijen en individuen wordt meegenomen. Maak helder welke ruimte bestaat om lokale afwegingen te maken. Blijf betrokkenen gedurende het proces informeren over de voortgang en hoe hun inbreng hierin is meegewogen.

Lokaal en regionaal

Stel vooraf vast of je participatie regionaal of lokaal wilt organiseren. Dit kan per (deel)onderwerp en betrokken partij verschillen.

Volksvertegenwoordigers en participatie

Betrek de volksvertegenwoordigers niet alleen door hen de kaders voor participatie te laten vaststellen, maar bijvoorbeeld ook door ze uit te nodigen voor participatiebijeenkomsten. Daarnaast kan bij de besluitvorming over de Concept RES (indien van toepassing) en RES 1.0 expliciet gemaakt worden wat daarin de inbreng van bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties is.

V 7.6 Samenhang

Het vormen van de RES is niet het enige proces in de energietransitie waar belanghebbenden mee te maken krijgen. Gemeenten stellen bijvoorbeeld hun Transitievisie Warmte op of zijn al begonnen met het aardgasvrij maken van bepaalde wijken. Gemeenten en waterschappen zijn bezig met maatregelen voor klimaatbestendige inrichting. Projectontwikkelaars onderzoeken de beste locaties voor de realisatie van wind- en zonneparken en de voorbereidingen voor de lokale invoering van de Omgevingswet is gestart. Zorg als regio dat de samenhang en verschillen met deze andere processen goed in beeld zijn. Hiermee wordt gezorgd dat:

- de juiste vragen in het passende (participatie)proces worden behandeld,
- duidelijk is welke beslissingen in de RES invloed hebben op andere processen (en omgekeerd) en
- dat hierover duidelijk gecommuniceerd kan worden met betrokkenen.

Beleidsvorming en projectontwikkeling

Maak verschil tussen participatie in beleidsvorming (zoals het RES-proces) of participatie in projectontwikkeling (zoals ontwikkeling en realisatie van een windpark). De belangen van verschillende partijen en de vragen die spelen tijdens deze processen kunnen tenslotte verschillen. Dat vraagt om een andere aanpak van de participatie. Daarnaast heeft participatie in beleidsvorming gevolgen voor (participatie in) projecten. Door vooruit te kijken tijdens beleidsontwikkeling en terug te kijken in de projectontwikkeling kunnen bewuste keuzes gemaakt worden over de participatie-aanpak.

Transitievisie Warmte en aardgasvrij maken van wijken

In 2021 moet elke gemeente een Transitievisie Warmte hebben opgesteld. Hierin is een tijdspad vastgelegd wanneer wijken worden verduurzaamd en van het aardgas afgaan. Ook voor het opstellen van de Transitievisie Warmte dient een participatieproces te worden opgezet.
Voor die participatieprocessen is onder andere de volgende informatie relevant:

- Wijken: Het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) is een interbestuurlijk programma van het ministerie van BZK, het ministerie van EZK, de RVO, VNG, IPO en UvW. Hierin doen geselecteerde bestaande wijken (proeftuinen) kennis en ervaring op om haalbaar en betaalbaar te verduurzamen. Binnen het programma wordt het als cruciaal gezien om bewoners en eigenaren van woningen en gebouwen goed te betrekken met een aanpak die dicht bij hen staat en waarin zij actief kunnen participeren. Het PAW bevat ook een Kennis- en Leerprogramma dat, naast ondersteuning aan de proeftuinen, ondersteuning aan alle 355 gemeenten biedt. Gemeenten worden gefaciliteerd met geleerde lessen, onderzoeken, Communities of Practice, en expertmeetings, onder meer op het gebied van participatie.
- Transitievisie Warmte: Binnen het Kennis- en Leerprogramma van het PAW wordt ook aandacht besteed aan hoe participatie met stakeholders (netbeheerders, woningcorporaties etc.) ingericht kan worden.

Betrekken collega ambtenaren

Bij de totstandkoming van een RES, zijn er ook op ambtelijk niveau binnen de verschillende organisaties veel verschillende afdelingen betrokken. Betrek de collega’s van onder andere grondzaken, ruimtelijke ordening, duurzaamheid, juridische zaken en communicatie dus al aan het begin van het proces. Op de website van het NP RES komt hiervoor een voorbeeldpresentatie.

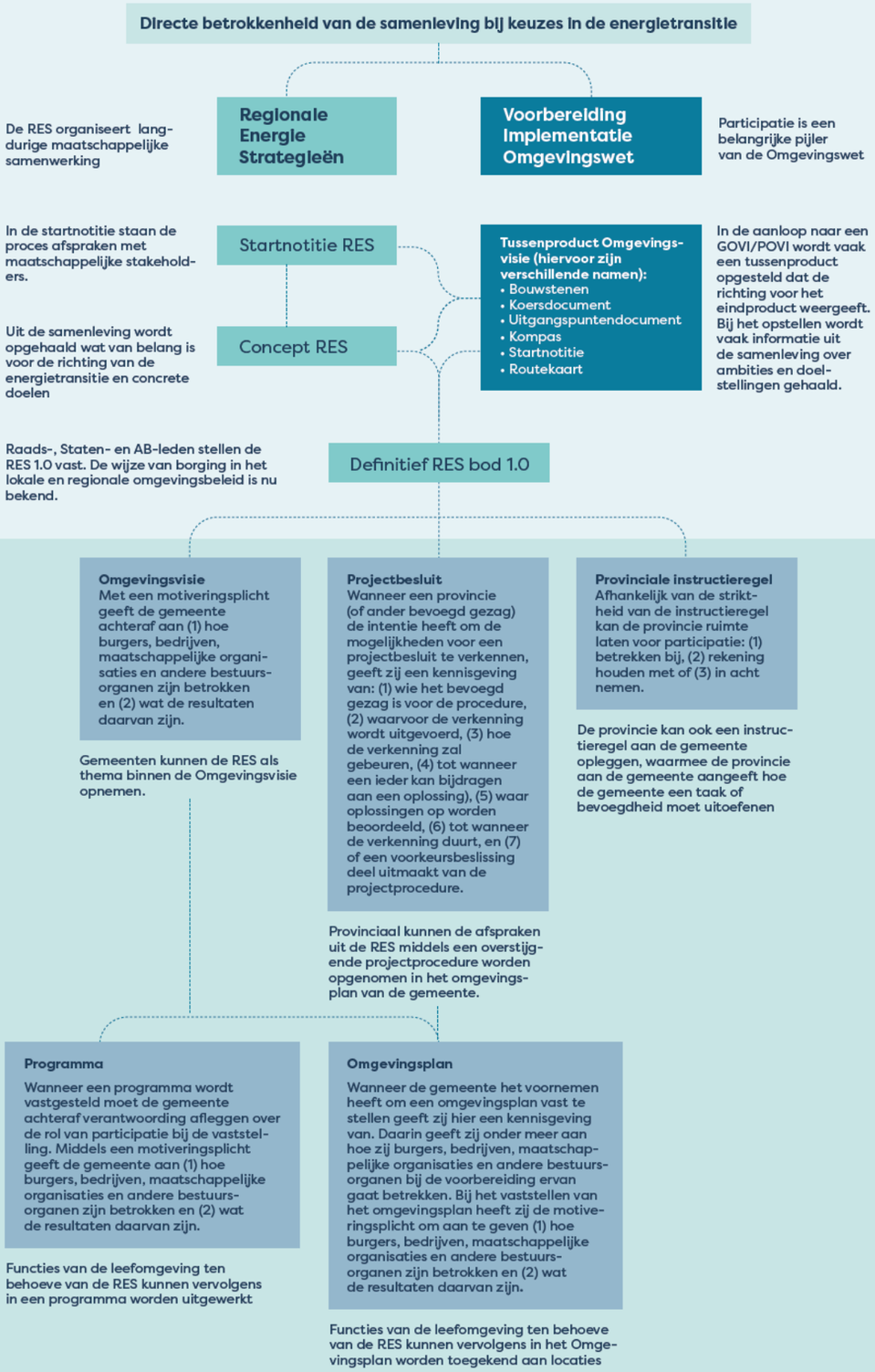

V 7.7 Van RES tot Omgevingsbeleid

Bedenk bij het opstellen van de startnotitie en de Concept RES op welke momenten en op welke manier stakeholders worden betrokken en besluitvorming plaatsvindt.
Vroegtijdige betrokkenheid van de samenleving is belangrijk bij het maken van beleid voor de fysieke leefomgeving. Participatie heeft daarom een belangrijke plaats in zowel de RES als in de instrumenten van de Omgevingswet, die vanaf 2021 van kracht zijn. De Omgevingswet heeft participatie als een aparte pijler. Daarnaast gaat de Omgevingswet uit van integraliteit, waarmee energie onderdeel is geworden van omgevingsbeleid. De RES en het Omgevingsbeleid zijn daardoor aan elkaar verbonden. Voor de meeste 'planologen' bij gemeenten, provincies en waterschappen is het meenemen van energie echter nieuw. Het is daarom extra belangrijk om een verbinding te leggen tussen de decentrale voorbereidingstrajecten van de Omgevingswet en de ontwikkeling van de RES. In het overzicht hieronder is te zien hoe deze verbinding gemaakt kan worden:

1. Verbinding startnotitie + Concept RES met participatietrajecten ter voorbereiding op de POVI/GOVI.
   Het proces van het opstellen van een RES werkt als een trechter: van breed zoeken naar zoekgebieden voor zon/wind en warmtebronnen en warmtevraag, naar steeds concretere locaties. Om te komen tot concrete locaties is afstemming met belanghebbenden nodig. Dit gebeurt ook in het kader van de (voorbereiding op) omgevingsvisies. Het is belangrijk om de 'trechter van RES' goed te laten samenvallen met (lopende) processen van omgevingsvisies.

2. Borging van RES 1.0 in Omgevingsvisie (plan of programma), projectbesluit of instructieregel.
   Bij de vaststelling van de RES 1.0 is bepaald op welke wijze de RES geborgd zal worden in Omgevingsbeleid. Er zijn verschillende mogelijkheden, die in grote mate samenhangen met de regionale samenwerkingsafspraken die in de RES zijn gemaakt. Het is daarom belangrijk hier vroeg in het ontwikkeltraject van de RES over na te denken.

V 7.8 Meer informatie

- Participatiecoalitie: Gemeenten en bewonersinitiatieven kunnen gebruik maken van begeleiding van de Participatiecoalitie. Die bestaat uit Natuur en Milieu Federaties, Energie Samen, Energieloketten, HIER, Buurkracht en LSA Bewoners. De Participatiecoalitie kan helpen bij het betrekken van partijen in de regio, het realiseren van het doel tot 50% lokaal eigendom en meer.
- Expertpool: Via de Expertpool van NP RES kan specifieke kennis worden ingeschakeld, zoals expertise van overheids- en of marktpartijen op het gebied van participatie.
- In het Afwegingskader van de RES (hoofdstuk 4), wordt onder andere uitgelegd wat voldoende maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak inhoudt. Hier is voor de regio's ook een koppeling te vinden naar verschillende werkinstrumenten voor participatie.

Om de participatie in deze processen vorm te geven zijn verschillende hulpmiddelen, zoals handreikingen, in ontwikkeling of reeds beschikbaar. Hieronder een overzicht van documenten die er al bestaan of najaar 2019 worden opgesteld rondom dit thema. Te weten:

- Koepelhandreiking Participatie in projecten (uitwerking Klimaatakkoord). Met als onderdeel: Participatiewaaier over financiële participatie.
- Handreiking Participatie Aardgasvrije wijken (BZK / PAW, verwacht eind 2019)
- Inspiratiegids Participatie Omgevingswet (Interbestuurlijk)
- NLVOW Toolkit Omgevingsparticipatie (NLVOW)
- Sectorale gedragscodes (NWEA (windenergie), Holland Solar (zonne-energie), volgen deze zomer)
- De Constructieve Zonneladder, Nieuwe handreiking wind- en zonneparken mét draagvlak, Checklist natuurbelangen bij windenergie en Checklist natuurbelangen bij zonneparken (N&M en NMF's).
- Onderzoek vertaling RES naar ruimtelijk beleid (NP RES, verwacht eind 2019)

V 7.9 Begrippenlijst

Duiding terminologie

term	Betekenis
Acceptatie	Het als legitiem aanvaarden van een keuze of ontwikkeling (bijv. beleid, plan of project), zonder hier noodzakelijkerwijs voorstander van te zijn.
Belanghebbende	Een burger, marktpartij, maatschappelijke organisatie of overheid die geraakt wordt – voordelig dan wel nadelig – door een proces, plan, project, besluit of andere ontwikkeling van een andere partij
Betrokkene	Een burger, marktpartij, maatschappelijke organisatie of overheid die deelneemt aan een publiek en/of privaat besluitvormingsproces
Draagvlak	Positieve houding of steun t.o.v. een doel, principiële keuze of concreet besluit.
Eigenaarschap	De ervaring van (mede-)eigenaar te zijn van beleid, strategie, visie of een project, en bereid te zijn hiernaar te handelen.
Eigendom	Juridisch (mede-)bezitten van een energieproject
Financiële participatie	Investeren in en/of voordeel ervaren van de opbrengsten van een initiatief of project
Inclusiviteit	Mate waarin alle verschillende belangen en belanghebbenden – ook als het minderheden van het totaal betreft – worden meegenomen
Initiatiefnemer	Persoon, onderneming of organisatie die een initiatief neemt om een project te ontwikkelen of te realiseren
Integraliteit	Alle zienswijzen of invalshoeken omvattend
Procesparticipatie	Inhoudelijke betrokkenheid van belanghebbenden bij het ontwikkelen van beleid, strategie, visie of een project, gericht op besluitvorming, randvoorwaarden etc.
Projectparticipatie	Alle vormen van participatie in de ontwikkeling, bouw en exploitatie van een project, zowel procesparticipatie als financiële participatie.

8. Positionering van **volks-vertegen-woordigers** in de Regionale Energie Strategie

V 8.1 Korte samenvatting

Hoe kunnen volksvertegenwoordigers zich positioneren in het ontwikkelproces van de Regionale Energie Strategie (RES)? In het kader van de RES worden de komende jaren een startnotitie, een concept regionaal bod en een definitief bod opgesteld. Het definitieve bod wordt verplicht vastgesteld door gemeenteraden, Provinciale Staten en het Algemeen Bestuur van waterschappen. Met betrekking tot de startnotitie en het concept bod wordt de besluitvorming per regio bepaald. Het doel van deze handreiking is om de regio's en haar volksvertegenwoordigers vooraf een goede en bewuste keuze te laten maken over de betrokkenheid van raden, staten en waterschapsbesturen bij de totstandkoming van de RES en de formele besluitvorming hierover.

V 8.2 Doelgroep

Deze handreiking is specifiek gericht op RES-coördinatoren, griffiers en volksvertegenwoordigers. Aan de hand van de overwegingen in deze handreiking, kunnen RES-coördinatoren en griffiers gesprekken tussen volksvertegenwoordigers (in de regio) faciliteren. Het is immers aan volksvertegenwoordigers zelf om hun rolinvulling en positie in het besluitvormingsproces over de RES te bepalen. Vandaar dat deze handreiking ook voor volksvertegenwoordigers is bedoeld.

V 8.3 Inleiding

De transitie naar duurzame energie op land en aardgasvrij wonen zal een grote invloed hebben op het dagelijks leven van Nederlanders. Deze invloed is fysiek, financieel én sociaal. Zo brengt de transitie zichtbare ingrepen in de fysieke leefomgeving met zich mee, bijvoorbeeld door de komst van windmolens, zonnevelden en biomassacentrales. Ook moeten huizen geïsoleerd en aan alternatieve warmtebronnen gekoppeld worden, zullen straten opengebroken worden, zal nieuwe kookapparatuur aangeschaft moeten worden en nog meer. Een deel van de benodigde maatregelen kan alleen door inwoners zelf genomen worden en uit eigen portemonnee betaald worden. Dit maakt de energietransitie een onderwerp waar inwoners invloed op willen kunnen uitoefenen. Kortom, de energietransitie kan alleen slagen als bewoners zich gehoord en gerepresenteerd weten in de keuzes die gemaakt worden binnen de uitvoering van deze transitie.

Nederland kent een representatieve democratie, wat betekent dat inwoners betrokken worden bij besluitvorming via gekozen volksvertegenwoordigers. Om inwoners bij ingrijpende besluiten goed te kunnen vertegenwoordigen is de nauwe betrokkenheid van volksvertegenwoordigers bij het besluitvormingsproces noodzakelijk. Dit geldt nadrukkelijk voor de ontwikkeling van de Regionale Energie Strategie die in de komende periode plaats zal vinden. Het regionale karakter en het abstractieniveau van de strategie maken het immers niet gemakkelijk voor inwoners om op directe wijze aan te kunnen haken. Om de stem van inwoners door te laten klinken in de regionale planvorming, zijn raadsleden, Provinciale Statenleden en Algemeen Bestuursleden van waterschappen aan zet.

V 8.4 Context

De Regionale Energie Strategie wordt ontwikkeld met brede betrokkenheid van overheden, bedrijven, energiecoöperaties, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen in regionaal verband. Want de energietransitie kan geen overheid alleen oppakken. Het is een opgave van iedereen, die vraagt om ieders inzet. Er is daarom gekozen voor brede betrokkenheid bij de regionale planvorming zodat niet alleen de uitvoering gezamenlijk gebeurt, maar ook het plan een gezamenlijk product is. Door elk van de betrokken organisaties wordt een belang en een eigen achterban vertegenwoordigd in de ontwikkeling van de RES. Het zijn echter alleen volksvertegenwoordigers die een democratisch mandaat van inwoners hebben gekregen om hen te vertegenwoordigen. Dit brengt de verantwoordelijkheid met zich mee voor volksvertegenwoordigers om zichzelf te betrekken bij het RES-proces en hun volksvertegenwoordigende rol uit te oefenen. Een verantwoordelijkheid die ten dele ook bij bestuurders ligt.

V 8.5 Rol in het besluitvormingsproces

Er zijn verschillende manieren waarop volksvertegenwoordigers een rol kunnen spelen in de regionale planvorming. Welke manier het meest geschikt is, kunnen volksvertegenwoordigers alleen zelf aangeven. De relevante vraag hierbij is de mate waarin volksvertegenwoordigers betrokken wensen te zijn. In hoeverre achten zij inhoudelijke en procesmatige sturing wenselijk en in hoeverre achten zij ruimte voor bestuurders wenselijk? De ontwikkeling van de RES vindt gefaseerd plaats, waardoor het antwoord op deze vraag per fase kan verschillen.

V 8.6 Betrokkenheid bij formele besluitvormingsmomenten

Startnotitie

Er wordt een bestuurlijke startnotitie opgesteld, die als voorstel voorgelegd kan worden aan raadsleden, Provinciale Statenleden en Algemene Bestuursleden van waterschappen. Wanneer de startnotitie ter besluitvorming aan hen wordt voorgelegd kunnen zij kaders meegeven. Hierbij kan gedacht worden aan o.a. de volgende inhoudelijke en procesmatige kaders:

- Besluitvormingsproces. Op welke momenten wensen volksvertegenwoordigers waarover geïnformeerd te worden en besluiten te nemen in het RES-proces?
- Participatieproces. Hoe dient de betrokkenheid van inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven georganiseerd te worden? En hoe dient het gewenste participatieproces zich bijvoorbeeld tot de Omgevingsvisie te verhouden, waarvoor mogelijk op hetzelfde moment een participatietraject loopt?
- Inhoudelijke koppelingen. Zijn er maatschappelijke vraagstukken (bv. mobiliteit, klimaatadaptatie of woningbouw) die aanvullend meegenomen dienen te worden in de RES?
- Lokaal beleid & borging omgevingsbeleid. Op welke manier zal de RES zich dienen te verhouden tot (lokaal) omgevingsbeleid?
- Regionale afstemming. In hoeverre zullen volksvertegenwoordigers gezamenlijk optrekken in het RES-proces? Wat betekent dit voor de stappen in het besluitvormingsproces en de organisatiestructuur van de RES-regio? Welke afspraken worden er gemaakt over het mogelijke scenario dat er geen overeenstemming wordt bereikt?

Concept RES

In juni 2020 wordt een concept bod uitgebracht aan het Nationaal Programma RES en het Planbureau voor de Leefomgeving. Op dit moment kunnen volksvertegenwoordigers een signaal afgeven aan bestuurders over het draagvlak voor de regionaal voorgestelde energiemix, zoekgebieden en verdeling van warmtebronnen. Dit kan een reden zijn om het concept bod als voorstel ter vaststelling voor te leggen aan de raden, Staten en Algemeen Bestuur van de waterschappen.

RES 1.0

Het definitieve bod wordt vastgesteld door de gemeenteraden, Provinciale Staten en het Algemeen Bestuur van de waterschappen. Met het besluit van volksvertegenwoordigers over de Regionale Energie Strategie wordt het document een bouwsteen voor toekomstig omgevingsbeleid.
Wanneer volksvertegenwoordigers pas bij de besluitvorming over de RES 1.0 betrokken worden doet zich het volgende risico voor: zodra de RES 1.0 is afgerond, zullen volksvertegenwoordigers waarschijnlijk een grote druk ervaren om het document vast te stellen zonder enige wijzigingen. Een groot aantal organisaties heeft immers meegewerkt aan de totstandkoming en er is beperkt tijd voor het uitbrengen van het definitieve bod. De democratische legitimiteit van de RES komt op dat moment sterk onder druk te staan. Gezien de impact die de RES uiteindelijk zal hebben op het dagelijks leven van inwoners, is dit een onwenselijke situatie. Het is daarom raadzaam om vroegtijdige betrokkenheid te realiseren en de mogelijkheid te scheppen voor volksvertegenwoordigers om tussentijds input mee te geven aan de RES. De mogelijkheden hiertoe staan beschreven in het volgende onderdeel.

V 8.7 Betrokkenheid bij het volledige ontwikkelproces van de RES

In aanvulling op de formele besluitvormingsmomenten kunnen volksvertegenwoordigers ervoor kiezen om tussentijds betrokken te zijn bij het RES-proces Volksvertegenwoordigers kunnen zitting nemen in een regionale werkgroep of klankbordgroep, kunnen rapporteurs aanstellen, kunnen via serious games de ruimtelijke opgave zelf inventariseren en doorlopen, kunnen deelnemen aan het participatietraject dat georganiseerd wordt, en nog meer.

Het vroegtijdig en nauw betrokken zijn bij de ontwikkeling van de RES biedt volksvertegenwoordigers de mogelijkheid om de volksvertegenwoordigende rol optimaal te benutten. De informatiepositie van volksvertegenwoordigers wordt hierdoor groter en inhoudelijke discussies zullen makkelijker gevoerd kunnen worden.

V 8.8 Regionale afstemming

De RES wordt in regionaal samenwerkingsverband ontwikkeld. Het bod is daarmee een gezamenlijk bod van alle deelnemende gemeenten, waterschappen en provincie (en maatschappelijke organisaties en bedrijven). Elk van de betrokken organen heeft een besluitvormende bevoegdheid. Vanuit die hoedanigheid bepalen de organen dan ook hoe besluitvorming zal plaatsvinden. Ook hierbij geldt dat volksvertegenwoordigers het beste zelf kunnen bepalen welke manier van (regionale) besluitvorming het meest geschikt is. De vraag die hierbij centraal staat is in hoeverre volksvertegenwoordigers gezamenlijk op wensen te trekken en in hoeverre dit verschilt per fase in het RES-proces.

V 8.9 Individuele betrokkenheid bij de RES

Gemeenteraden, Provinciale Staten en Algemeen Besturen van waterschappen kunnen ervoor kiezen om op individuele wijze betrokken te zijn bij het RES-proces. Zowel het besluitvormingsproces als eventuele betrokkenheid voorafgaand aan de besluitvorming zou dan per orgaan op een eigen manier georganiseerd kunnen worden. Dit biedt volksvertegenwoordigers de mogelijkheid om zich volledig te richten op het eigen grondgebied. Om te bepalen of deze aanvliegroute de juiste is voor de regio, helpt het om de volgende vragen te beantwoorden:

- Welke afspraken worden er gemaakt over amendementen/moties die aangenomen worden tijdens de formele besluitvorming (startnotitie, concept bod of het definitieve bod)? Worden wijzigingen in het desbetreffende document in één gemeenteraad voorgelegd aan alle betrokken organen ter instemming? Zo ja, wat betekent dit voor de planning van het besluitvormingsproces? Zo nee, wat betekent dit voor het regionale karakter van het bod? En wat is ervoor nodig om deze afspraken te kunnen maken?
- Hoe komt de verdeling van de energieopgave binnen de regio tot stand? De ene gemeente heeft meer ruimte dan de andere. Wat is ervoor nodig om hierover afspraken te kunnen maken?
- Hoe worden besluiten genomen over de zoekgebieden van bijvoorbeeld zonnevelden/windmolens/biomassacentrales op de grenzen van gemeenten?
- Is elk democratisch orgaan in de RES-regio voldoende toegerust om het RES-proces zelfstandig te doorlopen? Zowel in griffie capaciteit als ambtelijke capaciteit zullen de verschillen tussen gemeenten groot zijn. Zijn afspraken tussen overheden hierover nodig?

V 8.10 Gemeenschappelijke betrokkenheid bij de RES

Gemeenteraden, Provinciale Staten en Algemeen Besturen van waterschappen kunnen er ook voor kiezen om regionaal samen te werken. Afstemming tussen volksvertegenwoordigers in de regio kan de inhoudelijke betrokkenheid bij de RES vergroten en de formele besluitvorming in de verschillende raden, Staten en Algemeen Besturen beter op elkaar laten aansluiten. Ook hiervoor dient de vraag beantwoord te worden in welke mate volksvertegenwoordigers regionale afstemming per RES-fase wenselijk vinden. Hiervoor is een verkennend gesprek tussen raadsleden, Statenleden en AB-leden op regionaal niveau aan te raden. Neem hier vooral de tijd voor en spreek hiervoor de griffiers aan. Naar alle waarschijnlijkheid zal regionale samenwerking in de RES-regio een informeel karakter kennen, in zoverre dat er geen publiekrechtelijke bevoegdheden overgedragen zijn of worden aan een regionaal orgaan.

* Desalniettemin zijn er veel samenwerkingsmogelijkheden, die per RES-fase anders benut kunnen worden. Een aantal mogelijkheden:

- **Gezamenlijke regionale bijeenkomsten** van raden, Staten en Algemeen Besturen van waterschappen. Informatie vanuit de stuurgroep, vragen en ideeën kunnen hier gedeeld worden (beeldvormende fase gezamenlijk). Tevens zouden inhoudelijke discussies hier gevoerd kunnen worden (oordeelsvormende fase gezamenlijk), waar mogelijk afspraken uit voortkomen die elk van de organen individueel kan vaststellen (besluitvorming individueel).
- **Een regionale werkgroep** waar raadsleden, Statenleden en AB-leden van waterschappen zitting in nemen. Hierin kunnen ze ter voorbereiding van besluitvorming in de individuele organen gezamenlijk een beeld van de energietransitie in hun regio vormen, aanvullende informatie opvragen bij de stuurgroep, agenda's van de individuele organen op elkaar afstemmen en voorbereiden, de stuurgroep adviseren over het besluitvormingsproces en de voorbereiding van regionale bijeenkomsten aansturen. Deelnemende volksvertegenwoordigers kunnen aan zo'n werkgroep deelnemen in de rol van een 'rapporteur' of 'verbindingsofficier', waarmee ze ten dienste staan van de eigen raad, Staten of Algemene Besturen.
- **Een (regio)griffier** kan als gezamenlijk informatiepunt dienen, zodat alle raden, Staten en Algemeen Besturen tegelijkertijd dezelfde informatie ontvangen.
- **Participatietrajecten** kunnen gezamenlijk georganiseerd worden en/of aan deelgenomen worden. Bijvoorbeeld een gezamenlijke (sub-regionale) energietop, waar inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven hun suggesties voor de RES kunnen aandragen.

Voorbeelden van deze mogelijkheden en de manieren waarop ze zijn uitgevoerd in verschillende RES-regio's, zijn op de website van het Nationaal Programma Regionale Energie Strategieën te vinden.
Vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken wordt ondersteuning aangeboden bij het organiseren van innovatieve democratische betrokkenheid bij de RES. Een voorbeeld hiervan is de regionale werkgroep met raadsleden, Statenleden en AB-leden. Benieuwd naar de mogelijkheden voor democratische vernieuwing en ondersteuning hierop?
Meer informatie: Thomas.jager@minbzk.nl

*** Gemeenschappelijke regelingen & RES**
Slechts een aantal RES-regio's overlapt met een bestaand publiekrechtelijk samenwerkingsverband (gemeenschappelijke regeling of openbaar gemeenschappelijk lichaam), waarvan geen een elk bevoegd gezag bevat (gemeenten, provincie én waterschappen). Er kan gekozen worden voor een formalisering van de regionale samenwerking: in een kort tijdbestek zou een gemeenschappelijk orgaan van gemeenteraden, Provinciale Staten en Algemeen Besturen opgericht kunnen worden. Alle fasen van het RES-proces kunnen op die manier gezamenlijk doorlopen worden. Besluitvormende bevoegdheden worden in dat geval overgedragen aan het gemeenschappelijk orgaan, waardoor de gezamenlijk gemaakte keuzes voor alle betrokken overheden bindend zijn. Deze mate van gemeenschappelijke betrokkenheid is de meest uitgebreide vorm en kent geen onderscheid per fase in de RES. Zowel de startnotitie, Concept RES, RES 1.0 en de herijkte RES'en worden in dat geval gezamenlijk vastgesteld.

V 8.11 Spectrum van betrokkenheid

Het is aan volksvertegenwoordigers om een afweging te maken over de rol die zij wensen te spelen in het RES-proces en de mate waarin zij hierin individueel dan wel gemeenschappelijk optrekken. Ter ondersteuning van deze afweging, kan het onderstaande spectrum van betrokkenheid benut worden. Dit spectrum is gemaakt voor volksvertegenwoordigers, als hulpmiddel om te inventariseren hoe zij hun betrokkenheid wensen vorm te geven.
Op de horizontale as wordt aangegeven in hoeverre volksvertegenwoordigers individueel dan wel gezamenlijk wensen op te trekken in het RES-proces. Op de verticale as wordt aangegeven op welke momenten volksvertegenwoordigers betrokken wensen te zijn: het volledige proces dan wel het formele besluitvormingsmoment over de RES 1.0.
Een eerste stap in het organiseren van betrokkenheid van volksvertegenwoordigers bij de RES kan bestaan uit het inventariseren van de (gezamenlijke) positie binnen dit spectrum. Dit kan per gemeenteraad, Provinciale Staten en Algemeen Besturen van waterschappen ingevuld worden. Uiteraard kan dit spectrum ook gezamenlijk ingevuld worden.

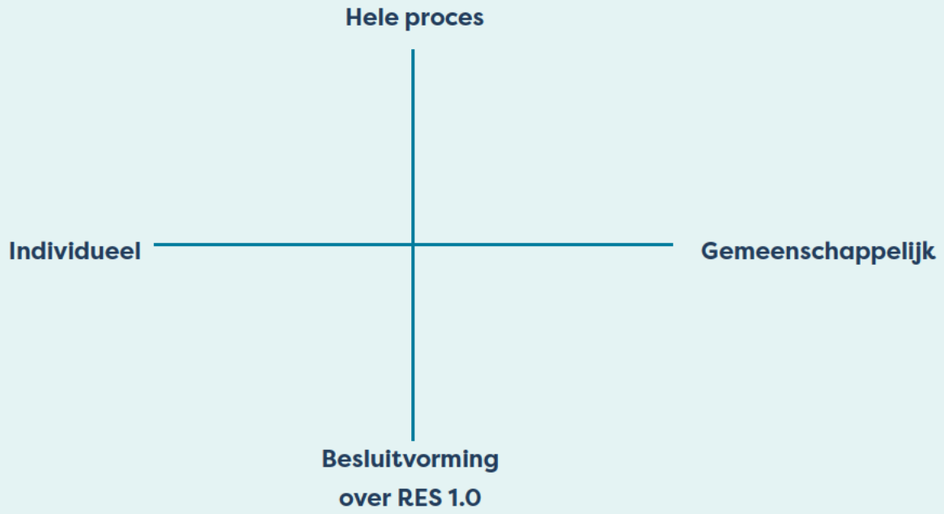

DEMOCRATIE in actie

Opgesteld door Directie Democratie en Bestuur, BZK

9. Bestuurlijk Start-document & samen-werkingsover-eenkomst

V 9.1 Inleiding

Doel van deze verdieping

Deze verdieping is bedoeld als leidraad voor het opstellen van een startdocument waarmee regio's formeel bekrachtigen met elkaar aan een RES te gaan werken. We maken hierbij onderscheid tussen enerzijds het **bestuurlijke startdocument** (ook wel startnotitie genoemd) dat door de overheden in de regio wordt ondertekend, en anderzijds de **samenwerkingsovereenkomst** waarin de bredere samenwerking rondom de RES wordt vastgelegd (met partijen als de netbeheerder, maatschappelijke partijen, milieu organisaties, bedrijven, etc.).

In dit document leest u bovenal over elementen die aan de voorkant van het proces geregeld moeten zijn om als overheden goed met elkaar van start te gaan. Het is goed om te benadrukken dat dit document niet is bedoeld om één vaste manier te beschrijven waarop het RES-proces in de regio moet worden opgestart. Het is wel bedoeld om de minimale vereisten die aan het RES-proces worden gesteld onder de aandacht te brengen en om aandachtspunten te benoemen waar je als RES-regio aan de voorkant over na moet denken, dan wel een keuze op moet maken

Bestuurlijk startdocument

- Het formele startmoment van de RES voor de regio; raadzaam om het bestuurlijk startdocument te laten vaststellen door raden, Staten en Algemeen Besturen van de decentrale overheden en dit zoveel mogelijk aan het begin van het RES-proces te doen;
- Een belangrijk element dat in het startdocument plaats moet krijgen is borgen van de wijze waarop de RES wordt vertaald in het ruimtelijk beleid van gemeenten en provincie(s), zijnde de vertaling van de ruimtelijke consequenties van de RES in de Omgevingsvisie;
- Geeft bestuurlijk commitment voor het meewerken aan de nationale opgave binnen de RES en de bijbehorende planning van het Programma RES en koppelt het bestuurlijke commitment ook aan de ambtelijke inzet om dit te realiseren;
- Primair benodigde partijen zijn de bestuurders van de overheden. Daarnaast kan het document worden gebruikt om ook de bredere samenwerking rondom de RES te bekrachtigen (samenwerkingsovereenkomst).

Samenwerkingsovereenkomst

- Brede samenwerking tussen de betrokken partijen in een RES-regio (maatschappelijke partijen, overheden, netbeheerder(s) etc.).
- Bevat afspraken over de opgave waaraan wordt gewerkt.
- Kan worden gekoppeld aan het bestuurlijke start-document.
- Is niet verplicht maar wel raadzaam om op te stellen.

Het bestuurlijke startdocument

Regio's zijn aan de slag met het vormgeven van een RES waarmee invulling zal worden gegeven aan de nationale klimaatdoelstellingen. De opgave waar iedere afzonderlijke regio voor staat vraagt om goede afspraken en heldere kaders aan de voorkant van het proces tussen de samenwerkende partijen. In het bestuurlijk startdocument staan in ieder geval de volgende elementen:

- Definiëren van wat de RES is.
- De opgave waar de regio voor staat en het commitment voor die opgave.
- Projectorganisatie.
- Inzet middelen en capaciteit voor verschillende overheden.
- Planning op hoofdlijnen, gerelateerd aan het Klimaatakkoord.
- Gebruik van data en monitoring..
- Bestuurlijk commitment.

Het is raadzaam om aan de voorkant een startdocument bestuurlijk te laten vaststellen in de regio waarin uitspraken worden gedaan over bovenstaande elementen. Deze afspraken vormen de basis voor de samenwerking. Dit betekent commitment voor het opleveren van een RES binnen een vooraf bepaalde tijd en overeenstemming over het proces en de werkstructuur om hier te komen. Het bestuurlijk startdocument kan periodiek herijkt worden door de samenwerkingspartners in de regio.

Status van het bestuurlijk startdocument

Het bestuurlijk startdocument voor de RES heeft als doel om bestuurlijk commitment te krijgen op het proces, inhoud, planning, organisatie en doel. Met het opstellen hiervan worden de mogelijke aanpassingen in het beleid voor de fysieke leefomgeving voorbereid. Het is belangrijk dat raden, Staten en Algemeen Besturen van waterschappen moeten zoveel mogelijk worden betrokken in het proces van de RES. Hierin kan onderscheid gemaakt worden tussen 'informeren' en 'besluiten'.

Besluiten

Er zijn drie momenten waarop besluitvorming plaatsvindt in het RES-proces:
1. Bij de start van het RES-proces – verschilt per regio.
2. Afronding Concept RES – juni 2020.
3. Afronding RES 1.0 – maart 2021.

De formele besluitvorming moet in ieder geval plaatsvinden ten aanzien punt 3. Gezien de korte doorlooptijd is het waarschijnlijk niet voor iedere regio mogelijk om voor punt 1 en 2 ook formele besluitvorming te laten plaatsvinden. Hiervoor kan ook worden gekozen voor 'informeren'.

Informeren

Het is ook mogelijk om raden, Staten en Algemeen Besturen betrokken te houden op het RES-proces door ze goed, tijdig en consequent te informeren. Hiervoor zijn verschillende vormen denkbaar. Enkele suggesties:

- **Thema-avonden of Kennissessies**
  Met behulp van zogenaamde thema-avonden en/of kennissessies over de inhoud en het proces van de RES kunnen raden(en Staten en Algemeen Besturen) worden betrokken bij de RES.
- **Raadsnieuwsbrieven of het opstellen van uitgangspuntennotities**
  Met behulp van nieuwsbrieven en notities kan breed worden gedeeld onder raadsleden wat de stand van zaken is ten aanzien van de RES.
- **Voorhangprocedures**
  De voorhangprocedure heeft als doel de raad in de gelegenheid te stellen wensen en bedenkingen te uiten alvorens het college gebruik maakt van zijn bevoegdheid besluiten te nemen tot privaatrechtelijke rechtshandelingen (kopen, verkopen, huren, verhuren, schenken, overeenkomsten sluiten) indien de raad daar zelf om verzoekt of indien de uitoefening ingrijpende gevolgen kan hebben voor de gemeente.
- **Regionale raadswerkgroepen**
  Aan de voorkant van het RES-proces kan een regionale raadwerkgroep worden aangesteld die de raden van de verschillende gemeenten vertegenwoordigt en tevens als sparringpartner en klankbordgroep van de regionale RES stuurgroep dient.

Verdieping 8 gaat over de positie van Volksvertegenwoordigers in de RES. Hierin worden voorbeelden gegeven van hoe raden, Staten en AB leden mee te nemen in het RES-proces.

V 9.2 Belangrijke elementen in het bestuurlijke startdocument

In deze paragraaf worden meerdere belangrijke elementen voor het opstellen van een startdocument RES nader toegelicht. Dit betekent dat er aandachtspunten worden uitgewerkt en/of minimale vereisten worden benoemd.

Element 1: Definiëren van een RES

In een startdocument staat beschreven wat de RES precies is en waarom er aan een RES wordt gewerkt.

Minimale vereisten

- Uit de RES volgt de regionale bijdrage aan de nationale doelen die zijn afgesproken in het Klimaatakkoord. In ieder geval met betrekking tot de sectortafels Gebouwde omgeving en Elektriciteit;
- De RES biedt inzicht in de mogelijkheden voor regionale opwek en besparing, verdeling van bronnen (voor warmte) en de consequenties voor de opslag en infrastructuur;
- De RES vormt een bouwsteen voor het omgevingsbeleid van gemeenten, provincies en Rijk waarin integrale besluitvorming over de fysieke leefomgeving plaatsvindt.

Aandachtspunten

In de uitwerking van de startdocumenten kan er rekening worden gehouden met de mogelijkheden waarop een RES kan worden ingezet:

- Iedere regio bepaalt zelf of de opgaven van de sectoren Landbouw, Mobiliteit en/of Industrie ook worden meegenomen in de RES. Het is goed om deze keuze samen met de regionale partners te maken.
- De RES kan naast energie gerelateerde onderwerpen ook worden gebruikt om andersoortige opgave in de regio, of parallelle processen op te pakken. Dit is de afweging van iedere afzonderlijke regio.
- De RES is een instrument om met maatschappelijke partners, bedrijfsleven en bewoners te komen tot regionaal gedragen keuzes voor de opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag en energie-infrastructuur.
- De RES is ten tweede een manier om samenwerking tussen alle regionale partijen te faciliteren om daarmee te komen tot gezamenlijk gedragen keuzes voor gebieden, voor projecten en voor de implementatie en uitvoering van die projecten.
- Tenslotte is de RES een product waarin staat beschreven welke strategie de regio hanteert om energiedoelstellingen te behalen.

Elementen 2: De opgave en het commitment voor de opgave

Onderschrijven van de afspraken die in het Klimaatakkoord zijn afgesproken en uitspreken om bij te willen dragen aan de nationale opgave.

Minimale vereisten

- Opgave zoals beschreven in paragraaf 3.2 en 3.3.

Aandachtspunten:

- De opgave voor elektriciteit richt zich op 2030. Voor 2050 zal de doelstelling naar verwachting hoger worden. Houdt hier rekening mee met het oog op draagvlak in de toekomst.
- Het aanbod van de regio's kan ook in meerder scenario's worden vormgegeven.
- Denk goed na over het vormgeven van een participatieproces voor de periode tot aan de Concept RES maar zeker ook in het toewerken naar de RES 1.0 (zie Verdieping 7).

Element 3: **Projectorganisatie**

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat het de decentrale overheden (gemeenten, waterschappen en provincies) een RES vormen met stevige betrokkenheid van maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven in de regio. Hiervoor is een ambtelijk programmateam met een duidelijke programmaleider (RES-coördinator) nodig.

Minimale vereisten

- Regionale bestuurlijke stuurgroep waarin bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en overheden zijn vertegenwoordigd met een duidelijke voorzitter.
- GS, B&W en het Bestuur van het Waterschap geven bestuurlijk commitment om deel te nemen aan het proces, bestuurlijke deelname in de bestuurlijke stuurgroep
- Een participatieproces opzetten om ook 'de maatschappij' en het bedrijfsleven te betrekken (zie handleiding participatie)

Aandachtspunten

- Bespreken hoe er wordt omgegaan met verschillen in capaciteit en middelen tussen verschillende partijen.

Element 4: **Planning op hoofdlijnen gerelateerd aan het Klimaatakkoord**

Minimale vereisten

- Op 1 juni 2020 wordt de tussenbalans opgemaakt over de (potentiële) regionale bijdrage aan de nationale opgave: de Concept RES. Deze tussenbalans wordt voor doorrekening vrijgegeven door het college van B&W, GS en het AB aan het Nationaal Programma RES. Ook worden de raden, Staten en het Algemeen Bestuur geïnformeerd. De Concept RES wordt ook gedeeld met de maatschappelijke partners. De conceptversie van de RES zal via het NP RES worden aangeboden aan het PBL om te bezien of de in alle RES'en geformuleerde plannen optellen tot het bereiken van de nationale klimaatdoelstellingen.
- In maart 2021 vindt er definitieve besluitvorming plaats over de RES 1.0 in de regionale stuurgroep, waarmee de regio bijdraagt aan de nationale doelen. Dit vraagt om besluitvorming in zowel B&W, GS en DB, als door de gemeenteraad, Provinciale Staten en Algemeen Bestuur.
- Vanaf maart 2021 begint de uitvoeringsfase waarin de RES een afgewogen bouwsteen vormt voor de omgevingsvisies van gemeenten en provincies.

Aandachtspunten

- Rekening houden met procedures en besluitvorming van andere overheden in de regio. Richtlijn is dat dit zeker twee maanden in beslag neemt. Dit kan overigens per regio verschillen.

Element 5: **Aannames en uitgangspunten op het gebied van Data en Monitoring**

Minimale vereisten

- Instemmen met de randvoorwaarden en aannames op het gebied van Data en monitoring die worden geleverd vanuit het Nationaal Programma RES. Raadzaam dit ook in de samenwerkingsovereenkomst op te nemen zodat iedereen met dezelfde uitgangspunten en aannames werkt.
- Voor de vergelijkbaarheid van de regionale bijdragen voor de hernieuwbare opwek en besparing is het belangrijk dat deze optelbaar zijn. Dit is belangrijk om zicht te houden op het behalen van de overkoepelende nationale opgave uit het Klimaatakkoord. Dit betekent dat de RES als product moet voldoen aan de landelijke analyse, monitoring- en rekensystematiek zoals deze is ontwikkeld door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

Element 6: **Bestuurlijk commitment**

Minimale vereisten

- Beschrijving van de rol die de stuurgroep heeft bij verschillen van mening of andere zaken die een significant effect op de totstandkoming van de RES kunnen hebben.
- Afspraken over eventuele aanvulling van informatie of keuzes als er grote hiaten in de RES zouden ontstaan.
- Afspraken maken over het in beeld brengen van risico's en het management hiervan.

Aandachtspunten

- Tijdens het opstellen van de RES kunnen verschillen van mening ontstaan, of kunnen partijen benodigde informatie niet, of niet tijdig leveren. Het lijkt verstandig om de stuurgroep een verantwoordelijkheid te geven als hierin escalatie nodig is. Als 'eigenaar' van het opstellen van de RES en de tussenproducten kan de stuurgroep dan partijen aanspreken op hun bijdrage, en kan ook om toelichting of verantwoording gevraagd worden door de betrokken partijen. Zo nodig overlegt de voorzitter van de stuurgroep met de voorzitter van het NP RES of met voorzitters van andere regio's.

Er is geen sprake van formeel interbestuurlijk toezicht, waardoor het escalatiemiddel tijdens het proces 'het goede gesprek' zal zijn.

Bijlage 1. Ondersteunings-producten en **expertise voor de RES**

Het Nationaal Programma RES ondersteunt de regio's zo veel mogelijk met kennis, expertise en een lerende community. In het Programmaplan (april 2019; www.regionale-energiestrategie.nl/bibliotheek+nieuw/res++beeldmateriaal/default.aspx) staan het doel, de organisatie en inrichting van het Nationaal Programma beschreven. Het programma kent drie programmalijnen die ondersteuning bieden en duidelijkheid scheppen, te weten:

Programmalijn 1: Kennis en ondersteuning

De regio-ondersteuning is bedoeld voor de ambtelijke en bestuurlijke coördinatoren van de RES-regio's, de vertegenwoordigers van de decentrale overheden, het bedrijfsleven en de maatschappelijke partijen die actief zijn binnen een regio. De ondersteuning bestaat uit diverse producten, diensten en bijeenkomsten die gerelateerd zijn aan vijf kennisthema's. Dit zijn onderwerpen waar tijdens de aanloopperiode van de RES veel vragen over zijn gesteld door de regio's, te weten:

- Proces en organisatie.
- Ruimtelijke inrichting en ruimtelijke belangenafweging.
- Potentie, data en techniek (monitoring, analyse);
- Systeemefficiëntie.
- Informatie over het RES en Klimaatakkoord;
- Warmte.

De producten voor deze thema's bestaan uit factsheets, handreikingen, formats etc. en zijn terug te vinden op www.regionale-energiestrategie.nl onder de map Bibliotheek. Ook kunnen regio's onderling kennis, documenten en ervaringen uitwisselen via het intranet op de website van NP RES.

De diensten voor deze thema's bestaan, naast de hulp die de expertpool kan bieden, hoofdzakelijk uit activiteiten en bijeenkomsten. Voorbeelden hiervan zijn de Community of Practice, masterclasses over specifieke (kennis) thema's, RES-excursies, landelijke bijeenkomsten, landsdelige bijeenkomsten en klankbordgroepen. Via de website en de nieuwsbrieven worden deze activiteiten aangekondigd.

Programmalijn 2: Doelbereik

Deze programmalijn richt zich op het bevorderen van het realiseren van de landelijke opgave. Dat gebeurt door synergievoordelen en andere "lusten" die het aantrekkelijk maken om op het gebied van warmte en elektriciteit meer te doen dan te voorzien in de eigen regionale energievoorziening. De programmalijn faciliteert dat de regio's van elkaar kunnen leren, bijvoorbeeld door middel van een peer-review.

Ook wordt binnen deze lijn een proces ingericht om de stand van zaken per regio in kaart te brengen en hierover uitwisseling tot stand te brengen. Wanneer de regio's hun Concept RES en RES 1.0 gereed hebben, vindt een appreciatieproces plaats (zie paragraaf 3.9). Daarvoor is een Afwegingskader RES ontwikkeld rond de doelen Kwantiteit, Optimaal Ruimtegebruik, Maatschappelijke Draagvlak en Efficiëntie Energiesysteem (zie hoofdstuk 4). Doel is dat regio's hiermee aan de voorkant helderheid hebben over de minimale vereisten van de Concept RES en de RES 1.0. Het proces van monitoren en appreciëren wordt nog verder uitgewerkt, zie paragraaf 3.9. Het appreciatieproces valt binnen programmalijn 2.

Programmalijn 3: Afstemmen en verbinden

Binnen deze programmalijn wordt de regionale RES-opgave, met bijbehorende kansen en belemmeringen, afgestemd met de bredere kennis- en beleidsomgeving. De ervaringen uit de regio´s worden ingebracht in deze omgeving. De resultaten worden via kennisproducten en bijeenkomsten teruggebracht naar de regio's.
Deze programmalijn bevat drie onderdelen:

1. Informatie, principes en hulpmiddelen ontwikkelen in samenhang met het Klimaatakkoord, ontwerp-NOVI[6] en wet- en regelgeving. Ervaringen van regio´s inbrengen in de uitwerking van het Klimaatakkoord en de uitwerking van de ontwerp-NOVI (o.a. Omgevingsagenda's).
2. Belemmeringen van regio's in wet- en regelgeving adresseren en agenderen bij de departementen en mede-overheden. Gericht op het aanpassen van beleid, wet- en regelgeving en regelingen/subsidies om zo meer ruimte te bieden aan regio's.
3. Kansen en parallelle trajecten benutten. Gebruikmaken van trajecten die nationaal al lopen voor de RES. Bijvoorbeeld door aan te sluiten bij producten en diensten die anderen ontwikkelen en aanbieden. Het gaat dan om:
    - Beleidstrajecten bij de departementen en de koepels;
    - Ontwikkeltrajecten van het Rijk (Rijksvastgoed en –gronden);
    - Kennistrajecten (ECW, Kennis- en Leerprogramma aardgasvrij, etc.);
    - Trajecten bij nationale stakeholders (NBNL, Participatiecoalitie, NVDE, etc).)

In lijn met het karakter van het Nationaal Programma RES zijn de programmalijnen aan te passen aan de omstandigheden en flexibel van aard. Input vanuit de regio en voortschrijdend inzicht hebben invloed op de 'programmering' en de inhoud van de programmalijn.

6 NOVI=Nationale Omgevingsvisie

Overige ondersteuningsproducten en diensten vanuit het NP RES

Accounthouders

Er zijn vijf regio-accounthouders (één per landsdeel) aangesteld. Deze accounthouders zijn het eerste aanspreekpunt voor de regio-coördinatoren en de bestuurlijke voorzitter van de regio en zijn regelmatig in de regio's in hun landsdeel. Ze hebben een signalerende, verbindende en ondersteunende rol. Op de website staat welke accounthouder voor welk landsdeel is aangesteld en wat zijn of haar contactgegevens zijn.

Participatiecoalitie

De Participatiecoalitie, waaronder de Nederlandse Mileu Federatie (NMF) en EnergieSamen, draagt bij aan een maatschappelijk gedragen RES. Hiervoor hebben de organisaties per regio een contactpersoon aangesteld. De concrete samenwerking kan per regio verder uitgewerkt worden. NP RES faciliteert in deze samenwerking. Zie ook www.departicipatiecoalitie.nl

Expertpool

Voor directe hulp en antwoorden op vragen vanuit de regio's faciliteert het Nationaal Programma RES ook een expertpool met een diversiteit aan experts. Vragen en verzoeken om kortdurende hulp vanuit de 30 regio's staan centraal. Het kan gaan om een inhoudelijke vraag of om kortdurende procesondersteuning. De expertpool biedt het allebei, maar neemt geen verantwoordelijkheid over van de regio die de hulp vraagt.

Kortdurende ondersteuning is bedoeld om noodzakelijke (proces)kennis te bieden en het proces van het opstellen van een RES in een regio te verbeteren, te verdiepen of te versnellen. Langdurige ondersteuning komt niet ten laste van de expertpool. Deze wordt door de RES-regio's zelf georganiseerd.

In de pool zitten experts vanuit Rijksuitvoeringsorganisaties (RVO, RWS, RIVM, RVB, Kadaster etc.), ministeries, provincies, waterschappen, gemeenten, netbeheerders en experts vanuit de markt (adviesbureaus). Er is expertise op alle centrale thema's van het NP RES: Proces en organisatie; Ruimtelijke inrichting; Potentie, data en techniek; Systeemefficiëntie; Informatie over de Regionale Energiestrategie en Klimaatakkoord; Warmtevraagstukken.

Het inschakelen van experts gebeurt via de Helpdesk. Op de website van het Nationaal Programma (www.regionale-energiestrategie.nl) is deze Helpdesk voor vragen te vinden. Benaderen van de Helpdesk kan via een invulformulier of telefonisch. Op de website worden ook alle kennispartners gepresenteerd. Zo kunnen regio's zich oriënteren op het aanbod. De coördinator van de expertpool zorgt dat de juiste expert snel contact heeft met een vrager. Binnen een week krijgt de RES-regio antwoord op de vraag of worden, bij een verzoek om ondersteuning, diensten aangeboden. De coördinator maakt de keuze voor inzet van experts en de kosten worden gedragen door de expertpool. De regio's kunnen wel een eventuele voorkeur laten blijken voor een expert of organisatie als deze in de pool is opgenomen.

Financiële ondersteuning RES-proces

Om de RES-regio's te ondersteunen bij het opstellen van hun Regionale Energiestrategieën worden er vanuit het Rijk financiële middelen beschikbaar gesteld. Dit is zo opgenomen in het Klimaatakkoord (28 juni 2019).
Het is de bedoeling dat de RES regio's deze middelen doelgericht inzetten voor het maken van hun Regionale Energiestrategie. In totaal is er 36 miljoen beschikbaar voor drie jaar (2019-2021). De besluitvorming over de besteding van de middelen vindt in de regio plaats. De middelen zijn verdeeld over de 30 RES-regio's op basis van een aantal criteria: aantal deelnemende overheden, landoppervlak en inwoners met een maximumbedrag per regio. De regio's ontvangen het geld in de vorm van een decentralisatie-uitkering . Het kan deels ingezet worden voor activiteiten waarbij de BTW kan worden gecompenseerd. 5% van de beschikbare middelen worden gestort in het BTW-compensatiefonds.

Peer-reviews en Community of Practice

Ook is het mogelijk om onderling kennis te delen en uit te wisselen tussen RES-regio's in de vorm van "burenhulp", de door NP RES opgezette "Community of Practice" en/of "peer-reviews". Uitgangspunt hierbij is dat er heel veel bewezen en waardevolle praktijkkennis in de regio's zelf aanwezig is, die veel kan betekenen en van groot belang kan zijn voor andere regio's. Successen en oplossingen, zoals die zich voordoen in bijvoorbeeld Overijssel, kunnen erg leerzaam en herbruikbaar zijn voor bijvoorbeeld Zeeland. Of een positieve ervaring vanuit Noord-Holland kan veel betekenen voor Utrecht.

Website www.regionale-energiestrategie.nl

Via de website www.regionale-energiestrategie.nl kunt u alle contactgegevens vinden van de medewerkers van NP RES alsook informatie over ondersteuningsproducten, bijeenkomsten, nieuws en praktijkvoorbeelden. Ook is er een digitale community opgezet (het intranet) waar regio's onderling informatie, contactgegevens en documenten kunnen uitwisselen, en waar de mogelijkheid bestaat om elkaar vragen te stellen.

Afwegingskaders

Elke RES is uniek door het gelopen proces met lokale stakeholders en de inhoudelijke invulling van het aandeel van de inpassing van de 35TWh hernieuwbare opwek op land, de goede benutting van regionale warmtebronnen en de balans met bijbehorende investeringen in de energie-infrastructuur. Dat vraagt om een afweging tussen vier onderdelen;

- Kwantiteit wat betreft elektriciteit en warmte.
- Ruimtegebruik.
- Bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak.
- Energiesysteemefficiëntie.

Om een uitvoerbare RES op te stellen is het dus van belang dat er een afweging wordt gemaakt tussen de verschillende onderdelen. Het Afwegingskader, beschreven in hoofdstuk 4, kan helpen bij het maken van deze afweging.

Analysekaarten

De analysekaarten bevatten een set basisgegevens en basiskaarten over energiegebruik, productiemogelijkheden en in beperkte mate infrastructuur. De gegevens zijn gebaseerd op diverse, openbare en veelgebruikte landelijke databronnen. De set is samengesteld als hulpmiddel voor het maken van een RES. De set is uniform per gemeente en RES-regio. De gegevens zijn te gebruiken voor het eigen RES-traject en zijn downloadbaar. Elke regio kan ze naar eigen inzicht verder benutten, aanvullen en combineren met regionale en lokale aanvullende data of gebruiken voor toepassing in eigen reken- of GIS-omgevingen. De kaarten zijn zowel voor de elektriciteitsopgave als voor de warmteopgave te benutten. De link naar de analysekaarten is te vinden op www.regionale-energiestrategie.nl.

Invulformulier NP RES

Invulformulier NP RES is in samenspraak met het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en Netbeheer Nederland (NBNL) gemaakt. Hierin vullen de regio's het regionaal bod in. Per techniek is er één invulformulier waarin een onderscheid wordt gemaakt in gebieden, hoeveelheden en jaartal (2025 of 2030). Voor de vergelijkbaarheid en optelbaarheid kan de toelichting in het invulformulier gebruikt worden en ook de standaard aannames, uitgangspunten en rekenregels in de handreiking data en monitoring. PBL benut de invulformulieren voor de appreciatie en landelijke optelling. De netbeheerders gebruiken het om te duiden hoe het regionale bod aangesloten kan worden op het net (in tijd, ruimte en geld). Het invulformulier komt beschikbaar via de website van het NP RES. Meer informatie hierover staat in Verdieping 2 van deze handreiking.

Factsheet Wind & Zon

Deze factsheet heeft als doel een feitelijk en transparant beeld te schetsen over welk deel van de 35 TWh door zon-pv (>15 kWp) en wind op land (1) gerealiseerd is en (2) de komende jaren gepland (pijplijn) staat. De pijplijn voor zon-pv is bepaald op basis van beschikte projecten voor de subsidieregeling SDE+ (inclusief inschatting door RVO voor heel 2019), en voor wind op basis van gegevens uit de Monitor Wind op Land van RVO. Per RES-regio zijn grootschalige projecten voor zon-pv en wind op land uitgesplitst, hier zijn verwachte SDE+ beschikkingen voor 2019 niet in meegenomen door gebrek aan beschikbare bronnen.

De cijfers in de factsheet zijn gebaseerd op de beschikbare informatie van het CBS over het huidige en van RVO voor het verwachte opgestelde vermogen. Hierbij zijn de rekenregels toegepast die door het CBS, PBL en RVO gehanteerd worden. Deze factsheet is opgesteld door Berenschot en gevalideerd met de werkgroep data en monitoring van het Nationaal Programma Regionale Energie Strategie (NP RES). De gemaakte keuzes en de resultaten zijn afgestemd met EZK, CBS, PBL en RVO. De factsheet is downloadbaar op www.regionale-energiestrategie.nl.

Relevante producten en diensten voor opstellen RES buiten NP RES

Leidraad Transitievisie Warmte

Om tot een zorgvuldig afwegingsproces te komen voor zowel de Transitievisie Warmte als voor het uitvoeringsplan op wijkniveau, worden gemeenten en stakeholders ondersteund vanuit de Leidraad van Expertisecentrum Warmte (ECW). Hierin wordt objectieve informatie beschikbaar gesteld op basis van transparante, gevalideerde feitelijke data. Deze data wordt digitaal en op uniforme en gestandaardiseerde wijze ontsloten en gedeeld. Hiermee krijgen alle stakeholders een eenduidige referentie die ondersteuning biedt voor de maatschappelijke en politieke discussie waarin de gemeenteraad een afgewogen besluit neemt. De Leidraad bevat zelf geen afweging. De Leidraad is beschikbaar via www.expertisecentrumwarmte.nl

WarmteAtlas

De WarmteAtlas is een digitale, geografische kaart met daarop aangegeven warmteaanbod en –vraag in Nederland. Aan de aanbodkant zijn (potentiële) geschikte locaties te vinden van diepe geothermie, WKO, biomassa en restwarmte. Aan de vraagkant geeft de kaart een overzicht van de warmtevraag van huishoudens, industrie, glastuinbouw en utiliteitsbouw. Zie: www.warmteatlas.nl.

Programma Aardgasvrije Wijken

Het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) is een interbestuurlijk programma van het ministerie van BZK, het ministerie van EZK, RVO, VNG, IPO en UvW. Hierin doen geselecteerde bestaande wijken (proeftuinen) kennis en ervaring op om haalbaar en betaalbaar te verduurzamen. Binnen het programma wordt het als cruciaal gezien om bewoners en eigenaren van woningen en gebouwen goed te betrekken met een aanpak die dicht bij hen staat en waarin zij actief kunnen participeren. Het PAW bevat ook een Kennis- en Leerprogramma dat, naast ondersteuning aan de proeftuinen, ondersteuning aan alle 355 gemeenten biedt. Gemeenten worden gefaciliteerd met geleerde lessen, onderzoeken, Communities of Practice en expertmeetings, onder meer op het gebied van participatie. Zie www.aardgasvrijewijken.nl

Expertise Centrum Warmte

Het ECW is een nationaal kenniscentrum met expertise en autoriteit op warmtegebied. De onderwerpen die door het ECW worden opgepakt, hangen sterk samen met de behoefte bij gemeenten. In eerste instantie gaat het om de technische, economische en duurzaamheidsaspecten die in de leidraad een rol spelen. Het Kennis- en Leerprogramma aardgasvrije wijken (KLP) en, ECW en NP RES werken actief samen om te komen tot een totaalpakket aan ondersteuning voor gemeenten. Het ECW biedt ook factsheets aan over de verschillende relevante technieken in toepassing van warmte. Zie ook: www.expertisecentrumwarmte.nl

Netimpact-bepalingsproces

De netbeheerders bieden een proces aan waar de resultaten van de RES vertaald worden naar impact op het lokale netwerk, zowel op financieel als ruimtelijk vlak en in doorlooptijd. De regionale netbeheerder die verantwoordelijk is voor de infrastructuur binnen de desbetreffende RES-regio stelt deze dienst beschikbaar. Het netimpact-bepalingsproces is bedoeld als iteratief proces waarin gezamenlijk met de RES-partners gezocht wordt naar adequate inpassing van de ambities. Meer informatie over dit proces is te vinden in Verdieping 2 van deze handreiking.

Andere Relevante ondersteuningsproducten voor de RES

	Betrokken partners	Korte toelichting	Link
Warmtetransitie			
Brochure warmtebronnen	NVDE, Energie Nederland	De warmtebrochure (NVDE en Energie Nederland) heeft als doel in vogelvlucht inzicht te geven in de verschillende soorten duurzame bronnen, en met name ook door te verwijzen naar achterliggende rapporten, organisaties en bedrijven	https://regionale-energiestrategie.nl/bibliotheek+nieuw/systeem+efficintie/default.aspx
De nationale woonagenda	Agenda van Aedes, Bouwend Nederland, IVBN, NEPROM, NVB-Bouw, NVM, Vastgoed Belang, Vereniging Eigen Huis en de Woonbond	De verduurzaming van de woningvoorraad en de keuze voor aardgasvrij wonen heeft consequenties voor de woningopgave. Dit is onderwerp van gesprek aan de sectortafel Gebouwde omgeving van het Klimaatakkoord. Zie:	www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/05/23/nationale-woonagenda-2018-2021
Data en Informatievoorziening			
Klimaatmonitor	Rijkswaterstaat	Het standaard dataportaal voor energie- en CO_2-data voor alle overheden. Via dit portaal worden veel basisgegevens van het CBS en van RVO ontsloten.	https://klimaatmonitor.databank.nl/dashboard/
Verbetering Informatie Voorziening Energie Transitie: VIVET)	Ministerie van EZK, CBS, RVO, Kadaster en Rijkswaterstaat	Verbeterplan voor het data- en informatiefundament dat nodig is voor de energietransitie in de komende decennia (Verbetering Informatie Voorziening Energie Transitie: VIVET).	www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2019/14/vivet-betere-informatie-voorziening-energietransitie
Keuzehulp Energietransitie rekenmodellen	Netbeheer Nederland	Hulp bij het selecteren van geschikte modellen in maken van ruimtelijke en energieanalyses.	https://etrm.nl/
Hernieuwbare energie op Land			
Sectorale gedragscodes	RVO	Om acceptatie van windenergie, zonne-energie en biomassa toepassing te bevorderen, hebben verschillende organisaties gedragscodes opgesteld. Die zijn bedoeld om eenduidige afspraken te maken over hoe de omgeving moet worden betrokken bij de ontwikkeling van nieuwe windparken.	www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energie-opwekken/windenergie-op-land/acceptatie-en-participatie/gedragscodes
Routekaarten windenergie	EZK, RVO	Routekaarten windenergie op zee 2023 en 2030 en in het Nationale Waterplan afspraken gemaakt t.a.v. ambitie in aantal gigawatt, het tempo van uitrol en de locaties.	www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/03/27/kamerbrief-routekaart-windenergie-op-zee-2030
Kostenafweging HOL	EZK	Maatschappelijke kostenafweging tussen verschillende technieken voor Hernieuwbare energie op land. Dit document is nog in ontwikkeling.	Meer informatie volgt op www.regionale-energiestrategie.nl
Zonneladder	EZK	Beleidsinstrument voor lokale overheden om voorkeuren te geven in de plaatsing van zonne-energie in de ruimtelijke omgeving.	www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/08/23/beantwoording-moties-dik-faber-over-een-zonneladder-als-nationaal-afwegingskader-bij-inpassing-van-zonne-energie
Bestuurlijke en politieke afstemming			
De handreiking 'Rol volksvertegenwoordigers in de RES'	Democratie in actie (DIA/ Ministerie van BZK)	Het regionale karakter van de besluitvorming, de complexiteit van de afwegingen en de benodigde kennis hiervoor, vraagt veel van volksvertegenwoordigers. Voor ideeën over het betrekken van volksvertegenwoordigers bij de RES is een eigen handreiking beschikbaar.	Meer informatie volgt op www.regionale-energiestrategie.nl
De Green Deal 'Participatie in Omgeving'	Brede groep vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en overheden	Het doel van de Green Deal is om gezamenlijk inzichten en ideeën te ontwikkelen en te delen om participatieprocessen te verbeteren bij het inpassen van duurzame energieprojecten in de fysieke en sociale leefomgeving	www.greendeals.nl/green-deals/participatie-van-de-omgeving-bij-duurzame-energieprojecten
Inspiratiegids Participatie Omgevingswet	IPO, VNG, Unie van Waterschappen, BZK		https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/thema/inspiratiegids/
NLVOW Toolkit Omgevingsparticipatie	IPO, VNG, Unie van Waterschappen, BZK	Handleiding/ toolkit (van de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines) voor het verhogen van acceptatie van windenergie projecten.	http://nlvow.nl/wp-content/uploads/2018/03/NLVOW-Handboek-Toolkit-Omgevingsparticipatie.pdf
Netbeheer en Infrastructuur			
Basisdocument over energie-infrastructuur	Netbeheer Nederland	Dit document legt uit hoe de energienetten werken en hoe ze veranderen door de energietransitie.	https://regionale-energiestrategie.nl/bibliotheek+nieuw/systeem+efficintie/default.aspx
Klimaat en klimaatadaptatie			
Routekaart klimaatadaptatie	Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie	Het Kennisportaal is dé informatiebron voor iedereen die werkt aan klimaatadaptatie. Je vindt hier praktische informatie, handige hulpmiddelen, inspirerende voorbeelden en de laatste nieuwtjes.	https://ruimtelijkeadaptatie.nl/
Informatie verkabeling/verplaatsing van hoogspanningslijnen	EZK	Meer informatie over de decentrale samenwerking rondom de verkabeling/verplaatsing van hoogspanningslijnen.	www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ruimtel jke-ordening-en-gebiedsontwikkeling/wonen-bij-hoogspanningslijnen
Rijksbrede Programma Nederland circulair in 2050	Ministerie van I&M, EZK	In het Rijksbrede Programma Nederland circulair in 2050 staan transitieagenda's, met uitwerking naar concrete acties en projecten voor de periode 2019 tot en met 2023, voor de vijf sectoren: biomassa en voedsel, kunststoffen, maakindustrie, bouw en consumptiegoederen.	www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/09/14/bijlage-1-nederland-circulair-in-2050

Notities

Notities | Regionale Energiestrategie

Notities | **Regionale Energiestrategie**

Notities | **Regionale Energiestrategie**

Colofon

Informatie over deze uitgave:
Nationaal Programa Regionale Energie Strategie (NP RES)
Deze handreiking is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. NP RES is niet aansprakelijk voor wijzigingen en/of onjuistheden in deze uitgave.

De meest actuele versie van deze Handreiking vindt u online:
www.regionale-energiestrategie.nl/handreiking.

Contact
info@npres.nl | www.npres.nl

Bezoekadres
Nationaal Programma
Regionale Energie Strategie
Koningskade 40
2596AA Den Haag

Postadres
Unie van Waterschappen
t.a.v. Nationaal Programma
Regionale Energie Strategie
Postbus 93218
2509AE Den Haag

Versie oktober 2019

Ontwerp
Studio Duel, Den Haag

Drukwerk
Opmeer papier pixels projecten, Den Haag

Oplage: 500 stuks
Papier: Nautilus superwhite FSC 100% Recycled

Dit document is CO_2 neutraal gedrukt en geproduceerd met bio inkt

Nationaal Programma RES Regionale Energie Strategie

Regionale-energiestrategie.nl